WLADYSLAW REYMONT

ȚĂRANII

★★

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

CLASICII LITERATURII
UNIVERSALE

Revizia și controlul științific
al traducerii: *Mihai Mitu*

Wladysław Reymont
CHLOPI
P. I W. — 1953

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

WLADYSLAW REYMONT

ȚĂRANII

* *

În românește de *Constantin Toiu*,
T. Holban și B. Iordan

București — 1965

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

PARTEA A TREIA

PRIMĂVARA

I

Era primăvară ; mijeau zorile.

O zi de aprilie se ridica alene din culcuşul ei de întuneric şi ceaţă ca un argat care s-a culcat ostenit şi care, fără să-şi fi făcut somnul, trebuie să se scoale cu noaptea în cap, să-şi pregătească plugul şi să se apuce de arat.

Se crăpa de ziuă.

Tăcerea domnea încă, amorţită ; doar picăturile de rouă se auzeau căzînd des din pomii somnoroşi prin pîcla groasă. Ca o pînză albăstrie, îmbibată de umezeală şi rouă, cerul începea să se arate puţin cîte puţin deasupra pămîntului negru, mut, înecat în ceaţă. Negurile, ca nişte şuvoaie de lapte înspumat, abia muls, se revărsau peste ogoare şi lunci. Cocoşii începură să cînte pe întrecute undeva, prin satele încă nedesluşite.

Cele din urmă stele se stingeau, ca nişte ochi îngreuiaţi de somn, iar la răsărit, asemeni unui jar mocnind într-o spuză rece, se aprindeau văpăile aurorii.

Ceţurile se urniră deodată, umflîndu-se, şi porniră greoi, scăldînd ogoarele, ca un zăpor de primăvară sau ca un fum de tămîie ce se înalţă unduind spre cer.

Ziua, înstăpînită de-a binelea, se mai lupta cu noaptea, care pălea tot mai mult şi se lipea de pămînt asemeni unui cojoc miţos, leoarcă de apă.

Cerul îşi dezvăluia cu încetul lucirile, lăsîndu-se din ce în ce mai jos deasupra lumii, încît, pe alocuri, vîrfurile învăluite în ceaţă ale copacilor răzbeau la lumină ; pe culmi, cîte-o fîşie cenuşie, mustind de rouă, răsărea prin pîcla nopţii ; oglinda eleşteului tremura şi ea, posomorîtă, iar pîraiele, ca nişte panglici lungi, jilave, se tîrau prin negurile subţiri şi prin lumina zorilor.

Ziua se făcea tot mai limpede, zorii se strecurau pretutindeni prin tulburelile şterse ale cerului, înroşindu-se ca văpaia sîngerie a unui pırjol îndepărtat. În curînd se lumină atît de bine încît pădurile se iviră jur-împrejur ca un brîu negru, iar drumul cel mare îşi arătă tot mai desluşit şirurile de plopi, aplecaţi, istoviţi parcă de urcuşul lor anevoios pe spinările dealurilor. Satele, cufundate în negura joasă, ieşeau la iveală ici-colo, în lumina zorilor, ca nişte pietre negre de sub o apă înspumată, iar arborii mai apropiaţi păreau în întregime argintaţi de rouă şi raze.

Soarele nu răsărise încă, dar simţeai că acum avea să se desprindă din purpura aurorii şi să apară peste lumea ce se trezea, frecîndu-şi ochii acoperiţi de ceaţă, mai zăbovind, mai lenevind în toropeala dulce şi aromitoare a somnului ; o linişte apăsătoare domnea peste lume, de parcă întreg pămîntul şi-ar fi oprit răsuflarea ; doar un vînt lin, ca răsuflarea unui copil, adia dinspre pădure, scuturînd de pe arbori boabe de rouă.

Şi iată că din această întindere leşioasă a zorilor, de pe ogoarele înceţoşate şi amorţite încă, întocmai ca-ntr-o biserică plină de credincioşi cufundaţi în rugăciuni, cînd preotul înalţă spre cer sfintele daruri, izbucni deodată glasul ciocîrliei...

Pasărea răsăritului se înalţă de undeva de pe un ogor, bătu din aripi şi începu să ciripească asemeni unui clopoţel de argint curat ; sunetul sui spre cerul sur, ca o adiere înmiresmată a primăverii, crescînd

în tărie, răsunînd peste toată lumea în liniștea sfîntă a dimineții.

De îndată își luară zborul și altele, bătînd din aripi, săltînd spre cer, cîntînd voioase și vestind întregii firi simțitoare ivirea zorilor.

Curînd după ele, nagîții începură să țipe și ei tînguitor pe deasupra bălților, pe cînd berzele clămpăneau cu zgomot prin satele pierdute în pîclă.

Soarele era gata să răsară dintr-o clipă într-alta...

El apăru în sfîrșit de după codrii îndepărtați, țîșni din hăuri ca un potir uriaș, aurit, scînteietor ca focul, pe care mîini dumnezeiești, nevăzute, îl înălțau deasupra pămîntului abia trezit, risipind lumina ca o binecuvîntare peste lume, peste vii și morți, peste cei ce se nășteau, ca și peste cei ce putrezeau : începea sfînta jertfă a zilei, și în fața acestei măreții, totul se prăbuși îndată în pulbere, amuțind, ferindu-și privirile nevrednice.

Și se făcu ziuă, ca o mare nemărginită de lumină amețitoare.

Ceața se ridica spre cerul aurit, ca fumul înmiresmat al cădelniței, iar păsările și făpturile toate prinseră a da glas, cîntînd rugăciuni de adîncă mulțumire.

Și soarele creștea mereu, se ridica deasupra pădurilor întunecate, deasupra satelor nenumărate, tot mai sus, tot mai mare, arzător, ca ochiul sfînt al milostivirii Domnului, răspîndind lumina și punînd stăpînire peste fire, cu o putere mare și dulce.

În clipa aceea, pe colina nisipoasă din apropierea pădurii, printre căpițele de fîn ale moșierului, ce se întindeau de-a lungul drumului mare, apăru bătrîna Agata, ruda lui Klomb.

Se întorcea de la cerșit ; încă de pe la culesul cartofilor plecase prin lume după o bucată de pîine sau ce mai dădea Dumnezeu și acum iat-o adăstînd iar în satul ei, în Lipce, asemeni păsărilor călătoare, care se întorc primăvara la cuiburile lor.

Era bătrînă, gîrbovită, slabă și abia mai răsufla ; părea o salcie de lîngă drum, strîmbă, scorburoasă, ce abia se mai ține, și care în curînd se va nărui în

praf. Era numai zdrențe, în mînă avea un toiag de cerșetor, în spate niște boccele, iar la gît un șir de mătănii.

Apăru de după stoguri în lumina răsăritului și, călcînd grăbită, își ridică spre astrul zilei fața vînătă, uscată, ca o miriște ; ochii ei cenușii, înroșiți, străluceau de bucurie.

Căci, Doamne, se întorcea în satul unde se născuse, după o iarnă lungă și grea ; o luase repede la picior, boccelele i se legănau de pe lături, mătăniile îi sunau și abia își mai trăgea sufletul, bolnavă de piept cum era, și trebuia să se oprească, să mai răsufle, apoi iar o pornea, cu un pas și mai greu, și mai ostenit, iar ochii ei lacomi alergau fără încetare peste ogoarele sure, acoperite de pîcla verzuie, ce plutea subțire pînă în sat, peste pomii despuiați, ce străjuiau drumul, peste colnicele însîngerate de pe cîmpii, peste întreaga lume !

Soarele se ridicase de două sulițe, încălzind cele mai ascunse unghere ale ogoarelor. Totul sclipea de roua trandafirie ; ogoarele negre străluceau în soare, prin șanțuri apele scînteiau, glasul ciocîrliei răsuna limpede în văzduhul răcoros, iar pe lîngă pietre se topeau ultimele rămășițe de omăt ; pe unii copaci muguri galbeni tremurau ca niște mărgele de chihlimbar, iar prin locurile dosnice, prin băltoacele încălzite de soare, printre frunzele moarte de anul trecut, țîșneau vîrfurile aurii ale noii ierbi ; ici-colo, ochii galbeni ai brîndușilor prinseseră a se arăta, iar vîntul începuse și el să adie lin, împrăștiind miresmele umede, proaspete, ale cîmpiei tolănite leneș în soare și totul era atît de primăvăratic, de clar și de luminos, că pe Agata o cuprinse o dorință nestăpînită de a alerga, ca pasărea beată de văzduh, care, scoțînd un țipăt, se avîntă în tării.

— Isuse, Isuse, preabunule ! abia mai putea ea să murmure, așezîndu-se cînd și cînd, cîte puțin, și parcă ar fi vrut să îmbrățișeze și să strîngă în inima ei plină de bucurie și de duioșie toată lumea.

Hei ! Și cum mai sosea primăvara pe întinsul fără de capăt al șesurilor ! Cîntecele ciocîrliilor o ves-

teau lumii, o dată cu sfîntul soare, cu vîntul cel dulce, mîngîietor și cald ca sărutul de mamă, cu răsuflarea încă ascunsă a pămîntului ce aștepta dornic plugul, sămînța roditoare, cu acel clocot de bucurie ce se ridica de pretutindeni, cu aerul cald, înviorător și mîndru parcă de tot ceea ce se petrecea în jur și de ceea ce avea să vină : verdeață, flori, spice îmbelșugate.

Hei ! Și cum mai sosea primăvara ! Ca o doamnă strălucitoare în rochia ei țesută din raze, cu obrajii tineri, purpurii ca aurora, cu cosițele împletite din ape albastre ; curgea din cer, se risipea pe pămînt în aceste dimineți de aprilie și cu mîinile ei sfinte arunca în slăvi ciocîrliile ca să vestească bucuria, iar în urmă-i veneau cîrdurile de cocoare, țipînd vesele ; pe cerul palid, șiruri de gîște sălbatice înotau, cocostîrcii se legănau pe deasupra bălților, rîndunelele ciripeau pe lîngă case și tot neamul păsăresc se întrecea în cîntări ; iar pe unde mantia de foc a soarelui atingea pămîntul, iarba răsărea, tremurătoare, mugurii lipicioși plesneau, dînd la iveală boboci verzi, frunzulițe sfioase fușneau și o nouă, mare și puternică viață se năștea, iar primăvara venea de pretutindeni, de la apus și răsărit, ca o solie a Domnului, aducînd pace și mîngîiere...

Hei ! Primăvara punea stăpînire pe tot pămîntul, învăluia casele povîrnite, se uita pe sub streșini cu ochii ei blînzi, trezind inimile posomorîte și înnegurate ale oamenilor... Și oamenii se lepădau de necazuri și de întuneric, împărtășindu-se cu o nouă încredere într-o soartă mai bună, în roade mai bogate și în ceasul acela de fericire mult așteptată...

Pămîntul răsuna de viață ca un clopot mort, înăuntrul căruia ai pus o inimă nouă, o inimă făurită din lumini cerești și care bate subțire, sună, bate bucuroasă, învie firea amorțită și cîntă atît de frumos, atît de ciudat și de puternic, că toate inimile omenești îi țin isonul și lacrimi țîșnesc din ochi, iar sufletul, renăscînd cu puteri nemuritoare și îngenunchind de fericire, îmbrățișează întreg pămîntul,

întreaga lume, grădinile înmugurite, şi copacii, şi pietrele, şi norii, toată simţirea şi suflarea...

Aşa simţea şi Agata, şchiopătînd încet şi sorbind cu ochii ei flămînzi acest pămînt drag, acest pămînt sfînt. Mergea ca într-o beţie.

Dar de îndată ce clopotul cel mic începu să ciripească în clopotniţa bisericii din Lipce, asemeni unei păsări ce cheamă la rugăciune, bătrîna îşi reveni deodată şi căzu în genunchi.

...pentru că prin puterea ta cea sfîntă, ai făcut să mă întorc...

...pentru că tu, Doamne, te-ai îndurat de păcătoasa de mine...

Abia mai putea să murmure rugăciunea ; lacrimile îi umpleau inima, ca o ploaie deasă, şiroind pe chipul ei slăbit. Un tremur puternic o cuprinse, îngînînd aceste cuvinte, şi nu mai putu nici să ridice mîna spre mătănii, nici să găsească şirul rugăciunii risipită în suflet ca o rouă fierbinte. Se ridică iute, şi porni, privind cu luare-aminte în jurul ei şi repetînd cu glas tare frînturile rugii, amintită pe neaşteptate...

Şi fiindcă se luminase de-a binelea, iar negura se împrăştiase, satul se arăta în faţa ei ca în palmă. Era aşezat în vale, în jurul marelui eleşteu ce strălucea albastru ca o oglindă sub o perdea uşoară şi albă ; casele joase, mari, aşezate în rînd, pe amîndouă malurile iazului, stăteau la sfat prin livezile încă pustii ca nişte cumetre care se aveau tare bine între ele. Trîmbe de fum se înălţau ici-colo din hogeacuri ; geamurile ardeau în soare, iar prin livezi pereţii, proaspăt văruiţi, se iţeau albi.

Acum putea să vadă satul casă cu casă. Moara, iacăt-o colea la marginea satului, chiar pe drumul pe care mergea bătrîna. Huruitul ei se auzea tot mai aproape.

Cam în dreptul morii, tocmai la celălalt capăt al satului, în mijlocul unui pîlc de arbori uriaşi, biserica îşi înălţa zidurile înalte, albe, cu geamurile şi crucea aurită de pe cupolă sclipind în soare. Alături se zăreau olanele roşii ale presbiteriului. Jur-împre-

jur, cît vedeai cu ochii, pădurile se întindeau ca un brîu lat, siniliu, cîmpia se desfășura nemărginită, iar cătunele se pierdeau departe în viroage, ca niște vulpi sure, pitulate la pămînt, rătăcite prin livezi ; zăreai drumuri întortocheate, pline de bolovani, șiruri de copaci înclinați, întinderi nisipoase, presărate de arbuști sălbatici, și firul îngust al pîrîului ce curgea scînteind, vărsîndu-se în iaz printre case.

Mai aproape, ogoarele celor din Lipce horeau larg în jurul satului, vărgate ca mari fîșii de pînză desfășurată pe panta dealurilor, împărțite în parcele. Ogoarele se întindeau unul lîngă altul, despărțite prin haturi șerpuitoare, pe care creșteau peri rămuroși și se îngrămădeau pietre năpădite de spini ; o lumină aurie îneca pîrloagele cenușii și murdare ca niște cîrpe ; semănăturile de toamnă păreau covoare verzi, printre ogoarele negre de cartofi de anul trecut ; grîul de primăvară încolțea ; prin văi curgeau pîraie cenușii ca de sticlă topită ; în spatele morii se întindeau luncile arămii, prin care rătăceau berzele clămpănind arar. Brazdele grădinilor de varză, încă sub apă, nu lăsau să li se vadă decît coamele ude, întunecate, semănînd cu țiparii ; pe deasupra lor se învîrteau pescărușii cu burțile albe, pe cînd la răscruci de drumuri străjuiau troițe sfinte și alte chipuri dumnezeiești. Iar deasupra acestei lumi, deasupra satului, ușor lăsat pe vale, trona soarele auriu înfierbîntat ; răsunau trilurile de ciocîrlii, dinspre staule veneau în răstimpuri mugete de vite, în ogrăzi gîștele gîgîiau, glasuri omenești se încrucișau printre ele și deodată începu să adie și vîntul, purtînd pe aripile lui toate aceste zgomote, învăluindu-le, într-atîta că pămîntul rămînea uneori cufundat într-o tăcere plină de reculegere, ca în ceasul sfînt al nașterilor și începuturilor.

Oamenii nu ieșiseră încă la cîmp. Doar în marginea satului, cîteva femei se învîrteau ici și colo, împrăștiind băligarul : un miros puternic și pătrunzător venea din partea aceea valuri-valuri, înțepîndu-ți nările.

— Leneşii dorm încă ! Uite ce zi, şi încă n-au ieşit la cîmp, şi pămîntul ţipă să fie arat ! murmură ea înciudată.

Şi ca să fie şi mai aproape de ogoare, lăsă drumul şi o luă pe poteca ce mergea pe cealaltă parte a şanţului, unde părăluţele îşi şi deschiseseră genele roşii spre soare şi iarba era mai deasă.

Şi într-adevăr era de mirare că pe cîmp nu se zărea picior de om. Pe cît îşi amintea ea, în alţi ani, pe vremea asta, ogoarele se înroşeau de fustele femeilor, iar cîntecele şi ţipetele fetelor răsunau pînă departe. O vreme atît de frumoasă e numai potrivită ca să împrăştii bălegarul, să ari, să semeni. Şi, poftim ! Ce vede ea ? Un sătean, unul singur, pierdut undeva, în mijlocul cîmpiei ; semăna ceva, mergea aplecat şi se învîrtea zvîrlind roată sămînţa.

— Mazăre o fi semănînd, că pentru altele-i prea devreme. Băieţii Dominikowei să fie ? Parcă pe acolo-i pămîntul lor... Să vă ajute bunul Dumnezeu şi să vă dea roadă, oameni buni ! şopti ea din toată inima.

Cărarea era proastă, plină de hopuri, de muşuroaie şi pietre, noroioasă pe alocuri, dar nu-i păsa ; ochii îi alergau plini de dragoste şi duioşie pe fiece ogor, pe fiece petic de pămînt.

„Secara părintelui ! Ce deasă şi frumoasă !... Cînd am plecat în lume, argatul ara, iar părinţelul nostru stătea pe-aici, mi-aduc bine aminte."

Şi trecu mai departe şchiopătînd, răsuflînd din greu şi uitîndu-se peste tot cu ochii înlăcrimaţi.

„Secara lui Ploszka !... A pus-o cam tîrzior, ori poate s-o fi muiat niţel !..."

Se aplecă anevoie, atingînd cu degetele ei bătrîne, tremurătoare, firele umede, şi le mîngîie cu dragoste, ca părul unui copil.

„Grîul lui Boryna. Frumos grîu ! Şi cum să nu fie ? Nu-i el cel mai bun gospodar din sat ?... E cam gălbior însă, o fi suferit de îngheţ, ori cine ştie... a fost iarnă grea pe-aici..." îşi zicea ea, uitîndu-se la ogoarele turtite parcă, la semănăturile de toamnă

înnămolite, peste care trecuseră zăpezi mari și puhoaie.

„Ce-au mai pătimit bieții oameni, ce sărăcie au îndurat !“ suspină ea, ducîndu-și mîna streașină la ochi ca să privească în zare. Dinspre sat veneau niște băieți.

„Ăsta-i Michal, băiatul organistului, cu vreunul din ăi mici. S-or fi ducînd la Wola, pentru recensămîntul de Paști, de și-au luat atîtea coșulețe... Da, ei trebuie să fie.“

Cînd se apropiară, le dădu binețe. Era nespus de bucuroasă și i-ar fi întrebat de una, de alta, dar băieții îngînară ceva de răspuns și trecură mai departe, adînciți în vorba lor.

„Îi știu de cînd erau atîtica și uite că nu mă mai cunosc ! gîndi ea cu mîhnire. Eh, dar cum să mai ție ei minte o cerșetoare ca mine ! Dar Michal a crescut frumușel și sigur că-l ajută pe părinte la orgă...“

Așa se gîndea ea cu ochii pe drum ; din sat ieșea un ovrei, trăgînd de funie un coșcogeamite viței.

— De la cine l-ai cumpărat ? întrebă ea.

— De la Klembowa ! răspunse ovreiul, luptîndu-se să tragă vițelul roșu cu pete albe, care se împotrivea, smucind din cap și mugind jalnic.

— De bună seamă că-i din sămînța Roșcatei... da... că o dusese la buhai înainte de seceriș... dar s-ar putea să fie și de la Bălăioara... Frumos viței !

Privi în urma lui cu dragoste de gospodar, dar iată că vițelul scăpă din mîinile omului și o luă razna peste cîmp, de-a dreptul spre sat, cu coada îmbîrligată, în timp ce ovreiul, cu scurteica fluturînd în vînt, încerca să-i taie drumul.

— Pupă-l sub coadă și roagă-l frumos, poate s-o întoarce... șopti ea mulțumită, urmărind goana animalului.

„Nici pe ogoarele lui Klomb nu se vede nimeni !“ își zise ea. Nu mai era însă vreme de gîndit ; satul era acum așa de aproape, încît simțea în nări mirosul fumului, iar prin livezi zărea velințele scoase la aerisit ; cuprinzînd cu ochii întreg satul, o mare bucurie, plină de recunoștință, îi umplu inima, pen-

tru că Isus îi ajutase să apuce și primăvara aceasta, ajutînd-o să se întoarcă la ai ei, la neamuri.

Ar fi putut să înghețe în timpul iernii printre străini, căci fusese rău bolnavă, dar Isus s-a milostivit de ea și a înzdrăvenit-o.

Numai cu nădejdea asta își hrănise sufletul toată iarna și numai cu ea se întărise clipă de clipă, apărîndu-se de geruri, de sărăcie și moarte...

Se așeză lîngă un tufiș, să-și mai vină în fire, înainte de a intra în sat. Dar mai avea oare destulă vlagă în ea, după bucuria aceasta care o copleșise, care făcea să-i tremure fiece mădular, și inima să-i bată speriată ca o pasăre prinsă-n laț ?

— Mai sînt oameni buni și miloși, mai sînt... șopti ea, scotocind cu grijă prin traiste : într-adevăr, adunase o sumedenie de lucrușoare, care numai bine îi ajungeau pentru îngropăciune.

De mulți ani nu se mai gîndea decît la clipa din urmă și dorința cea mai arzătoare a inimii sale era ca, atunci cînd Isus o s-o cheme la el, să poată măcar să moară în satul ei, într-o casă, pe un pat acoperit cu scoarțe, sub icoane, cum mor toate gospodinele. Toată viața umblase și agonisise pentru această sfîntă și ultimă clipă.

Avea în casa lui Klomb, în pod, o ladă și, înăuntru, o țoală mare, perne, cearșafuri, fețe de pernă noi-nouțe, toate curate, nefolosite, nu cumva să se murdărească și să le aibă gata oricînd. Dar unde să-și fi întins ea așternutul ? Avusese vreodată odaia, patul ei ? Totdeauna se ghemuise în cîte-un ungher, într-un bîrlog, în vreun grajd, cum dădea Dumnezeu, și cum îi îngăduiseră oamenii buni la inimă, ca să-și odihnească ciolanele. Niciodată nu căutase s-o ia înaintea gospodinelor mari și bogate ; niciodată nu se plînsese de soartă, cînd știa bine că tot ce se întîmplă pe lume din voia lui Dumnezeu se întîmplă și că omul păcătos nu poate schimba nimic.

Numai în taină, pe șoptite, cerea ea iertare lui Dumnezeu că se îngîmfa și nu visa decît un lucru : să aibă o îngropăciune frumoasă ; doar atît cerea, și-asta cu teamă...

Nu era deci de mirare că în această clipă în care se tîra pînă în satul ei, simțind că sfîrșitul i se apropie, începu să ia aminte dacă n-a uitat ceva.

Dar nu, avea tot ce-i trebuia : aducea cu ea lumînarea blagoslovită, cerșită odată, pe cînd stătea la căpătîiul unui om care trăgea să moară ; avea și o sticluță cu agheasmă, și mir sfințit, și o iconiță sfințită a Maicii din Czenstochowa, pe care trebuie s-o ții în mînă în ultima clipă, fără a mai pune la socoteală vreo douăzeci de zloți de înmormîntare... poate că-i va ajunge și de-o slujbă la coșciug, cu lumînări și binecuvîntări, măcar în pridvorul bisericii ! Nici nu cuteza măcar să-și închipuie că preotul avea s-o însoțească pînă la cimitir ! Ar fi fost prea mult !... Nu oricine poate să aibă această cinste și fericire ! Și-apoi nu i-ar fi ajuns nici banii, chiar să-i fi pus pe toți la un loc.

Oftînd cu durere, se ridică în picioare.

Se simțea tare slăbită, în piept o împungea un junghi, tusea o chinuia, abia se mai mișca și trebuia să se oprească mereu ca să prindă puteri.

„Măcar pînă la cosit de-aș duce-o, ori pînă la seceriș ! se gîndea ea, învăluind cu o privire duioasă casele ce se apropiau tot mai mult. Și după aia pot să mor, bunule Isus, pot să mor !“ Parcă aceste nădejdi ale ei ar fi fost vinovate și și-ar fi cerut, cu teamă, iertare.

Dar deodată o cuprinse neliniștea : cine o va primi în casă în ceasul din urmă al morții ?

„Am să mă rog de oamenii buni și îndurători. Poate am să le făgăduiesc și ceva bani, să se învoiască mai lesne... Da ! Cui îi trebuie să-și bată capul cu un străin și să-și întineze casa ?“

Că ar fi putut să-și dea duhul în casa lui Klomb, printre neamuri, nici nu îndrăznea a se gîndi.

„Au atîția copii, și-n casa lor e strîmt, și-acum păsările au început să scoată pui, și e nevoie de loc, și n-ar fi bine pentru niște gospodari ca ei să le moară sub acoperiș un neam calic, care cerșește...“

Astfel se gîndea, fără supărare, mergînd pe drumul dinspre dig, ceva mai ridicat, ca să oprească

eleşteul să se reverse peste ogoarele joase şi peste grădinile de varză.

Moara se afla lîngă iezătură, însă aşa de jos încît acoperişul se ridica doar cu puţin deasupra drumului ; se zguduia toată din încheieturi, huruind fără încetare.

În stînga, iazul răsfrîngea lumina soarelui, care se tîra asemeni unei cosiţe de aur deasupra apei liniştite şi albastre ; pe malurile pline de sălcii plecate gîştele îşi scuturau gălăgioase aripile, iar pe drumeagurile încă pline de glod o liotă de copii se fugăreau, ţipînd veseli.

Satul se întindea de o parte şi de alta a iazului, ca şi mai înainte, ca întotdeauna, şi poate că tocmai de la începutul lumii, pitit între livezi şi zaplazuri.

Agata se tîra cu mare greutate, dar ochii ei alergau lacomi, să prindă tot. La casa morarului, aşezată puţin mai departe de drum şi care semăna de departe cu un conac, fluturau prin ferestrele deschise perdele albe, iar morăreasa şedea în prag, în mijlocul unui cîrd gălăgios de boboci de gîscă, galbeni ca ceara, pe care-i tot alunga afară.

Dădu bineţe şi-şi văzu înainte de drum tăcută, bucuroasă că n-o simţiseră cîinii ce stăteau tolăniţi sub pereţi, la umbră.

Trecu podul, sub care apa cădea cu vuiet peste roţile morii ; de-aici drumurile se despărţeau ca două braţe, îmbrăţişînd eleşteul întreg.

Şovăi puţin, însă dorinţa de a vedea totul birui şi o luă spre stînga, pe-un drum ceva mai lung.

Fierăria, cocoţată pe mal, era închisă şi liniştită ; o jumătate de car şi cîteva pluguri ruginite zăceau sub un perete afumat, dar făurarul nu se vedea nicăieri ; doar muierea lui dezbrăcată, numai în cămaşă, săpa în livada de lîngă drum.

Bătrîna se oprea în faţa fiecărei case, sprijinindu-se de gardurile joase de piatră şi uitîndu-se curioasă prin ogrăzi, pe ferestre, prin tinzile cu uşile date de pereţi. Uneori cîinii o lătrau, dar, adulmecînd-o şi recunoscînd-o parcă, se întorceau şi se culcau pe prispă, la soare.

Iar ea mergea din ce în ce mai anevoie, pas cu pas, abia mai răsuflînd de osteneală, dar şi de prea marea bucurie ce-i scălda sufletul.

Înainta cu aceeaşi încetineală ca vîntul ce adia rar peste eleşteu, făcînd să se legene mîţişorii roşcaţi ai răchitei. Şi era atît de cenuşie, de ştearsă — ca zidurile joase, ca ţărîna uscată pe-alocuri, sau chiar ca umbra slabă pe care-o aruncau pe pămînt arborii desfrunziţi — încît abia o desluşeai.

Şi ea se bucura din toată inima că regăsea satul aşa cum îl lăsase în toamnă.

De bună seamă, gospodarii pregăteau mîncarea de dimineaţă, trîmbe de fum ieşeau din hogeacuri, iar unde şi unde, prin uşile deschise, năvălea mireasma cartofilor fierţi.

Copiii ţipau încolo şi încoace, gîştele gîgîiau, sîsîiau speriate, apărîndu-şi cu gîturile ridicate bobocii. Cu toate astea, satul părea ciudat de pustiu şi de tăcut.

Soarele se ridicase la jumătatea drumului pînă la amiază şi ardea ca aurul curat, oglindindu-se în eleşteu, dar nimeni nu se grăbea la cîmp ; nici un car nu se auzea pe uliţă, nici un plug tras spre cîmp nu scîrţîia.

„S-or fi dus la iarmaroc, sau ce-o fi cu ei ?“ se întreba ea cercetînd casele cu mai multă luare-aminte.

Grajdul primarului îşi arăta noul său acoperiş galben printre livezile desfrunzite. Casa lui Gulbas, care venea îndată, avea acoperişul stricat, încît se vedeau grinzile ca nişte coaste descărnate.

— Vîntul i-a luat acoperişul şi leneşul nu s-a apucat să-l dreagă ! mormăi ea.

Ai lui Pryczek locuiau alături, într-o casă bătrînească, povîrnită ; prin geamurile sparte ieşeau şomoioage de paie.

Apoi se arătă casa notarului, aşezată cu faţa la drum, după moda veche.

După ea venea casa lui Ploszek, locuită în amîndouă părţile.

Apoi casa lui Balcerek ; ar fi recunoscut-o dintr-o sută, căci bătea de departe la ochi, de cînd fetele spoiseră pereții cenușii cu var și-i vopsiseră în albastru cercevelele.

Puțin mai departe, în mijlocul unei livezi mari și bătrîne, se întindea gospodăria lui Boryna, fruntea satului, cel mai bogat gospodar din Lipce. Soarele se juca în geamurile curate, iar pereții luceau de parcă acum ar fi fost proaspăt văruiți ; ograda era largă, acareturile se înșiruiau drepte, nespus de îngrijite, mai îngrijite și mai frumoase decît casele multora. Gardurile erau întregi și totul bine orînduit, ca la boieri.

Mai departe era casa lui Golomb.

Apoi altele, pe care le ținea minte ca vorbele unei rugăciuni. Dar pretutindeni domnea liniștea, pustiul ; doar prin livezi se vedeau așternuturile colorate întinse la soare, fel de fel de straie, iar ici-colo, femei în cămașă săpînd în grădină.

În locurile mai ferite de prin grădini răsadul de varză începuse să dea frunze verzi din căpățînile putrede, iar pe sub pereți crinii scoteau din pămîntul sur colți palizi ; fire plăpînde răsăreau de sub covorul de crengi spinoase, pomii erau plini de muguri lipicioși, umflați, și pretutindeni, pe sub garduri, se iveau urzici și felurite buruieni, iar tufele de agrișe erau învolte, pline de frunze gingașe, de-un verde-deschis.

Era cu adevărat o zi de primăvară ; căldura se revărsa din cer, o viață nouă pulsa în fiece bulgăr umed de pămînt și totuși în Lipce era așa de trist, era atîta tăcere ciudată și părăsire !

„Țipenie de om ! S-or fi dus pesemne cu toții la vreo judecată, ori i-au chemat la cine știe ce adunare..."

Așa căuta ea să-și lămurească liniștea din jur, intrînd în biserică prin ușa larg deschisă.

Slujba se terminase, părintele spovedea în confesional, cîțiva oameni din alte sate ședeau pe bănci tăcuți, cucernici. Din cînd în cînd numai se auzeau suspine adînci, sau șoapta unei rugi rostite mai tare.

Din candela aprinsă și atîrnată de-un șnur în fața marelui altar se înălțau dîre albăstrii de fum spre geamurile înalte, prin care pătrundea soarele ; afară vrăbiile ciripeau, zburînd cu firimituri în cioc pe deasupra altarelor ; rîndunelele intrau și ele ciripind prin ușile larg deschise, se învîrteau tăcute în liniștea răcoroasă a zidurilor, apoi piereau, săgetînd afară, la lumină.

Ea spuse o rugăciune scurtă, căci se grăbea să ajungă acasă la Klomb ; în fața bisericii se întîlni nas în nas cu Jagustynka.

— Jagata ! strigă cealaltă cu mare uimire în glas.

— Da, eu mi-s, cinstită gospodină, mai trăiesc!

Și dădu să-i pupe mîna.

— Lumea zicea că ți-ai dat sufletul pe undeva, prin țările calde... Se vede că pîinea pe care-o cîștigai așa de ușor în numele lui Isus nu prea ți-a priit, de vreme ce tragi cu ochiul spre cimitir... făcu ea, iscodind-o cu răutate.

— Ai dreptate, cinstită gospodină... de abia mi-am tîrît picioarele pînă aici... Încet-încet ajung eu la capăt, nu mai am mult...

— Te grăbești s-ajungi la alde Klomb ?

— Păi în altă parte unde m-aș duce ? Doar mi-s neamuri...

— O să te primească bucuroși, căci ai destule boccele... și oi fi avînd și gologani în legăturică... o să te primească bucuroși, ca-ntre neamuri !

— Sînt sănătoși ? Cum o mai duc ?

Vorbele ei răutăcioase o dureau.

— Sănătoși... Doar Tomek nu se simțea bine, cam slăbise și s-a dus la pușcărie, să se mai îngrașe.

— Klomb ! Tomasz ! Nu glumi, că nu-mi arde de glumă !

— Așa-i cum îți spun, și pot să-ți mai spun că nu-i singur, are tovărășie bună, tot satul... Cînd judecata te strînge cu ușa și te pune sub lacăt, oricît pămînt ai avea, nu mai ajută la nimic.

— Doamne, Dumnezeule ! țipă bătrîna și rămase încremenită ca o stană de piatră.

— Du-te iute la nevastă-sa, acolo ai să afli și alte noutăți, mai dulce ca mierea. Hi, hi ! Petrece lumea de ți-e mai mare dragul ! rîse ea ca o drăcoaică, cu ochii scăpărîndu-i de ură.

Agata porni năucă ; nu-și credea urechilor. Întîlni cîteva femei cunoscute, care-o întîmpinară cu vorbe bune, flecăriră despre una și despre alta, dar ea parcă nu le auzea, cuprinsă de-o spaimă ce creștea mereu ; acum încetinise pasul, ca să întîrzie adeverirea acestor vești dureroase. Rămase multă vreme lîngă gardul presbiteriului, uitîndu-se buimăcită la casa preotului. În cerdac se vedea o barză stînd într-un picior și privind parcă la cîinii ce se jucau pe aleile galbene ale grădinii. Jambrozy și slujnica puneau brazde noi de iarbă în jurul unui strat cu flori, roșii și dese ca o perie de sîrmă.

Cînd în sfîrșit se mai potoli, o luă pe ulița ce ducea spre casa lui Klomb, care se afla în rînd cu presbiteriul.

Mergea tremurînd, ținîndu-se de garduri și aruncînd priviri temătoare prin grădină și spre casa din fund. Dar nu zări decît vacile molfăind zgomotos grăunțe din gălețile puse sub fereastră ; ușa de la tindă era larg deschisă și se putea vedea în partea cealaltă a casei, prin ușa din fund, care și ea era deschisă, scroafa cu purcei tăvălindu-se în noroiul din curte și găinile scurmînd de zor în gunoi.

Ca să prindă curaj, să intre cu ceva în mînă, apucă una din gălețile pe care vacile o goliseră și pătrunse în casa mare și întunecoasă.

— Domnul fie lăudat ! abia putu ea să murmure.

— În vecii vecilor ! Cine-i acolo ? răspunse după cîteva clipe din cămară un glas speriat.

— Eu sînt, Agata !

Doamne, cum îi mai bătea inima !

— Agata ! Ia uitați-vă, oameni buni ! Agata ! strigă repede Klombowa, arătîndu-se în prag cu poala plină de boboci de gîscă care piuiau, în timp ce gîștele bătrîne și gînsacii alergau după ea, sîsîind. Slavă Domnului c-ai venit ! Lumea zicea c-ai murit de la Crăciun, dar nu știau unde. Bărbatu-meu chiar

se gîndea să se ducă la primărie să întrebe... Stai jos ! Oi fi tare obosită ! Uite, gîștele mi-au scos boboci...

— Frumos au clocit, ai o sumedenie !

— Da, sînt destui, că pusei cinci cloști. Să mergem în fața casei, să-i hrănim și să-i păzim, să nu-i calce ăle bătrîne.

Îi luă binișor din poală și-i puse pe pămînt, unde începură să se miște ca niște boțuri galbene, în vreme ce gîștele mari gîgîiau și-și plimbau pe deasupra lor ciocurile.

Klombowa aduse pe-o scîndură un ou fiert, tăiat bucățele, amestecat cu mălai și urzici, și îngenunche lîngă ei, păzindu-i cu strășnicie, căci bătrînele le furau cît puteau de la gură, făcînd tărăboi mare.

— Or să fie cu toții vărgați pe spinare, zise Agata, așezîndu-se pe prispă.

— Cred și eu, sînt soi bun ! Dăscălița mi-a schimbat ouăle, am dat trei pe unu... Bine că venișI acasă... avem atîta treabă, că nu mai știi de ce să te apuci mai întîi.

— Acuși m-apuc de treabă, acuși... Numai să răsuflu un pic, să prind puteri... Am zăcut și m-au părăsit de tot puterile... dar stai să mă odihnesc oleacă... și-ndată...

Și vru să se ridice, să se ducă, să s-apuce de lucru, dar sărmana se clătină, se izbi de perete și căzu.

— Te-ai topit de tot, văd eu ! Nu la treabă ți-e locul, nu ! zise Klombowa încet, uitîndu-se la fața ei vînătă și umflată, la trupul chircit.

Intrase la griji ; își dădu seama că bătrîna nu numai că nu i-ar fi fost de nici un ajutor, dar s-ar fi putu să-i mai aducă și belele pe cap.

Agata ghici la ce se gîndea femeia ; cu teamă, ca și cum și-ar fi cerut iertare, zise :

— N-avea grijă, n-o să stau degeaba și nici n-o să mă îndes la strachină, nu ! M-oi odihni puțin și m-oi duce... am vrut numai să-i văd... să-i văd pe toți... să mai aflu... dar mă duc...

O podidiseră lacrimile.

— Ci nu te-alung, stai ! Da' dacă vrei să pleci, n-ai decît...

— Şi băieţii unde-s ? De bună seamă la cîmp, cu Tomek ! îşi luă ea inima în dinţi.

— Cum, nu ştii ? I-au băgat pe toţi la puşcărie !

Agata îşi împreună mîinile, cu un ţipăt mut de durere.

— Mi-a spus mie Jagustynka, dar nu-mi venea să cred.

— Ţi-a spus adevărul, aşa-i !

La auzul acestor vorbe, bătrîna se ridică, şi pe faţa ei umilă începură să se rostogolească lacrimi amare.

Agata se uita acum la ea ca la o icoană şi nu îndrăznea s-o mai întrebe nimic.

— Doamne ! Ce-a mai fost în satul nostru ! Ca la judecata de apoi. Pe toţi i-au ridicat şi i-au dus la oraş. Era ca-n ziua de apoi, îţi zic ; mă mir cum de mai trăiesc şi mai văd lumina zilei ! Uite, mîine sînt trei săptămîni, dar parcă a fost ieri. N-au mai rămas acasă decît Maciek şi fetele, care s-au dus cu bălegarul la cîmp, şi eu, o biată muiere năpăstuită. Huş, spurcatelor... Îşi strivesc copiii, ca porcii ! ţipă ea deodată la gîşte. Puişorii mamii, gîri-gîri-gîri...

Chema bobocii, căci toată ceata, cu mama-gîscă în frunte, pornise spre gard.

— Lasă-i să zburde, nu văz nici un uliu, am eu grijă...

— Dumneata nu poţi nici să te mişti, necum s-alergi după ei !

— De cînd v-am călcat iar pragul mă simt niţeluş mai bine.

— Atunci ai grijă de ei... Mă duc să-ţi încropesc ceva de-ale gurii... Să-ţi fierb niţel lapte ?

— Domnul să te binecuvînteze, cinstită gospodină, dar sîntem în sîmbăta postului mare şi nu se cade să mănînc lapte... să-mi dai o ulcică de apă caldă, pîine am eu... am s-o moi şi-am să mănînc pe săturate.

Klombowa îi aduse numaidecît o strachină cu apă fiartă, bine sărată, în care bătrîna fărîmiţă pîinea

și mîncă încet, suflînd în lingură, iar ea se așează pe prag și, cu ochii la bobocii care ciuguleau sub gard, urmă :

— De la pădure s-au pornit toate. Boierul a vîndut-o în ascuns ovreilor și ăștia au început s-o taie ! Nedreptatea era prea mare și dreptate nicăieri. Ce să facă ? La cin-să se ducă să se plîngă ? Și-apoi, boierul se pusese cu tot satul, nu chemase la lucru nici un sărac de la noi. De-aia bărbații s-au sfătuit și s-au dus cu toții să-și apere avutul. Ziceau că doar n-au să pedepsească tot satul, dacă au să ajungă pînă acolo, nimeni nu se gîndea la pedeapsă — la ce i-ar fi pedepsit ? Nu-și apărau avutul ? S-au dus la pădure, i-au bătut pe tăietori, că nu voiau să înțeleagă de cuvînt, i-au ciomăgit și pe oamenii de la curte, i-au alungat pe toți din pădure... Au biruit și dreptatea era a lor, că atîta vreme cît pădurea nu-i împărțită la oameni, nimeni n-are dreptul să se atingă de ea. Dar mulți dintr-ai noștri s-au betegit. Pe bătrînul Boryna l-au adus cu capul crăpat ; pădurarul l-a izbit ; dar Antek l-a omorît ca să-l răzbune pe ta-su.

— Doamne ! L-a omorît de tot ?

— L-a trimis pe lumea ailaltă, iar bătrînul zace și-acum ; nu s-a înzdrăvenit. Da, bietul de el, a suferit cel mai mult. Dar mai sînt și alții care au pătimit : Szymek al Dominikowei s-a ales cu piciorul rupt ; pe Mateusz Golomb l-au bătut așa de tare c-a trebuit să-l ducă cu sania ; lui Stach Ploszka i-au spart țeasta, și cîți alții, și cîți alții, de nici nu-i mai țin minte, toți s-au ales cu cîte ceva. Dar ei nu prea se sinchiseau și nici nu se căinau, că doar își făcuseră dreptate. S-au întors veseli, cîntînd, ca după un război cîștigat, și toată noaptea au băut la crîșmă de bucurie ; ălor de nu se puteau mișca le-au dus rachiu acasă. Dar la vreo trei zile după aceea, într-o duminică, începu să cadă o zăpadă moale și încă de dimineață se făcuse o fleșcăraie, că nici nu puteai să scoți nasul afară. Tocmai ne pregăteam să mergem la biserică, cînd o dată îi aud pe băieții lui Gulbas strigînd prin sat : „Vin

jandarmii !" Da, cît ai zice *Tatăl nostru*, s-au ivit vreo treizeci, iar o dată cu ei, slujbaşii şi toată judecata a tras la presbiteriu. Ei, nici nu-ţi pot spune ce s-a întîmplat, cum au început să-i judece, să-i ia la întrebări, să mîzgălească hîrtii, să-i bage la arest, unul cîte unul... Nimeni nu se împotrivea ; fiecare era sigur pe el şi jura şi spunea adevărul curat, ca la spovedanie. Abia pe la asfinţit au terminat şi la început au vrut să ridice tot satul, cu femei cu tot. Şi unde nu s-au pornit la ţipete şi bocete de copii, că bărbaţii se tot uitau pe de lături, să vadă pe ce pot pune mîna... Pesemne că părintele le-o fi zis ceva ălor mai mari, că pe noi femeile ne-au lăsat ; n-au ridicat-o nici pe Kozlowa, care-i ameninţa în gura mare. N-au luat decît bărbaţii şi i-au dus la închisoare, iar pe Antek al lui Boryna l-au legat fedeleş cu frînghia.

— Doamne ! L-au legat cu frînghia ?

— L-au legat, dar a rupt-o ca pe-o aţă putredă, şi toţi s-au speriat : credeau că-nnebunise sau că intrase în el duhul cel rău. Cînd s-a înţepenit odată în faţa lor ! „Puneţi-mă în fiare — zbiera — ferecaţi-mă, băgaţi bine de seamă că vă omor pe toţi şi-mi fac şi mie rău !..."

Turba că taică-său fusese aproape omorît în bătaie. El singur şi-a întins mîinile şi picioarele de i le-au pus în fiare şi numai aşa l-au dus...

— Dumnezeule milostiv ! Sfîntă Fecioară ! gemu Agata.

— Parcă-i văd ! Cît oi trăi n-am să uit cum i-au luat... L-au ridicat şi pe-al meu, cu băieţii... I-au luat pe toţi ai lui Ploszka... pe-ai lui Pryczek... pe-ai lui Golemb... pe-ai lui Wachnik... pe-ai lui Balcerek... pe-al lui Socha... şi alţii mulţi mai bine de cincizeci, şi pe toţi i-au dus la închisoare... Nici o minte omenească nu-şi poate închipui ce-a fost aici... Ce plînsete ! Ce bocete ! Ce blesteme de moarte ! Şi uite că a venit primăvara, zăpezile s-au dus, ogoarele s-au zbicit şi pămîntul cere să fie lucrat : trebuie să ari, să semeni şi cîte şi mai cîte ; dar cin-să iasă la cîmp ? N-au mai rămas decît

primarul, fierarul şi cîte-un biet moş care abia se mişcă, şi-un singur argat, prostul ăla de Jasiek Fătarnicul. Apoi a venit vremea naşterilor ; cîteva au copil, vacile fată şi ele, păsările scot pui, la bărbaţi trebuie să te gîndeşti, să le duci ceva de-ale gurii, bani, ori măcar schimburi curate, şi cîte altele ; pe deasupra a început şi lucrul, că nici nu ştii de ce să te apuci mai întîi ; singură n-ai să le dai niciodată de cap, iar ca să cauţi vreun om cu ziua prin alte sate e greu ; fiecare cată să-şi lucreze mai întîi pămîntul lui...

— Şi n-au să le deie drumul mai repede ?

— Dumnezeu ştie cînd ! A fost la oraş preotul, a fost şi primarul, şi spun că atunci cînd or termina cercetările au să înceapă să le dea drumul, că judecata o să fie mai tîrziu ; şi uite că au trecut trei săptămîni şi nu s-a întors nici unul. Rocho a plecat şi el joi, să vadă ce-i.

— Boryna mai trăieşte ?

— Trăieşte, dar abia mai răsuflă, nu şi-a venit încă în fire : stă trîntit în pat ca un butuc... Anna a adus doftori buni, dar degeaba...

— Păi de, ce să-ţi mai facă doftorii, cînd eşti pe ducă !

Tăcură, obosite de atîtea amintiri. Klombowa se uita peste livadă, pe drumul cu plopi ce ducea spre oraş, şi plîngea încet, ştergîndu-şi nasul...

Apoi tîrziu, apucîndu-se în grabă de pregătit mîncarea, îi povesti pe rînd tot ce se petrecuse în timpul iernii şi despre care Agata nu ştia nimic.

Bătrîna îşi frîngea mîinile şi se apleca spre pămînt de atîta groază şi uimire, căci aceste noutăţi cădeau asupra ei ca nişte pietre şi-i înecau sufletul de atîta tristeţe şi durere că începu să plîngă încetişor.

— Doamne, cînd eram departe, prin lume, totdeauna mă gîndeam la Lipce, dar nici prin cap nu-mi trecea că s-ar putea întîmpla astfel de lucruri... şi nici de cînd trăiesc n-am mai auzit de lucruri asemănătoare ! S-a vîrît Necuratul aici, sau ce poate să fie ?

— Da, pare-se că așa e !

— Sau poate-i mînia lui Dumnezeu, că prea s-au înrăit oamenii și prea păcătuiesc !

— De bună seamă că așa trebuie să fie. Dumnezeu ne pedepsește pe toți pentru păcatele noastre de moarte... nu mai departe, Antek și cu maică-sa vitregă. Ba mai sînt și altele, și chiar în ochii lumii...

Agatei îi era și teamă să mai întrebe ceva și se mulțumi să-și ridice mîna tremurătoare și să-și facă în grabă semnul crucii, murmurînd o rugăciune fierbinte.

— Așa nenorocire s-a abătut asupră-ne. Boryna zace fără suflare și se spune — ea își coborî vocea, uitîndu-se neliniștită primprejur — că Jagusia s-a înhăitat de-a binelea cu primarul... Nu-i era de-ajuns Antek, îi lipsea Mateusz, îi lipseau alți flăcăi și atunci s-a agățat de primul care i-a ieșit în cale, numai bărbat să fie... O lume, lume ! gemu ea, frîngîndu-și mîinile deznădăjduită.

Bătrîna nu mai scoase nici un cuvînt ; se simți deodată obosită și atît de copleșită de aceste vești încît se duse în grajd să se odihnească.

Abia pe la apusul soarelui o văzură oamenii tîrîndu-se prin sat să-și vadă cunoscuții și nu se întoarse decît în clipa cînd neamurile ei se așezară la masă.

Lingura și locul ei o așteptau ; de bună seamă, nu la loc de frunte, dar nici în coadă, căci ședea lîngă Klombowa. Dar mîncă puțin, ca un copil mofturos, vorbind încet despre cele văzute în lume, dar mai ales despre locurile de pelerinaj prin care trecuse, minunîndu-i pe toți din cale-afară.

Cînd se lăsă noaptea și razele care se răsfrîngeau în geamuri se stinseră și satul amuți de tot, în casă se aprinse lumina și începură să se pregătească de culcare. Atunci Agata își desfăcu boccelele și începu să scoată pe rînd lucrurile aduse.

Strînși roată în jurul ei, cu răsuflarea oprită, o priveau mîncînd-o din ochi.

Ea dădu mai întîi fiecăruia cîte-o iconiță sfîntă, apoi șiraguri de mărgele pentru fete ; erau așa de

frumoase, de făceau ape-ape, și casa se umplu de zarvă ; fiecare se ducea repede la oglindă, să se răsfețe, să-și umfle pieptul ca un curcan fudul ; se găsiră și briceguțe frumoase pentru băieți, și-un pac întreg de mahorcă pentru Tomasz ; în cele din urmă, scoase și pentru Klombowa o broboadă mare, colorată, și gospodina începu să bată din palme de bucurie...

Se bucurau cu toții din toată inima, uitîndu-se mereu la minunățiile de lucruri aduse, și asta făcu mare plăcere bătrînei, care le povesti cu mîndrie cît prețuia fiecare și de unde fusese cumpărat.

Stătură la sfat toată noaptea, vorbind într-una de cei duși.

— E atîta liniște în sat, că te-apucă groaza ! zise în cele din urmă Agata, cînd se făcu tăcere. Și ce era odinioară pe vremea asta de primăvară ! Ce gălăgie, ce cîntece și rîsete !...

— Da, tot satul e acum ca o groapă căscată ; nu mai rămîne decît să pui piatra deasupra și crucea... numai că n-are să fie cine să spună o rugăciune sau să dea o liturghie... murmură cu amărăciune Klombowa.

— Adevărat ! Ei acu, cinstită gospodină, dacă-mi îngădui, m-aș duce în pod să mă culc, că mă dor oasele de-atîta umblat și ochii mi se lipesc de somn.

— Culcă-te unde vrei, loc avem berechet.

Bătrîna își strînse repede boccelele și începu să se cațăre pe scara din tindă, cînd Klombowa îi strigă prin ușa deschisă :

— Vai de mine, am uitat să-ți spun că ți-am scos plapuma din ladă... Marcycha a avut pojar pe la cîșlegi... era tare frig și n-aveam cu ce s-o învelesc... și ți-am luat plapuma... am pus-o eu la aer, n-ai grijă, mîine ți-o aduc sus...

— Plapuma... voia dumitale... cum să nu... dacă a fost nevoie... cum să nu...

Parcă o gheară i se înfipsese în gît și-și curmă vorba ; apoi se tîrî bîjbîind spre ladă, îngenunche și, ridicînd capacul, începu să răscolească repede,

cu mîinile tremurînde, și să-și pipăie comîndul de moarte...

Da... plapuma nu era la locul ei... și o lăsase nou-nouță... cu fața curată... n-o folosise niciodată... o făcuse cu răbdare din penele pe care le adunase pe toloacă... s-o aibă în ceasul cel de pe urmă.

Și ei i-au luat-o... i-au luat-o...

Și o apucă un plîns sfîșietor.

Și multă vreme se rugă, stropindu-și rugăciunea cu lacrimi amare ; multă vreme se tîngui, împărtășindu-și durerea și nedreptatea ce i se făcuse blîndului Isus...

Trebuie să fi fost tîrziu ; cocoșii cîntau de miezul nopții, ori poate chiar de ziuă.

II

A doua zi era Duminica Floriilor.

Cu mult înainte de răsăritul soarelui, cînd ziua se îngîna cu noaptea, Anna ieși din casa lui Boryna. Afară era destul de frig și-și pusese pe ea o fustă groasă de lînă, iar pe cap o broboadă.

Privea peste uluci spre drumul negru, stropit de rouă, pe alocuri acoperit de brumă. Satul era pustiu, fără nici un semn de viață. Numai zorile se arătau limpezi, așternînd sus, peste vîrfurile țepene ale arborilor, un lințoliu vioriu. Zdrențele nopții se piteau cu teamă pe după garduri.

Întorcîndu-se în cerdac și îngenunchind anevoie, căci trebuia să nască de pe-o săptămînă pe alta, începu să spuie o rugăciune, lăsînd să-i rătăcească încoace și încolo privirile somnoroase.

Ziua se lățea încet ca un pîrjol de flăcări alburii, zorile se strecurau ca printr-o sită, luminînd la

răsărit cerul înălțat ca un baldachin de aur deasupra unui alai nevăzut. Suliți de foc țîșneau acum din geana zării.

Noaptea se lăsase un piculeț de ger. Gardurile, punțile, acoperișurile, pietrele sclipeau de chiciură, copacii încremeniseră în văzduh ca niște nori de lapte...

Satul dormea încă, învăluit în pîcla ce se tîra pe pămînt. Doar casele de lîngă drum își arătau în lumină pereții proaspăt spoiți. Pe fața înnegurată a eleșteului alergau șuvoaie lungi, mohorîte, ca sticla topită cînd prinde a se întări.

Moara zdupăia într-una și un pîrîiaș șerpuia ascuns printre pietre, clipocind lin.

Cocoșii cîntau de-acum pe întrecute, păsărelele ciripeau ușor prin livadă, unite ca-ntr-o rugă obștească, cînd Anna se trezi încetul cu încetul din amorțeala ei. Somnul o chinuia, oasele ei neodihnite o trăgeau spre pat, dar nu se lăsă, se frecă la ochi cu brumă și îngînînd în fugă o rugăciune, porni să vadă de vite și să-i trezească pe cei ce dormeau.

Deschise mai întîi cocina. Porcul dădu să se salte pe picioarele de dinainte, dar, gras cum era, căzu îndărăt pe șezutul lui lat, grohăind și umblînd cu rîtul după căldarea cu lături, în care mai fusese pus și ceva proaspăt.

— Te-ai făcut cît un butoi, abia te ții pe picioare; ia uite la el ce slănină are, patru degete! și îi pipăia încîntată spatele, pulpele.

Dădu apoi drumul găinilor. Ca să le facă să iasă din pătul, le aruncă în prag o mînă din hrana porcului, și toate zburară lacome afară, iar cocoșii începură să cînte în gura mare.

Gîștele, închise alături, o primiră gîgîind și sîsîind; izgoni gînsacii, care se băteau cu găinile, apoi începu să scoată ouăle de sub cloști și să se uite la ele în lumină.

„Acuși ies puii", își zise ea, ascultînd loviturile încete, abia simțite, sub coaja ouălor.

Cînd o văzu trecînd spre grajd, Lapa ieşi îndată din coteţ şi începu să se întindă şi să caşte, fără să-i pese de gînsacii care dădeau să-l ciupească.

— Hei, trîntore, dormi toată noaptea ca un argat, în loc să păzeşti ograda !

Cîinele dădu din coadă, lătră vesel, se repezi în găini, făcînd să le zboare fulgii în toate părţile, şi începu să se gudure pe lîngă ea, sărindu-i pe piept şi lingîndu-i mîinile, că, vrînd-nevrînd, stăpîna casei trebui să-l mîngîie pe cap.

„Nici omul nu-i aşa de simţitor ca dobitocul ăsta. Afurisitul, îşi cunoaşte stăpînul !" Se îndreptă puţin din şale, plimbîndu-şi ochii la acoperişurile pline de brumă, unde rîndunelele, înşirate pe ulucul casei, ciripeau drăgăstos.

— Pietrek, e ziua cît tine de mare ! strigă ea, bătînd cu pumnii în uşa grajdului.

Auzind înăuntru un mormăit şi zăngănitul zăvorului tras, deschise îndată şi uşa staulului.

Vacile stăteau la rînd în faţa ieslelor.

— Witek ! Ia te uită la el cum mai doarme, puturosul ! Parc-ar fi jucat azi-noapte la nuntă !

Băiatul se trezi numaidecît, sări din culcuş şi începu să-şi tragă repede nădragii, bolborosind ceva, speriat.

— Aruncă fîn la vaci, să aibă timp să mănînce pînă le mulgem, şi hai la curăţat cartofii ! Joianei să nu-i dai nimic ; să şi-o hrănească singură ! adăugă ea cu arţag, fiindcă era vaca Jagusiei.

— O hrăneşte aşa de bine, că rage într-una de foame şi-şi mănîncă paiele de sub ea.

— Să crape, ce-mi pasă mie ! şopti ea întărîtată.

Witek mai bodogăni ceva, dar cum ieşi Anna, se trînti de-a curmezişul culcuşului cu cureaua în mînă, să mai tragă un somn.

Anna se duse la hambar, unde cartofii aleşi pentru sămînţă se înălţau grămadă în mijloc, acoperiţi cu paie ; se uită pe sub poiată, unde se aflau fel de fel de acareturi, în vreme ce Lapa ţopăia mereu înaintea ei, dînd tîrcoale gînsacilor şi luîndu-se la harţă cu ei. Cercetînd totul cu luare-aminte

și încredințîndu-se, ca în fiece dimineață, că peste noapte nu se făcuse nici o pagubă, trecu apoi pîrleazul, să se uite pe cîmp la semănăturile de iarnă.

Și iar începu să șoptească rugăciunea întreruptă.

Soarele răsărise. Un potop de raze se revărsa prin livadă, bruma scînteia, picături de rouă cădeau din copaci ; vîntul se stîrnise și el și începuse să murmure printre ramuri ; ciocîrliile cîntau tot mai tare, iar în sat, pe ulițe, începu forfota. Apa eleșteului plescăia, scoasă cu gălețile, balamalele ruginite ale porților scîrțîiau, gîștele gîgîiau în tăcerea dimineții, însoțite de lătrături de cîini, de voci omenești.

În ziua aceea satul se trezise puțin mai tîrziu, fiindcă era duminică și fiecare lenevea mai îndelung în așternut, odihnindu-și oasele obosite.

Anna nu vedea, n-auzea nimic, stătea cufundată în sinea ei, pradă gîndurilor, și rugăciunea o spunea doar cu buzele, pe cînd sufletul ei călătorea departe, iarăși furat de aduceri-aminte.

Își îndreptă ochii senini, îmbătați de bucurie, spre întinsul cîmpiilor, mărginite de zidul codrilor îndepărtați, peste care se revărsa văpaia răsăritului ; în zările sinilii, pini uriași sclipeau muiați în chihlimbar, ogoarele tremurau în lumina aurită ce creștea, grînele de toamnă înveleau ogoarele cu lîna lor umedă, verzuie pe-alocuri ; printre brazde licăreau pîrîiașe de apă ca betele de argint, iar dinspre șes veneau adieri reci, umede, pline de acea pace sfîntă a primăverii, în care totul se naște și vede lumina zilei...

Dar ea nu vedea nimic din toate acestea ; alte gînduri o stăpîneau.

Își amintea de vremea sărăciei, de foametea, silnicia și umilințele de care avusese parte, de rătăcirile lui Antek, dureri care îi sfîșiau inima de parcă i-ar fi bătut-o în cuie, și atîtea necazuri și amărăciuni, că se și mira cum de fusese în stare să le biruie pe toate, pînă sosise ceasul în care Mîntuitorul o izbăvise...

Că doar e din nou la gospodăria ei, pe pămîntul lor.

Şi cine va putea s-o mai scoată de-aici ? Cine ar îndrăzni ?

Atîtea pătimise în jumătatea asta de an, cît altul n-ar suferi într-o viaţă întreagă, şi era pregătită să ducă şi mai departe povara pe care Domnul i-ar fi pus-o pe umeri ; o să rabde, o să-l aştepte pe Antek să se întoarcă, iar pămîntul ăsta o să fie al lor în vecii vecilor.

Trei săptămîni trecuseră de cînd oamenii plecaseră la pădure să-şi facă dreptate şi, uite, parcă a fost ieri...

Ea nu se luase după femeile celelalte, fiindcă în starea în care se afla i-ar fi venit foarte greu, ar fi fost chiar primejdios... Fusese numai neliniştită din pricina lui Antek ; lumea zicea că el nu se unise cu oamenii şi nu se dusese cu ei ; înţelesese că se purtase aşa numai pentru că-l ura pe bătrîn, sau poate ca să se întîlnească cine ştie unde cu Jagusia...

Asta îi făcuse mult rău, dar nu se ţinuse după el să-l pîndească.

Şi iată că tocmai la vremea prînzului trecuse în goană băiatul lui Gulbas strigîndu-i : „I-am snopit pe ăi de la castel ! I-am cotonogit !“ Ca turbat, alergase mai departe, şi ea se vorbise pe loc cu Klombowa şi amîndouă porniseră în calea bărbaţilor. Unul din feciorii Dominikowei venea alergînd şi zbierînd de departe în gura mare :

— L-au omorît pe Boryna... pe Antek... pe Mateusz... au omorît... au omorît... apoi bătuse aerul cu mîinile, bîiguise ceva şi căzuse, că trebuiseră să-i desfacă dinţii încleştaţi cu cuţitul, să toarne peste el o găleată de apă, atît de istovit era.

Ce spaimă trăsese Anna ! Îi îngheţase sîngele-n vine.

Noroc că înainte ca băiatul să-şi vie în fire, ceilalţi ieşiră din pădure în drum şi povestiseră totul cum fusese. Scurt timp după aceea, îl văzuse şi pe Antek viu, nevătămat, lîngă sania lui taică-

său : era vînăt ca un mort, plin de sînge şi se uita la oameni cu ochi rătăciţi.

Ea izbucnise în lacrimi, sfîşiată de durere, dar se stăpînise îndată. Bătrînul Bylica, tatîne-său, o trăsese deoparte şi-i şoptise :

— Boryna e pe ducă, Antek nu-i în toate minţile, va să zică acasă la el nu-i nimeni ; fierarul poate să se cuibărească acolo şi p-ormă nu-l mai scoţi nici cu boii...

Ea pricepuse numaidecît şi dăduse fuga acasă, îşi luase plozii, ceva catrafuse, lăsînd restul în grija Weronei, şi se mutase pe furiş în fosta lor locuinţă, de cealaltă parte a casei lui Boryna.

Jambrozy încă îl mai oblojea pe bătrîn, oamenii nu se risipiseră, satul mai fierbea de bucurie, ici-colo se mai auzeau gemete de răniţi, dar ea se şi aşezase într-ascuns şi pentru totdeauna în vechea ei casă.

Din clipa aceea se hotărîse să fie cu ochii în patru, pentru că era vorba de pămîntul lui Antek, iar bătrînul abia mai sufla şi din ceas în ceas putea să dea ortul popii. Şi-apoi, se ştie foarte bine că celui ce pune mîna mai întîi pe moştenire şi se ţine de ea cu dinţii nu-i prea uşor să i-o smulgi, şi pînă la urmă dreptatea rămîne de partea lui.

Ce-i păsa ei de zbieretele şi ameninţările fierarului, care-i tot aţinea calea, furios că i-o luase înainte ! Parcă avea nevoie de încuviinţarea cuiva ? Pusese mîna pe pămînt şi-l păzea ca un cîine, îşi apăra bunul ei, sigură că bătrînul va muri în curînd, iar pe Antek o să-l ridice, aşa cum îi spusese şi Rocho.

Şi-atunci, în grija cui putea să se lase ? Ştiut fiind că unde nu pui mîna, nu pune nici Dumnezeu mila !

Nu cu lacrimi şi vaiete îţi dobîndeşti dreptul, ci scoţîndu-ţi ghearele şi luptînd cu dîrzenie... asta o ştia prea bine !

Cînd îl luaseră pe Antek, se împăcase repede cu gîndul acesta, căci ce poţi face împotriva soartei,

biată ființă omenească ? Cum să i te pui în cale, fărîmă de lut ce ești ?

Dar nu era vreme de plîns și de jelit, cînd se înhămase la coșcogea gospodărie !

Rămăsese singură ca un mărăcine în mijlocul drumului, dar nu se dădea în lături de la treabă, nu se sinchisea de ceilalți. Împotriva ei o avea pe Jagna, pe fierar cu nevastă-sa, care ar fi mîncat-o de vie, mai era apoi și primarul, care pusese ochii pe Jagna și-o ocrotea, și chiar părintele, pe care Dominikowa îl asmuțise împotriva ei.

Dar ea le ținea piept tuturor, nu se lăsa, prinzînd rădăcini din ce în ce mai adînci în pămîntul acesta, ținînd strașnic în mînă frînele gospodăriei, avînd grijă de fiece lucru, încît nu trecuseră nici două săptămîni de cînd se afla acolo, și totul mergea după voia ei, după puterea și după capul ei.

Nu mînca, nu dormea, nu se odihnea, ci trăgea ca un bou la jug, de dimineață pînă noaptea tîrziu.

Dar cum nu era deprinsă cu o asemenea muncă și să le hotărască pe toate cu mintea ei, căci era sfioasă din fire, chinuită de Antek, îi venea tare greu, că nu mai știa ce să facă.

Frica de-a nu fi alungată din gospodărie, însă, ca și ura pe care i-o purta Jagnei îi dădeau puteri să răzbească.

Nici ea nu știa bine de unde-i venea puterea aceasta ; dar e destul că o simțea în oase și nu se lăsa, de se minunau cu toții de ea, lăudînd-o și cinstind-o peste măsură.

— Ia te uită la ea ! Înainte nu știa să numere nici pînă la trei, și-acu face treabă cît un gospodar de frunte ! ziceau despre ea gospodinele mari din sat, și pînă și Ploskowa și altele îi căutau bucuros prietenia, ajutînd-o cu o vorbă bună, cu ce puteau.

Toate mărturiile acestea de prietenie ea le primea cu recunoștință, fără a fi prea încîntată de ele, fără a se bucura de mila ce i-o arătau, fiindcă nu putea să uite repede nedreptățile ce i se făcuseră.

Cum nu prea se omora cu vorba, n-avea nevoie să pălăvrăgească cu vecinii, nici să şadă şi să tot şadă la gard, clevetind.

Avea şi-aşa destule belele, ca să mai vadă şi de-ale altora...

Tocmai se gîndea la Jagna, cu care ducea în tăcere un război aprig, înverşunat, la Jagusia, a cărei amintire era ca un junghi în inimă, şi asta o făcu să sară deodată în picioare şi-şi termină rugăciunea închinîndu-se repede şi bătîndu-se în piept cu pumnul.

Văzînd că ai casei dormeau duşi şi în ogradă nu se simţea nici o mişcare, se oţărî şi mai tare.

Ţipă la Witek, îl sculă pe Pietrek, o repezi şi pe Jozka : nu le e ruşine să trîndăvească în pat, cînd soarele s-a ridicat pe cer de-o suliţă ?

— Cum îi scapi din ochi, numai ce-i vezi moţăind prin unghere ! mormăia ea, aprinzînd focul în vatră.

Scoase copiii în cerdac, le dete cîte-un colţ de pîine, chemă cîinele ca să se joace cu ei, apoi se duse să-l vadă pe socru-său.

În partea bătrînului era încă linişte şi, mînioasă, trînti uşa ; dar Jagna nu se trezi. Boryna şedea cum fusese lăsat de cu seară : în aşternutul vărgat cu roşu faţa lui vînătă, bărboasă, slăbită, era atît de dusă, că părea a unui sfînt din icoane. Ochii larg deschişi priveau nemişcaţi, fără să vadă ceva ; capul îl avea oblojit în cîrpe, iar mîinile larg desfăcute îi atîrnau ţapene, ca nişte crengi retezate.

Îi îndreptă aşternutul, trăgîndu-i plapuma mai pe picioare, căci în casă se făcuse cald, apoi îi turnă în gură cîteva picături de apă proaspătă. El bău încet, făcînd să-i joace nodul din gîtlej, dar nu se clinti ; şedea ca un butuc, doar în ochi îi licări ceva, asemeni unui pîrîu ce iese din noapte şi aruncă pe furiş un sclipăt.

Oftînd deasupra lui cu obidă, ea izbi din nou căldarea cu papucul, uitîndu-se furioasă la cea care dormea.

Dar Jagusia nu se deşteptă nici acum ; stătea pe-o parte, cu faţa spre odaie, şi, de căldură, îm-

pinsese în jos plapuma pînă la jumătatea pieptului, de i se vedeau gîtul și brațele goale, rumene, tresăltînd ușor cînd răsufla ; printre buzele vișinii, întredeschise, dinții îi luceau ca niște mătănii albe, iar părul despletit se revărsase pe perna albă, curgînd pînă la pămînt, ca inul cel mai curat, încins de soare.

— Să-ți zgîrii nițeluș fața cu unghiile, și nu te-ai mai făli, nu le-ai mai scoate oamenilor ochii cu frumusețea ta ! șopti Anna cu-atîta pizmă încît simți cum o înțeapă în piept și cum degetele i se închircesc, gata să sugrume parcă.

Fără să vrea, își potrivi părul în fața oglinzii de pe prichiciul ferestrei, dar se dădu iute înapoi, văzîndu-și chipul jalnic, plin de pete galbene și ochii înroșiți.

„N-are nici o grijă, se-ndoapă, doarme la căldură, copii nu face, cum să nu fie frumoasă !" se gîndi ea amărîtă și ieși, trîntind ușa cu putere, de zăngănire geamurile.

Jagna se trezi și ea, în sfîrșit. Doar bătrînul ședea nemișcat, privind înaintea lui.

Zăcea așa de trei săptămîni, de cînd îl aduseseră din pădure. Uneori se trezea parcă, o chema pe Jagna, îi apuca mîinile, voia să spuie ceva și iar cădea în amorțeală, fără să poată scoate o vorbă.

Rocho îi adusese un doctor de la oraș care-l ciocănise, mîzgălise ceva pe-o hîrtie, luase zece ruble și plecase ; leacurile costaseră ceva parale și-i ajutaseră cît descîntecele Dominikowei, care ea măcar nu-ți cerea nici un ban.

Curînd își deteră seama că nu mai era nici o nădejde de scăpare și-l lăsaseră în pace. Doar e știut că, dacă ești bolnav de moarte, mori, chiar de-ai lua toate leacurile din lume, iar dacă e să te pui pe picioare, te întremezi tu și singur.

Așa că ce să-i mai facă ? Îi schimbau cîrpele ude puse pe cap, îi dădeau apă, puțin lapte, că de mîncat nu putea, i se întorcea totul.

Oamenii, și mai cu seamă Jambrozy, care văzuse și auzise multe, spuneau că, dacă Boryna avea să

mai zacă așa, o să moară ușor și repede. Se așteptau să-și dea duhul de pe-o zi pe alta, dar moartea nu venea, și se plictisiseră de atîta așteptare, că trebuiau să aibă grijă de el, să-i dea cele cuvenite.

Ar fi fost de datoria Jagnei să-l vegheze, să-i stea la căpătîi ; dar ce să-i faci, cînd n-avea răbdare să șadă măcar un ceas în casă ? Nu-l mai suferea de loc pe bătrîn, iar veșnica ei harță cu Anna o sîcîia, nevasta lui Antek o îndepărta de la orice treabă și o păzea mai rău ca pe-un hoț ; nu-i de mirare deci că mereu o trăgea afară din casă și, lăsînd totul în seama Joziei, pleca încotro vedea cu ochii, se ducea în lume, să răsufle în voie și nu se întorcea decît seara tîrziu...

Jozka îngrijea de bătrîn doar de gura lumii, altfel și ea nu era decît un copil prostuț și ușernic. Îngrijirea bolnavului cădea tot pe seama Annei ; fierarul și nevastă-sa veneau de cîte zece ori pe zi, dacă nu și mai mult, dar asta numai ca s-o aibă sub ochi, să nu ia ceva din casă, dar mai ales în nădejdea că poate bătrînul ar spune ceva și ar hotărî împărțirea averii.

Pînă una-alta, se băteau ca cîinii pe-o oaie care trage să moară și se repezeau la ea lătrînd, care să muște mai întîi din măruntaie, să ia bucata mai mare ; fierarul punea mîna pe ce-i pica și pleca : ba un căpăstru vechi, ba o scîndurică, și trebuia să te ții după el, să i le smulgi din mînă, să-l păzești pas cu pas ; aproape că nu era zi lăsată de la Dumnezeu să nu se iște gîlceavă, să nu auzi ocări și blesteme.

Se zice că cine se scoală de dimineață departe ajunge ; e adevărul adevărat ; dar fierarul era în stare să se scoale și la miezul nopții, să bată nouă sate, cînd mirosea un cîștig, că era lacom de bani și tare hapsîn.

Jagna abia se sculase, își trăsese fusta, cînd auzi ușa scîrțîind. Era fierarul. Cu pași de lup, se duse drept la bolnav.

— N-a spus nimic ? o întrebă, privindu-l drept în ochi.

— Zace ca mai-nainte ! răspunse ea, adunîndu-şi părul sub broboadă.

Era încă desculţă, în cămaşă, cam adormită, şi atît de frumoasă, împrăştiind atîta căldură şi dulce desfătare, încît fierarul se uită la ea cu ochii arzînd de poftă.

— Auzi ? — şi se dădu mai aproape — dascălul mi-a spus cică bătrînul ar avea o groază de parale puse deoparte, că înainte de Crăciun a vrut să-i dea cu împrumut unui om din Dembica nu mai puţin de cinci sute de ruble, dar nu s-au înţeles cu dobînda. Banii ăştia ar fi ascunşi undeva prin casă... Ia seama la Anna, că, dacă pune mîna pe ei înaintea noastră, nu-i mai vedem... Ai putea cu încetul, pe ascuns, să scotoceşti toate cotloanele ; dar ai grijă să nu prindă de veste nimeni. Pricepi ?

— Cum să nu ? răspunse ea şi îşi acoperi umerii cu broboada.

Ochii lui de hoţ parcă o pipăiau.

Fierarul făcu înconjurul odăii, privind fără să vrea pe după icoane. Şi mereu arunca prin colţuri priviri iscoditoare.

— Ai cheia de la cămară ? şi arătă cu ochiul spre uşiţa închisă.

— Vezi că e în cui sub fereastră.

— Acu o lună i-am dat o daltă şi n-o văd p-aci. Aş avea nevoie de ea. N-o fi aruncată printre lucrurile ăle vechi ?...

— Caută singur, nu-i treaba mea.

Se depărtă de uşă, căci în tindă se auzi glasul Annei ; puse cheia la loc şi-şi luă căciula.

— Atunci, am să caut mîine... acu mă grăbesc... Rocho a venit ?

— De un' să ştiu eu ? Întreab-o pe Anna !

Mai stătu puţin, îşi trecu o mînă peste mustăţile roşcate, cu ochii tot pe alături ca un tîlhar ; rîse în sineşi unui gînd şi plecă.

Jagna îşi lepădă broboada, aşternu patul şi începu să deretice, uitîndu-se din cînd în cînd pe furiş la bărbatu-său ; umbla în aşa fel prin odaie încît să nu-i întîlnească ochii, mereu deschişi.

Da, se săturase de el, se temea de el şi-l ura din tot sufletul pentru cîte suferise ; de cîte ori o chema şi o prindea în mîinile lui fierbinţi, lipicioase, îngheţa de spaimă şi de scîrbă, căci duhnea a moarte, şi totuşi poate că numai ea singură dorea să se însănătoşească.

Abia acum îşi dădea seama ce va pierde, dacă el nu va mai fi ; alături de bătrîn se simţea stăpînă, toţi o ascultau, iar celelalte femei sau fete, de bunăvoie sau nu, trebuiau să-i dea întîietate, că doar era nevasta lui Boryna, nu ? Iar Maciej, deşi acasă era rău ca un cîine şi nu-i spunea o vorbă bună, între oameni tare-i mai purta de grijă şi o apăra, nu cumva să cuteze cineva să n-o cinstească.

Pînă acum nu pricepuse lucrul acesta. Abia cînd Anna se mutase în casa lor şi luase în mîini frînele gospodăriei, simţise că e dată la o parte şi i se face o mare nedreptate.

Ei nu-i păsa de pămînt, nu-l preţuia nici cît amintirea verii trecute. E drept că se deprinsese să facă pe stăpîna casei, că-i plăcea să se aşeze înaintea altora şi se făiea cu averea ei, dar ar fi putut să se lipsească de ele — fără să se vaite, căci le putea găsi şi la maică-sa — dar ce nu răbda ea şi o necăjea amarnic era că trebuia să se plece în faţa Annei, în faţa nevestei lui Antek ; asta o rodea mai mult decît orice, o învenina şi o împingea să facă totul împotrivă.

Nu-i vorbă că şi maică-sa o încuraja ; fierarul o aţîţa şi el zi de zi. Dacă ar fi fost după ea, de mult s-ar fi dat bătută. Aşa de mult o scîrbise războiul ăsta că de multe ori îi venea să lase totul baltă şi să se mute la maică-sa.

— Nici să nu te gîndeşti ! Şezi acolo pîn-o muri Boryna şi apără-ţi bunul tău ! îi poruncea cu asprime bătrîna.

De aceea rămînea pe loc, cu toate că se plictisea de moarte ; cît era ziua de mare, n-avea cu cine schimba o vorbă, de rîs nu putea să rîdă şi nici să se ducă unde ar fi vrut.

În casă bătrînul gemea într-una, Anna era veşnic cu gura pe ea — nu mai putea să rabde harţa asta.

Nici acasă, la maică-sa, nu era chip să stea.

Atunci se ducea cu furca pe la vecine ; dar nici acolo n-avea inimă să stea. Peste tot dădeai numai de femei amărîte, plînse, posomorîte ca zilele lui martie ; pretutindeni auzeai tînguiri, jelanii fără sfîrşit, iar flăcăi nici de leac !

Nu mai avea astîmpăr, nu mai ştia ce să facă.

Şi pe deasupra o mai chinuia şi amintirea lui Antek.

E drept că-n ultima vreme, înainte de a-l ridica, se răcise mult faţă de el şi întîlnirile lor erau numai spaimă şi suferinţă, iar la urmă el o jignise atît de tare, că i se frîngea inima numai cînd îşi aducea aminte... dar măcar avea cu cine să se vadă, ştia că acolo, sub stoguri, el o aştepta seară de seară, că e cineva pe lume de care ţi-e drag să asculţi... Tremura de frică să nu fie văzută. Antek o certa uneori, cînd aştepta prea mult, şi ea alerga mereu bucuroasă la el, uitînd de toate cînd o strîngea la piept cu putere, ca un zmeu înfocat, înfruptîndu-se din trupul ei, fără măcar să-i ceară îngăduinţă... Dar i s-ar fi putut împotrivi ? O strîngea de-i ieşea sufletul şi-şi pierdea de tot judecata.

De cîte ori n-o apucase miezul nopţii cu ochii deschişi, răcorindu-şi faţa înfierbîntată de sărutări, lipind-o de peretele rece şi, amintindu-şi de acele dulci mîngîieri care-o ardeau ca para, se înfiora pînă în măduva oaselor.

Şi-acum era singură... singură ca un ciot, nimeni n-o bagă în seamă, nimeni n-are stăpînire asupră-i, la nimeni nu se mai furişează, nimeni n-o mai aşteaptă dincolo de pîrleaz, nimeni care s-o chinuie...

Că primarul se ţine scai de ea şi nu-i dă pace, şi-i şopteşte vorbe dulci, şi-o înghesuie pe la garduri, şi-o duce la crîşmă s-o cinstească, dornic să fie a lui, numai a lui, asta i-o îngăduie mai mult de plictiseală, fiindcă n-are cu cine petrece, dar

între el şi Antek e o deosebire ca de la cer la pămînt.

Dacă se lăsa, o mai făcea şi de necaz, să-i facă satului în ciudă, dar şi fiindcă Antek tare îşi mai bătuse joc de ea. Se poate una ca asta ? O zi şi o noapte întreagă să stea în casă lîngă bătrîn, să doarmă chiar în patul ei, fără să facă un pas din casă pe uliţă, şi pe ea nici s-o ia în seamă, de parcă nici n-ar fi fost, măcar că mereu îi aţinea calea şi îi cerşea milă din ochi, ca un cîine.

N-o învrednicise nici măcar cu o privire, nu se uita decît la taică-său, la Anna, la copii, chiar şi la cîine, numai la ea nu.

Poate de asta şi-l scosese cu totul din inimă şi se pornise de-a binelea împotriva lui ; cînd îl puseseră în fiare, i se păruse că-i altul, un străin de care nu-ţi pasă şi chiar nu-i păruse de loc rău ; dimpotrivă, se uita cu o mulţumire ascunsă la Anna nevastă-sa, care-şi smulgea părul, se izbea cu capul de pereţi şi urla ca o biată căţea după căţeii înecaţi.

Se bucurase cu răutate de suferinţa ei, ferindu-şi ochii cu scîrbă de faţa lui înspăimîntătoare, de om ieşit din minţi.

Atît de străin i se păruse atunci, că nu putea să şi-l mai amintească, parcă ar fi fost cineva pe care nu-l văzuse decît o singură dată în viaţă.

Dar cum să-l fi uitat ea în schimb pe celălalt Antek, pe Antek din zilele pătimaşe de dragoste şi nebunie, din zilele de întîlniri şi îmbrăţişări, de sărutări şi vîrtejuri ameţitoare... pe cel către care îi zbura acum sufletul în nopţile fără somn, spre care inima ei chinuită striga de durere şi de dor ?

Spre celălalt... din zilele fericite se îndrepta sufletul Jagusiei, neştiind unde se află şi dacă mai vieţuieşte în lumea asta mare.

Chiar în clipa aceea chipul lui plutea înaintea ei, ca un vis plăcut din care-ţi vine greu să te desprinzi, cînd deodată se auzi iar glasul ascuţit al Annei.

— Ţipă şi urlă ca un cîine belit ! şopti ea, trezită din visare.

Soarele bătea pieziș prin geam, împurpurînd odaia întunecoasă, păsările ciripeau voioase în livadă, căldura sporea, bruma topită curgea de pe acoperișuri ca niște mărgele de sticlă, iar prin fereastra deschisă pătrundeau, cu adierile dimineții, gîgîitul gîștelor ce se bălăceau în iaz.

Se învîrtea prin odaie ca o sfîrlează, cîntînd încet, căci era duminică și se făcuse vremea de mers la biserică cu salcia ; rămurele roșii, acoperite de mugurași argintii, așteptau în ulcior încă de ieri și se cam ofiliseră, uitase să le toarne apă. Tocmai se apucase să le stropească cu grijă, ca să le învioreze, cînd Witek își vîrî capul prin ușa întredeschisă și strigă :

— Stăpîna a zis să-i dai mîncare acii dumitale, că rage de foame !

— Spune-i să-mi lase vaca-n pace ! răspunse ea cu glas tare, ciulind urechea, să audă ce-i răspunde cealaltă.

— Latră pîn-ți-oi scrînti gura, azi n-ai să mă scoți din sărite !

Și mai liniștită ca oricînd, începu să-și scoată din ladă straiele de sărbătoare, să le întindă pe pat, alegîndu-și cu care să se îmbrace ca să meargă la biserică, dar deodată, ca un nor ce acoperă soarele, întunecînd toată lumea, sufletul i se înnegură. La ce bun să se mai gătească ? Și pentru cine ?

De ochii femeilor, care-i prețăluiau cu pizmă fiece panglicuță, ca s-o vorbească de rău ?

Se învîrti fără chef în jurul hainelor și apoi, așezîndu-se lîngă fereastră, începu să-și pieptene părul bălai bogat, privind cu mîhnire satul scăldat în lumina soarelui, sclipind de rouă ; casele se zăreau, albe, ici-colo, printre pomi, suluri albastre de fum se înălțau la cer ; pe drum, de cealaltă parte a eleșteului, ascunsă de desimea copacilor, treceau din cînd în cînd femei, și ea le vedea roșul fustelor de lînă oglindindu-se în apă, înaintînd pe mal de-a lungul arborilor șterși ca niște umbre ; gîștele, plutind în șiruri lungi, curate ca zăpada, păreau că se mișcă în nemărginirea albastră a cerului răs-

turnat în iaz, lăsînd în urmă unde negre arcuite, ce se tîrau încet ca şerpii ; rîndunelele săgetau pe jos, la firul ierbii, cu piepturile lor albe înainte ; undeva, la adăpătoare, mugea o vacă, un cîine lătra.

Ea pierdu repede înţelesul acestor lucruri şi privirile i se cufundară sus în bolta cerească, unde, în albastrul tăriilor, călătoreau turme de nori ca mieii albi, lăţoşi ; printre ei, în slăvi, trecea un cîrd de păsări nevăzute şi doar ţipetele lor lungi, jalnice, se răspîndeau, tremurînd, pe pămînt. Ascultîndu-le glasurile, Jagusia simţi ceva tresărindu-i în piept ; un dor neaşteptat, de multă vreme ascuns, îi strînse inima, şi privirile pierdute îi alunecară peste arborii neliniştiţi, peste iazul în care norii păreau şi ei că plutesc, pierduţi în azur, peste lumea întreagă, dar nu simţea nimic, decît dorul acela ce-o mistuia ; lacrimi grele începură să i se prelingă pe obrajii palizi, ca picăturile strălucitoare de rouă, una după alta, încet, strîngîndu-se undeva, în străfundul sufletului.

Ce era cu ea ? Putea oare să priceapă ce i se întîmplase ?

Simţea doar că ceva o apasă, o smulge şi o ridică spre cer, şi-ar fi vrut să pornească în lumea largă, încotro ar fi dus-o ochii, încotro ar fi împins-o dorul acesta neaşteptat. Plîngea fără să vrea, aproape fără durere, ca un pom încărcat de flori, într-o dimineaţă de primăvară, cînd soarele îl încălzeşte şi vîntul îl clatină, scuturînd pe pămînt roua, ca un pom ce-şi împlîntă adînc rădăcinile în ţărînă, ca să soarbă seva hrănitoare şi să-şi înalţe în văzduh ramurile înflorite...

— Witek, du-te şi poftеşte-o frumos pe boieroaica aia să vie la masă ! izbucni din nou Anna.

Jagna tresări, îşi şterse lacrimile, isprăvi cu pieptănatul şi se grăbi să iasă.

În odaia Annei toată lumea era aşezată la masă. Cartofii fierţi abureau în strachină. Jozka tocmai turna peste ei smîntînă amestecată cu ceapă prăjită, pe cînd ceilalţi stăteau cu lingurile gata, umblînd cu ochii lacomi prin strachină.

Anna ședea în mijloc, la loc de cinste, în fața mesei cu mîncarea ; Pietrek, la capăt ; Witek stătea pe vine alături de el ; Jozka mînca în picioare, grijulie să aibă strachina mereu plină ; copiii se aciuiseră lîngă vatră, înaintea altui blid, la fel de mare, apărîndu-se cu lingurile de Lapa, care se vîra din cînd în cînd să mănînce împreună cu ei.

Locul Jagnei era aproape de ușă, față în față cu Pietrek.

Sorbeau încet, privindu-se în răstimpuri pe sub sprîncene.

În zadar încerca Jozka să îndruge verzi și uscate ; în zadar mai arunca și Pietrek cîte-un cuvînt ; în zadar Anna, înduioșată de ochii plînși și triști ai Jagnei, dădea să rupă tăcerea, Jagusia nici nu sufla măcar.

— Witek, de unde ai cucuiul ăla din frunte, cin' ți l-a făcut ? întrebă Anna.

— M-am lovit de iesle !

Băiatul se înroși ca un rac și își frecă locul dureros, uitîndu-se cu înțeles la Jozka.

— Ramuri de salcie ai adus ?

— Mă duc acu, să mănînc numai, își ceru el iertare, leorbăind iute zeama din strachină.

Jagna lăsă lingura și ieși.

— Iar s-a sculat cu fundu-n sus ! șopti Jozka, turnîndu-i lui Pietrek borș de sfeclă.

— Tacă-ți gura, nu mai vorbi prostii ! Și-a muls vaca ?

— A luat donița. S-o fi dus la staul.

— Bine că-mi adusei aminte, Jozia, trebuie să-i facem Bălanei drojdie de mac.

— Azi a cam început să lase lapte, am văzut eu.

— Atunci o să fete curînd...

— Vițel face ! rosti Witek și se ridică de la masă.

— Prostule ! șopti cu dispreț Pietrek, slăbindu-și puțin cureaua.

Mîncase pe săturate și, aprinzîndu-și de la foc o țigară, ieși împreună cu băiatul.

Femeile se apucară în tăcere de lucru. Jozka spăla vasele, iar Anna strîngea așternuturile.

— Te duci cu salcia la biserică ?

— Du-te tu cu Witek, Pietrek poate să meargă şi el, dar mai întîi să ţesale caii ; eu rămîn acasă, să văd de tata. Poate că în ăstimp s-o întoarce şi Rocho cu veşti despre Antek...

— Să-i spun Jagustynkăi să vie mîine să aleagă cartofii ?

— Mai încape vorbă ? N-o să dovedim singure şi trebuie să-i alegem cît mai repede.

— Mai avem de împrăştiat şi gunoiul.

— O să-l care Pietrek pînă mîine la prînz, şi după-amiaz o să-l împrăştie cu Witek ; dacă ai timp, dă-le şi tu o mînă de ajutor...

O larmă mare de gîşte se iscă sub ferestre şi Witek intră val-vîrtej.

— Nici gînsacilor nu le dai pace !

— Dacă s-au dat la mine să mă ciupească... M-am apărat !

Aruncă pe ladă un mănunchi întreg de rămurele de răchită, ude încă de rouă, pline de muguri argintii. Jozka se apucă să le potrivească şi să le lege cu lînă roşie.

— Spune drept, aşa-i că barza te-a ciupit în frunte ? îl întrebă ea în şoaptă.

— Sigur că barza, dar să nu mă spui !... Se uită pe furiş la stăpînă, care-şi scotea straiele de sărbătoare din ladă. Să-ţi spun cum a fost... Eu am băgat de seamă că părintele o lăsa noaptea în faţa cerdacului... şi cînd toţi dormeau, tîrziu, m-am apropiat de presbiteriu... şi-am pus mîna pe ea... şi atunci ea m-a ciupit... vream s-o învelesc în haină şi s-o duc... dar m-au simţit cîinii... şi-ai naibii, măcar că mă ştiu, au tăbărît pe mine şi-am luat-o la sănătoasa... mi-au rupt şi un crac la nădragi... dar nu mă las eu...

— Şi dacă află părintele că i-ai luat barza ?

— Cin' să-i spuie ?... Am să i-o iau, că-i a mea !

— Şi unde-o ascunzi, că iar ţi-o ia...

— M-am gîndit eu la un ascunziş, că nici jandarmii n-or să dea de ea... Mai încolo, cînd lumea o să uite, o s-o aduc în casă şi-o să zic c-am prins

alta şi c-am îmblînzit-o ! Crezi c-o să bage de seamă careva, Jozka ? Numai să nu mă spui ; am să-ţi aduc nişte păsări, sau poate chiar un pui de iepure.

— Dar ce, eu sînt băiat ca să mă joc cu păsările ? Prostule, îmbracă-te iute şi hai cu mine la biserică !

— Jozia, ai să mă laşi să duc eu mîţişorii ?

— Ce-ţi trăsneşte prin cap ?... Numai femeile au voie să-i ducă la sfinţit !

— La biserică ţi-i dau ; numai lasă-mă să umblu cu ei prin sat...

Şi o rugă aşa fierbinte, încît ea îi făgădui şi se întoarse repede spre Nastka Golembianka, care în clipa aceea tocmai intra în odaie. Se şi gătise ca să meargă la biserică, iar în mînă ţinea ramuri de salcie.

— N-ai nici o ştire de la Mateusz ? o întrebă Anna, după ce-i dădu şi ea bineţe.

— Nimic alta decît ce-a zis primarul ieri ; că-i sănătos.

— Parcă primarul ştie mai multe ca noi ! Le mai scorneşte şi el...

— Cică şi părintelui i-a zis tot aşa.

— Şi nici de Antek n-a aflat nimic ?

— Cică Mateusz e închis laolaltă cu ceilalţi şi că pe Antek l-au pus în altă parte.

— Hm ! Latră şi el, să aibă cu ce umbla prin sat...

— A fost şi pe la voi ?

— Vine zi de zi, trage la Jagusia ; nu-ş' ce-o fi avînd cu ea ; umblă prin ogradă, stau la sfat şi se feresc de oameni.

Scăzuse vocea apăsînd cuvintele şi privind pe geam ; tocmai în clipa aceea Jagna cobora din cerdac, gătită, cu cartea de rugăciuni şi cu mîţişorii în mînă. Se uită multă vreme în urma ei.

— O să întîrziaţi, fetelor ! Lumea a umplut drumurile...

— N-am auzit clopotele.

Dar chiar în clipa aceea clopotele începură să bată cu putere, chemîndu-i pe toţi în casa Domnului şi sunară aşa, prelung, multă vreme.

Îndată cei din casă ieşiră şi se îndreptară spre biserică.

Rămînînd singură, Anna puse de mîncare, se îmbrăcă ceva mai curăţel şi, luîndu-şi copiii, se aşeză cu ei în cerdac, ca să-i pieptene şi să-i caute de păduchi în cap, fiindcă în celelalte zile ale săptămînii n-avea timp niciodată.

Soarele era sus, oamenii se revărsau de pretutindeni spre biserică, ieşind de prin ogrăzi, drumurile se înroşiseră de bondiţele femeilor, văzduhul răsuna de ţipetele copiilor care se jucau, zvîrlind cu pietre în apă, după păsări ; căruţe treceau huruind cu oameni din alte sate, străini de bună seamă, care dădeau bineţe. Încet-încet, mulţimea aceasta se scurse şi pe drumurile golite se aşternu tăcerea.

După ce termină cu copiii, Anna îi aşeză pe paie în faţa hambarului, să se joace singuri, se uită la oalele puse pe foc şi se întoarse la locul de mai înainte, rugîndu-se în şoaptă, petrecînd bob cu bob şiragul de mătănii, fiindcă din carte nu putea citi.

Era pe la amiază. O linişte de sărbătoare se lăsase peste tot satul. Nici un glas nu se auzea, doar ciripitul vrăbiilor şi rîndunelelor ce-şi făceau cuiburile sub streaşină. Vremea era caldă, primăvara abia atingea pămîntul, copacii ; cerul albastru, întinerit, muiat în aur, strălucea cu putere ; livezile aşteptau încremenite, cu ramurile pline de muguri plesniţi îndreptate spre soare, iar sălciile din jurul eleşteului îşi mişcau mîţişorii gălbui ca într-o uşoară răsuflare ; mugurii ruginii, lipicioşi şi înmiresmaţi ai plopilor, din care mustea un suc ca mierea, se deschideau şi ei la lumină, ca nişte pui mici cu caş la gură...

Muştele înviaseră şi umblau pe pereţii încălziţi, uneori se arăta şi cîte-o albină, care se lăsa zumzăind pe părăluţele de sub garduri sau zbura,

căutătoare, prin tufişurile ce scoteau frunzuliţe gingaşe ca nişte flăcărui verzi.

Dinspre culmi şi dinspre păduri sufla încă un vînt umed, tăios.

Liturghia trebuie să fi fost pe la jumătate. În văzduhul liniştit, împrimăvărat se auzeau, departe, voci cîntînd, sunetele orgii şi, arar, ca o ploaie repede, un zvon slab de clopoţei.

Timpul se scurgea încet, potolit. Cînd soarele ajunse sus de tot, în crugul amiezii, păsările tăcură ; doar ciorile pîndind tîlhăreşte bobocii, săgetau deasupra iazului, stîrnind larmă mare printre gînsaci ; o barză clămpănea undeva şi numaidecît trecu în zbor, jos de tot, aruncîndu-şi umbra pe pămînt.

Anna se ruga cu înflăcărare, uitîndu-se la copii, mai dînd din cînd în cînd şi pe la socru-său.

Dar la ce bun ? Bătrînul şedea tot aşa, neclintit, uitîndu-se ţintă în tavan.

Intra încet în moarte, îşi aştepta senin ceasul cel de pe urmă, zi cu zi, clipă cu clipă, ca grîul al cărui spic se coace la soare în aşteptarea secerişului... Nu mai recunoştea pe nimeni, nici chiar pe Jagna ; cînd o chema şi o apuca de mînă, privea aiurea, în gol ; Annei i se părea că, la glasul ei, bătrînul îşi mişca buzele, iar ochii prindeau a luci, ca şi cum ar fi vrut să spună ceva...

Şi-aşa zăcea mereu, fără nici o schimbare, că te podidea plînsul numai cînd te uitai la el.

Doamne, cine s-ar fi aşteptat la una ca asta ! Un om aşa de gospodar, aşa de înţelept şi de chivernisit, că rar mai găseai unul ca dînsul, şi acum să zacă asemeni unui copac doborît de trăsnet, plin încă de ramuri verzi, dar hărăzit morţii !...

Nu-i mort, dar nici viu nu mai e, şi soarta lui numai Domnul o ştie !

O, soartă omenească, soartă nemiloasă !

O, putere a vrerii dumnezeieşti, care te arăţi cînd nimeni nu se aşteaptă ! Fie zi cu soare ori beznă adîncă, tu totdeauna mături spre moarte nevrednica pulbere omenească !...

Așa gîndea Anna, privind la cer cu inima grea ; scoțînd un oftat, își termină mătăniile și se gîndi că trebuie să se apuce de muls vacile pentru amiază, că oftatul o fi el bun, dar întîi și întîi se cuvine să-ți vezi de treburi.

Cînd se înapoie cu doniţele pline, îi găsi pe toți în casă. Jozka povestea ce spusese preotul din amvon și pe cine mai văzuse la biserică. În odaie și în cerdac era zarvă, fata adusese cu ea cîteva semene de-ale ei și, împreună, înghițeau mugurii sfinţiți, care te apără de gîlci.

Ţipau și rîdeau în gura mare, cîte una nu putea să înghită mîțișorii : se îneca și trebuia să bea apă sau să fie bătută bine cu palma după ceafă, să treacă mugurii mai ușor. Witek făcea asta cu multă încîntare.

Jagna nu se întorsese. Cineva spunea că o văzuse trecînd cu maică-sa, cu fierarul și cu nevasta lui. Abia se ridicaseră de la masă, cînd se ivi Rocho. Se repeziră la el, întîmpinîndu-l cu mare bucurie, fiindcă toți îl iubeau, ca pe-un bunic. Moșul îi salută în tăcere, îi spuse fiecăruia în parte cîte-o vorbă bună, sărutîndu-l pe creștet, iar cînd i se dădu să mănînce, nici nu se atinse de bucate ; era tare ostenit și se uita prin casă îngrijorat. Anna îi pîndea privirile, dar nu îndrăznea să-i pună nici o întrebare.

— M-am văzut cu Antek ! zise el molcom, fără să privească pe nimeni.

Anna sări de pe ladă ; înghețase de spaimă, nu mai putu scoate un cuvînt.

— E bine, sănătos și plin de voie bună, urmă unchieșul. Aveam jăndarul în spate, dar am vorbit cu el mai bine de-un ceas.

— Și tot în fiare îl ţin ? întrebă ea speriată.

— Da' de unde !... Ca și ceilalți !... N-o duce chiar așa de rău acolo, n-ai teamă.

— Koziol zicea că-i bate și-i ferecă de zid cu lanțuri...

— Poate că așa o fi în alte părți... pentru alte pricini... dar de Antek nu s-au atins ! adăugă el.

Ea își împreună mîinile de bucurie și un zîmbet îi lumină fața ca o rază de soare.

— La plecare mi-a zis că, orice-ar fi, să tăiați porcul înainte de Paște, că și el ar vrea să mănînce costiță și ouă roșii.

— Moare de foame acolo, bietul de el, știu eu ! scînci Anna deznădăjduită.

— Tata a zis că după ce-are să-l îngrașe bine, are să-l vînză ! se amestecă în vorbă Jozka.

— O fi zis el, dar dacă Antek a poruncit să-l tăiem, musai să facem așa, că, după tata, el e stăpînul casei, spuse ea cu un glas aspru, hotărît.

— Și a mai zis că, orice-ar fi, să vedeți de cîmp. Eu i-am zis că îngrijești bine de gospodărie.

— Și ce-a zis el cînd a auzit asta ?

O mare bucurie o cuprinse.

— A zis că dacă tu vrei, faci față la toate...

— Am să fac cum are să fie mai bine ! șopti ea apăsat și ochii îi strălucirâ de-o hotărîre dîrză.

— P-aici ce mai e ?

— Nimic, cum știi... Și-or să-i dea drumul repede ? întrebă ea cu teamă în glas.

— Poate după sărbători, poate ceva mai tîrzior, cînd s-o isprăvi judecata... Dar asta mai ține, bunînțeles, că e tot satul... atîta omenire... răspunse el, ocolind adevărul, fără să i se uite în ochi.

— A întrebat de casă, de copii... de mine... de ceilalți ? îl mai iscodi ea neliniștită.

— A-ntrebat, cum de nu, și eu i-am răspuns la toate, pe rînd.

— Și... a-ntrebat de toți ? De toată lumea din sat ?...

Tare ar fi vrut să știe dacă întrebase și de Jagna, dar nu îndrăznea să vorbească deschis și nici nu știa cum să facă să-l tragă de limbă. De altminteri, momentul prielnic trecuse. Zvonul că Rocho s-a întors se răspîndi în sat ca fulgerul și îndată, înaintea vecerniei, femeile dădură fuga, nerăbdătoare să afle cîte ceva despre ai lor.

Moșul le adună în jurul lui în fața casei și, așezîndu-se pe prispă, spuse despre fiecare ce știa. Nu

adusese nici o veste rea, şi unde nu se porni între femei un plîns amar cu sughiţuri... Unele boceau de-a binelea, altele se căinau...

Apoi, Rocho plecă în sat şi luă aproape casă cu casă. Părea un sfînt cu barba albă şi mergea cu ochii îndreptaţi spre cer, ducînd pretutindeni cîte-o vorbă de mîngîiere ; cînd păşea înăuntru, casa se umplea de lumină, în inimi încolţea nădejdea, încrederea sporea şi ea, dar şi lacrimile curgeau şiroaie, că prea tare le apăsa amintirea celor întîmplate, iar jalea se făcea şi mai adîncă...

Adevăr grăise Klembowa cînd îi spusese în ajun Agatei că tot satul era ca o groapă căscată ! Parcă în Lipce dăduse molima, cînd oamenii sînt căraţi cu miile la ţintirim ; sau parcă veniseră vremuri de izbeliște, război, cînd bărbaţii sînt seceraţi şi casele rămîn pustii, numai plîns de muieri, ţipăt de prunci, tînguieli şi suspine, şi amintirea vie şi dureroasă a năpastelor căzute.

Tare mai e greu de spus tot ce se petrecea în sufletele acestea zbuciumate !

Trecuseră trei săptămîni şi satul încă nu se potolise ; dimpotrivă, simţămîntul nedreptăţii creştea ; de aceea nu-i de mirare că în fiecare dimineaţă, cum se trezeau, la amiază şi seara, prin case sau afară, oriunde se strîngea norodul, răsunau fără încetare, ca rugăciunile unui cerşetor, văicărelile, jeluirile ; setea de răzbunare se înstăpînea în inimi ca o buruiană rea, a dracului, şi pumnii se strîngeau singuri, iar vorbele pline de însîngerată înverşunare cădeau ca trăsnetele.

Şi astfel, precum ai zgîndări cu un băţ în spuză, şi flăcările izbucnesc iar cu şi mai multă tărie, tot aşa şi vorbele lui Rocho redeşteptară amintirea atîtor silnicii. În seara aceea foarte puţini oameni s-au dus la vecernie ; se adunau mai bucuroşi prin ogrăzi, se strîngeau cete pe drumuri, sau se îndreptau spre cîrciumă, sfătuindu-se, văitîndu-se şi blestemînd...

Doar Anna se simţea mai împăcată ; era atît de bucuroasă de laudele pe care i le adusese bărbatu-său, că sufletul i se umplea de nădejdi ; era pusă pe

treabă, voia să-i arate că poate să facă față la toate cum spusese el și mulțumirea ce încăpuse în ea, după cele auzite, nu se putea arăta în cuvinte.

De îndată ce femeile se împrăștiară, se ivi și nevasta fierarului, care se așeză la căpătîiul bolnavului ; Anna și Jozka se duseră la coteț să vadă de porc.

Îi dădură drumul în ogradă, dar cum porcul plesnea de gras ce era, se trînti îndată pe bălegar și nu mai vru să se urnească de-acolo.

— Azi să nu-i mai dai de mîncare ; lasă-l să i se curețe mațele !

— Păi, chiar și uitai să-i dau să mănînce după-masă...

— Atunci e bine, mîine trebuie să-l tăiem. Ai chemat-o pe Jagustynka ?

— A zis că vine chiar azi pe-nserat...

— Îmbracă-te și dă o fugă pînă la Jambrozy, să fie mîine cu uneltele, fie chiar pe seară, să cenătuiască porcul.

— Crezi c-are să poată ? Părintele a zis că mîine au să vie doi preoți ca să spovedească.

— Găsește el timp !... Știe că aici are rachiu berechet și nimeni nu se pricepe ca el să pregătească porcul. O să-l ajute și Jagustynka.

— Atunci aș putea să mă duc mîine dimineață la oraș, să cumpăr sare și toate cele de trebuință...

— Văd eu, vrei musai să pleci la plimbare !... Dar nu-i nevoie, găsesc totul la Jankiel ; mă duc chiar acum la crîșmă și am să aduc de toate, Jozka ! strigă ea întorcîndu-se. Dar Pietrek și Witek unde-s ?

— S-or fi dus prin sat. Pietrek și-a luat și scripca.

— Dacă-i vezi, spune-le să vie acasă mai repede, ca să scoată covata din poiată, trebuie s-o opărim dis-de-dimineață.

Fericită că poate să iasă în sat, Jozka alergă la Nastka și, împreună, plecară în căutarea lui Jambrozy.

Dar Anna nu se putu duce la cîrciumă. Cum plecă Jozka, se pomeni cu taică-său, bătrînul Bylica. Îi

dădu ceva să îmbuce, vorbindu-i bucuroasă de sosirea lui Rocho, care-i adusese veşti de la Antek ; n-apucă însă să termine, că Magda năvăli ţipînd :

— Vin' repede, nu ştiu ce-i cu tata !

Boryna şedea pe marginea patului şi se uita prin casă. Anna alergă la el şi-l sprijini să nu cadă. Bătrînul o măsură de sus pînă jos, apoi îşi aţinti ochii spre uşă, pe unde tocmai atunci fierarul intra pe neaşteptate.

— Anna !

Îi rostise numele atît de limpede şi de tare încît se înfioră.

— Aicea sînt, şezi locului ! Doctorul a zis că nu-i voie să umbli, şopti ea speriată.

— Ce mai e pe-afară ?

Glasul îi suna ciudat, străin parcă.

— Vine primăvara, e cald... îngînă ea.

— S-au sculat ?... E vremea plugului...

Nu ştiau ce să-i spuie şi se uitau unul la altul. Pe Magda o podidi plînsul.

— Apăraţi ce-i al vostru ! Nu vă lăsaţi, oameni buni !

Striga, dar cuvintele i se stingeau în gîtlej ; începu să dîrdîie, să se clatine în mîinile noră-si, fierarul şi nevastă-sa săriră să-i ajute, dar Anna nu-i lăsă, deşi îi amorţiseră mîinile şi grumazul. Se uitau la el cu spaimă, aşteptînd să vadă ce vrea să zică.

— Mai întîi semănaţi orzul... Hei, gospodari, la mine ! Ajutor !... zbieră el deodată, apoi se încordă tot, căzu pe spate, închise ochii si începu să horcăie.

— Moare !... Dumnezeule !... Moare !... ţipă Anna, zgîlţîindu-l cu putere.

Magda îi strecură numaidecît între degete o lumînare aprinsă.

— Preotul !... Fugi, Michal !...

Dar pînă să iasă fierarul, Boryna deschise ochii, lăsînd să-i cadă lumînarea, care se frînse în bucăţi.

— I-a trecut, caută ceva... murmură fierarul aplecîndu-se spre el ca să-i prindă privirile, dar bătrînul îl respinse cu putere şi strigă răspicat :

— Anna, dă-i afară pe ăştia !

Magda se repezi la el plîngînd, dar bătrînul n-o recunoscu.

— Nu vreau... n-am nevoie... goneşte-i ! stăruia el.

— Nu vă împotriviţi, duceţi-vă măcar pînă în tindă... îi rugă ea.

— Ieşi tu, Magda ; eu de-aici nu mă mişc, zise fierarul hotărît, închipuindu-şi că bătrînul vrea să-i spună Annei ceva tainic.

Auzind aceste cuvinte, bătrînul se ridică şi îl privi atît de crunt, arătîndu-i uşa cu mîna, încît fierarul ieşi ca un cotei izgonit. Se repezi înjurînd spre Magda, care plîngea în cerdac, dar deodată se linişti, se uită cu luare-aminte prin livadă, sări pîrleazul şi, furişîndu-se pe lîngă fereastra din faţă, se lipi de ea şi începu să tragă cu urechea, căci tocmai acolo ajungea capul patului şi prin geam auzeai cîte ceva.

— Şezi lîngă mine... porunci bătrînul după ce fierarul ieşi.

Ea se aşeză îndată pe margine, abia ţinîndu-şi lacrimile.

— În cămară ai să găseşti ceva bani... piteşte-i, să nu ţi-i fure...

— Unde ?

Tremura toată.

— În grîne...

Vorbea limpede, oprindu-se după fiecare cuvînt, în vreme ce ea, stăpînindu-şi teama, se uita în ochii lui, care ardeau ciudat.

— Pe Antek să-l aperi... vinde jumătate din avere şi nu-l lăsa... nu-l lăsa... e omul tău.

Nu isprăvi vorba ; se învineţi şi se trînti în pat, cu ochii iarăşi înceţoşaţi, dădu să mai spuie ceva, şi tot se silea parcă să se ridice.

Anna scoase un ţipăt de groază, fierarul şi nevastă-sa alergară îndată, îl stropiră cu apă, dar el nu-şi mai reveni şi rămase amorţit ca mai înainte, cu ochii deschişi, străin de tot ce se petrecea în jur.

Stătură multă vreme lîngă el. Femeile plîngeau încet. Nimeni nu scotea un cuvînt. Amurgul se lăsa,

casa se cufunda în întuneric. Cînd ieşiră afară, ziua se stingea cu încetul, iar pe eleşteu asfinţitul îşi trimitea ultimele raze.

— Ce ţi-a spus ? o întrebă cu asprime fierarul pe Anna, tăindu-i calea.

— Ai auzit doar.

— Ce-a zis după ce-am ieşit eu ?

— Ce-a zis şi mai-nainte, cînd erai aici...

— Anna, să nu mă scoţi din sărite, că e de rău...

— Parcă mă sperii eu de ameninţările dumitale, nu mă sperii nici cît de-o javră care latră...

— Ţi-a pus ceva în palmă ?... adăugă el iscoditor.

— Da, ce-i găsi mîine după casă... zise ea în batjocură.

Se năpusti asupra ei şi cine ştie unde ar fi ajuns, dacă în clipa aceea n-ar fi sosit Jagustynka, care, după cum îi era obiceiul, spuse răutăcioasă :

— Da' bine vă mai împăcaţi şi frumos vă mai sfătuiţi, că se aude pînă-n uliţă...

Fierarul o înjură în gura mare şi porni în sat.

Noaptea căzu repede. Nori mari acoperiră cerul. Nu se zărea nici o stea. Vîntul se stîrni şi începu să legene uşor copacii care foşneau lin şi trist. Vremea părea că vrea să se schimbe din nou.

În odaia Annei era lumină, gălăgie, focul trosnea în vatră, tocmai pregăteau cina. Cîteva femei mai în vîrstă, în frunte cu Jagustynka, vorbeau de-ale lor. Jozka, Nastka şi cu Jasiek Făţarnicul şedeau în cerdac, căci Pietrek cînta din vioară atît de duios că le venea să plîngă. Doar Anna n-avea astîmpăr. Se gîndea mereu la cuvintele lui Boryna şi se uita într-una în partea cealaltă...

Dar ce să facă ?... Era cu neputinţă să caute acum în cămară : Jagna era în casă, îşi aşeza straiele de sărbătoare în ladă.

— Pietrek, ci isprăveşte odată ! Acuşi e Lunea Mare, şi el bîzîie într-una ! Mai mare păcatul ! strigă ea atît de întărîtată, că-i venea să plîngă.

Pietrek încetă să mai cînte şi toţi intrară în casă.

— Vorbeam de fratele boierului, de Jacek tontul, lămuri cineva.

Dar ea n-auzea ce vorbesc. În ogradă dulăii începuseră să hămăie tare. Ieşi afară să vadă ce-i, asmuţi cîinii. Lapa se aruncă în livadă nebuneşte...

— Şo pe el, Lapa, muşcă !... Şo pe el, Burek !...

Cîinii se opriră numaidecît şi, întorcîndu-se, începură să se gudure prietenoşi.

Şi nu o dată în seara aceea se auziră lătrături. În cele din urmă, o bănuială groaznică îi încolţi în minte.

— Pietrek, vezi de închide totul, îmi pare că prin livadă umblă un cunoscut, cîinii nu vor să-l muşte.

Curînd toată lumea plecă şi peste puţin casa întreagă se cufundă în somn. Anna mai ieşi o dată pe-afară, să vadă dacă porţile sînt bine închise ; apoi, multă vreme veghe lîngă perete, trăgînd cu urechea...

„În grîu... adică într-unul din poloboace... Numai de nu mi-ar lua-o altul înainte !...“

O sudoare rece îi scăldă trupul şi inima începu să-i bată năvalnic.

În noaptea aceea aproape că nu închise ochii.

III

— ozia, aprinde focul, umple oalele şi pune-le la foc, că eu dau fuga la ovrei după cumpărături.

— Dar umblă repejor, că acu' trebuie să pice Jambrozy.

— Las' că nu vine el cu noaptea-n cap, trebuie mai întîi să aibă grijă de biserică.

— Ei, doar trage clopotul și vine-ndată, că-i ține locul Rocho.

— Am vreme destulă ! Dar vezi, nu uita să le spui băieților să curețe covata și s-o aducă în cerdac. Dacă vine Jagustynka, pune-o să spele hîrdaiele ; poloboacele alea trebuie scoase din cămară și duse la eleșteu, să se moaie doagele ; nu uita să le pui pietroaie, să nu le ia apa. Pe copii să nu-i trezești, lasă-i să doarmă, șoriceii, așa o să ne fie mai larg... îi zise cu vioiciune Anna și, punîndu-și broboada pe cap, porni grăbită prin umezeala zorilor.

Ziua abia se ivise rece, înnourată ; o pîclă cenușie mustea din pămîntul ud, căzînd la loc ca o burniță măruntă ; drumurile lunecoase, băltind de apă, luceau, casele abia se iteau negre, prin ceață ; îmbibați de apă, ghemuiți, copacii răsăreau ici-colo, ca niște umbre tremurătoare, plămădite din aluatul sticlos al negurii, oglindindu-se în undele viorii ale iazului. De sub perdelele lor stufoase se auzeau picînd stropi care loveau necontenit fața apei. Și pretutindeni domnea o posomorală, de nu vedeai înaintea ochilor. Pe uliți nu se zărea picior de om.

Abia cînd se auzi clopotul de la biserică, începură să se arate femei răzlețe, ducîndu-se la slujbă, călcînd cu grijă prin locurile mai zbicite.

Anna zorea pasul, crezînd că avea să-l întîlnească pe Jambrozy la răspîntia de lîngă biserică, dar el nu ieșise încă. Ca în fiece dimineață la ceasul acesta, calul orb al preotului se învîrtea pe lîngă eleșteu, trăgînd o balercă pusă pe tălpici de sanie. Argatul îl lăsase singur și, aprinzîndu-și o țigară, se așezase sub gard ca să se adăpostească de burniță, iar animalul se oprea mereu, poticnindu-se în hîrtoape, adulmecînd apa, căutînd drumul după miros.

În clipa aceea, în fața presbiteriului se opri o brișcă trasă de doi cai murgi, bine hrăniți, din care coborî preotul din Laznow, gras și rumen la față.

„Vine să spovedească lumea ; acuși trebuie să pice și preotul din Slupia", își zise ea, tot căutînd să dea cu ochii de Jambrozy, care nu se mai arăta.

O luă repede pe lîngă biserică, pe-un drum nămolos, gloduros, veşnic umbrit de două rînduri de plopi înalţi înşiraţi pe de margini şi ale căror umbre legănătoare se deslușeau ca printr-un geam aburit ; trecu pe lîngă crîşmă şi o luă la dreapta, pe-o potecă noroioasă.

Se gîndea că va avea răgazul să-l vadă pe taicăsău şi să mai stea la taifas cu soră-sa, cu care se împăcase de-a binelea de cînd se mutase la Boryna.

Toţi erau acasă.

— Jozka mi-a spus ieri că tata-i bolnav, începu ea.

— Hm !... Ca să nu ne dea o mînă de ajutor la treabă, stă sub cojoc, geme şi zice că-i bolnav, răspunse îmbufnată Weronka.

— E un frig la voi, că te răzbeşte pînă la oase...

Începuse să dîrdîie ; din pod picura ca dintr-un ciur, iar podeaua era plină de glod.

— Păi, cu ce să facem focul ? Cine s-aducă vreascuri ? Am eu putere să bat pînă la pădure atîta drum şi să car cu spinarea, cînd mă înghesuie treburile de nu mai ştiu unde mi-e capul ? Pot eu singură să le fac pe toate ?

Oftară amîndouă. Îşi aduseseră aminte cît de singure erau şi de părăsite.

— Cînd Stacho era acasă, mi se părea că nu face nimic, dar de cînd nu mai e, pricep ce-nseamnă un bărbat ! Nu te duci la oraş ?

— M-aş duce, cum să nu, m-aş duce îndată, dar Rocho a aflat că numai de sărbători or să ne lase să-i vedem, aşa că oi pleca duminică să-i duc sărmanului ceva peşte.

— Şi eu i-aş duce omului meu cîte ceva, dar ce să-i duc ? O coajă de pîine ?

— Nu te necăji, las' că iau eu mai mult, s-ajungă pentru amîndoi şi-om merge amîndouă.

— Dumnezeu să te răsplătească după inima ta bună ! Am să-ţi muncesc, să ştii...

— Îţi dau din inimă, nu ca să-mi munceşti. Eu ştiu ce-nseamnă sărăcia, cum te mai suge, căţeaua, ştiu ! şopti ea cu amărăciune.

— Sărăcia îi ține omului tovărășie toată viața și doar pe lumea ailaltă scapă de ea. Aveam ceva bănișori puși deoparte ; credeam că-n primăvară am să-mi cumpăr și eu un purcel, să-l hrănesc, să-l îngraș ; toamna aș fi luat ceva pe el. Dar a trebuit să-i dau lui Stacho vreo cincisprezece zloți ; apoi, ici un ban, dincoace altul, s-au dus ca apa ! Iar în loc n-ai ce pune, că nu crește. Uite unde-am ajuns din pricină c-a ținut morțiș să meargă cu obștea !...

— Ce tot vorbești ! S-a dus de bunăvoie cu ceilalți, să-și apere dreptul lui, că și voi ați fi vrut să aveți acolo un petecuț de pădure...

— Am fi vrut... Una e să vrei, și-alta să ai. Cine are parale, are numai zile cu soare, iar tu, calicule, tocmește-te cu foamea și bucură-te, chipurile, că vine ea ziua cînd ai să te-ndopi și tu ca lumea !...

— Ai nevoie de ceva ? o întrebă ea cu sfială.

— Dar întreabă-mă, am ceva ? Atîta că ovreiul și morarul îmi mai dau pe datorie ! strigă ea, înălțîndu-și brațele la cer, a deznădejde.

— Nu te pot ajuta, măcar c-aș vrea din tot sufletul ; nu-s la casa mea și chiar eu trebuie să mă apăr ca de lupi și să fiu cu băgare de seamă, să nu m-arunce afară din casă, că m-am săturat pînă-n gît de-atîtea ponoase.

Își aduse aminte de cele petrecute azi-noapte.

— Cît despre Jagusia, ea habar n-are ; nu-i de loc proastă, nu se lipsește de nimic...

— Cum așa ?

Se ridică aruncîndu-i soră-si priviri neliniștite.

— Ei, ce să mai vorbim. Atîta doar că nu mai poate de bine ; se gătește, umblă pe la cumetre, își face sărbătoare din fiece zi. Ieri, bunăoară, oamenii au văzut-o la crîșmă cu primarul ; ședeau în odaia din dos, iar ovreiul abia mai prididea să le care rachiu... Nu-i ea proastă să-l bocească pe bătrîn... adăugă cu venin.

— Toate au un sfîrșit ! șopti cu înțeles Anna, trăgîndu-și broboada pe cap.

— Dar ce cîştigă ea acum, bînd şi veselindu-se, asta nimeni nu i-o mai ia înapoi ! A naibii muiere ; nu-i proastă de loc...

— Păi, să fii deştept cînd n-ai nici o grijă, e uşor ! Azi tăiem porcul, vin' şi tu pe seară să ne dai o mînă de-ajutor... făcu Anna, vrînd să pună capăt acestor vorbe amare, şi ieşi.

Trecu de cealaltă parte, pe la taică-său ; bătrînul abia se mai vedea printre boarfe şi gemea încetişor.

— Ce ai, tată ?

Îngenunche lîngă el.

— Nimic, fata mea, nimic, atîta că mă scutură frigurile şi tare mă mai doare în pîntec...

— Dacă aici e frig şi umezeală ca afară... Hai, scoal' şi vino la noi, să vezi de copii, că tăiem porcul. Nu ţi-e foame ?

— Foame ?... Da, oleacă... ieri pesemne că uitară să-mi aducă de-ale gurii... lasă că şi ei... şi ei mănîncă doar cartofi cu sare... şi Stacho zace la puşcărie... Am să viu, fetico... mormăi el înviorat, dînd să se ridice din aşternut.

Clocotind de ciudă împotriva Jagnei, bîntuită de gînduri duşmănoase, care-o înţepau ca nişte cuţite, Anna porni iute spre crîşmă, să cumpere cele de trebuinţă.

Se înţelege că acum ovreiul nu-i mai cerea banii înainte şi se grăbea să cîntărească şi să măsoare tot ce poftea ; ba îi mai băga sub ochi şi alte lucruri, ispitind-o să cumpere.

— Jankiel, mie să-mi dai numai ce-ţi cer !... Nu-s copiliţă, ştiu la ce-am venit şi ce-mi trebuie ! răspundea ea semeaţă, tăindu-i vorba.

Ovreiul era numai zîmbete ; nora lui Boryna cumpărase şi-aşa destule. Luase rachiu mai mult, să ajungă şi de sărbători, şi pîine albă, şi covrigi, şi vreo duzină de scrumbii, ba la urmă mai ceruse şi o sticluţă de lichior ; abia mai putea căra legătura.

„Jagna să petreacă, şi eu să-ndur ca un cîine ? Doar muncesc ca o vită !"

Așa își zicea ea, pe cînd se îndrepta spre casă ; dar îi părea rău de atîția bani cheltuiți de prisos și, dacă nu i-ar fi fost rușine, s-ar fi întors să-i dea îndărăt ovreiului măcar lichiorul.

Casa era plină de zarvă, se făceau pregătiri. Jambrozy se încălzea la gura vetrei, hărțuindu-se cu Jagustynka, cum avea el obiceiul, în vreme ce bătrîna opărea oalele, umplînd toată încăperea de aburi.

— Te-așteptam să te-ntorci, ca să-i fac de petrecanie porcului !

— Da' ce repede venișI !

— Rocho îmi ține locul în sacristie, Walek îl ajută pe dascăl, Magda mătură biserica... Am pregătit totul, să nu vă fac s-așteptați degeaba ! Preoții se apucă de spovedit abia după prînzul ăl mic. Dar strașnic frig e azi ! Îți îngheață oasele ! se văită el.

— Stă lîngă foc și se plînge de frig ! se miră Jozka.

— Proasto ! Pe dinăuntru mă ia cu frig, mi-a înghețat și piciorul ăsta de lemn, nu vezi ?

— Las' că-ți dau eu acuși ceva, să te-ncălzești. Jozia, moaie repede scrumbiile !

— Dă-le așa cum sînt ! Dar stropește-le bine cu rachiu, că iese ea sarea...

— Nu te-ai schimbat de fel, bei pînă la miezul nopții și dimineața te scoli și iar te pui pe băut, îl înțepă Jagustynka.

— Ai dreptate, băbuțo, dar nu-ș' ce-mi vine mie să crez că ți s-a uscat olecuță limba și tare-ai mai vrea s-o moi și tu puțin în basmac, ai ? rîse el, frecîndu-și mîinile.

— Cu mine nu ciocnești tu în vecii vecilor, tartore, hodorog bătrîn ce ești !

— Cam puțină lume se duce azi la biserică, îi întrerupse Anna, îngrijorată că prea se vorbea de rachiu.

— E devreme, de-abia se-adună, ai să vezi ce-o să se mai îngrămădească să se lepede de păcate.

— Și să trîndăvească, și să tragă cu urechea, și să se umple iar de păcate, nou-nouțe...

— Fetele, oho, s-au pregătit încă de ieri ! se auzi dintr-un ungher glasul Joziei.

— Apoi da, cum să nu, în faţa preotului din satul lor li-e ruşine ! sări bătrîna.

— Băbuţo, ţi-a cam sosit vremea să şezi colo-n biserică, să depeni mătăniile, nu să cleveteşti...

— Păi dar, vin şi şezi şi tu alături, şontorogule !

— Eu mai am. Întîi să-ţi trag ţie clopotele, să pun mîna pe lopată şi să te-astup cu ţărînă...

— Să nu mă scoţi din fire, că am draci ! mormăi ea mînioasă.

— Mă apăr cu ciomagul şi n-ai să mă poţi muşca. Păcat de dinţi, că alţii nu mai ai...

Bătrîna crăpa de ciudă, dar nu mai spuse nimic. Tocmai atunci Anna umplu paharul şi bău în sănătatea lor, iar Jozka aduse scrumbiile. Jambrozy bătu binişor scrumbia de piciorul lui de lemn, îi scoase pielita, o perpeli niţeluş pe foc şi o mîncă cu poftă.

— Gata cu petrecerea ! Acum la treabă, oameni buni ! strigă el deodată, lepădîndu-şi cojocul.

Îşi suflecă mînecile, mai trase o dată cuţitul de plită, luă din colţ băţul cel gros cu care se mestecau lăturile porcului şi ieşi repede în ogradă.

Ceilalţi îl urmară. Ajutat de Pietrek, Jambrozy scoase din coteţ porcul, care se împotrivea din răsputeri.

— O copaie pentru sînge, fuga ! porunci el.

I-o aduseră îndată. Porcul se scărpina de colţul cocinei şi grohăia încet.

Stăteau cu toţii roată jur împrejur, udaţi de burniţa ce cădea tot mai deasă, uitîndu-se la şoldurile porcului, albe şi mari, la pîntecele care atîrna. Peste livadă trecu o pală de negură. Lapa lătra, ţopăind încolo şi-ncoace. Cîteva femei se opriră în uliţă, iar nişte ştrengari se căţăraseră pe gard, privind curioşi.

Jambrozy îşi făcu cruce, trecu băţul la spate şi începu să dea tîrcoale porcului. Deodată se opri, ridică braţul, se aplecă într-o parte, atît de tare încît nasturele de la gît al cămăşii îi sări, apoi se îndreptă, şi cînd îl trăsni în cap, între urechi, porcul

se lăsă guițînd pe picioarele dinainte. După aceea, moșneagul începu să-l lovească și să dea cu amîndouă mîinile, pînă ce porcul se prăvăli într-o parte și începu să dea din picioare ; atunci, cît ai clipi, i se trînti pe burtă, apucă cuțitul și i-l înfipse în inimă pînă în prăsele.

Îi întinseră copaia și sîngele țîșni în ea ca dintr-o țeavă de pompă, împroșcînd peretele cotețului, apoi începu să gîlgîie ușor, scoțînd aburi ca apa clocotită.

— Marș, Lapa ! Ia te uită la el, vrea sînge, să mănînce de dulce, în postul ăl mare ! se auzi în cele din urmă glasul lui Jambrozy, izgonind cîinele și răsuflînd greu ; cam ostenise.

— Îl opărești în cerdac ?

— Nu. Eu zic să ducem covata în casă, că trebuie să-l atîrnăm și să-l ciopîrțim.

— Eu mă gîndeam că-n casă nu-i loc...

— Păi, mai aveți și partea ailaltă, unde stă bătrînul ; acolo e loc berechet, iar bătrînului nu-i pasă... Dar nu stați, dați-i zor, că părul e mai ușor de smuls cît nu se răcește carnea, porunci el, smulgîndu-i între timp de după ceafă firele mai lungi.

Nu mult după aceea, pîrlit, opărit, spălat, porcul atîrna de grindă, prins într-un cîrlig, în odaia lui Boryna.

Jagna nu era acasă ; plecase dis-de-dimineață la biserică, fără să știe măcar ce se pregătește. Bătrînul ședea lungit în pat, ca de obicei, cu privirea ațintită în gol.

La început umblară ușurel, trăgînd mereu cu coada ochiului spre el, dar cum nu se mișca, nu se mai sinchisiră și nu mai avură grijă decît de porc, care nu le înșelase nădejdile : pe spate strînsese o slănină de șase degete și o grăsime nemaipomenită.

— I-am cîntat, l-am cărat, acu e vremea să-l stropim cu rachiu ! spuse Jambrozy, spălîndu-și mîinile deasupra albiei.

— Să mergem la masă ; s-o găsi ceva și de băut.

El nu se lăsă prea mult rugat și trase cîteva pahărele de rachiu înainte de-a se apuca de borșul cu

cartofi ; nu stete însă decît foarte puțin la masă și se apucă îndată de treabă, îndemnîndu-i și pe ceilalți, dar mai ales pe Jagustynka ; lucrau împreună, căci bătrîna se pricepea tot atît de bine ca și el la săratul și pregătitul cărnii.

Anna ajuta și ea cu ce putea, Jozka era gata să sară, să facă orice, numai să rămîie lîngă porc și în casă.

— Ajută băieților să încarce gunoiul și să-l care mai repede, parcă văd că n-or să isprăvească azi, trîntorii ! țipă Anna la ea.

Fata alergă în ogradă și-și vărsă tot focul pe băieți. Numai guriță ei se auzea ! Avea și de ce să fie supărată : s-o alunge din casă tocmai acum, în toiul petrecerii ? Înăuntru mereu intra, făcîndu-și de lucru, cîte-o cumătră, de, ca între vecini ! Și cînd vedeau porcul atîrnat de grindă, își împreunau mîinile și începeau să se mire că ce mare-i și ce gras, și că așa porc frumos nu văzuseră nici la dascăl, nici la morar.

Asta o încînta pe Anna și era tare mîndră că poate să se laude și ea că tăiase un porc ; și deși îi părea rău de rachiu, n-avea încotro ; așa-i obiceiul la țară în asemenea împrejurări. Le cinsti deci cu rachiu, le întinse pîine și sare, să alunece mai ușor băutura pe gît. Nu mai putea de bucurie auzind laudele și începuse și ea să turuie, zăpăcită, și cum ieșea o cumătră, alta își scutura papucii în tindă, pasămite că e în drum spre biserică și că a intrat doar așa, puțin, ca să dea bună ziua. Veneau gîrlă, ca la hram. Dar cel mai mult se îmbulzeau copiii, care se vîrau prin unghere, ori se zgîiau pe ferești, și Jozka avea de furcă cu ei, mereu trebuia să-i ia la goană.

Și în sat era forfotă mare. Pe uliți se vedeau pîlcuri de oameni călcînd prin noroi, căruțe venind dinspre satele învecinate se înșirau, una după alta, veșmintele femeilor înroșeau malul iazului, ca la un alai sfînt... Lumea se ducea la spovedanie, fără să-i pese de drumurile rele, nici de vremea urîtă, schimbătoare ; ici ploua, ici stătea, și-un vînt căl-

duț sufla peste livezi. Uneori ploaia se îndesa și cădea o măzăriche de gheață cît bobul de orz, alteori soarele spărgea norii, așternînd peste lume o pînză aurie, cum se întîmplă pe la începutul primăverii, cînd vremea e ca fata mare, care rîde și plînge, se bucură și se întristează, fără să știe nici ea de ce.

De bună seamă, la Anna nimeni nu se sinchisea de vremea de-afară. Treaba și gluma mergeau strună. Jambrozy lucra cu spor, le dădea ghies și celorlalți ; șuguind, cum avea el obiceiul, dar fiindcă trebuia să se repeadă mereu pînă la biserică să vadă ce mai e pe acolo, se plîngea într-una că-i e frig și mereu cerea de băut.

— I-am pus pe roate pe slujitorii Domnului, le-am adus atîta norod, că pînă la amiază n-au să se miște din loc !

— Hm ! Părințelul din Laznow n-o să răzbească : cică slujnica lui mereu trebuie să-i aducă țucalul !

— Vezi-ți de treaba ta, băbuțo, și lasă-n pace fețele bisericești !

Vorbele astea nu-i plăceau.

— Iar ăl din Slupia, cică atunci cînd spovedește ține în mînă o sticluță cu *odicolon* și uite-așa își astupă nasul, că oamenii, de, îi put. Cum îl spovedește pe cîte unul, dă cu batista-n jur, să împrăștie aerul stricat, și arde smirnă și tămîie.

— Închide-ți pliscul ! Nu batjocori oamenii bisericii ! sări țîrcovnicul.

— Rocho e la biserică ? întrebă Anna, nemulțumită și ea de vorbele bătrînei.

— Stă acolo de azi-dimineață, a slujit la liturghie și ajută la ce trebuie.

— Dar Michal unde-i ?

— S-a dus cu băiatul organistului la Rzepki pentru recensămînt.

— Cu pana de gîscă ară, presară nisip și le merge ca la moară ! oftă Jambrozy.

— Și unde mai pui : capătă pe puțin cîte-un ou de fiece suflet înscris.

— Și mai ia și cîte trei groși de căciulă pentru cărticelele de spovedanie. Zi de zi îl văd trecînd cu

traista plină de bunătăţi. Săptămîna trecută nevasta organistului a vîndut numai ouă vreo douăzeci şi două de *kopa* [1], spuse Jagustynka.

— Cînd au venit în sat, n-aveau decît o bocceluţă şi acum nici cu patru harabale boiereşti nu i-ai putea duce !

— Bine, dar organistul stă în Lipce de peste douăzeci de ani, parohia e mare, şi bietul om munceşte cu sîrg, pune deoparte, şi-aşa sigur că s-a înstărit, replică împăciuitor Jambrozy.

— S-a îmbogăţit, aia e ! Te jupoaie, ia şapte piei de pe tine, şi cînd îţi face un pustiu de bine, îţi ia îndoit. Treizeci de zloţi o înmormîntare, numai că rage pe latineşte şi dă din mîini la orgă !

— Se pricepe la meserie, şi are şi el destulă bătaie de cap ca s-o scoată la liman !

— Cum să nu se priceapă ! Rage cînd mai gros, cînd mai subţirel, şi gata, ţi-a stors gologanii...

— Altul şi-ar fi băut cîştigul, dar el nu ; şi-a dat feciorul la învăţătură, să-l facă preot !

— Ehei, o să aibă şi vază mare, şi avuţie, chicoti răutăcioasă bătrîna.

Tocmai cînd discuţia era mai interesantă, intră repede Jagna, care înlemni în prag.

— Te miri de porc ? rîse Jagustynka.

— Nu puteai să-l pregăteşti în partea dumitale ? Ai făcut cocină din toată casa ! zise ea cu glas tăios, învăpăiată la faţă.

— Ai destul timp s-o cureţi ! răspunse rece, dar apăsat Anna.

Jagus făcu un pas înainte, gata să sară la bătaie, dar se lăsă păgubaşă, se învîrti prin odaie, luă mătăniile şi, acoperind patul murdărit cu un cearşaf, ieşi fără să spuie un cuvînt, deşi buzele îi tremurau de-o mînie ascunsă.

— Ai putea să dai o mînă de ajutor ! Avem atîta treabă ! îi spuse Jozka în tindă.

Jagna ţipă la ea atît de furioasă, că nu i se înţeleseră vorbele şi porni ca o turbată. Witek se luă

[1] Ţăranii polonezi socotesc cu şaizecea (*kopa*), cum ar fi la noi duzina (1 *kopa* = 5 duzini).

după ea, apoi le spuse celor din casă că Jagus se dusese aţă la fierar.

— Las-o să se ducă, are să se plîngă puţin şi-i trece.

— Iar o să vă luaţi la harţă, murmură Jagustynka.

— Doamne, dar nu tot într-o harţă o duc ? răspunse Anna potolită, deşi era speriată ; ştia că fierarul putea să vină din clipă în clipă şi că o să iasă tărăboi mare.

— Acuşi vine ! mai şopti Jagustynka, cu puţină milă.

— Nu te teme, am să mă ţin bine, nu mă sperii eu cu una cu două, răspunse ea zîmbind.

Jagustynka dete mirată din cap şi-i aruncă o privire plină de înţeles lui Jambrozy, care tocmai atunci lăsa iar lucrul.

— Mă reped pîn-la biserică să sun de amiază şi mă-ntorc îndată la masă ! spuse el.

Se înapoie repede cu veşti noi. Preoţii se aşezaseră la masă, morarul le trimisese un coş plin de peşte şi după-masă aveau să vadă mai departe de spovedanie, că mai era mult norod care aştepta.

După o masă grăbită şi scurtă, însă din belşug stropită, căci Jambrozy se plîngea mereu că rachiu-i prea slab, iar scrumbiile prea sărate, se apucară din nou de lucru.

Jambrozy tocmai se pregătea să măcelărească porcul şi să toace carnea pentru cîrnaţi, în vreme ce Jagustynka, punînd hălcile de carne pe-o masă făcută dintr-o uşă întinsă, tăia slănina şi o săra cu grijă, cînd intră fierarul.

Se vedea după faţă că abia se ţinea să nu izbucnească.

— Nu ştiam că ai cumpărat coşcogeamite porc ! începu el veninos.

— Da, l-am cumpărat şi l-am tăiat, după cum vezi ! spuse Anna.

O cam cuprinse frica.

— Straşnic porc ! Oi fi dat pe el vreo treizeci de ruble.

Şi începu să-l pipăie cu atenţie.

— Mai rar așa slănină ! rîse bătrîna, vîrîndu-i sub nas o bucată.

— Eh, n-am dat chiar treizeci de ruble ; n-oi fi dat chiar atîta ! răspunse zîmbind Anna.

— E porcul lui Boryna ! zbieră el deodată, nemaiputîndu-se stăpîni.

— Da' isteț mai e, a ghicit după coadă al cui e ! glumi bătrîna.

— Și cu ce drept l-ai tăiat, hai ? se aprinse el.

— Mai întîi nu zbiera așa, că aici nu ești la crîșmă ! Cu ce drept ? Antek a trimis vorbă prin Rocho să-l tăiem !

— Așa ? Și de cînd are dreptul Antek să se amestece în treburile casei ? Ce, porcul e-al lui ?

— Sigur că-i al lui !

Căpătase inimă și se simțea în stare să lupte.

— Porcul e-al tuturor !... Ai să plătești scump pentru el !

— N-am să-ți dau ție socoteală !

— Dar cui ? Am să te dau în judecată !

— Mai încet, tacă-ți gura, că aici zace un bolnav și toată averea e a lui...

— Da' porcul tu ai să-l mănînci !

— Da, și n-am să-ți dau măcar atîtica, să miroși...

— Dă-mi jumătate din el și te las în pace, adăugă el mai moale.

— Cu de-a sila nu capeți nici o ciozvîrtă.

— Atunci cu frumosul, dă-mi, uite, sfertul ăsta și-o bucată de slănină !

— Dacă Antek zice să-ți dau, îți dau ; dar fără porunca lui nu dau nici un oscior.

— Ai înnebunit, muiere ? Dar ce, e porcul lui Antek ?

Iar îl apucase furia.

— Ce-i al tatei e și-al lui Antek, că dacă tata-i bolnav, Antek poruncește aici în locul lui și face cum crede el. Și-apoi, va fi așa cum va vrea Domnul !...

— El să poruncească la pușcărie, dacă-i dă voie... Îi place să facă pe gospodarul, dar cînd or să-l ducă

în lanţuri la Siberia, să vedem ce gospodărie o să aibă acolo ! strigă el cu spume la gură.

— Să nu te legi de bărbatu-meu !... Poate că l-or duce... dar tu n-ai să pupi o brazdă de pământ, că te-ai purtat cu norodul mai rău ca Iuda ! ţipă ea ameninţătoare, cuprinsă pe neaşteptate de o teamă nouă pentru soarta bărbatului.

Fierarul tremura tot. Se trăgea cu mîinile de haine, parc-ar fi vrut să le smulgă de pe el ; avea o poftă nebună s-o apuce de gît, s-o tîrîie prin casă, s-o calce în picioare, dar se stăpînea, căci era lume de faţă. Se uita la ea fioros, fără să scoată un cuvînt. Dar Anna nu părea speriată. Pusese mîna pe cuţitoiul de tăiat carne şi se uita aşa de dîrză şi de batjocoritoare la el, că fierarul se duse şi se aşeză pe ladă, îşi răsuci o ţigară privind cu ochii înroşiţi prin odaie ; rumega ceva, căci îndată se ridică şi zise cu blîndeţe :

— Să mergem dincolo, am o vorbă să-ţi zic, să ne împăcăm.

Ea îşi şterse mîinile şi-l urmă, dar lăsă în urma ei uşa larg deschisă.

— Nu vreau să mă cert şi nici să mă judec cu dumneata, începu el, aprinzîndu-şi ţigara.

— Cu cearta n-ai să capeţi nimic de la mine.

Era din nou liniştită.

— Tata a mai spus ceva ieri ?

Acum era blînd şi-i zîmbea.

— Nu... zăcea liniştit, cum zace şi-acu...

O neîncredere bănuitoare încolţi în ea.

— Să-ţi spun drept, mie nu-mi pasă de porc ; taie-l şi mănîncă-l sănătoasă, cum vrei, nu-i paguba mea. Omul vorbeşte vrute şi nevrute şi p-ormă îi pare rău. Uită ce ţi-am spus ! E vorba de altceva, mai însemnat... Ştii, prin sat se vorbeşte că tata ar avea bani mulţi ascunşi undeva în casă... (Se întrerupse, sfredelind-o cu privirile.) Ar trebui să-i căutăm, că dacă se întîmplă, ferească Dumnezeu, să se prăpădească, se pot pierde, sau pune mîna pe ei vr-un străin.

— Crezi c-o să spuie unde i-a ascuns ?

Nimic nu se putea citi în ochii ei plini de răceală.

— Ție ți-ar spune, dacă ai ști să-l tragi de limbă.

— Numai să-și vie în fire... Am să-ncerc să-l descos...

— Dar fii cu băgare de seamă și ține-ți gura ; dacă găsim gologanii, îi împărțim pe din două, iar dacă suma-i frumușică, l-am putea scăpa și pe Antek de la pușcărie... De ce să mai știe și alții ?... Jagnei i-a trecut destul pământ pe numele ei... și am avea bani și am da-o în judecată să-i luăm averea... Iar lui Grzela i-a trimis de ajuns la oștire, șopti el, aplecîndu-se spre ea.

— Așa-i, că bine zici... mormăi ea, ferindu-se să scape vreo vorbă.

— Socot că i-o fi pitit pe-aici prin casă... Tu ce zici ?

— De un' să știu eu ? N-a suflat un cuvințel...

— Ieri ți-a spus ceva de grîne... Ai, ce crezi ? făcu el, apropiindu-se și mai mult de ea.

— Da, a pomenit de semănături.

— A zis ceva și de-un poloboc, îi aminti el, țintuind-o cu ochii.

— Păi da, grîul de semănat îl ține în poloboace, spuse ea, făcîndu-se că nu pricepe.

El scăpă o înjurătură, din ce în ce mai încredințat că femeia știe ceva ; fața ei închisă, ochii neliniștiți, speriați, grăiau de la sine.

— Ce-am vorbit rămîne între noi...

— Ce, eu sînt gură-spartă, să umblu cu vorbe prin sat ?...

— Îți spun numai... Fii cu băgare de seamă, că dacă bătrînul și-a venit o dată în fire, s-ar putea azi-mîine să se ridice din pat...

— Eh, măcar de s-ar pune pe picioare mai repede !...

Îi aruncă o dată, de două ori, o uitătură cruntă, își răsuci mustața și ieși, urmărit de privirile ei pline de-o batjocură ascunsă.

— Iudă ! Netrebnicule ! Ucigașule ! izbucni ea cu ură, făcînd cîțiva pași în urma lui, căci nu era în-

tîia oară cînd o speria că pe Antek or să-l trimită în Siberia în lanţuri.

De bună seamă că nu punea prea mult temei pe cuvintele lui, încredinţată că numai din răutate latră, ca să bage frica în ea, s-o zvîrle mai iute afară din casă.

Totuşi, un mare zbucium o frămînta, cînd se gîndea la Antek. Pe cît putea ea înţelege, îşi dădea acum seama ce fel de pedeapsă îl aşteaptă şi-şi zicea, cu amărăciune, că fără nimic n-o să scape.

— E drept că l-a apărat pe taică-său, dar l-a ucis pe pădurar, şi pentru asta trebuie să plătească...

Aşa vorbeau şi cei cu puţină glagore la cap ; dar ea nu putea cu nici un chip să afle adevărul, fiecare-i spunea alta. Avocatul de la oraş, la care preotul o trimisese cu o scrisoare, zicea că poate să iasă şi rău de tot, şi mai puţin rău, numai să nu se uite la bani şi să aibă răbdare. Dar ce spunea satul o îngrozea şi mai tare, căci fierarul scornea fel de fel de poveşti şi aţîţa lumea.

Nu-i de mirare deci că şi de astă-dată vorbele lui îi căzuseră ca nişte bolovani în suflet. Şi-acum, trebăluind, picioarele i se muiau şi nu putea să scoată un cuvînt. O spaimă de moarte o cuprinsese, iar pe deasupra, după plecarea fierarului, mai venise şi Magda, nevastă-sa, care se aşezase lîngă bolnav, zicînd că-l apără de muşte, măcar că nu se vedea muscă de leac — stătea doar aşa, la pîndă.

Se plictisi însă repede să şadă de pomană şi sări să le ajute.

— Nu te osteni, răzbim noi şi singure, tu şi-aşa ai destule treburi p-acasă ! o sfătui Anna cu un glas care o făcu pe Magda să se lase păgubaşă ; uneori se mai amesteca în vorbă, însă cu teamă, căci aşa era ea din fire : tăcută şi sfioasă.

Pe înserat, Jagus se arătă iar, de astă-dată însoţită de maică-sa.

Amîndouă dădură binete, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca şi cum ar fi trăit în pace şi bună înţelegere, şi vorbele lor prietenoase o mişcară pe Anna ; dar, cu toate că le răspunse frumos, ome-

neşte, şi le cinsti chiar şi cu rachiu, era numai ochi. Dominikowa îndepărtă cu mîna paharul.

— E Săptămîna Mare ! Cum să beau rachiu ?

— Nu sîntem la crîşmă. Într-un prilej ca ăsta e îngăduit, îşi ceru iertare Anna.

— Ca să intri în păcat, bun e orice prilej...

— Bea un pahar cu mine, cumătră, hai, că eu nu mi-s organistul ! strigă tare de la locul lui Jambrozy.

— Tu cum auzi clinchet de pahare, te şi apucă bîţîielile, dimone, mormăi Dominikowa, apucîndu-se să-l oblojească pe bolnav la cap.

— De, aşa-i... Unii cînd aud clopotul bisericii se-nchină, se bat cu pumnu-n piept şi se pocăiesc : alţii, cum aud o sticlă că sună, şi duc mîna după păhăruţ...

— Zace, sărmanul, zace, of ! şi habar n-are ce-i pe lume ! vorbi Dominikowa miloasă, aplecată deasupra lui Boryna.

— Şi nici cîrnaţi n-o să guste, şi nici rachiu n-o să bea, sireacu, urmă cu acelaşi glas plîngăreţ, însă prefăcut, Jagustynka.

— Dumitale nu-ţi arde decît de glume ! se stropşi la ea Dominikowa, oţărîtă.

— D-apoi cu plînsul nu scapi de necaz. Cu-atîta mă aleg şi eu, că mai şuguiesc oleacă...

— Cine seamănă rău, doar de necazuri să aibă parte, şi toată viaţa să umble să se pocăiască !

— Nu degeaba se zice că Jambrozy, cît se învîrte el pe lîngă biserică, da' e gata să facă legămînt şi cu dracu, numai să petreacă şi să se bucure de viaţă ! vorbi Dominikowa de sus, măsurîndu-l cu asprime pe ţîrcovnic. Numai unu ca el, adăugă ea încet, cu un fel de ameninţare, poa' să se puie în calea binelui şi să se înhăiteze cu puterile iadului, uitînd ce răsplată-l aşteaptă pe lumea ailaltă...

Toţi cei din casă tăcură chitic. Jambrozy se învîrtea, ţîfnos, dar îşi înghiţea vorbele grele, care-i săreau pe limbă ; ştia că, de va sufla un cuvinţel, cel mai tîrziu a doua zi după sfînta liturghie părintele avea să afle tot. Parcă degeaba şedea Do-

minikowa cu ceasurile la biserică ?... Dar nici ceilalţi nu se simţeau mai în larg. Privirile de bufniţă ale Dominikowei îi înghe̦ţau şi pînă şi Jagustynka tăcea neliniştită.

Căci, Doamne, tot satul se temea de ea ; cîţi nu simţiseră asupră-le puterea ochilor ei răi ; cîţi nu se betegiseră, pe cîţi nu-i deochease ?

Trebăluiau tăcuţi, cu capetele aplecate, cuprinse de frică, şi numai obrazul bătrînei, uscat, zbîrcit şi alb ca varul se vedea în casă. Tăcuse şi ea, dar împreună cu Jagna se apucase să dea ajutor cu atîta sîrg încît Anna nu îndrăzni să le oprească.

Şi cum argatul părintelui veni în fugă să-l cheme pe Jambrozy la biserică, femeile, rămase singure, dădeau zor cu toatele, să puie în coveţi şi în putini carnea şi slănina.

— Aici, în cămară, carnea se păstrează mai bine, că e răcoare, şi nu mai faceţi aşa foc... zise bătrîna şi, ajutată de Jagusia, strecură îndată înăuntru coveţile.

Treaba se făcu aşa de repede încît mai înainte ca Anna să se poată împotrivi, sau măcar să bage de seamă, ele şi căraseră hălci mari de carne dincolo. Foarte înciudată, se grăbi şi ea să ducă în odaia ei ce mai rămăsese, chemîndu-i în ajutor pe Jozka şi pe Pietrek.

Pe înserate, cînd se aprinse lumina, se apucară în grabă de cîrnaţi şi caltaboşi. Anna toca carnea în duşmănie ; fapta Dominikowei o scosese din sărite.

— N-am să las carnea-n cămara ailaltă, s-o mănînce ele, sau s-o care de-aici. Ai văzut, şireata ! şuieră ea printre dinţi.

— Mîine dimineaţă, cînd s-o duce la biserică, mută cu încetişorul totul în odaia dumitale şi n-o să fie nici o ceartă. Doar n-au să sară la bătaie ! o sfătuia Jagustynka, băgînd tocătura în maţele lungi care se răsuceau pe masă ca nişte şerpi roşii, groşi, atîrnîndu-i apoi pe-o stinghie pusă deasupra sobei.

— Să-ncerce să dea ! S-au sfătuit amîndouă şi-au venit să-mi fure mie carnea !

Nu-şi mai găsea liniştea.

— Pînă s-o întoarce Jambrozy, cîrnaţii-s gata... o vesti bătrîna.

Dar Anna tăcea, adîncită în treaba ei, cu gîndul la carne, cum s-o ia îndărăt.

În vatră focul pîlpîia, ardea frumos, luminînd toată încăperea, oalele fierbeau pline de bunătăţi, copiii vorbeau încet, cu frică parcă, aplecaţi deasupra străchinilor cu sînge.

— Doamne, ce-mi mai lasă gura apă ! suspină Witek, trăgînd cu nasul.

— Nu te da prea aproape, să nu capeţi una ! Du-te mai bine şi adapă vitele, dă-le fîn, aşterne-le paie pentru la noapte... E tîrziu ! Cînd ai de gînd să le faci pe toate ?...

— Acuşi trebuie să vie şi Pietrek, singur nu pot...

— Dar Pietrek unde s-a dus ?

— Nu ştii ?... Mătură şi curăţă-n partea ailaltă !...

— Cum ? Pietrek ! Du-te de vezi de vite, hai, mişcă ! strigă deodată Anna în tindă, şi cu atîta putere, încît Pietrek ieşi îndată şi o zbughi în ogradă.

— N-ai decît să-ţi sufleci mîinile şi să-ţi deretici singură casa... Auzi dumneata, ce cucoană mare ! Nu-i mai ajungi cu prăjina la nas ! Îşi fereşte mînuţele şi pune argatul să-i facă treburile ! ţipă ea înfuriată, răsturnînd în acelaşi timp pe masă o oală cu ficat şi maţe fierte.

În clipa aceea afară se auzi o brişcă şi un zvon de clopoţei.

— Preotul se duce la careva cu împărtăşania !... zise Bylica, care tocmai intra pe uşă.

— Cine s-o mai fi îmbolnăvit ? N-am auzit vorbindu-se de nimeni !...

— A trecut de casa primarului ! strigă gîfîind Witek pe fereastră.

— S-o fi ducînd la vreun clăcaş...

— N-o fi la ai dumitale, la Pryczek, că-n partea aia stau...

— Nu cred ! Erau sănătoși, nemernicii, ăstora nu li se întîmplă nimic ! șopti Jagustynka ; dar, cu toate că nu trăia bine cu feciorii ei și se judecau, se înfioră.

— Mă duc să văd ce-i și viu acuși...

Ieși alergînd.

Trecu o bună bucată de vreme, Jambrozy se întorsese și el de la biserică, dar Jagustynka nu se arăta. Bătrînul tocmai aduse vestea că preotul se dusese la Agata, ruda lui Klomb, cea care se înapoiase sîmbătă de la cerșit prin lume.

— Cum ? Nu stă la Klomb ?

— Nu, cică s-a oploșit, săraca, la Koziol, ori la Pryczek, ca să-și dea duhul...

Mai mult nu vorbiră despre ea, erau prea prinși cu lucrul, care și-așa întîrziase, din pricină că Jozka, ba chiar și Anna, mereu dădeau fuga pe-afară, să rînduiască totul pentru noapte.

Seara se scurgea molcomă, plictisitoare, lungindu-se parcă, și afară era un întuneric de-ți băgai degetele în ochi. Ploaia cădea acum rece și-ți biciuia obrajii, vîntul răbufnea izbind în pereți, răscolind livada, pomii se ciocneau gemînd în beznă ; uneori pătrundea și pe horn, sufla în vatră, și atunci tăciunii aprinși săreau pînă în mijlocul casei.

Era aproape de miezul nopții cînd isprăviră treaba și Jagustynka tot nu se întorsese.

„E ploaie, noroi și n-o fi vrut, se vede, să mai bîjbîie prin întuneric pînă aici !“ își zise Anna, uitîndu-se încă o dată pe-afară, înainte de-a se culca.

Într-adevăr, era o vreme de ți-ar fi fost milă să dai și un cîine afară. Se stîrnise o vijelie atît de mare, că grinzile din pod trosneau ; nori groși, vineți, încărcați de ploaie, se rostogoleau pe cerul de catran și nicăieri, în văzduh, nu se zărea o stea ; nici un licăr de lumină pe la case ; totul se cufundase în noapte. Satul dormea de mult și doar vîntul alerga pe cîmpii, luptîndu-se cu arborii, în vreme ce apele eleșteului se zbăteau în matcă, vuind.

Se culcară cu toții, pe rînd, fără să mai aștepte.

Jagustynka nu se arătă decît a doua zi dimineaţă, posacă, asemeni unei zile înnourate şi reci. Îşi încălzi mîinile la sobă şi se duse îndată la hambar să aleagă cartofii, care fuseseră scoşi din pivniţă şi trîntiţi grămadă în mijloc.

Munci aproape singură, căci Jozka făcea ce făcea şi se repezea să ajute la încărcatul gunoiului pe care Pietrek începuse să-l care încă de cu noapte ; Anna îl certase destul că în ajun lenevise şi nu-şi isprăvise treaba şi el se grăbea, striga la Witek, bătea caii şi mîna aşa de iute, că împroşca noroi în toate părţile.

— Trîntorul, acum se răzbună pe animale ! mormăia bătrîna, alungînd gîştele.

Un cîrd întreg intrase în hambar şi se repeziseră cu ciocurile la mormanul de cartofi, nesuferit de lacome şi de pofticioase.

Cînd, în cele din urmă, Jozka vru să-i spună ceva, ea nu răspunse, ci rămase tăcută ca un mormoloc, ferindu-şi cu grijă ochii ei ciudat de roşii, după broboada trasă pe frunte.

Anna nu se uită la ea decît o singură dată ; pîndea plecarea Jagnei, să-i ia carnea din cămară şi totodată să scotocească în polobocul cu grîne. Dar, ca şi cum ar fi făcut-o într-adins, Jagna nu se mişcă un pas din casă. În cele din urmă, nemaiputînd răbda, Anna intră să vadă de bolnav şi, sub cuvînt că-i trebuie ceva, se furişă în cămară.

— Ce cauţi acolo ? Doar ştiu unde se află fiece lucru şi pot să ţi-l arăt ? spuse Jagna, ducîndu-se după ea.

Trebui să iasă — abia apucase să bage mîinile în grîu. Ori banii erau poate mai la fund, sau chiar jos de tot...

Înţelese îndată că cealaltă sta cu ochii pe ea şi se răzgîndi, amînîndu-şi gîndul pentru un moment mai prielnic.

„Trebuie să m-apuc de pregătit darurile !“ îşi spuse ea, uitîndu-se cu părere de rău la cîrnaţii atîrnaţi pe stinghia de deasupra sobei, căci era în obiceiul celor din neamul lui Boryna şi al celor mai

buni gospodari din sat să trimită chiar a doua zi, după ce tăiau porcul, rudelor mai apropiate sau prietenilor cîte-un cîrnat, cîte-o ciozvîrtă de carne...

— Sigur, nu-i uşor, dar de dat trebuie să dai, să nu zică lumea că eşti zgîrcită... spuse deodată Bylica, ghicindu-i gîndurile ce-o frămîntau.

Aşadar, deşi o durea în suflet, începu să orînduiască darurile în blide şi în străchini, oftînd din greu. Ba alegea bucăţile prea mici şi punea în locul lor altele mai mari, ba schimba un caltaboş cu altul, pînă ce, istovită şi înciudată, o chemă pe Jozka.

— Îmbracă-te frumos şi du astea la oameni...

— Doamne, atît de multe !...

— Ce să facem ? Trebuie ! Omul munceşte şi adună singur, dar singur nu poate trăi. Du mai întîi astea mai mari mătuşă-ti : se uită la mine ca o zgripţuroaică şi mereu îmi caută gîlceavă, dar n-am ce-i face ; asta s-o duci primăriţei ; bărbatul ei e un ticălos, dar a trăit în prietenie cu Maciej şi-ar putea să ne fie de folos la ceva ; cîrnaţii ăştia, caltaboşii şi şunca du-le Magdei, nevestei fierarului : trebuie să le dăm şi lor, să nu mai latre că mîncăm singuri porcul tatii ; numai cu atîta n-o să le astupăm noi gura, dar aşa poate că-i mai înmuiem... Pryczkowei să-i dai cîrnaţul ăsta ; e fudulă, îngîmfată, guralivă, dar are inimă bună... Klembowei să i-l dai pe-ăsta din urmă...

— Dominikowei nu-i trimiţi nimic ?

— Mai tîrziu, după prînz... i-om trimite şi ei. Una ca ea e taman ca balega de vacă : trebuie să te fereşti, să-i dai ocol pe de departe ! Du-te pe la fiecare, dar vezi, nu te întinde la vorbă cu fetele, că mai avem o mulţime de făcut.

— Să-i dăm ceva şi Nastei ; sînt atît de săraci, că n-au nici de sare... o rugă Jozka sfiicioasă.

— Să vie singură, o să-i dau şi ei ceva. Tată, du-le p-astea Weronei ; trebuia să vie de ieri...

— A chemat-o morărița aseară să-i facă curăţenie în casă, aşteaptă pesemne *mosafiri* de sărbători...

Şi multă vreme bătrînul îşi deşertă sacul cu veştile pe care le auzise. După ce-o trimise pe Jozka

cu plocoanele, Anna puse pe ea ceva mai călduros şi alergă s-o ajute pe Jagustynka şi să-i mai îndemne pe băieţi la treabă.

— Te-am aşteptat la cină, începu ea, mirată de tăcerea bătrînei.

— Eh ! M-am săturat acolo de ce-am văzut, şi-acum îmi simt burta plină...

— Am auzit că Agata-i bolnavă...

— Da, stă la Koziol, săraca !

— Cum aşa ? Nu stă la Klomb ?

— Ăştia nu cunosc de neam decît pe-ăi care n-au nevoie de ajutorul lor, ori care vin la ei cu mîinile pline ; pe ăilalţi, mamă şi tată să le fie, îi alungă cu cîinii !...

— Ce tot spui ? Doar n-au alungat-o !

— Ei, s-a-ntors la ei sîmbătă şi tot atunci, noaptea, s-a îmbolnăvit... Lumea zice că Klembowa i-a luat plapuma şi a lăsat-o să plece în lume aproape goală...

— Klembowa ! Nu se poate, e-o femeie cumsecade ; or fi vorbe !

— Nu le spun de la mine, le-am auzit cu urechile mele.

— Şi stă la Kozlowa ? Cine-ar fi crezut că-i atît de miloasă !

— Cînd e vorba de bani şi părintele-i milos ! Kozlowa i-a cerut Agatei douăzeci de zloţi bani gheaţă şi în schimb i-a făgăduit s-o ţie pînă la moarte — ea socotea că n-o s-o mai ducă mult. Başca banii de îngropăciune... Azi-mîine Agata se prăpădeşte, n-o mai ţine Dumnezeu...

Tăcu deodată, silindu-se în zadar să-şi înnăbuşe plînsul.

— Ce ai ? Eşti bolnavă ? o întrebă Anna cuprinsă de milă.

— Am înghiţit atîtea dureri de pe la oameni, că uite, m-am înmuiat de tot. Omul nu-i piatră, se apără şi el şi se răzbună pe lume, dar la urmă nu mai are vlagă şi vine ceasul cînd nu mai poate răbda, şi sufletul i se face scrum.

Se cutremură de plîns, îşi suflă zgomotos nasul şi iar începu să se văicărească ; vorbele ei picau în sufletul Annei ca nişte lacrimi amare, fierbinţi.

— Şi năpastele astea nu le mai dai de capăt. M-am aşezat la căpătîiul Agatei după ce preotul a plecat şi numai ce-o văz pe Filipka, cea de peste apă, că dă buzna şi strigă că fata ei mai mare-i pe moarte... Ce să fac ? Alerg şi la ea... Doamne, ce ger în casa lor !... Ferestrele astupate cu şomoioage de paie... n-au decît un pat... ăilalţi şedeau trîntiţi în paie ca nişte cîini... Fata nu murise, dar era lihnită de foame, cartofii îi isprăviseră, plapoma o vînduseră... cerşesc la morar cîte-un pumn de tărîţe, că nimeni nu vrea să le dea pe datorie ori să-i împrumute pîn-la vară... Da' eu te-ntreb : cine le-ar da ?... Vai de mama lor. Filip e şi el la ocnă cu ăilalţi... Abia ies de-acolo, cînd dau nas în nas cu Grzegorzowa ; cică Florka, nevasta lui Pryczek, a născut şi să mă duc să văd ce-i. Or fi ei nemernici, dar sînt copiii mei, e sîngele meu... M-am dus, că doar nu era timpul să mă gîndesc la toate cîte mi-au făcut... Ce crezi ? Şi-acolo o sărăcie... ce să-ţi mai spun ? Plozi peste plozi, Florka bolnavă, nici un sfanţ pus deoparte, nici un ajutor de nicăieri... şi ce să mănînce, pămînt ?... mîncare n-are cine să le facă, ogoarele-s pîrloagă şi uite că primăvara bate la uşă... că Adam, şi el e la puşcărie. A făcut un băiat sănătos, voinic, cremene, nu alta ; numai de l-ar putea ţine, că tare mai e uscată Florka, e uscată ca o scoabă şi nu dă din ea un strop de lapte ; vaca n-a fătat... Jale şi iar jale... De clăcaşi ce să mai vorbesc... n-au la cine munci, să cîştige şi ei un ban ; nicăieri nici un ajutor... Singura lor izbăvire ar fi să le dea Dumnezeu moarte uşoară, că numai aşa ar mai scăpa, sărmanii, de chinuri.

— Dar cine din sat are de-ajuns ? Peste tot e sărăcie şi vaiet !

— Bogătanii au, că nu leşină de foame. Or fi avînd şi ei necazurile lor, nu zic : unul, cu ce să-şi mai umple maţele, altul, cui să dea bani cu camătă mai mare... nimeni nu se uită la calicime, măcar

de-ar crăpa în drum... Doamne, și cînd te gîndești că trăiesc cu toții în același sat, gard lîngă gard, și nimeni nu-și strică somnul să-și ajute vecinul... Fiecare lasă în seama Domnului grija săracilor, aruncă totul pe seama vrerii Celui de sus și bagă-n burtă cîte și mai cîte, și-și trage cojocul pînă peste urechi, să n-audă plîngerea sărmanului...

— Ce să faci ? Cine are atîta să scape lumea de nevoi ?

— Cine nu vrea să dea știe el cum s-o-nvîrtă și s-o sucească. Nu vorbesc de dumneata, că nu ești la casa dumitale, și știu prea bine ce greu o duci, dar sînt și dintr-acei care ar putea s-ajute ; uite, de-o pildă, morarul, preotul, organistul și cîți alții...

— Poate că, dacă s-ar duce cineva să le vorbească, s-ar milostivi... strecură ea.

— Cine-i bun la inimă acela aude și singur glasul năpăstuiților ; nu-i nevoie să-i predici din amvon ! Doamne, știu ei prea bine ce se petrece cu norodul sărac, că doar de pe urma săracului se-mbuibă și se îngrașă... Morarul acu e la vremea secerișului, măcar că pîn-la recoltă mai e, hăt... și oamenii se duc la el cu cîrdul și cumpără, aruncă ultimul sfanț, sau cer pe datorie făină, griș, să-i muncească la vară. Chiar de și-ar vinde și plapoma, musai să mănînce...

— Așa-i, nimeni nu-ți dă pe degeaba...

Își adusese aminte de zilele de mai ieri, cînd era și ea tot atît de săracă, și oftă din greu.

— Am stat la căpătîiul Florei pînă tîrziu ; veniseră o groază de femei și fiecare spunea ce mai e prin sat.

— „În numele Tatălui și-al Fiului !“ strigă deodată Anna, sărind în picioare.

Vîntul trîntise tare ușa hambarului, mai-mai s-o strice. Ea o deschise anevoie și o sprijini bine cu buturugi.

— Suflă tare vîntul, dar e cald ; numai de n-ar aduce ploaie !

— Și-așa căruța se-nfundă-n glod pînă-n butuc.

— Ei, cîteva zile cu soare și se zbicește pămîntul, doar e primăvară.

— De-am putea începe semănatul înainte de sărbători !

Mai vorbiră de una, de alta, lucrînd de zor, apoi tăcură de tot. Nu se mai auzea decît căderea cartofilor aleşi ; pe cei mici îi aruncau deoparte, pe cei care dăduseră colţ în alta.

— O să ai cu ce hrăni scroafa şi-o să-ţi mai rămînă şi pentru vaci...

Dar Anna n-o mai auzea ; se gîndea numai şi numai cum să facă să pună mîna mai iute pe banii lui socru-său. Din cînd în cînd se uita afară, pe uşă, şi privirile îi rătăceau peste arborii goi, zgîlţîiţi de vijelie. Nori mari, vineţi, zdrenţuiţi se învolbau pe cer ca nişte snopi dezlegaţi, iar vîntul se întărea, sufla parcă de jos în sus, zbîrlind ca peria acoperişurile de stuf ale caselor. Se mai lăsase şi-un frig, şi-o umezeală, iar văzduhul mirosea de gunoiul cărat la cîmp. Ograda era aproape pustie ; arar se zăreau găini zburlite, fugind, duse de vînt ; gîştele stăteau la adăpost, sub gard, lîngă bobocii care gîgîiau încet, iar, din timp în timp, Pietrek, care se întorcea cu căruţa goală, întorcea împrejur, se oprea lîngă grămadă, îşi freca mîinile, arunca la cai un braţ de fîn şi, după ce încărca gunoiul împreună cu Witek, punea umărul la loitre, să împingă peste hîrtoape căruţa, şi pornea iar spre cîmp.

Din cînd în cînd se ivea şi Jozka, ţipînd în gura mare, îmbujorată, abia mai răsuflînd. Foarte grijulie să ducă fiecăruia darurile pregătite, sporovăia :

— Fusei la primar, acu mă duc la tuşica... Erau cu toţii acasă, spoiau de sărbători ; să fi văzut ce-mi mai mulţumeau !

Spunea totul, deşi n-o întreba nimeni nimic, şi iar dădea fuga în sat, ducînd cu băgare de seamă strachina cu daruri, învelită într-un ştergar alb.

— E tare guralivă fetişcana asta, dar şi isteaţă, îşi dădu cu părerea Jagustynka.

— Da, isteaţă, dar numai la joacă, la şotii...

— Ce vrei ? E abia o copilă...

— Witek, ia vezi, cine a intrat în casă ? sări deodată Anna.

— Fierarul ! A venit adineauri...

Cuprinsă de-o presimțire rea, alergă drept în partea casei locuită de bătrîn. Boryna zăcea, ca de obicei, cu fața în sus. Jagna cosea ceva lîngă fereastră, era singură.

— Unde a intrat Michal ?...

— O fi pe-aici pe undeva ; caută o daltă, cică i-a dat-o mai demult lui Maciej, lămuri ea, fără să-și ridice ochii de pe lucru.

Anna se uită în tindă, dar fierarul nu se afla acolo ; alergă în odaia ei ; nu dădu decît de taică-său, care ședea lîngă vatră și le făcea copiilor mori de vînt ; căută și prin ogradă ; parcă-l înghițise pămîntul ; atunci se duse de-a dreptul în cămară, cu toate că ușa era închisă.

Fierarul ședea lîngă un poloboc, cu mîna băgată pînă la cot în grîne, amestecîndu-l încet.

— Crezi că-n orz a ascuns dalta ? se răsti ea cu sufletul la gură, abia mai răsuflînd și oprindu-se înaintea lui amenințătoare.

— Mă uit la grîul ăsta să văd dacă n-a mucegăit și dacă mai e bun de sămînță... bîigui el luat pe neașteptate.

— Ce te privește pe tine. Ce cauți aici ? țipă ea.

El scoase mîna și, abia stăpînindu-și mînia, mormăi :

— Te ții după mine parc-aș fi hoț...

— Crezi că nu știu de ce-ai venit aici ? Ce poți să crezi despre un om care intră în cămara cuiva și caută prin poloboacele cu grîne ? Mîine-poimîine ești în stare să vii să-mi spargi lacătele și să-mi umbli prin lăzi ! strigă ea din ce în ce mai tare.

— Nu ți-am spus ieri ce trebuie să căutăm ?...

Se silea să se stăpînească.

— M-ai mințit ca să-mi arunci praf în ochi. Una spui și alta faci. Știu eu ce urzești, Iudă !...

— Anna, închide-ți pliscul, că de nu, ți-l închid eu ! se răsti fierarul la ea.

— Încearcă, ucigașule ! Să nu te-atingi de mine, că fac un tărăboi de-o să se strîngă tot satul, să vadă cine-mi ești !

El se mai uită cu luare-aminte în jur, pe pereți, apoi plecă, înjurînd ca un păgîn.

Atîta ură le scăpăra în ochi, că s-ar fi mîncat unul pe altul.

Anna trebui chiar să bea niţică apă şi multă vreme trecu pînă să se liniștească.

„Trebuie să-i găsesc şi să-i ascund bine, că dacă dă de ei, îi fură, tîlharul", se gîndea ea, îndreptîndu-se spre hambar, dar pe la jumătatea drumului se întoarse.

— Stai colo popîndău şi lași străinii să intre în cămară ! ţipă ea la Jagna, deschizînd uşa.

— Michal nu-i străin ; şi el are drepturi ca şi tine ! spuse Jagna, fără să se sperie de ţipetele ei.

— Latri ca o cățea ! Te-ai înțeles cu el. Bagă de seamă, dacă piere ceva din casă, mă jur pe Dumnezeu din cer că vă dau în judecată şi spun că tu i-ai dat ajutor... Ţine minte ce-ţi spun ! ţipă ea înfuriată.

Jagna sări de la locul ei şi puse mîna pe primul lucru întîlnit în cale.

— Sai la bătaie ? Bine, încearcă ! Am să-ţi frec mutra aia a ta şi-am să ţi-o umplu de borş de n-o să te mai cunoască nici mă-ta...

Tună şi fulgeră astfel, aruncîndu-i cu turbare în obraz toate vorbele pe care furia i le aducea pe limbă.

Nu se ştie cum s-ar fi isprăvit lucrurile, căci erau gata să se încaiere, de n-ar fi intrat tocmai atunci în odaie Rocho ; ruşinată de privirile lui, Anna se mai domoli puţin şi ieşi trîntind uşa cu putere.

Jagna rămăsese în casă, dar abia se mai putea mişca de spaimă ; buzele îi tremurau ca de friguri, inima îi bătea în piept ca un ciocan, lacrimi mari cît boabele de mazăre îi curgeau pe obraji. În cele din urmă, se liniști şi, aruncînd într-un ungher

mîngălăul de rufe pe care-l strîngea în mînă, se trînti în pat, zguduită de-un plîns amarnic.

În acest timp, Anna îi povestea lui Rocho ce se petrecuse.

Moşneagul îi ascultă la început răbdător povestirea stropită de lacrimi, dar, cum nu prea înţelegea ce spune, o întrerupse numaidecît şi începu s-o certe cu asprime ; respinse pînă şi mîncarea ce-i fusese pusă dinainte şi, supărat foc, îşi căută căciula.

— Îmi vine să mă duc în lume, să nu mă mai întorc aici niciodată, dacă vă purtaţi aşa. Toate le faceţi numai spre bucuria iadului ! Isuse Hristoase ! Parcă pe lume n-ar fi atîtea necazuri, atîtea boli, atîta foamete ! Mai săriţi şi la bătaie, vă certaţi ca nebunii !

Obosise de-atîtea vorbe ; iar Anna, cuprinsă de remuşcări, speriată că moşul ar fi putut să plece supărat, se repezi la el, îi sărută mîna şi-i ceru iertare din toată inima...

— Nu mai pot, zău ; face totul parcă-nadins şi numai în paguba mea. E-o pacoste... Gîndeşte-te, i-a dat atîta pămînt !... Şi nu ştii ce muiere e ?... Ce tot făcea cu flăcăii... cum... (nu, nu putea să pomenească de Antek) şi acu lumea vorbeşte că se ţine cu primarul, adăugă ea mai încet. Şi-atunci, cum îmi iese-naintea ochilor, m-apucă pandaliile şi-mi vine s-o tai în bucăţi !...

— Lasă că are grijă Cel de sus ! Şi ea e făptură omenească şi simte nedreptatea, iar pentru greşelile ei va da socoteală ! Eu atîta îţi spun, nu-i face rău !

— Eu îi fac rău ?

Era foarte mirată şi nu pricepea cum putea ea să-i facă rău Jagnei.

Rocho muşcă din pîine şi o privi cu gîndul dus în altă parte. Apoi mîngîie pe creştet copiii care se lipiseră de picioarele lui şi se pregăti de plecare.

— Am să mai trec pe-aci odată, într-o seară, iar acum îţi zic : dă-i pace, vezi-ţi de treabă, că Cel de sus vede şi are grijă de toate...

Îşi luă rămas-bun şi plecă în sat.

IV

Rocho păşea încet pe drumeagul din marginea eleşteului. Vîntul bătea cu atîta putere în faţă încît abia putea înainta ; în afară de aceasta, era şi tare mîhnit de ceea ce se petrecea în sat. Mereu îşi înălţa ochii arzători spre cocioabele întîlnite în cale, cugetînd adînc şi oftînd amărît. Într-adevăr, în Lipce treburile mergeau prost de tot, cum nu se poate mai prost.

Răul cel mare nu era că lumea crăpa de foame, că se încuibaseră în ea bolile şi dihonia, că moartea începuse să secere mai des decît în alţi ani — cu astea oamenii se deprinseseră, aşa fusese şi în anul trecut, şi în toţi ceilalţi ani, şi altfel nu putea fi. Răul cel mare, prăpădul era că pămîntul rămăsese în paragină şi n-avea cine-l munci...

Primăvara se aşternuse pretutindeni, păsările trăgeau şi ele la vechile lor cuiburi, în locurile mai ridicate, ogoarele se zbiceau, apele se scurgeau şi pămîntul ţipa parcă după plug, după gunoi şi după sfînta sămînţă.

Dar cine să se ducă la cîmp, cînd toate braţele bune de muncă zăceau la puşcărie ?... În sat aproape că nu rămăseseră decît femei, şi aveau ele putere să facă faţă la toate ?

Apoi, în afară de asta, multe aşteptau să nască, precum se întîmplă primăvara ; vacile fătau, păsările scoteau pui, scroafele fătau şi ele şi trebuia să sapi grădina, să semeni, să pui răsaduri, să alegi cartofii înainte de a-i aşeza în cuiburi, să scurgi apele de pe ogoare, să scoţi şi să cari gunoiul pe cîmp. Să-ţi fi rupt braţele, fără bărbat nu dovedeai... Mai trebuia pe urmă să îngrijeşti de vite, să toci paie, să adăpi, să tai şi să cari lemne din pădure şi cîte şi mai cîte trebuşoare zilnice, ca de-o pildă grija de copii, că-ţi creşteau peste tot ca

macul, încît, Doamne, bietele femei nu-şi mai simţeau picioarele, şalele le amorţeau seara de oboseală şi treaba nu era nici pe jumătate făcută ; şi-atunci cum să se mai gîndească ele la cea mai dintîi nevoie, la munca cîmpului ?...

Şi pămîntul aştepta ; soarele tînăr îl încălzea, vînturile îl uscau, ploile calde şi roditoare-l pătrundeau ; veniră apoi nopţile calde de primăvară, care-l zvîntau şi mai mult, şi iarba creştea, perie verde, semănăturile de toamnă încolţeau, ciocîrliile săltau în văzduh, berzele păşeau rar pe marginea iezăturilor, ici-colo florile îşi arătau şi ele capul, ridicîndu-se din băltoace spre cerul strălucitor, spre cerul care zi de zi se înălţa tot mai sus, ca o pînză străvezie, iar privirea ajungea acum pînă departe, spre marginea satului, spre păduri, care iarna nu se zăreau ; firea toată se trezea din somnul ei de moarte, se gătea, se dichisea pentru marea serbare a primăverii...

Peste tot în împrejurimi, cît vedeai cu ochii, oamenii din satele vecine se grăbeau la muncă, şi toată ziua, fie vremea bună sau rea, cîmpiile răsunau de cîntece şi chiuituri ; pe mirişti plugurile scînteiau, oamenii se mişcau încolo, încoace, caii nechezau, căruţele duruiau vesele ; numai ogoarele celor din Lipce erau pustii, tăcute şi moarte, ca un ţintirim...

Şi, pe deasupra, neliniştea, groaznica nelinişte, gîndul la cei închişi...

Aproape zi de zi plecau la oraş cu boccele oameni, care se rugau de cei mari să le dea drumul acasă celor nevinovaţi.

Da' de unde ! Parcă are cineva milă de norodul nedreptăţit, dacă nu-şi face singur dreptate ?...

Era tare rău, aşa de rău, că şi cei din alte sate începură să-şi dea seama că nedreptatea ce li se făcea celor din Lipce atinge întreg norodul. Fiindcă, la naiba, numai jivinele se mănîncă unele pe altele, pe cînd oamenii sînt făcuţi să-şi întindă mîna, să se ajute la nevoie.

Aşadar nu era de mirare că acum oamenii din alte sate, care înainte vreme se certau cu cei din Lipce pentru hotare sau alte pricini, fie chiar numai din pizmă că aceştia se ţineau fudui, crezîndu-se mai cu moţ decît alţii, uitaseră acum toate şi adeseori vedeai ţărani din Rudki, din Wola, din Dembica, ba chiar şi răzeşi din Rzepki, venind în sat, la Lipce, să afle ce se mai petrece.

Duminecă, după slujbă, sau cum a fost ieri, la spovedanie, ei întrebaseră cu de-amănuntul de cei închişi, încruntîndu-se şi înjurînd furioşi ; întocmai ca şi cei din Lipce, ridicau ameninţători pumnii spre asupritori, plîngînd soarta poporului nedreptăţit.

Tocmai la asta se gîndea şi Rocho acum, urzind în mintea lui fel de fel de planuri.

Îşi încetinise mersul şi deseori se oprea, adăpostindu-se de vînt, în dosul cîte unui copac mai gros, şi mereu se uita undeva înainte, în neştire...

Timpul se înseninase şi căldura învăluise lumea ; numai că vîntul acesta nesuferit se înteţea din ceas în ceas, şi toată lumea prinse a vui ; copacii mai subţiri se aplecau pînă la pămînt, biciuind apa iazului cu crengile ; furtuna smulgea stuful de pe acoperişuri, ramurile mai slabe se frîngeau ; acum sufla cu atîta putere, că totul se învîrtejea : livezile, gardurile, casele, pomii răzleţi. Toate alergau parcă împreună cu vîntul în aceeaşi parte a lumii şi chiar soarele, palid, ivit printre spărturile norilor, părea că fuge şi el pe cerul brăzdat de nori, asemeni unor dune de nisip. Deasupra bisericii un stol de păsări cu aripile zbîrlite, neputîndu-se împotrivi vijeliei, se lăsau duse de vînt, ţipînd jalnic şi izbindu-se de turlă, de copacii care se cutremurau.

Dar, cu toate că vîntul era nesuferit şi cam păgubos, el zbici iute pămîntul. Ogoarele încă de dimineaţă se curăţiseră, ca spălate, iar apa pierise din făgaşe...

Rocho rămase multă vreme pierdut în gîndurile lui. Deodată însă o porni din loc. Auzise, aduse de vînt, nişte voci care se certau.

Se uită cu luare-aminte ; de cealaltă parte a eleşteului, în faţa casei notarului, pe uliţă, se vedea un pîlc de femei, strînse în jurul cîtorva oameni...

Se repezi într-acolo, curios să afle ce mai e nou.

Dar, zărind la oarecare depărtare jandarmii cu primarul, se aruncă într-o parte, pe uliţa cea mai apropiată, şi de-acolo se furişă, cu grijă, prin livezi, spre ceata femeilor ; nu-i plăcea de loc să se bage în ochii stăpînirii.

Larma vocilor creştea, muieri şi copii curgeau din toate părţile, năpădind uliţa ce se făcea tot mai îngustă. Oamenii umpleau drumul, fără să se mai uite la noroi, la crengile arborilor ce-i plesneau peste faţă. Vorbeau cu toţii deodată, din cînd în cînd numai se auzea cîte-un glas mai ridicat, dar nu înţelegea ce vorbesc, căci vîntul fura vorbele. Băgă de seamă totuşi, privind bine printre copaci, că cea care avea gura mai mare era Ploszkowa ; trupeşă şi grasă, roşie la faţă, urla vîrîndu-şi pumnii sub nasul primarului, care se dădea pas cu pas îndărăt, în vreme ce restul femeilor încuviinţau, făcînd gălăgie, ca un cîrd de curci întărîtate... Kobusowa îi ţinea hangul pe de lături, tot încercînd să-şi croiască drum spre jandarmi, în faţa cărora se agitau pumni strînşi, făcăleţe, vătraie...

Primarul le tot spunea ceva, scărpinîndu-se fistîcit în cap şi încercînd să oprească înaintarea femeilor, care se înghesuiau. Jandarmii se retraseseră încet din grămadă şi o luaseră spre moară. Primarul se luă după ei, strigînd uneori şi ameninţînd copiii, care începuseră să arunce în el cu noroi.

— Ce voiau ? întrebă Rocho, amestecîndu-se printre femei.

— Auzi ! Cică satul să dea douăzeci de căruţe şi oameni de corvoadă, să dreagă drumul din pădure... îl lămuri Ploszkowa.

— Nu-ş' ce mărime trebuie să treacă p-acolo şi cică-i poruncă să-i netezim drumul...

— Noi am spus că nu dăm nici căruţe, nici cai.

— Păi da, cin' să le mîie ?...

— Mai întîi să le dea drumul bărbaţilor noştri şi p-ormă le-or drege ei şi drumul.

— N-au decît să-l înhame pe moşier !

— Să dreagă el drumu', să nu mai umble pe la casele oamenilor !

— Ticăloşii ! Tîlharii ! ţipau cu toatele, din ce în ce mai aţîţate.

— Eu cum am văzut jandarmii, zău, parcă m-a trecut un junghi prin inimă...

— Păi, de azi-dimineaţă stau la sfat cu primarul la crîşmă.

— S-au cherchelit acolo, şi-acum hai pe capul oamenilor, să-i ducă cu sila la muncă...

— Doar primarul ştie bine cum staţi şi-ar fi trebuit să le arate ălor de sus ce-i aici în Lipce, răspunse Rocho, silindu-se în zadar să domolească larma muierilor.

— Şi cînd colo, el ţine cu ei.

— Şi ne-aduce pe cap alte belele.

— Da, că lui ce-i pasă, el se gîndeşte numai la cîştigul lui, începură iarăşi.

— A zis să le dăm ălora niscaiva ouă ori cîte-o găină de fiece casă, ca să ne ierte, şi să puie alt sat la corvoadă.

— Cu pietrele astea, uite, le-aş sparge capul...

— M-aş pune pe ei cu ciomagul.

— Mai încet, femeilor, să n-o păţiţi că ocărîţi stăpînirea.

— Ei şi, n-au decît să ne bage şi la închisoare ; am să mă duc la ăl mai mare şi-am să-i zic în ce nedreptate trăim !

— Mie să-mi fie frică de primar ?... Hm ! De lepra asta ? Nu mă tem de el cît de-o sperietoare pentru vrăbii !... Ce, a uitat că noi l-am ales şi că tot noi putem să-l mătrăşim, dacă vrem ? ţipă Ploszkowa.

— La ce să ne pedepsească, ai ?... Nu plătim dările ? Nu dăm băieţi la oaste ? Nu facem dup-a lor ?... Nu-i destul că ne-au luat bărbaţii ?...

— Să-ndrăznească numai să s-arate, şi-o să vadă ei...

— Anu' trecut la seceriș mi-au împușcat cîinele pe cîmp !...

— Pe mine m-au dat în judecată că mi s-a aprins coșul...

— Pe mine, că am uscat inul de-astă vară după hambar...

— Și ce l-au mai bătut pe băiatul lui Gulbas, că a aruncat după ei cu piatra !...

Vorbeau deodată, cu toatele, strîngîndu-se în jurul lui Rocho, încît bătrînul fu nevoit să-și astupe urechile de-atîta larmă.

— Dar mai încetați odată ! Vorba n-ajută la nimic ! Tăcere ! strigă el.

— Atunci du-te dumneata la primar și fă-l să priceapă, că de nu, ne ducem noi la el cu măturile !... răcni Kobusowa.

— Mă duc, dar împrăștiați-vă !... Doar aveți atîtea treburi... Am să-l lămuresc eu cum știu !... le rugă bătrînul uitîndu-se în jur, cu teamă să nu vină jandarmii.

În clipa aceea clopotul bisericii începu să bată de amiază și femeile se risipiră, gălăgioase ; ajungînd pe la casele lor, rămaseră la porți.

Rocho intră repede în casa notarului, unde locuia acum. Pe copii el îi învăța carte în casa goală a lui Sikora, la celălalt capăt al satului, dincolo de cîrciumă. Notarul nu era acasă, plecase la oraș cu dările.

Sochowa îi povesti pe loc ce se întîmplase.

— Numai de n-ar ieși ceva din tărășenia asta, zise ea în cele din urmă.

— Jandarmii fac ce li se spune. Primarul e de vină. Știe doar că-n sat n-au rămas decît muierile, că la cîmp n-are cine munci. Cine să dreagă drumul ? Am să mă duc să vorbesc cu el, ca să-i facă s-o lase mai moale și să nu puie amendă.

— Parcă o face înadins, ca să se răzbune pe sat, din pricina pădurii !... spuse ea cu năduf.

— Cine ? Moșierul ?... Da' bine, femeie, ce legătură are el cu stăpînirea ?

— De cînd e lumea ăi mari se-nțeleg între ei, se au ca frații. Moșierul nostru zicea c-o să se răzbune pe tot satul !...

— Doamne ! N-ai o zi cu pace !... Mereu altă belea !...

— Numai de n-ar fi mai rău !... oftă ea, împreunîndu-și mîinile ca pentru rugăciune.

— S-au adunat ca niște coțofene și țipau de să te ferească Dumnezeu !...

— Cum să nu țipe ? Dacă te mănîncă pielea, te scarpini !...

— Cu gălăgia nu faci nimic, mai rău zgîndări necazurile.

Era întărîtat și se temea să nu cadă peste sat altă năpastă.

— Te-ntorci la copii ?

Se ridicase de pe scaun.

— Am închis școala : s-apropie sărbătorile ! Și-apoi, copiii trebuie să fie de ajutor pe lîngă casă, că sînt atîtea de făcut !...

— Azi dimineață am fost la Wola, să tocmesc oameni cu ziua, le-am dat cîte trei zloți de cap, să-mi are, și le-aș fi dat și de-ale gurii, dar n-a vrut nici unul. Fiecare își muncește mai întîi peticul lui de pămînt. Ce să se gîndească la altul ? Mi-au spus că vin după o săptămînă, două !...

— Dumnezeule ! De ce i-oi fi dat omului numai două brațe, și-alea slabe ?... oftă el adînc.

— Dar lasă, că și dumneata ajuți destul norodul... De n-ai fi fost dumneata, luminat la minte și bun la inimă cum ești, cine știe ce s-ar fi ales de noi !...

— Ei, de-aș putea să fac ce vreau, n-ar mai fi sărăcie pe lume, nu !

Și întinzîndu-și mîinile în semn de neputință, porni în grabă spre casa primarului. Dar ajunse tîrziu, fiindcă în drum mai dete și pe la alții.

Satul se mai domolise. Cumetrele mai arțăgoase bombăneau pe uliță, dar cea mai mare parte se împrăștiaseră să pregătească prînzul. Numai vîntul mai sufla pe drumuri ca mai înainte, clătinînd copacii.

Îndată după prînz, pe vîntul acela hain, oamenii începură să colinde peste tot, ca albinele, prin curți, prin livezi, prin fața caselor, prin tinzi, prin încăperi, cu treburile, iar femeilor nu le mai tăcea gura ; de altminteri, numai ele și fetele rămăseseră în sat, iar dacă vedeai pe alocuri vreun băiat, apoi numai din cei mici, cu cămașa pe dinafară, bun doar de trimis cu vitele la păscut, că cei mai răsăriți erau la închisoare cu tații lor.

Femeile se grăbeau, îmboldindu-se una pe alta, căci în ajun, din cauza spovedaniei, sărbătoriseră, cum e obiceiul, ziua cerșetorilor și stătuseră aproape toată ziua la biserică, iar astăzi nu făcuseră nimic din pricina jandarmilor.

Și iată că sărbătorile se apropiau. Era în marțea Săptămînii Mari, aveau o groază de lucru și, iată, alte necazuri ! Trebuia să dereteci, să cîrpești hainele plozilor, să-ți vezi și tu de straiele tale, să duci grîul la moară, să pregătești cîte ceva pentru Paști, și cîte și mai cîte, că nu știai de ce să te apuci mai întîi. Își scotoceau cămările, să vadă ce să-i vîndă crîșmarului, sau ce să ducă la oraș ca să scoată ceva parale. Cîteva femei, îndată după-masă, puseseră caii la căruță și plecaseră spre oraș.

— Să nu cadă vreun copac peste dumneata ! o preveni Rocho pe Gulbasowa, care trecea cu o mîrțoagă atît de prăpădită că abia putea să înainteze împotriva vîntului.

Și zicînd acestea, intră în ograda ei ; îi văzuse fetele care astupau niște găuri în pereți și nu puteau să ajungă deasupra ferestrelor. Le ajută, le pregăti și ceva var în albie, ca să văruiască, ba le mai meșteri și o bidinea de paie de toată frumusețea.

Plecă mai departe.

La Wachnik ai casei cărau gunoi pe ogor, în apropiere, dar le mergea atît de bine încît jumătate din el se risipea pe drum, iar fetele se luptau cu calul, trăgîndu-l de căpăstru, că animalul nu voia să se urnească de fel. Rocho intră în ogradă, așeză bine gunoiul în căruță și atinse cu biciul calul, care începu să tragă, ascultător ca un copil...

La Balcerek tot așa. Marysia, care după Jagna lui Boryna era socotită cea mai frumoasă fată din sat, semăna mazăre, chiar pe lîngă gard, în pămîntul negru, bine îngrășat cu gunoi. Dar fata se împleticea ca o muscă în clei ; avea capul înfășurat într-o broboadă și-și pusese pe ea șuba lui tată-său, lungă pînă la pămînt, să nu-i ridice vîntul fusta.

— Nu te grăbi așa, că ai timp !... rîse el, intrînd în grădină.

— Păi, ce să fac ? Cine seamănă mazăre în Marțea Mare dintr-o oală scoate-un sac ! răspunse ea.

— Pînă oi isprăvi mătăluță de semănat, ăl dintîi a și răsărit ! Prea des o pui, Marysia, prea des !... Cînd o să crească, o să se încîlcească și-o să se culce la pămînt !

Îi arătă cum trebuie să semene pe vînt, căci proasta, aruncînd sămînța, nu lua seama cum cade.

— Și Wawrzon Socha care-mi spunea că te pricepi la toate ! zise el ca din întîmplare, pășind de-a lungul unei brazde noroioase.

— Ai vorbit cu el ?... strigă ea, oprindu-se puțin să-și mai tragă sufletul.

Se înroșise toată și se codea să-i mai pună alte întrebări.

Rocho zîmbi cu înțeles, dar, cînd dădu să plece, zise :

— Am să-i spun la Paști ce harnică ești !...

La Ploszka, vărul lui Stacho, doi copilandri arau locul de lîngă drum pentru cartofi ; unul mîna calul, celălalt, chipurile, ara, însă amîndoi erau atît de mici încît abia ajungeau cu nasul la coada calului și n-aveau nici un spor. Plugul mergea ca un om beat, calul trăgea într-una spre grajd, din care pricină amîndoi îl băteau și-l înjurau, certîndu-se între ei.

— Putem să arăm, moș Rocho, putem, numai că blestematele astea de pietroaie ne zvîrle mereu plugul din brazdă, și iapa, a naibii, trage la mînz... îl lămuri, smiorcăindu-se, cel mai măricel.

Rocho apucă plugul și trase o brazdă ca lumea, învățîndu-i și cum să ție iapa.

— Ehei, acu arăm tot ogorul pînă diseară !... strigă el îndrăzneț, uitîndu-se în lături, de nu i-a văzut careva cum îi ajutase Rocho, iar cînd bătrînul se depărtă, ștrengarul se așeză pe plug, cu spatele la vînt, cum făcea taică-său și-și aprinse o țigară.

Rocho o porni iar pe la case, judecînd unde și cu ce-ar putea fi de folos.

Curma neînțelegerile, potolea certurile, sfătuia, iar, cînd era nevoie, punea mîna unde era mai greu. Ajuns la Klomb și văzînd-o pe Klembowa cum se canonea să despice o buturugă, se apucă el să taie lemne ; Paczesiowei îi aduse apă din eleșteu ; în altă parte, unde copiii se obrăzniceau, intră în curte, îi mustrului...

Unde i se părea că e prea multă întristare, prea multe lacrimi, mai spunea cîte-o glumă, cîte-o znoavă, făcînd lumea să rîdă... Cu fetele vorbea bucuros despre ale lor, le pomenea de flăcăi ; cu femeile vorbea despre copii, despre griji, despre vecine, despre tot ce poate încînta neamul muieresc, numai să îndrepte norodul spre gînduri mai bune...

Și cum era înțelept, cucernic și călătorit prin lume, înțelegea de la prima ochire cui și ce să-i spuie, cu ce să-i înveselească sufletul, cui să-i arunce o vorbă de duh, lîngă cine să se roage, pe cine să dojenească, sau chiar să-l amenințe cu mînia Domnului.

Bun și milos cum era, de multe ori, fără a fi chemat, veghea nopți întregi la căpătîiul bolnavilor, întărindu-i cu sfatul lui inimos, încît de la o vreme oamenii îi aduceau mai multă cinstire chiar decît părintelui.

În cele din urmă, lumea începu să vadă în el un om sfînt, care merge din casă în casă, împărțind milă și mîngîiere.

Dar putea el oare să înfrunte toată sărăcia ? Putea el să biruie soarta, să-i hrănească pe cei flămînzi, să vindece bolnavii, să trudească în locul celor ce lipseau ?...

Se străduia din răsputeri să ajute și să apere norodul, dar pentru un sat întreg era prea puțin, era ca și cum unui însetat, pe-o văpaie năpraznică, cineva i-ar fi muiat buzele doar cu un strop de rouă !...

Căci și satul era mare ; numai case erau pe puțin vreo cincizeci, și pămînt de lucrat cît vrei ; apoi și vite de îngrijit, și guri de hrănit, cu nemiluita !

De cînd bărbații fuseseră luați și închiși, totul rămăsese în plata Domnului ; deci nu era de mirare că, pe zi ce trecea, nevoile, lipsurile, sărăcia se încuibau din ce în ce mai adînc...

Bătrînul cunoștea bine toate acestea, dar abia azi, umblînd din cocioabă în cocioabă, începu să-și dea seama de întinderea stricăciunilor...

N-ajungea că ogoarele stăteau în pîrloagă, că nimeni nu ara, nu semăna, nu sădea — căci ce făceau femeile era joacă de copii — dar la tot pasul vedeai numai ruină și părăsire. Gardurile se dărăpănau, în unele locuri acoperișurile își arătau grinzile ; porțile, rupte din balamale, atîrnau blege, ca niște aripi frînte, lovindu-se de bulumac, și multe case se lăsau pe-o rînă, cerînd în zadar o mînă care să le sprijine.

Pe lîngă case apa băltea ; pe lîngă pereți intrai în noroi pînă la genunchi, că abia mai mergeai, și inima ți se strîngea de jale văzînd atîta paragină. Vacile mugeau de foame, caii se tăvăleau în giod, nimeni nu mai vedea de ei...

Și-așa era cu toate : viteii, mînjiți de nămol ca purceii, o luau razna pe drumuri, uneltele gospodărești putrezeau în ploaie, rugina mînca plugurile, scroafele se lăfăiau în coșurile brîștelor și tot ce se năruia, se rupea, se frîngea, așa rămînea. Cine să le ridice ? Cine să le îndrepte ? Cine să ție piept răului, să oprească ruina ?... Femeile ?...

Ele, sărmanele, abia pridideau să facă ce era mai grabnic ! Să se fi întors numai bărbații, că de bună seamă, s-ar fi schimbat toate numaidecît...

De aceea îi aşteptau cu sufletul la gură, ca pe-o mană cerească, întărindu-se zilnic în această nădejde...

Dar bărbaţii nu se întorceau şi nici nu puteai să ştii cînd are să le dea drumul. Iar în acest timp Necuratul îşi freca mîinile de bucurie şi trăgea foloase din nenorocirile norodului, din gîlceve, bătăi, din zbuciumul inimilor copleşite de sărăcie...

Se lăsă amurgul, un amurg plumburiu, cînd Rocho, ieşind din ultima casă de lîngă biserică, de la ai lui Golomb, o luă spre primar, care şedea tocmai în celălalt capăt al satului.

Vîntul bătea fără încetare, înteţindu-se, zgîlţîind atît de tare copacii că era adevărată primejdie să mergi pe uliţă, peste care se abăteau mereu crengi rupte.

Aplecat, cocîrjat, bătrînul se tupila pe lîngă zăplazuri, abia deslușindu-se în amurgul cenuşiu, făcut parcă din sticlă pisată.

— Dacă te duci la primar, află că nu-i acasă ; pare-se că-i la morar, îi zise Jagustynka, răsărită în cale-i pe neaşteptate.

Se întoarse spre moară fără să sufle un cuvînt — nu putea s-o sufere pe palavragioaica asta.

Dar ea îl ajunse îndată şi, păşind alături de el, îi şopti la ureche :

— Fii bun şi treci şi pe la feciorii mei, pe la Pryczek... şi pe la Filipka !... Treci să-i vezi !...

— Dacă pot să le fiu de vrun folos, am să trec bucuros...

— S-au rugat aşa de mult să treci pe la ei... Treci !... îl rugă ea cu stăruinţă.

— Bine, trec, dar mai întîi trebuie să dau o fugă pînă la primar...

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate !

Şi îi sărută mîna cu buzele tremurînde.

— Ei, ce te-a apucat ?

Era nedumerit : că doar între ei fusese totdeauna o harţă ascunsă.

— Nimic ! Dar vine ziua cînd, izgonit de lume, ca un cîine de pripas, te bucuri să fii mîngîiat de-o

mînă miloasă, şopti ea înlăcrămată, şi pînă să apuce să-i spuie o vorbă bună, bătrîna pieri.

Primarul nu era nici la moară.

— Cică ar fi plecat cu jandarmii la oraş, îl întîmpină argatul, poftindu-l în odăiţa lui, să se mai odihnească.

Înăuntru se aflau multe femei din Lipce şi ţărani de prin alte sate, care-şi aşteptau rîndul la măcinat. Rocho ar fi rămas acolo, dar Tereska, al cărei bărbat era plecat la oaste, se aşeză îndată lîngă el şi începu, sfioasă şi pe şoptite, să-l întrebe de Mateusz Golomb.

— Te-ai dus să-i vezi şi l-oi fi văzut şi pe el... E bine, sănătos ? Trage nădejde să scape ? Cînd or să-i dea drumul ?... întreba ea, fără să i se uite în ochi.

— Dar bărbatul dumitale cum o mai duce la oaste ? E sănătos ? Se-ntoarce degrabă ?... o întrebă el în sfîrşit, tot încet, privind-o încruntat.

Ea se roşi toată şi fugi în moară.

Bătrînul clătină din cap, gîndindu-se la orbirea ei şi vru să-i spuie ceva, s-o abată din calea păcatului, dar în moară, deşi lămpile ardeau, nu mai putu s-o găsească prin pulberea făinii ce plutea în aer. Se ascunsese de el. Moara huruia, vuia, vîntul se năpustea în pereţi, în acoperiş, parcă ar fi trîntit peste ea saci grei, apa izbea vijelioasă în roţi şi toată clădirea se scutura şi se cutremura atît de tare de-ai fi zis că acuş-acuş o porneşte pe sus. În cele din urmă, Rocho se lăsă păgubaş şi se întoarse la celelalte femei.

Acum se întuneca de-a binelea ; printre copacii legănaţi pîlpîiau luminile aprinse ca nişte ochi de lup, dar afară era atît de senin, că puteai deslusi printre livezi casele şi chiar cîmpiile, iar cerul atîrna deasupra, negru-cenuşiu, aproape senin, din loc în loc numai presărat cu omăt parcă. Stelele răsăreau una cîte una, numai vîntul nu contenea, ba dimpotrivă, bătea tot mai tare, revărsîndu-se peste întreaga lume.

Și așa bătu aproape toată noaptea, că puțini putură să închidă ochii. Casele se zguduiau, copacii se ciocneau de pereți, de geamuri. Rafalele erau atît de puternice, de parcă cineva s-ar fi proptit în ziduri cu umerii și oamenii își spuneau cu spaimă că tot satul are să fie măturat și dus pe pustiuri...

Vîntul se domoli abia în zori. Dar abia cîntară cocoșii spre ziuă și oamenii ațipiseră și ei după atîta nesomn, cînd începu să tune și să trăsnească, de-ai fi crezut că se prăpădește pămîntul. Fulgerele brăzdau cerul, încolăcindu-se ca șerpii, ploaia cădea cu găleata. Undeva în pădure trăsnetul căzu cu un bubuit năpraznic.

Cînd se lumină de ziuă, vremea se liniști de-a binelea. Ploaia încetase. Dinspre ogoare venea o boare de căldură ; păsările ciripeau vesele și, cu toate că soarele încă nu se arătase, pînza de nori alburii se destrăma treptat și cerul se arăta tot mai mult în toată albăstrimea lui.

Vremea dădea semn de îndreptare.

Dar satul era plin de vaiete și de plînsete ; vijelia făcuse atîtea pagube că nu mai puteai să le numeri ; ulițele erau înțesate de copaci doborîți, de acoperișuri smulse, de uluci și cîte altele, de nu mai aveai unde să pui piciorul.

La Ploszek cocina porcilor se prăvălise, strivind toate gîștele. Nu era casă care să nu fi suferit stricăciuni, iar femeile umpluseră ulițele cu o ploaie de bocete.

Anna tocmai ieșea din casă, să se uite prin jur și să-și cerceteze pagubele, cînd în curte dădu buzna Sikorzyna.

— Ai auzit ?... Casa lui Stacho s-a dărîmat !..: Au scăpat ca prin minune ! țipă ea încă de departe.

— Dumnezeule !...

Încremenise de spaimă.

— Venii la dumneata într-un suflet. Ce jale și ce plînsete, aproape că și-au pierdut mințile !

Anna își puse îndată broboada pe cap și alergă într-acolo. Și cum vestea nenorocirii se răspîndise în tot satul, o mulțime de oameni se luară după ea.

Era adevărul adevărat : din casa lui Stacho nu mai rămăseseră decît pereţii, şi mai strîmbi, şi mai povîrniţi decît înainte ; din acoperiş nici urmă, doar cîţiva căpriori rupţi, care atîrnau în jos ; din coşul prăbuşit nu se vedea decît o latură, ce se înălţa ca un dinte stricat ; jur împrejur zăceau snopi împrăştiaţi, unelte sfărîmate...

Weronka stătea lîngă perete, pe-o grămadă de bulendre, strîngînd la piept copiii care ţipau ca-n gură de şarpe.

Anna se repezi la ea, oamenii o înconjurară şi ei, vrînd s-o îmbărbăteze, dar ea n-auzea, nu vedea nimic, urla deznădăjduită.

— Vai de noi şi de noi, sărmanii, năpăstuiţii !... bocea ea şi multe femei începuseră să plîngă şi ele de jale. Ce-o să ne facem noi, nenorociţii ? Unde-o să ne adăpostim ? Unde să ne ducem ?... striga ea în neştire, îmbrăţişîndu-şi copiii.

Bătrînul Bylica, gheboşat, galben ca un mort, se învîrtea pe lîngă dărîmături, aduna găinile, dădea cîte-o mînă de fîn vacii legată de un cireş, sau se aşeza pe vine lîngă perete, fluiera cîinele şi se uita la oameni, ca un nerod...

Părea că-şi pierduse de tot minţile.

Deodată, lumea se dădu în lături, făcînd loc şi aplecîndu-se la pămînt cu respect. Sosea părintele.

— Adineauri a venit la mine Ambrozy şi mi-a spus tot. Unde e Stachowa ?

Toţi se dădură la o parte, pentru ca preotul să se apropie de biata femeie, dar ea nu mai vedea nimica de lacrimi.

— Weronka, scoal', a venit sfinţia-sa, părintele ! îi şopti Anna.

Ea se ridică atunci repede şi, văzîndu-l pe preot înainte-i, i se aruncă la picioare şi izbucni într-un plîns şi mai amar.

— Potoleşte-te, nu mai plînge !... Ce să facem ?... Aşa a vrut Dumnezeu !... Da, e voia Domnului !... îi zise.

Dar era atît de mişcat încît şi el îşi ştergea lacrimile pe furiş.

— Ce să ne facem acu, vai de noi ? O să plecăm cu cerşitul în lumea largă !...

— Lasă, nu mai plînge ; oamenii milostivi n-au să te lase să mori, şi Dumnezeu o să te ajute. Aţi scăpat teferi, n-aţi păţit nimic ?

— Dumnezeu s-a îndurat de noi.

— Curată minune !

— Putea să vă strivească, cum a strivit gîştele Ploszkowei.

— Şi nimeni n-ar mai fi scăpat cu viaţă, nimeni, vorbeau femeile, una după alta.

— Dar cu vitele cum staţi ? V-a murit vreuna ?

— Le-a păzit Dumnezeu, că erau toate în tindă şi tinda a rămas în picioare.

Preotul trase tabac pe nări, uitîndu-se cu ochii înlăcrămaţi la mormanul de dărîmături. Mai nimic nu rămăsese din casă : acoperişul se năruise cu tavan cu tot, prin ferestrele oarbe se zăreau o grămadă de lemne frînte şi paie putrezite, căzute de pe streşini.

— Mare noroc aţi avut, putea să vă strivească pe toţi ! Da, da !

— Mai bine ne strivea şi ne omora ! N-aş mai fi văzut cu ochii prăpădul ăsta, n-aş fi apucat să îndur atîta pagubă şi jale... Of, Doamne Isuse ! Am rămas pe drumuri cu nenorociţii ăştia de copii orfani... Unde să mă duc acu ? Ce să fac ? începu ea să urle din nou, smulgîndu-şi părul de durere.

Preotul lăsă să-i cadă mîinile în lături, neputincios, mutîndu-se de pe un picior pe altul.

— Ce staţi în glod ? spuse ruşinată o femeie şi îi strecură părintelui o scîndurică sub picioare, căci stătea în noroi pînă la glezne.

El se urcă pe scîndură şi, trăgînd iar tabac, se gîndea ce să-i mai zică nevestei lui Stacho ca s-o mai mîngîie.

Anna îngrijea de soră-sa şi de taică-său, ceilalţi se îmbulziră în jurul preotului, privindu-l cu luare-aminte.

Din sat alergau tot mai multe femei şi copii. Noroiul le plescăia sub picioare şi glasuri înnăbuşite,

speriate, se ridicau din mulţimea ce creştea. Uneori, printre suspinele din ce în ce mai slabe ale Weronei, se deslușeau plînsete de copii. Feţele, care abia se vedeau de sub broboadele lăsate pe ochi, erau cătrănite, posomorîte, ca şi cerul de deasupra, şi pe multe din ele se prelingeau lacrimi fierbinţi...

Dar în fundul sufletului lor erau cu toţii împăcaţi şi se lăsau în voia Domnului. Căci dacă fiecare şi-ar mai lua asupră-şi şi necazurile altuia, cum le-ar mai duce ? Şi ce să faci cînd pe om cade năpasta ? Poţi să-i pui stavilă ?...

Părintele se opri deodată în faţa Weronei şi grăi :

— Mai întîi să-i mulţumiţi Domnului că aţi scăpat cu viaţă !...

— Aşa-i, aşa-i, sfinţia-ta ; chiar de-aş vinde purcelul, o liturghie tot trebuie să dau...

— Lasă, femeie, ţine-ţi banii pentru nevoile dumitale, o slujbă fac eu şi-aşa după sărbători.

Ea îi sărută cu înflăcărare mîinile şi-i îmbrăţişă picioarele drept mulţumire pentru bunătatea şi mila lui, iar el o blagoslovi, făcînd deasupra ei semnul crucii şi punîndu-i mîna pe creştet ; şi cum copiii se strîngeau la picioarele lui, scîncind, îi trase spre el şi-i mîngîie ca un tată bun şi iubitor...

— Numai încrederea să n-o pierdeţi, că totul va fi iarăşi bine. Dar cum s-a întîmplat ?

— Păi, cum să se-ntîmple ? Ne duseserăm la culcare de cu seară, că se isprăvise gazul din lampă şi lemne de foc n-aveam. Vîntul uite-aşa zgîlţîia casa, dar nu mă temeam, că a ţinut ea şi la vijelii şi mai mari. N-am putut să adorm repede, era frig şi vîntul umbla prin casă ; dar se vede c-oi fi aţipit. Cînd o dată auz că trosneşte ceva, se cutremură şi izbeşte în pereţi ! Isuse Hristoase !... Ziceam că-i sfîrşitul lumii. Am sărit din pat şi abia am avut vremea să iau copiii în braţe, cînd a început să pîrîie totul, să se rupă şi să cadă în cap... Abia am ajuns în tindă şi casa s-a prăbuşit în urma mea... N-apuc să-mi trag sufletul, şi buf ! se prăvăleşte şi soba... Şi bătea un vînt afară că abia puteai să te ţii pe picioare, şi vijelia smulgea acoperişul.

Afară, beznă ; pînă în sat e-o bună bucată de drum, toţi dormeau — ce să ţipi, nimeni nu te-auzea... M-am băgat cu copiii în groapa de cartofi şi-uite aşa am stat pînă-n zori.

— V-a ocrotit Dumnezeu. Mare e puterea sa ! Dar vaca aia, legată de cireş, a cui e ?

— A mea, părinte, ea ne hrăneşte pe toţi !

— O să dea lapte mult, văd că are grumazul cît o bîrnă şi-i înaltă-n şolduri... A fătat ?

— Mîine-poimîine trebuie să fete.

— S-o duceţi în staulul meu, e loc şi pentru ea ; poate să stea acolo pînă dă iarba... Dar voi unde-o să vă adăpostiţi ? Vă întreb : unde ?...

Deodată, un cîine începu să latre şi să se arunce la oameni. Cînd îl alungară, se aşeză pe prag şi începu să urle a moarte.

— A turbat, sau ce-o fi avînd ? Al cui e ? întrebă părintele, dîndu-se puţin pe după femei.

— E Kruczek al nostru... E amărît şi el, săracul... cîine simţitor... mormăi Bylica, ducîndu-se să-l liniştească.

Preotul îşi luă ziua bună, îi făcu semn Sikorzynei să-l urmeze şi, întinzînd amîndouă mîinile spre femei, care se îndesau să i le sărute, porni încet.

Îl văzură sfătuindu-se multă vreme pe drum cu Sikorzyna.

Apoi, tot norodul muieresc, după ce mai flecări niţel, căinînd-o pe biata femeie, se împrăştie la iuţeală, căci îşi adusese aminte că trebuia să gătească mîncarea şi să vadă şi de alte treburi, ce nu sufereau întîrziere.

În faţa dărîmăturilor rămaseră numai ai casei, gîndindu-se cum să mai scoată cîte ceva de sub ruine, cînd Sikorzyna se înapoie gîfîind.

— O să vă mutaţi la mine, în odaia unde Rocho învaţă copiii... e drept că n-are sobă, dar o să faceţi o vatră şi o să v-ajungă... spuse ea pe nerăsuflate.

— Doamne, dar de unde să-ţi plătesc pentru asta ?

— Nu-ţi bate capul. Dacă faci rost de ceva bani, o să-mi plăteşti ; de nu, îmi ajuţi la lucru, sau stai

chiar și pe degeaba. Odaia-i goală și-așa ! V-o dau din toată inima, iar părintele vă trimite pînă una-alta banii ăștia, or să-ți prindă bine.

Îi puse sub ochi o hîrtie de trei ruble.

— Dumnezeu să-i dea sănătate ! strigă Weronka, sărutînd bancnota.

— Om cumsecade ca el nu mai găsești ! adăugă Anna.

— Și vaca o s-o ducă bine în staulul părintelui !... făcu bătrînul.

Și îndată începură mutatul.

Casa lui Sikora se afla chiar la drum, la vreo două prăjini de a lui Stacho ; începură să care ce mai rămăsese din gospodărie și ce se mai putu scoate în pripă de sub dărîmături — unelte și așternuturi. Anna își chemă și ea argatul. Nici Sikorzyna nu stătea cu mîinile-n sîn. Curînd veni și Rocho, și pînă la amiază Weronka era așezată în noul ei sălaș.

— Iată-mă acu chiriașă, o cerșetoare aproape ! Patru unghere și o sobă ! Nici tu icoană, nici tu măcar un blid întreg ! se căina ea amar, uitîndu-se în jur.

— Îți găsesc eu o icoană și poate și niscaiva blide, care nu-mi sînt de trebuință. Cînd s-o întoarce Stacho, are să ridice el îndată casa cu ajutorul oamenilor, multă vreme n-ai să rămîi aici... o liniștea Anna blînd. Dar tata unde-i ?

Voia să-l ia la ea.

Bătrînul rămăsese lîngă dărîmături ; stătea în prag și oblojea cîinele, care avea o rană în șold.

— Ai să vii la mine, tăicuță, că acu' la Weronka nu mai e loc ; o să-ți găsim noi un colțișor.

— Nu, Hanuś, nu viu... rămîn acilea, eu aci m-am născut, aci vreau să mor.

Cît s-a rugat de el, nu s-a învoit să meargă și pace.

— Îmi fac eu un bîrlog în tindă... Dacă ții, viu la tine să-mi dai să mănînc și să văd de copii, cum nu... Numai cîinele să-l iei cu tine, s-a betegit, săracu... o să-ți păzească... e tare simțitor.

— Se dărîmă pereții peste dumneata și-au să te zdrobească ! stărui ea.

— Eh !... Las' că țin ei mai mult decît o viață de om... Ia potaia asta cu tine...

Ea nu mai stărui, vedea că e în zadar. La drept vorbind, și la ea era strîmt, iar cu bătrînul ar fi avut alte belele.

Îi spuse lui Pietrek să-i pună lui Kruczek cureaua după gît și să-l ducă acasă.

— O să-l ținem în locul lui Burek. Haimanaua ! Nu știu pe unde tot hoinărește. Nătărăule ! țipă ea nerăbdătoare la Pietrek, care nu nimerea să lege cîinele — Kruczek i se tot smulgea din mîini.

— Prostule... vrea să muște... mă, tu o să ai acolo zilnic de mîncare... da... și-o să te culci la călduricǎ... Kruczek ! se răsti la el bătrînul, ajutîndu-l pe Pietrek să-l lege.

Anna o luă înainte, ca să mai treacă o dată pe la soră-sa.

Rămase uimită văzînd în casă cîteva femei și pe Weronka iarăși plînsă.

— Dar ce-am făcut eu ca să fiți atît de bune cu mine ? Ce-am făcut ? se tînguia ea.

— Prea multe nu avem nici noi, că peste tot e sărăcie, dar ia ce-ți aduserăm, îți dăm din inimă, zise Klembowa, vîrîndu-i între mîini o legătură destul de mare.

— Mare pacoste a mai căzut pe capul vostru...

— Omul nu-i de piatră, știe ce-i nevoia.

— Și-apoi, tu ești fără bărbat, ca ălelalte.

— De-aia o duci mai greu acu' ca noi toate.

— Și Domnul pe tine te-a încercat mai mult... spuseră într-un glas, lăsînd jos legăturile.

Toate se înțeleseseră între ele și-i aduseseră ce putuseră ; care mazăre, care griș, care făină...

— Oameni buni, suratelor, dragele mele ! plîngea ea, îmbrățișîndu-le cu atîta înfocare, că pe toate le podidi plînsul.

„Mai sînt oameni buni pe lume, mai sînt !"... se gîndea Anna înduioșată.

În clipa aceea intră pe ușă și nevasta organistului, aducînd subsuoară o pîine și o bucată de slănină, într-o hîrtie.

Anna nu mai aşteptă să audă şi vorbele acesteia, căci clopotul bătea de amiază, şi-o porni iute spre casă.

Vremea era liniştită. Soarele sta ascuns în nori, dar ziua strălucea, ciudat, bătută parcă de raze, cerul atîrna sus ca o pînză albastră presărată cu fîşii zdrenţuite de nori. Ogoarele se întindeau ca-n palmă, fără de margini, pe alocuri înverzite, printre miriştile sure şi ochiurile de apă sclipind ca nişte geamuri.

Ciocîrliile cîntau tare-n văzduhuri, dinspre cîmpii şi pădurile pierdute în depărtările viorii venea un aer înviorător de primăvară, îmbibat de-o căldură umedă şi de mireasma de miere a mugurilor de plopi.

Uliţele furnicau de lume : strîngeau de pe jos, de pe garduri, crengile rupte de furtună.

Aerul era atît de liniştit încît pomii, îmbrăcaţi doar în puful verde al celor dintîi muguri, abia se clătinau.

Stoluri nenumărate de vrăbii se învîrteau pe lîngă biserică, înnegrind ca funinginea arţarii, teii rămuroşi, iar gălăgia lor asurzitoare umplea satul.

Pe apa limpede şi lucitoare a eleşteului gîştele ţipau, apărîndu-şi bobocii, maiurile de bătut rufe pocneau, căci multe femei se apucaseră de spălat.

Şi peste tot era o forfotă, un zor şi-o zarvă, şi roiuri de copii, şi fuste roşii fluturînd prin livezi.

Uşile se căscau larg deschise, pe uluci se uscau rufele abia spălate, aşternuturile erau aerisite, bidinele văruiau pereţii, cîinii se războiau cu porcii, care se bălăceau prin şanţuri, şi în multe locuri vacile scoteau capetele din staule şi mugeau cu dor spre cîmpie.

Multe căruţe plecaseră la tîrg după cumpărături de sărbători ; îndată după-amiază sosi şi Judka, negustorul ăl bătrîn, în căruţa lui mare cu coviltir, cu nevastă-sa şi cu fiu-său.

Umblau din om în om, lătraţi de cîini, care se dădeau furioşi la ei, şi puţine erau casele de unde Judka ieşea cu mîinile goale, că el nu era pişicher ca Jankiel crîşmarul, sau ca alţii ; plătea bine, şi dacă cineva avea nevoie de bani pînă la recoltă, îi împrumuta cu dobîndă mică. Era un ovrei cu cap şi cunoştea tot satul ; ştia cum să-l ia pe fiecare şi nu rareori vedeai mergînd cu gîtul întins după căruţa lui cîte-un viţel legat, sau pe Judka însuşi cărînd o baniţă de grîu. Nevastă-sa făcea şi ea negustorie pe seama ei şi se alegea cu ouă, cocoşi, cu cîte-o găină zburlită sau cu o bucată de pînză, dînd în schimb panglici, cordeluţe, ace şi fel de fel de fleacuri, după care neamul femeiesc se dă în vînt şi pe care le ţinea într-o lăduţă, ispitind cu ea nevestele şi fetele care mai de care mai lacome...

Ajunseseră tocmai în faţa lui Boryna, cînd Jozka alergă strigînd :

— Hanus, ia-mi şi mie o panglică roşie !... şi ceva să vopsim ouăle... şi aţă de cusut, nu mai avem aţă de cusut !

— Las' că mîine te duci la tîrg şi cumperi de-acolo tot ce-ţi trebuie.

— Aşa-i, la tîrg toate-s mai ieftine şi nici nu te înşală aşa ! se învoi ea încîntată că o să plece la oraş şi, fără să mai aştepte o vorbă, alergă în drum la negustori, să le spuie că lor nu le trebuie nimic şi nici de vînzare n-au ce să vîndă.

— Vezi de găini, să nu se ia vreuna după căruţa lor ! ţipă Anna în urma ei, uitîndu-se primprejurul casei.

Tereska, nevasta celui plecat la oaste, tocmai o coti pe ulicioară, mergînd pe furiş, ca şi cum s-ar fi ferit de evreică, care striga după ea.

Femeia intră în casă, fără să scoată un cuvînt. Era roşie toată şi atît de speriată şi de fîstîcită că i se vedeau boabe de lacrimi atîrnîndu-i de genele lungi.

— Ce ai, Tereska ? întrebă Anna, curioasă peste măsură.

— Hoţii ăştia-mi dau numai cincisprezece zloţi pe fustă, şi-i nouă ! Am mare nevoie de bani, nu ştiu ce să mai fac...

— Ia să vedem !... Cît face ?

Anna nu mai putea după găteli.

— Face pe puţin treizeci de zloţi ! Fusta-i nouă-nouţă, are şapte coţi şi jumătate şi-i lînă curată, a intrat în ea mai mult de patru funturi... şi-apoi, am plătit şi vopsitul.

Desfăcu în casă fusta şi culorile prinseră a juca asemeni unui curcubeu, că te orbeau şi trebuia să închizi ochii.

— E o minunăţie ! Mare păcat, dar ce să fac ?... Şi eu am nevoie de bani de sărbători. Nu poţi s-aştepţi pînă duminică după Paşti ?

— Da' de unde, banii îmi trebuiesc chiar acu !

Îşi strînse repede marfa şi-şi întoarse faţa, parcă ruşinată.

— Poate că ţi-o cumpără primăreasa... ea se joacă cu banii !...

O mai desfăcu o dată, o piguli, o puse pe ea, apoi i-o întinse, oftînd cu părere de rău.

— Vrei să-i trimiţi bani bărbatului la armată ?

— Da, chiar aşa... mi-a scris... cică are mare nevoie... Ei, vă las sănătoase !

Ieşi aproape fugind din casă. Jagustynka mesteca în hîrdău lăturile pentru scroafă ; rămînînd singure, începu să rîdă cu poftă.

— Ai prins-o cu mîţa-n sac. Mare mirare că nu şi-a pierdut bulendrele-n drum de atîta grabă. Pentru Mateusz îi trebuie bani, nu pentru bărbatu-său.

— Cum ? Se cunosc aşa de bine ?

Era tare uimită.

— Hm, şi tu, parc-ai trăi în pădure !

— Da' de un-să ştiu eu !

— Păi Tereska aleargă săptămînă de săptămînă la Mateusz ; stă zile întregi ca un cîine la poarta închisorii şi-i duce de toate.

— Dumnezeule ! Dar n-are bărbat ?

— Are, dar ălălalt e departe, la oaste, şi cine ştie cînd s-o întoarce. Femeii, de, i se urăşte singurică.

Mateusz e colea, mai aproape, şi-apoi e ca un drac. De ce s-ar lipsi ?

Anna se gîndi la Antek şi la Jagna şi multă vreme rămase aşa, dusă pe gînduri.

— Cînd l-au luat pe Mateusz, urmă bătrîna, ea s-a încîrduit cu sor-sa, cu Nastka ; s-a mutat la ei acasă şi amîndouă aleargă la oraş. Nastka cică se duce să-l vază pe fra'su, dar ea moare după Szymek al Dominikowei...

— Hei, dar dumneata le ştii pe toate !

— Păi cum să nu le ştiu, dacă le fac în văzul lumii ? Îşi vinde şi fusta după ea, că alta nu mai are, ca să-l înveselească pe Mateusz de sărbători ! adăugă ea răutăcioasă.

— Uite ce mai zace în oameni !... Dar şi eu trebuie să mă ducă să-l văd pe Antek.

— Să baţi atîta cale, borţoasă cum eşti ! Să nu cazi bolnavă... Să se ducă Jozka, ori altcineva.

Era cît pe-aci să pomenească numele Jagnei.

— Mă duc eu singură. Dumnezeu are să-mi ajute şi n-am să păţesc nimic. Rocho zicea că de sărbători or să ne îngăduie să mergem să-i vedem la închisoare ; am să mă duc... Ei, dar parcă ar fi vremea să-ntoarcem şuncile pe partea ailaltă.

— Da, de trei zile stau în sare, n-ar strica ; mă duc eu îndată să văd de ele.

Şi porni, dar se întoarse numaidecît şi, cam încurcată, spuse că mai mult de jumătate carne lipseşte.

Anna se repezi în cămară ; după ea alergă şi Jozka şi amîndouă înlemniră în faţa covatei, gîndindu-se cine-ar fi putut să ia atîta carne.

— Aici n-a intrat un cîine ; se vede cît de colo că-i tăiată cu cuţitul... că un hoţ dinafară n-a intrat aici pentru cîteva funturi de carne... Asta e mîna Jagusiei !... zise cu hotărîre Anna, şi intră mînioasă în odaie.

Jagna însă lipsea. Doar bătrînul şedea ca mai înainte, cu ochii holbaţi.

Jozka îşi aminti deodată că de dimineaţă o văzuse pe Jagna ieşind din casă cu ceva pitit sub şorţ ; dar

își închipuise că-i vreo rochie de sărbători, pe care Jagna și-o pregătea împreună cu una din fetele lui Balcerek.

— A dus-o la mă-sa... Cine poftește, mult nu zăbovește...

La aceste vorbe ale Jagustynkăi, Anna strigă înfuriată.

— Jozka, cheamă-l pe Pietrek !... Să ducem ce-a mai rămas la mine în cămară.

Cît ai număra pînă la trei cărară tot. Ea ar fi vrut cu prilejul acesta să mute în partea ei și poloboacele cu grîne, să caute în ele mai în voie, dar se răzgîndi : erau prea mulți de față și fierarul ar fi putut să afle.

Toată după-amiaza stătu de strajă ca un cîine, pîndind întoarcerea Jagnei, și cînd ea se înapoie, spre seară, tăbărî cu gura pe ea, că de ce-a luat carnea.

— Am luat-o și-am mîncat-o, că așa am vrut !... E a mea, cum e și a ta ; am tăiat o halcă și-am mîncat-o ! răspunse ea înfiptă.

Și deși toată seara Anna o hărțui, ea nu mai scoase un cuvînt ; și ca să-i facă în necaz, parcă, s-o zgîndăre, la cină veni la ea și-i zîmbi în față, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

Anna mai că nu turba de mînie că nu poate s-o scoată din țîțîni.

Din pricina asta, îi cicăli pe toți ai casei pentru te miri ce și-i trimise chiar mai devreme la culcare, pe cuvînt că a doua zi era Joia Mare și trebuia să pună rînduială în gospodărie.

Și ea se culcă mai devreme ca de obicei, dar mult timp nu putu să aţipească. Auzind cîinii lătrînd în curte, ieși afară.

La Jagna lampa era încă aprinsă.

— E tîrziu, și uite cum părpădește gazul, parcă l-au căpătat de pomană ! mormăi ea în tindă.

— N-ai decît să arzi și tu dacă vrei, toată noaptea ! i-o întoarse ea din dosul ușii.

Asta o înfurie și mai mult ; nu izbuti să adoarmă decît după întîiul cîntat al cocoșilor.

A doua zi, cu noaptea-n cap, Jozka, deşi era mai somnoroasă decît toţi, sări cea dintîi din pat, ca să plece la tîrg. Alergă să trezească băieţii, ca să înhame caii şi chiar se oţărî din cale-afară cînd Anna îi porunci lui Pietrek să pună la căruţă iapa murgă.

— N-am să mă duc la tîrg în picioare şi cu o iapă chioară ! ţipă ea plîngînd. Ce, sînt calică să merg cu droaga ? Acolo toată lumea ştie a cui fată sînt ! Tata n-ar îngădui una ca asta nici în ruptul capului...

Făcu atîta tărăboi, încît rămase pe-a ei şi plecă cu brişca cu doi cai, cu argatul pe capră, cum merg de obicei gospodinele cu stare.

— Să cumperi hîrtie roşie şi aurie, şi ce-i mai găsi p-acolo, strigă la ea Witek din gradină.

Încă de cu zori se apucase să sfarme bulgării cu săpăliga şi să grebleze pămîntul, fiindcă în ziua aceea Anna voia să pună răsaduri de varză. Dar cum zăbovea stăpîna mai mult timp în casă, el dădea fuga în drum şi, împreună cu alţi ştrengari, bătea sfîrleaza de-a lungul gardurilor. Clopotele tăcuseră de dimineaţă, cum e datina în Joia Mare.

Vremea era ca în ajun, numai că satul părea mai mohorît, mai tăcut. Noaptea dăduse îngheţ, dimineaţa se arătase albă de brumă, cu ceaţă şi cu frig, şi cînd se lumină de ziuă, rîndunelele începură a ciripi chircite pe acoperişuri, în timp ce gîştele, mînate spre eleşteu, gîgîiau de răsuna văzduhul. Nici nu se crăpase bine de ziuă şi tot satul era în picioare.

Pînă la prînz mai aveau, dar pretutindeni se vedea un du-te-vino neobişnuit ; copiii, daţi afară din casă, să nu-i încurce la treburi pe cei mari, umblau razna, făcînd o larmă nemaipomenită cu sfîrlezele.

Puţine femei se duseseră la sfînta liturghie, care se ţinea în ziua aceea fără cîntece, fără dangăt de clopote.

Era ultima zi în care te mai puteai pregăti de sărbători : să coci pîinea, să frămînţi cozonacii, turtele acelea care mai de care mai minunate, şi uşile stăteau peste tot bine închise, să nu se răcească

aluatul, iar focul duduia în cuptoare, slobozind pe hornuri, spre cerul înnorat, trîmbe de fum.

Prin ocoale vitele răgeau, rozînd ieslea de foame ; porcii grohăiau în țarcuri, păsările călcau în voia lor pe uliți, copiii făceau ce vrei și ce nu vrei, se hîrjoneau, se cățărau prin copaci după cuiburi de ciori, și nimănui nu-i ardea să-i mustruluiască, femeile erau prinse pînă peste cap cu treburile, plămădeau aluatul, înveleau bine coveţile în cîrpe, vîrau tingirile în cuptor — parcă uitaseră de tot ce-i pe lume și nu le stătea gîndul decît la pîine și turte, să nu le iasă arse.

Și-așa era la toți : la morar, la dascăl, la preot, la gospodari sau clăcași, că pînă și cel mai sărac făcea ce făcea și se împrumuta, sau din ultima făină pregătea ceva de sărbători, măcar o dată pe an, de Paști, să mănînce și el pe săturate carne și alte bunătăți.

Dar fiindcă nu toate gospodinele aveau cuptoare de copt pîine, deseori vedeai pe uliți fete cu brațele pline de surcele, sau, pe lîngă eleșteu, femei mînjite de făină, murdare, purtînd, ca-ntr-un alai, încet, cu multă grijă, funduri de lemn, pe care țineau tingiri cu aluat acoperite cu perne.

Chiar și în biserică se lucra : argatul părintelui adusese din pădure puieți de brad, iar organistul, împreună cu Rocho și Jambrozy, se apucaseră să împodobească altarul.

A doua zi, în Vinerea Mare, zarva dinaintea sărbătorilor crescu atît de mult încît puțini îl luară în seamă pe Jasio, feciorul organistului, care venise de sărbători acasă de la școală și se plimba prin sat, mulțumindu-se doar să privească pe ferestre, căci nu era chip să se ducă la cineva, sau să stea de vorbă.

De altminteri, n-ai fi putut intra în nici o casă ; toate trecerile, ba chiar și grădinile, erau înțesate de dulapuri, paturi și alte calabalîcuri, fiindcă astăzi se văruiau de zor casele, se spălau podelele, iar înaintea caselor se ștergeau cu grijă icoanele, rînduite pe lîngă pereți.

Şi oriunde te uitai era atîta pripeală atîta vînzoleală, că toţi umblau numai fuga, îndemnîndu-se unii pe alţii şi făcînd o gălăgie asurzitoare ; pînă şi copiii erau puşi acum la treabă, să cureţe noroiul de prin ogrăzi, să presare pe uliţi prundiş galben.

Dar fiindcă, după datina veche, de vineri dimineaţă şi pînă duminică nu se cuvenea să mănînci mîncare caldă, cam flămînziseră cu toţii întru slava Domnului, mulţumindu-se doar cu pîine uscată şi cartofi copţi.

Firește că în aceste zile şi la Boryna se petreceau aceleaşi lucruri, numai că la ei erau mai multe braţe, şi ai casei nu se uitau la bani, aşa că isprăviră mai iute.

Vineri, pe înserat, Anna, după ce împreună cu Pietrek găti de văruit casa, începu să se spele repede şi să se îmbrace ca să meargă la biserică ; celelalte femei din sat se şi duseseră la prohod.

În vatră ardea un foc mare, iar într-un ceaun uriaş, pe care abia îl puteau ridica doi oameni, fierbeau picioare de porc, afumate în ajun la iuţeală. Într-o oală clocoteau cîrnaţii şi în casă se răspîndise un miros atît de îmbietor încît Witek, care meşterea o jucărie în mijlocul copiilor, mereu cîrnea din nas şi ofta.

Lîngă vatră, la lumina focului, alături, în bună înţelegere, Jagna şi Jozka boiau ouăle, şi fiecare şi le ascundea, ca s-o întreacă pe cealaltă. Jagusia le spăla pe ale sale mai întîi în apă caldă, le ştergea bine şi le încondeia cu ceară topită, apoi le dădea drumul în uncropul ce clocotea în trei oale, cufundîndu-le pe rînd în fiecare. Era o treabă migăloasă, fiindcă în unele locuri ceara nu voia să prindă, alteori ouăle crăpau în mînă sau fierbînd ; totuşi, pînă la urmă făcuseră vreo treizeci şi începură să se laude una alteia ale cui sînt mai frumoase.

Dar putea oare Jozka să se măsoare cu Jagusia ? Ea şi le arătă pe ale ei, fierte în pleavă de secară şi în foi de ceapă ; erau galbene, învrîstate cu dungi albe — o minunăţie, nu alta. Dar cînd le văzu

pe ale Jagusiei, rămase cu gura căscată de uimire şi o cuprinse ciuda, căci ouăle ei îţi furau ochii, nu alta ; erau roşii, aurii, violete ori albastre ca floarea inului, şi ce chipuri de necrezut zugrăvise pe ele : cocoşi cîntînd pe gard, gîşte sîsîind la nişte scroafe trîntite în noroi, stoluri de porumbei albi pe un cîmp roşu şi alte ciudăţenii, cum numai pe geamuri vezi cînd le oblonește gerul.

Multă vreme se minunară ţipînd şi bătînd din palme şi nu se mai săturau privindu-le. Cînd Anna se întoarse de la biserică cu Jagustynka, se apucă şi ea să le pipăie, să le sucească, să le învîrtească, dar nu spuse nimic. Numai bătrîna, după ce le cercetă şi ea pe toate, şopti fermecată :

— De unde le-ai mai scos, maică, şi p-astea ?

— De unde ? Din capul meu. Îmi ies din cap şi-mi vin ici, între deşte.

Nu mai putea de bucurie.

— Să-i duci şi părintelui cîteva.

— Îi duc mîine, cînd se sfinţesc ouăle, am să-i dau cîteva, poate că le-o primi.

— Ouă ca astea n-a văzut părintele de cînd e ! Are să-i placă şi lui ! mormăi Anna, după ce Jagna se duse în odaia ei, căci era destul de tîrziu.

Tot satul se culcă tîrziu în seara aceea.

Afară era înnorat, întuneric beznă, deşi vremea era liniştită ; numai moara huruia neîncetat. Lămpile arseseră în case pînă după miezul nopţii, aruncînd fîşii luminoase pe uliţi şi chiar şi pe apa iazului, pe ale cărei unde jucau tremurînd. Ultimele găteli, ultimele pregătiri de sărbători se apropiau de sfîrşit.

Ziua de sîmbătă se arătă călduţă, învăluită într-o pîclă subţire, şi era aşa de frumos afară, că lumea se deşteptă numaidecît, gata să se înhame iar la griji şi necazuri, deşi era istovită de munca din ajun.

În faţa bisericii se auziră curînd strigăte, larmă mare ; după cum e obiceiul în Sîmbăta Mare, din moşi-strămoşi, lumea se adunase de dimineaţă să înmormînteze ciorba chioară şi scrumbiile, mîncă-

rurile sărace, care-i chinuiseră tot postul. Şi cum flăcăii şi bătrînii lipseau, se hotărîseră să facă treaba asta băieţandrii. Îndrumaţi de Jasiek Făţarnicul, făcuseră rost de undeva de-o oală cu ciorbă, în care mai azvîrliseră şi nişte lături.

Witek se lăsase înduplecat să poarte oala în spinare, băgată într-o strecurătoare de bîrnză, pe cînd alt băiat mergea alături, tîrînd de-o sforicică o scrumbie făcută din lemn. Ciorba şi scrumbia mergeau înainte, iar în urma lor venea alaiul băieţilor, strigînd, bocănind, urlînd cît îi ţineau gura, cu Jasiek în frunte ; era el nătăfleţ şi cam prostănac, dar la şotii nu-l întrecea nimeni. Alaiul înconjură eleşteul şi, cotind pe după biserică, o luă pe drumul cu plopi, unde urma să aibă loc înmormîntarea, cînd deodată Jasiek lovi cu hîrleţul în oală, făcînd-o ţăndări, şi ciorba, cu lături cu tot, se vărsă pe Witek.

Rîdeau de se tăvăleau, dar Witek tăbărî pe Jasiek cu pumnii ; sări să se bată şi cu ceilalţi, dar, văzînd că nu poate să le ţină piept, se lăsă păgubaş şi, rupînd-o din loc, fugi spre casă zbierînd.

Anna îi mai trase şi ea cîteva scatoalce, că-şi stricase spenţerul, şi-l trimise la pădure să culeagă ienupăr şi umbra iepurelui.

Şi Pietrek îşi bătu joc de el, şi nici Jozka nu-l cruţă. Fata presără cu grijă nisip pe cărarea ce ducea spre uliţă ; era un nisip grozav, adus de lîngă cimitir ; numai acolo găseai nisip mărunt, ca pisat şi galben ; îl presără cu făraşul şi în faţa cerdacului, şi pe poteca ce ducea la grajd — casa întreagă părea încinsă cu un brîu auriu.

La Boryna începuseră de-acum pregătirile pentru ziua învierii.

Casa era dereticată, proaspăt spălată, frecată, presărată cu nisip ; geamurile străluceau de-ţi luau ochii, icoanele bine şterse de păienjenişuri, iar Jagna îşi acoperise patul cu un şal mare, frumos.

Fără să schimbe o vorbă între ele, Anna, Jagusia şi Dominikowa aşezaseră lîngă fereastra din faţă, alături de patul lui Boryna, o masă întinsă aşternută cu o faţă albă, subţire, pe marginile căreia tot

Jagusia lipise chipuri de hîrtie roşie, tăiate cu foarfeca. În mijloc, în partea dinspre geam, puseseră o icoană mare, înconjurată de flori de hîrtie, iar înaintea ei, pe-o oală de pămînt răsturnată, un berbecuţ de unt, aşa de frumos făcut de mîinile pricepute ale Jagnei încît ai fi jurat că-i viu : avea ochii din boabe de mătănii, iar coada, urechile, picioarele şi steguleţul împlîntat deasupra, din lînă roşie scămoşată. Apoi colacii albi, pîinişoarele plămădite cu unt şi cu lapte, cozonacii galbeni, plini de stafide, ca bătuţi în ţinte ; alături se aflau şi unii mai micuţi, ai Joziei şi ai copiilor. Apoi plăcintele cu brînză şi ouă, presărate cu zahăr şi cu boabe de mac şi, în sfîrşit, strachina mare cu rotocoale de cîrnaţi, împodobită cu ouă cojite, iar pe o tavă o pulpă întreagă de porc şi o parte de căpăţînă. Toate astea erau împodobite cu ouă roşii. Nu mai rămînea decît Witek cu ienupărul şi umbra iepurelui, ca să gătească masa întinsă cu ele.

Abia isprăviseră, şi vecinele începură să-şi aducă şi ele bunătăţile lor în tingiri, oale sau pe funduri de lemn, pe care se apucară să le aşeze pe laviţi, lîngă masă, fiindcă preotul le spusese să se strîngă pentru binecuvîntarea bucatelor la cîteva case, la gospodarii mai cu stare, neavînd timp să colinde pe la toţi.

Pe cei din Lipce îi avea mai aproape, aşa că la ei binecuvîntarea bucatelor o făcea la urmă, de multe ori chiar pe înnoptate.

Femeile se despărţiră fără prea multă vorbă, ca să ajungă la vreme la biserică, unde erau sfinţite focul şi apa. Stinseră mai întîi vetrele, ca să le poată aprinde din nou la înapoierea de la biserică, cu foc nou, sfinţit.

Jozka plecă şi ea de mînă cu copiii.

Zăboviră mult la biserică, de unde nu se întoarseră decît pe la amiază, purtînd cu grijă lumînări aprinse.

Jozka aduse o sticlă cu aghiasmă şi o lumînare aprinsă, cu care Anna dădu foc numaidecît lemnelor pregătite, şi tot ea, cea dintîi, bău din apa sfin-

ţită, împărţind-o pe rînd tuturor, căci se zice că agheasma vindecă de gîlci ; apoi stropi şi vitele şi pomii sănătoşi din livadă, să lege roade, iar vitele să fete mai lesne.

Văzînd că nici Jagna, nici nevasta fierarului nu se gîndiseră la bătrîn, Anna îl spălă cu apă caldă, îi pieptănă părul încîlcit, îi schimbă cămaşa, aşternutul ; Boryna se lăsa în voia ei, fără să facă cea mai mică mişcare ; zăcea tot aşa, înţepenit, cu ochii aţintiţi în tavan.

După-amiază satul intră într-un fel de sărbătoare ; pe ici, pe colea, gospodinele mai trebăluiau, îngrijindu-se mai ales de straiele cele bune ; pieptănau, spălau, îmbrăcau copiii, şi mai din toate casele se auzeau ţipete de împotrivire ale acestora.

În acelaşi timp, aşteptau nerăbdători venirea preotului, care se întoarse de la conac abia spre seară şi îndată porni prin sat, îmbrăcat în odăjdii.

Michal, băiatul organistului, purta în urma lui un vas de aramă cu agheasmă şi un mătăuz.

Anna le ieşi în întîmpinare tocmai în drum.

Preotul se grăbea ; intră repede în casă, mormăi rugăciunea, stropi cu agheasmă darurile Domnului şi se uită la faţa vînătă şi nebărbierită a lui Boryna.

— Cum o mai duce ?

— Tot aşa ! Rana aproape că i s-a vindecat, dar nu se simte bine de loc.

Preotul trase tabac şi-şi aruncă privirile spre cei ce se îngrămădeau în tindă şi în pragul casei.

— Unde-i băiatul care mi-a vîndut barza ?

Jozka îl împinse în faţă pe Witek, care stătea ruşinat lîngă sobă.

— Na zece groşi ! Poţi să fii mîndru de barza ta. Goneşte găinile din grădină, că nici una nu cutează să mai pună piciorul în ea !... Dar mîine care din voi pleacă să-şi vadă bărbatul ?

— Plecăm mai toate, părinte, jumătate satul !...

— Foarte bine, numai să mergeţi în pace şi bună înţelegere ! Băgaţi de seamă să fiţi înapoi la slujba învierii ; la zece începem. Şi să nu-mi adormiţi în

biserică, că-l pun pe Ambrozy să vă dea afară ! adăugă el în chip de amenințare, îndepărtîndu-se încet.

După el se luă o grămadă de lume, întovărășindu-l pînă la morar.

Arătîndu-i Joziei paraua de zece groși, Witek șopti cu ciudă :

— N-o să-i mai alunge mult popii găinile din grădină, ai să vezi !...

O apucară care-ncotro, căci Anna suia în cerdac.

Cădea întunericul ; înserarea se cernea lin pe pămînt, așternînd peste livezi, case, cîmpii, o pulbere albăstrie, abia văzută ; ici-colo pereții caselor povîrnite abia se mai iteau, albicioși ; printre copaci pîlpîiau luminile aprinse, iar sus, pe cerul curat, răsărise secera palidă a lunii tinere.

Satul se cufunda într-o tăcere solemnă. Ferestrele bisericii ce se înălța deasupră-i străluceau, iar pe ușa larg deschisă țîșnea o dîră lungă de lumină.

Curînd se auzi huruitul celor dintîi căruțe trecînd prin fața cimitirului și cei de prin satele vecine începură să vie potop. Oamenii ieșeau rînd pe rînd de prin case, îndreptîndu-se spre biserică, și pe ușile deschise scăpau rîuri de lumină, ce se revărsau în apa iazului, împăienjenit de amurg, pe cînd aerul călduț, pîclos, răsuna de șoapte, de zgomot de pași. Sătenii își urau seară bună pe drumuri, fără să se vadă la față, și, ca o gîrlă ce se umflă într-una, curgeau spre Înviere.

În casa lui Boryna nu rămăseseră pentru paza gospodăriei decît cîinii, bătrînul Bylica și Witek, care meșterea de zor, împreună cu Maciek Klomb, cocoșelul. Aveau să meargă cu el din casă-n casă, în lunea Paștelui, cîntînd și primind daruri de la gospodari.

Anna trimise mai întîi pe Jozka cu copiii, apoi îi dădu drumul și argatului ; ea hotărî să plece mai tîrziu. Era îmbrăcată de mult, dar tot întîrzia, parcă ar fi așteptat ceva, și mereu ieșea în cerdac și se uita pe uliță. Abia cînd văzu că Jagna plecase cu

nevasta fierarului şi-i mai văzu şi pe fierar şi pe primar îndreptîndu-se spre biserică, se întoarse în casă şi-i şopti ceva bătrînului. Bylica ieşi să stea de veghe la poartă, iar ea intră pe vîrful picioarelor în cămara lui socru-său. După o bună jumătate de ceas ieşi, încheindu-se repede la sîn ; ochii îi ardeau ca para, mîinile îi tremurau...

Bolborosi ceva neînţeles şi se duse la Înviere.

V

Drumurile erau pustii, întunecate. Prin case lămpile se stingeau şi cei din urmă oameni porneau spre biserică. O mulţime de căruţe cu caii deshămaţi stăteau în faţa sfîntului lăcaş. În beznă se auzeau sforăieli, bătăi de copite. Lîngă clopotniţă aşteptau trăsurile negre, venite de la castel.

În tinda bisericii, Anna se pipăi încă o dată la piept şi, trăgîndu-şi broboada în jos pe umeri, începu să-şi croiască drum către băncile din faţă.

Biserica era ticsită, mulţimea se învîrtejea, clocotea ca apa pusă pe foc şi murmur de rugi răzbătea prin fierberea ei, suspine, tuset, salutări ; iar omenetul acela se legăna dintr-o parte într-alta, făcînd să se clatine prapurii ţintuiţi de bănci, cetina ce împodobea altarele şi zidurile.

Anna abia izbuti să ajungă la locul ei, cînd preotul începu slujba. Un suspin lung, zgomotos se ridică din gloată şi braţele se desfăcură larg. Credincioşii îngenuncheau umili, înghesuindu-se, strîngîndu-se unul în altul, astfel încît într-o clipită tot norodul se pomeni la pămînt, umăr lîngă umăr, suflet lîngă suflet, ca un cîmp semănat cu ţeste omeneşti. În acest cîmp viu ce unduia uşor, ochii, stră-

lucind ca rouri de fluturi, se îndreptau spre marele altar, spre chipul Mîntuitorului înviat din morți, care se arăta despuiat, însîngerat, acoperit de răni, îmbrăcat doar într-o mantie roșie, cu un steguleț în mînă.

Deodată, în biserică se lăsă o tăcere încremenită, ca într-o amiază de primăvară, cînd soarele pîrjolește ogoarele, vîntul stă, iar spicele aplecate grăiesc între ele și doar undeva, sus, în tăriile albastre, ciocîrliile își picură dulcele lor cîntec...

Reculegerea deveni încetul cu încetul atît de profundă încît murmurul buzelor, al rugilor și suspinelor foșnea ușor, foșnea neîntrerupt, des ca ploaia ce bate-n frunziș ; capetele se aplecau tot mai jos ; uneori auzeai cîte-un geamăt, peste mîinile împreunate întinse către altar, sau cîte-un plîns ascuțit, jalnic, pornit din mijlocul mulțimii, care, asemeni unor tufișuri tupilate la pămînt, se strîngea cu teamă la umbra înaltă și întunecoasă a turlei, ca un codru bătrîn. Luminile ardeau în altare și totuși un întuneric greu învălui biserica ; prin ferestre și mai vîrtos pe ușa mare deschisă pătrundea bezna de-afară, o dată cu secera subțire a lunii, abia ivită după nori.

Numai Anna nu se putea adînci în rugăciune ; tremura din tot trupul, speriată, ca și cum s-ar mai fi aflat în cămara lui Boryna.

Un fior o scutura într-una din creștet pînă-n tălpi, pe mîini mai simțea și acum alunecarea rece a grîului și mereu își strîngea brațele, umerii, să simtă săculețul cu bani pitit între sîni.

O mare fericire o cuprindea și o spaimă în același timp, încît mătăniile îi scăpau într-una dintre degete și mereu uita cuvintele rugăciunii. Își plimba peste oameni privirile aprinse, dar nu vedea pe nimeni, deși Jozka, Jagus, cu maică-sa și alte femei cunoscute se aflau alături de ea.

Pe băncile de lîngă altar, moșieresele din Rudka, din Modlica și fetele moșierului din Wolka se rugau, citind din cărțile lor. Boierii stăteau în ușa sacristiei, tot șușotind între ei.

Pe treptele altarului, departe de oameni, stăteau morăreasa și nevasta organistului, strașnic de gătite. În fața gratiilor, locul gospodarilor de frunte din Lipce, care de obicei dădeau ajutor în timpul slujbei, purtînd baldachinul deasupra preotului și însoțindu-l la procesiuni, îngenuncheau acum înghesuiți sătenii din împrejurimi, iar primarul, notarul și ceafa roșie a fierarului abia se mai zăreau printre ei.

Ochii multor femei căutau într-acolo, trăgînd nădejde parcă să-și vadă bărbații, frații... dar în zadar ; nu-i vedea decît pe cei din Dembica, din Wola, din Rzepki, din toată parohia. Numai ai lor lipseau, chivernisiții gospodari din Lipce. Inimile femeilor băteau ca niște păsări speriate, capetele multora se plecau la pămînt, plîngînd, gemete urcau din mulțime, iar dureroasa aducere-aminte a părăsirii lor le ardea ca un foc.

Era doar Paștele, cea mai mare sărbătoare a anului ! Atîția străini se adunaseră în biserică ! Pe toate fețele, deși puțin slăbite de post, se citea bucuria ; fiecare își umfla pieptul, mîndru de straiele sale ; ședeau în sfîntul lăcaș, trufași ca boierii, aruncînd în jur priviri îndrăznețe, înfigîndu-se în față. Și în vremea asta, ce făceau oare la închisoare bieții oameni din Lipce ? În celule întunecoase, flămînzi și înghețați, rumegau nedreptatea amară, neavînd altă hrană decît chinul și dorul...

Pentru toată făptura sosea ziua bucuriei, numai pentru ei nu, sărmani năpăstuiți !... Toți se vor întoarce acasă și se vor bucura de sărbători, de odihnă, de bucate, de soarele primăvăratec, de vorbe prietenești, așa cum a lăsat Dumnezeu. Numai ele, femei și fete din Lipce, uitate de lume, numai ele nu...

Singure, îndurerate, se vor întoarce pe furiș în casele pustii, unde vor rupe lăcrămînd cozonacul de Paști ; singure, fără alt scop decît chinul și dorul, se vor duce la culcare...

„Isuse ! Bunule Isuse !“ strigau credincioșii cu glasuri triste, înnăbușite, și Anna se trezi deodată, recunoscînd fețele plînse din juru-i... Pînă și Ja-

gusia lăsă să i se aplece capul pe carte şi să-i curgă în ea lacrimi grele. Maică-sa o înghiontea cu cotul, s-o facă să-şi vie în fire. Dar, vai, putea ea să-şi recapete liniştea, cînd Antek îi răsărea atît de viu în minte, încît îi auzea glasul arzător ca atunci, la Crăciun ? Parcă-l vedea acolo, lîngă ea, în genunchi, cu capul lipit de genunchii ei... inima i se îneca de jale, lacrimi fierbinţi de alean îi umpleau ochii...

Noroc că tocmai atunci părintele îşi începu predica şi în biserică se iscă o zarvă înnăbuşită. Credincioşii se sculau din genunchi, îndesîndu-se şi mai mult spre amvon, ridicîndu-şi privirile la slujitorul Domnului, care începuse să le vorbească despre patimile Mîntuitorului, cum îl răstigniseră spurcaţii pentru că voia să izbăvească lumea, să le aducă celor obidiţi dreptatea şi să apere pe nevoiaşi. Vorbea cu atîta înflăcărare despre suferinţele Domnului încît sufletele se înfiorau, iar pumnii multora se strîngeau ameninţători, pe cînd neamul femeiesc abia îşi mai ţinea lacrimile şi-şi ştergea de zor nasul.

Vorbi multă vreme aşa, arătînd pe şart totul, că unii prinseră a picoti, iar prin ungherele mai întunecoase alţii aţipiseră chiar. Spre sfîrşit, părintele se adresă de-a dreptul norodului şi, aplecat afară din amvon, începu să scuture cu putere pumnii, să strige că zi de zi, ceas de ceas, Isus este canonit de păcatele noastre, ucis de răutatea noastră, de neascultarea poruncilor dumnezeieşti, că fiecare din noi îl răstigneşte prin blestemăţiile lui, uitînd de rănile, de sîngele său sfînt vărsat pentru mîntuirea noastră !

Tot norodul plîngea. Hohotele, gemetele bîntuiau biserica asemeni unui vînt prevestind vijelie. În cele din urmă, părintele fu nevoit să tacă. Cînd tînguielile încetară, începu din nou, dar cu alt glas, bucuros, înviorat, vorbind despre învierea Domnului, despre primăvara pe care, în bunătatea sa, Dumnezeu o dăruie an de an omului păcătos şi pe care-o va trimite mereu, pînă ce Isus se va întoarce iar pe pămînt, să judece viii şi morţii, să biruie pe trufaşi, să azvîrle păcătoşii pe veci în focul Gheenei şi să

așeze de-a dreapta sa pe cei drepți, întru gloria sa veșnică ! Va veni vremea cînd nedreptatea va pieri, cînd fiecare își va lua plata, cînd jalea umiliților va înceta și domnia Răului va apune...

Rostise toate acestea cu atîta căldură încît fiece cuvînt le cădea în inimă ca un balsam, însorindu-le sufletele, și o duioșie nemărginită îi cuprinsese pe credincioși. Numai cei din Lipce tresăreau, covîrșiți de durere ; amintirea vie a nedreptății îi răscoli cu atîta putere încît izbucnind deodată în hohote de plîns căzură, strigînd, la pămînt, cerșind pocăiți milă și îndurare...

Biserica era un vîrtej de vaiete și țipete, iar ceilalți, văzînd aceasta, începură să ridice de la pămînt femeile gospodarilor din Lipce, să le așeze în bănci, îmbărbătîndu-le. Apoi, prea bunul părinte, ștergîndu-și lacrimile cu mîneca sutanei, spuse că Domnul îi încearcă pe cei pe care-i iubește și că, deși au păcătuit, pedeapsa se apropie de capăt, numai să aibă încredere în milostivirea Domnului, și că bărbații se vor înapoia curînd...

La auzul acestor vorbe, femeile se domoliră, întărite în credința întoarcerii.

Iar cînd preotul intonă în fața altarului imnul Învierii, cînd orga bubui o dată cu dangătul clopotelor, sunînd peste lumea întreagă, și cînd părintele ieși cu sfintele daruri, învăluit într-un nor albastru de tămîie, prin clinchetul clopoțeilor, cîntecul porni, biruitor, din toate piepturile. Mulțimea se legăna, uraganul arzător al extazului zvîntă lacrimile, înfioră sufletele, și toți cei aflați în biserică, asemeni unei păduri omenești clătinate de vînt, cîntînd cu tărie într-un singur glas, porniră în alai după preot, care ținea înainte-i sfintele daruri. Peste mulțimea de capete, chivotul ardea ca soarele, lunecînd lin printre luminile pîlpîitoare și fumul de tămîie, petrecut cu dragoste de ochii tuturor, de inimile întregului norod.

Dădură ocol bisericii, încet, pas cu pas, într-o învălmășeală cumplită, cîntînd din adîncul pieptu-rilor. Orgile tunau, clopotele băteau fără încetare...

Aleluia ! Aleluia ! Aleluia ! Biserica vuia de se cutremurau zidurile ; cîntecul izbucnea arzător din toate gîtlejurile, şi glasurile acelea înflăcărate se înălţau într-un imens ţipăt de bucurie, trecînd pe sub bolţi ca un stol de păsări, orbite de căldură, zburînd apoi afară în noaptea primăverii, spre soare, în lumea întreagă, oriunde poate ajunge sufletul omenesc cuprins de extaz...

Slujba se încheie pe la miezul nopţii şi oamenii se grăbiră să plece spre casă. Doar Anna mai rămase în biserică ; era atît de cufundată în rugăciune, se simţea atît de răscolită de cuvîntarea preotului, iar cîntările, slujba şi gîndul la ce dobîndise în ziua aceea o întăriseră aşa de mult încît fericirea ei o punea la picioarele lui Isus, uitînd de tot şi de toate. Sunînd din chei, Jambrozy o sili în cele din urmă să părăsească lăcaşul pustiu.

Acum, pînă şi neliniştea pe care i-o pricinuia Antek şi care-o stăpînea de atîta vreme, renăscînd cu orice prilej, se spulberase dintr-o dată, atît se simţea de împăcată şi de încrezătoare.

Porni în căutarea alor săi, luînd-o încet spre casă. Căruţele înaintau într-un lanţ nesfîrşit, iar oamenii mergeau de-a valma pe marginea drumului, care abia se vedea. Luna apusese, noaptea se făcuse mai adîncă, şi nori mari, cenuşii goneau pe cer, învăluind albăstrimile întunecoase, pe care scînteiau, stinghere, stele îndepărtate.

Noaptea era tăcută, caldă şi umedă de roua ce căzuse din belşug. Dinspre cîmpii adia un vînticel plin de miasma grea a mlaştinilor. Plopii, arţarii înmuguriţi îşi risipeau miresmele lor de miere. Oamenii mişunau neroziţi prin beznă ; ici-colo, doar în locurile mai deschise, apăreau feţe nedeslușite ; paşi răsunau pe uliţi, şi glasuri, cîinii lătrau furioşi pe lîngă uluci, pe la cîte-o casă lumina mai zăbovea, nestinsă.

După ce dădu o raită pe la grajd şi pe la ocolul vitelor, Anna intră în casă. Ceilalţi se şi culcaseră.

„Numai de s-ar întoarce Antek şi s-ar apuca de gospodărie ! N-am să-i pomenesc nimic din ce-a

fost, hotărî ea, dezbrăcîndu-se. Dar dacă se încurcă iar cu ea ?" o străbătu un gînd, auzind-o dincolo pe Jagusia intrînd în odaia ei.

Se culcă, dar un timp mai trase cu urechea. În sat domnea liniştea. Doar pe drumurile lăturalnice se mai auzeau huruituri de căruţe, voci strigîndu-se în depărtările pustii.

— Atunci n-ar mai fi pe lume nici dreptate şi nici Dumnezeu ! murmură încruntată, dar, istovită cum era, gîndurile o părăsiră şi somnul o năpădi numaidecît.

. . . . . .

A doua zi, satul se trezi tîrziu.

Ziua se arăta ca un ochi albastru, împăienjenit încă de somn, destul de luminos ca să vezi pînă departe, oamenii însă mai dormeau.

Nimeni nu se grăbea să iasă din culcuşul lui, deşi era ziua Învierii. Soarele urcase iute pe cer. Acum bătea în iaz, în roua dimineţii, călătorind măreţ pe cerul palid, înalt, ca şi cum ar fi cîntat lumii un „Aleluia" plin de lumină şi căldură.

Uriaş, orbitor, soarele străpungea negurile ce se tîrau pe pămînt, răzbea prin livezi, prin case, iar păsările ciripeau voioase, apele clipoceau vesele, pădurile foşneau, vîntul adia, frunza crudă tremura, pămîntul se înfiora, lîna deasă şi verde a semănăturilor unduia încetişor, roua pica, se scutura în ţărînă ca lacrimile.

Slavă ţie, Doamne ! A sosit ziua Bucuriei ! Hristos a înviat ! Aleluia !

A înviat cel pe care răii l-au canonit şi l-au ucis cu cruzime ! S-a arătat din nou printre cei vii, s-a întors din beznă, din geruri, din ploi ! S-a smuls din gheara cruntă a morţii. A biruit puterile iadului, aducîndu-le oamenilor fericirea şi iată că acum, în pragul primăverii, în anotimpul belşugului, pluteşte nevăzut peste pămînt, în soarele prea sfînt, semănînd în jurul lui bucurie, trezind tot ce-i amorţit, înviind ce-i mort, ridicîndu-l pe cel aplecat, făcînd să rodească ce-i sterp...

Aleluia ! Aleluia ! Aleluia !...

Lumea întreagă răsuna de acest strigăt în ziua sfîntă a învierii Domnului.

Dar Lipce era mai tăcut, mai trist ca niciodată.

Oamenii leneviră pînă tîrziu şi abia cînd se făcu ziua mare şi soarele se ridică peste livezi, prin case începu forfota. Uşile scîrţîiau, capete zburlite priveau căscînd afară, la lumea lui Dumnezeu, scăldată în razele soarelui, plină de triluri, de ciocîrlii şi de tresărirea gingaşă a verdeţii.

Şi casa lui Boryna se trezi tîrziu. Numai Anna se deşteptă ceva mai devreme, ca să-l scoale pe Pietrek, care trebuia să înhame caii la brişcă ; apoi ea însăşi se apucă să pregătească bucatele cele sfinţite. În vremea asta, Jozka spăla copiii care ţipau ; apoi îşi puse şi ea straiele de sărbătoare. Pietrek şi Witek se spălau de zor la fîntîna din ogradă. Bătrînul Bylica stătea singur în cerdac şi, jucîndu-se cu cîinele, tot trăgea cu nasul să simtă de nu începuseră cumva să taie cîrnaţii.

După datină, în ziua aceea nu se aprindea focul în vatră, ci se mulţumeau numai cu hrană rece. Anna aduse mîncarea din odaia lui socru-său şi împărţi pe blide cîrnaţi, şuncă, brînză, pîine, ouă şi cozonac, în cîtimi egale.

Abia după ce se îmbrăcă şi ea, îi chemă pe toţi la masă. Se duse şi o chemă şi pe Jagusia, care veni îndată atît de dichisită şi de frumoasă, de-ai fi zis că-i zîna dimineţii ; sub părul lins pieptănat, ochii ei albaştri luceau ca stelele. În ziua aceea însă toată lumea era gătită. Culorile bondiţelor şi rochiilor îţi luau privirile ; pînă şi Witek, măcar că era desculţ, avea un surtuc nou, cu bumbi lucitori, pe care-i ceruse lui Pietrek. Acesta era înnoit din cap pînă-n picioare ; avea surtuc albastru, nădragi cu dungi galbene şi verzi şi se bărbierise cu multă grijă. Părul şi-l retezase drept pe frunte ca alţii, iar cămaşa şi-o legase cu panglică roşie. Cînd intră în odaie, toţi se mirară de această schimbare şi Jozka bătu din palme :

— Tu eşti, Pietrek ? Nici maică-ta nu te-ar mai cunoaşte !

— Şi-a lepădat pielea sură [1] şi iată-l acu' flăcău drept ca bradul... sări de la locul lui Bylica.

Argatul zîmbi, aruncîndu-i ocheade Jagusiei şi înghiţind în sec, căci Anna, făcîndu-şi cruce, bău rachiu în sănătatea tuturor şi-i îndemnă să se aşeze la masă. Se aşezară pe scaune şi chiar Witek se aciuă, ruşinos, pe-un colţ de bancă.

Începură să mănînce încet, în tăcere şi cu mare poftă bunătăţile sfinţite, căci postiseră atîtea săptămîni. Cîrnatul era gustos, dres bine cu usturoi şi mirosea aşa de tare, încît cîinii se învîrteau printre picioarele mesenilor, scheunînd.

Nimeni nu scoase o vorbă pînă nu-şi amăgi mai întîi foamea. Trudeau din greu, şi în tăcerea solemnă a mesei nu se auzeau decît trosnete, plescăituri, gîlgîitul rachiului — căci Anna nu se arăta zgîrcită, dimpotrivă, ea singură îi îndemna de zor să bea.

— Plecăm acuşi ? întrebă Pietrek, rupînd cel dintîi tăcerea.

— Îndată după-prînz.

— Jagustynka ar fi vrut şi ea să plece cu dumneata la tîrg, spuse Jozka.

— Dacă vine la vreme, să meargă ; eu n-am s-o aştept.

— Să iau ceva fîn pentru cai ?

— Numai pentru un popas ; diseară ne întoarcem.

Şi iar se apucară să îmbuce. Ochii le luceau de plăcere, feţele se înroşeau, saţiul încălzea inimile. Mîncau pe îndelete, lungind într-adins masa, să ţină cît mai mult, să simtă pe limbă bunătăţile. Abia cînd Anna se sculă de pe bancă, părăsiră şi ceilalţi străchinile, ghiftuiţi. Pietrek şi cu Witek luară cu ei în grajd ce nu dovediseră să isprăvească la masă.

— Înhamă repede caii ! îi porunci Anna, şi după ce îi pregăti bărbatului ei o legătură cu de-ale gurii, pe care abia putea s-o ridice, se duse să se îmbrace pentru drum.

[1] Uniforma militară pe care-o purtase.

Caii așteptau în fața casei, gata de plecare, cînd Jagustynka sosi gîfîind.

— Era cît p-aci să plec și să te las !...

— Ce, ați și mîncat ? oftă ea cu părere de rău, adulmecînd în jur.

— S-o mai găsi ceva și pentru dumneata ; șezi colea și îmbucă...

Prea mult nu era nevoie s-o îndemni la masă pe o biată flămîndă ca ea ; Jagustynka începu să mănînce ca un lup, prăpădind tot ce se afla.

— A știut Dumnezeu de ce-a făcut porcul ! murmură ea după ce-și potoli nițel foamea. Uite-l, toată viața lui se tăvălește-n mocirlă și se vede că d-aia oamenii, cînd îl înjunghie, îl scaldă numa-n rachiu, rîse ea, cum îi era firea.

— Bea în sănătatea dumitale, dar repede, că n-avem vreme.

Îndată după aceea plecară. Urcîndu-se în brișcă, Anna își aminti că trebuia să-i spuie Joziei să aibă grijă de bolnav. Fata pregăti îndată un blid pe care puse fel de fel de bunătăți și-l duse bătrînului. Boryna nu răspunse la vorbele ei, nici n-o privi măcar, dar mîncă lacom tot ce-i vîrî în gură, uitîndu-se tot înainte, ca și pînă acum. Poate că ar fi mîncat și mai mult, dar fetei i se urîse și dădu fuga afară să vadă cum ieșeau din ogrăzi femeile cu boccele, care-n căruțe, care pe jos. Spre tîrg plecau vreo cincisprezece căruțe. De-a lungul șanțurilor o ceată de femei îmbrăcate în roșu mergeau cu traistele în spinare.

Iar cînd se stinse și ultimul huruit de căruță, o liniște și o pustietate ciudată puseră stăpînire pe sat. Ziua se scurgea încet, o tăcere amorțită se lăsase pe ulițe ; gălăgia veselă de altădată, la ceasul acesta, pierise, nu se mai auzeau nici cîntece, nici o suflare omenească, nimic, doar cîțiva țînci zburătăceau cu pietre gîștele de pe malul eleșteului.

Soarele urca, scăldînd în lumina lui lumea ; căldura sporea, mușteie bîzîiau pe la geamuri ; rîndunelele săgetau în neștire văzduhul curat, iazul scînteia, pomii înverziți străluceau în frăgezimea

lor, răspîndind miresme îmbătătoare ; de pe cîmpiile întinse, muiate în azur, veneau adieri răcoroase şi mirosea a pămînt ; ciocîrliile cîntau. Lumea întreagă se lăsa cuprinsă de desfătarea senină a primăverii. Dinspre satele abia iţite în zare, împrejmuite de căldura soarelui, se auzeau în răstimpuri chiuituri, pocnete de pistoale...

Numai în Lipce domnea tăcerea, pustiul, ca după o îngropăciune. Alte vietăţi nu vedeai decît vitele care umblau în voia lor, scărpinîndu-se de copaci, mugind spre cîmpiile înverzite. Pustii erau şi uliţele, pustii tindele caselor cu uşile larg căscate. Pe lîngă pereţii albi, văruiţi, bătrînii se încălzeau la soare : în pervazul ferestrelor deschise fetele se pieptănau, în vreme ce bătrînele, aşezate pe praguri, păduchiau în cap copiii.

Şi-aşa treceau, unul după altul, ceasurile acestei tăceri somnoroase, apăsătoare. Cîte-o pală de vînt clătina copacii, şi ramurile foşneau încet, apropiindu-se de case, uitîndu-se cu teamă parcă prin odăile pustii ; cîte-un stol de vrăbii se muta cu zarva lui din livadă în drum, cîte-un ţipăt scurt de copil spinteca văzduhul, alungînd uliul ce pîndea puii din bătătură.

— Doamne, cum mai arăta altădată satul într-o zi ca asta ! Şi-acum...

Soarele ajunsese la amiază şi atîrna deasupra hogeacurilor, cînd Rocho veni la Boryna ; se duse să-l vadă pe bolnav, vorbi cu copiii şi se aşeză în cerdac la soare. Citea din cînd în cînd dintr-o carte şi se uita cu luare-aminte pe uliţă. În scurtă vreme, sosi şi nevasta fierarului, cu copiii. După ce-i aruncă bătrînului o privire, se aşeză pe prispă oftînd.

— Omul dumitale e-acasă ? întrebă Rocho după o lungă tăcere.

— Da' de unde... s-a dus la tîrg cu primarele !

— Da, tot satul a plecat.

— Păi cum nu, să se bucure şi ei, sărmanii, de sfintele sărbători !

— Dumneata de ce n-ai plecat ? o întrebă el pe Jagna, care ieşea din casă.

— Ce să caut eu acolo ? răspunse ea şi, ieşind pe uliţă, se uită cu tristeţe la cîmp.

— Ce bondiţă şi-a pus azi pe ea ! şopti, oftînd, Magda.

— E-a mamei ! N-o ştii ? Şi mărgelele de la gîtul ei, şi şiragurile groase de chihlimbar, toate-s de la mama ! o lămuri Jozka, mîhnită. Numai basmaua din cap e-a ei...

— Aşa-i, au rămas atîtea lucruri de la răposata ! Nouă nu ne dădea voie nici măcar să ne atingem de ele, şi uite, i le-a dat ei, să se fudulească cu ele...

— Şi mai avea nas să se plîngă Nastkăi — zicea că put a mucegai...

— Aşa să-i pută toată viaţa, zgripţuroaica !

— Cum se înzdrăveneşte tata, îi cer mărgelele mamei — cinci şiraguri avea, lungi ca bicele şi mari cît bobul de mazăre.

Magda nu mai zise nimic ; suspinînd din greu, se apucă să-l caute în cap pe ăl mic, Jozka plecă şi ea repede în sat. Witek stătea în faţa grajdului şi mai lucra ceva la cocoş. Copiii se jucau cu cîinii, lîngă cerdac, sub privirile lui Bylica ; bătrînul stătea lîngă ei ca o cloşcă ; Rocho aţipise.

— Aţi isprăvit munca la cîmp ? întrebă el deodată, ca prin vis.

— N-am pus decît mazărea şi cartofii.

— Alţii nici atîta n-au făcut !

— Mai au vreme ; am auzit că de Duminica Tomii le dau drumu'.

— Cine ştie aşa de bine ?

— Aşa vorbea lumea la biserică ! Kozlowa cică vrea să se ducă la moşier, să se roage de el...

— Kozlowa n-are minte. Ce, moşierul îi ţine la închisoare ?

— De-ar pune o vorbă bună, poate că le-ar da drumul...

— A pus el multe vorbe bune, dar degeaba...

— De-ar vrea ! Dar el nu vrea, că urăşte satul. Bărbatu-meu zice... şi se opri deodată, aplecîndu-şi faţa tulburată spre capul copilului pe care-l ţinea în poală.

Rocho aşteptă urmarea, însă ea nu mai adăugă nimic.

— Cînd vrea Kozlowa să se ducă la moşier ? întrebă el curios.

— Chiar acu după prînz...

— Bate drumul de pomană, o să se aleagă numai cu plimbarea...

Ea tăcu din nou ; pe uliţă trecea cineva. Era domnul Jacek, fratele moşierului, despre care lumea zicea că e cam ţicnit, fiindcă tot timpul umbla cu vioara, cînta pe la răspîntii, sub troiţe, şi sta de vorbă numai cu ţăranii. Mergea cocîrjat, cu lăuta subsuoară, cu luleaua între dinţi ; era jigărit, înalt, avea o barbă roşcată şi ochi speriaţi. Rocho îi ieşi înainte. Se vede că se cunoşteau, căci amîndoi se îndreptară spre eleşteu şi stătură multă vreme acolo, pe pietroaie, tăifăsuind ; clopotul bătuse de mult de amiază, cînd se despărţiră. Rocho se întoarse în cerdac, dar era cam mîhnit şi avea ochii trişti.

— A slăbit mult domnişorul ! Abia l-am recunoscut ! spuse Bylica.

— Îl cunoşti ? întrebă Rocho cu glas scăzut, uitîndu-se la nevasta fierarului.

— Păi, sigur că-l cunosc... Ehei, ce de năzbîtii a mai făcut dumnealui în tinereţe !... Era spaima fetelor... În Wola nici una nu i-a scăpat... Şi ce cai avea... Şi ce chiolhanuri trăgea... Cum să nu-mi aduc aminte... cum nu ? bîigui bătrînul.

— Şi-acum le plăteşte pe toate cu vîrf şi-ndesat... Eşti cel mai bătrîn din sat, aşa-i ?

— Jambrozy crez că-i mai bătrîn, că eu, de cînd îl ţin minte, tot bătrîn îl ştiu...

— Chiar el zice că a uitat moartea să-l ia ! glăsui nevasta fierarului.

— Moartea nu uită pe nimeni, dar pe el îl mai lasă, să se pocăiască, să i se mai înmoaie inima, că-i prea tare... Ar vrea el să-i scape, nu-i vorbă, caută pe cît poate s-o ocolească... mormăi el cu blîndeţe.

Tăcură vreme îndelungă.

— Mi-aduc aminte de vremea cînd în Lipce erau numai cincisprezece gospodari, începu iar Bylica, întinzînd sfios mîna spre mahorca lui Rocho.

— Iar acum sînt patruzeci ! întregi Rocho, întinzîndu-i tabachera.

— Şi mai sînt şi alţii care-şi aşteaptă partea. Anul că-i bun ori rău, pruncii tot se nasc şi norodul se înmulţeşte, de bună seamă, iar pămîntul nu se înmulţeşte de fel... Să mai treacă vreo cîţiva ani, şi n-o să ne mai ajungă pămîntul, ai să vezi... zise el, strănutînd cu putere.

— Parcă aşa ne-ajunge !... bodogăni nevasta fierarului.

— Aşa-i ! Iar cînd tinerii s-or duce pe la casele lor, n-o să mai rămîie nici un pogon de pămînt pentru moştenitori...

— Atunci or să plece-n lume ! zise Rocho.

— Şi cu ce să plece-n lume ? Cu traista-n băţ, să culeagă vînt ?

— Iar nemţii au cumpărat tot pămîntul moşierului din Slupia, şi acum se aşază acolo... cîte două lanuri de fiecare colonist... zise Rocho cu amărăciune.

— Da, am auzit... dar nemţii ştiu eu ce soi de oameni sînt, învăţaţi, pricepuţi, fac negoţ cu ovreii pe spinarea poporului... Dacă ar zgîria pămîntul cu unghiile, ca ţăranii noştri, păi nici trei veri n-ar duce-o şi s-ar lăsa păgubaşi... În Lipce nu-i loc, oamenii se-nnăbuşă, iar alţii au atîta pămînt că mai că-l ţin pîrloagă.

Şi arătă spre pămînturile boiereşti, care începeau dincolo de moară şi se întindeau la deal spre pădure, pînă unde se zăreau petele negre ale stogurilor de paie.

— Unde, în Podlesie ?

— Pămîntu-i chiar lîngă ogoarele noastre şi ar fi numai bun de cumpărat. Ar încăpea acolo vreo treizeci de gospodării... la sigur încap treizeci... Dar ce, moşierul o să vîndă ? Unu ca el n-are nevoie de bani...

— Cum să n-aibă ? El care se zbate după bani ca un peşte pe uscat şi care împrumută de unde poate,

măcar și de la țărani ? Ovreii-l strîng în chingă, să le întoarcă banii dați cu împrumut pentru pădure ; dările nu le-a plătit, tot așa și oamenii care i-au muncit : ce trebuia să le dea de Anul Nou nu le-a dat nici pînă acum ; ce mai încoace și-ncolo, e dator vîndut. Și de unde vrei să scoată el paralele, dacă stăpînirea l-a oprit să taie pădurea, pînă nu s-o învoi cu sătenii, ai ? N-o să mai facă el mulți purici în Wola, vă spun eu... Am auzit că a și început să umble după cumpărători...

Vorbele acestea le rostise cu totul pe neașteptate nevasta fierarului. Dar cînd Rocho vru s-o mai tragă de limbă, ea se opri, își chemă copiii și plecă acasă.

— O fi știind ea ce știe de la bărbatu-său, și încă multe, dar i-e frică să-și dea drumul la gură... De bună seamă că pămîntul vecin, al moșierului, e roditor — în lunci ai putea cosi de două ori... gîndi cu glas tare bătrînul, privind spre cîmpiile de lîngă pădure, unde, dincolo de căpițe, se zăreau acaretu-rile moșiei.

Dar Rocho nu-l mai asculta ; dînd cu ochii de Kozlowa care stătea lîngă eleșteu cu mai multe cumetre, se îndreptă iute într-acolo.

— Hi... hi !... boieru-i la ananghie !... Isuse Hristoase ! Ce s-ar mai îndestula lumea... Am ridica un sat nou... că, slavă Domnului, brațe de muncă și flămînzi nu lipsesc... rîse Bylica, fugind după copii, care ieșiseră-n uliță.

La biserică începu să bată de vecernie.

Soarele pogora spre pădure. Copacii aruncau peste iaz și peste drum umbre lungi. Înserarea învăluia tăcută pămîntul. Departe se auzeau zgomote de căruțe, țipete de păsări prin miriști și cîntecul grav, pătrunzător al orgii de la biserică.

Și cum cele dintîi femei începuseră să sosească de la tîrg, un lipăit de papuci făcu să răsune podețele : lumea abia aștepta să afle noutăți.

După vecernie, la asfințit, părintele plecă cu trăsura spre Wolka, Jambrozy zicea că sfinția-sa se dusese la bal, la conac. Cum îl văzu pornind, organistul o ștersese la morar cu tot neamul. Nevastă-sa,

gătită nevoie mare, era ținută de braț de Jasio, feciorul lor, care saluta vesel fetele ce priveau de după garduri.

O seară senină se lăsa pe pămînt. Soarele scăpăta și văpăile amurgului cotropeau tot mai larg cerul. Jumătate din boltă ardea ca jarul ; apele sîngerau, ferestrele aruncau vîlvătăi, iar dinspre tîrg soseau din ce în ce mai multe căruțe și înaintea caselor gălăgia creștea.

Numai Anna întîrzia; totuși și la ei acasă era tevatură, veselie. Fetele de seama Joziei veniseră la ea și se așezaseră pe prispă, gureșe, ca rîndunelele, făcînd haz de Jasiek Fățarnicul, care venise după Nastka, deși ea îl alunga mereu, fiindcă îi era gîndul la altul. Jozka le îmbia cu ce putea, ba cu felii de cozonac, ba cu cîrnați.

Nastka, fiind cea mai în vîrstă, își bătea joc de Jasiek, că era prostănac și făcea pe flăcăul isteț. Băiatul tocmai se oprise înaintea lor îmbrăcat într-un surtuc nou, cu pantaloni vărgați, cu clopul pe-o ureche. Punîndu-și mîinile în șolduri, le spunea rîzînd :

— Să vă purtați frumos cu mine, fetelor, că alt flăcău în sat nu mai aveți !

— N-ai grijă, că știu eu unul făcut să alerge după vaci !

— Nătăflețule, nu ești bun decît să cureți cartofii !

— Ori să ștergi plozii la nas ! țipau ele, una după alta, prăpădindu-se de rîs.

Dar Jasiek nu se lăsă ; scuipînd printre dinți, le zise :

— Nu umblu eu după niște copilițe neroade ca voi !... Voi, ehei, să mai pașteți gîștele !...

— Ia uite-l... Anu' trecut umbla după coada vacii și acu cică-i flăcău mare...

— Și ce mai fugea de buhai, de-și pierdea nădragii !

— Însoară-te cu Magda a lui Jankiel, că vă potriviți ca tusea cu junghiul.

— Crește-i ovreiului prăsila, așa poate că ți-o șterge și el mucii !

— Sau ia-o de nevastă pe Jagata, ia-o şi plimb-o pe la hramuri ! chicoteau ele ca nişte drăcoaice.

— Rîdeţi voi, rîdeţi, dar să trimit eu la careva din voi peţitori, s-ar duce de bucurie taman la Czenstochowa şi ar posti toate vinerile, răspunse el.

— Degeaba, că nu te lasă mumă-ta. Cin' să-i spele vasele şi să caute găinile de ouă ? îl împunse Nastka.

— Să ştiţi că mă supăr şi mă duc la Marysia Balcerkowna !

— N-ai decît ! Marysia te-aşteaptă cu măturoiul, dacă n-o fi pregătit şi-o joardă.

— Cum te-o zări, pune cîinii pe tine !

— Vezi să nu pierzi ceva pe drum ! rîdea Nastka, trăgîndu-l puţin de nădragii cam largi.

— De unde ai ciubotele astea ? De la bunică-tu ?

— Şi ce mai ilic are, croit dintr-un dos de pernă, din perna aia sfîşiată de porci !

Vorbele, rîsetele băteau ca grindina. Rîdea şi el şi dădu s-o prindă pe Nastka, dar cineva îi puse piedică şi se întinse cît era de lung lîngă perete, nemaiputînd să se scoale, că fetele îi dădeau mereu brînci.

— Lăsaţi-l în pace ! Se poate una ca asta ?... sări Jozka, ajutîndu-i să se ridice.

O fi fost el un prost şi jumătate, dar, oricum, era fecior de gospodar şi, după mamă, se înrudea cu ea.

După aceea se jucară de-a „Baba oarba".

Îl aleseră pe Jasiek să chitească şi, legîndu-l la ochi, îl puseră în faţa cerdacului, apoi se împrăştiară în toate părţile, ţipînd pe-ntrecutele.

El se repezi după ele cu braţele întinse, poticnindu-se în garduri, în pereţi, luîndu-se după rîsete, însă nu izbutea să prindă pe nici una : fetele zburau pe lîngă el ca rîndunelele, îmbrîncindu-l din fugă, şi era o zarvă şi nişte tropote de-ai fi crezut că cineva fugărea pe prundiş un cîrd de mînji ; tot satul răsuna de gura lor.

Se întunecase de-a binelea, văpaia apusului se stinsese şi jocul era în toi, cînd în ogradă se auzi deodată un cotcodăcit de găini.

Jozka alergă îndată într-acolo.

Witek ședea lîngă poiată și ținea ceva la spate, iar băiatul lui Gulbas meșterea nu știu ce după căruță — nu i se vedea decît capul.

— Nu-i nimic, Jozka, nu-i nimic !... murmură el încurcat.

— Ați pus mîna pe vreo găină... Ia uite cum mai zboară fulgii !...

— I-am smuls cocoșului din coadă cîteva pene, că-mi trebuie pentru pasărea mea. Dar nu-s de la cocoșul nostru, zău, Jozka, nu ! Gulbas a adus de undeva unul... o fi al lor...

— Să-l văd și eu ! porunci ea de sus.

Witek îi aruncă la picioare un cocoș mai mult mort decît viu, jumulit ca vai de el.

— Sigur că nu-i al nostru, zise ea, nerecunoscîndu-l. Ia arată-mi și mie ce-ai acolo ?

Băiatul scoase la iveală un cocoșel aproape gata : era cioplit din lemn și mînjit cu aluat și în el erau înfipte niște pene, de-ai fi crezut că-i viu ; avea și cioc, un cioc adevărat, prins pe-un băț.

Pasărea sta cocoțată pe-o scîndură vopsită în roșu, pusă într-un fel de cărucior, atît de iscusit înjghebat, că atunci cînd Witek mișca oiștea, cocoșul juca, dădea din aripi. Băiatul lui Gulbas cînta „Cucurigu", iar găinile din coteț, cum auzeau, începeau să cotcodăcească.

— Doamne, de cînd sînt n-am mai văzut o parascovenie ca asta ! zise ea, așezîndu-se lîngă jucărie.

— Îți place ?... Ai, Jozka, ce zici ? Am nimerit-o ? se îndesa Witek în ea, fudul.

— L-ai făcut tu singur, din capul tău ? întrebă fata, uimită.

— Eu, să mor, na ! Jendrek mi-a adus numai cocoșu ăl viu... da' jucăria eu am făcut-o...

— Doamne, parcă-i unu' adevărat, măcar că-i din lemn ! Arată-l fetelor !... Ce-or să se mai minuneze !... Hai, Witek, arată-l !

— Nu, mîine ne ducem cu el prin sat, cu cîntatul, și au să-l vadă ele. Trebuie să-i mai pun speteze, să nu zboare.

— Du-te la grajd şi vezi de vaci, şi p-ormă vino să-l isprăveşti în casă ; acolo vezi mai bine...

— Vin, dar mai am puţină treabă în sat...

Jozia se întoarse în faţa cerdacului. Fetele terminaseră joaca şi plecau pe la casele lor, căci se făcea noapte. Prin case lămpile se aprindeau, ici-colo răsăreau stelele şi o boare răcoroasă prinse a sufla dinspre cîmpie.

Femeile din sat se întorseseră de mult de la tîrg, numai Anna zăbovea.

Jozka pregăti o cină îmbelşugată : borş cu cîrnaţi şi cartofi cu grăsime multă. Începuse să împartă bucatele, căci Rocho se şi aşezase la masă, copiii scînceau de foame, iar Jagna tot intra în odaie, cînd Witek se furişă încet şi se aşeză în faţa străchinilor aburinde. Era roşu la faţă ca racul, abia atingea mîncarea, lingura îi clănţănea între dinţi, mîinile îi tremurau. Ieşi înainte de-a isprăvi masa.

Jozka îl ajunse în ogradă, în faţa coteţului, tocmai în clipa în care băiatul turna lături în troaca porcilor. Îl sili să-i spuie ce se întîmplase.

El încercă să-i tragă o minciună, dar în cele din urmă mărturisi :

— Am fost la părintele şi mi-am luat înapoi barza.

— Dumnezeule mare ! Şi nu te-a văzut nimeni ?

— Nu ! Părintele era plecat de-acasă, cîinii nu m-au simţit şi barza şedea singurică-n cerdac ! Macius, care pîndea, a văzut-o şi a venit să-mi spună ! Am înfăşurat-o în cojocul lui Pietrek, să nu mă ciupească, şi am dus-o într-un loc ascuns. Numai să nu sufli o vorbă. Peste cîteva săptămîni am s-o aduc acasă şi atunci ai să vezi cum are să se mai plimbe prin cerdac. Nimeni n-are s-o mai recunoască ! Dar să nu mă spui la nimeni !

— Te-am dat eu vreodată de gol ? Da' mă mir cum de-ai putut îndrăzni, Dumnezeule !

— E barza mea. Am spus că n-am s-o las, şi-am luat-o... Ce, am doftoricit-o ca să se bucure alţii de ea ?... şopti el şi alergă afară.

Se întoarse însă repede şi se aşeză lîngă vatră, împreună cu copiii, ca să-şi termine cocoşul.

Dar în casă începuse să se lase o lîncezeală plină de tristeţe. Jagus se dusese în odaia ei. Rocho şedea la masă, cu Bylica. Bătrînul începuse şi el să picotească.

— Du-te acasă, te-aşteaptă domnul Jacek ! îi şopti Rocho.

— M-aşteaptă pe mine... domnul Jacek ?... Mă duc îndată... Pe mine zici ?... da... da... bîigui el zăpăcit.

Trezindu-se de-a binelea, porni în sat.

Rocho rămase pe prispă, şoptind o rugăciune şi uitîndu-se prin noapte la depărtările nemărginite ale cerului, unde pîlpîiau puzderie de stele, pe cînd jos, în zarea pămîntului, se ridica, măreaţă, luna, ca un corn spintecînd întunericul.

Luminile începuseră să se stingă una cîte una prin case, ca nişte ochi cuprinşi de somn. Tăcerea, străbătută doar de foşnetul frunzelor şi de clipocitul înnăbuşit şi îndepărtat al rîului, se aşternea în jur. Doar la morar mai ardea lumina, căci la el petreceau pînă noaptea tîrziu.

Acasă la Boryna se făcuse linişte. Suflînd în lămpi, toţi se duseseră la culcare. Doar în vatră mai ardeau cîţiva cărbuni, sub oalele cu mîncare pentru cină. Undeva într-un ungher ţîrîia un greier ; Rocho stătea afară, aşteptînd-o pe Anna ; abia pe la miezul nopţii podul de lîngă moară răsună de tropot de cai şi curînd se arătă şi brişca.

Anna nu era în apele ei, părea mîhnită, abătută şi tăcea tot timpul. Abia după ce-şi astîmpără foamea şi argatul se duse în grajd, Rocho îndrăzni s-o întrebe :

— Ţi-ai văzut bărbatul ?

— Stătui pînă seara cu el ! E bine sănătos, trage nădejde să scape... Îţi trimite multă sănătate... I-am văzut şi pe ăilalţi... or să le dea drumul, dar nimeni nu ştie cînd... Fusei şi pe la omul ăla care trebuie să-l apere pe Antek la judecată...

Nu spunea nimic din ce-o apăsa pe inimă ca o piatră ; se mulțumi să înșire nimicuri fără nici o legătură cu Antek. În cele din urmă, începu să plîngă și, deși își îngropase fața în palme, lacrimile îi curgeau printre degete.

— Am să viu mîine dimineață ; odihnește-te, fata mea ! Ești tare ostenită... să nu-ți facă rău !

— De m-ar lua mortea odată, să nu mai pătimesc atîtea ! răbufni ea.

Moș Rocho dete din cap și ieși fără să sufle o vorbă ; afară potoli supărat cîinii care-l lătrau și-i izgoni la culcușurile lor.

Anna se întinse îndată lîngă copii. Era zdrobită de oboseală, dar nu putea să adoarmă. Cum să fi dormit, cînd Antek o primise ca pe-o javră care nu-ți dă pace ?... A mîncat cu poftă, a luat cei cîțiva zloți, fără s-o întrebe de unde-i are, și nu i-a zis nimic, nici un cuvînt de milă pentru atîta cale bătută...

Ea i-a povestit tot ce e pe-acasă, și el, în loc s-o laude, a certat-o, ba că aia nu-i bine, ba că de ce face așa și nu altminteri. De toți oamenii din sat a întrebat, numai de copii n-a pomenit nimic... S-a dus la el cu inima credincioasă și iubitoare, dornică de mîngîierea lui. Că doar îi e nevastă cu cununie și muma copiilor lui ; el nici n-a mîngîiat-o, nici nu s-a atins de ea, n-a întrebat-o nici măcar de sănătate... Era ca un străin și se uita la ea ca la o străină, o asculta numai cu o ureche, că la urmă nici n-a mai avut putere să vorbească ; copleșită de durere, au podidit-o lacrimile, și el s-a mîniat atunci și a zbierat la ea să nu mai vină să-i bocească pe cap. Dumnezeule, e de mirare cum de n-a căzut jos, moartă !... Cît s-a zbătut ea pentru casa lui, cît a trudit, de nu mai are vlagă în trup, cît s-a necăjit, și el nu i-a zis nimic : nici un cuvînt de mîngîiere, nici o vorbuliță de dragoste...

— Isuse, ai milă de mine, că nu mai pot îndura ! gemu ea, înfundîndu-și capul în pernă, să nu trezească copiii, dar tremura toată, oscior cu oscior, de

jale, de umilință, de groaznica nedreptate ce i se făcea.

Acolo, lîngă el, nu putuse să-și deschidă sufletul zbuciumat și nici la întoarcere, pe drum, de față cu lumea ; abia acum se lăsă pradă deznădejdii, abia acum dete voie chinului să-i sfîșie inima și lacrimilor să curgă șiroaie.

. . . . . .

A doua zi, lunea Paștilor, căzuse mai multă rouă și o pîclă joasă, albăstrie acoperea pămîntul, dar ziua era mai însorită, mai voioasă. Păsările cîntau mai tare și un vînt călduț adia printre pomii care murmurau parcă o rugăciune în șoaptă. Oamenii săreau din pat mai vioi și, deschizînd ferestrele, ușile, se repezeau să privească lumea lui Dumnezeu, livezile înverzite, necuprinsul împrimăvărat al pămîntului, scînteind de rouă, bătut de soare, cîmpiile cu semănăturile de toamnă, legănate de vînt, care parcă veneau spre sat ca apele învolburate.

Oamenii se spălau în ogrăzi, își vorbeau peste garduri, fumurile ieșeau drepte din hornuri, prin grajduri caii nechezau, ușile scîrțîiau, unii cărau apă de la eleșteu, alții duceau vitele la adăpat, gîștele gîgîiau, iar cînd clopotele începură să bată și să răsune în tot satul, pe cîmpii și în pădurile îndepărtate strigătele se întețiră, iar inimile prinseră a bate mai vîrtos, mai vesele.

Băieții alergau cu pușcoacele, stropindu-se cu apă unii pe alții sau, ascunzîndu-se după arborii de pe malul eleșteului, udau nu numai trecătorii, dar pînă și pe cei ce ieșeau numai pînă în pragul caselor, că și pereții erau uzi, iar pe la porți luceau băltoace de apă.

Ulițele, ogrăzile clocoteau ; peste tot se auzeau țipete, rîsete, și era o hîrjoană și o alergătură din ce în ce mai gălăgioasă, căci fetele se amestecaseră și ele în joacă, stropindu-se una pe alta și fugărindu-se prin livezi ; cum erau mai numeroase și mai măricele, îi biruiră în curînd pe băieți și-i fugăreau în toate părțile cu atîta înverșunare, că Jasiek Fățar-

nicul, care o pîndea pe Nastka cu tulumba de stins focul, fusese prins de fetele lui Balcerek şi udat pînă la piele, ba, în rîs, îi mai dăduseră şi brînci în iaz...

Înciudat că fusese dovedit de fete, Jasiek îl chemă pe Pietrek, argatul lui Boryna, şi amîndoi o prinseră frumuşel pe Nastka, o tîrîră pînă la fîntînă şi acolo o udară aşa de bine, că fata ţipa ca-n gură de şarpe... După aceea, chemîndu-l şi pe Witek, pe feciorul lui Gulbas şi pe alţii, tot băieţi mai răsăriţi, puseră mîna şi pe Marysia Balcerkowna şi-i traseră o scăldătoare de trebui să alerge în ajutorul ei maică-sa cu reteveiul ; şi pe Jagna o încolţiseră şi-o udaseră straşnic ; n-o iertaseră nici pe Jozka, măcar că se ruga de ei cu lacrimi în ochi s-o lase ; fata dădu fuga acasă şi se plînse Annei.

— Se văicăreşte ea, dar îi place. Ia uite cum îi mai sticlesc ochii !

— Şi pe mine m-au făcut leoarcă, împieliţaţii ! se văită veselă Jagustynka, intrînd în casă.

— Parcă dracilor ăstora le scapă cineva din mînă! se smiorcăia Jozka, primenindu-se.

Şi cu toată spaima pe care o trăsese, ieşi numaidecît în cerdac : afară pămîntul duduia de alergături şi era o tevatură !... Băieţii parcă înnebuniseră; umblau în cete mari, stropind pe oricine le ieşea în cale, ba notarul trebui să-i ia la trei-păzeşte, că nu mai era chip să-ţi scoţi nasul afară.

— Nu prea te simţi bine după ziua de ieri ! murmură Jagustynka, stînd cu spatele la foc să se usuce.

— Da, se zbate-n mine plodul şi mă tot loveşte, parcă mă ia cu frig şi vederea mi se-ntunecă...

— Culcă-te... şi bea o fiertură de cimbrişor ! Te-a zdruncinat căruţa ! zise bătrîna, îngrijorată ; dar cum pe la nări îi venea un miros de cîrnat fript, se aşează împreună cu ceilalţi la masă, căutînd lacomă o bucată mai mare.

— Îmbucă şi dumneata ceva, că foamea nu prieşte nimănui...

— M-am săturat de carne ! Îmi fierb un ceai.

— Nu-i rău ceaiul ca să-ți clătești mațele, dar mai bine bea nițel rachiu cu slănină și cu usturoi ; asta ți-ar ajuta mai degrabă...

— Pe legea mea, leacul ăsta te scoală din morți ! glumi Pietrek, care se așezase lîngă Jagusia și i se uita mereu în ochi, pîndindu-i privirile și slujind-o la iuțeală cu tot ce credea că poftește.

Dar cum ea nu-l lua în seamă, se apucă s-o întrebe pe Jagustynka de Mateusz, de Stacho Ploszka și de alții.

— Cum să nu, i-am văzut pe toți, stau la un loc, în niște odăi boierești, înalte, cu podea pe jos și luminoase. Numai că la ferești au drugi de fier, să nu le vie cheful să iasă la plimbare. Mîncarea, ce să zic, bunicică. La prînz le-au dat ciorbă de mazăre ; am gustat și eu : parcă fusese fiartă într-o ciubotă veche și dreasă cu unsoare de căruță. P-ormă le-a adus mei prăjit : zău dacă Lapa l-ar fi mirosit măcar ; ar fi săltat numai o labă, p-a dindărăt. Trăiesc din banii lor, iar cine n-are, ronțăie rugăciuni ! zise ea în batjocură.

— Îi mai ține mult ?

— Cică la unii le dă drumul, de Duminica Tomei! adăugă ea cu o voce scăzută, uitîndu-se speriată la Anna.

Jagna tresări, parcă o împunsese ceva în inimă, se sculă de la masă și, lăsînd mîncarea neisprăvită, fugi în odaia ei. Apoi bătrîna vorbi despre Kozlowa.

— S-au înapoiat tîrziu, măiculiță, și cum au plecat, așa s-au întors, atîta că le lasă și-acu gura apă — ce de cîrnați, ce de bunătăți ! și că au văzut și ele conacul ! Cică acolo la ei miroase altfel decît în cășile noastre !... Moșierul a zis că nu poate să facă nimic, că-i treaba comisarului și-a stăpînirii și, chiar de-ar putea, tot nu s-ar pune chezaș pentru nimeni din satul nostru, că prea multe daraveli a avut cu noi. Știți că l-au oprit să vîndă pădurea, și cumpărătorii îl tîrăsc acum pe la judecăți. Și ce mai înjura și mai zbiera, că decît s-ajungă pe drumuri cerșetor din pricina țăranilor, mai bine să piară satu', să

dea ciuma-n el. Şi Kozlowa acu' umblă din casă-n casă şi povesteşte ce-a spus boierul şi aţîţă lumea...

— Proasta, parcă boierului îi pasă de ameninţările ei !

— Mai ştii ! Cînd pipăi şi afli partea slabă a cuiva, chiar şi ăl mai amărît poate să...

Dar se întrerupse deodată şi sări s-o sprijine pe Anna, care se clătina, ţinîndu-se cu o mînă de perete.

— Dumnezeule, numai de n-ai păţi ceva înainte de soroc ! şopti ea speriată, trăgînd-o spre pat, căci leşinase în braţele ei.

Boabe mari de sudoare îi curgeau pe faţa plină de pete întinse, galbene. Stătea nemişcată, abia mai suflînd. Bătrîna îi frecă tîmplele cu oţet şi abia cînd îi dete hrean pe la nas îşi reveni, deschise ochii, dar numaidecît o apucă sughiţatul.

Se duse fiecare pe la treburile lui. Numai Witek rămase pe loc. Găsind clipa potrivită, începu să se roage de stăpînă-sa, să-i dea voie să plece cu cocoşul.

— Du-te, numai să nu-ţi rupi nădragii şi să fii cuminte ! Leagă cîinii, să nu se ia după voi, să bată satele ! Cînd plecaţi ?

— Îndată după slujbă.

Jagustynka vîrî capul pe fereastră şi strigă :

— Unde-s cîinii, băiete ? Le-am dus de mîncare, i-am strigat şi nu s-a arătat nici unul !

— Aşa-i, că nici de dimineaţă nu-i văzui ! Lapa ! Burek ! Cuţu-cuţu-cuţu ! strigă Witek, alergînd prin dosul casei, dar nici urmă de cîini.

— S-or fi dus prin sat, căţeaua lui Klomb e-n călduri... lămuri el.

Nimeni nu-şi bătu capul cu asta, că se ştie doar cum umblă cîinii razna prin sat. Puţin după aceea, însă, Jozka auzi în curte un scheunat înfundat, dar, negăsind nimic acolo, dădu fuga în livadă, crezînd că Witek prinsese vreo potaie. Se miră din nou cînd nu văzu pe nimeni ; livada era pustie şi scheunatul încetase ; dar la întoarcere dete de Burek : zăcea mort cu ţeasta sfărîmată, lîngă peretele din dos.

Începu să strige așa de tare, că toată lumea ieși afară.

— L-a omorît pe Burek ! Hoții, au venit hoții !

Înlemniră de groază cu toții.

— Hoții, păi cine alții, apără-ne sfîntă Fecioară ! strigă Jagustynka, zărind sub streașină o grămadă de țărînă și o groapă adîncă.

— Au săpat sub odaia tatii !

— Ce groapă mare, ar putea să intre-n ea și-un cal !

— Ia te uită ce de grîu împrăștiat pe jos !

— Dumnezeule, te pomenești c-or mai fi și-acum acolo ! țipă Jozka.

Se năpustiră în odaia lui Boryna. Jagusia nu era înăuntru. Bătrînul zăcea cu fața spre fereastră.

Cămara, veșnic întunecoasă, era acum bătută de lumina care se strecura prin borta făcută, scoțînd la iveală un talmeș-balmeș de lucruri ; grînele risipite pe jos se amestecau cu catrafusele trase de pe funie ; pînă și valurile de pînză și sculurile de lînă zăceau sfîșiate, călcate-n picioare. Era cu neputință să-ți dai seama dintr-o dată ce lipsește.

Dar Anna pricepu numaidecît că aici era mîna fierarului. O căldură mare o trecu prin tot trupul la gîndul că, dacă ar mai fi întîrziat o zi, fierarul ar fi găsit banii și i-ar fi luat... Se aplecă deasupra gropii, ascunzîndu-și bucuria și pipăind ceva la sîn.

— Din grajd nu lipsește nimic ? întrebă ea, lovită parcă de-o bănuială.

Din fericire, toate erau la locul lor.

— Ușile erau bine încuiate ! se auzi glasul lui Pietrek, și flăcăul se repezi la groapa cu cartofi : dete la o parte paiele care o astupau și-l scoase de-acolo pe Lapa, care schelălăia.

— Hoții au fost, nu mai încape vorbă, numai ei au putut să-l arunce în groapă ; dar ca să vezi, drăcia dracului, cîinele, cît e el de rău și s-a lăsat...

— Și n-a lătrat de loc ; a auzit careva azi-noapte vreun lătrat ?

Îl înștiință numaidecît pe notar ; vestea se răspîndi ca fulgerul și oamenii începură să alerge de-

grabă spre casa lui Boryna, să vază, să se mire, să chibzuiască. Livada se umpluse de lume : se îndesau ca la spovedanie, se uitau în groapă şi fiecare îşi dădea cu părerea, privind cu băgare de seamă leşul lui Burek.

Sosi îndată şi Rocho, care-o linişti pe Jozka ; fata plîngea şi-i povestea fiecăruia în parte cum fusese; apoi, bătrînul se duse la Anna ; femeia se culcase din nou, dar, lucru ciudat, părea foarte liniştită...

— Mă temeam să nu-ţi facă vreun rău întîmplarea asta ! începu el.

— Eh ! Slavă Domnului, n-a pus mîna pe nimic... i-am luat-o înainte... zise ea, coborînd glasul.

— Ştii aşadar cine-i făptaşul ?...

— Pun capul că-i fierarul !

— Căuta pesemne ceva...

— Cum să nu, căuta el... dar i-a scăpat... asta numai dumitale ţi-o spun...

— Ar fi fost mai bine să-l prindem cu mîţa-n sac, ori cu martori de faţă... Doamne, ce e-n stare omul pentru bani !...

— Nici lui Antek să nu-i spui, te rog din suflet !

— Doar ştii bine că eu nu sînt gură spartă, pot să păstrez o taină. Asta-i : mai uşor e să ucizi un om decît să-l naşti ! Ştiam eu că-i pehlivan, dar n-aş fi crezut că e-n stare să facă una ca asta.

— E-n stare de orice ! Îl cunosc bine...

Sosi primarul cu notarul şi începură să cerceteze atent, punîndu-i Joziei întrebări amănunţite.

— Dacă Koziol n-ar fi la închisoare, aş fi pus capul că asta-i isprava lui... şopti primarul.

— Mai încet, Piotr, vine Kozlowa ! îl ghionti notarul.

— N-au luat nimic, se vede că s-au speriat şi-au fugit...

— Să chemăm jandarii. Acu, altă belea, dracu îşi vîră peste tot coada, nici de sărbători n-ai tihnă ca lumea...

Notarul se plecă şi ridică un drug de fier, plin de urme de sînge.

— Cu ăsta i-a crăpat capul lui Burek !

Drugul trecu din mînă în mînă.

— E un fier din care se fac colţii la boroană.

— L-or fi furat chiar din fierăria lui Michal.

— Fierăria e-nchisă de vineri.

— Să-l întrebăm pe fierar dacă nu-i lipseşte scula...

— Drugul poate că l-or fi furat, dar tot aşa de bine ar fi putut să fie al lor, asta ţi-o spun eu, primarul. Cît despre fierar, omul nu-i acasă. Ce-i de făcut e treaba mea şi a notarului ! ridică el vocea, strigînd la oameni să nu se mai înghesuie degeaba şi să se risipească pe la casele lor.

Dar nimeni nu-l luă în seamă şi lumea se împrăştie abia cînd clopotele începură să bată la biserică; oamenii din celelalte sate soseau, căruţele lor se auzeau huruind peste pod.

După ce plecă toată lumea, Bylica se tîrî pînă la livadă. Acolo începu să se uite la cîine, să-l întoarcă pe o parte, pe alta, stropindu-l cu apă şi vorbindu-i încet.

Casa era pustie. Toţi se duseseră la biserică, numai Anna zăcea în pat, murmurînd rugăciuni şi gîndindu-se la Antek. Şi cum bătrînul scosese copiii afară în uliţă şi se lăsase tăcerea, adormi adînc.

Amiaza veni caldă, senină şi atît de liniştită încît vocile credincioşilor care cîntau în biserică răsunau pînă departe, făcînd să zbîrnîie geamurile. Slujba se terminase şi Anna tot mai dormea. O trezi tîrziu o duduială năpraznică de căruţe ; după cum e obiceiul, a doua zi de Paşti oamenii se luau la întrecere după ieşirea din biserică, silind care ajunge mai repede acasă, şi căruţele lunecau ca nălucile printre pomi. Caii fugeau aşa de tare şi era un tropot şi-un vacarm de se cutremura casa, iar scrîşnetul roţilor, hohotele de rîs treceau ca o vijelie.

Ea dădu să se scoale, să vadă întrecerea, dar tocmai atunci îi auzi pe-ai casei înapoindu-se de la biserică, împreună cu Jagustynka. Bătrîna începu a pregăti prînzul, tot sporovăind cît norod venise la biserică ; se strînseseră atîţia, că mai bine de jumătate rămăseseră pe-afară ; veniseră şi neamurile mo-

şierilor din ţinut, iar după slujbă preotul îi chemase pe gospodarii de frunte în sacristie, punînd ceva la cale cu ei. Jozka povesti cum erau gătite fetele de boieri.

— Închipuiţi-vă, domnişoarele din Wola poartă la spate nişte tîrtiţe, parc-ar fi nişte curcani înfoiaţi.

— Cică locurile alea le umple cu fîn ori cu cîrpe ! rîse Jagustynka.

— Şi la mijloc erau aşa de subţirele, ca viespile. Să dai într-una cu biciul, o tai în două. Nu mai zic de burţi, că n-aveau de fel, şi m-am uitat la ele de-aproape. Unde le-or fi ascunzînd ?

— Un' să le-ascunză ! Le strîng în chingi. Îmi spunea mie o slujnică de la conacul din Modlica cum flămînzesc cucoanele şi se strîng noaptea cu nişte curele, numai să nu se îngraşe. Aşa-i moda boierească : cucoana vrea să fie ca nuiaua de subţirică şi numai la spate bolcoşată.

— La noi e altfel : flăcăii rîd de fetele slabe.

— Păi, cum să nu rîdă ! Fata trebuie să fie voinică, bine făcută peste tot, cînd s-apropie omul de ea să-l dogoare ca o sobă încinsă... vorbi Pietrek cu ochii la Jagusia, care scotea oalele din cuptor.

— Ia te uită la el, neruşinatul ! Stă ca un trîntor, bagă-n el hălci de carne şi-acu îi arde de alte alea ! tăbărî cu gura pe el Jagustynka.

— Una ca asta cînd s-apucă să facă o treabă plesneşte rochia pe ea...

Vru să mai arunce o vorbă deocheată, dar tocmai atunci intră Dominikowa, care venise s-o doftorească pe Anna, şi-l alungară pe flăcău din casă.

Masa fu pusă repede în cerdac. Afară era cald, soare. Păsărelele ciripeau, verdeaţa tînără lucea, fremătînd uşor pe ramuri şi fîşîind ca un roi mare de fluturi.

Dominikowa o opri pe Anna să se scoale din pat ; dar cum îndată după masă sosi şi Weronka cu plozii ei, masa fu împinsă lîngă patul bolnavei şi Jozka aduse bucate şi o sticluţă de rachiu dres cu miere ; deşi nu se simţea bine, Anna ţinea să-şi cinstească

sora şi vecinele, care, după cum e datina, veniseră s-o vadă, s-o căineze, să bea rachiu, să se desfete mîncînd cozonac şi să afle noutăţi, dar mai ales să pălăvrăgească despre groapa aceea săpată sub cămară.

Ceilalţi ai casei se încălzeau afară la soare, lîngă perete, sfătuindu-se cu oamenii care tot veneau şi se uitau încruntaţi la borta încă neacoperită, fiindcă primarul dăduse poruncă straşnică să rămîie aşa pînă la sosirea jandarmilor.

Jagustynka tocmai le povestea cumetrelor, pentru a nu ştiu cîta oară, tărăşenia cu groapa, cînd din ogradă năvăli o ceată de băieţi, cu cocoşul. Witek îi conducea. Se îmbrăcase frumos în haine noi, îşi pusese chiar şi cizme şi pe cap şapca lui Boryna, trasă strengăreşte pe-o ureche ; cu el mai erau Macius Klomb, Gulbas, Jendrek, Kuba, feciorul lui Grzela gură-strîmbă, şi alţii. În mîini purtau beţe, iar în spate, traiste ; Witek ducea la subsuoară scripca lui Pietrek.

Ieşiră în uliţă cu hărmălaie mare şi se duseră mai întîi la preot, căci aşa îi văzuseră pe flăcăi făcînd în anii din urmă. Întrară îndrăzneţi în ograda sfinţiei-sale, se opriră înaintea casei, aşezaţi la rînd, cu cocoşul în faţă. Witek prinse a scărpina strunele diblei, Gulbas trase de oiştea brezaiei, punînd în mişcare pasărea de lemn şi strigînd „Cucurigu !", pe cînd ceilalţi colindători băteau din beţe, dădeau din picioare, cîntînd cu glasuri piţigăiate :

Am venit să vă cîntăm,
C-un cocoş să vă cîntăm
De Isus, de Născătoare,
Dă-ne ceva, gospodare !

Şi multă vreme cîntară astfel, mai cu inimă, mai tare, pînă ce părintele ieşi şi le dădu cîte zece groşi, lăudîndu-le cocoşul şi binecuvîntîndu-i...

Pe Witek îl trecuseră sudorile ; nu cumva părinţelul să pomenească ceva de barză, dar pesemne că nu-l recunoscuse în ceata mare a băieţilor şi intră

în casă, trimițîndu-le prin slujnica lui cozonac dulce, iar colindătorii îi mai traseră drept mulțumire o cîntare, și după aceea se duseră la organist.

Luară apoi casele la rînd, urmați de-o droaie de țînci, care țipau și se îmbulzeau așa de tare, că trebuiau să ferească mereu cocoșul, să nu-l strice — toți se îndesau să puie mîna pe penele lui, să tragă de oiște...

Witek era mai-marele lor. El le dădea semn, bătînd din picior cînd să înceapă, și tot el le poruncea, frecînd arcușul cum să cînte, mai sus, ori mai jos ; și darurile, de asemeni, lui i se înmînau. Și mergeau așa de semeți, de gălăgioși, că tot satul răsuna de colinda lor, iar oamenii se minunau în gura mare — copii de-o șchioapă și, uite, făceau pe flăcăii !

Se înserа. Soarele cobora rumen peste codri. Pe cerul albastru pluteau nori albi, răzleți, ca un cîrd de gîște fără număr. Vîntul bătea pe sus, clătinînd vîrfurile ruginite ale plopilor, iar în sat larma creștea : bătrînii, așezați pe praguri, înaintea caselor, tăifăsuiau ; fetele se zbenguiau pe malul iazului, cîntau, prinse de mijloc, legănîndu-se ca niște flori de mac sau de călțunași, răsfrînte în apă ca-ntr-o oglindă. Copiii ba se țineau după colindători, ba hoinăreau pe cîmpuri, pe drumeaguri.

Clopotul tocmai bătea de vecernie, cînd Ploszkowa cea grasă veni să-l vadă pe Boryna și intră apoi la Anna.

— Fusei la bolnav, soro, Dumnezeule, zace, săracu', și nu se mai scoală. I-am vorbit : nici nu s-a uitat la mine. Pipăia cu deștele razele soarelui care se jucau pe patul lui, parcă ar fi vrut să le-adune-n pumn și uite-așa mișca din mîini, taman ca un copil ! Îți vine să-i plîngi de milă, nu alta ! oftă ea și, așezîndu-se pe marginea patului, bău ca și celelalte și întinse mîna după cozonac.

— A-nceput să mănînce ? Parcă a mai prins puțină carne pe el.

— Da, mănîncă binișor. Poate s-o mai întrema...

— Băieţii s-au dus cu cocoşul la Wola ! le vesti Jozka, dînd buzna în casă, dar, văzînd-o pe Ploszkowa, ieşi afară, unde se afla şi Jagusia.

— Jozka, e vremea să vezi de vite ! îi strigă din urmă Anna.

— Aşa-i, sărbătoarea-i sărbătoare, dar foamea nu te lasă, burdihanul cere !... Da, trecură şi pe la mine cu cocoşul... Isteţ mai e Witek ăsta al vostru ! Isteţ, nevoie mare !...

— D-apoi cine-l întrece la năzbîtii ! Numai la muncă trebuie să-l sileşti cu băţul !

— Doamne, aşa-s argaţii ! Morăreasa mi se plîngea deunăzi că nu poate să ţie o slujnică nici o juma' de an.

— Puiesc acolo, cad iute borţoase. Pesemne că pîinea caldă ajută...

— Pîinea ca pîinea, dar mai mult ajută argatul, ori feciorul morarului, ăl de învaţă la şcoală şi dă din cînd în cînd p-acasă. Cică şi morarul are grijă de ele, nu-i scapă nici una. Aşa că, vezi, e greu să ţii o fată vreme de un an ! Da, argaţii ăştia îi ţii şi-odată se obrăznicesc... Nu mai departe al meu, l-am tocmit să-mi păzească vitele, că eu n-am copii, se uită la mine ca la o potaie şi cînd soarele-i la chindie numai ce-l auz : „Stăpînă, îmi dai şi mie o cană de lapte cald ?“ Ei, ai mai auzit una ca asta ?

— Am şi eu argat şi ştiu ce-i în capul lor, dar trebuie să taci, să-nghiţi, altfel îşi ia lumea-n cap şi te lasă tocmai în toiul muncii. Şi ce te faci atunci ? Gospodăria-i mare, cere braţe !...

— Aveţi grijă să nu vi-l fure careva ! şopti Ploszkowa.

— Aţi aflat ceva ? întrebă Anna îngrijorată.

— Da, am aflat ceva din auzite... Or fi scorneli, aşa că mai bine tac. Dar noi flecărim aici şi uitai de ce venii. Cîteva cumetre mi-au făgăduit să se strîngă la mine să mai stăm de vorbă, sărmane femei părăsite ce sîntem, aşa că m-am gîndit să vii şi dumneata. Cum să lipsească tocmai Borynowa, cînd s-or aduna cu toatele, cele mai de frunte din sat ?

O lăuda şi o linguşea, dar Anna îşi ceru iertare, că se simte slăbită ; şi avea dreptate — rachiul o ameţise.

Îmbufnată de acest refuz, Ploszkowa dădu fuga s-o caute pe Jagna.

Dar nici Jagna nu se învoi ; zicea că se învoise să meargă cu maică-sa în altă parte...

— Du-te, Jagna, du-te, tot îţi arde ţie de bărbaţi — Ploszkowa o să se mîngîie cu Jambrozy, ori cu un alt boşorog, numai să aibă pe el nădragi... şuieră printre dinţi Jagustynka de dinaintea casei.

— Ascuţită limbă mai ai şi dumneata ! Parcă nu glăsui, parcă tai cu cuţitul...

— Aşa-s eu, cu haz, şi-mi place să-i doresc fiecăruia ce-i lipseşte ! i-o trînti ea batjocoritoare.

Jagus sări în sus de furie şi ieşi. Ajungînd în uliţă, lăsă să-i rătăcească în jur privirile, nehotărîtă, ţinîndu-şi plînsul. Ce, parcă asta mai era viaţă ? I se urîse de moarte...

Ce folos că pretutindeni lumea petrecea, că satul răsuna de rîsete şi de ţipete, că straiele roşii ale femeilor înveseleau ogoarele cenuşii şi că la ureche îi ajungeau frînturi de cîntece ? De azi-dimineaţă o rodea ceva, un dor aşa de mare că nu-şi mai găsea astîmpăr. Alerga pe la cunoscuţi, bătea drumurile, ieşea în cîmp, ba de vreo trei ori îşi schimbase rochia ; zadarnic însă. Ceva îi dădea ghes să plece undeva, să facă, să caute nu ştiu ce...

Acum trecea pe drumul cu plopi, păşind încet şi privind tipsia roşie, uriaşă, a soarelui pogorînd peste păduri ; călca uşor peste pragurile de umbră şi de lumină pe care asfinţitul le arunca printre copaci.

Răcoarea amurgului o învălui şi o boare tăcută şi caldă furişîndu-se dinspre cîmpii o străbătu ca un fior ; dinspre sat rătăceau în urma ei, plutind, vorbele tot mai depărtate ale oamenilor, iar de undeva se auzi un sunet tînguitor de vioară care-i atinse inima ca roua unui păienjeniş de aur ; cîntecul se desprindea parcă din clătinarea mută a plopilor, din amurgul ce se aşternea peste brazde, tupilîndu-se prin tufişuri.

Mergea într-una, fără să ştie ce-o mînă şi încotro. Suspina adînc, desfăcîndu-şi uneori braţele, sau oprindu-se în loc, încurcată, rotindu-şi privirile înfocate, de parcă ar fi căutat un reazem sufletului ei zbuciumat ; apoi iarăşi pornea, torcînd gînduri fără de şir, gînduri înşelătoare, ca undele sclipitoare ale apei, pe care cum le atingi, fie şi cu umbra mîinii, se tulbură şi pier. Se uita la soare, fără să vadă nimic ; plopii se aplecau asupră-i ca nişte amintiri pierdute în neguri... dar îşi simţea limpede întreaga ei fiinţă, tot ce o chinuia pînă la durere, de-i venea să ţipe, să plîngă. Părea că o putere de nebănuit o împinge înainte, o înhaţă, şi-ar fi întins braţele în slăvi, să se agaţe de păsările ce zburau spre asfinţit, să plece cu ele pînă la capătul lumii. Atîtea puteri mistuitoare se adunaseră în ea, că lacrimile îi împînzeau privirea, valuri de foc îi curgeau prin vine ; rupse în treacăt mugurii înmiresmaţi, lipicioşi ai plopilor, răcorindu-şi cu ei gura, jarul ochilor...

Uneori se aşeza sub un arbore şi, cufundată în ea însăşi, cu faţa sprijinită în palme, nemaiştiind de nimic pe lume, suptă ca de-o vîltoare, se lipea strîns de trunchiul copacului, încordîndu-se, cu răsuflarea tăiată...

Era ca şi cum primăvara ar fi cîntat şi în făptura ei un imn înflăcărat ; în trup simţea încolţind ceva, un început, ca pămînturile roditoare rămase în paragină, ca pomii îmbătaţi de sevele năvalnice ale creşterii, ca orice lucru ce se umflă şi se încălzeşte la cele dintîi raze ale soarelui...

Tremura din tot trupul, ochii îi ardeau, picioarele moleşite i se frîngeau, abia mai ducînd-o. Ba îi venea să plîngă, să cînte, să se tăvălească prin verdeaţa gingaşă a grîielor încărcate de boabe reci de rouă, ba o apuca o poftă nebună să sară în spini, să se afunde în mărăcinişuri, să simtă în carnea ei, sălbatica, dulcea biciuire a ghimpilor.

Se întoarse deodată şi, auzind glasul unei lăute, alergă într-acolo. Ei, cum o mai stăpînea muzica asta, cum o mai pătrundea, cu o înfiorare aşa de

ameţitoare, că ar fi vrut să se arunce în vîrtejul jocului, în larma asurzitoare a crîşmei, în tumult, în beţie chiar, fie şi în pierzanie, ehei !...

Pe cărarea ce duce de la cimitir spre drumul cu plopi, scăldată de văpăile asfinţitului, cineva mergea cu o carte în mînă şi se oprea din cînd în cînd sub mestecenii albi.

Era Jasio, feciorul organistului.

Ea vru să se ascundă după un copac, să-l poată privi, dar el o văzu.

De fugit nu mai putea să fugă, picioarele i se înrădăcinaseră parcă în pămînt şi nu putea să-şi mai ia ochii de la el ; băiatul se apropie rîzînd şi dinţii îi sclipeau între buzele roşii ; era subţire, înalt şi bălan la faţă.

— Ce, nu mă cunoşti, Jagus ?

Auzindu-i glasul, inima îi zvîcni în piept.

— Cum să nu te cunosc !... Numai că pan Jasio e atît de fercheş acum şi atît de schimbat !...

— Aşa-i, anii trec... Ai fost la cineva la Budy ?

— Nu, mă plimbam... Azi doar e sărbătoare. E o carte de rugăciuni ?

Atinse cu sfială cartea.

— Nu, e o carte despre ţări şi mări îndepărtate.

— Isuse ! Despre mări ! Şi nici pozele astea nu sînt sfinte ?

— Uită-te !

Şi-i vîrî cartea sub ochi.

Stăteau umăr lîngă umăr, lipindu-şi fără să vrea şoldurile şi atingîndu-şi capetele aplecate. Uneori, el îi lămurea cîte ceva şi atunci ea îşi înălţa spre el privirile pline de admiraţie, neîndrăznind să răsufle de atîta tulburare şi îndesîndu-se tot mai mult, să vadă mai bine, fiindcă soarele coborîse de mult dincolo de păduri.

Deodată, el se cutremură tot, se îndepărtă puţin de ea şi-i zise în şoaptă :

— Se-ntunecă, trebuie să mă-ntorc acasă !

— Atunci, să mergem...

Mergeau tăcuţi, ascunşi în umbra arborilor. Soarele scăpătase. Un întuneric vioriu se revărsa pe

cîmp. În seara aceea zarea nu era înroșită ca altă dată ; printre trunchiurile mari ale plopilor cerul lucea auriu. Zgomotele se stingeau cu încetul.

— E adevărat tot ce scrie aici ? întrebă ea, oprindu-se.

— Totul, Jagus, totul !

— Isuse ! Ce ape întinse, ce lumi, nici nu-ți vine să crezi.

— Așa e, Jagus, așa e ! șopti el din ce în ce mai încet, uitîndu-i-se în ochi atît de aproape, încît ei îi pieri răsuflarea.

Un fior îi străbătu trupul și își scoase pieptul înainte, așteptînd să fie îmbrățișată, proptită de trunchi, își desfăcu brațele, gata să i se dea, dar Jasio se depărtă iute.

— Trebuie să mă-ntorc repede ! Noapte bună, Jagus ! și plecă.

Ea rămase multă vreme locului, înainte de-a putea face un pas, apoi porni.

„M-o fi deocheat, ori ce-i cu mine ?“ își zicea, abia mai mergînd. Ametise de tot, sîngele îi clocotea.

Se înserа, în case se aprindeau luminile, dinspre cîrciumă se auzeau cîntece și glasuri înnăbușite.

Ea se uită pe fereastră în cîrciuma luminată : pan Jacek stătea în mijloc și cînta la vioară, iar în fața tejghelei Jambrozy se legăna pe picioare, turuindu-le ceva femeilor clăcașe și întinzînd mereu mîna după pahar.

Deodată, cineva o cuprinse cu putere de mijloc și, ferindu-se, ea începu să țipe, să se zbată.

— Te-am prins și nu-ți mai dau drumul... hai să bem un pahar... haide, șopti primarul, fără să-i dea drumul din strînsoare și o trase pe ușa din dos în odăiță.

Nimeni nu-i văzu, afară era aproape întuneric și pe uliță trecea puțină lume.

Satul se domolise. Vorbele amuțeau, ulițele se goleau, norodul se împrăștia. Se duseseră sărbătorile, zilele de dulce odihnă ; ziua de mîine, obișnuită, îi aștepta în prag, arătîndu-și colții ascuțiți,

și spaima cuprindea sufletele, căci iar începeau necazurile...

Satul se posomora, se făcea și mai bicisnic, ghemuindu-se parcă și mai mult la pămînt, tupilîndu-se prin livezile încremenite. Unii mai întîrziau pe prispă, mîncînd cei din urmă cozonaci și glăsuind încet ; alții se pregăteau mai iute de culcare, cîntîndu-și psalmii.

Numai la Ploszkowa era forfotă și gălăgie : cumetrele se strînseseră la sfat și, așezate pe scaune, stăteau la taifas. Primăriței i se dăduse locul de cinste, iar alături de ea ședea Balcerkowa ; o muiere vorbăreață și care nu știu ce le tot spunea ; era de față și Sikorzyna, una sfrijită, și Borynowa, vara bolnavului, cam posacă din fire ; fierărița, cu copilul de țîță la piept, vorbea cu nevasta notarului, o femeie tăcută și evlavioasă ; mai erau și altele, tot gospodine de frunte din sat.

Stăteau mîndre și zbîrlite ca niște cloști pe ouă și toate gătite, cu bondițe scumpe pe ele, cu broboade lăsate pînă la jumătatea spatelui, după obiceiul celor din Lipce, cu tichiuțe albe și încrețite mult pe frunte, cu horboțele ridicate pînă la urechi, pe care își prinseseră toate șiragurile de mărgele, cîte avea fiecare. Petreceau de minune. Fețele li se înroșeau și se umflau în pene, țapene, mulțumite. Își îndreptau cu grijă fustele, nu cumva să le boțească și se dădeau tot mai aproape una de alta, tăinuind și clevetind.

Cînd sosi fierarul, care zicea că vine de-a dreptul de la tîrg, veselia spori. Fierarul era un guraliv cum nu găseai altul în sat. Și fiindcă era și cam cherchelit, se apucă să spuie atîtea trăsnăi și să facă atîta haz, că se prăpădeau de rîs cumetrele și se zguduia casa cu ei, iar el rîdea cel mai tare că i se auzeau răgetele tocmai pînă la Boryna.

Petrecură astfel multă vreme ; Ploszkowa trimise de trei ori după rachiu la ovrei.

Ai lui Boryna mai zăboveau încă înaintea casei. Anna se sculase din pat și, învelită într-un cojoc, seara fiind cam răcoroasă, ședea laolaltă cu ceilalți.

Cît fusese lumină, Rocho le citise din cărţile lui. De cîteva ori, făcîndu-i semn cu capul, Anna o trimisese afară pe Jozka, şoptindu-i :

— Ia ieşi pînă-n poartă...

Dar afară nu era nimeni. Rocho citi pînă ce căzu noaptea, apoi se apucă să le spună poveşti şi toţi erau numai ochi şi urechi. Se întunericise bine, abia se mai zăreau unii pe alţii, cum şedeau lipiţi de peretele alb al casei. Era o noapte adîncă, rece, fără stele. O linişte apăsătoare se lăsase peste lume, întreruptă doar de lătratul cîinilor, de bolborositul apelor.

Se strînseră grămadă. Jozka, Nastka, Weronka cu copiii ei, Jagustynka, Klembowa şi Pietrek şedeau aproape la picioarele bătrînului ; Anna stătea puţin mai la o parte, pe-un pietroi.

Rocho istorisea întîmplări din viaţa poporului, povestiri sfinte, snoave lumeşti şi cîte şi mai cîte, că n-aveai cum să le ţii minte.

Îl ascultau cu încordare, nu cutezau nici să răsufle sau să se mişte din loc ; îi sorbeau mierea din cuvinte, precum pămîntul înghite apa ploilor calde.

Iar el, din umbra ce-l învăluia, grăia cu un glas potolit, aşezat :

— „După iarnă vine ea primăvara, pentru tot omul care o aşteaptă trudind şi rugîndu-se."

„Nu vă pierdeţi nădejdea, căci năpăstuiţii întotdeauna vor izbîndi."

„Prin sîngele tău şi prin truda ta să semeni în lume binele, căci cel care a semănat aceluia însutit îi va da rod sămînţa şi-i va sosi vremea secerişului."

„Iar cel ce umblă numai după pîinea cea de toate zilele, aceluia nu i se va găsi loc la masa Domnului."

„Cine se plînge numai de rău şi uită să facă bine, acela pricinuieşte un rău şi mai mare."

Şi vorbi multă vreme astfel şi cu atîtea înţelesuri încît anevoie pricepeai tot ce spunea. Vocea îi scădea, se făcea din ce în ce mai blajină. Şi cum noaptea îl ascunsese la sînul ei, glasul unchiaşului părea un glas sfînt izvorînd din băierile pămîntului, suflul moşilor şi strămoşilor, poate, cărora Dum-

nezeu le dăduse drumul în lumea viilor, în noaptea sfîntă a Învierii, şi acum grăiau din pereţii putrezi, din arborii aplecaţi, din desişurile întunericului, spre luare-aminte şi învăţătură urmaşilor lor vieţuitori.

Toţi se lăsau pătrunşi de aceste cuvinte, care le sunau în suflet ca nişte bătăi de clopot, trezindu-le aleanuri, doruri înnoptate, cufundîndu-i în ţinuturi de vrajă, în ţara visurilor de neînchipuit...

Nimeni nu auzi hămăitul cîinilor întinzîndu-se în tot satul ; pe uliţă cineva începu să urle şi îndată se auziră zgomote, forfotă.

— Arde Podlesie ! răcnea cineva în livadă.

Se năpustiră cu toţii în uliţă.

Era adevărat : conacurile moşierilor din Podlesie ardeau în vîlvătăi care sfîşiau bezna asemeni unor colţi roşii de fiară.

— Şi vorba proorocului s-a adeverit ! şopti Jagustynka, amintindu-şi de Kozlowa.

— Dumnezeu nu bate cu parul...

— Asta-i pedeapsă pentru nedreptatea ce ni s-a adus ! se încrucişau vorbele în întuneric.

Uşile pocneau, date de perete, oamenii alergau afară pe jumătate îmbrăcaţi, toţi se îmbulzeau pe podul de lîngă moară, de unde se putea vedea mai bine focul, şi curînd acolo se strînse întreg satul.

Pîrjolul se lăţea ; conacul se afla pe-o colină de lîngă pădure şi jur împrejur, pe-o rază de cîteva verste, se vedea ca-n palmă cum se întinde focul. Limbi roşii jucau pe peretele întunecos al pădurii, slobozind nori groşi, învăpăiaţi. Vîntul stătuse şi flăcările se ridicau tot mai sus : ardeau acareturile ca făclii uriaşe de smoală, şi trîmbe negre, învolburate de fum, se înălţau la cer, iar lumina sîngerîndă, mînioasă se revărsa prin întuneric asemeni unui rîu de foc plutind deasupra pădurii.

Ţipete înfiorătoare străbătură văzduhul.

— Arde grajdul vacilor ! Multe nu scapă, n-au decît o uşă.

— Uite, s-au aprins şi stogurile !

— Ard şi hambarele ! strigau înfricoşaţi.

Îndată veni şi părintele ; după el alergară fierarul şi notarul, iar în cele din urmă, de undeva, ieşi şi primarul. Beat criţă cum era şi abia mai ţinîndu-se pe picioare, starostele satului începu să strige şi să îndemne lumea să alerge în ajutorul celor de la conac.

Dar nimeni nu se grăbea ; un murmur ameninţător trecu prin mulţime.

— Să le dea drumul bărbaţilor noştri şi-atunci le dăm şi noi ajutor !

Înjurăturile, răcnetele primarului nu folosiră la nimic ; nici văicărelile preotului ; norodul stătea neclintit, privind întunecat prăpădul.

— Să-l ia dracu' pe boier cu moşia lui cu tot ! ţipă Kozlowa, scuturîndu-şi pumnii deasupra capului.

Numai primarul, notarul şi fierarul se repeziră la foc, însă cu mîinile goale, căci nimeni nu-i lăsă să ia din casă nici o găleată, nimic.

— Puneţi ciomagul pe ăl de mişcă un deget ! Să arză ticăloşii ! ţipau femeile care mai de care.

Tot satul se adunase cu mic cu mare, pruncii urlau, legănaţi în braţe. Mulţimea se înghesuia, duşmănoasă. Vorbeau puţin şi numai în şoaptă ; sorbeau cu nesaţ privelişte a, răsuflînd greu, căci fiecare ascundea în inima lui o bucurie tainică, bucuria că Dumnezeu îl pedepsise pe boier pentru samavolniciile lui.

Focul arse pînă noaptea tîrziu şi nimeni nu se duse acasă : aşteptau cu răbdare sfîrşitul. Acum o mare de foc înghiţise conacul şi izbea cerul cu valurile sale însîngerate. Maldăre de stuf se desprindeau de pe acoperişuri, şindrila zbura în noapte ca o ploaie de sînge, văpăile preschimbaseră întunericul într-o pînză de foc, rumenind vîrfurile copacilor, acoperişul morii, şi ai fi zis că şi pe iaz cineva zvîrlea o spuză palidă de tăciuni.

Huruitul căruţelor, răcnetele oamenilor, mugetul vitelor pluteau în aer ca un semn groaznic de nimicire, iar satul sta mut, asemeni unui zid viu îm-

plîntat în pămînt, îmbătîndu-şi ochii şi inima de ură şi răzbunare...

Dinspre cîrciumă porni deodată glasul răguşit al lui Jambrozy, care se cam afumase :

Măria mea, dragă Mărie,
Bună bere ai la prăvălie...

VI

La auzul acestei veşti neaşteptate, Anna mai că vru să se ridice din pat, dar Jagustynka o luă numaidecît în braţe şi o sili să-şi culce capul pe pernă.

— Nu te mişca, nu arde nicăieri !

— Tata mi-a spus nişte năzbîtii, că-mi vine să cred că nu-i în toate ale lui ! Stropeşte-ţi capul cu agheasmă, tăicuţă, să-ţi treacă scrînteala !

— Nu, Anna, sînt în toate minţile şi am spus adevărul adevărat : pan Jacek s-a mutat de ieri la mine... da... se bîlbîia Bylica, aplecîndu-se ca să strănute, căci trăsese pe nas mult tabac.

— Să ştii că s-a ţicnit rău de tot !... Ia vedeţi, nu vine nimeni de la biserică ? Moare copilul de foame !

— Nu vine nimeni ! răspunse Jagustynka după o clipă, apucîndu-se iar să mătură prin casă şi să presare nisip.

Bătrînul strănuta într-una şi atît de tare încît fu nevoit să se aşeze pe laviţă.

— Sufli-n trîmbiţă parcă ai fi în piaţă, la tîrg.

— Tabacu-ăsta-i prea tare... Pan Jacek mi-a dat un pac... un pac ne-nceput...

Era încă devreme, soarele bătea în fereastră, cald, luminos, pomii din livadă își legănau ramurile în adierea vîntului, prin ușa deschisă a tinzii gîștele își vîrau gîturile piezișe, ciocurile roșii, sîsîind ; un cîrd întreg de boboci zgomotoși, mînjiți de noroi, se străduiau să treacă pragul înalt. Deodată, un cîine lătră undeva, și gîștele începură să gîgîie, iar cloștile care stăteau pe ouă cotcodăciră speriate, zburînd din cuibare.

— Gonește-i măcar în livadă, să mai ciugulească iarbă !

— Îi gonesc, fetico, îi gonesc, și-am să-i apăr și de vultani...

Îndată se făcu liniște în casă și numai freamătul copacilor venea de afară, făcînd să se clatine ușor chipurile de hîrtie prinse de tavanul înnegrit.

— Băieții ce fac ? întrebă Anna după un timp.

— Pietrek ară sub deal locul unde punem cartofii. Witek grăpează cu armăsarul ogorul pentru in din Valea Porcului.

— Mai e umed pămîntul acolo ?

— Da, se lipește de picioare, dar după grăpat are să se zvînte iute.

— Pînă s-o încălzi pămîntul, să fie bun de semănat, poate mă scol și eu din pat...

— Gîndește-te mai întîi la sănătatea dumitale, că treaba nu ți-o fură nimeni !

— Dar vacile le-ați muls ?

— Le-am muls eu singură, că Jagus a lăsat gălețile lîngă grajd și nu știu pe unde tot colindă.

— Toată ziulica umblă prin sat ca un cîine, nici o nădejde nu poți să-ți pui în ea. Să-i spui Kobusowei că-i dau parte la grădina cu varză, Pietrek să care gunoi, să are și ea, să-mi muncească patru zile de brazdă ! Jumătate ar putea să le facă la pusul cartofilor, p-alelalte la seceriș.

— Kozlowa ar vrea și ea să aibă la in o brazdă și cică tot așa, o să-ți muncească.

— Asta să muncească ? Vai de capul ei ! Să se ducă în altă parte, că destul a umplut satul cu vorbe pe seama tatei, anul trecut, că a nedreptățit-o.

— Fă cum vrei, al dumitale-i pămîntul, dumneata porunceşti ! Ieri, cînd erai în dureri, veni p-acilea şi Filipka, tot după cartofi.

— Bani avea ?

— Ar fi plătit şi ea tot aşa, cu munca ; n-au un chior în casă, mor de foame.

— Jumătate de baniţă, să aibă de mîncare, pot să-i dau chiar acu ; dacă are nevoie de mai mult, o să-i dau după semănat, că nu ştiu cîţi cartofi or să mai rămîie. Să vie Jozka, să-i cîntărească, măcar că Filipka nu-i bună de nici o treabă... Munceşte de mîntuială !...

— Dacă n-are vlagă-n ea ! Nu mănîncă, nu doarme destul ; şi an de an toarnă la plozi !...

— Mare nenorocire pe capul lor ! Vara-i departe, şi sărăcia colea, în prag.

— În prag ? Ehei, de mult s-a-ncuibat foamea prin case şi-i strînge de gît pe bieţii oameni, că abia mai răsuflă.

— Scroafei i-ai dat drumu' ?

— A fătat lîngă perete ; godacii-s frumoşi foc şi rotunjori ca pîinişoarele.

Bylica apăru în uşă şi bîigui :

— Lăsai bobocii sub tufa de agrişe. Şi cum îţi zisei, vine domnu Jacek la mine de sărbători şi-mi zice : „Mă mut la tine, Bylica, cu chirie ; o să-ţi plătesc bine !"... Eu stau şi chitesc : îşi bate joc de unu ca mine, cum e obiceiul la boieri, şi-i zic : „Eu, tăicuţă, de bani am nevoie şi am şi odăi goale !" El rîde, îmi întinde un pac de piterburcă [1], se uită la casă şi zice : „Dacă-mneata poţi să stai aici, pot să stau şi eu, şi cu încetul dregem noi casa şi facem din ea palat".

— Ca să vezi ! Un domn aşa de mare, fratele boierului, şi uite ce-a ajuns ! se minuna bătrîna.

— Şi-a făcut şi el un bîrlog lîng-al meu şi stă acolo. Cînd am plecat, sta şi fuma în prag şi dădea grăunţe la vrăbii.

— Dar de mîncat ce-o să mănînce ?

[1] Tutun de Petersburg.

— Și-a adus oale și fierbe mereu la ceai și bea...

— Nu face el degeaba asta, o fi ceva la mijloc... Un domn așa de mare...

— Sigur c-o fi ceva ; s-a prostit de tot ! Omu' se zbate, năzuie spre mai bine, și el, os de boier, să tragă la rău ? Asta e, să știi că și-a pierdut mințile ! spuse Anna, ridicîndu-și capul, căci în uliță se auzeau glasuri.

Se întorceau de la biserică, de la botez ; Jozka mergea înainte, ducînd copilul înfășurat în scutece, acoperit cu o pînză, sub supravegherea Dominikowei ; în urma lor pășea primarul cu Ploszkowa, care-l botezaseră, iar la urmă de tot venea, șontîc-șontîc, Jambrozy, neputînd să se țină de ei.

Înainte de a trece pragul, Dominikowa luă copilul și, făcîndu-și semnul crucii, începu, după vechiul obicei, să dea ocol casei, oprindu-se prin unghere și rostind în dreptul fiecăruia :

— La soare-răsare bate vîntul...

La miazănoapte-i frig...

La soare-apune-i beznă...

La miazăzi e cald...

Și pretutindenea să te ferești de cel rău, suflet omenesc, și numai în Dumnezeu să-ți pui nădejdea, în vecii vecilor, amin...

— Dominikowa face pe cucernica, dar se pricepe la vrăjit ! rîse primarul.

— Ajută ea rugăciunea, dar nici vrăjitoria nu strică, asta se știe ! murmură Ploszkowa.

Intrară cu alai în casă. Bătrîna desfășă copilul și-l întinse mamei sale, gol-goluț, cum l-a făcut Dumnezeu. Era roșu ca racul.

— Îți aducem un creștin adevărat, mamă. Rocho i-am pus numele. Să-ți crească mare, sănătos și să-ți aducă mîngîiere !

— Și să mai faci o duzină ca el ! Voinic flăcău ! Ce mai țipa ! Nici n-a mai trebuit să-l pișcăm la botez și sarea a scuipat-o afară, că toată lumea rîdea...

— Păi dacă-i neam de bețivan ! aruncă Jambrozy.

Băiatul urla şi dădea din picioare. Dominikowa îl şterse cu rachiu pe la ochi, pe la gură, pe la frunte, şi abia după aceea Anna îi dădu să sugă. Pruncul se lipi de pieptul ei ca un zmeu şi tăcu.

Anna le mulţumi din inimă naşilor şi se pupă cu toţi, cerîndu-şi iertare că botezul nu era cum s-ar fi cuvenit să fie pentru nepotul lui Boryna.

— Fă-l la anul pe-al patrulea şi las' că ne scoatem noi pîrleala ! glumi primarul, ştergîndu-şi tacticos mustăţile, căci paharul se apropia de dumnealui.

— Botezul fără tată e păcat fără iertare ! o scrînti Jambrozy.

Anna se porni pe plîns, iar femeile începură să închine paharele în sănătatea ei şi s-o îmbrăţişeze, ca s-o mîngîie ; ea se lipea de fiecare cu duioşie şi le pofti să mănînce, căci scrobul cu cîrnaţi aburea în străchini pe masă.

Jagustynka făcea pe gospodina în locul Joziei care-i cînta pruncului, legănîndu-l într-o albie, să-l adoarmă ; leagănul vechi se stricase.

Multă vreme nu se mai auzi decît clinchetul lingurilor, nimeni nu scotea nici un cuvînt.

În acest timp, copiii se strînseseră în tindă şi-şi vîrau căpşoarele pe uşă. Primarul le aruncă un pumn de zaharicale şi toţi se repeziră în faţa casei, ţipînd şi îmbrîncindu-se.

— Ce-o fi cu Jambrozy de tace ? Una ca asta n-am mai pomenit, începu Jagustynka.

— Stă şi el şi chibzuieşte cum să-i înjghebe băiatului o gospodărie şi să-i caute şi-o fată.

— De avere tata are grijă, de fată, cumetrele.

— Sămînţă de muiere găseşti cît vrei, oho ! Te roagă să iei şi-ţi mai şi plăteşte pe deasupra.

— Se vede că primăreasa tînjeşte şi ea după un plod ; am văzut-o cum scutura hăinuţele copiilor răposaţi !

— Asta-nseamnă că pînă-n toamnă avem botez şi la primar.

— Da, cît e el de prins cu treburile obştei, dar de uitat nu uită ce trebuie !

— Pe legea mea, casă fără larmă de copii nu-i casă, zise primarul serios.

— E drept că ai destule ponoase cu ei ; dar ai şi sprijin şi mîngîiere...

— Da, ce să zic ! Bun tîrg : dai un ban şi iei o capră rîioasă ! mormăi Jagustynka.

— Nu-i vorbă că mai sînt şi copii răi care-şi bat joc de părinţi şi n-au inimă, dar de ! ce naşte din pisică şoareci mănîncă, ce semeni, aia culegi ! oftă Dominikowa.

Simţind unde bate duşmanca ei, bătrînei îi sări ţandăra.

— Ţi-e uşor să rîzi de alţii, cînd ai fătălăi care torc, mătură, spală, mulg vacile ca o fată cuminte !

— Aşa i-am crescut, să fie cinstiţi şi ascultători.

— Da, şi cînd îi plesneşti, îşi întind singuri boturile, uite-aşa ! Leit tatăl lor ! Ce naşte din pisică, şoareci mănîncă, asta-i, bine-ai spus-o. Păi ce, nu ştiu eu ce făceai în tinereţe cu flăcăii ? Nu-i de mirare că Jagusia calcă pe urmele dumitale, semănaţi ca două picături de apă ; fie şi ciomag, numai să aibă cuşma pe-o ureche... şi nu-l dă încolo, de cinstită ce-i ! îi susura ea la ureche, şi Dominikowa se îngălbenea şi îşi lăsa tot mai jos fruntea.

Jagna tocmai trecea prin tindă ; Anna o chemă să-i dea şi ei rachiu ; femeia lui Boryna bău şi, fără să se uite la nimeni, se duse în odaia ei.

Primarul se posomorîse ; în zadar aştepta s-o vadă întorcîndu-se.

Vorba lîncezea. Căpetenia satului trăgea cu urechea şi sta cu ochii tot pe uşa odăii Jagnei, cînd aceasta se ivi iar şi ieşi în ogradă.

Şi cumetrelor le cam pierise cheful. Dominikowa şi Jagustynka se mîncau din priviri. Ploszkowa se sfătuia în şoaptă cu Anna. Numai Jambrozy nu lăsa sticla din mînă şi, deşi nu-l asculta nimeni, turna poveşti de-ale lui de îngheţau apele.

Primarul se ridică deodată şi, sub cuvînt că se duce în poiată, trecu tiptil prin livadă şi ieşi în ogradă. Jagusia stătea în pragul grajdului lîngă viţelul tărcat şi-l lăsa să bea lapte dintr-o căldare.

Se uită în jur speriat şi, vîrîndu-i un pumn de bomboane în sîn, şopti :

— Ţine, Jagus, şi vin' pe-nserat la crîşmă-n odăiţă, c-am să-ţi dau ceva şi mai bun.

Şi fără a mai aştepta vreun răspuns, se întoarse repede şi intră în casă.

— Ei, dar ce viţel frumos aveţi ! O să luaţi parale bune pe el ! zise el, descheindu-şi haina.

— Nu, îl ţinem, că-i soi boieresc.

— O să cîştigaţi de pe urma lui, nu glumă — buhaiul morarului nu mai e bun de nimic ! Ce-o să se mai bucure Antek cînd o vedea ce tăuraş are !

— Doamne ! Dar cînd are să-l vază ? Cînd ?

— Curînd-curînd, vă spun eu, primarul, ascultaţi-mă pe mine.

— Ceilalţi cică trebuie să pice din zi în zi.

— Vă spun că mîine-poimîine se întorc ! Cînd eşti mai-marele satului, măcar atîta lucru se cuvine să ştii...

— Dar ce ne facem, că munca la cîmp nu aşteaptă !

— Dacă nu semeni la timp, la toamnă iei praful de pe tobă.

Un zgomot de brişcă se auzi pe uliţă. Jozka se uită afară şi spuse :

— A trecut părintele împreună cu Rocho !

— Da, părintele s-a dus să caute vin pentru sfînta liturghie, lămuri Jambrozy.

— Mă mir că l-a luat pe Rocho să-l guste, şi nu pe Dominikowa ! rînji Jagustynka.

Dominikowa n-avu cînd să răspundă ; tocmai atunci intră fierarul şi primarul îl întîmpină cu paharul plin.

— Ai întîrziat, Michal ! Ai rămas în urmă, acu musai să ne-ajungi !

— Te-ajung eu repede, cumetre, că, uite, au şi venit alţii să te caute...

Abia termină vorba şi intră notarul, cu sufletul la gură.

— Repede, Piotr, a venit pretorul cu jandarii !

— Fir-ar al naibii să fie, n-ai şi tu un pic de răgaz ! Dar ce să-i faci ? Slujba-i slujbă...

— Fă-le vînt şi-ntoarce-te la iuţeală !

— Crezi c-o să avem timp ? Trebuie să vază cine a pus focul şi să mai cerceteze şi groapa aia...

Ieşi împreună cu notarul, iar Anna, ţintuindu-l pe fierar cu o privire, zise :

— Cînd or veni să facă procest, să le spui tot cum a fost, Michal !

Fierarul îşi smulgea mustăţile şi se făcea că se uită la copil cu multă băgare de seamă.

— Ce să le spun ?... Ce ştie şi Jozka !

— Doar n-o să trimit fata înaintea jandarilor, nu se cade. Spune-le că, după cît se ştie, hoţii n-au luat nimic din cămară, iar dacă o fi lipsind ceva... numai bunul Dumnezeu ştie... şi...

Mîngîind cu o mînă plapuma, începu să tuşească în jos, ascunzîndu-şi faţa batjocoritoare, dar el se aruncă spre uşă şi ieşi.

— Tîlharule ! zîmbi ea în sinea ei.

— Botezul ăsta şi-aşa a fost cam scurt, şi-uite acu că s-a dus ! se plînse Jambrozy, căutîndu-şi pălăria.

— Jozka, taie-i nişte cîrnaţi, să-şi prelungească botezul acasă !

— Ce, sînt gîscă să mă-ndopi cu cîrnaţi uscaţi ?

— Mai stropeşte-i şi c-un rachiu, s-alunece bine pe gît.

— Oamenii cu scaun la cap zic : „Gustă ciorba cînd fierbe-n oală, nu te uita la deşte cînd lucri şi mai cu seamă nu număra păhărelele cînd stai la petrecere..."

— Unde trag dracii clopotele, beţivii ţin slujba !

Aşa se împungeau, şi rachiul curgea din belşug, dar nu trecu mult şi notarul începu să umble din casă în casă şi să strige că are poruncă de la primar să strîngă lumea, că pretorul şi jandarmii aşteaptă.

Atît îi trebui Ploszkowei ; punîndu-şi mîinile în şolduri, începu să melităeze :

— Ştiu eu ce fac pe poruncile primarului ! Ce ne pasă nouă ? Noi am chemat jandarii ? Nu ne

pierdem vremea cu ei ! Ce sîntem, potăi, să dăm fuga numai ce ne fluieră ! ? Dacă le trebuie ceva, să vie-ncoa, să-ntrebe, că le e-n drum. Nu ne ducem ! ţipa ea, alergînd în drum la grămada de femei speriate care se adunase lîngă eleşteu.

— La treabă, suratelor, la cîmp ! Cine are nevoie de noi ştie unde să ne găsească. Ehei, s-o creadă ei c-o să ne ducem ! N-o să lăsăm lucrul baltă de cîte ori au ei nevoie şi să alergăm să scîncim pe la uşa lor ca nişte javre, ţipa ea într-una şi se burzuluia.

Cum era cea dintîi gospodină din sat, după Boryna, femeile o ascultară şi se risipiră ca un cîrd de găini zburătăcite. Cele mai multe dintre ele lucrau la cîmp de azi-dimineaţă, aşa că satul rămase aproape pustiu ; numai copiii se jucau ici-colo, pe lîngă iaz, în vreme ce bătrînele îşi încălzeau oasele la soare.

Pretorul se supără şi îl ocărî rău pe notar ; vrînd-nevrînd însă, trebui să se ducă la cîmp. Umblară ceasuri în şir de la un ogor la altul, întrebînd pe oameni dacă ştie careva cum s-a iscat focul din Podlesia. Fiecare îi spuse ce ştia şi el, căci cine le-ar fi împărtăşit ce ascundea fiecare în sufletul lui ?

Pierdură vremea de pomană pînă la amiază, umblînd prin hîrtoape, înşirînd băltoacele şi intrînd în noroi pînă la brîu.

Erau aşa de înfuriaţi încît, ajungînd la Boryna, ca să facă procesul-verbal de spargere, mai-marele lor înjura în gura mare şi, dînd în cerdac de Bylica, se repezi cu pumnii la el, zbierînd :

— Porc bătrîn, de ce nu-ţi păzeşti casa şi laşi hoţii să te fure ?

Şi începu să-l înjure de toţi sfinţii.

— Păzeşte tu, că de-aia eşti pus ! Nu-s argatul tău, auzi ? se răsti la el bătrînul, adînc jignit.

Pretorul îi strigă să-şi închidă pliscul cînd vorbeşte cu o persoană oficială, că poate să-l închidă pentru ultragiu, dar bătrînul parcă turbase. Sumeţindu-se, holbînd ochii, mînios, spuse răguşit :

— Şi cine eşti tu, hai ? Slujeşti obştiei şi ea te plăteşte ! Atunci fă ce zice primarul, nu te lega de gospodari ! Ia te uită la el, un cîrpaci, un biet slujbaş acolo ! S-a îngrăşat cu pîinea noastră, şi acum nu-i mai ajungi la nas nici cu prăjina... Lasă, c-om găsi şi pentru tine unul, mai mare, să te pună cu botul pe labe...

Primarul şi notarul se repeziseră la el să-l potolească, dar el se înfurie tot mai mult, căutînd cu mîna tremurînd primprejur, să dea de-un băţ, de-o piatră, să zvîrle în ei.

— N-ai decît să mă pui şi la amendă, că plătesc, şi-am să-ţi mai dau să ai şi de-un rachiu, dacă vreau ! strigă el.

Se lăsară păgubaşi. Începură să cerceteze totul cu de-amănuntul, întrebîndu-i pe-ai casei de groapă. Bătrînul bodogănea nu ştiu ce în sinea lui, învîrtindu-se pe lîngă casă, uitîndu-se prin cotloane, ba dădu şi cu piciorul în cîine — nu-şi mai găsea pacea.

După ce isprăviră, vrură să îmbuce ceva, dar Anna le porunci alor casei să le spuie că nu mai au nici pîine, nici lapte şi că n-au rămas decît nişte cartofi de azi-dimineaţă.

Plecară la crîşmă, înjurînd tot satul.

— Bine le-ai făcut, fetico ! N-au ce să-ţi facă. Doamne, nici răposatul boier nu se purta aşa, măcar că era dreptul lui, dar el nu te năpăstuia niciodată...

Multă vreme bătrînul nu putu uita jignirea adusă.

Îndată după-amiază veni o femeie şi spuse că jandarmii erau încă la crîşmă şi că notarul plecase s-o aducă pe Kozlowa.

— Prinde orbu' scoate-i ochii ! rîse Jagustynka.

— S-o fi dus la pădure după vreascuri.

— A plecat de ieri la Varşovia. Cică s-a dus la spitalul de copii găsiţi, că vrea să ia şi ea doi, să-i crească...

— O să-i lase să crape de foame, cum a făcut şi cu ăilalţi acu doi ani.

— Poate că e mai bine aşa, bieţii de ei ! Ce să se mai chinuie toată viaţa !

— Şi-un copil găsit e suflet de om... O să dea socoteală în faţa lui Dumnezeu !...

— Doar nu-i flămînzeşte dinadins, sărmana ! Sînt zile cînd nici ea n-are ce mînca. De un' să mai dea şi la copii ?

— Pentru întreţinere se plăteşte, nu-i creşte din milă ! spuse cu asprime Anna.

— Cincizeci de zloţi pe an de copil, nu-i mare scofală !...

— Nu-i mult, fiindcă-i bea pe toţi odată şi p-ormă lasă copiii să moară de foame.

— Dar nu toţi fac aşa. Witek al dumitale cum a crescut ? Dar ălălalt, care-i la Modlica, la oameni gospodari ?

— Tata l-a luat pe Witek cînd era un ţînc, cu cămaşa pîn-la buric, şi a crescut în casă. Cu ălălalt tot aşa a fost.

— Ce, eu o apăr pe Kozlowa ?... Spun şi eu ce cred. O femeie, cînd n-are ce pune-n oală, trebuie să facă ceva, să se descurce...

— Da, că bărbatu-său nu-i acasă şi n-are cin' să mai umble după ciordit.

— Cu Agata nu i-a mers de loc ; bătrîna, în loc să-şi dea duhul, s-a înzdrăvenit, s-a pus pe picioare şi s-a mutat de la ea. Acu se plînge prin sat că Kozlowa mereu o bătea la cap, că nu mai moare odată şi-i face atîta pagubă !

— Să vezi că are să se-ntoarcă iar la Klomb ; un' să găsească adăpost în altă parte ?

— Nu, n-are să se-ntoarcă ; e supărată foc pe neamurile ei. Klembowa crăpa de ciudă cînd a plecat — bătrîna, de, are plapumă, aşternut, are şi ceva parale, dar n-a mai vrut să rămîie ; s-a mutat cu ladă cu tot la nevasta notarului, şi-acu stă şi chibzuieşte la cine-ar putea să moară împăcată.

— Lasă că mai trăieşte ea şi găseşte de lucru — să păzească bobocii, să-ngrijească de vaci. Dar pe unde tot umblă Jagna, unde o fi şters-o ?

— S-o fi dus la organist : îi coase domnişoarei horbotele.

— Se ţine numai de fleacuri. Parcă-n casă n-are destulă treabă !

— De la Paşti zi de zi se duce acolo ! se plînse Jozka.

— Am să-i arăt eu, de-o să mă ţie minte cît o trăi ! Ia daţi-mi copilul !

Îşi luă copilul şi, cum se strînse masa, îi trimise pe toţi la treabă. Rămase singură în toată casa, trăgînd din cînd în cînd cu urechea la copiii care se jucau în ogradă, sub paza lui Bylica ; dincolo, Boryna zăcea ca mai înainte, singur, privind soarele ce trimitea prin geam un mănunchi de raze jucăuşe. Voia să prindă lumina cu degetele şi vorbea ceva în şoaptă, ca un copil lăsat singur.

În sat nu se simţea nici o mişcare. Timpul se îndrepta şi toată suflarea ieşise la muncile cîmpului.

De la Paşti vremea se schimbase, pe zi ce trecea se făcea tot mai cald şi mai senin.

Zilele se lungiseră, puţin cetoase dimineaţa, cenuşii, călduţe pe la prînz, învăpăiate în ceasul amurgului : adevărate zile de primăvară !

Unele se scurgeau încet, ca nişte pîrîiaşe scînteind în soare, străvezii, răcoroase, ca ele şi tot ca ele clipocind lin între malurile vinete, pustii ; icicolo, numai păpădiile aruncau pete galbene, dediţeii albeau pămîntul, sălciile tinere îşi legănau crengile înverzite.

Veneau şi zile calde, încinse, umede, însorite, mirosind a frunză crudă şi atît de pătrunse de viaţă, atît de împrimăvărate şi pline de vlagă, încît seara, cînd ciripitul păsărilor înceta şi satul se culca, ţi se părea că auzi cum cresc rădăcinile, firele de iarbă, cum pocnesc uşor mugurii umflaţi, cum suie seva şi glasul întregii firi simţitoare născîndu-se în lumea lui Dumnezeu !...

Dar erau şi zile ce nu semănau de loc cu celelalte.

Zile fără soare, sure, joase, cu nori mari, pîntecoşi, grei, apăsători, ce ţi se urcau la cap ca rachiul, şi oamenii umblau ca beţi ; pomii se cîrceau înfioraţi şi toată făptura, împinsă de nu ştiu ce alean, simţea nevoia să se ascundă undeva, nu se ştie

unde și de ce, și-ți venea să țipi, să te întinzi, să te tăvălești fie și prin iarba umedă, cum făceau cîinii, înnebuniți.

Mai erau și zile ploioase, încă din zori, ca mîzgălite cu o pensulă grosolană, de nu mai vedeai nimic, nici drumuri, nici casele pierdute prin livezile îmbibate de umezeală. Ploaia cădea încet, într-una, nesfîrșită, ca firele tremurînde, veșnic aceleași, ce se desprind parcă de pe-un fus nevăzut, legînd cerul cu pămîntul, și toate lucrurile se încovoiau răbdătoare, stînd în bătaia ploii, ascultînd parcă tropotul, bolboroseala șuvoaielor, ce se rostogoleau înspumate de pe ogoarele înnegrite.

Așa era, an de an, la începutul primăverii. De aceea nimeni nu se mira și-apoi nici nu avea răgaz să se gîndească la asta, căci zorile alungau norodul la lucru și abia seara îl aducea înapoi ; abia dacă-i mai rămînea timp să mănînce și să răsufle puțin.

Așa se face că satul rămînea toată ziua pustiu, numai sub paza bătrînilor, cîinilor și livezilor tot mai stufoase, care ascundeau casele. Arar se tîra prin sat cîte-un cerșetor, petrecut de lătratul cîinilor, sau vreo căruță mergînd la moară, apoi drumurile iar se goleau și cocioabele încremenite priveau printre livezi, cu geamurile aprinse, spre cîmpia necuprinsă, care, asemeni unei mări de pămînt, împrejmuia satul din toate părțile, precum o mamă duioasă ce-și îmbrățișează copiii și-i strînge la sînul ei plin ca să-i hrănească.

Erau zile bune de lucru, calde, stropite de ploaie : într-o zi, începu să fulguie și cîmpul se albi dintr-o dată, dar nu ținu mult, soarele răzbi numaidecît și topi toată zăpada. Nu era deci de mirare că în sat încetaseră toate certurile, pricinile, căci munca îi ținea pe oameni sub jugul ei împovărător, plecîndu-le capetele la pămînt.

Dimineața, cum zorile își deschideau ochii lor cenușii, îmbrobonați de rouă, și primele ciocîrlii se avîntau în văzduh cîntînd, satul sărea în picioare, ulițele se însufleteau, ușile pocneau, copiii plîngeau, gîștele gîgîiau, izgonite spre iaz. Caii erau scoși din

grajduri, băieții potriveau plugurile, cărau la căruță cartofii și plecau așa de repede la cîmp încît în cîteva clipe liniștea cobora peste sat și ulițele rămîneau pustii. Lumea nu mai avea vreme nici la biserică să meargă ; deseori cîntările orgii răsunau în biserica goală, revărsîndu-se peste cîmpul din apropiere și abia cînd se auzea toaca, oamenii îngenuncheau pe ogoare pentru rugăciunea de dimineață.

Trudeau cu toții, dar aproape că nu se vedea ce fac ; trebuia să te uiți cu băgare de seamă ca să zărești plugul, caii înhămați, trăgînd din greu, carul lăsat la marginea drumului, muierile ca niște vulpi roșii mișunînd pe ogoarele întinse, sub cerul senin, înalt.

Jur împrejur, de pretutindeni, din Rudka, Wola, Modlica, din toate cătunele ascunse în zarea plumburie și pe care le ghiceai după pereții albi ai caselor și după crestele livezilor, răzbăteau cîntece, chiote, zvon de glasuri. Cît cuprindeai cu ochii, dincolo de pietrele de hotar, zăreai pluguri arînd, săteni semănînd, punînd cartofi, iar prin locurile mai nisipoase, nori de pulbere ridicîndu-se în urma grapelor.

Numai ogoarele celor din Lipce zăceau în amorțire, tăcute, mute, aidoma unor sărături neroditoare sau unor copaci sterpi, ce se usucă în desimea pădurii tinere ; căci, Dumnezeule mare, pămîntul, părăsit ca un orfan, căzuse în pîrloagă, brațele acelea de femei nu făceau nici cît zece bărbați, deși la cîmp muncea tot satul din zori pînă-n noapte.

Ce puteau face ele singure ? Să robotească doar pe la cartofi și in. Dar pe celelalte ogoare potîrnichile scoteau chemări tot mai îndrăznețe și adeseori iepurii săreau așa de leneși, de-ai fi putut să numeri de cîte ori spinările lor alburii se iveau deasupra grîielor verzi, iar ciorile umblau cîrduri-cîrduri pe întinderile lăsate în paragină, așteptînd în zadar mîna plugarului.

Ce folos că zilele erau frumoase, una și una, numai bune de arat, că diminețile se înălțau ca niște

potire sfinte de aur înmuiate în tăriile argintii ; că aduseseră cu ele verdeaţa şi erau calde, înmiresmate, pline de ciripit de păsări, că păpădiile aureau şanţurile, că fiece hat era o horbotă de mărgărite, că iarba, florile, căptuşiseră luncile, că fiece pom se îmbăta de verdeaţa lui, că primăvara năpădise toată lumea şi pămîntul fierbea, clocotea în braţele ei !

Ce folos, cînd ogoarele erau nearate, nesemănate, nelucrate şi zăceau ca nişte argaţi zdraveni, voinici, care stau tot timpul întinşi la soare şi nu fac nimic cu săptămînile. Pe pămînturile grase, roditoare, în locul grîielor, creştea rapiţa sălbatică, pălămida se avînta în sus obraznică, scaieţii umpleau viroagele, măcrişul înroşea locul, lăptuca se lăfăia în arăturile de toamnă, iar pe mirişti ciulinii, brusturii înalţi şedeau tolăniţi la soare ca nişte cumetre. Tot ce stătuse ascuns şi trăise cu spaimă scotea acum capul la iveală, crescînd iute, croindu-şi loc prin glie, cotropind întreg pămîntul.

Te apuca mila privind cîmpul părăsit.

Părea că arborii, aplecîndu-se peste mirişti, scoteau un murmur de uimire ; şi pîraiele se strecurau parcă tot mai cu frică printre ogoarele părăsite, iar cătina înmugurită, perii de pe haturi, păsările în zbor sau vreun călător de prin alte meleaguri, pînă şi troiţele de la răspîntii priveau cu mirare, întrebînd ziua senină, cîmpul părăginit :

„Dar unde-s gospodarii ? Unde-s cîntecele şi veselia de altădată, unde-au pierit ?..."

Numai jalea femeilor le răspundea, numai ea grăia ce pacoste căzuse peste Lipce.

Şi aşa treceau zilele, fără nici o schimbare în bine ; dimpotrivă, în fiecare zi ieşeau la cîmp din ce în ce mai puţine femei, căci nu mai pridideau cu treburile casei.

Doar la Boryna totul mergea ca de obicei, desigur mai încet decît în ceilalţi ani şi cu un spor mai scăzut, fiindcă Pietrek abia acum deprindea lucrul la cîmp ; totuşi treaba mergea, căci avea şi braţe de ajutor.

Anna, deşi nu se sculase încă din pat, conducea toată gospodăria cu atîta pricepere şi dîrzenie încît pînă şi Jagna trebui să se apuce, alături de ceilalţi, de treabă ; avea grijă de toate : de vite, de bolnav, unde era de arat, ce şi unde trebuia semănat, apoi mai vedea şi de copii, fiindcă Bylica nu mai dăduse pe la ei de la botez — căzuse bolnav, pare-se.

Stînd singură toată ziua, nu dădea ochi cu oamenii decît cînd veneau la prînz şi seara, la cină, numai Dominikowa mai dădea pe la ea o dată pe zi ; nici o vecină nu se arăta, nici măcar Magda, iar pe Rocho parcă-l înghiţise pămîntul : de cînd plecase atunci cu preotul în brişcă nu se mai arătase. Tare i se mai urîse cu lehuzia şi, ca să prindă puteri mai iute, mînca gras, şi ouă, şi carne, ba într-o zi porunci chiar să i se taie o găină să-i facă supă ; găina, ce-i drept, nu oua, dar costa pe puţin doi zloţi.

Şi astfel birui repede boala şi în Duminica Tomei se ridică din pat, hotărîndu-se să se ducă la biserică. Femeile o sfătuiră să mai aştepte, dar ea se încăpăţînă şi îndată după liturghie plecă împreună cu Ploszkowa.

Mergea încă împleticindu-se şi se sprijinea adesea de braţul cumătră-si.

— Miroase aşa de tare a primăvară, că m-apucă ameţelile.

— După o zi, două, ai să te obişnuieşti !

— N-a trecut decît o săptămînă şi uite, toate s-au schimbat ca-ntr-o lună !

— Ehei, primăvara călăreşte un roib iute — nimeni n-o ajunge din urmă !

— Ce-a mai înverzit lumea, Dumnezeule !

Într-adevăr, livezile atîrnau ca nişte nori de verdeaţă lăsînd să se vadă doar hornurile albe şi acoperişurile. Prin tufişuri păsările ciripeau cu înverşunare şi un vînt căldicel adia dinspre cîmpie, încreţind apa iazului, clătinînd bălăriile de lîngă uluci.

— Şi vişinii, ce muguri mari au făcut ! Acuşi or să înflorească !

— Numai să nu dea gerul ; o să avem roade din belşug...

— Se zice că atunci cînd nu se fac grînele rodesc livezile.

— Aşa o fi, şi în Lipce sînt semne !... şi amîndouă suspinară cu mîhnire, uitîndu-se cu lacrimi în ochi la ogoarele nesemănate.

Se întoarseră repede de la biserică, deoarece copilul începuse să plîngă, iar Anna se simţea atît de obosită încît, îndată ce ajunse acasă, se întinse puţin să se odihnească ; dar n-apucă să aţipească, că Witek intră strigînd :

— Stăpînă, au venit lăieţii !

— Asta ne mai lipsea ! Cheamă-l pe Pietrek şi închideţi porţile, să nu ne fure ceva.

Ieşi în faţa casei foarte neliniştită.

Puţin după aceea, o ceată de ţigănci se răspîndi prin sat. Zdrenţăroase, jegoase, negre ca fundul ceaunului, cu puradeii în spinare şi uricioase de să te ferească sfîntul ; umblau după cerşit sau cu ghicitul şi aproape că intrau cu de-a sila în casă. Erau vreo zece numai, dar satul vuia de gălăgia lor.

— Jozka, mînă gîştile şi găinile în curte ; adu copiii în casă, să nu-i fure ! strigă ea, stînd de strajă în cerdac.

Văzînd o pirandă care se îndrepta pe uliţă spre casă, asmuţi cîinele pe ea. Lapa, furios, n-o lăsă să mai facă un pas, iar ţiganca îl ameninţă cu băţul şi-i strigă ceva Annei.

— Hoaţo, blestemi, ai ? Nu-mi pasă de blestemele tale !

— Dacă ai fi lăsat-o să intre, nu ţi-ar fi făcut farmece, spuse Jagna în bătaie de joc.

— Şi dacă şterpelea ceva ? De zgripturoaicele astea nu te poţi păzi niciodată. Te fură din ochi. Dar dacă ţie îţi arde de vrăji, n-ai decît să fugi după ele !

Parcă-i ghicise gîndurile. Împinsă de-un tainic imbold, Jagna se duse în sat şi umblă toată după-amiaza după ţigănci. O teamă nedesluşită o stăpînea, dar nu putea nici să-şi înfrîngă dorinţa de a-şi

afla viitorul. Făcea ce făcea, se întorcea acasă, apoi iar se lua după ţigănci. Abia spre seară, cînd ţiganii se îndreptară spre pădure, văzu o ţigancă intrînd în crîşmă. Se luă după ea şi, speriată, făcîndu-şi mereu cruce, îi ceru să-i dea cu ghiocul, fără să se uite la oamenii care stăteau lîngă tejghea.

Seara, după cină, prietenele Joziei se strînseră în cerdac şi începură să vorbească despre ţigănci, spunînd fiecare ce-i ghicise : Marysiei Balcerkowna îi preziseră că se va mărita la toamnă ; Nastei că va avea mult pămînt şi bărbat ; Ulisiei Sochowna că ibvonicul ei o va părăsi ; Weronkăi Bartokwa, una rotofee, că are să cadă bolnavă, iar Terezei, nevasta celui plecat la oaste...

— Pun rămăşag ; un copil din flori ! spuse Jagustynka, care şedea mai la o parte.

Dar ele n-o luară în seamă, fiindcă tocmai atunci veni Pietrek şi începu să povestească fel de fel de istorii despre ţigani, că au un rege al lor care umblă îmbrăcat tot în argint şi că ceilalţi ascultă de el aşa de straşnic, că dacă dă poruncă vreunuia să se spînzure, aşa, de plictiseală, apoi acela o face cît ai clipi din ochi.

— Un rege al hoţilor, un om aşa de mare, şi uite că ţăranii pun cîinii pe ei ! murmură Witek.

— Ia, nişte păgîni şi nişte fiare ! zise bătrîna şi, apropiindu-se, începu să povestească şi ea cum fură ţiganii copiii de prin sate.

— Şi ca să fie balaoacheşi ca ei, îi scaldă în fiertură de arin, maică, de nici numele lor nu-i mai cunosc, iar locurile blagoslovite la botez cu mir le freacă bine cu cărămida pînă la os. Aşa îi prefac în drăcuşori.

— Cică fac atîtea farmece şi vrăji, că ţi-e şi frică să deschizi gura ! spuse careva.

— Aşa-i, ajunge să sufle o dată asupra ta, şi-ţi cresc mustăţile de-un cot !

— Fugi de colo, rîzi de noi !... Cică unuia din Slupia, care a asmuţit cîinii pe ei, o ţigancă i-a dat cu o oglindă pe la ochi şi omul şi-a pierdut de tot văzul.

— Da, şi pot să prefacă oamenii în orice vor ei, chiar şi în dobitoace !

— Păi ăl de se îmbată ajunge singur ca porcul !

— Ţi-aduci aminte de omul acela din Modlica, cel care venise anul trecut la spovedanie ? Umbla în patru labe şi lătra...

— Intrase în el Necuratul, dar părintele i l-a scos şi l-a tămăduit.

— Doamne, cîte lucruri se mai petrec în lume... zău, te trec fiorii !...

— Aşa-i. Răul se piteşte peste tot şi le dă tîrcoale oamenilor, ca lupul oilor !

Intrase în ele o groază aşa de mare, că se vîrîră una într-alta. Dîrdîind de frică, Witek bolborosi :

— Şi la noi... e cineva... care ne sperie...

— Tacă-ţi gura, nu mai vorbi prostii ! se stropşi la el Jagustynka.

— N-aş îndrăzni, dar vă spun drept... cineva umblă prin grajd şi varsă ovăzul... şi caii nechează... umblă şi pe la stoguri... am văzut cu ochii mei cum alerga Lapa acolo, mîrîia, p-ormă dădea din coadă şi se gudura... dar nu era nimeni !... O fi duhul lui Kuba... adaose el mai încet, uitîndu-se în toate părţile.

— Da, e duhul lui Kuba ! şopti Jozka, închinîndu-se.

Toate fetele începură să tremure, un frig de moarte le răzbise pînă la oase, iar cînd se auzi uşa scîrţîind, săriră ţipînd. Anna se opri în prag.

— Pietrek, unde au tras lăieţii ăia ?

— La biserică lumea zicea că au tras lîngă pădure, dincolo de troiţa lui Boryna.

— La noapte să fii cu ochii-n patru, nu cumva să ciordească ceva.

— Cică nu fură nimic de prin partea locului.

— Da' de unde, şterpelesc de pe unde pot. Acu doi ani tot acolo au tras şi au furat scroafa lui Socha... Nu te culca tu pe urechea asta, îl preveni Anna, şi după ce fetele plecară, se duse în căutarea băieţilor, să vadă dacă închiseseră bine ocolul de vite şi grajdul, iar la întoarcere îşi aruncă ochii şi

în odaia părintească, să vadă dacă s-a întors Jagusia.

— Jozka, ia dă o fugă și spune-i Jagnei să vie îndată acasă, că n-am să țin ușa deschisă toată noaptea.

Dar Jozka se întoarse repede și-i spuse că la Dominikowa e întuneric, iar în sat aproape toți dorm.

— Ușernica, n-am să-i dau drumul ! Să stea afară pînă mîine dimineață ! o amenință ea, trăgînd zăvorul la ușă.

Trebuie să fi fost tîrziu de tot, cînd o auzi zgîlțîind ușa ; se ridică să-i deschidă, dar se dădu repede la o parte, căci Jagna duhnea a rachiu de te trăsnea. Și pesemne că era chioară de beată, că multă vreme bîjbîi cu mîna, căutînd clanța, și după aceea o auzi poticnindu-se de lucrurile din casă și trîntindu-se în pat așa cum era.

— Dezmățata, nici la nuntă nu s-ar fi îmbătat mai rău ! Trăii s-o văd și p-asta...

Dar se vede că era scris să n-aibă de loc pace în noaptea aceea, fiindcă spre zori în sat se auzi o hărmălaie și niște bocete, încît și cei de dormeau săriră din pat numai în cămăși și alergară în uliță, crezînd că arde undeva...

Balcerkowa și fetele ei țipau în gura mare că li s-a furat calul.

Într-o clipită, tot satul se strînse în fața casei, în vreme ce ele, despletite, spuneau printre plînsete cum Marysia se dusese în zori să-i dea grăunțe, și găsise ușa deschisă, grajdul gol și calul, ia-l de unde nu-i.

— Ajută-ne, Isuse Hristoase ! Ajutați-ne, oameni buni, ajutați-ne ! se văicărea bătrîna, smulgîndu-și părul din cap și izbindu-se de garduri ca o pasăre împiedicată.

Veni notarul ; trimiseră și după primar, dar acesta nu era acasă ; sosi ceva mai tîrziu, dar abia ținîndu-se pe picioare ; era beat, somnoros, tehui și începu să mormăie ceva și să gonească oamenii. Notarul se văzu nevoit să-l ia de braț și să-l scoată din văzul lumii.

Dar nimeni nu-l luă în seamă, nenorocirea asta mare îi copleşise şi le apăsa sufletul ca o piatră ; ascultau ce zicea Balcerkowa şi alergau de la grajd în uliţă şi înapoi, neştiind ce să facă, nehotărîţi, înfricoşaţi. În cele din urmă, o femeie ţipă :

— Asta numai ţiganii au făcut-o !

— Aşa-i, au tras lîngă pădure ! Ieri au venit p-aci, să vază ce şi cum !...

— Ce mai vorbă, ei l-au furat ! se ridicară mai multe glasuri mînioase.

— Să ne luăm după ei, să punem mîna pe cal şi să-i snopim, tîlharii ! urlă Gulbasowa.

— Să-i omorîm în bătaie, nelegiuiţii !

Cînd soarele răsări, o zarvă nemaipomenită umpluse satul. Oamenii smulgeau pari din garduri, ridicau pumnii, se învîrteau în loc, ori se năpusteau înainte, zbierînd, cînd altă ispravă ieşi la iveală.

Nevasta notarului venea în goană, jelind şi ţipînd că li s-a furat căruţa din ogradă.

Înmărmuriră cu toţii, ca loviţi de trăsnet. Multă vreme nu făcură altceva decît să ofteze, să înalţe braţele la cer, să se privească unul pe altul cu groază.

— Să fure un cal şi o căruţă ! Una ca asta nu s-a mai auzit !

— Grea pedeapsă s-a mai abătut asupra noastră !

— Şi cu fiece săptămînă o ducem tot mai rău !

— Altădată nu se întîmplau ani la rînd cîte se întîmplă acum într-o lună !

— Şi unde-o să ajungem, unde ? se întrebau cu spaimă.

Deodată se repeziră cu toţii pe urmele notarului, care-o apucase prin livada lui Balcerek ; pe aici se vedeau urme proaspete de cal, care duceau pînă la hambarul notarului ; acolo hoţii înhămaseră calul la căruţă şi, luînd-o peste cîmp, se îndreptaseră, pe lîngă moară, pe drumul ce duce spre Wola.

Jumătate din sat urmări în tăcere urmele ce se pierdeau deodată în apropierea stogurilor arse de lîngă Podlesie ; cu neputinţă să le urmărească mai departe.

Tîlhăria asta tulburase atît de mult satul încît, deşi era o zi minunată, puţini se duseră la lucru. Rătăceau de colo-colo, frîngîndu-şi mîinile şi căinînd-o pe Balcerkowa, din ce în ce mai îngrijoraţi de avutul lor.

Balcerkowa şedea în faţa grajdului ca-n faţa unui coşciug, cu ochii umflaţi de plîns şi abia mai suflînd. Uneori bocea printre suspine :

— Roibuleţul meu drag, căluţul meu iubit, argatul meu harnic şi bun ! Mergea, sărăcuţul, pe-al zecelea an şi eu singură l-am crescut cu mîna mea de cînd era mînzişor şi l-am îngrijit ca pe copilul meu, că s-a născut în acelaşi an cu Stacho ! Şi acu ce-o să ne facem noi, sărmanii, fără tine ? Vai, vai şi iar vai...

Plîngea de ţi se rupea inima şi cei mai slabi de înger îi ţineau hangul, jelind pierderea, fiindcă fără cal e ca şi cum n-ai avea mîini, mai ales primăvara, cînd lipseau şi bărbaţii.

Iar vecinele, firește, se strînseră roată în jurul ei, mîngîind-o cu vorbe bune. Boceau laolaltă roibul, lăudîndu-l care mai de care.

— Şi ce bidiviu frumos era, şi în putere încă, şi blînd ca un prunc !

— Băiatului meu, nu zic, i-a tras într-o zi o copită, dar ce-i drept, nu-i păcat : era ca un zmeu.

— E-adevărat că era beteag de-un picior şi cam chiorîse, dar oricînd ai fi luat pe el patruzeci de rublişoare.

— Şi ce bidiviu frumos era, şi în putere încă, şi nu mi-a tras plapuma de pe gard cu dinţii ?...

— Greu să mai găseşti un cal ca ăsta, tare greu ! jeleau ele ca după mort, iar pe Balcerkowa, de cîte ori îşi arunca privirile spre iesle, o apucau iar pandaliile, şi grajdul, pustiu ca un mormînt proaspăt închis, îi zgîndărea durerea marii pierderi pe care-o suferise. Se domoli abia cînd auzi că notarul, cu Pietrek al Annei, cu Walek al preotului şi cu argatul de la moară au plecat în urmărirea lăieţilor.

— Ehei ! Prinde orbu' scoate-i ochii. Cine ce ciordeşte, bine piteşte.

Era spre seară cînd se întoarseră, spunînd că pieriseră fără urmă, ca o piatră zvîrlită-n rîu.

Primarul se arătă şi el prin sat şi, cu toate că se lăsase întunericul, îl luă pe notar în trăsură şi plecară să înştiinţeze jandarmii, în vreme ce Balcerkowa şi cu Marysia o porniră singure, de capul lor, prin satele vecine, în nădejdea că vor afla ceva.

Se întoarseră fără nici un rezultat ; aflară doar că şi prin alte părţi se înmulţiseră furtişagurile. Necazurile oamenilor sporeau, fiecare îşi temea avutul. Primarul înfiinţă chiar o caraulă, şi cum bărbaţii lipseau, două femei trebuiau să facă noapte de noapte înconjurul satului şi să stea de strajă cu băieţii mai măricei. Afară de asta, fiecare făcea de pază în gospodăria lui şi toate fetele se culcau acum în grajduri şi în staule.

Dar nici asta nu ajută la nimic. Spaima crescu şi mai mult, fiindcă, în ciuda pazei, chiar în prima noapte, hoţii furară de la Filipka, a cărei casă se afla de cealaltă parte a eleşteului, o scroafă gata să fete.

Cu neputinţă de arătat durerea bietei femei : suferea mai mult decît dacă şi-ar fi pierdut un copil, căci scroafa era singura ei avere, cu care nădăjduia s-o ducă pînă la seceriş ; urla şi se dădea cu capul de toţi pereţii, că te apuca groaza numai cît te uitai la ea. Alergă să se plîngă pînă şi preotului, care se înduioşă de soarta ei şi-i dădu o rublă, făgăduindu-i un purcel de la scroafa lui care trebuia să fete pe la vremea secerii.

Oamenii nu ştiau ce să mai facă să pună stavilă acestui val de nelegiuiri. Era o adevărată zi de îngropăciune, cu atît mai mult cu cît şi timpul se schimbase : o ploaie măruntă începuse să cadă de dimineaţă, cerul vînăt, greu strivea lumea, şi oamenii umblau amărîţi, chinuiţi, oftînd şi plîngîndu-se, dar mai ales gîndindu-se cu spaimă la noaptea care venea.

Spre seară, de parcă Dumnezeu l-ar fi trimis, sosi şi Rocho, care, umblînd din casă-n casă, răspîndi o ştire aşa de neaşteptată, că nu-ţi venea

aproape s-o crezi : bătrînul îi vestea bucuros că joi, adică poimîine, vor veni din satele vecine o mulțime de oameni ca să le ajute celor din Lipce la muncile cîmpului.

La început nu dădură crezare vorbelor lui, dar cînd părintele se arătă în sat și încuviință sus și tare că vestea e adevărată, o veselie nespusă îi cuprinse pe toți. Spre seară, cînd ploaia încetă și băltoacele oglindiră roșeața amurgului ce se strecura printre aburii ieșiți din pămînt, drumurile se umplură de oameni și se auziră strigăte de bucurie. Alergau zgomotoși prin vecini să-și arate uimirea, uitaseră și de hoți, și de toate, și se bucurau așa de mult de acest ajutor picat din cer încît în noaptea aceea puțini stătură de strajă.

A doua zi, cum dădură zorile, tot satul sări în picioare ; începură să deretice casele, să coacă pîinea, să pregătească căruțele, cartofii de pus în pămînt, să care la cîmp gunoiul ce zăcea grămezi lîngă grajd. Alții pregăteau mîncare și băutură pentru acești oaspeți neașteptați, căci își dădeau seama că trebuie să se poarte omenește cu ei, ca niște gospodari chivernisiți ce erau. Multe gîște și găini, puse de o parte ca să fie vîndute la tîrg, fură tăiate și mulți mai luară și pe datorie de la cîrciumă și de la morar, parcă ar fi fost în ajunul unei mari sărbători.

Cît despre Rocho, el era poate cel mai mulțumit și mai înduioșat ; toată ziua cutreieră satul, zorind pregătirile, și era atît de încîntat și de pus pe vorbă că atunci cînd intră la Anna, care nu se simțea bine și se trîntise iar în pat, ea îi zise în șoaptă :

— Dar ce-i cu dumneata ? Îți ard ochii de parcă ai avea friguri.

— N-am nimic, dar sînt așa de bucuros cum n-am mai fost de cînd mă știu ! Ia gîndește-te, vine atîta omenet în Lipce, și-or sta două zile, să ne facă toate treburile, pînă și cele mai grele. Cum să nu te bucuri ?

— Dar ce mă miră mai mult e că vin să muncească pe degeaba, fără plată, creştineşte... Eu una ca asta n-am mai văzut !

— Da, vin să v-ajute creştineşte şi ca buni polonezi ce sînt şi cu iubire de Dumnezeu ! De bună seamă că aşa ceva nu s-a mai pomenit şi de aia umblă răul prin lume. Lucrurile merg spre îndreptare, aveţi să vedeţi ! Norodul are să se cumineţească, are să-şi dea seama că n-are pe cine altul să se bizuie, că nimeni din afară nu-i sare în ajutor şi numai el poate să se ajute la ananghie, om cu om, sprijinindu-se unul pe altul ! Şi atunci va creşte în putere ca o pădure de nebiruit, şi duşmanii săi se vor topi ca neaua ! O să vedeţi, va veni ziua ! strigă el îmbujorat la faţă, desfăcîndu-şi larg mîinile, ca şi cum ar fi vrut să îmbrăţişeze tot norodul, să-l lege cu dragoste într-un singur mănunchi de neînfrînt....

Dar cînd Anna vru să-l întrebe cine făcuse minunea asta, chemînd în ajutor oamenii din vecinătăţi, dispăru îndată. Trecu prin tot satul, căci casele rămaseră luminate pînă noaptea tîrziu. Fetele îşi pregăteau straiele ca de sărbătoare, căci mîine se aşteptau să vie şi ceva flăcăi.

A doua zi, nici nu se crăpase bine de ziuă şi satul era gata. Trîmbe groase de fum ieşeau din hoceaguri, fetele alergau din ogradă în ogradă, ca smintitele, băieţii se cocoţau pe acoperişuri, privind în lungul drumului. O tăcere sărbătorească pogorîse peste sat. Ziua se arăta înnorată, fără soare, însă caldă şi plină de-o nostalgie ciudată. Păsările ciripeau voioase prin livezi, glasurile oamenilor răsunau stins înnăbuşite în aerul umed, călduţ.

Aşteptară multă vreme, căci de abia cînd clopotul bătu de liturghie, drumurile începură să duduie, iar din pîcla sură şi rară se iviră căruţele.

— Vin din Wola !

— Vin din Rzepki !

— Vin din Dembica !

— Vin din Przylenka !

Pretutindeni se auzeau strigăte şi toţi alergau pe întrecute înaintea bisericii, unde se arătară cele dintîi căruţe. În scurtă vreme, tot maidanul se umplu de oameni şi de căruţe. Sătenii, îmbrăcaţi ca de sărbătoare, săreau de pe capră, dînd bineţe femeilor care le ieşeau cete-cete în întîmpinare. Copiii, cum le e obiceiul, ţipau de-ţi luau auzul îmbulzindu-se în jurul oaspeţilor.

Plecară de-a valma spre biserică — orga şi prinsese să tune.

După slujbă, aproape tot satul se adună lîngă poarta cimitirului, sub clopotniţă. Gospodinele trecură înainte, fetele se furişară pe la margini, aruncîndu-le ocheade flăcăilor, iar clăcaşele se strînseră mai la o parte, ca nişte potîrnichi sperioase, necutezînd să iasă în faţa părintelui. Acesta se arătă curînd, dădu bună ziua la toţi şi, împreună cu Rocho, începu să hotărască cine la cine să muncească, avînd grijă ca cei cu stare să lucreze şi să fie găzduiţi tot la cei cu stare.

Treaba merse aşa de repede, încît peste o jumătate de ceas toate erau rînduite ; în faţa bisericii nu mai rămaseră decît clăcaşele înlăcrămate, aşteptînd zadarnic să li se dea şi lor bărbaţi să le ajute la cîmp. Ca la un semnal, începu tărăboiul : în faţa caselor erau întinse mese, bucatele erau aduse în pripă, apoi apăru şi rachiul, să deslege limbile şi să înnoade prietenie mai lesne. Fetele, sprintene, bucuroase, duceau blidele şi făceau nazuri, nu mîncau, cei mai mulţi oaspeţi fiind flăcăi şi toţi aşa de ferchezuiţi de parcă ar fi venit la peţit, nu la treabă.

Dar cum nu era vreme de vorbă, tot ce spuseră fu din ce sat sînt şi cum îi cheamă. Aproape că nici nu se atinseră de bucate, mulţumind cuviincioşi şi zicînd că ei nu merită încă un praznic aşa de îmbelşugat.

Nu peste mult plecară la cîmp în căruţe, în frunte cu femeile.

O mare sărbătoare domnea parcă pe lume.

Cîmpiile pustii, amorțite, se însuflețiră dintr-o dată, văzduhul se umplu de zvon de glasuri, de pretutindeni se vedeau înaintînd căruțe și pluguri și toate răzoarele forfoteau de oameni. Peste tot, în livezi și pe miriști, răsunau chiote, saluturi vesele, caii nechezau, roțile neunse de cine știe cînd scîrțîiau, cîinii lătrau, gonind ca nebunii după mînji, și o mare, nețărmurită bucurie, scălda sufletele, revărsîndu-se pe pămînt, și toți oamenii aceștia, cuprinși de-o larmă veselă, dădeau zor pretutindeni, care la cartofi, care la orz, care la secară, ori pe vreo țelină năpădită de buruieni, vioi, plini de viață, ca la joc.

Deodată, peste tot se făcu liniște : în pocnet de bici și scîrțîit de cormane, caii întinseră gîturile și fierul plugurilor ruginite se înfipse în pămînt, răsturnînd primele brazde negre, lucioase. Oamenii parcă pluteau ; răsuflau adînc, făcîndu-și cruce, plimbîndu-și privirile peste ogoare, apoi se opinteau o dată și porneau.

O tăcere dumnezeiască se lăsase peste cîmpii, de parcă ar fi început o slujbă într-o biserică uriașă. Norodul se ghemuia smerit la pămînt și, oftînd plin de nădejde, zvîrlea sămînța sfîntă, roditoare, semănîndu-și truda pentru un viitor rodnic, încredințîndu-se cu toată ființa lor țărînii-mume...

Hei ! Prindeau iarăși viață ogoarele celor din Lipce ! Iată, în sfîrșit, mîna stăpînului după care lînceziseră atît, și cît vedeai cu ochii, de la codrii întunecați pînă la gorganele de unde începeau semănăturile, pe toate locurile, în aerul cețos, cenușiu și verzui, ca o apă acoperind totul, pămîntul era un furnicar de fuste roșii, de nădragi vărgați, de mantale albe, de cai încordați la plug, de căruțe lăsate la capătul ogoarelor.

Era ca și cum un roi de albine ar fi tăbărît pe-o întindere înmiresmată de flori, zumzăind peste tot în liniștea acelei palide zile de primăvară. Numai ciocîrliile, zburînd undeva pe sus, cîntau nevăzute ; uneori trecea cîte-un pui de vînt și arborii se legănau, fustele femeilor se umflau, secara unduia, mîn-

gîiată, apoi vîntul gonea, gonea mai departe spre păduri, cu un rîs înnăbușit.

Iar plugarii trudiră așa fără răgaz ceasuri întregi, oprindu-se doar să se îndrepte de șale și să mai răsufle ; apoi iar se puneau pe treabă. Nu părăsiră locurile nici la amiază, ci se așezară la marginea ogoarelor mîncînd din străchini și odihnindu-și ciolanele. De îndată ce caii își isprăviră grăunțele, oamenii se apucară iar de arat, fără a mai trîndăvi, cu pîntecul plin. Nu se deslipiră de pe ogoare decît cînd se întunecă de-a binelea.

Numaidecît lămpile se aprinseră prin case și se porni o mare tevatură de strigăte și de pași ; tot satul strălucea de focuri, dîrele de lumină căzeau în uliți pe ușile și ferestrele deschise ; în fiece casă cina era pregătită cu înfrigurare. Și era o zarvă și-o hărmălaie — caii nechezau, porțile scîrțîiau, viteii mugeau, gîștele gîgîiau gonite la culcare în țarcuri, țîncii țipau, satul întreg vuia și se cutremura, înecat într-un gîlgîit uriaș de voie bună.

Nu se făcu liniște decît în clipa în care gospodinele îi poftiră pe oaspeți înaintea blidelor. Ca să-i cinstească și mai mult pe bărbați, îi puseră în capul meselor și le întinseră cele mai alese bucate, fără să se zgîrcească nici la carne, nici la rachiu...

Și cina începu ; pretutindeni, pe ferestrele și ușile deschise, zăreai capete strînse roată, dînd cu temei din fălci ; și clinchet de linguri, și mirosul ațîțător al slăninei, care se simțea pînă în drum, gîdilîndu-ți nările.

Numai Rocho n-avea astîmpăr. Mergea din casă în casă, dînd cîte-un sfat, aruncînd un cuvînt bun, fără să se întindă la vorbă, apoi pleca mai departe, la alții, ca un gospodar grijuliu, care ia seama la toate, și bătrînul era tot atît de fericit ca și ceilalți, dacă nu și mai mult.

Pînă și la Anna se simțea că-i zi de sărbătoare, deși ea nu avea nevoie de ajutor, însă ținînd să-i ușureze pe ceilalți, se învoise să găzduiască doi bărbați din Rzepki, care lucrau la Weronka și la Golembowa.

Îi alesese pe aceştia, fiindcă cei din Rzepki se socoteau de neam mare.

Cei din Lipce îşi bătuseră joc totdeauna de nobilia lor, dispreţuind-o şi uitîndu-se la ei mai rău ca la cîrpacii şi meşteşugarii de prin tîrguri, dar cum intrară în casă, Anna înţelese că erau totuşi altfel de oameni, mai de soi.

Bărbaţii erau mărunţei, slabi, îmbrăcaţi ca tîrgoveţii, în surtuce negre, dar cu o înfăţişare semeaţă ; mustăţile le atîrnau în jos ca nişte fuioare de cînepă şi tot timpul se uitau pe sus. Erau însă binevoitori, se purtau frumos şi vorbeau ca boierii. Oameni cumsecade, aşezaţi, şi care-şi puneau în fiece cuvînt atîta gingăşie încît femeile îi priveau fermecate...

Anna le pregăti o cină aleasă şi în cinstea lor aşternu masa cu o faţă curată.

Îi ospătă din belşug, poruncindu-le tuturor să se poarte frumos cu ei. Ai casei călcau numai în vîrful picioarelor, Anna le ghicea din ochi oaspeţilor dorinţele, iar Jagna parcă se zăpăcise de tot : pusese pe ea tot ce avea mai scump şi se uita la ăl mai tînăr ca la o icoană.

— Are el domnişoarele lui la conac, nu se uită la o desculţă ! şopti Jagustynka, şi Jagna se înroşi pînă în vîrful urechilor şi fugi în odaia ei.

În clipa aceea intră şi Rocho, căutînd cu ochii un scaun.

— Oamenii noştri sînt tare miraţi că cei din Rzepki au venit să-i ajute ! spuse el cu voce scăzută.

— Nu ne-am bătut de hatîrul vostru în pădure, aşa că nimeni dintre noi nu poartă pică nimănui ! răspunse cel mai în vîrstă.

— Aşa se-ntîmplă întotdeauna : cînd doi se ceartă, al treilea cîştigă !

— Adevărat, Rocho, dar şi cînd doi se-mpacă, vai de-al treilea — poate s-o păţească, nu-i aşa ?

— Înţelept grăit-ai, domnia-ta, foarte înţelept...

— Iar pacostea care a căzut azi pe cei din Lipce mîine poate să pice şi peste cei din Rzepki.

— Sau peste oricare alt sat, să-mi fie cu iertare, dacă, în loc să se într-ajutoreze şi să se sprijine unul pe altul, în oameni ar intra dihonia şi s-ar dezbina trecînd din răzbunare de partea duşmanului. Vecinii cu glagore la cap şi prietenii sînt ca nişte garduri, ori ca pereţii apărători, prin care porcul nu va răzbi niciodată să rîme pămîntul...

— Ştim bine toate acestea, Rocho, dar uite că ţăranii nu pricep şi din pricina asta se iscă mulţime de gîlcevi...

— A sosit ceasul, luminate gospodar din Rzepki, oamenii se trezesc, se deşteaptă la minte...

Îndată după cină, oamenii ieşiră în cerdac, unde Pietrek le cînta din lăută fetelor care veniseră să asculte.

Seara era liniştită, călduţă, ceaţa se aşternuse peste cîmp ca o lînă albă, nagîţii ţipau jalnic prin mlaştini, moara huruia în legea ei, uneori arborii foşneau... Cerul era înalt, acoperit cu nori negri şi doar pe la marginile lor zdrenţuite răzbeau razele lunii. Pe alocuri, în străfundurile cîte unei spărturi, stelele străluceau puternic, ca răsfrînte-n adîncul unei fîntîni.

Satul zumzăia ca un ştiubei înainte de roire. Ferestrele rămaseră luminate pînă tîrziu în noapte ; potecile, ulicioarele răsunară şi ele multă vreme de murmure înnăbuşite şi de rîsete vesele. Fetele zîmbeau flăcăilor cu dinţii lor frumoşi şi se plimbau cu ei pe lîngă iaz, iar femeile mai în vîrstă, aşezate pe praguri, cu oaspeţii lor, vorbeau în tihnă, bucurîndu-se de răcoarea serii şi de odihnă.

A doua zi, cînd cerul abia se rumenea şi amurgul vioriu al zorilor se mai lipea de pămînt, oamenii se smulseră din mrejele somnului şi începură să se pregătească de lucru.

Soarele răsări frumos, îmbrăţişînd lumea prinsă în chiciura argintie. Pămîntul se deştepta, scăldat în sclipirea şi prospeţimea dătătoare de viaţă a dimineţii. Păsările cîntau gălăgioase, copacii foşneau, apele murmurau, glasuri omeneşti se înălţau în văzduh, iar vîntul, scuturînd tufişurile, împrăştia prin

sat o hărmălaie de țipete, de chemări și cîntecele fetelor, zarva celor ce plecau la cîmp.

Pe luncă ceața mai stăruia, albă ca neaua, dar pe ogoarele mai ridicate se subțiase ; hărțuită, biciuită de razele soarelui, ea se risipea ca fumul de tămîie, înălțîndu-se în cerul neprihănit ca un fuior destrămat. Țarinele, acoperite încă de promoroacă, se mai ghemuiau în cel din urmă somn al lor, umflîndu-se ca bobocii. Oamenii năvăleau de pretutindeni pe ogoarele somnoroase, înotînd prin aburii bătuți de soare și aplecîndu-se liniștiți peste uneltele lor. Din țărînă, din arbori, din zările albastre, dinspre apele scînteietoare, din neguri și din cerul împodobit cu discul de aur al soarelui, din firea întreagă sufla un duh de primăvară, răspîndind o mireasmă așa de puternică și de răscolitoare încît ți se tăia răsuflarea. Sufletele tresăltau de-o bucurie adîncă, sfîntă, pe care numai lăcrămînd o poți spune, ori suspinînd și îngenunchind în fața tainei reînnoirii ce se arată în fiece firicel de iarbă.

Tot norodul acesta privi multă vreme împrejur, apoi își făcu cucernic semnul crucii, șopti o rugăciune scurtă și se apucă tăcut de treabă. Cînd clopotul bătu de liturghie, toți erau pe locurile lor.

Pîcla se risipi repede, scoțînd la iveală cîmpurile luminate de soare. Cît vedeai cu ochii, pe ogoarele din Lipce, vîrstate de luncile verzi ale semănăturilor de toamnă, nu vedeai decît fotele roșii ale femeilor, plugurile arau, grapele fărîmițau bulgării, mînate de fete. Șiruri de femei făceau cuiburi și puneau cartofii, iar uneori, de-a lungul fîșiilor lungi, negre ale arăturilor, se zăreau țărani mergînd cu traista la șold, aplecați puțin înainte și aruncînd cu o mișcare pioasă a mîinii sămînța în pămîntul afînat, dornic s-o primească.

Munceau cu-atîta sîrg, fără a-și înălța capul, încît nici nu-l simțiră pe preot, care, îndată după slujbă, venise să vadă cum îi ară argatul pămîntul. Apoi, spre mirarea tuturor, părintele merse din țarină în țarină, dîndu-le oamenilor, vesel, binețe, întinzînd ici o fărîmă de tabac, dincoace o țigară,

rostind cîte-o vorbă bună, mîngîind pe creştet vreun copil, glumind cu fetele, alungînd cu un bulgăre de pămînt stolurile de vrăbii abătute peste orzul abia semănat. Uneori blagoslovea cel dintîi pumn de grăunţe zvîrlit, făcînd asupră-i semnul crucii, cînd nu-l arunca el însuşi ; şi pretutindeni zorea oamenii — nici un vechil n-ar fi în stare să-i îmboldească la muncă mai bine ca el.

Îndată după prînz, se apucă iar de lucru alături de ceilalţi şi lămuri femeile că, deşi în ziua aceea era sărbătoarea sfîntului Marcu, procesiunea o amînase peste opt zile, la 3 mai.

— Ar fi păcat să pierdem azi vremea, vecinii noştri n-au să mai poată veni a doua oară să ne ajute ! zise el şi nu plecă de pe cîmp pînă în ultima clipă.

Cu sutana suflecată, sprijinindu-se în baston, căci avea un pîntec rotunjor, umbla neobosit şi din cînd în cînd se aşeza pe haturi, să-şi şteargă de pe chelie sudoarea şi să-şi mai tragă sufletul.

Oamenii îi erau nespus de recunoscători, fiindcă sub privirile lui treaba mergea parcă mai cu spor şi mai lesne ; toţi se simţeau foarte măguliţi că însuşi părintele îi îndemna la lucru şi-i supraveghea.

Soarele roşu, rotund, coborîse peste păduri. Cîmpiile se învineţiseră, zările luceau albăstrii, cînd oamenii, isprăvind ce era mai grabnic, luară unul după altul drumul satului, zorind să ajungă acasă înainte de căderea nopţii.

Mulţi dintre ei nici nu mai cinară, ronţăind doar cîte-o coajă de pîine ; alţii goliră la repezeală străchinile pregătite din timp ; caii şi fuseseră înhămaţi la căruţe şi nechezau înaintea caselor.

Părintele se arătă din nou în sat, urmat de astă dată de Rocho ; trecură pe la toţi şi fiecărui oaspete îi mulţumi pentru ajutorul inimos dat celor din Lipce.

— Ce-i dai celui în nevoie, Domnului îi dai. Iată, deşi nu prea veniţi la liturghie, deşi uitaţi de nevoile bisericii, deşi vă spun şi vă tot spun de-un an de zile că podul presbiteriului e spart şi ploaă

înăuntru, am să mă rog bunului Dumnezeu pentru voi, pentru ajutorul dat celor din Lipce... vorbea el cu ochii în lacrimi, sărutînd capetele ce i se aplecau în cale.

Ajunseseră în dreptul fierăriei şi tocmai o luau spre cealaltă parte a satului, cînd le ieşiră în cale nevestele clăcaşilor, cu Kozlowa în frunte.

— Să ne ierte sfinţia-ta, da' venirăm şi noi să punem o întrebare : oaspeţii nu ne dau şi nouă o mînă de ajutor ?

Vorbise înfiptă, cu un glas ascuţit.

— Am aşteptat să ne vie şi nouă rîndul şi, cînd colo, ei pleacă...

— Şi noi, prăpăditele, am rămas de izbelişte... se văitau ele laolaltă.

Părintele roşi, grozav de încurcat.

— Ce să fac ?... N-a ajuns pentru toţi... au stat şi-aşa două zile încheiate... uite... vă spun că... bîiguia el, mutîndu-şi privirea de la una la alta.

— Sigur, i-au ajutat numai pe ăi bogaţi !... plîngea Filipka.

— La noi nu s-a gîndit nimenea, parc-am fi blestemaţi şi afurisiţi.

— Nu, nimănui nu-i pasă de nişte biete amărîte ca noi...

— Să fi tras măcar colea două-trei brazde, să punem şi noi cartofi !... da' nu... nici atîtica... îngăimau ele printre lacrimi.

— Fiicele mele... oaspeţii noştri pleacă acum... aveţi dreptate, nu zic... dar vom găsi noi un mijloc... şi voi, ştiu că o duceţi greu... că bărbaţii voştri zac laolaltă cu ceilalţi... dar uite... vă făgăduiesc că vom găsi un mijloc...

— Da' cin' să ne-ajute ?... Păi dacă nici cartofii nu i-am pus în pămînt, atunci ce să mai aşteptăm ? Ne punem streangul de gît şi gata ! spuse Gulbasowa.

— Staţi, că potrivim noi lucrurile... Uite, vă dau caii mei, vi-i dau pe toată ziua, numai să nu-i siliţi, să nu se aprindă !... O să mă rog şi de morar, de pri-

mar, şi de Boryna, poate vă dau şi ei o mînă de ajutor...

— Poate ! Lungeşte Doamne boala, pîn' s-o coace poama ! Hai, suratelor, să mergem, ce să mai scheunăm acilea degeaba ? Dacă n-aţi avea nevoie, părintele ar sări să v-ajute... Pentru bogătani se găsesc de toate, dar tu, calicule, rabdă şi roade la pietre şi bea lacrimi ! Păstorul se îngrijeşte numai de oi, căci le tunde şi le ia lîna. Da' nouă ce să ne ia ? Păduchii ! ţipă Kozlowa, iar preotul, astupîndu-şi urechile, plecă.

Se strînseră cu toatele grămadă, văicărindu-se în gura mare, iar Rocho încerca şi el cum putea să le potolească, făgăduindu-le să le scoată de la ananghie. Bătrînul le trase deoparte lîngă gard, căruţele curgeau acum din toate părţile, drumurile se înnegriseră de oameni, de cai, şi carele huruiau, şi din toate pragurile zburau vorbe de mulţumire :

— Dumnezeu să v-ajute !

— Mergeţi cu bine !

— O să vă răsplătim şi noi la vremea noastră !

— Veniţi duminicile pe la noi, oricînd, ca la neamuri !

— Multă sănătate pe-acasă ! Şi să veniţi şi cu nevestele !

— Dac-o fi careva în nevoie, îl ajutăm din tot sufletul !

— Rămîneţi cu bine şi Dumnezeu să vă dea roadă, oameni buni! strigau ei, fluturîndu-şi pălăriile şi dînd din mîini.

Fetele şi copiii mergeau pe lîngă căruţe, şi aşa îi însoţiră pînă la marginea satului. Învălmăşeala cea mare era pe drumul cu plopi, căci pe-acolo se scurgeau oamenii din trei sate. Căruţele înaintau încet şi toţi vorbeau voioşi, rîzînd şi glumind.

Cădea înserarea, cele din urmă licăriri ale zilei se stingeau şi doar pe ape se mai tîrau dîre roşii, răzleţe : negura se îngrămădea pe lunci şi calmul primăvăratic al serii ţesea peste pămînt o pînză străvezie. Undeva departe broaştele prinseră a orăcăi...

Îi însoţiră pe oaspeţi pînă la răscruce şi acolo se despărţiră cu hohote de rîs şi chiuituri. Dar înainte ca drumeţii să dea bice cailor, o fată începu să le cînte :

Vino, Jasiek, şi ne-om lua !
Brişca tatii i-auzi, ia,
Sus, pe pod, cum duduie —
Hei, duru da !
I-auzi cum mai duduie !

La care flăcăii, întorcîndu-se în picioare în căruţe, îi răspunseră :

Nu, acu', Marysia mea,
Că nuntaşii-or îngheţa.
Am să vin prin postu-ăl mare...
Hei, duru da !
Am să vin prin postu-ăl mare !...

Glasuri tinere răsunau în roua serii, zburînd departe pînă la capătul lumii.

VII

Vin bărbaţii !

Vestea căzu ca trăsnetul şi se întinse în tot satul asemeni unui pîrjol.

E adevărat oare ? Cînd ? Şi cum ?...

Nimeni însă nu ştia încă nimic.

Atîta era sigur, că vătăjelul comunei, care se îndreptase spre primar cu o hîrtie în mînă, înainte de răsăritul soarelui, dăduse ştirea aceasta Klembowei, care tocmai atunci mîna gîştele spre eleşteu,

iar femeia se repezise numaidecît în vecini ; fetele Balcerkowei duseseră vestea mai departe, strigînd şi ele la vecinii lor mai apropiaţi şi n-apucară să-şi spună bine rugăciunea, că tot satul era în picioare, pradă unei fierberi şi unei bucurii de neînchipuit.

Era în mai, pe la revărsatul zorilor, ziua îşi deschidea ochii posomorîtă. Burniţa ca printr-o sită măruntă-măruntă şi picurii susurau în frunzişul pomilor, gata să înflorească.

Vin bărbaţii ! Vin bărbaţii !

Strigătul acesta cuprinsese întreg satul, tunînd peste livezi, înălţîndu-se din fiece casă, asemeni unui dangăt vesel de clopot ţîşnind din piepturi ca o flacără.

Abia se crăpase de ziuă şi oamenii se vînzoleau, parcă s-ar fi pregătit de iarmaroc. Copiii zburdau ţipînd pe uliţe, uşile pocneau, femeile se îmbrăcau în prag, uitîndu-se cu dor printre pomii înfloriţi, scrutînd depărtările plumburii.

— Vin cu toţii ! Gospodarii, argaţii, flăcăii ! Uite-i că vin ! Au ieşit din pădure şi acum vin buluc pe drumul cu plopi ! strigau ei pe rînd ; şi în toate părţile se auzeau chiote, iar gospodinele mai nerăbdătoare goneau ca nebunele în întîmpinarea lor ; prin unele locuri se şi auzeau bocete, tropot şi alergătura celor care-o şi luaseră înainte...

Fugeau de le sfîrîiau călcîiele pe lîngă biserică, pe drumul cu plopi, şi papucii le lipăiau în picioare, împroşcînd stropi de noroi, dar pe şleahul lung, bătut de ploaie, nu se vedeau decît băltoace de apă.

Dar pe sub plopii negri de umezeală, nici ţipenie de om.

Deşi crunt dezamăgită, lumea se aruncă în pripă, fără a se mai gîndi, spre celălalt capăt al satului, dincolo de moară, pe drumul dinspre Wola, căci şi pe-acolo ar fi putut să se ivească.

Dar şi în partea aceea drumul era pustiu. Ploaia ţîrîia, aşternînd în lungul şleahului o pînză sură ; şanţurile se umpluseră de scursuri, printre brazde apa creştea, se umfla, pe uliţe şiroiau şuvoaie în-

spumate, iar cîmpurile verzi şi tufarii înfloriţi îşi fereau florile pălite.

— Zboară pe sus ciorile, e semn că stă ploaia ! spuse careva, privind zadarnic în zări.

Mai înaintară puţin, căci pe drumul dinspre conacul ars se vedea apropiindu-se un om.

Era cerşetorul orb, pe care-l ştia tot satul ; dulăul legat de-un curmei lătră furios şi dădu să se repeadă la femei, pe cînd orbul, încordat, trăgea cu urechea, pregătindu-şi toiagul să se apere ; dar auzind vorbă, îşi linişti cîinele şi, dînd bună ziua, grăi vesel :

— Parc-ar fi oameni din Lipce... Ai ?... Şi cam multicei...

Fetele îl înconjurară îndată, potopindu-l cu întrebări.

— M-au năpădit coţofenele şi i-auzi cum ţipă toate deodată ! mormăi el, ascultîndu-le cu luare-aminte pe fiecare.

Ceata fetelor se întoarse, cu cerşetorul în mijloc, care mergea şontîc-şontîc, zvîrlindu-şi ţeapăn piciorul de lemn şi întinzîndu-şi înainte faţa lui mare, de orb.

Avea obrajii roşii, bucălaţi, ochii acoperiţi de albeaţă, sprîncenele cărunte, stufoase, un nas cît o trîmbiţă, iar pîntecele cam măricel.

Omul le ascultă cu răbdare. Cînd pricepu despre ce-i vorba, zise :

— Păi, cu vestea asta sileam şi eu spre sat. Un ovrei mi-a spus dăunăzi în mare taină că ăi din Lipce se-ntorc azi de la puşcărie. Ieri mi-a spus, şi atunci ce mi-am zis eu ? Ia s-o iau eu mîine la drum, să le duc cel dintîi vestea, că doar puţine sate-s ca Lipce ! Dar voi ale cui sînteţi, porumbiţelor ? După glasuri nu vă ştie moşul...

— Marysia Balcerkowna !... Nasta Golembiowa !... Ulisia Soltysowa !... Kasia Klembowa !... Hanusia Sikorzanka ! strigară ele pe rînd.

— Oho ! Floarea fetelor ! Mi se pare mie că alergaţi în calea flăcăilor şi cînd colo dădurăţi de-un ghiuj, de-un biet cerşetor, aşa-i ?...

— Nu-i adevărat ! Noi am ieşit în calea părinţilor ! ţipară ele din nou.

— Staţi că nu-s tare de ureche, sînt orb numai ! spuse el, înfundîndu-şi mai bine pe cap căciula de miel.

— În sat lumea zicea că se-ntorc şi de-aia am ieşit înaintea lor.

— Şi pe drum n-am dat de nimeni !

— O fi prea devreme ; bine ar fi dacă gospodarii ar ajunge pîn-la amiază, că flăcăii n-or apuca să vină poate nici pînă-nserat.

— Cum aşa ? Dacă le dă drumul la toţi, se-ntorc cu toţii deodată !

— Ei, dar poate c-or mai petrece şi ei niţel pe la oraş !... Parcă puţine fete-s p-acolo !... Ce zor au ei să vină la voi ?... Hi-hi ! făcu el rîzînd.

— Lasă-i să petreacă ! Nu plînge nimeni după ei !

— De bună seamă că la oraş sînt multe fete care s-au tocmit doici, ori să le aprinză ovreilor focul în sobe... au să-i primească frumos, murmură întunecată Nastusia.

— Ăl de se-nhaită cu desfrînatele de la tîrg cu noi nu mai dă ochii !...

— N-ai mai fost de mult prin Lipce, moşule ! spuse careva.

— Cam de multicel, de pe la toamnă. Am iernat la nişte oameni miloşi, am stat la căldurică la o curte boierească !

— Poate la Wolka ? La boierul nostru, nu ?

— Da, la boierul din Wolka. Eu mi-s totdeauna frate cu ăi bogaţi şi cu javrele lor : mă ştiu şi nu-mi fac rău ! Mi-au dat un loc cald pe cuptor şi mîncare cît am putut să mă îndop şi toată ziulica am împletit la lozii şi l-am lăudat pe Dumnezeu. Am dus-o binişor şi nici dulăului meu nu i-a mers rău ! Ehei, boierul e pişicher ! Ţine cu cerşetorii, ştie că traista şi păduchii o să-i capete pe degeaba !... Hi-hi ! rîdea de i se cutremura pîntecele şi clipea din ochi, sporovăind într-una. Cînd Domnul a dat de s-a făcut primăvară, mi s-a făcut lehamite de palate şi de linguşirile boiereşti şi m-a apucat dorul

de cocioabe, de lumea largă... Hei, ia uitați-vă la ploaia asta — aur curat ! Ce roadă o să avem — tot pămîntul miroase a iarbă crudă... Dar unde fugiți ? Hei, porumbițelor !

Le auzise deodată rupînd-o la fugă, lăsîndu-l singur lîngă moară.

— Hei, fetelor !

Dar nici una nu-i mai răspunse ; văzuseră femeile îndreptîndu-se spre casa primarului și alergaseră și ele într-acolo.

O jumătate de sat se adunase la primar acasă, să afle ceva hotărît.

Primarul abia se trezise. Stătea în prag numai în nădragi, înfășurîndu-și în obiele labele picioarelor și țipa la nevastă-sa să-i aducă cizmele.

Femeile tăbărîră pe el gălăgioase, gîfîind, pline de noroi, unele nepieptănate, nespălate, și cu toatele abia mai suflînd de nerăbdare.

Primarul le lăsă să-și verse focul, își trase ciubotele proaspăt unse cu untură de porc, se spălă în tindă și, pieptănîndu-și cîlții de pe cap la fereastra deschisă, rînji :

— Vă arde de bărbați, hai ? N-aveți grijă, că vin ei azi, vă spun eu, primarul ! Mamă, se-ntoarse el spre nevastă-sa, ia dă-mi hîrtia aia de-a adus-o vătăjelul... E după icoană.

Luă hîrtia, o întoarse pe o parte, pe alta, apoi spuse, bătînd în ea cu degetele :

— Stă scris aci negru pe alb ! „Avînd în vedere că țăranii din satul Lipce, comuna Tymow, județul...", dar citiți și voi ! Dacă vă spun eu că se întorc, așa e, altfel n-aș mai fi primar.

Le întinse hîrtia, care începu să umble din mînă în mînă și, cu toate că nici una nu înțelegea boabă, se uitară la ea, holbîndu-și ochii cu o bucurie plină de teamă, căci era zapis de la stăpînire și o priveau ca pe-o icoană, pînă ce ajunse în mîinile Annei, care, apucînd-o prin broboadă, o dădu înapoi.

— Cumetre, și vin toți, ai ? întrebă ea cu inima cît un purice.

— Acolo scrie că se-ntorc, așa că ce mai vrei !...

— Dacă ridicară odată tot satul, tot odată e musai să le dea drumul la toţi ! vorbi una dintre femei.

— Intră, cumătră, că te-a murat ploaia ! o pofti primăreasa pe Anna, dar ea nu vru să intre ; trăgîndu-şi broboada pe ochi, făcu cea dintîi cale-întoarsă.

Mergea încet, abia mai răsuflînd de bucurie şi de spaimă.

„Sigur că se-ntoarce şi Antek !“ îşi zicea ea, şi deodată se sprijini de gard ; o apăsa ceva la lingurică şi era mai-mai să pice jos. Trase multă vreme aer în piept cu buzele arse de fierbinţeală... Nu, nu se simţea încă bine, era tare slăbită. „Vine Antek !“ O bucurie mare îi smulse acest ţipăt şi numaidecît o frică, nelinişti, temeri nelămurite începură s-o năpădească.

Se tîra din ce în ce mai greu pe lîngă uluci, căci drumul era înţesat de femei care goneau rîzînd, pălăvrăgind, strălucind de veselie ; fără să se sinchisească de ploaie, se adunau pe lîngă case sau pe malul iazului, vorbind în gura mare.

Jagustynka o ajunse din urmă.

— Ai auzit ? Asta zic şi eu veste ! Am aşteptat-o zi de zi, şi acu, cînd o aflarăm, m-a lovit parcă cu parul în moalele capului. De la primar vii ?

— Da, şi el zicea că vin şi ne-a citit chiar o hîrtie.

— Dacă a citit, atunci aşa trebuie să fie ! Slavă ţie, Doamne, se-ntorc gospodarii ! Vin acasă, bieţii de ei ! şopti ea cu înfocare, desfăcîndu-şi larg braţele.

Din ochii ei spălăciţi curgeau şiroaie de lacrimi. Anna o privi uimită.

— Eu credeam că-i blestemi şi cînd colo-i jeleşti şi-i boceşti ! Ce-i cu dumneata ?...

— D-apoi cum se poate să spui una ca asta ? Să blestem, tocmai acu ? Omu-şi mai dă drumu' la limbă, la necaz, dar ce-i în inima lui doar el ştie ; vrei, nu vrei, trebuie să te bucuri ori să te amărăşti laolaltă cu lumea... Nimeni nu poate trăi singur cuc, nu...

Treceau pe lîngă fierărie : baroasele căzeau cu vaier mare pe nicovală, focul ţîşnea roşu din forjă, iar meşterul făurar întindea o şină pe-o roată. Vă-

zînd-o pe Anna, se îndreptă şi-şi înfipse privirile în faţa ei rumenă de emoţie.

— Ce s-a întîmplat ? A apucat şi Lipce să aibă sărbătoare ?... Am auzit că unii ar veni acasă.

— Ba vin cu toţii ! A citit primarul ! îl îndreptă pe loc Jagustynka.

— Toţi ?... Şi ucigaşii ? Ăstora nu poate să le dea drumul aşa de repede...

Anna văzu negru înaintea ochilor, pămîntul se învîrti cu ea, dar se ţinu pe picioare şi, plecînd, îi trînti cu o ură sălbatică :

— Uscaţi-s-ar limba-n gură !

Zori pasul, fugind de rîsul lui, care-i sfîrteca inima ca nişte colţi.

Abia cînd ajunse în cerdac, se întoarse şi privi îndărăt...

— Plouă şi iar plouă !... O să fie greu de ieşit cu plugul la arat.

Se făcea că-i liniştită.

— Ploaia de dimineaţă e ca baba la joc, nu ţine mult.

— Şi mai avem de pus şi cartofii...

— Acuşi vin femeile, au zăbovit din cauza acestei veşti, dar vin ele acuşi... Trecui pe la ele de cu seară şi toate mi-au zis că vin la lucru.

În casă ardea focul, era cald şi mai multă lumină decît afară. Jozia curăţa cartofi, copiii se jucau, încercînd să potolească pruncul nou-născut, care zbiera cît îl ţinea gura. Îngenunchind în faţa leagănului, Anna îi dete să sugă.

— Jozia, zi-i lui Pietrek să puie scîndurile la căruţă şi să care gunoiul de la Florka pe ogorul cela de lîngă secara lui Paczes. Pînă stă ploaia poa' să ducă două-trei căruţe. La ce să stea cu mîinile-n sîn ?

— La dumneata nimeni nu leagă prietenie cu lenea.

— Nu, că nici eu nu mă cruţ...

Se ridică, vîrîndu-şi sînul la loc în cămaşă.

— Stai, uitasem că azi după-prînz e sărbătoare ! Părintele a zis că procesiunea de Sfîntul Marcu, amînată acu' opt zile, se ţine azi...

— Păi procesiunile se ţin numai la Rusalii !...

— A zis părintele, a vestit din amvon lumea, şi aşa e : azi mergem la troiţe, se sfinţesc pietrele de hotar...

— Ce scărmăneală o să le mai tragem băieţilor noştri [1] ! spuse Jozia rîzînd şi întorcîndu-se spre Witek care tocmai intra în casă.

— Uite, vin femeile ! Du-te cu ele şi arată-le ce-au de făcut. Eu rămîn acasă să deretic şi să gătesc. Jozka şi Witek să ducă cartofii la cîmp ! porunci Anna, uitîndu-se la femeile cu ziua care, cu sape şi coşuri în mîini, se adunau lîngă perete, ştergîndu-şi papucii de noroi ; erau aşa de înfofolite în broboadele lor, că abia li se vedeau ochii.

Jagustynka le duse îndată, peste pîrleaz, la drumul ce dădea în cîmp, unde chiar de lîngă stoguri începeau ogoarele negre, mustind de apă.

Se apucară îndată de lucru, cîte două pe-un rînd. Săpau gropi cu sapa şi, punînd în ele cartofii, le astupau cu pămînt.

Erau patru femei, fără a mai pune la socoteală pe cea care supraveghea lucrul, pe Jagustynka.

Dar treaba mergea greu. Mîinile le amorţiseră de frig, pămîntul era moale, apa le intra în papuci, iar boarfele de pe ele se întăriseră de noroi, căci ploaia, deşi caldă şi din ce în ce mai măruntă, se cernea într-una, topind brazdele, şiroind peste livezi, care-şi aplecau în drum crengile înflorite, desfătate tainic, ameţite de bătaia deasă a stropilor.

Vremea însă mergea spre schimbare : cocoşii cîntau, pe alocuri cerul se însenina, rîndunelele spintecau văzduhul, pornite parcă în recunoaştere, iar ciorile, luîndu-şi zborul de pe acoperişuri, se lăsau încet pe ogoare.

---

[1] Aluzie la un vechi obicei, practicat odinioară şi la noi. Spre a fixa bine în memoria sătenilor liniile de demarcaţie ale proprietăţii, copiii erau bătuţi lîngă pietrele de hotar, ca să le ţină minte.

Femeile scormoneau pămîntul, aplecate deasupra brazdelor, ca niște boccele de cîrpe muiate. Munceau pe îndelete, fără a se grăbi, mai stînd la taifas, cum trudești pentru altul, ca să-ți plătești datoriile. În cele din urmă, bătrîna, care semăna mazăre pe marginea ogorului, Jagustynka, își îndreptă trupul și, privind în jur, spuse tare :

— Azi nu prea se văd gospodine, nici pe cîmp, nici prin grădini.

— Li se-ntorc bărbații și nu le mai stă capul la lucru !

— Păi da, le fac mîncărică și le-ncălzesc așternuturile...

— Rîzi dumneata, rîzi, dar ce-ai mai da fuga de i-ai vedea ! zise Kozlowa.

— Nu zic nu, mi s-a urît și mie să văd satul fără bărbați ! Oi fi eu bătrînă, dar vă spun că, ticăloși, pezevenghi și arțăgoși cum sînt, destul să se-arate unul la față, fie și-un pîrlit, că viața ți se pare mai frumoasă, mai veselă, mai ușoară. Care zice că nu-i așa, aia minte ca o cățea !

— Ce i-au mai așteptat, săracele, ca rața ploaia ! oftă una dintre ele.

— Și ce-or să mai plătească ele așteptarea asta, mai ales fetele...

— Da, da, nici nouă luni n-or să treacă și părințelul nostru n-o să mai pridideasca singur...

— Muieri bătrîne ce sînteți și n-aveți minte. Păi de ce-a mai făcut Dumnezeu pe lume femeia ? Nu-i păcat să ai copii ! ridică glasul nevasta lui Grzela gură-strîmbă.

— Dar văz că-mneata o ții una și bună ; aperi copiii din flori !

— Da, cum să nu, și-am să-i apăr pîn-la moarte : din flori, din neflori, se cheamă că tot sămînță omenească e, au și ei dreptul lor pe pămînt, iar Domnul nostru Isus Hristos îi cinstește, că el te judecă după faptele tale, bune ori rele...

Rîseră de ea, făcînd haz mare. A lui Grzela însă se mulțumi să-și frece mîinile una de alta și să dea din cap.

— Spor la treabă ! Cum merge ? strigă Anna peste pîrleaz.

— Mulţumim dumitale, merge bine, numai că e cam moale pămîntul.

— Cartofi mai aveţi ?

Se aşează pe-un leaţ, să mai răsufle oleacă.

— O să vă aducem cît trebuie. Dar nu-s tăiaţi prea gros ?

— Prea gros ? Păi îi tăiem juma-juma. La morar pe-ăi mai mici îi pun întregi. Rocho zice că aşa leagă rod de două ori mai mult.

— O fi vreo scorneală nemţească. De cînd îi satul, lumea a tăiat cartofii în atîtea bucăţi cîţi ochi are fiecare, zise cu arţag Gulbasowa.

— Asta-i acum, dar ce, oamenii de azi or fi mai proşti decît ăi de al' dată ?...

— Da, azi oul cică-i mai isteţ decît găina şi vrea să mîie el cîrdul...

— O fi ! Dar eu zic că unii măcar c-au îmbătrînit, au rămas la mintea copiilor ! încheie Anna, plecînd de lîngă pîrleaz.

— Ce fudulă mai e, parcă toată gospodăria lui Boryna ar fi a ei ! mormăi Kozlowa, uitîndu-se după ea.

— Las-o-n pace : asta nu-i muiere, e aur curat ! Mă întreb dacă se găseşte una mai bună şi mai cu cap ca ea. Eu stau toată ziulica lîngă ea şi am ochi şi-o cunosc. A pătimit atîtea, săraca, de să te ferească Dumnezeu !...

— Şi cîte n-o mai aşteaptă... Jagna e-n casă şi cînd o veni Antek, să vezi tărăboiul dracului... Om trăi şi-om vedea...

— Auzii că Jagna s-a înhăitat cu primarul ! Să fie adevărat ?

Începură să rîdă cu toatele de Filipka ; întreba de un lucru pe care şi vrăbiile îl ciripeau pe acoperişuri.

— Ţineţi-vă gura, că vîntul are urechi şi duce vorba unde nu-i bine ! le certă Jagustynka.

Se aplecară la pămînt şi sapele sclipiră, izbind uşor colţii pietrelor ; sporovăiau, bîrfind tot satul.

Anna trecu pe sub vișini încovoiată, căci ramurile pline de flori, de frunze și îmbibate de apă atîrnau grele asupră-i.

Se duse în ogradă să vadă cum merg treburile.

De la Paști aproape că nici nu pusese piciorul în ogradă. Avusese lehuzie grea, dar vestea de azi o ridicase din pat și o ținea pe picioare. Deși se mai clătina la fiece pas, se uita peste tot și, de ce se uita, o cuprindea mînia.

Vacile arătau ca naiba, pline de noroi, purceii rămaseseră mici, piperniciți, pînă și gîștele păreau blegi, amorțite, parcă degeneraseră.

— Ai putea măcar să iei un șomoiog de paie și să freci calul ăla ! se răsti ea la Pietrek, care pornea cu gunoiul, dar argatul mormăi ceva pe sub nas și-și văzu înainte de drum.

În hambar, altă belea : porcul Jagnei rîma în grămada cu cartofi, iar găinile scurmau în pleava care de mult ar fi trebuit să fie urcată în pod. Tăbărî cu gura pe Jozka, puse mîna și în chica lui Witek, care abia scăpă și o tuli, iar fata începu să bocească.

— Muncesc ca o roabă și dumneata țipi la mine toată ziua, și Jagnei, care stă de pomană, nu-i zici nimic.

— Haide, proasto, liniștește-te ! Nu vezi ce-i aici ?

— Da' pot eu să le fac pe toate ?

— Hai, taci ! Du cartofi femeilor, să nu le lipsească !

Încetă s-o mai cicălească : „E drept, fata nu poate să le facă pe toate, și argații... Doamne, Dumnezeule ! Cum deschid ochii dimineața, se-ntreabă : nu mai vine seara o dată ? Să te ajuți cu argații, e ca și cum ai pune lupul să-ți păzească oile ! Ce oameni fără suflet !"

Astfel își zicea ea și tot focul și-l vărsa asupra porcului, care o luă la fugă guițînd, în vreme ce Lapa se ținea scai după el, mușcîndu-l în joacă de ureche...

Se uită apoi în grajd, unde domnea aceeași neorînduială : iapa rodea ieslea goală, mînzul, mînjit de noroi ca un porc, își mînca paiele de sub el...

— Să fi văzut Kuba una ca asta, i s-ar fi rupt inima de jale, şopti ea, dîndu-le un braţ de fîn şi mîngîind grumazul moale şi cald al mînzului.

Mai departe nu merse ; o apucase sila şi parcă i se aşezase un nod în gît ; se sprijini de patul lui Pietrek şi începu să plîngă încetişor, fără să ştie nici ea de ce.

Nu mai avea vlagă în ea, îşi simţi toată fiinţa căzînd şi rostogolindu-se ca o piatră grea. Nu mai putea să se împotrivească soartei, Isuse, nu mai era în stare ! Se simţea singură şi părăsită în lumea asta, ca un pom răzleţ, în bătaia vînturilor şi ploilor ! Nimănui cui să se plîngă şi nici o nădejde să ajungă mai repede la capătul suferinţelor ! Nimic ! Se otrăvea mereu cu plînsul şi cu necazurile... Nimic, decît chinuri şi iar chinuri, în aşteptarea unor dureri poate şi mai mari...

Mînzul o lingea pe faţă ; fără să-şi dea seama, se lipi de gîtul lui şi plînse amar.

Ce folos că are avere, gospodărie, că oamenii o cinstesc, cînd nici o clipă de fericire nu-i luminează viaţa ! Nimic, absolut nimic ! Scotea suspine aşa de grele, că iapa necheză spre ea şi începu să se zbată în lanţ.

Se tîrî pînă-n casă şi, lipindu-şi de sîn copilul care plîngea, se uită pierdută la geamurile năduşite, brăzdate de picuri şiroinde.

Copilul începu să dea din picioare, scîncind şi plîngînd.

— Taci cu mama, taci !... Vine tata şi-ţi aduce un cocoşel... Vine şi-ai să urci cu el pe cal... Taci cu mama, taci ! A, a, a ! *şi doi pisoiaşi ! mici şi drăgălaşi !*... Vine tăticu, vine ! luluia ea, legănîndu-şi copilul şi umblînd cu el în sus şi în jos prin odaie.

— Poate că se-ntoarce ! îşi spuse ea, oprindu-se-n loc dintr-o dată.

O flacără îi străbătu trupul, o putere neaşteptată îi îndreptă spatele aplecat, umplînd-o de-o bucurie atît de mare, încît se trezi mergînd spre cămară, ca să-i taie o bucată de slănină : voia să trimită şi după rachiu, pornise chiar spre ladă, să se îmbrace frumos

pentru el, dar înainte de-a o deschide, își aduse aminte de vorbele fierarului, care se înfipseră iar în inima ei chinuită, ca niște gheare de uliu ; se întristă deodată, lăsînd să-i rătăcească prin încăpere privirea înflăcărată, ca și cum ar fi vrut să ceară ajutor, nemaiștiind ce să facă, la ce să se gîndească...

— Dar dacă nu se întoarce ! Dumnezeule ! gemu ea, apucîndu-se cu mîinile de cap.

Se temea să rostească vorbele acestea, însă ele răsunau în făptura ei ca într-o fîntînă ; ceva clocotea în ea, se frămînta și i se urca în piept, ca un țipăt de groază.

Copiii începuseră să se bată și să strige ; ea îi dete afară și se apucă să gătească ; Jozka venea mereu în casă să întrebe dacă mîncarea-i gata.

Trebui să-și oprească plînsul și să-și înnăbușe durerea în suflet, căci jugul greu al muncii de zi cu zi i se lăsase din nou pe grumaz, amintindu-i că lucrul nu așteaptă...

Se străduia cît putea, deși picioarele i se împleticeau și toate îi scăpau din mîini. Ofta cu amărăciune și din cînd în cînd o lacrimă îi brăzda fața ; atunci privea plină de dor lumea înecată în ceață...

— Jagusia nu vine și ea să puie cartofii ? strigă Jozka pe fereastră.

Anna lăsă oala cu borș și alergă în odaia de alături.

Bătrînul zăcea pe-o rînă, cu fața la geam, de parcă s-ar fi uitat la Jagna, care-și pieptăna părul lung și auriu în fața oglinzii, așezată pe ladă.

— Ce, azi e sărbătoare, nu lucrezi ?...

— N-am să mă duc despletită...

— De azi-dimineață puteai să-l piepteni de zece ori !

— Puteam, dar uite că nu l-am pieptănat !

— Jagna, cu mine să nu vorbești așa !

— Da' de ce ? Mă dai afară ? Îmi tai din drepturi? răspunse ea dîrză, pieptănîndu-se tot mai încet. Nu stau la dumneata și nu trăiesc din mila dumitale !

— Dar din a cui ?

— Nu uita că sînt la mine acasă !...

— Să moară tata și-ți arăt eu la cine stai !

— Dar cît trăiește pot să-ți arăt ușa !

— Mie ? Mie ?... sări ea ca șfichiuită de bici.

— Te legi mereu de mine, ca un scai de coada vacii ! Nu-ți zic nimica rău și țipi la mine ca la o mîrțoagă...

— Mulțumește lui Dumnezeu că ai scăpat numai cu atît ! se zbîrli Anna, amenințătoare.

— Încearcă ! Oi fi eu o biată orfană părăsită și lipsită de apărare, dar ai să vezi cine-i mai tare !

Își aruncă părul de pe față, cu ochii tăioși, scăpărînd fulgere de mînie, dar asta o înfurie pe Anna și mai mult și, ridicînd pumnii, începu să strige tot ce-i venea pe limbă.

— Mă amenințI, ai ? Încearcă, numai, încearcă ! Mironosița ! Auzi, orfană părăsită !... Nu, zău ! Parcă nu știe lumea ce faci ! Parcă nu ți-ar cunoaște trebușoarele ! De cîte ori nu te-a văzut cu primarul la crîșmă ! Atunci cînd ți-am deschis ușa după miezul nopții, veneai de la chef, destrăbălato, erai beată ca o scroafă... Dar ulciorul nu merge de multe ori la apă !... Cîte nu i se spun în șoapte, pe ascuns, celui care se grozăvește... O să se isprăvească odată și cu fala asta a ta și atunci nici primarul, nici fierarul n-o să te mai poată apăra, dezmățato !

Țipa așa de tare încît simțea că se înnăbușe.

— Fac ce-mi place și nu dau voie nimănui să-și bată joc de mine ! zbieră Jagna deodată, aruncîndu-și pe spate părul ca un mănunchi de in din cel mai curat.

Își ieșise de tot din fire, era gata chiar să lovească ; tremura din rărunchi, strîngîndu-și tare pumnii pe lîngă șolduri și avea o privire atît de fioroasă, încît Anna simți că i se taie curajul ; tăcu și, trîntind ușa, ieși din odaie.

Dar după această ceartă, simți că nu se mai poate mișca ; se așeză lîngă fereastră, cu copilul în brațe, pe cînd Jozka punea masa.

Abia cînd ceilalți se împrăștiară, fiecare pe la treburile lui, simți că-i mai vine inima la loc ; lăsînd la o parte lucrul, se duse la taică-său, care bolea de

cîteva zile, dar pe la jumătatea drumului se răzgîndi şi se întoarse acasă.

Era atît de cătrănită, că nu mai putea nici să meargă.

După aceea, deşi mai prinsese ceva puteri, nu făcu decît treburi uşoare, dînd de lucru mîinilor, fără să se gîndească la ce face. Se gîndea într-una la Antek, cu ochii pierduţi în depărtare.

Vremea se îndrepta. Ploaia încetase, picături de apă se prelingeau încă de pe acoperişuri şi din copaci, vîntul nu mai clătina ramurile, ochiuri de apă umpleau drumurile — treptat-treptat, firea se însenina.

Toată lumea se aştepta ca soarele să se arate după-amiază. Rîndunelele şi începuseră să zboare pe sus ; nori albi, pufoşi călătoreau pe cer, valuri de căldură veneau dinspre cîmp, iar păsările ciripeau vesel în livezile ninse de floare. Zarva sporea în sat : mai din fiece horn ieşeau trîmbe de fum, căci se pregăteau bucate alese şi bucuria lumina cocioabele, iar vorbele femeilor zburau de la o casă la alta, în timp ce fetele se găteau de sărbătoare, legîndu-şi panglici în cosiţe ; multe femei dădeau fuga după rachiu, iar ovreiul, bucuros că se întorc ţăranii, dădea pe datorie fiecăruia cît voia ; din timp în timp, cineva se urca pe acoperiş, scrutînd cu încordare drumurile ce duceau la oraş...

Erau atît de prinşi cu treburile gospodăriei, încît foarte puţine femei se duseră în ziua aceea la cîmp. Uitaseră pînă şi să-şi scoată la eleşteu gîştele, care acum făceau larmă mare în ogradă ; copiii, lăsaţi de capul lor, făceau pe uliţe un tărăboi, de nu se mai auzea om cu om. Cei mai răsăriţi, înarmaţi cu prăjini lungi, năvăliseră pe drumul cu plopi şi, căţărîndu-se în copaci, stricau cuiburile de ciori, iar păsările speriate se roteau pe sus, ca un nor de funingine, croncănind jalnic ; cei de-o şchioapă alungau mîrţoaga oarbă a preotului înhămată la saca, vrînd s-o împingă în eleşteu, dar mîrţoaga era prea deşteaptă ca să se lase păcălită. Uneori se oprea chiar pe marginea malului, făcîndu-le parcă în ciudă, lăsîndu-şi capul în

jos şi, la ţipetele ştrengarilor, încreţindu-şi doar pielea şi lepădînd răbdător de pe ea noroiul cu care-o împroşcau mereu. Dar cum simţea pe cîte unul că se suie pe butoi şi vrea să puie mîna pe hăţuri, calul începea să necheze şi, urnindu-se din loc, se repezea la laia de copii, care se risipea ţipînd. Îl necăjiră astfel multă vreme şi, în cele din urmă, unul din ei îi plimbă pe la bot un şomoiog de paie aprins. Bietul cal se sperie şi se năpusti în lături, dînd chiar peste poarta deschisă a lui Boryna. Trînti poarta jos şi se încurcă aşa de rău în laţuri şi scînduri, încît copiii tăbărîră pe el din toate părţile, croindu-l cu beţele.

Şi-ar fi rupt picioarele în scînduri, dacă Jagna n-ar fi auzit ţipetele şi n-ar fi alungat cu băţul dracii de copii ; ea scoase calul la drum şi, cum animalul, speriat, pierduse direcţia vîntului, iar băieţii îl pîndeau ascunşi prin apropiere, se hotărî să-l ducă acasă la preot.

Îl mîna pe cărarea ce şerpuia între ograda preotului şi a lui Klomb, cînd tocmai în clipa aceea o brişcă se opri în faţa casei organistului, care se afla în fund. Nevasta organistului se şi urcase pe capră, iar Jasio îşi lua rămas-bun de la ai lui.

— V-am adus calul, îl speriaseră băieţii... începu ea ruşinată.

— Bărbate, cheamă-l pe Walek să-l ia ! Trîntore, laşi calul singur să-şi rupă picioarele ? tăbărî ea cu gura pe argat.

Văzînd-o pe Jagna, Jasio trase cu coada ochiului spre părinţi şi-i întinse mîna.

— Rămîi sănătoasă, Jagus !

— Gata, şi pleci la şcoală ?

Inima i se strînse puţin, parcă ar fi încercat-o o părere de rău.

— Îl duc la seminar să se facă preot ! răspunse cu mîndrie nevasta organistului.

— Preot !

Şi se uită mirată la el. Băiatul stătea în faţă, cu spatele la cai.

— Aşa am să pot vedea mai mult timp satul ! spuse el, îmbrăţişînd cu o privire duioasă acoperişul casei

părinteşti, căptuşit de muşchi verde, livezile strălucind de rouă şi încărcate de flori.

Caii se urniră din loc, luînd-o uşor la trap.

Jagna se ţinu cîtva timp după brişcă. Jasio le striga ceva surorilor sale, care boceau în faţa casei, dar n-o vedea decît pe ea, ochii ei înlăcrămaţi albaştri, ca o zi fermecată de mai, capul ei bălai, cu cozile împletite pe fruntea albă ca nişte funii groase, răsucite melc pe lîngă urechi, chipul bălai, frumos ca un trandafir sălbatic...

Jagna mergea în neştire, vrăjită parcă de ochii lui sclipitori ; buzele îi tremurau, dezvelindu-i mereu dinţii, inima îi fremăta de dragoste, iar ochii căutau umili după cel plecat, înecaţi într-o duioşie ciudată...

Era ca şi cum ar fi avut pe loc un vis, un vis minunat, ce-ar fi cernut asupră-i florile îmbătătoare ale deplinei uitări... Abia cînd brişca dădu colţul şi o apucă pe drumul cu plopi, privirile i se smulseră din visul acesta, focul lor arzător păli, se stinse, în faţă lumea i se căscă goală, pustie, şi pasul i se opri deodată.

Jasio flutura pălăria în semn de rămas-bun. Umbra plopilor îl şi învăluise.

Jagna privi în jur, frecîndu-se la ochi, ca trezită din somn.

— Dumnezeule, ochi ca ai lui te trag pînă în funul iadului...

Şi se cutremură, ca şi cum s-ar fi scuturat de privirile lui focoase.

— E băiat de pe la noi şi, uite, parc-ar fi fecior de boier... o să se facă preot şi poate c-or să-l trimită chiar în Lipce !...

Mai privi o dată în urmă. Brişca pierise. Nu se mai auzea decît uruitul roţilor, saluturile schimbate cu trecătorii.

— Un ţînc, un copilandru, şi cînd se uită o dată la tine, parcă te-ar strînge în braţe, de te trec fiorii, nu alta, şi-ţi pierzi capul...

Se cutremură toată şi, umezindu-şi buzele roşii, se întinse cu voluptate...

Simţi deodată că o prinde frigul. Abia atunci îşi dete seama că e în capul gol, desculţă şi aproape numai în cămaşă, cu o broboadă veche şi ruptă pe umeri. Ruşinată, se îndreptă spre casă pe uliţi lăturalnice.

— Ştii că vin ai noştri ? îi strigau din drum fetele, femeile, pînă şi copiii, în culmea bucuriei.

— Ei şi ? îi răspunse ea uneia, aproape cu răutate.

— Vin ! Ce, e puţin lucru ? se mirau ele de răceala ei.

— Cu ei ori fără ei, totuna ! Neghioabele ! mormăi ea, supărată că fiecare îşi aşteaptă bărbatul ca o nebună.

Trecu pe la maică-sa. Acasă nu dădu decît de Jendrzych. Era întîia oară cînd se sculase din pat şi piciorul scrîntit îl avea încă înfăşurat în cîrpe. Împletea un coş în prag, fluierînd spre coţofenele care ţopăiau pe gard.

— Ai auzit, Jagus, se-ntorc ai noştri !...

— Am auzit, toată lumea ţipă, parc-a dat strechea în ea...

— Nastka a înnebunit de bucurie că se întoarce şi Szymek al ei...

— De ce ? clipi ea sever din ochi, cum făcea maică-sa.

— Eh... nimic... Şi piciorul ăsta beteag nu-mi mai trece odată ! gemu el, strîmbîndu-se la faţă. Huş, afurisitelor !

Aruncă un retevei în cloştile care cloncăneau în tindă.

Se prefăcea că-şi freacă piciorul scrîntit, dar se uita la faţa ei tristă.

— Unde-i mama ?

— S-a dus la presbiteriu... Jagusia, nu-i adevărat că Nastka... am spus şi eu aşa...

— Nătărăule, tot satul ştie ! Ei, or să se ia şi gata !...

— Da' crezi că mama-i dă voie lui Szymek ? Nastka n-are decît un pogon de pămînt.

— Dacă o-ntreabă, n-are să-i dea voie. Băiatul e doar în anii lui, are minte şi ştie ce are de făcut...

— Așa-i, Jagusia, dar dacă se îndărătnicește și n-o ascultă pe mama, și se însoară în ciuda ei, atunci îi ia pămîntul și n-o să aibă-ncotro, o să-i facă pe voie...

— Îndrugă ce vrei, dacă-ți place, îndrugă, numai să nu te-audă mama !

O cuprinse ciuda. Cum așa ? Pînă și una ca Nastka își aștepta alesul și se veselea ca toate celelalte fete. Au să turbeze azi, fiecare o să-și vadă ibovnicul...

— Da, vin cu toții !...

O nerăbdare o cuprinse deodată și, fugind de lîngă Jendrzych, care o urmărea cu ochi speriați, se îndreptă iute spre casă, să se pregătească de primire ca celelalte, să-i aștepte cu înfrigurare pe cei ce se întorceau, cum făcea tot satul.

Se învîrtea ca o sfîrlează, cîntînd de bucurie, de dor, și mereu se repezea în drum să se uite în zare, unde se îndreptau toate privirile.

— Da' pe cine tot aștepți, că nu mai stai locului ? o întreabă careva pe neașteptate.

Parcă ar fi lovit-o cineva în moalele capului. Se îngălbeni, mîinile îi căzură moi pe lîngă trup, ca niște aripi frînte și inima i se strînse de durere.

Adevărat, pe cine aștepta ? Nimeni nu se grăbea să alerge spre ea, era singură pe lume, singură cuc !... „Poate doar Antek ! adăugă ea cu spaimă. Antek !" șopti încet ; pieptul i se umflă de dorință și amintirile o înconjurară din toate părțile, ca o ceață deasă, ca un vis frumos, de mult uitat.

„Poate că vine și el !" se gîndea, deși fierarul îi spusese ieri că nu-i vor da drumul o dată cu ceilalți, că va mai sta încă mulți ani.

„Poate că-i dă și lui drumul !" își zicea ea din ce în ce mai tare, ca și cum gîndul ar fi luat-o în întîmpinarea lui, însă fără bucurie, fără fiori, cu nu știu ce silă ascunsă în inimă.

— Să vie sănătos ! Și dacă vine, ce ? făcu ea, tresărind înciudată.

Bătrînul începu să bolborosească ceva.

Ea îi întoarse spatele cu scîrbă, fără să-i dea să mănînce, deși știa că asta vrea.

— De-ai crăpa odată !

O furie neașteptată o apucă și, ca să nu-l mai vadă în ochi, ieși în cerdac.

Femeile spălau rufe ici-colo, pe malul eleșteului, sub arbori. Un vînt ușor și uscat trecea lin peste sălciile înverzite, făcîndu-le cînd și cînd să se legene mai tare. Soarele sta gata să spargă norii albi ; băltoacele și prinseseră a luci, iar fața netedă a iazului se încrețea de vălurele aurii. Aburii ploii se risipiseră și din dosul gardurilor de piatră se vedeau tot mai lămurit livezile înflorate, ca niște maldăre uriașe de flori înmiresmate, pline de ciripit de păsări. Moara huruia, dinspre fierărie se auzea bătaia aspră, sonoră a baroaselor. Glasurile oamenilor și toată forfota pregătirilor erau ca un zumzet de albine.

„Poate c-am să-l văd !" se gîndea ea, stînd cu fața în vînt în roua scuturată de pe florile și frunzele ce se zbiceau.

— Jagus, nu vii odată ? țipă Jozka din ogradă.

Nici nu-i trecu prin minte să se împotrivească ; își luă sapa și alergă îndată spre femeile care munceau. Tot arțagul ei se duse — era chiar mulțumită că se supune unei porunci ce-o smulge din gîndurile și neliniștile ei. O duioșie adîncă o învăluia și ochii îi înotau în lacrimi, iar sufletul i se zbuciuma, parcă ar fi vrut să se rupă de ea și s-o ia razna în lume. Se puse cu atîta înverșunare pe treabă, încît femeile cu ziua rămaseră hăt-departe în urma ei și nu se opri o clipă, neluînd în seamă înțepăturile Jagustynkăi ; ocolea pe cît putea privirile femeilor îndreptate spre ea ca niște cîini răi, gata să sară la tine, să te muște.

Din cînd în cînd, își îndrepta trupul, ca un păr răzleț în cîmpie, care, împovărat de flori, se înalță în bătaia vîntului și se clatină ușor, privind lumea cu miile lui de ochi, apoi lasă să-i cadă, ca niște lacrimi, peste grîiele înverzite, petalele albe, mirositoare ale florilor, și care, cine știe, visează, poate, asprele ierni din trecut !

Jagus se gîndea uneori la Antek, dar mai ades îi treceau prin minte ochii arzători și buzele sîngerii ale lui Jasio. Vocea dulce a seminaristului răsuna așa de

duios în inima ei, încît tristeţile i se risipiră şi toată fiinţa i se lumină ; se apleca din ce în ce mai mult spre ţarină, agăţîndu-se din răsputeri cu toată patima de aceste amintiri. Aşa era firea ei, ca o plantă plăpîndă, ca iedera, care totdeauna simte nevoia să se prindă de-o creangă, să se încolăcească în jurul unui trunchi voinic, ca să poată creşte, înflori şi trăi. Cum îi ridici propteaua şi o laşi singură, cade la pămînt, pradă sorţii potrivnice.

În vremea aceasta femeile cu ziua o bîrfeau care mai de care. Şi cum începuse să se încălzească, îşi lepădară de pe ele broboadele, boarfele, sporovăind mai vioaie şi îndreptîndu-şi şalele tot mai des, în aşteptarea amiezii...

— Kozlowa, eşti mai înaltă, ia uită-te pe drumul cu plopi, nu se văd bărbaţii noştri ?

— Nu se vede picior de om, răspunse ea, înălţîndu-se în zadar în vîrful picioarelor.

— E prea devreme !... Cred că vin pe la chindie, că e o bucată bună de drum de la tîrg pîn-aici...

— Unde mai pui că au în cale cinci crîşme ! rîse, cum îi era obiceiul, Jagustynka.

— Bieţii de ei, parcă le mai arde lor de crîşmă !

— Au pătimit atîtea...

— Ce belea pe capul lor, sărăcuţii, c-au dormit la căldurică şi s-au ghiftuit !...

— Da, sărmanii de ei, i-a îndopat ca pe nişte porci, cu urzici şi huruială.

— Tot mai bine-i slobod, de-ar fi să trăieşti numai cu cartofi fierţi ! spuse nevasta lui Grzela.

— Halal de-aşa slobozenie ! Calicu-i slobod doar să crape de foame cînd vrea, că nu plăteşte nici bir pentru asta şi nici nu-l bagă la puşcărie jandarii, spuse ea în bătaie de joc.

— Aşa-i, cum să nu, aşa-i, dar puşcăria-i puşcărie!

— Şi-apoi, mazărea cu slănină nu-i totuna cu ciorba de rumeguş ! spuse Jagustynka, şi toate izbucniră în rîs.

Filipka dădu să răspundă, dar parcă puteai să te pui cu una ca Jagustynka ? Bătrîna spuse tot ce-i trecu prin minte, apoi se apucă să povestească isprăvi

de-ale morarului, cum ar da pe datorie casa mucegăită şi cum că te înşală la cîntar din ochi, chiar cînd te duci la el cu bani gheaţă. După aceea, împreună cu Kozlowa, care-i ţinea hangul, trecu prin ciur şi prin dîrmon tot satul, necruţîndu-l nici pe sfinţia-sa părintele, umplîndu-i pe toţi de veninul limbilor lor afurisite. Nevasta lui Grzela încerca să ia apărarea unuia sau altuia, dar Kozlowa sărea numaidecît cu gura pe ea :

— Tu eşti în stare să aperi şi pe-ăl care-ar prăda o biserică...

— Pentru că tot omul are nevoie de apărare, murmură ea cu blîndeţe.

— Mai ales bărbăţelul tău, cînd taberi pe el cu făcăleţul...

— Tocmai tu te-ai găsit să vorbeşti de cinste, care eşti nevasta lui Bartek Koziol !... spuse ea înfiptă, înălţîndu-şi capul cu mîndrie.

Se speriară cu toatele, crezînd că au să se păruiască, dar ele se fulgerară numai, cu priviri pline de ură. Noroc că tocmai atunci veni Witek în goană, să le cheme la masă. Îşi ridicară îndată coşurile, căci după-amiază trebuiau să se ducă la procesiune.

În timpul mesei nu vorbiră aproape nimic. Anna pusese să li se întindă masa în cerdac. Afară era soare, cald, toată firea se umpluse de lumină. Acoperişurile, pomii în floare, ninşi parcă, pluteau înnecaţi în aerul străveziu, parfumat...

Era o zi însorită, senină, vîntul adia atît de uşor printre copaci încît ai fi zis că e mîna unei mame ce mîngîie duioasă un obraz de copil.

Soarele prinsese a dogorî şi de pe la amiază nimeni nu mai plecă la muncă ; pînă şi vitele fuseseră aduse de la păscut. Doar cîţiva săraci mai trăgeau de funie vacile spre cîmp, să mai pască ceva iarbă pe haturi sau prin şanţuri.

Cînd soarele trecu de crugul amiezii şi începu să cadă spre apus, oamenii se îndreptară spre biserică. Se încălzeau pe lîngă zidurile ei, şuşotind, ca păsările care ciripeau în arţarii şi teii ce atingeau acoperişul sfîntului lăcaş cu ramurile lor abia înverzite.

Soarele era fierbinte, cum se întîmplă de obicei după ploaia de dimineaţă. Femeile, îmbrăcate de sărbătoare, stăteau cete-cete ; unele se uitau cu dor spre drumul cu plopi. Cerşetorul orb şedea cu dulăul lui în poarta ţintirimului şi cînta psalmi, trăgînd cu urechea în toate părţile şi întinzîndu-şi farfurioara în faţa celor ce intrau.

Îndată apăru şi părintele, îmbrăcat în odăjdii, cu capul gol, cu chelia lucind în soare.

Crucea o purta Pietrek, argatul lui Boryna, fiindcă Jambrozy n-ar fi putut să ţie la atîta drum, iar primarul, notarul şi cîteva dintre fetele mai voinice scoaseră prapurii ce fîlfîiau în aer, strălucind în toate culorile. Michal, argatul organistului, ducea agheasma şi sfeştocul ; Jambrozy împărţi în dreapta şi-n stînga lumînări, iar organistul, cu cartea în mînă, se aşeză alături de preot, care dădu semnalul şi porniră în tăcere prin satul înflorit, pe lîngă eleşteu, a cărui apă liniştită oglindea întregul alai.

În drum, multe femei şi copii se alăturară gloatei, iar mai tîrziu morarul şi fierarul se strecurară şi ei lîngă preot.

La coadă, în urma tuturor, se tîra Agata, tuşind într-una, şi cerşetorul orb, tîrîndu-se în cîrji, dar de la pod se întoarse şi pesemne se duse la crîşmă.

Abia dincolo de moară, care acum încetase să mai huruie, căci argatul morarului, alb de făină, intrase şi el în alai, se aprinseră lumînările. Preotul îşi puse pe cap pălăria neagră cu patru colţuri, îşi făcu cruce şi intonă : *„Cel ce cu mila lui Dumnezeu..."*

Cîntară din toată inima, laolaltă cu părintele, cum se pricepeau, şi o luară de-a lungul rîului, peste pajişti, pe unde se mai vedeau încă băltoace cu apă. Pe alocuri, pămîntul era aşa de mocirlos, că-ţi intrau în el picioarele pînă la glezne. Ferind flacăra lumînării cu mîinile, oamenii se înşirară pe cărarea îngustă, ca un şirag de mătănii alcătuit din fuste roşii şi fuste vărgate.

Rîul scînteia în soare, şerpuind printre pajiştile înverzite, smălţate de mănunchiuri de flori galbene şi albe.

Prapurii fîlfîiau deasupra capetelor ca niște păsări uriașe cu aripi roșii și galbene, crucea se legăna în fruntea alaiului, iar cîntecele se înălțau încet în văzduhul liniștit, străveziu, recăzînd în iarbă, pe răchițile verzi, pe măcieșii îmbrăcați în flori albe, ca într-o cămașă preasfîntă.

Apa se izbea de maluri plescăind, ca și cum ar fi îngînat cîntările oamenilor, privirile zburau înainte, în zările senine, peste rîul acoperit de solzi de aur, spre satele ce se iteau în depărtări, pe colinele zbicite, abia deslușindu-se în aerul albăstriu, după panglicile înflorite ale livezilor.

Preotul ajunse cu alaiul în spatele crucii. Cînta împreună cu ceilalți.

— Cam multe rațe anul ăsta ! șopti el, uitîndu-se în dreapta.

— Sînt rațe călătoare ! răspunse morarul, privind dincolo de rîu spre valea cu sălcii și în care se mai vedea stufuł galben de anul trecut ; de acolo se ridicau mereu cîrduri întregi.

— Și berze sînt mai multe decît anul trecut !

— Au ce ciuguli în luncile mele și vin și se lasă pe ele din toate colțurile lumii.

— Barza mea, nu știu ce-i cu ea, a pierit de la sărbători.

— S-o fi lipit de vreun cîrd care a trecut pe-aici.

— Ce-i acolo unde se văd brazdele alea adînci ?

— Am semănat un pogon cu porumb de nutreț... E cam moale pe-aici, dar, cum se zice că anul are să fie cam secetos, poate-o brodesc.

— Numai să nu iasă ca ăl de l-am pus eu anul trecut ; nu făcea să te-apleci să-l strîngi...

— Tocmai bun pentru prepelițe ; s-ar fi adunat cu toatele acolo să clocească ! glumi el cu voce scăzută.

— Da, chiar așa, dumneata ai mîncat prepelițe fripte și murgii mei au ros ieslea...

— Dacă s-o face, am să dau și sfinției-tale o căruță dintr-al meu.

— Mulțumesc, mai ales că nici trifoiul de anul trecut nu e de soi ; dacă va fi secetă, se duce ! suspină el cu mîhnire și începu să cînte mai departe.

Ajunseseră la prima piatră de hotar : era atît de bine învelită de tufele în floare, încît părea un morman de petale năpădite de-un roi de albine.

Credincioșii dădură ocol movilei cu lumînările aprinse ; crucea fu înfiptă sus, drept în mijlocul tufelor, prapurii se înclinară, oamenii îngenunchează jur-împrejur, ca înaintea unui altar pe care, în mijlocul florilor și al zumzetului albinelor, primăvara trona în toată măreția ei sfîntă...

Preotul citi rugăciunea care apără de grindină și stropi cu agheasmă în cele patru unghiuri ale lumii ; copacii, pămîntul, apele, capetele ce se plecau pocăite, întreagă lumea aceea stăpînită de bucuria creșterii, a puterii și fericirii, tot ce renaște la viață și tot ce se întoarce în moarte.

Norodul intonă un alt imn și se sculă mai vesel, mai vioi.

Porniră mai departe, luînd-o la stînga, de-a curmezișul luncilor, pe lîngă o clină. Dar copiii zăboviră nițel, căci băiatul lui Gulbas și Witek, după un vechi obicei, se apucaseră să-i stropească pe ceilalți cu apă ; făceau o gălăgie atît de mare, încît părintele îi amenință de departe cu degetul.

După ce străbătură luncile, ajunseră la hatul larg al hotarului, pe unde creșteau tufe înalte de ienupăr, răsărite acolo parcă înadins spre a străjui șesurile roditoare. Hotarul era larg și șerpuia la dreapta și la stînga, ca un rîu cu valurile verzi de iarbă smălțată de flori și pînă și în dudăul de anul trecut se vedeau crescînd lăptuci galbene și margarete. Uneori alaiul dădea de grămezi de pietre năpădite de mărăcinișuri, pe care trebuiau să le înconjoare. În unele locuri vedeai peri pădureți, singuratici, împovărați de flori și mișunînd de albine. Se înălțau deasupra cîmpiei cu atîta grandoare sacră, încît îți venea să îngenunchi în fața lor și să săruți pămîntul din care crescuseră.

În altă parte, cîte-un mesteacăn se înclina, îmbrăcat în cămașa lui albă și lungă, cu pletele verzi desfăcute, tot așa de neprihănit și de fremătător ca o fecioară în pragul primei cuminecături.

Suiră încet colina, ocolind ogoarele dinspre miazănoapte, de-a lungul pămînturilor morarului, unde secara creștea deasă.

Părintele mergea în urma crucii ; după el se îndesau cete de fete și nevestele mai tinerele ; în coadă veneau, cîte una sau cîte două, bătrînele. Agata șchiopăta departe îndărăul lor. Copiii se îngrămădeau pe margini, ferindu-se de privirile preotului, ca să se poată zbengui în voie.

Ajunseră, în sfîrșit, la șes. Aici tăcerea era și mai adîncă. Vîntul căzuse, prapurii se strînseseră la un loc, iar norodul se împrăștie pe toată întinderea, femeile apăreau ca niște flori prin iarbă. Para lumînărilor strălucea ca un roi de fluturi auriți.

Bolta cerească era senină, înaltă. Ici-colo se vedea cîte-un nouraș alb, ca o mielușea rătăcită pe-o cîmpie fără de margini, peste care soarele trecea uriaș, fierbinte, vărsînd asupra lumii potop de căldură și raze.

Cîntările se întețeau : cîntau din tot sufletul și atît de tare, încît păsările își luau zborul de pe arborii apropiați : uneori, cîte-o prepeliță speriată zvîcnea de sub picioare, alteori un iepuraș sărea de după-un bulgăre de pămînt și o zbughea, gonind nebunește.

— Semănăturile de toamnă sînt bune ! murmură părintele.

— Cred și eu ! Secara a legat ; ieri am văzut întîiul rod.

— Dar asta ce-o mai fi ? Uite, jumătate din gunoi zace deasupra pe bulgări.

— E pămîntul unui clăcaș, a pus cartofi, dar parcă l-ar fi arat cu vaca.

— Păi, dacă vine acum cu grapa, se duce tot gunoiul ! Ce lucru de mîntuială !

— Argatul sfinției-tale a arat aici ! spuse încet fierarul.

Preotul făcu o mișcare, dar tăcu și intonă alt cîntec, lăsînd să-i rătăcească ochii peste întinsul și roditorul

ocean al pămînturilor, care, cocoşate, ori umflate pe alocuri, ca ţîţele unei mame ce alăptează, păreau că palpită de-o dulce răsuflare, gata să hrănească tot ce se strîngea la sînul lor dezvelit, să adăpostească şi să alunge amintirea crudei soarte.

Ehei ! Şi cum mai răzbăteau privirile pînă departe în zare şi întreg alaiul înaintînd printre grîie părea o migraţie de furnici, iar glasurile oamenilor făceau să răsune cîmpiile, luîndu-se la întrecere cu trilurile înalte ale ciocîrliilor.

Soarele pogora spre asfinţit, semănăturile luceau acum aurii, arborii înfloriţi aruncau umbre, iazul, rămas departe în urmă, scînteia ca un geam luminat, tivit de livezile încununate cu o spumă albă de flori. Satul era aşezat mai jos, ca în fundul unui vas uriaş, pitit printre arbori, lăsînd să se zărească numai cîte-un hambar cenuşiu ; doar biserica, cu zidurile ei văruite, se înălţa peste toate, trimiţînd la cer focuri din crucea ei aurită.

În partea dreaptă a alaiului se întindea şesul, ca o apă verde de necuprins, din mijlocul căruia răsăreau satele cu pîlcurile lor dese de pomi înfloriţi şi troiţele de la răspîntii şi copacii răzleţi. Privirile se avîntau într-acolo ca păsările, dar nu puteau străpunge peretele negru al codrilor.

— Ce linişte ! Numai de n-ar ploua la noapte !... murmură preotul.

— N-o să ploaie ; s-a înseninat şi e răcoare.

— Azi-dimineaţă i-a tras o ploicică bună şi, uite, nu se mai vede-un strop !

— Aşa-i primăvara, pămîntul se zvîntă repede, se amestecă în vorbă fierarul.

Ajunseră la a doua movilă de hotar. Era înaltă cît o dună de nisip ; se zicea că dedesubt zac ostaşii căzuţi în război. Crucea înfiptă deasupra era mică, umilă, putrezită ; pe braţele ei atîrnau ghirlandele de flori şi iconiţele de anul trecut, acoperite de perdele mici. Alături se afla o salcie putredă, scorburoasă, dar plină de mlădiţe verzi ce-i ascundeau rănile. Era un loc pustiu, înfiorător. Nici vrăbiile nu-şi făceau aici cuibul, deşi în jur se întindeau pămînturi rodi-

toare ; movila era aproape golașă ; în laturile ei sterpe se vedea nisipul galben ; doar scaeții creșteau aici și tulpinele uscate de măsălariță.

Preotul citi rugăciunea care apăra de ciumă și molimi. Grăbiră apoi pașii, luînd-o tot mai spre stînga, de-a curmezișul, peste drumul cu plopi, înspre păduri, pe cărarea îngustă și bătătorită.

Mergeau de-a valma. Numai Agata rămăsese lîngă movila de hotar ; pe furiș, rupse o zdreanță de pe cruce și, singură, rămasă mult în urma alaiului, o îngropă în pămînt, bucățică cu bucățică, mormăind la descîntece.

Organistul intonă un imn, dar numai cîțiva credincioși îl urmară, și aceia fără tragere de inimă. Femeile sporovăiau între ele încet, aruncînd numai zgomotoase, cînd era de trebuință, cîte-un *„Doamne miluiește"*. Copiii o luaseră înainte și se zbenguiau nestingheriți ; cătînd spre sfinția-sa, Pietrek, argatul lui Boryna, mormăi încruntat :

— Împieliților, derbedeilor !... Acuși scot cureaua !...

Sfinția-sa ostenise și își tot ștergea nădușeala de pe chelie, privind ogoarele vecine și tăifăsuind cu primarul :

— Uite, aici a răsărit mazărea...

— Da, au pus-o devreme, pămîntul e bine arat și ia uite-o cum crește, ca știrul.

— Eu am semănat-o pe-a mea înainte de Florii și abia acu a dat colț.

— Fiindcă la sfinția-ta în văioagă e frig, pe cînd aci pămîntu-i mai cald.

— Și orzul ăsta, uite ce frumos a răsărit ! Parcă ar fi semănat cu mașina !

— Cei din Modlica îs buni gospodari ; lucrează pămîntul ca la curtea boierească.

— Numai pe ogoarele noastre ovăzul și orzul întîrzie să răsară.

— Toate au întîrziat ; au mai căzut și ploile astea, așa că n-are să răsară degrabă.

— Și e arat așa de prost, că te-apucă mila ! oftă din greu părintele.

— Calul de dar nu se caută la dinți ! rîse fierarul.

— Haimanalelor ! Vă rup urechile, dacă nu vă astîmpărați ! strigă sfinția-sa la copiii care azvîrleau cu pietre într-un cîrd de prepeliţe ce zbura peste cîmp.

Gălăgia încetă deodată, băieții se tupilară prin șanțuri, iar organistul începu iar să cînte pe nas, în timp ce fierarul îi ținea isonul de-ți spărgea urechile. Glasurile subțiri ale femeilor se înălțară plîngătoare : litania se răspîndea peste movilele de hotar ca un zbor de păsări obosite de-un drum lung și care se lasă ușor în jos, tot mai jos...

Înaintau prin mijlocul cîmpiilor verzi, cîntînd mereu, și oamenii ce lucrau pe ogoarele din Modlica și chiar cei mai de departe se opreau din lucru, își scoteau pălăriile și îngenuncheau. Ici-colo, vitele mugeau lung, ridicîndu-și căpățînile lor grele cu coarne mari ; cîte-un mînz speriat se deslipea de pîntecul iepii și o rupea la fugă, gonind pînă nu se mai vedea.

Mai aveau o verstă pînă la a treia movilă și pînă la troița de pe drumul cu plopi, cînd cineva strigă din răsputeri :

— Vin niște oameni dinspre pădure !

— Or fi ai noștri !

— Ai noștri sînt, ai noștri ! izbucniră cu toții deodată și cîțiva se repeziră înainte.

— Opriți-vă ! Să isprăvim mai întîi slujba ! porunci cu asprime preotul.

Se opriră, bineînțeles, dar nu mai aveau astîmpăr. Se îmbulzeau, se vîrau unul într-altul, stînd fiecare cum se nimerea, bătînd din picioare nerăbdători, dar preotul nu-i lăsă — se mulțumi doar să lungească pasul.

O pală mai tare de vînt stinse lumînările, prapurii pocniră, fluturînd ; secara, tufișurile, pomii înfloriți, totul se legăna, de parcă s-ar fi închinat în calea procesiunii. Iar norodul, cîntînd din ce în ce mai aprins, mergea aproape în fugă, cu ochii spre pădurea apropiată ; printre copacii din margine se și zăreau surtucele țărănești.

— Nu vă împingeţi aşa, toantelor, că n-or să vă fugă bărbaţii ! le opri părintele, căci femeile, îmbrîncindu-se una pe alta, începuseră să-l calce pe picioare.

Anna, mergînd în rînd cu gospodinele cele mai de frunte, scoase un ţipăt văzînd bărbaţii. Ştia că nu-l va vedea pe Antek printre ei, dar tremura de bucurie şi o speranţă nebună făcea să-i zvîcnească năvalnic inima ; se dete la o parte, între brazde, şi privi cu încordare.

Jagusia, care păşea alături de maică-sa, sări din loc, gata să alerge în calea celor ce se apropiau ; o flacără o mistuia şi dîrdîia ca apucată de friguri, strîngînd tare din dinţi să nu clănţăne. Celelalte femei nu erau mai puţin dornice decît ea să se repeadă spre bărbaţii lor atît de mult aşteptaţi. În cele din urmă, cîteva fete şi băieţi nu se mai putură stăpîni ; se desprinseră deodată din mulţime ca apa dintr-un ciubăr clătinat şi, în ciuda chemărilor, o rupseră la fugă peste cîmp, spre drum, arătîndu-şi picioarele albe.

Alaiul ajunse repede la troiţa lui Boryna, în spatele căreia se afla movila ce despărţea ogoarele celor din Lipce de pădurea boierească.

Bărbaţii se opriseră în umbra mestecenilor înalţi, care străjuiau troiţa ; de departe încă îşi descoperiseră capetele, şi femeile vedeau acum chipurile dragi ale soţilor, părinţilor, fraţilor şi fiilor atît de doriţi, chipurile lor trase, slăbite, dar pline de bucurie, de-un surîs fericit.

— Ploszka ! Sikora ! Mateusz ! Klomb ! Şi Gulbas ! Şi bătrînul Grzela ! Şi Filip ! Sărăcuţii de ei ! Sărăcuţii ! Isuse ! Maică Preacurată ! se înălţau voci în vălmăşagul de strigăte, chemări, de şoapte arzătoare.

Ochii tuturor sclipeau de bucurie, braţele se întindeau, sughiţuri de plîns cutremurau piepturile şi toţi îşi ieşiseră parcă din minţi, dar părintele îi opri cu o vorbă poruncitoare, liniştindu-i, şi-i duse la picioarele troiţei, unde citi în şoaptă rugăciunea care apără de foc ; citea tot mai încet şi, fără să

vrea, arunca în lături priviri blajine, spre feţele scobite ale celor întorşi.

Mulţimea îngenunche roată şi, rostind rugăciunea de mulţumire, din ochii ridicaţi spre Isus, care stătea răstignit pe cruce, curgeau lacrimi fierbinţi. Abia după ce isprăvi şi stropi cu agheasmă capetele plecate la pămînt, părintele îşi scoase pălăria lui cu patru colţuri şi, voios, strigă tare :

— Domnul fie lăudat ! Cum vă simţiţi, oameni buni ?

Răspunseră cu toţii într-un glas, îndesîndu-se spre el, ca nişte mioare lîngă păstorul lor, sărutîndu-i mîinile şi îmbrăţişîndu-i picioarele. Preotul îl strîngea pe fiecare la piept, îl săruta pe creştet, îi mîngîia faţa slăbită, îi punea părinteşte cîte-o întrebare şi-i da drumul cu o vorbă bună, pînă cînd, în cele din urmă, istovit, se aşeză sub troiţă, ştergîndu-şi sudoarea şi lacrimile de duioşie.

În vremea asta, norodul clocotea ca o apă pusă pe foc.

Ce răbufniri de veselie, ce rîsete, şi sărutări, şi plînsete de bucurie, ţipete de copii şi vorbe înflăcărate, rostite în şoaptă, şi strigăte ţîşnind din inimi ca un imn de fericire, de mîhniri uitate, de doruri împlinite ! Fiecare femeie şi-l trăgea la o parte pe cel drag şi fiecare bărbat cu nevasta şi copiii lui la un loc, în mijlocul tumultului vesel de voci şi plînsete, era ca un brad legănîndu-se deasupra unui crîng abia răsărit... Îmbrăţişările ţinură multă vreme şi-ar mai fi ţinut încă pînă în noapte, dacă părintele, grijuliu, nu le-ar fi amintit că-i vremea de ducă.

Porniră spre ultima movilă de hotar, pe drumul de la marginea pădurii, printre tufele de ienupăr şi de brăduleni.

Părintele cîntă *„Maică milostivă“* şi toţi, într-un singur glas, îi ţinură isonul cu atîta tărie, de răsuna pădurea întreagă. O beţie umplea inimile, umflînd larg piepturile, şi notele izbucneau ca o furtună de primăvară, rostogolindu-se peste pădure asemeni unui stîlp de înfocată ardoare...

Cum se adunase mult popor, drumurile erau înţesate — unii mergeau de-a dreptul printre arbori, pe cînd alţii o luaseră peste cîmp, şi toată marginea pădurii părea un furnicar, răsunînd de cîntecele ce se înălţau la cer.

Curînd însă cîntarea încetă, ca un nor ce şi-a cheltuit trăsnetele, şi doar cei ce se aflau înainte de tot mai glăsuiau. Femeile abia aşteptau să stea de vorbă cu bărbaţii lor. Alaiul se risipi, împărţindu-se pe familii, mulţi luaseră în braţe copiii mai mici, unii, cei mai tineri, mergeau perechi, povestindu-şi cîte şi mai cîte, alţii o şi luaseră printre tufişuri, fugind de ochii oamenilor. Ca vişina de roşii, fetele se vîrau tot mai mult în flăcăii lor, fără să le pese de ochii lumii. Din cînd în cînd, spre a-şi iroşi parcă preamarea lor bucurie, începeau să cînte iarăşi din răsputeri, stîrnind stăncuţele, care zburau din cuiburile lor şi se lăsau departe în cîmp. Lumînările se stingeau, iar pădurea răsuna de ecouri, scoţînd din gîtlejul ei adînc, fără fund, un huet îndepărtat.

Apoi se făcu tăcere şi nu se mai auzi decît tropotul picioarelor sau, prin tufişuri, hohote de rîs, şoapte înnăbuşite, pe cînd bătrînele cîntau rugăciuni cu glasurile lor stinse, plîngătoare.

Soarele scăpăta, cerul se rotunjea ca o cupolă de sticlă, aurită de raze ; doar cîteva zdrenţe de nori împurpuraţi pluteau lin de tot în tăriile azurii ; soarele atîrna deasupra pădurii, lunecînd către geana zării. Printre trunchiurile groase, pe sub frunzişul tînăr al coroanelor, tremurau raze aurite ; prin poiene, copacii răzleţi parcă ardeau, apele ascunse-n desişuri se înroşiseră şi întreaga pădure părea cotropită de flăcări, de aburi însîngeraţi. Pe alocuri, unde brazii se înălţau în rînduri dese, ca nişte oameni strînşi umăr la umăr, domneau întunecimi, sihle adînci, dar şi ele erau ciuruite de-o ploaie de raze.

Pădurea se apleca în drum, ca şi cum ar fi privit şesurile, încălzindu-şi la jarul amurgului vîrfurile ei vînjoase. Tăcerea era atît de mare încît se auzeau

bătăile ciocănitoarelor. Undeva, un cuc se îndărătnicea să-şi îngîne numele, iar dinspre cîmpie venea ciripit de păsări.

În unele părţi, drumeagul cu întortochelile lui atingea ogoarele. Bărbaţii încetau atunci să mai vorbească şi năvăleau peste brazde, aplecaţi, îmbrăţişînd cu ochii cîmpia înverzită, pe care pomii înfloriţi se mistuiau cuprinşi de văpăile asfinţitului, îmbrăţişînd şi răzoarele lungi ce se tîrau umile spre ei, şi grînele încolţite, unduind ca apa, înclinîndu-se parcă la picioarele stăpînilor lor cu un murmur voios. Nu-şi mai puteau lua privirile de la această mumă hrănitoare; scoţîndu-şi căciula, făceau semnul crucii, şoptind: „Lăudat fie Domnul...", şi nu era suflet care să nu îngenunche, într-o mută şi arzătoare adoraţie, înaintea ţărînii sfinte, atît de dorite.

După cele dintîi schimburi de vorbe, alte povestiri, alte bucurii umplură inimile, că multora le venea să chiuie prin pădure, să se trîntească la pămînt şi să plîngă.

Numai Anna se simţea străină, în afara lumii. Şi cum să nu fi fost aşa? În faţa, în urma ei, pretutindeni, bărbaţii păşeau gălăgioşi, şi femeile, odraslele lor, se lipeau de ei fericiţi, ca nişte vlăstare tinere. Vorbeau cu toţii de-a valma, se bucurau, se priveau în ochi, strîngîndu-se unul într-altul, numai ea n-avea cui vorbi! Întreg norodul fierbea pradă unei voioşii şi doar ea, deşi mergea în mijlocul lor, se simţea singură, părăsită şi fără nici un rost, ca un copăcel uscat, înnăbuşit de apăsarea pădurii, în care nici cioara nu vrea să-şi facă cuibul şi pe ale cărui ramuri nici o pasăre nu se leagănă. Abia dacă o văzuseră — fiecare se grăbea să ajungă la ai săi... ce le păsa lor de ea?... Şi cîţi nu s-au întors... pînă şi Koziol, aşa că iar trebuiau să-şi păzească cămările cu merinde şi cocinele de porci... Se înapoiaseră pînă şi cei mai mari bătăuşi: Grzela, fratele primarului, şi Mateusz... Numai lui Antek nu-i dăduseră drumul... poate că n-are să-l mai vadă niciodată...

Nu, nu se mai putea stăpîni, gîndurile o apăsau ca o piatră de moară şi abia îşi mai mişca picioarele. Dar păşea cu capul sus, cu privirea semeaţă, mîndră ca întotdeauna. Cînd ceilalţi cîntau, cînta şi ea în gura mare ; cînd preotul începea o rugăciune, repeta cea dintîi cuvintele cu buzele palide, iar în răgazurile lungi, cînd auzea în juru-i murmure, rîsete înnăbuşite, îşi aţintea cu înfrigurare ochii pe crucea strălucitoare şi înainta, ferindu-se de lacrimile trădătoare, care, ca nişte hoţoaice, îi scăpau uneori de sub pleoapele înfierbîntate... Nu avu nici măcar curajul să întrebe de Antek, căci oamenii i-ar fi ghicit numaidecît zbuciumul care-o frămînta. Nu şi nu ! Pătimise atîtea şi putea să mai pătimească încă... pînă la capăt... Îşi poruncea să fie tare, dar simţea cum lacrimile îi împăienjeneau ochii, gata să se reverse, şi chinul îi creştea clipă de clipă.

Nu era însă singură în suferinţa ei ; nici Jagusiei nu-i era mai bine : mergea singură, ferindu-se, ocolind oamenii, ca o ciută speriată. Alergase şi ea plină de bucurie în calea bărbaţilor şi fusese chiar printre cele dintîi care le ieşise în întîmpinare. Dar nimeni nu se repezise la ea, nimeni n-o strînsese la piept şi nici n-o sărutase. Îl zărise de departe pe Mateusz, care îi întrecea cu un cap pe ceilalţi, şi spre el îşi îndreptase mai întîi privirile înflăcărate şi toate dorinţele, înnăbuşite de atîta amar de vreme, înaintînd prin mulţime cu un ţipăt de bucurie. Dar el parcă nici n-o văzuse... Pînă să ajungă la el, maică-sa i se şi agăţase de gît, Nastusia îi trecuse braţul pe după mijloc, iar copiii mai mici îi atîrnau pe de lături, pe cînd Tereska, nevasta celui plecat la oaste, roşie ca sfecla, sughiţînd de plîns, îl ţinea de mînă, fără să se mai sinchisească de nimeni.

Era ca şi cum cineva ar fi turnat peste ea o căldare cu apă rece ; se desprinsese din mulţime şi fugise în pădure, fără să-şi dea seama ce se întîmplă cu ea, fiindcă simţea totuşi nevoia să fie acolo, în îmbulzeală, în mijlocul acelei veselii zgo-

motoase ; ar fi vrut să se bucure şi ea ca celelalte, căci şi inima ei ardea, plină de foc, şi era gata să rîdă şi să plîngă de fericire. Şi iată că acum trebuia să meargă singură, să se ţină departe de oameni, ca un cîine alungat.

O amărăciune grea îi cuprinsese fiinţa. Abia îşi mai stăpînea lacrimile şi jalea şi se tîra ca un nor întunecat, gata să se descarce dintr-o clipă într-alta într-o ploaie deasă.

O dată sau de două ori voise să alerge acasă, dar nu se îndurase : îi era greu să părăsească alaiul. Se întorsese în mijlocul mulţimii, ca un cîine care-şi caută stăpînul. De maică-sa nu-i păsa, nu voia să dea ochii cu ea, nici cu frate-său, care se înfundase prin tufişuri şi îi dădea tîrcoale Nastusiei. Nici un bărbat nu se apropia de ea, fiecare şedea cu femeia lui. În cele din urmă, o apucă o furie oarbă şi ar fi fost în stare să arunce cu pietre în grămadă, în feţele fericite şi surîzătoare ale tuturor.

Noroc că tocmai ieşeau din pădure.

Ultima movilă se afla la răscruce, de unde unul din drumuri o lua drept spre moară.

Soarele apusese şi un vînt rece sufla dinspre mlaştini ; părintele grăbi slujba, mai ales că Walek îl aştepta cu brişca.

Mai cîntară ce mai cîntară, dar glasurile se împuţinaseră, toţi se simţeau obosiţi ; bărbaţii întrebau în şoaptă de conacul ars în timpul sărbătorilor, ale cărui ruini se înălţau negre în apropiere.

Apoi, pe moşia boierească se mai petreceau şi alte lucruri care le aţîţa curiozitatea.

Boierul mergea călare peste brazde în urma unor oameni care păreau că măsoară pămîntul cu nişte prăjini lungi, iar lîngă troiţa de la răspîntie şi pe lîngă stogurile arse se vedeau nişte trăsuri galbene.

— Ce-o fi cu ăştia ? întrebă cineva.

— Or fi măsurînd pămîntul, dar nu par să fie arendaşi.

— Trebuie să fie negustori, că nici a ţărani nu aduc.

— Parc-ar fi nemţi.

— Aşa-i, au surtuce albastre, nădragi peste turetci şi trag din lulea.

— Ba eu zic că seamănă cu olandezii din Grünbach.

Aşa îşi şopteau, aţîţaţi, cu ochii larg deschişi spre ceea ce vedeau ; o nelinişte surdă punea stăpînire, încetul cu încetul, pe toată mulţimea, astfel încît nu băgară de seamă cînd fierarul plecă de lîngă ei şi, furişîndu-se aplecat de-a lungul brazdelor, porni spre boier.

— Te pomeneşti că vor să cumpere moşia din Podlesia...

— Încă de la sărbători se vorbea că boierul caută cumpărători.

— Să ne ferească Dumnezeu să ne învecinăm cu nemţii !

Tăcură însă, căci slujba se încheiase şi preotul, împreună cu organistul şi cu familia lui, se urcaseră în brişcă.

Norodul se desfăcu cete-cete şi o luă încet spre sat, pe drumeaguri, pe răzoare, cum le venea mai bine şi cum credeau că vor ajunge mai iute acasă.

Soarele asfinţise şi pe pămînt cobora înserarea, dar pe cerul verzui se mai vedeau încă flăcări roşii. De pe lunca din spatele morii urcau aburi care prin locurile mai joase se tîrau ca nişte valuri de pînză. În liniştea în care se înfăşura lumea doar o barză clempănea tare undeva.

Pînă şi lărmuirea de glasuri se stinse şi întregul alai fu înghiţit cu încetul de tăcerea cîmpiei ; în umbra viorie ce se lăsa pretutindeni nu se mai zăreau decît fluturarea vreunei fuste roşii ori zeghea albă a cîte unui bărbat.

În curînd, satul se umplu de oameni şi de gălăgie. Curgeau din toate părţile, iar bărbaţii se opriră în pragul pe care nu-l mai văzuseră de atîta vreme, îşi făceau semnul crucii şi mulţi cădeau la pămînt, în faţa icoanelor, plîngînd de bucurie.

Apoi alte îmbrăţişări, alte ţipete de femei şi copii, povestiri întrerupte de un vîrtej de sărutări fierbinţi, hohote de rîs...

Femeile, înfierbîntate şi parcă înnebunite de zarva aceasta, îşi puseră bărbaţii înaintea blidelor, aducîndu-le bucate şi silindu-i să se înfrupte din toată inima.

Uitaseră samavolniciile, nedreptăţile, necazurile şi lungile luni de despărţire ; fiecare se bucura din tot sufletul că se întorsese printre ai săi, pe care mereu îi îmbrăţişa şi-i copleşea de întrebări.

Cînd îşi mai astîmpărară foamea, ieşiră să-şi vadă gospodăria şi să se desfete la vederea avutului lor. Era destul de întuneric, dar asta nu-i împiedica să umble prin curte şi prin livezi, să mîngîie vitele, să pipăie cu degetele ramurile încărcate de flori, ca nişte căpşoare dragi de copii.

Nu, e cu neputinţă de arătat veselia care-i cuprinsese pe sătenii din Lipce.

Numai la Boryna era linişte.

Casa era aproape pustie. Jagustynka alergase şi ea să-i întîmpine pe-ai săi ; Jozka şi Witek plecaseră în sat, dornici să petreacă, să găsească mai multă veselie şi însufleţire. Doar Anna umbla prin casa întunecoasă, legănîndu-şi la sîn pruncul care ţipa. Acum putea să-şi dea drumul, să-şi verse tot focul, să plîngă cu lacrimi grele.

Dar nu numai ea se chinuia astfel. Jagusia, care-şi făcea de lucru prin curte, era pradă aceluiaşi zbucium şi se zbătea ca o pasăre în colivie.

Aşa era voia soartei.

Jagna se întoarse acasă înaintea tuturor şi, deşi era cătrănită ca noaptea şi plină de draci, se apucase de treabă, făcînd tot ce-i pica în mînă ; mulse vacile, adăpă vitelul şi pînă şi porcilor le dete lături. Anna se mira, nu-i venea să-şi creadă ochilor. Fără să ia în seamă pe nimeni, Jagna muncea de parcă ar fi vrut să se sfîrşească de oboseală, să uite de soarta ei crudă, să-şi ostoiască chinul, durerea. Zadarnic, însă. Mîinile îi amorţiseră de oboseală, şalele o dureau groaznic, lacrimile îi ţîşneau fără voie din ochi şi-i curgeau pe faţă şiroaie-şiroaie, fierbinţi, arzătoare, iar în sufletul ei tristeţea se făcea şi mai adîncă, şi mai amară.

Ochii ei înlăcrimați nu mai vedeau nimic în jur, nici măcar pe Pietrek, care, de cînd se întorsese, n-o părăsise o clipă. O ajuta, vorbindu-i în șoaptă, învăluind-o cu privirile lui aprinse. Uneori se apropia așa de mult de ea, încît, fără să vrea, se ferea. În cele din urmă, pe cînd ea se afla în grajd și turna paie tocate în iesle, o apucă de mijloc, o propti de-un stîlp, bîiguind ceva și căutîndu-i lacom buzele...

Ea nu se împotrivi, nu-și dădea seama ce se întîmplă și se lăsă în voia lui. Parcă s-ar fi bucurat că ceva puternic o cuprinde și o înalță. Dar cînd o aruncă pe paie și îi simți pe față buzele băloase, se ridică val-vîrtej și-l zvîrli departe de ea, ca pe-un snop, încît băiatul căzu icnind tocmai în mijlocul grajdului.

O furie cumplită o scutura.

— Amărîtule !... Janghinosule !... Dacă te mai atingi vreodată de mine, îți rup ciolanele !... Am să-ți arăt eu dragoste, de-o să-ți dea borșul pe nas !... zbieră ea, năpustindu-se asupra lui cu grebla.

Dar curînd uită totul și, isprăvind treaba, intră în casă.

În prag se întîlni nas în nas cu Anna. Se priviră cu ochi înlăcrimați, plini de suferință și amîndouă fugiră, fiecare în odaia ei.

Ușile celor două încăperi erau deschise spre tindă, înăuntru lămpile ardeau și clipă de clipă, împinse de-o nevoie nelămurită, femeile își aruncau de departe priviri pe furiș, una alteia.

Apoi, pregătind împreună cina, trebăluiră una lîngă alta, fără să scoată un cuvînt, pîndindu-se doar pe ascuns, ca două hoațe. Știau prea bine ce era în sufletul lor și adesea privirile lor răzbunătoare se încrucișau ca niște junghere ascuțite, iar buzele lor mute parcă spuneau : „Așa-ți trebuie ! Așa !"

Dar erau clipe cînd se muiau și li se făcea milă uneia de alta ; cînd ar fi vrut din toată inima să-și

vorbească prietenește ; cînd amîndouă nu așteptau decît o singură vorbă ca să-i răspundă celeilalte, deschis, cu blîndețe ; cînd, stînd atît de aproape, încordate în aceeași așteptare, înverșunarea le scădea, vechea lor ură pălea, soarta, părăsirea comună împingîndu-le una spre alta, din ce în ce mai mult... dar nu se apropiau, mereu le împiedica ceva : ori plînsetul pruncului, ori nu știu ce simțămînt de rușine, ori trezirea, neașteptata aducere aminte a suferințelor îndurate, astfel încît prăpastia se căsca mai tare între ele, ura le umplea iar pieptul și în ochi le scăpărau iarăși fulgere de mînie.

„Așa-ți trebuie ! Așa !“ își spuneau ele pe mutește, străpungîndu-se cu privirile, gata să se ia din nou la harță, la bătaie chiar, să-și verse năduful una pe alta.

Norocul lor că n-apucară să ajungă pînă aici ; îndată după cină, Jagusia plecă la maică-sa.

Noaptea era întunecoasă, dar caldă și liniștită ; stele stinghere luceau pe întinderea palidă a cerului ; peste mlaștini se tîrau pale albe de aburi, dese ca lîna, broaștele orăcăiau, nagîții țipau jalnic. O pîclă învăluise pămîntul, iar copacii somnoroși abia se vedeau înălțîndu-și coroanele, livezile stropite cu var parcă trimiteau miresme pătrunzătoare, ca un fum de tămîie ; mirosea a vișini înfloriți, a liliac și a grîie, a apă și a pămînt plouat ; fiece floare își aducea parfumul ei și toate laolaltă alcătuiau o aromă atît de suavă, atît de îmbătătoare, că te cuprindea amețeala.

Satul nu se culcase încă ; șoapte tremurătoare se ridicau de pe praguri, de pe prispele cufundate în beznă. Ulițele pierdute în umbra arborilor, ici-colo tăiate de lumina pe care-o aruncau geamurile, mișunau de oameni.

Jagna pornise pasă-mi-te spre maică-sa, dar în drum se răzgîndise și o luase pe malul iazului, oprindu-se tot mai des. Mereu dădea de cîte-o pereche îmbrățișată, care-și șușotea vorbe dulci.

Dădu și de frate-său, care era cu Nastusia : amîndoi se țineau de mijloc și se sărutau cu înfocare.

O văzu și pe Marysia Balcerkowa cu Wawrzek al ei ; stăteau în bezna groasă, lîngă un gard, strîns lipiți unul de altul, nemaiștiind de nimic pe lume.

Recunoscu după glas și pe alții, căci din fiece loc umbros de pe malul apei, de sub uluci, de pretutindeni se înălțau șoapte, vorbe gîfîite, gemete arzătoare, tresăriri, zvîrcoliri pătimașe. Tot satul părea că fierbe în cazanul iubirii și desfătării, pînă și copilandrele se hîrjoneau cu băieții pe drumuri.

Deodată, Jagusiei i se făcu lehamite de ce vede și, întorcînd capul, se îndreptă spre maică-sa, dar chiar lîngă casă se întîlni față în față cu Mateusz. El nici nu se uită la ea și o ocoli, cum ar fi ocolit un pom. Era cu Tereska și se ținea de mijloc, șoptindu-și ceva la ureche... Pieriră în noapte și ea le mai auzi cîtva timp vorbele, rîsetele înnăbușite.

Se întoarse brusc din drum și o luă la fugă spre casă, ca și cum ar fi alungat-o o haită de cîini.

Iar noaptea curgea, nestăvilită, calmă, primăvăratică, înmiresmată, plină de bucuria revederii, pătrunsă de pacea sfîntă a fericirii...

Undeva în noapte, în livezi sau în cîmpie, un fluier cînta duios, ținînd parcă ison șoaptelor, sărutărilor, bucuriei tuturor.

Prin bălți, broaștele orăcăiau într-un cor uriaș, rar întrerupt, pe cînd altele răspundeau din eleșteul ce se închidea în văzduhul înnoptat ca un ochi obosit cu un orăcăit lung, somnoros, din ce în ce mai pierdut... Ștrengarii care se zbenguiau pe ulițe începură să le îngîne și să strige, cîntînd :

Oac, oac, oac!
Barza moartă-n lac
Cere un colac
Broasca face oac!
Rîde oac, oac, oac!...

VIII

Ziua era caldă, frumoasă, în puteri, ca un plugar care a dormit mult şi s-a odihnit şi care, cum se trezeşte, sare în picioare şi, căscînd uşurel, o porneşte îndată la muncă.

Soarele răsărise limpede, roşu, măreţ, suia încet pe bolta cerească ca pe-o cîmpie nemărginită pe care turme nenumărate de nori albi odihneau în ceţuri albastre.

Vîntul prinsese şi el a colinda lumea, ca un gospodar vrednic care-i trezeşte pe toţi în faptul zilei ; legăna grînele amorţite, sufla pîcla ce plutea peste tot, clătina ramurile împovărate, şuiera pe la răspîntii, se furişa spre livezile adormite, se arunca în frunzişuri, iar vişinii îşi lepădau cele din urmă flori ce se scuturau la pămînt ameţite ca nişte fulgi de omăt, sau picau pe faţa iazului ca lacrimile.

Firea se trezea, păsările cîntau prin cuiburi, copacii foşneau, murmurînd parcă o rugă ; florile se deschideau, înălţîndu-şi spre soare pleoapele umede, grele de somn, iar roua scînteietoare cădea ca o grindină de perle.

O tresărire prelungă, plăcută înfiora tot ceea ce se trezea din nou la viaţă ; din pămînt, din băierile lui, ţîşnea un strigăt fără glas ce străbătea lumea, ca un fulger nevăzut, cum ţi se întîmplă cînd, cufundat într-un somn adînc, te chinuie un vis urît şi te zbaţi, te înspăimînţi, gata să mori, şi cînd deschizi, în sfîrşit, ochii la lumina zilei, saluţi soarele şi tot ce-i viu cu un chiot de bucurie, uitînd că începe o nouă zi de trudă şi de necazuri, ca cea de ieri, şi cum va fi mîine şi poimîine şi-n vecii vecilor...

Satul se trezea, sărea în picioare ; o mulţime de capete ciufulite se iveau la lumină, privind lumea cu ochii cîrpiţi de somn. Ici-colo, vedeai oameni

spălîndu-se afară în faţa casei ; femeile dădeau fuga la iaz după apă, pe jumătate dezbrăcate ; într-o ogradă cineva spărgea lemne ; căruţele erau scoase în drum, trîmbe de fum se ridicau din hornuri, glasuri se auzeau certîndu-i pe cei ce leneveau şi nu se îndurau să se scoale.

Era încă devreme ; soarele abia se înălţase de-o suliţă deasupra zării, străpungînd pieziş cu razele lui livezile întunecate, cînd forfota şi începu pretutindeni.

Vîntul se rătăcise pe undeva, astfel încît, în liniştea aceasta înfiorată, întreaga suflare se desfăta de prospeţimea înviorătoare a dimineţii. Soarele se juca în apa eleşteului, roua cădea de pe acoperişuri, ca şiruri lungi de perle. Rîndunelele săgetau văzduhul curat, berzele îşi luau zborul din cuiburi, pornind după hrană, cocoşii cîntau pe garduri, bătînd veseli din aripi, gîştele gălăgioase îşi îndrumau bobocii spre iazul înroşit. Vitele mugeau prin ţarcuri şi peste tot, în praguri, lîngă garduri, vacile erau mulse în pripă. Oamenii mînau la păşune vitele care păşeau rar, legănîndu-se, mugind lung, oprindu-se cînd şi cînd să se scarpine de uluci, de copaci, iar oile, cu capetele ridicate în sus, se îndesau behăind prin mijlocul uliţei, stîrnind praful. Toate vitele erau duse spre maidanul dinaintea bisericii, unde cîţiva flăcăi călări pocneau din harapnice şi, înjurînd ca păgînii, adunau cireada, zbierînd la cei ce întîrziau.

Cînd se puseră în mişcare şi împînziră drumul cu plopi, căci izlazul comunei se afla tocmai lîngă pădure, vitele pieriră într-un nor de pulbere, uşor umezită de rouă şi învăpăiată de soare, încît numai behăitul oilor şi lătratul dulăilor se auzea în vîlvoarea de praf care arăta drumul pe unde treceau.

Nu mult după aceea, ieşiră şi cîrdurile de gîşte albe ; cineva îşi ducea pe-un răzor vaca, gata să fete ; altul trăgea de coamă, spre cîmp, un cal împiedicat.

Dar nici după aceea satul nu se linişti. Oamenii începură să se pregătească de iarmaroc. Trecuse

aproape o săptămînă de cînd bărbaţii se întorseseră de la închisoare.

În Lipce toate reintraseră în matca cea veche, la fel ca după o vijelie care a pricinuit destule pagube şi cînd norodul, trecîndu-i spaima şi plîngîndu-se de soarta potrivnică, se apucă din nou de treburile zilnice.

Firește că lucrurile nu mergeau încă aşa cum ar fi trebuit să meargă ; cu toate că bărbaţii luaseră în mîinile lor puternice frîiele gospodăriei, tot mai leneveau uneori dimineaţa, întîrziind sub plapumă ; mulţi se abăteau adesea pe la crîşmă, chipurile ca să mai afle veşti în legătură cu procesul ; vedeai pe cîte unul învîrtindu-se prin sat de dimineaţă pînă seara, fără nici un rost, stînd la taifas cu cumetrii ; alţii nu se apucau decît de treburile cele mai grabnice, care nu sufereau întîrziere. Nu le era de loc uşor să se înhame la greu după atîta şedere. Însă lucrurile mergeau din zi în zi mai bine, crîşma şi drumurile rămîneau tot mai pustii şi fiecare zi venea cu ceva nou în gospodărie, prinzînd omul de gît, înjugîndu-l la muncă, aplecîndu-i la pămînt grumazul.

Cum tocmai azi cădea bîlciul din Tymow, puţină lume ieşise la cîmp ; cei mai mulţi se pregăteau să plece la tîrg.

Sărăcia din anul acesta se făcuse simţită mai degrabă decît în alţi ani şi îşi arăta colţii scrîşnind în mai toate cocioabele. Fiecare se zorea să vîndă la tîrg cîte ceva ; alţii însă mergeau la iarmaroc doar aşa, ca să se mai întîlnească cu vecinii, să mai vadă lume şi să bea un păhărel de vin.

Fiecare avea necazurile lui şi unde naiba putea să se mai veselească, să se jeluie, să mai capete inimă şi să afle noutăţi, dacă nu la bîlci sau la hram ?

Aşa că, îndată ce vitele fură trimise la păscut, oamenii începură să se pregătească, să scoată căruţele şi să plece, fiecare cum putea, cu căruţa, pe jos.

Cei mai calici o luaseră înaintea tuturor ; Filipka, de pildă, ducea, plîngînd, șase gîște bătrîne, pe care le rupsese de la bobocii lor, abia crescuți, căci bărbatul îi căzuse bolnav de cînd se întorsese și n-aveau de nici unele.

Un clăcaș trăgea de funie o viţelușă, care abia se gonise în primăvară... Și cum sărăcia are picioare lungi și gheare ascuțite, pînă și Grzela gură-strîmbă, deși avea opt pogoane de pămînt, ducea la tîrg o vacă cu lapte, iar Jozek Wachnik, vecinul lui, mîna din urmă o scroafă cu purcei.

Se sileau, sărmanii, cum puteau, să iasă de la ananghie ; unii ajunseseră pînă acolo că-și vindeau singura lor mîrțoagă, cum era Gulbas, pe care Balcerkowa îl dăduse în judecată pentru cincisprezece ruble împrumutate ca să-și cumpere omul vacă și care acum îl amenința să-i scoată la mezat catrafusele. Astfel că bietul Gulbas se văzu nevoit să încalece mîrțoaga și s-o ducă la tîrg, petrecut de bocetele tuturor alor săi.

Căruțele înaintau încet, una după alta, fiindcă gospodarii cărau tot ce aveau, mai ales că și primarul îi strîngea în chingi cu dările neplătite, cu fel de fel de pedepse. Gospodinele își duceau și ele la tîrg munculița lor. Găinile cotcodăceau sub șorțuri, cîte-un gînsac sîsîia scoțîndu-și gîtul lung din coșul căruței ; altele mergeau pe jos, cu ouă, legate în batiste, ori cu bulgări de unt, pe care-l strînseseră, ascunzîndu-l cu grijă de copii ; altele, în sfîrșit, purtau pe umeri straiele de sărbătoare sau pînza care le prisosea.

Sărăcia îi încolțea rău de tot, iar secerișul era încă departe.

Toți se arătaseră așa de grăbiți în ziua aceea, încît pînă și slujba de la biserică se ținuse mai devreme. Cele cîteva femei îngenuncheate în fața altarului abia mai putură să-l urmărească pe preot și cînd să dea și ele răspunsul la rugăciunile lui, Jambrozy și stingea lumînările, sunîndu-și cheile.

Tereska, nevasta celui plecat la oaste, care venise cu treabă la preot, îl întîlni tocmai cînd se ducea

la masă. Nu îndrăzni să-l oprească, se opri lîngă gard, pîndind clipa cînd avea să se arate în cerdac. Dar cînd să se hotărască ca să se apropie, părintele se şi urcă în brişcă, poruncind să fie dus degrabă la Tymow.

Ea oftă privind în lungul drumului cu plopi, unde praful învolburat se lăsa pe ogoare în nori cenuşii ; căruţele se depărtau tot mai mult şi doar fustele femeilor, mergînd pe drum cu cîrdul, se mai zăreau, roşii, printre copaci.

Curînd satul se potoli. Moara se oprise, fierăria era încuiată, uliţele se goliseră, iar cine mai rămăsese în sat trebăluia prin ogradă.

Tereska se întoarse acasă tare necăjită.

Stătea dincolo de biserică, alături de Mateusz, într-o casă cu o singură odaie şi cu tindă, căci jumătate din casă fusese ridicată de frate-său, cînd împărţiseră moştenirea şi se mutase pe pămîntul lui, aşa că pereţii şi acoperişul, sprijinit pe-un horn înnegrit de funingine, împungea văzduhul ca nişte coaste retezate de-a curmezişul.

Nastka o zări din prag, căci nu le despărţea decît o sfoară de livadă.

— Ei, ce-ai făcut ? Ţi-a citit scrisoarea ? întrebă ea, alergîndu-i înainte.

Tereska îi spuse de pe pîrleaz că nu făcuse nimic.

— Poate că ţi-o citeşte organistul... el trebuie să înţeleagă ce scrie.

— Da, îmi citeşte el, dar cum să mă duc la el cu mîna goală ?

— Du-i cîteva ouă.

— Le-a dus mama pe toate la tîrg ; nu mai avem decît ouă de raţă.

— N-ai grijă, primeşte el şi ouă de raţă !

— M-aş duce, da' parcă mi-e frică ! Dac-aş şti ce stă scris aici !

Scoase din sîn o scrisorică din partea bărbatului ei, pe care primarul i-o adusese în ajun de la cancelarie.

— Ce să scrie ?...

Nastka îi luă din mînă hîrtia înnegrită şi, stînd pe vine, o desfăcu pe genunchi şi încercă din nou, cu mare greutate, s-o buchisească. Tereska se aşezase pe-o grămadă de prăjini şi, cu bărbia în mîini, privea speriată semnele acelea din care Nastka nu putu să deslușească decît că începeau cu *„Fie lăudat!"*

— Degeaba, mai mult nu pricep, să mă tai; Mateusz cu siguranță c-ar putea!

— Nu, nu! se îmbujoră ea toată şi începu s-o roage mieroasă: Nu-i pomeni nimic de scrisoare, zău, Nastus, să nu-i spui nimic!...

— Dac-ar fi scrisă cu slove de carte, ar merge! Eu citesc orice carte, cunosc bine slovele şi pot să le deosebesc una de alta, dar aici nu pricep boabă. Atîtea beţigaşe şi întorsături, parcă s-ar fi plimbat pe hîrtie o muscă înecată în călimară.

— N-ai să spui nimic, Nastus, nu-i aşa?

— Ţi-am spus şi ieri că eu nu mă amestec în treburile voastre. Cînd ţi s-o-ntoarce bărbatul de la oaste o să afle totul şi-aşa! zise ea ridicîndu-se.

Tereska îşi înnăbuşi plînsul, căznindu-se să înghită un nod ce-i şedea în gîtlej, fără să poată scoate o vorbă.

Nastka plecă puţin cam supărată, chemînd găinile de pe drum, iar Tereska, punînd cinci ouă de raţă într-o legătură, se duse la organist.

Dar pesemne că nu-i venea prea uşor, căci mereu se oprea în drum, ascunzîndu-se pe după garduri şi scrutînd cu teamă slovele neînţelese ale scrisorii.

— Dacă se liberează?...

O gheaţă i se înfipse în gîtlej, picioarele i se muiau, inima îi bătea în piept cu putere şi, clătinîndu-se, se sprijinea de copaci, lăsînd să-i rătăcească aiurea privirile înlăcrimate, ca şi cum ar fi cerut ajutor.

— Poate c-o fi scriind numai să-i trimit ceva bani!...

Mergea din ce în ce mai încet; scrisoarea bărbatului ei o apăsa, o ardea, şi mereu o vîra în sîn

şi iar o scotea ; în cele din urmă, o înfăşură într-un colţ al batistei.

Casa organistului părea pustie : uşile erau deschise vraişte şi înăuntru nu se simţea nici o suflare. Numai într-o odaie al cărei geam era astupat cu o fustă cineva trăgea la aghioase, băgat sub plapumă. Ea păşi temătoare în lungul tinzii şi se uită în ogradă. Nu se vedea decît o slujnică stînd în uşa bucătăriei, cu putineiul între picioare, bătînd untul şi apărîndu-se de muşte cu o rămurică.

— Unde-i cucoana ?

— În grădină ; trebuie să vie acuşi.

Tereska rămase în picioare, alături, frămîntînd scrisoarea în mînă şi trăgîndu-şi broboada pe frunte, căci soarele se şi ridicase deasupra caselor.

Din ograda preotului, despărţită de-a organistului numai prin gard, se auzea larma păsărilor ; raţele se bălăceau prin băltoace, puii de curcă piuiau undeva pe lîngă uluci, iar curcanii, cloncănind şi înfoindu-se, se repezeau voinicește la godacii care se tăvăleau în noroi ; porumbeii zburau deasupra hambarului, învîrtindu-se în văzduh, şi cădeau stoluri-stoluri pe acoperişul roşu al presbiteriului ca zăpada viscolită. O căldură umedă, dar înviorătoare, venea dinspre cîmp ; livezile înflorite erau scăldate în soare ; merii, încărcaţi de flori, se desprindeau de verdele semănăturilor ca nişte nori albi, colbăiţi de lumina aurorii. Albinele umblau roi, zumzăind monoton ; ici-colo, un fluture fîlfîia din aripile-i albe ca o petală, sau cîte-un stol de vrăbii se lăsau gureşe pe garduri şi pomi.

Deodată, pe Tereska o podidi plînsul ; lacrimile i se prelingeau fierbinţi pe obraji.

— Organistul e acasă ? o întrebă ea pe slujnică, ferindu-şi faţa.

— Păi, un' să fie ? Părinţelul a plecat, şi acu' stăpînul zace şi grohăie ca un vier.

— Sfinţia-sa a plecat la iarmaroc ?

— Da, cică vrea să ia un buhai...

— Parcă nu i-ar ajunge atîta avere !

— Eh, cine are nu se satură, mai vrea ! oftă slujnica.

Tereska tăcu. O zgîndărea rău gîndul că unii aveau că mai şi vindeau, iar ei abia îşi mai ţineau zilele şi de multe ori n-aveau nici după ce bea apă.

— Vine stăpîna ! tresări slujnica şi se apucă să învîrte repede-repede melesteul în putinei, de sărea smîntîna pe de lături.

— Asta-i isprava ta, leneşule !... Ai lăsat într-adins caii în lucernă ! răsună în grădină vocea arţăgoasă a dăscăliţei. N-ai vrut să-i duci la iarbă. Doamne, nu poţi să mai ai nădejde în nimeni ! Au păscut două prăjini de lucernă ! Aşteaptă puţin, am să-i spun îndată lu' unchiu-tu şi are să-ţi tragă o mamă de bătaie de-ai s-o ţii minte, derbedeule !

— Eu i-am dus la cîmp ! I-am împiedicat, i-am legat cu funia de pripon ! se auzea glasul plîngăreţ al lui Michal.

— Minţi ! Las' că ţi-arată el, unchi-tu !

— Nu i-am alungat eu în lucernă, mătuşă, zău dacă mint, na !

— Dar cine atunci ? Părintele ? ţipă ea scoasă din fire.

— Da, mătuşică : chiar sfinţia-sa a venit cu caii dumisale şi i-a lăsat să pască, făcu el, ridicînd glasul.

— Ai înnebunit ? Taci din gură, să n-audă lumea !

— Nu tac. Dacă l-am văzut cu ochii mei... Am să i-o spui în faţă. Degeaba strigi la mine ; părintele a băgat caii în lucernă să pască. Mă duc în zori să văz de cai : armăsarul sta culcat, iapa păştea, acolo unde-i lăsasem de cu seară. Sînt şi urme, poţi să le vezi, că-s proaspete. I-am despiedicat şi m-am urcat pe armăsar. Şi-odată văz nişte cai în lucerna noastră. Abia mijea de ziuă. Alerg pe lîngă grădina părintelui să le ies înainte, o apuc pe cărarea lui Klomb şi, cînd colo, de cine dau ? Chiar de sfinţia-sa, care şedea cu carte-n mînă şi se uita în

jur şi mîna cu gîrbaciul caii prin mijlocul lucernei. Şi-atunci...

— Taci, Michal ! S-a mai pomenit una ca asta ? Chiar sfinţia-sa ?... Şi zisesem mai de mult că fînul de anu' trecut... sst ! e acolo o femeie.

Se apropie cu paşi repezi ; chiar în clipa aceea, dascălul, care mai stătea lungit în pat, îl strigă pe Michal.

Tereska îi întinse dăscăliţei legătura cu ouă şi, cuprinzîndu-i genunchii, o rugă cu căldură să-i citească scrisoarea primită de la bărbatul ei.

Femeia îi spuse să aştepte.

Abia după o lungă aşteptare, o chemă în casă. Dascălul, dezbrăcat, numai în izmene, începu să citească scrisoarea, sorbindu-şi cafeaua.

Ea asculta cu inima îngheţată, căci bărbatu-său o vestea că se întoarce pe la seceriş, o dată cu Kuba Jarczyk din Wolka şi cu Grzela, feciorul lui Boryna. Scrisoarea era plină de simţire, Jasiek o întreba de sănătate, de toate, trimitea salutări pe la cunoscuţi şi se bucura că se liberează. La sfîrşit, într-un colţ, Grzela mîzgălise şi el cîteva cuvinte, rugînd-o să-i spună tatălui său că se întoarce cu ceilalţi. Sărmanul, nu ştia ce i se întîmplase lui Maciej !

Aceste cuvinte duioase o plesneau ca nişte şfichiuri şi o aplecau la pămînt. Se silea pe cît putea să-şi ascundă tulburarea, să primească în linişte vestea aceasta groaznică, dar lacrimile o răzbiră şi prinseră a-i curge singure din ochi, ca nişte nestemate arzătoare.

— Cum se mai bucură că i se întoarce bărbăţelul ! murmură răutăcioasă dăscăliţa.

Pe Tereska o umflă plînsul. Fugi, biata de ea, să nu înceapă să bocească acolo şi multă vreme umblă ca beată, ţinîndu-se de uluci.

— Ce mă fac eu acu', sărmana de mine ? se tînguia ea, neputincioasă. Se-ntoarce Jasiek şi are să afle totul !

Groaza o cuprinse ca un vînt rău şi aspru. Jasiek era băiat bun, dar îndîrjit ca toţi cei din neamul

lui Ploszka ; n-are să-l ierte pe Mateusz, poate să-l și ucidă ! Isuse, scapă-l, Isuse ! Nu se mai gîndea la ea. Plîngînd și văicărindu-se, ajunse la Boryna. Anna nu era acasă ; plecase la tîrg cu noaptea-n cap ; Jagna avea treabă la maică-sa, așa că n-o găsi decît pe Jagustynka cu Jozka ; întindeau în livadă pînza spălată.

Le spuse ce scria Grzela și vru să plece cît mai repede, dar bătrîna o trase deoparte și îi șopti cu multă blîndețe :

— Tereska, gîndește-te, vino-ți în fire, n-ai să poți astupa gurile rele !... Vine Jasiek și află totul. Gîndește-te, ibovnicul e bun pentru o lună, dar cu bărbatul pe care ți l-a dat Dumnezeu trăiești toată viața ! Îți dau un sfat !

— Ce vrei să spui ? Ce ? bîigui ea, făcîndu-se că nu pricepe.

— Nu face pe proasta, tot satul știe ; fă-i vînt lui Mateusz al tău cît nu-i prea tîrziu. Atunci Jasiek n-o să crează ; i-e dor de tine și-ai să-l duci cu vorba. Mateusz s-a nărăvit la patul tău, dar n-a prins rădăcină — ascultă-mă pe mine, fă-i vînt cît mai e vreme. Lasă, că nici Jasiek nu-i de lepădat !... Dragostea-i ca ziua de ieri : n-o ții în loc chiar de-ai plăti cu viața ; dragostea, fetico, mai e ca tocana grasă de duminică : dacă mănînci din ea zi de zi, ți se apleacă și verși. Dragostea-i plînset, însurătoarea — mormînt, cum se zice. Așa o fi, numai că mormîntul ăsta, cu bărbat și plozi, e mai bun decît să umbli singur hai-hui. Nu mai boci, chibzuiește cît mai e timp. Dacă bărbatul te bate că l-ai încornorat și te izgonește din casă, unde-ai să te duci ? În lume, să apuci calea pierzaniei, să ajungi de rîsul lumii ? Haide ! Știi vorba aia : să nu dai vrabia din mînă pe cioara de pe gard. Cînd pici jos din car, alergi după el cu limba de-un cot ! Și să nu mergi împotriva vîntului, că ți se taie iute răsuflarea și nu mai poți ! Proasto, toți nădragii ăștia-s o apă și-un pămînt, fie că-i cheamă Mateusz ori Kuba ; toți se jură pîn' te fură ; toți îs ca mierea, cît le sfîrîie inima în frigare — p-ormă-s ca fierea. Gîn-

deşte-te şi bagă bine în cap ce-ţi zic. Doar îţi sînt mătuşă şi-ţi vreau numai binele !

Dar Tereska nu mai avea puteri să-şi ţină plînsul ; o luă razna pe cîmp şi se aruncă în secară unde nimeri, vărsînd potop de lacrimi amare.

Degeaba se gîndea la vorbele bătrînei, jalea după Mateusz îi sfîşia sufletul ; bocea şi iar bocea şi se lovea cu capul de pămînt, ca o jivină rănită de moarte.

Nişte ţipete apropiate o făcură să se ridice îndată.

Înaintea casei primarului se auzea o ciorovăială. Da : primăriţa şi Kozlowa se ocărau în gura mare.

Stăteau faţă-n faţă, despărţite de gardurile lor şi de drum, numa-n fustă şi cămaşă. Abia mai suflau de atîta încrîncenare şi se blestemau într-una, arătîndu-şi una alteia pumnii.

Primarul înhăma caii la căruţă, vorbind cu un om din Modlica ; străinul stătea în cerdac şi, bătînd încîntat din picior, le întărîta pe cele două muieri, strigînd la ele.

Larma lor se auzea pînă departe şi oamenii dădeau fuga ca la comedie : se adunaseră în uliţă o grămadă, şi după uluci, după colţurile caselor, priveau o mulţime de capete.

Se sfădeau, Doamne, de mai mare păcatul ! Primăreasa, femeie domoală şi îngăduitoare din fire, parcă turbase, pe cînd cealaltă, Kozlowa, se făcea că nu-i pasă şi, liniştită, turna peste duşmanca ei, de sus pînă jos, tot ce-i venea la gură.

— Latră, primăriţo, latră ! Nici o căţea nu te-ar întrece ! ţipa ea.

— Parcă-i întîia oară ! Nu-i săptămînă de la Dumnezeu să nu-mi piară ceva din ogradă, găini outoare, pui, raţe, ba şi o gîscă bătrînă, fără să mai pui la socoteală ce stricăciuni mi-a făcut în grădină şi-n livadă ! Plesni-ţi-ar fierea în tine pentru răul ce mi-l faci ! Lovi-te-ar damblaua ! Să crăpi ca un cîine în drum !...

— Aşa, dă-i înainte, zbiară, primăriţo, să-ţi muţi falca din loc, să ţi-ajungă la ceafă, să te liniştesti !

— Uite, chiar azi, urmă primăriţa întorcîndu-se spre Tereska care trecea pe uliţă, chiar azi scosei cinci valuri de pînză la spălat. Mă duc pe la prînz să le-nmoi şi, cînd colo, văz că-mi lipseşte un val ! Îl caut... Parc-ar fi intrat în pămînt ! Şi doar îl prinsesem cu pietre şi vîntul nu bătea de loc ! Şi era pînză subţire de in ! Nici la tîrg nu găseşti pînză ca aia ! Şi-acu' ia-o de unde nu-i...

— N-o vezi că ţi s-a pus osînza pe ochi, ca la scroafe !...

— Tu mi-ai furat pînza !

— Eu ţi-am furat-o ? Mai zi o dată, mai zi !

— Tu mi-ai furat-o, hoaţo ! Şi-am s-o spui lumii întregi. Cînd au să te ducă în fiare la puşcărie, ai să spui şi laptele pe care l-ai supt de la mă-ta.

— Mă face hoaţă ! Auziţi, oameni buni ! O dau în judecată, să nu mă mişc d-aci dacă n-o dau ! Aţi auzit cu toţii. Va să zică eu ţi-am furat pînza ? Ai martori, matracuco ?...

Primăreasa apucă o joardă, ieşi în drum şi, gonind spre cealaltă ca un cîine turbat, începu să urle îndîrjită :

— Ţi-arăt eu martori ! Pun eu ciomagul pe tine !...

— Hai, primăriţo, vino ! Hai, dă, scroafă ce eşti ! Dă în mine, căţea afurisită ! ţipa cealaltă, fugind în întîmpinarea ei.

Dîndu-şi la o parte bărbatul care alergase s-o oprească şi, răşchirîndu-şi picioarele, Kozlowa îşi puse mîinile în şolduri şi începu să ţipe :

— Dă în mine, hai ! Că tu intri la puşcărie, cucoană primăriţo, şi nu eu !

— Tacă-ţi fleoanca, să nu te bag eu mai întîi la răcoare ! zbieră la ea primarul.

— Mai bine ai lua zbilţul, să prinzi căţelele turbate, că de-aia eşti pus unde eşti şi ţine-ţi mai strîns nevasta-n frîu, să nu se agaţe de oameni ! izbucni ea în culmea furiei.

— Vorbeşti cu un slujbaş al statului, aşa că ia seama la ce spui, femeie ! o preveni el.

— Mă... pe slujba ta ! Ia te uită la dumnealui ! El o fi luat pînza, s-o ducă la vreo ibovnică, să-i facă din ea cămașă. Banii obștei nu-ți mai ajung, că i-ai băut pe toți, bețivanule ! Lasă că știe lumea ce-ți poate pielea. Ai să stai și tu la răcoare, domnule slujbaș al statului ! Ai să stai, n-avea grijă !

Asta era prea de tot pentru primar și pentru soața lui. Amîndoi se năpustiră asupra Kozlowei ca lupii ; primăreasa o croi cea dintîi cu joarda peste față și, țipînd ca o sălbatică, se înfipse cu ghearele în părul ei, pe cînd primarul dădea cu pumnii unde nimerea.

Într-o clipă, Bartek sări în ajutorul neveste-si.

Se încolăciră ca niște cîini într-o hărmălaie de nedescris ; nu mai știai ai cui pumni izbesc ca îmblăciile, ale cui capete se tăvălesc prin țărînă și cine urlă. Se băgară sub gard și se rostogoliră pînă-n uliță ca niște snopi luați de vijelie. În cele din urmă, istoviți, se trîntiră la pămînt, în nisip, cu o înverșunare și mai mare.

Nu se mai vedeau de colb ; doar urletele și înjurăturile se auzeau — și se tăvăleau mereu pe drum și se izbeau cu sete, zbierînd ca-n gură de șarpe.

Uneori, cîte unul se smulgea din grămadă ; alteori, se ridicau cu toții în picioare și, punînd mîna pe ce găseau, începeau iar să se bată, trăgîndu-se de cap, de haine, de țurloaie.

Gălăgia umpluse tot satul, găinile cotcodăceau speriate, cîinii hămăiau, muierile țipau învîrtindu-se în jurul lor, fără să le poată sări în ajutor, pînă cînd alergară bărbații și îi despărțiră.

Cîte înjurături, ocări și amenințări după aceea — nici nu se poate spune ! Vecinii se împrăștiară care încotro, ca să nu fie puși martori, dar peste tot vorbeau în taină cît de rău îi bătuseră primarul și cu nevastă-sa pe Kozlowi.

Nu trecu mult și primarul cu falca umflată, împreună cu nevastă-sa, plină de vînătăi și zgîriată, plecară cei dintîi cu căruța la tîrg să se plîngă. Abia după vreun ceas plecară și Kozlowii.

Bătrînul Ploszka se învoi, şi încă foarte bucuros, să-l ducă pe primar pe degeaba la tîrg, numai ca să-i arate cîtă prietenie îi poartă.

Se duceau să înainteze plîngere, aşa cum se ridicaseră de la pămînt, fără să pună nici o orînduială în felul cum arătau.

Într-adins mergeau aşa prin sat, să-i vadă oamenii, să se văicărească şi să-şi arate rănile la toţi cei care voiau să se uite.

Koziol avea capul spart de i se vedea osul, faţa plină de sînge şi cămaşa sfîşiată, cu gîtul şi pieptul gol. Nu-l prea mai durea, dar făcea ce făcea şi se apuca cu mîna de coaste, urlînd :

— Aoleooo, nu mai pot ! Mi-a rupt coastele ! Ajutor, oameni buni, ajutor că moor !...

Iar Magda îi ţinea hangul, jelind :

— L-au bătut cu oiştea, oameni buni ! Taci, sărmane, hai, potoleşte-te ! Te-a stîlcit în bătaie ca pe-un cîine, dar mai e dreptate pe lumea asta şi s-o găsi o pedeapsă pentru ucigaşi ! Taci, sărmane, hai, taci ! Le-o plătim noi cu vîrf şi îndesat ! Au vrut să-l omoare, erau de faţă oamenii şi abia l-au scos din mîinile lui. Au să spuie cinstit totul la judecată ! ţipa ea şi se punea să bocească sfîşietor.

Fusese aşa de tăvălită şi păruită, că abia o mai recunoşteai. Mergea în capul gol, părul îl avea smuls cu piele cu tot, urechile rupte, ochii însîngeraţi şi toată faţa zgîriată, de parcă ar fi trecut cineva peste ea cu grapa, încît, deşi ştia ce poamă de femeie e, lumea o căina din inimă :

— Se poate să baţi un om în halul ăsta ? !

— E ruşine şi păcat faţă de Dumnezeu ! Uite la ea, abia-şi mai tîrăşte picioarele !

— Ce i-au mai tîrnuit ! Parc-au scăpat de la abator, din mîna unui măcelar... Păi sigur, primarul poate să facă ce vrea ! Nu-i el capul obştii, slujbaşul statului ? adăugă posomorît Ploszka, întorcîndu-se spre toţi cei de faţă.

Oamenii erau foarte mişcaţi. Kozlowii plecaseră de mult la oraş şi satul încă nu se liniştise.

Tereska se ascunsese de frică în timpul încăierării. Ieşi de nu ştiu unde abia cînd cele două părţi plecaseră la judecătorie.

Trecu îndată pe la Koziol, căci Bartek îi era văr după mamă. În casă nu era nimeni şi doar în curte, lîngă perete, stăteau cei trei copii luaţi de la Varşovia.

Se strîngeau unul în altul, muşcînd cu lăcomie din nişte cartofi tari, fierţi numai pe jumătate, ţipînd la purcei şi apărîndu-se de ei cu lingurile. Erau aşa de zdrenţăroşi, de slabi şi de murdari, că-ţi făceau milă. Îi duse în tindă şi, zăvorînd uşile, alergă în fugă să ducă în sat vestea.

La Golomb nu se afla decît Nastka.

Mateusz plecase încă dinainte de amiază la Stacho, ginerele lui Bylica. Măsurau împreună casa dărîmată, să vadă ce se mai putea ridica. Bylica venea în urma lor, bodogănind într-una ceva în sinea lui, cum avea obiceiul.

Domnul Jacek stătea ca totdeauna în prag, trăgînd din ţigară şi fluierînd la porumbeii ce se roteau deasupra cireşilor.

Soarele suia spre crugul amiezii şi era cald.

Aerul încălzit plutea deasupra cîmpiei ca o apă ; grînele şi livezile păreau pierdute în contemplarea soarelui. Din cînd în cînd, din cireşul lui Bylica se desprindea cîte-o floare care, legănîndu-se, pica în iarbă ca un fluture alb.

Era pe la amiază, cînd Mateusz îşi isprăvi cercetările. Mai dînd pe ici, pe colo de cîteva ori cu toporul, zise răspicat :

— Lemnu-i măcinat de tot, numai putregai : nu poţi face nimic. Ne pierdem vremea de pomană...

— Aş mai cumpăra ceva lemn bun şi poate că atunci... spuse rugător Stacho.

— Cumpără pentru toată casa. Din putregaiul ăsta nu alegi nici de-un căprior.

— Gîndeşte-te, e păcat de Dumnezeu !...

— Grinzile ar mai ţine ele, dar pentru căpriori trebuie să cumperi lemn nou... Pereţii poţi să-i sprijini cu proptele... ori cu zbanţuri... băiguí Bylica.

— Dacă te pricepi aşa de bine, atunci fă-o singur ; eu n-o fac din putregai ! spuse îmbufnat Mateusz, punîndu-şi pe el surtucul.

În clipa aceea sosi şi Weronka cu copilul în braţe, începînd să se tînguie :

— Ce ne facem noi acu' ? Unde ne-om adăposti ?...

— Ne-ar trebui vreo două mii pentru una nouă ! oftă Stacho, întunecat.

— Două mii de-abia ţi-ajung pentru o odaie, cu tindă.

— Păi, ceva lemne am putea căra din pădurea noastră... cîteva, ce naiba... p-alelalte le-aş cumpăra... o scoatem noi la capăt... Ne ducem la stăpînire şi-om cere...

— Crezi c-or să-ţi dea acu', cînd pădurea e-n judecată ?... Nici un vreasc n-ai voie să strîngi. Aşteptaţi cu casa pînă se termină judecata ! îi sfătui Mateusz.

— Lungeşte-mi, Doamne, boala, pîn' s-o coace poama ! Dar la iarnă ce-o să ne facem ? răbufni Weronka şi începu iar să jelească.

Tăcură. Mateusz îşi aduna uneltele lui de dulgher, Stacho se scărpina în cap, iar Bylica îşi sufla nasul într-un ungher. În liniştea aceasta plină de tristeţe nu se auzeau decît plînsul cu sughiţuri al Weronkăi.

Deodată, domnul Jacek se ridică şi spuse sus şi tare :

— Nu plînge, Weronka ! Găsim noi lemne pentru casă.

Toţi rămaseră cu gura căscată. Mateusz fu cel dintîi care-şi reveni din uimire şi pufni în rîs :

— Deşteptul făgăduieşte, iar prostul trage nădejde. El singur n-are unde să-şi puie capul, şi le dă altora case ! spuse el tăios, uitîndu-se pe sub gene la domnul Jacek.

Dar acesta nu răspunse nimic, se aşeză din nou pe prag, îşi aprinse altă ţigară şi, scărpinîndu-se în barbă, rămase cu ochii ţintă spre cer, ca mai înainte.

— Mai aşteptaţi oleacă şi-o să vă făgăduiască o moşie întreagă !

Mateusz mai rîse ce mai rîse şi, dînd din umeri, plecă.

O luă numaidecît la stînga, pe poteca ce trecea pe lîngă hambar.

În ziua aceea, puţini oameni lucrau prin grădini ; pe-alocuri numai se zărea fusta roşie a cîte unei femei, cîte un bărbat dregînd acoperişul casei sau meşterind ceva în poarta hambarului, căscată larg spre cîmp.

Mateusz era grăbit. Se oprea în dreptul fiecărui gospodar, vorbea cu el despre încăierarea primarului cu Kozlowii, le zîmbea fetelor, glumea cu ele din toată inima sau le spunea nevestelor nişte drăcovenii de se tăvăleau de rîs, nu alta, şi multe din ele rămîneau vreme îndelungată cu privirea aţintită în urma lui, scoţînd oftat după oftat...

Doamne, şi ce chipeş era ! Chipeş şi vînjos ca un stejar, parc-ar fi fost regele flăcăilor din sat, căci era şi cel mai tare dintre toţi, după Antek al lui Boryna ; juca tot aşa de bine ca Stacho Ploszka şi mai era şi destoinic. Făcea orice : înjgheba căruţe, ridica hogeacuri, case, cînta frumos din fluier şi cîte mame nu şi-ar fi băut banii pentru un viţel, numai să-l aibă de ginere, deşi flăcăul n-avea pămînt mai de lòc şi era mînă spartă, îi cinstea la crîşmă pe toţi. Multe fete îl lăsau să se poarte îndrăzneţ cu ele, crezînd că astfel le va duce mai uşor şi mai repede înaintea altarului.

Degeaba însă : flăcăul bea cu mamele, se drăgostea cu fetele, dar de însurătoare fugea ca dracu de tămîie.

— Nu-i uşor să-ţi pui ochii pe-o fată, toate-s grozave, nu ştii pe care s-o alegi, şi mai cresc şi altele mai frumoase, aşa că mai aştept... le zicea el peţitorilor cînd îi vorbeau de cîte-o fată.

Iarna se încurcase cu Tereska şi trăia cu ea aproape în văzul lumii, fără să-i pese de bîrfeli şi de mînia oamenilor.

— Cînd s-o întoarce Jasiek, am să i-o dau înapoi şi are să mă mai şi cinstească pe deasupra, că am avut grijă de nevastă-sa, le spuse el prietenilor săi,

puțin timp după întoarcerea în sat, căci se cam săturase de ea și începuse să bată îndărăt.

Ducîndu-se acasă să mănînce, alesese drumul cel mai lung, să mai glumească cu fetele, s-o mai piște de mijloc pe care s-o nimeri.

Pe neașteptate, se întîlni cu Jagna, care plivea ceva în grădina maică-si.

— Jagusia ! strigă el vesel.

Jagusia se ridică și rămase în picioare pe brazdă, ca o floare zveltă de nalbă.

— Mă mir că m-ai văzut ! Se vede că ai multe treburi, că de-o săptămînă te-ai întors în sat și abia...

— Pe ochii mei dacă nu te-ai făcut și mai frumoasă ! șopti el ca topit.

Ea își suflecase fusta pînă la genunchi ; de sub basmaua roșie, înnodată sub bărbie, i se vedeau ochii albaștri, mari, galeși ; dinții albi îi sclipeau între buzele vișinii, și fața îi era rumenă ca un măr. Era așa de frumoasă, parcă te tot îndemna s-o strîngi în brațe. Ea își puse cu trufie mîinile în șolduri și-l fulgeră cu ochii ei scînteietori de-l trecură fiorii. Aruncînd în jur o căutătură, flăcăul se dete mai aproape de ea.

— De-o săptămînă te caut și-ți țiu calea, dar degeaba...

— Minți ca un porc ! Seară de seară te-ntinzi cu fetele pe uliță, mereu cu alta, și-acu vii să faci cu mine pe îndrăgostitul ?

— Așa mă primești, Jagus ? Așa ?...

— Dar cum ai vrea ? Ce vrei, să-ți cad la picioare ? Să-ți mulțumesc că te-ai îndurat să-ți aduci aminte de mine ?

— Țiu minte cum mă primeai anul trecut...

— Ehei, ce-a fost s-a dus...

Ea se întoarse, ascunzîndu-și fața. Dar el sări dintr-o dată și o prinse lacom în brațe.

Ea se smulse ca o furtună.

— Lasă-mă, ce, vrei să-mi scoată ochii Tereska ?

— Jagusia ! gemu el.

— Du-te de te drăgostește cu soldățoaia ta... satură-te de ea pîn' nu s-o întoarce ălălalt ! Te-a hrănit cînd erai la pușcărie, a cheltuit, te-a ținut cu bani, acu plătește-i și tu ! îl șfichiuia ea cu atîta scîrbă, încît lui Mateusz îi înțepeni limba în gură.

Se făcu roșu ca sfecla de rușine, lăsă capul în jos și o șterse fără să mai zică o vorbă.

Jagna spusese tot ce avea pe inimă și ce purta în ea de-o săptămînă, dar acum îi părea rău : nu se gîndise că se va supăra și că va fugi.

„Nătărăul ! I-am vorbit așa numai de ciudă, își zise ea urmărindu-l mîhnită cu privirea, și el, uite ce repede i-a mai sărit țandăra ?"

— Mateusz !

Dar el n-o auzi ; păși așa de iute prin livadă, de parcă ar fi avut pe urmele lui o haită de cîini.

— Viespe afurisită ! Scîrnăvie ! mormăia el, mergînd drept spre casă !

Era furios și uimit totodată. Totdeauna se purtase ca o mielușea — nu îndrăznea nici măcar să deschidă gurița. Și uite că acum îl izgonise ca pe-o javră ! Îi era așa de rușine încît se uită în jur, grijuliu, să vadă dacă nu cumva îi auzise careva vorbele.

„Îmi scoate ochii cu Tereska ! Proasta !... Parcă mie îmi pasă de soldățoaia asta !... E-o jucărie, și-atît. Și ce uitătură mi-a aruncat ! Și cum și-a mai pus mîinile-n șolduri ! Și cu ce patimă vorbea ! Dumnezeule, una ca asta, chiar cînd te pălmuiește, nu-i rușine... numai să răzbești la miere !..."

Fiori îi treceau din creștet pînă-n tălpi și, ajungînd înaintea casei, încetini pașii.

„S-a supărat că nu mi-am adus aminte de ea... Păi da, asta-i o greșeală... și-apoi, povestea cu Tereska..."

Se strîmbă de parcă ar fi băut oțet. I se urîse de smiorcăita asta ; cînd o auzea bocind, îi venea să-și ia cîmpii. Doar nu erau cununați ca să se ție de ea ca de coada vacii ! Are bărbat, doar ! Și părintele ar putea într-o zi să-l bestelească de la înălțimea amvonului ! Cu o muiere ca asta, zău,

ajungi să te prosteşti ! Să le ia dracu pe toate ! se mînie iar, spumegînd de furie.

Prînzul nu era încă gata. O certă pe Nastka, înciudat că e mototoală, şi se duse la Tereska. Femeia mulgea vaca în livadă ; cînd îl văzu, ridică spre el ochii plini de tristeţe în care lacrimile abia se zvîntaseră.

— De ce-ai bocit ?

Ea îşi ceru iertare, învăluindu-l cu o privire duioasă.

— Mai bine ia seama la uger, că mulgi vaca pe tine !

Era crunt azi şi cîinos ; în zadar îşi frămînta ea mintea să ghicească ce păţise. Se făcu blîndă ca o oiţă, fiindcă el, la orice vorbă pe care i-o spunea, trîntea şi bufnea, uitîndu-se la ea ca un drac.

Se făcea că tot caută ceva pe lîngă casă, prin livadă, dar privirile lui o iscodeau pe furiş pe femeia care mulgea şi era din ce în ce mai mirat : „Unde naiba mi-au fost ochii ? E bleagă, sfrijită, nici cal, nici măgar ! O scoabă ! Trup de ţigancă ! N-are pic de carne pe ea, nimic..."

E drept că avea ochi frumoşi, la fel de mari şi de strălucitori ca ai Jagusiei, şi limpezi ca cerul, şi sprîncenele negre, codate. Dar ori de cîte ori îi întîlnea privirea, întorcea capul şi înjura îndesat printre dinţi :

— Ce beleşti aşa ochii ca viţelul la poarta nouă ?

Privirea ei îl scotea din răbdări, îl înfuria şi mai tare.

— Na, că nu mă uit la tine ! Degeaba te zgîieşti ca-n c... găinii. Nu-mi arde de tine.

Prînziră împreună, dar el nu-i aruncă o vorbă, nici măcar nu-şi întoarse ochii spre ea. În schimb, o cicălea pe Nastka.

— Ce, asta-i mîncare ? Nici la porci nu-i bună s-o zvîrli...

— Ei, s-o fi prins niţel de fundul crătiţii. Ce, îţi rămîne între măsele ?

— Gura ! Şi asta ce-i ? Parc-ai uns-o cu muşte, sînt mai dese ca jumările !

— A, boierului îi e scîrbă de muşte ! Ce nazuri, ţţţ, ţţţ... Lasă, că nu mori otrăvit !...

Cînd fu adusă varza, începu să ţipe că osînza-i rîncedă.

— Parc-ai pus în ea catran, unsoare de căruţă...

— Linge osia şi vezi dacă-i aşa ! Eu n-am încercat ! i-o întoarse ea ţîfnoasă.

Nu puteai să-i intri în voie şi-ţi făcea capul morişcă. Şi cum Tereska nu suflase un cuvinţel, după masă se legă şi de ea, cînd văzu vaca frecîndu-se de gard :

— Ia uite la vaca asta, băligaru-i scoarţă pe ea. Mai pune şi tu mîna pe ţesală !

— E umezeală în grajd şi de-aia se murdăreşte.

— Umezeală ? Dar în pădure nu-i destulă cetină ? Ce, aştepţi să-ţi pice din cer ? Îşi opăreşte coastele în glodul ăsta şi-o să putrezească de-o s-o mănînce viermii. Atîtea muieri în casă şi nici o rînduială ! zbieră el deodată, dar Tereska tăcea umilă, fără a cuteza să se apere ; doar din ochi îi cerea iertare.

Era supusă ca totdeauna, harnică şi iute ca o furnică ; se bucura chiar că el o bruftuie şi-i porunceşte de sus. Dar pe el tocmai asta-l întărîta. Îl înfuriau ochii ei galeşi şi blînzi, mersul ei liniştit şi faţa ei smerită ; îl înfuria că-şi făcea mereu de lucru în preajma lui. Uneori îi venea să se răstească la ea să plece, să-i piară din ochi.

— Du-te dracului, nenorocito ! răbufni el în cele din urmă şi, luîndu-şi sculele de dulgher, se duse, fără a se mai odihni după masă, cum obişnuia, la Klomb, unde avea ceva de lucrat la casă.

Acolo îi găsi pe toţi stînd la masă, afară.

Se aşeză lîngă perete şi-şi aprinse o ţigară.

Ai lui Klomb vorbeau despre înapoierea de la oaste a lui Grzela Boryna.

— Se-ntoarce ? întrebă el nepăsător.

— Cum, n-ai aflat ? Se-ntoarce cu Jasiek al Tereskăi şi cu Jarczak din Wola.

— Au scris că vin pe la seceriș. Tereska s-a dus azi cu scrisoarea la organist să i-o citească. El mi-a spus.

— Mda ! Va să zică Jasiek se-ntoarce, făcu el fără să vrea.

Tăcură cu toții, dar se uitau pe furiș unul la altul, iar femeile se îmbujorară, umflate de rîs. El nu văzu nimic și, vesel parcă la auzul acestei vești, spuse liniștit :

— Bine că se-ntoarce ! Așa gurile rele n-or s-o mai clevetească pe Tereska.

Lingurile se opriră deasupra străchinilor. Vorbele îi uluiseră pe toți, dar el, privindu-i sfidător, zise :

— Doar știți cîte se mai spun pe seama ei. Eu n-am nimic cu ea, doar atît că mi-e neam după tată ! Dar dacă ar îndrăzni cineva să-mi spuie mie în față că așa și pe dincolo, i-aș da una peste bot de m-ar ține minte toată viața ! Sînt unii care-și închipuie că azi nu mai sînt femei cinstite și pînă și pe cea mai curată o vorbesc de rău și-o-mproașcă cu noroi.

— Așa-i, că bine zici ! încuviințară ceilalți, cu ochii în străchini.

— Ați fost la Boryna ? întrebă el nițel îngrijorat.

— Mă tot gîndesc să mă duc și parcă-i un făcut ; cînd dau să plec, îmi iese ceva în cale.

— Bietul om, suferă pentru toți și nimeni nu se gîndește la el !

— Așadar ai fost să-l vezi ?

— Cum să mă duc ? Dacă mă duc singur, lumea o să spună că umblu după Jagna...

— I-auzi ce rușinos mai e, ca fata mare care a călcat strîmb ! mormăi Agata, care ședea lîngă gard cu un blid în poală.

— Mi s-a acrit de-atîtea bîrfeli !

— Și lupul se cuminteşte cînd îi cad colții, rîse Klomb.

— Sau cînd își caută un cuibușor ! adăugă Mateusz.

— Ehei ! Tare-aş vrea să ştiu cui i-ai pus gînd rău, glumi băiatul lui Klomb.

— La asta chibzuiesc şi eu.

— Hotărăşte-te mai repede, Mateusz, şi nu uita să mă iei druşcă ! sări Kasia, cea mai în vîrstă dintre fetele lui Klomb.

— Pe legea mea, nu-i chiar aşa de lesne ; toate-s mîndre şi una mai bună decît alta. Magda e cea mai bogată, dar n-are dinţi şi-i curg ochii ; Ulisa e ca o floare, numai că e cam başoaldă şi are zestre un butoi de varză ; Franka-i borţoasă ; Marysia e prea darnică cu flăcăii ; Jewka, o fi avînd ea bani o sută de zloţi, dar e puturoasă, toată ziulica stă în pat. Şi toate-ar vrea să mănînce bine, să bea rachiu dulce şi să nu facă nimic. Aşa fete mai rar ! Alelalte au plapoma prea scurtă pentru mine !

Toată lumea se porni pe-un rîs aşa de straşnic, încît porumbeii zburară de pe casă.

— Da, aşa-i cum vă zic. Le-am măsurat pe cîteva şi plapoma lor îmi vine abia colea, la genunchi ! Şi-atunci, cum o să dorm la iarnă ? Cu ciubotele-n picere ?...

Klembowa îl certă că vorbeşte prostii în faţa fetelor.

— Glumesc. Măcar că, vorba aia, o glumă bună nici sub plapomă nu strică.

Dar fetele se zbîrliră ca nişte curci.

— Ce mofturos mai e !... Îşi rîde de toate fetele ! Dacă în Lipce nu-ţi găseşti una potrivită, du-te sănătos şi caută prin alte sate ! îi spuseră ele ţîfnoase.

— Or fi destule fete şi-n Lipce ! Zău, mai uşor e să găseşti o fată bătrînă, decît un zlot întreg ! Cum se ridică şi ele de-o şchioapă, părinţii, gata, sînt în stare să le vîndă şi pe trei copeici, numai cumpărători să se găsească ! Sînt atîtea fete, că răsună satul de cotcodăcitul lor şi toate-s gata să se bage sub cuţit ; sîmbătă de sîmbătă, nu-i casă în care să nu le vezi gătindu-se încă din zori, şi-şi împletesc panglici în cosiţe, şi dau iama la coteţul cu găini, să le ducă ovreiului pentru rachiu, iar pe

la amiază se zgîiesc uite-așa în toate părțile, să vadă, nu vin pețitorii ? Am văzut unele care se cocoțau chiar pe acoperiș și făceau semne cu batista și țipau : „La mine, Macius, la mine !“ Și mamele strigau la un loc cu ele : „Mai întîi la Kasia, Macius, la Kasia ! Îi mai dau de zestre și-o roată de caș proaspăt și-o legătură cu ouă ! La Kasia !“

Povestea toate astea cu atîta haz, că băieții mureau de rîs. Dar fetele lui Klomb tăbărîră cu gura pe el și bătrînul se văzu nevoit să se răstească la ele :

— Tăceți odată ! Parc-ați fi niște coțofene care fac a ploaie !

Dar ele nu se liniștiră de îndată. Atunci Klomb, ca să puie capăt glumelor, întrebă :

— Mateusz, ai fost de față cînd s-a bătut primarul cu Koziol ?

— Nu, am auzit numai că i-a snopit în bătaie pe amîndoi !

— Mai rău nici că se putea ! Să-i fi văzut, te speriai ! Primarul și-a cam luat-o-n cap...

— De, pîinea obștei îl îngrașă și-i vine să zburde !

— Asta e, că nu i-e frică de nimeni. Cine poate să i se pună de-a curmezișul ? Altul ar păți-o rău pentru o ispravă ca asta, dar de el nu se atinge nimeni. Se are bine cu slujbașii, așa că la oraș îi învîrte pe dește cum vrea...

— Asta fiindcă sînteți niște oi și-l lăsați pe unul ca el în fruntea obștei. Se uită la voi de sus... iar voi, mă mir că nu-i pupați și picerele !

— Noi l-am ales, așa că se cuvine să-l cinstim.

— Dar dacă l-am pus în șa, putem tot așa de bine să-l dăm și jos !

— Nu striga, Mateusz, să nu s-auză !

— Păi, n-are decît să s-auză ! Să se lege de mine și-i arăt eu !

— Maciej e bolnav, așa că n-are cine să-i ia locul ! Toți se tem, d-aia nu crîcnesc, că fiecare își vede mai întîi de grijile lui, șopti bătrînul, sculîndu-se de pe scaun.

Ceilalți îi urmară pilda.

Unii plecară acasă să se întindă puțin, ca după-masă, alții ieșiră în uliță să-și dezmorțească ciolanele și să-și dea drumul la curea, iar alții, fetele mai ales, se duseră la eleșteu să spele străchinile, să se mai răcorească și să stea la taifas. Mateusz se apucă îndată să cioplească proptele pentru casă, iar Klomb își aprinse luleaua și se așeză pe prag.

— Cin' la alții se gîndește, sărăcia-l prăpădește, mormăi el, pîcîind tare de cîteva ori.

Soarele atîrna chiar deasupra casei ; amiaza era fierbinte și dinspre cîmp veneau valuri de căldură. Livezile încremeniseră, soarele se juca printre arbori, florile se scuturau și cădeau lin în iarbă, albinele zumzăiau prin meri, iazul lucea printre ramuri și pînă și păsărelele tăcuseră. Dulcea toropeală a după-amiezii plutea peste toate.

Ca să nu-l fure somnul, Klomb se îndreptă încet spre groapa cu cartofi.

Acolo începu să pufăie des din luleaua stinsă și scuipă, aruncînd cu o mișcare a capului părul care-i cădea în ochi.

— Te-ai uitat să vezi dacă mai sînt ? întrebă nevastă-sa, ivindu-se în tindă.

— Mă uitai... Dacă am fierbe cartofi numai o dată pe zi, atunci ne-ar ajunge pînă la vară.

— Cum, numai o dată pe zi ? Copiii sînt sănătoși, voinici, trebuie să mănînce ca lumea.

— N-ajunge la atîtea guri. Sînt zece guri și toți au burțile cît butia... Trebuie să vedem ce-i de făcut.

— Te gîndești să dai vițica ? A, nu, mută-ți gîndul ! Nu te las s-o vinzi. Fă ce vrei, dar nu te las să înstrăinezi vita, ține minte asta !

Klomb dădea din mîini, parcă s-ar fi apărat de-o viespe supărătoare și, după ce plecă nevastă-sa, își aprinse iar pipa.

— Afurisită muiere !... Dacă trebuie, trebuie ! Ce, vițica-i altar ?

Soarele bătea drept în creștet, umbra cădea scurtă. Bătrînul se întoarse cu spatele la soare și trase cîteva fumuri, dar tot mai încet și mai rar.

Își dădu și drumul la curea, să nu-l mai apese cartofii din pîntec ; soarele dogorea ca focul, hulubii guguiau pe acoperișul de stuf și șoapta frunzelor era așa de adormitoare, că omul prinse a moțăi, cu luleaua în gură.

— Tomasz ! Tomasz !

Deschise ochii. Agata stătea în fața lui și-l privea temătoare.

— O duceți greu ! zise ea încet. Dacă vreți, am ceva parale și vă dau cu împrumut. Le strînsei să am de îngropăciune, dar dacă duceți așa de mare lipsă, vă dau... Păcat de vițică ! Anul trecut s-a născut sub ochii mei... e bună, că-i de soi. Dacă mi-ajută Dumnezeu să trăiesc, îmi dați banii înapoi la vară, cînd strîngeți bucatele. Să te împrumuți la nevoie de la o rudă nu-i rușine nici măcar pentru un om cu stare. Uite, ia-i ! zise ea vîrîndu-i în mînă vreo trei ruble, numai zloți.

— Ține-ți banii ! Las' c-o scot eu la capăt și fără asta ! se rușină el.

— Ia-i, uite, mai pui o jumătate rublă ! Ia-i ! îl îndemna ea cu voce scăzută.

— Bogdaproste ! Ce cumsecade ești !

— Ia-i pe toți ! Uite, treizeci de zloți în cap, urmă ea, scoțînd banii din legătură și adăugînd cîteva monede de zece groși, pînă ce întregi suma. Ia-i ! se ruga ea, abia ținîndu-și lacrimile ; i se rupea inima, parcă fiece bănuț l-ar fi smuls din carnea ei.

Banii luceau în soare, ispititori. Klomb închise un ochi de plăcere, îi închise pe amîndoi și-și băgă mîinile în ei : erau noi-nouți, ca neatinși. Oftă din rărunchi, luptînd cu ispita, apoi întoarse capul și murmură :

— Ascunde-i bine, să nu ți-i vadă careva, să ți-i fure...

Ea îl rugă iar, dar numai așa, cum e obiceiul, apoi, fiindcă el tăcea, începu în pripă să-și strîngă comoara.

— De ce nu vrei să stai la noi ? întrebă el după oarecare timp.

— Doamne, dar nu mai sînt bună de nici o treabă ; nici gîştele nu pot să le mai păzesc ! Doar n-aţi vrea să-mi daţi de mîncare de pomană !... Am slăbit şi-mi aştept sfîrşitul din ceas în ceas. De bună seamă că e mai bine să mori la neamuri... da, mai bine-i... chiar de-ar fi să-mi dau duhul în odăiţa aia unde ţinuraţi viţica... Da' ce să vă fac atîtea necazuri ? Strînsei patruzeci de zloţi de îngropăciune... ajunge şi de slujbă... ca la oamenii cu stare... Cred c-ajunge, dacă mai pui la socoteală şi plapoma... N-aveţi grijă, am să mor uşor, nici n-o să băgaţi de seamă... mult n-o mai duc... bîigui ea, aşteptînd cu sufletul la gură să-i spună „rămîi" şi să nu mai plece.

Dar el nu spuse nimic, parcă nici nu i-ar fi înţeles borboroselile, ci doar se întinse, căscă şi o luă încet pe lîngă casă, spre hambar şi spre căpiţa de fîn...

— Un gospodar ca el... de bună seamă... cum ar putea ?... Ce-s eu ? Ia, acolo, o biată cerşetoare !... se tînguia ea încetişor, mîhnită, urmărindu-l cu ochii împăienjeniţi de lacrimi.

O luă încet pe malul iazului, tuşind des şi oprindu-se la fiece pas. Se ducea iarăşi, ca de obicei, să caute prin sat, unde-ar putea să moară ca o femeie cinstită, cu stare, fără să necăjească pe nimeni.

Păşea încet în căutarea unor oameni de suflet. Rătăcea prin sat ca funigeii ce trec şi zboară, fără să ştie unde se vor agăţa.

Dar oamenii rîdeau de biata bătrînă şi, ca să petreacă pe socoteala ei, o sfătuiau să rămîie la neamuri, iar lui Klomb îi spuneau, ca din prietenie :

— E ruda voastră şi are bani de îngropăciune : mult n-o să vă stea pe cap... Unde-aţi vrea să se ducă ?

Toate acestea şi le aminti Klembowa cînd bărbatul ei îi povesti întîmplarea de azi cu Agata. Se şi culcase şi, cînd copiii începură să sforăie, ea încercă să-l înduplece, şoptindu-i :

— Loc om găsi... ar putea să stea în tindă... gîştele le închidem în poiată... şi mănîncă puţin... nu mai face ea multă vreme umbră pămîntului... Şi are

bani de înmormîntare, are destui şi le mai închidem şi oamenilor gura... da, şi ne mai rămîne şi plapoma... Ascultă ce-ţi zic eu, o plapomă ca asta nu-i de lepădat ! îl pisa ea într-una.

Drept răspuns, Klomb începu să sforăie. Abia a doua zi dimineaţa zise :

— Dacă Agata n-ar avea bani, aş primi-o, că, de, e şi ea o făptură a lui Dumnezeu ; dar aşa, lumea o să spună că am luat-o-n casă pentru banii ei. Şi-aşa zic că am trimis-o să cerşească pentru noi... Nu, eu una ca asta nu înghit.

Cum Klembowa nu ieşea din spusa bărbatului ei, se mulţumi să ofteze o dată din greu, cu gîndul la plapomă, şi se duse să-şi trezească fetele.

În ziua aceea trebuiau să răsădească varza.

Vremea era ca şi în ajun : senină, veselă, o adevărată zi de mai. Un vînticel zglobiu zburda pe cîmp legănînd grînele, făcîndu-le să unduie ca apa. Livezile fremătau, scuturîndu-şi florile, iar ramurile încărcate ale liliecilor şi coacăzilor umpleau văzduhul de miresme. Aerul era proaspăt — mirosea a pămînt, a flori. De pe imaşul de lîngă pădure se auzeau cîntece ; la fierărie baroasele băteau. Încă de dimineaţă, uliţele se înviorase ră. Femeile se duceau la grădina de varză, purtînd răsadul în desagi şi în panere, vorbind de iarmarocul din ajun şi de isprava primarului.

Curînd după aceea, înainte de-a se zbici roua, grădinile de varză, despărţite prin şanţuri în care apa lucea în soare, erau pline de-un furnicar roşu.

Klembowa, împreună cu fetele ei, porniră şi ele într-acolo, iar Klomb, cu Mateusz şi cu băieţii, se apucară să puie proptele la casă.

Dar îndată ce soarele începu să ardă, bătrînul lăsă lucrul pe seama flăcăilor şi, chemîndu-l pe Balcerek, se duse cu el la Boryna, să-l vadă.

— Frumoasă vreme, cumetre ! zise Klomb, luînd cu degetele din tabacul întins.

— Frumoasă, numai de n-ar ţine prea mult căldurile astea !

— În unele părți au început să cadă ploile ; trebuie să vie și la noi.

— Gîndacii au umplut pomii și asta cam aduce a secetă.

— Zarzavatul e întîrziat ; ar putea să pălească. Dar poate dă Domnul și nu ne lasă... Ce mai era la iarmaroc ? Cu calul ați mai aflat ceva ?

— Hm !... I-am dat ipistatului trei ruble și mi-a făgăduit c-o să aibă el grijă...

— Niciodată nu știi ce-aduce ziua de mîine !... Trăiești veșnic cu frica-n sîn, ca iepurii, și nimeni nu-ți sare-n ajutor !

— Da, și primarul ăsta al nostru e-o cîrpă, adăugă Balcerek.

— Trebuie să ne gîndim la altul, spuse Klomb.

Balcerek se uită la el, dar bătrînul întregi cu însuflețire :

— A făcut satul de rîs. Ai auzit de tărășenia de ieri ?

— Eh !... Cui nu i se întîmplă de-alde astea. Așa-i omul. Dar eu stau și mă gîndesc la un lucru : pînă una alta, să nu plătim noi oalele sparte.

— Nu diriguiește singur treburile comunei ; mai e casierul, notarul și ceilalți slujbași...

— E cum ai trimite lupul să pască oile ! Le păzesc cît le păzesc, și la urmă plătești tot tu, țărane, că ei nu le-au păzit cum trebuie !...

— Aici vorbești drept ! Ai mai auzit ceva nou ? întrebă Klomb cu teamă.

Balcerek scuipă doar și dădu din mînă a lehamite : n-avea chef de vorbă, mai ales că era și cam posac din firea lui, iar pe deasupra îl mai zăpăcea și nevastă-sa ; de aceea se ferea să deschidă gura.

Ajunseră la Boryna.

Jozia curăța cartofi în cerdac.

— Intrați, tata e singur. Hanusia e la grădină, iar Jagna lucrează la maică-sa.

În casă era pustiu. Pe ferestrele deschise se uitau ramurile de liliac și soarele își cernea razele prin verdeață.

Bătrînul zăcea în pat. Era slăbit, pe fața-i palidă barba albă i se zbîrlise ca părul porcului ; avea capul oblojit și buzele abia i se mișcau.

Dădură bună ziua, dar bătrînul nu le răspunse și nici nu clinti.

— Nu ne cunoști ? spuse Klomb, apucîndu-l de mînă.

Bătrînul ședea ca și cum nu și-ar fi dat seama de nimic ; părea că ascultă ciripitul rîndunelelor, care își zideau cuiburile sub streașină, sau foșnetul ramurilor, care se frecau de pereți și se uitau uneori pe fereastră.

— Maciej ! strigă din nou Klomb, zgîlțîindu-l puțin.

Bolnavul tresări, ochii i se mișcară și-i privi țintă.

— Ne-auzi ? Eu îți vorbesc, Klomb, iar ăsta-i Balcerek, cumătru-tău ; nu ne mai cunoști ?

Așteptau răspunsul, privindu-l în ochi.

— Ajutor, oameni buni ! La mine ! Dați în ei, dați cît puteți ! Dați-le la cap ! răcni el deodată cu un glas groaznic, ridicînd mîinile, ca și cum ar fi vrut să se apere și numaidecît căzu la loc, pe spate.

Auzindu-l, Jozka dădu fuga și-i înfășură capul în cîrpe ude, iar el se liniști iarăși și în ochii lui larg deschiși se putea citi o spaimă de moarte.

Cei doi plecară îndată foarte tulburați.

— Acolo nu mai e un om viu, ci un hoit ! spuse Klomb, privind îndărăt.

Jozka își vedea de treaba ei, curăța cartofi în cerdac, copiii se jucau pe lîngă casă, barza lui Witek se plimba prin livadă, vîntul apleca ramurile peste fereastra deschisă...

Merseră un timp în tăcere, înfiorați, ca și cum ar fi ieșit dintr-un mormînt.

— La toți ne vine vremea, la toți ! șopti înlăcrimat Klomb.

— Așa-i... voia Domnului... ce să-i faci ? De n-ar fi fost povestea cu pădurea, ar mai fi dus-o...

— Așa-i, el s-a prăpădit, iar alții or să tragă foloase de pe urma lui ! oftă el.

— O viață are omul !... Dar lasă, c-a și trudit !

— Acuși-acuși îi călcăm și noi pe urme !

Învăluiră cu o privire aspră firea, cîmpiile legănătoare, pădurile ce se vedeau ca-n palmă, semănăturile înverzite, lumina soarelui, caldă, primăvăratică, și sufletele lor împietriră resemnate, supuse vrerii Celui de sus.

— Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus.

Și cu asta se despărțiră.

În zilele următoare se duseră și alții la bolnav, dar el nu recunoștea pe nimeni ; în cele din urmă, nu mai veni nimeni să-l vadă.

— Altceva nu mai e de făcut decît să ne rugăm lui Dumnezeu să-l ia cît mai grabnic, spuse părintele.

Și cum fiecare avea necazurile și bucluciurile lui, nu-i de mirare că îl dădură repede uitării, iar de se mai întîmpla să-i pomenească vreunul numele, apoi vorbea despre el ca despre un mort.

Și nu era departe de adevăr, fiindcă sărmanul zăcea într-o părăsire așa de mare, de parcă ar fi fost pus în groapă și ar fi crescut peste el iarba.

Cine mai avea timp să se gîndească la Boryna ?

Uneori, stătea zile întregi fără o picătură de apă și ar fi murit de foame, de n-ar fi fost Witek, cu inima lui bună, care lua ce găsea și avea grijă de stăpînu-său ; adesea mulgea vacile în ascuns, și-i ducea lapte să bea, cu inima topită de milă. O dată băiatul îl întrebă pe argat :

— Pietrek, e-adevărat că cine moare neîmpărtășit nimerește-n iad ?

— Așa-i ! Așa zice și părintele la biserică.

— Atunci și stăpînul nostru are să nimerească-n iad ? spuse el speriat, făcîndu-și cruce.

— E om și el, ca și ăilalți.

— Cum ! Stăpînul nostru e un om ca ăilalți ? Fugi de colo !

— Ești prost ca noaptea, Witek, se supără Pietrek și multă vreme căută să-l lămurească, dar băiatul nu-l crezu ; el știa ce știa și o ținea p-a lui.

Astfel treceau zilele în casa lui Boryna...

Satul, în schimb, fierbea ca-ntr-un ceaun.

Asta din pricina încăierării primarului. Amîndouă taberele căutau martori și încercau să înduplece oamenii să treacă de partea lor.

Deși se judeca un ins de teapa lui Koziol, primarul nu uită să se pună bine cu lumea. Luînd-o de la început înaintea taberei dușmane, cîștigă mai mult de jumătate sat. Oamenii îl cunoșteau ca pe-un cal breaz, dar ce să-i faci, era primar și putea să-ți fie de ajutor, nu mai zic că, dacă ar fi vrut el, ar fi putut să-ți facă și mult rău. Și-așa, cu vorba, cinstind oamenii, cîștigă de partea lui pe toți martorii de care avea nevoie.

Koziol zăcea greu bolnav și preotul se dusese la el cu sfînta împărtășanie. Se spuneau fel de fel despre boala lui, cum că se prefăcea numai, ca să-l înfunde pe primar, să-l bage la apă. Dar adevărul numai Dumnezeu îl știa. Ce era sigur era că nevastă-sa, Kozlowa, umbla toată ziua prin vecini, văicărindu-se și blestemînd. Zicea că-și vînduse scroafa cu purcei ca să-și lecuiască bărbatul și aproape în fiece zi alerga înadins prin fața casei primarului, țipînd în gura mare că moare Bartek al ei și lua martor și pe Dumnezeu, chemîndu-i în ajutor pe oamenii cumsecade.

Calicimea și femeile mai simțitoare trecură de partea ei ; ba chiar și unul dintre gospodarii mai mărunți, Kobus, unul colțos, certăreț, spuse că va da mărturie pentru Koziol. Ceilalți nici nu voiau să audă și susțineau cu nerușinare că ei nu văzuseră nimic. Lumea îi sfătuia să nu se puie rău cu primarul, că nu se vor alege cu nici un cîștig.

Din dandanaua asta mai ieșiră și altele. Kobus avea limba ascuțită și era iute la mînie, iar muierile nici ele nu-și țineau de loc gura.

Așa că se iscară numai gîlcevi și supărări ; chiar, cum să fi ținut ei piept gospodarilor de frunte și primarului ?

Pînă și ovreiul începu să-i ia în zeflemea și să nu le mai dea nimic pe datorie.

Nu trecu însă nici o săptămînă şi lumea, sătulă de atîtea vorbe şi văicăreli, nu le mai dădu ascultare.

Cînd, dintr-o dată, vîntul se schimbă şi satul prinse iar a vui...

Ploszka se înţelesese cu morarul şi trecură pe faţă de partea lui Koziol...

De bună seamă, puţin le păsa lor de Koziol ; mai degrabă se gîndeau ce foloase ar fi putut trage de-aici.

Ploszka era un om înfipt, ambiţios, prefăcut şi mîndru de averea şi isteţimea lui, iar morarul — toată lumea ştia — şi-ar fi pus gheara în gît pentru o para pierdută — cămătarul, zgîrie-brînză, jecmănitorul !

Îndată, cele două tabere se încleştară într-o luptă crîncenă, tăcută, căci, pe faţă, în ochii lumii, se arătau prietenoşi, îşi dădeau bună ziua ca mai înainte, ba uneori mergeau la crîşmă cu braţele petrecute pe după gît.

Cei mai cu cap îşi deteră numaidecît seama că înţelegerea asta nu urmărea să-i dea dreptate lui Koziol, ci avea cu totul alte ţeluri, poate chiar măturăşirea primarului.

— Ăsta s-a îmbuibat ! Să se mai înfrupte şi alţii ! ziceau bătrînii, dînd din cap.

Aşa trecea vremea şi în sat frămîntarea creştea.

Într-o zi se răspîndi prin sat alt zvon :

— Nemţii au tras la cîrciumă !

— Să ştiţi că se duc la Podlesie, presupuse cineva.

— Ducă-se cu Dumnezeu !... Ce-avem noi cu ei ? spuse un altul.

Dar o curiozitate plină de nelinişte şi de teamă îi cuprinse pe toţi. Îşi împărtăşeau vestea peste garduri, se opreau în uliţă să vorbească despre ce auziseră, iar alţii se grăbeau să se ducă la crîşmă, să se încredinţeze cu ochii lor.

Ştirea se dovedi a fi adevărată ; cinci chervane aşteptau înaintea cîrciumii, toate cu osii de fier. Erau vopsite în galben şi în albastru şi aveau coviltire de pînză, sub care se vedeau femei şi fel de fel de lu-

cruri gospodăreşti. Înăuntru, în crîşmă, vreo zece nemţi beau la tejghea.

Erau zdraveni cu toţii, înalţi, bărboşi, îmbrăcaţi în surtuce albastre. Pe burţile lor revărsate purtau lănţuguri de argint, iar feţele rumene arătau că sînt trăiţi bine. Boscorodeau ceva cu ovreiul.

Cei din Lipce se opriseră buluc alături, în picioare, lîngă tejghea, strigînd să li se dea şi lor rachiu ; dar se tot uitau într-acolo şi trăgeau cu urechea, fără să priceapă o boabă. Numai Mateusz, care o cam rupea pe limba evreilor, le şprehui noilor-veniţi cîteva vorbe nemţeşti. Jankiel se întoarse mirat spre el, nemţii clipiră din ochi între ei, dar nu ziseră nimic. După aceea, Grzela, fratele primarului, bălmăji şi el cîteva cuvinte nemţeşti. Ei se întoarseră atunci cu spatele la cei din Lipce şi începură să guiţe între ei, ca porcii la troacă.

— Rîturile astea de porc pe mine mă scot din sărite, spuse mînios Mateusz.

— Eu zic să le muiem niţel coastele cu ciomagul, poate li s-o dezlega limba.

Adam Klembiak şopti cu aprindere :

— Eu îl izbesc p-ăl din margine ; dacă mă trînteşte, tăbărîţi pe ei.

Nu-l lăsară ; nemţii, mirosind parcă ceva, luară un butoiaş de bere şi o şterseră iute afară.

— Hei, burtoşilor, ce vă grăbiţi aşa ? Să nu vă pierdeţi nădragii !

— Căcănarilor ! strigau cei din Lipce în urma lor.

Rămînînd între ei, evreul le spuse flăcăilor că nemţii aproape că şi cumpăraseră cîmpul din Podlesie, că şi începuseră să facă măsurătorile pentru colonie şi că cincisprezece familii se vor aşeza la fermă.

— Noi ne înnăbuşim pe petecuţele noastre de pămînt, şi nemţii or să se lăfăiască pe zeci de pogoane.

— Cumpăr-o tu, dacă-ţi dă mîna, şi nu-i lăsa ! Să te văz la treabă, dacă te crezi deştept !... sări Stacho Ploszka la Grzela.

— Fir-ar să fie de treabă ! pufni Mateusz şi izbi cu pumnu-n tejghea. Dacă s-aşază în Podlesie, o s-o

ducem greu de tot, adăugă el, căci umblase prin lume și-i cunoștea bine pe nemți.

Nimeni nu-l crezu la început, dar satul rămase pe gînduri ; fiecare sta și se întreba ce rău poate să iasă din vecinătatea asta.

Între timp, în fiecare zi, ciobanii și cei care treceau pe-acolo spuneau că în Podlesie se măsoară pămîntul, se cară piatră, sînt săpate fîntîni, și mulți se duceau, aţîţaţi, pînă dincolo de moară, spre Wola, să vadă cu ochii lor care-i adevărul.

Dar cum stăteau lucrurile, de fapt, nimeni nu știa.

Încercară să-l tragă de limbă pe fierar, căci se tocmise cu nemții și le potcovise caii, dar el o suci și-o învîrti, că oamenii nu scoaseră nimic de la el.

Numai Grzela, fratele primarului, tot iscodind, află adevărul.

Lucrurile stăteau astfel : boierul datora unui neamț cincispreceze mii de ruble. Bani n-avea de unde să-i dea, iar neamțul vrea să ia Podlesie în contul datoriei, iar restul să i-l plătească în bani peșin. Boierul se învoise, chipurile, dar, pe de altă parte, trimisese după cumpărători, căci neamțul dădea numai cîte șaizeci de ruble de pogon, așa că boierul tărăgăna tîrgul cît putea.

— Dar de împăcat tot trebuie să se împace ! La curte sînt o liotă de ovrei și toți țipă la boier să-i plătească datoria. Pădurarul mi-a spus că vacile au și fost poprite pentru plata dărilor. De unde să ia boierul gologani să plătească ? A vîndut totul ! Numai pădurea nu, că nu-l lasă s-o vîndă, cîtă vreme se judecă cu noi. N-are-ncotro și d-aia trebuie să vîndă la prețul care i se dă, zice Grzela.

— Un pămînt bun ca ăsta nici cu o sută de ruble pogonul nu-l plătești !

— Atunci cumpărați-l voi, că el vi-l vinde, ba o să vă pupe și mîinile !

— Doamne, tare-i scump banul cînd nu-l ai !

— Nemții o s-o ducă ca-n sînul lui Avraam, iar tu, țărane, rabdă și înghite-n sec !

Vorbeau oftînd din greu. Toate astea îi rodea la ficați. Le părea rău de pămîntul acesta roditor, căci se învecina cu al lor. Cui nu i-ar fi prins bine cîteva pogoane ? Doamne, că pe pămîntul lor se înghesuiau ca furnicile și abia o duceau de la o recoltă la alta ! O bucată de pămînt roditor ca ăsta era numai bună s-o împarți la feciori, la gineri... Un sat nou s-ar fi ridicat ca din pămînt ; ar fi avut și luncă, și apă bună de băut alături... Dar ce să facă ? Nemții se și așezaseră și azi-mîine or să înceapă să se umfle-n pene, iar tu, mîrlane, taci și rabdă...

— Unde-și vor găsi loc băieții și fetele astea ? oftau bătrînii, uitîndu-se la tineretul care se plimba seara pe uliță.

Și erau atîția, că nu mai încăpeau între pereții casei. Cu ce să le cumpere pămînt, cînd abia își duceau zilele de azi pe mîine ?

Își băteau capul în fel și chip, alergară pînă și la preot să se sfătuiască cu el. Dar sfinția-sa cum să-i ajute, că de unde nu-i nici Dumnezeu nu dă.

— Cine n-are parale nici putere n-are. Săracului vîntul îi bate tot în piept.

Dar văicărelile, jelaniile astea nu foloseau la nimic.

Și, ca un făcut, se mai abătuseră și niște călduri mari. Erau abia pe la sfîrșitul lui mai, dar soarele dogorea ca-n luna lui cuptor. Zilele se scurgeau senine, cu zăduf, soarele se înălța arzător de cum răsărea și ardea așa de vîrtos pe cerul curat, că pe locurile mai înalte, prin nisipării, legumele se ofileau ; iarba se pîrjolea, pîraiele secau, cartofii, deși la început crescuseră bine, abia acopereau pămîntul cu stiblele lor subțiri. Numai semănăturile de toamnă nu sufereau ; prinseseră spic, crescuseră frumos și săltau tot mai sus, de nu se mai vedeau casele, parcă s-ar fi tupilat la pămînt ; doar acoperișurile răsăreau din această pădure înspicată.

Și nopțile erau înnăbușitoare că mulți dormeau afară prin livezi ; în casă abia puteai să mai răsufli.

Vipia asta, nemulțumirile, sîcîielile, atîțarea lui Ploszka împotriva primarului, lipsurile mai mari

decît în alți ani aduseseră în Lipce zile de harță și de restriște.

Se pîndeau unii pe alții, gata de sfadă, să se înțepe cu vorbe rele, să se înhațe de beregată. Fiecare abia aștepta să se ridice împotriva semenului său și făcea asta bucuros, de-ai fi jurat că-n sat coborîse iadul. Nici nu se lumina bine de ziuă și începeau să se ciorovăiască, să-și arunce ocări. Și fiecare zi aducea cîte ceva nou : Kobus se bătuse cu nevastă-sa, și părintele trebuise să sară la ei, să-i împace, să-i mustre ; Balcerkowa și Gulbas se păruiseră pentru un godac scăpat în morcovi ; Ploszkowa se certase cu notarul, zicînd că i-ar fi schimbat niște boboci de gîscă ; alții se luau de la copii, de la pagubele pricinuite între vecini, ori din te miri ce, numai să se agațe de ceva, să-și arate colții, să urle, să se ponegrească. Atîtea gîlceve, zavistii, bătăi și judecăți se iscaseră, de parcă în sat ar fi dat molima.

Pînă și Jambrozy făcea haz de asta în fața străinilor :

— Frumoasă primăvară mi-a dat Dumnezeu, ce să zic ! Morți nu-s, nașteri nu, nimeni nu se-nsoară și nu-i zi de la Domnul să nu mă cinstească cineva cu rachiu și să se roage de mine să-i fiu martor la judecată. Dacă oamenii s-ar mai ciocăni așa cîțiva ani, pre legea mea, poți să și cazi în darul beției...

Și într-adevăr, lucrurile mergeau prost în Lipce. Dar ce se petrecea în casa Dominikowei le punea vîrf la toate.

Szymek se întorsese o dată cu ceilalți, Jendrzych se înzdrăvenise, și sărăcia nu-i apăsa ca pe alții, astfel că totul ar fi trebuit să meargă ca mai înainte. Dar nu era de loc așa, fiindcă băieții nu-și mai ascultau mama. Se îndărătniceau, îi răspundeau obraznici, nu se mai lăsau bătuți și nu mai făceau în gospodărie treburile muierești pe care le făcuseră pînă atunci.

— Tocmește-ți slujnică ori pune mîna dumneata ! se rățoiau ei la maică-sa.

Paczesiowa avea mînă de fier și suflet neînduplecat. Doamne, cine diriguia treburile gospodăriei de

atîția ani ? Și în vremea asta nimeni nu cutezase să i se ridice împotrivă, nici s-o înfrunte. Și acum cine îndrăznea să i se împotrivească ? Chiar copiii ei !

— Isuse Hristoase ! striga ea în neputința și mînia ei, punînd de fiece dată mîna pe băț, să-și croiască băieții, nădăjduind că astfel îi va sili să i se supună. Dar ei nu se lăsau, se încăpățînau și erau gata să ridice mîna asupra ei. Nu era zi în care să n-auzi zbierete și alergături în jurul casei, că trebuiau să sară oamenii la ei să-i potolească.

Pînă și părintele, fără îndoială la îndemnul Dominikowei, îi chemă la dînsul și le ceru să se împace cu mama lor și să-i dea ascultare. Ei îl ascultară cu răbdare, îi pupară mîna, îngenunchează înaintea lui cum se cuvine, dar o ținură tot pe-a lor.

— Nu mai sîntem copii și știm ce-avem de făcut ! Să dea îndărăt ea mai întîi ! spuneau ei în fața oamenilor. Am ajuns de rîsul satului.

Dominikowa era galbenă de furie și de ciudă că nu se lăsau înduplecați cu nici un chip ; unde mai pui că acum, în loc să stea la biserică ori să colinde pe la cumetre, ca mai înainte, trebuia ea să vadă de treburile gospodăriei. Mereu o chema pe Jagusia să-i dea o mînă de ajutor, dar și fie-sa îi pricinuia multe supărări și o făcea de rușine. Paczesiowa ținea partea primarului și chiar pusese mărturie împotriva lui Koziol, fiindcă fusese de față la încăierare și ea îl oblojise pe primar și pe nevasta lui. De aceea Piotr venea des pe la ea, pasămite să se sfătuiască, dar el trăgea la Jagusia, pe care-o chema afară, să se plimbe împreună prin grădina din dosul casei.

Satul le știa pe toate, nu poți să ascunzi nimic, știe din a cui casă iese fum și de ce, așa că dragostea asta vinovată întărîta lumea din ce în ce mai mult și mulți oameni de bună credință se duseră de cîteva ori la bătrînă.

Dar cum ar fi putut ea s-o prevină, cînd Jagna, în ciuda rugăminților ei, își făcea mendrele, alegînd calea celui mai greu păcat și clevetelile oamenilor, decît să stea închisă în casa bărbatului ei în care i se

ura de moarte. Intrase în ea Necuratul şi o împingea la păcat. Nimeni nu putea să-i stea în cale.

Toate astea îi dădeau apă la moară Annei, care spunea adesea de faţă cu lumea :

— Lăsaţi-o, lăsaţi-o să petreacă, dacă nu vă e milă de banii obştii, pe care-i prăpădeşte primarul. Că el o rîzgîie şi-i aduce de la tîrg tot ce pofteşte ! De-ar putea, ar îmbrăca-o în aur de sus pînă jos. Lasă-i să petreacă, să cheltuiască, să-şi vadă sfîrşitul cu ochii ! Ce-am eu cu ei ?

Biata femeie, şi-aşa avea destule belele pe cap ! Nu se uita la banii pe care-i da avocatului, dar nimeni nu ştia cînd se va judeca procesul lui Antek şi ce osîndă avea să primească. În vremea asta, sărmanul de el se usca acolo la puşcărie, aşteptînd mila şi îndurarea Domnului. În gospodărie toate mergeau încet. Putea ea să facă faţă la toate ? Argatul, aţîţat de fierar, se obrăznicea din zi în zi şi lucra cum voia el, iar adeseori, cînd ea pleca la oraş, bătea satul de dimineaţă pînă seara. Atunci ţipa la el că, dacă se întoarce Antek, are să-i ceară socoteală.

— Să se întoarcă ? Da' cînd s-a mai pomenit să le dea drumul din închisoare ucigaşilor ? îi răspundea el cu nerușinare.

Astea o scoteau din sărite şi l-ar fi plesnit peste bot, dar la ce bun ? Ar fi putut s-o umilească şi cine-ar fi sărit s-o apere ? Trebuia să rabde şi să le treacă pe toate pe răboj, ca mai tîrziu să-i ceară socoteală la vreme potrivită, dar acum ar fi putut să plece şi s-o lase singură şi neajutorată ; chiar şi-aşa, abia mai prididea. Apoi, o ducea din ce în ce mai prost cu sănătatea, căci, la urma urmei, şi fierul tot îl mănîncă rugina, iar piatra, şi ea, ţine un timp şi p-ormă crapă, darmite o biată femeie !

Într-o bună zi, pe la sfîrşitul lunii mai, sfinţia-sa şi organistul, plecînd cu brişca la un hram, Jambrozy se îmbătă în aşa hal cu nemţii care veneau deseori pe la crîşmă, încît n-avu cine să tragă clopotele şi nici cine să deschidă sfîntul lăcaş.

Se strînseră deci să-şi facă rugăciunea lîngă cimitir, căci lîngă poartă se afla o capelă cu o sta-

tuie a Maicii Domnului. An de an, în luna mai, fetele o împodobeau cu panglici de hîrtie aurită şi cu flori de cîmp. Oamenii din sat o îngrijeau, să nu se dărîme de tot. Era o capelă foarte, foarte veche şi atît de dărăpănată, că de la o vreme nici păsările nu-şi mai făcuseră cuib în ea ; numai cîteodată, toamna, pe vreme rea, vreun cioban îşi mai căuta în ea adăpost. Copacii din cimitir, teii bătrîni, mestecenii înalţi şi cîteva cruci strîmbe o mai apărau de viscole şi vijelii.

Se strînsese destul norod şi, aşa cum se pricepură, împodobiră în grabă capela cu verdeaţă şi flori. Cineva mătură gunoiul, altul presără de jur-împrejur nisip galben. Apoi, înfipseră în pămînt, la picioarele statuii, lumînările de ceară, lampa se aprinse şi îngenunchează smeriţi.

Fierarul îngenunche cel dintîi, aproape de pragul plin de lalele şi de flori de măcieş, şi tot cel dintîi dădu drumul cîntării.

Soarele asfinţise de mult, pe pămînt se lăsa înserarea şi cerul mai ardea la asfinţit, verde-pal pe alocuri. Văzduhul era liniştit, pletele lungi ale mestecenilor cădeau la pămînt, grînele se înclinau, plecîndu-şi parcă urechea la murmurul sonor al rîului, la ţîrîitul subţire al greierilor.

Vitele se întorceau de la păscut ; mugete prelungi se ridicau dinspre sat, dinspre cîmpii, de pe răzoarele învăluite în pulberea amurgului, păstorii lălăiau zgomotoşi...

Oamenii cîntau, privind chipul senin al Fecioarei, care-şi întindea braţele, binecuvîntînd întreaga fire :

Noapte bună, dalbă floare
Noapte bună !

Dinspre cimitir adia mireasma mestecenilor tineri, privighetorile îşi încercau glasul, cu sunete sfioase, apoi, umflîndu-şi piepturile, izbucniră într-o cascadă de triluri ca nişte pîraie de aur înspumate — săruturi ai fi zis, ameţitoare săruturi, dulci şi duioase suspine.

Nu departe, dinspre grîne, se auzi lăuta domnului Jacek, şi cîntarea lui era atît de suavă, atît de lină şi pătrunzătoare, ca şi cum spicele ruginii ale secarei, lovindu-se încet între ele, ar fi prins să sune, sau ca şi cum cerul de aur sau însăşi ţărîna, arsă de secetă, ar fi intonat un imn de mai.

Cîntau acum cu toţii laolaltă, norodul, păsările, vioara, şi cînd se opreau o clipă, cînd privighetorile, cuprinse de extaz, se înecau în propria lor voce, cînd strunele lăutei încetau un moment să vibreze, atunci corul uriaş al broaştelor îşi înălţa, sacadat, orăcăitul lui nesfîrşit.

Şi aşa, cîntările se împleteau, urmînd una alteia...

Rugăciunea se lungi astfel mult timp, pînă ce fierarul începu să dea zor : glasul lui răsuna cu putere peste al tuturor şi adeseori striga :

— Mai iute, oameni buni, aşa !

Căci mulţi o tărăgănau şi rămîneau în urmă. Cu Macius Klembowy avea ce avea :

— Nu zbiera, aşa, dobitocule, ce crezi, că eşti la vaci ? se tot repezea la el.

Toţi începură să cînte laolaltă. Vocile se ridicară deodată ca un stol de porumbei, rotindu-se uşor în văzduhul din ce în ce mai întunecat.

Noapte bună, dalbă floare,
Noapte bună !
Slavă aducem Sfintei Fecioare
Noapte bună !

Întunericul se îngroşa, o noapte caldă, tăcută învăluia lumea, cerul se umplea de roua scînteietoare a stelelor, cînd începură să se împrăştie şi să plece pe la casele lor.

Fetele, ţinîndu-se de mijloc, cîntau pe drum.

Anna se întorcea singură, cu pruncul în braţe, bătută de gînduri, cînd fierarul o ajunse din urmă şi păşi alături de ea.

Femeia nu zise nimic ; dar ajungînd în dreptul casei şi văzînd că se ţine scai de ea, întrebă :

— Vii la noi, Michal ?

— Nu vrei să stăm puțin în cerdac ? Am să-ți spun ceva, îngînă el.

Ea se înfioră, gata să audă altă nenorocire.

— Am auzit c-ai fost la Antek ? începu el.

— Am fost, dar nu m-au lăsat să vorbesc cu el.

— Eram sigur.

— Zi, ce-ai aflat ?

Tremura toată.

— Ce-am aflat ?... Atîta ce mi-a zis ipistatul.

— Ce ? făcu ea sfîrșită, rezemîndu-se de-un stîlp și strîngîndu-și copilul la sîn.

— A zis că lui Antek n-au să-i dea drumul pîn' la proces.

— De ce ? bîigui ea, scuturată ca de friguri. Parcă... avocatul... zicea... că s-ar putea să-i dea drumul.

— Păi dar, ca să fugă ! Așa pe degeaba nu-i dau ei drumul ! Ascultă-aici, am venit azi la dumneata ca un prieten. Ce-a fost, s-a dus ; ai să te încredințezi într-o bună zi c-am avut dreptate... N-ai vrut să mă crezi... treaba dumitale... dar acu' ascultă ce-ți spun... și-ăsta e adevărul adevărat, ca la sfînta spovedanie... Cu Antek nu-i bine ! Cu siguranță c-au să-i dea osîndă grea, poate chiar la zece ani. Auzi ?...

— Aud, dar nu cred nimic, nimic !

Se liniștise dintr-o dată.

— Nimeni nu crede pîn' nu vede, dar eu îți spusei adevărul.

— Atîta știi ! îl fulgeră ea cu o privire plină de scîrbă.

El tresări și se apără cu multă însuflețire, încercînd s-o încredințeze că de astă-dată venise la ea numai din prietenie, ca să-i întindă o mînă de ajutor. Ea îl asculta cu ochii prin ogradă și o dată sau de două ori se sculă și plecă de lîngă el, căci nu mai avea răbdare ; vacile nemulse mugeau în ocol, gîștele nu fuseseră închise în coteț pentru noapte, mînzul se fugărea pe uliță cu Lapa, iar băieții pălăvrăgeau în hambar. Nu credea o iotă din ce-i spunea el. „Lasă-l să trăncănească, poate că așa aflu de ce a venit la mine !“ își zicea prevăzătoare.

— Ce-i de făcut ? Cum ai putea să mă ajuți ? răspunse ea, numai așa ca să zică ceva.

— Ar fi o scăpare ! spuse el, coborînd și mai mult glasul.

Ea se întoarse și-l privi.

— Ar trebui să plătești, să pui ceva bani zălog și atunci poate că-i dă drumul pîn' la proces. După aia, ar face el ceva, chiar de-ar fi să plece în America... Atunci, vorba aia, pune-i sare pe coadă...

— Dumnezeule ! În America ! exclamă ea fără să vrea.

— Taci, îți spun astea măcar că e sub jurămînt ; așa m-a sfătuit boierul. „Să fugă, a zis el, că-i dă pe puțin zece ani... și se prăpădește omul..." Chiar ieri mi-a spus.

— Să plece din sat... de pe pămîntul lui... să-și părăsească copiii... Isuse !

Numai atîta putea să înțeleagă.

— Pune ceva bani zălog și după aia vede Antek ce-i de făcut... Fă ce poți și dă banii...

— De un' să-i scot ?... Dumnezeule, să plece-n lumea largă... să lase totul...

— Vor cinci sute de ruble ! Doar ai bani de la tata... Pune-i zălog... Ne socotim noi mai tîrziu... dar acu' e vorba musai să-l scapi...

Ea sări în picioare.

— Latri într-una și bună, ca o javră ! și dădu să plece.

— Te înfurii ca proasta ! făcu el întărîtat. Am spus-o doar așa... Te superi pentru o vorbă și bărbatu-tău putrezește în închisoare. Am să-i spun cîtă stăruință pui tu să-l scapi.

Ea se așeză din nou, neștiind ce să mai creadă.

El îi vorbi multă vreme despre America, de oamenii care plecaseră acolo și pe care-i cunoștea, de scrisorile pe care le scriau și chiar de banii trimiși rudelor ; apoi, despre viața frumoasă de-acolo, de libertate, de averile pe care le strîngeau. Antek ar fi putut să fugă îndată. Cunoștea el un ovrei care le-a ajutat multora să plece. Și cîți nu plecaseră ! Anna ar fi putut să plece mai tîrziu după el, fără

să bage nimeni de seamă. Grzela trebuia să se întoarcă de la oaste : el ar fi putut să cumpere partea lui de moştenire, iar de nu, cumpărător s-ar fi găsit la iuţeală.

— Vorbeşte cu părintele şi-ai să vezi dacă nu ţi-o spune şi dumnealui ce te sfătuiesc eu. Ai să recunoşti atunci că am dreptate şi că-ţi vorbesc din prietenie, nu în folosul meu. Dar vezi, nu sufla o vorbă, nu cumva să afle jandarii, că atunci nici cu o mie de ruble nu-l mai scoţi, ba s-ar putea să-l puie şi în fiare, stărui el ca să-i alunge şi ultima urmă de neîncredere.

— De unde să iau parale ? Atîta bănet ! gemu ea.

— Cunosc eu pe unul din Modlica care ţi-ar împrumuta cu o dobîndă nu prea mare... mai ştiu şi pe alţii... Bani se găsesc... am eu grijă de toate... am să te ajut...

Şi multă vreme o sfătui şi îmbărbătă.

— Gîndeşte-te, trebuie să ne hotărîm repede.

Şi se depărtă tiptil, încît ea nici nu luă seama cînd pieri în noapte.

Era tîrziu : ai casei dormeau, numai Witek şedea lipit de perete, ca şi cum şi-ar fi păzit stăpîna. Satul aţipise şi el, nici cîinii nu mai lătrau. Doar apa clipocea şi păsările cîntau în livadă. Luna se rostogolea pe cer, plutind ca o seceră de argint prin adîncurile întunecoase şi înfiorătoare ale bolţii. O pîclă lăptoasă acoperea luncile, iar deasupra lanurilor de secară atîrna un nor subţire de praf de floare : iazul sclipea printre copaci ca o lespede de gheaţă. Urechile ţiuiau de marea linişte ce plutea peste fire şi de cîntecul privighetorilor.

Anna stătea într-una locului, ca pironită.

„Dumnezeule, să pleci din sat, să-ţi laşi pămîntul, să părăseşti totul !“ îşi spunea ea, stăpînită de unul şi acelaşi gînd.

Groaza creştea în ea clipă de clipă, strîngîndu-i inima ca într-un cleşte.

Lapa începu să urle a jale în ogradă, privighetorile tăcură, vîntul se stîrni din senin, clătinînd umbrele, şi un foşnet trist, plîngător trecut peste lume.

— A văzut duhul lui Kuba ! şopti Witek, închinîndu-se speriat.

— Netotule ! îl certă Anna şi-l trimise la culcare.

— Zău, stăpînă, aşa e cum zic... vine la cai şi le dă ovăz... de cîte ori n-a venit !...

Ea nu-l mai asculta. Linişiea pogorîse iar pe pămînt, privighetorile începuseră iar să cînte, dar ea şedea ca împietrită, spunîndu-şi în răstimpuri, chinuită de spaima ce-o cuprinsese :

— Dumnezeule, să pleci în lume şi să nu te mai întorci niciodată ! Niciodată !...

IX

Verdeaţa care împodobise de Rusalii încă nu se veştejise, cînd într-o bună dimineaţă Rocho sosi pe neaşteptate.

Lumea îl văzu în sat la ieşirea din biserică, după ce bătrînul stătuse mult timp la sfat cu părintele. Era pe la praşila cartofilor, ogrăzile erau goale, dar cum se răspîndi zvonul că Rocho se ivise în sat, oamenii se grăbiră să-i iasă în drum, să-i dea bineţe. Nu-l mai văzuseră de-un car de vreme.

Bătrînul mergea cu paşi mărunţi, sprijinindu-se în toiag, ţinîndu-şi sus capul şi îmbrăcat cu surtucul lui cenuşiu, cu mătănii la gît ; vîntul îi răvăşea părul cărunt, iar pe chipul lui slăbit bunătatea şi bucuria puneau o lumină ciudată.

Îşi plimba privirile peste case şi livezi, zîmbindu-le vesel tuturor, dînd bună ziua fiecăruia în parte şi mîngîind cu blîndeţe creştetele copiilor care se îmbulzeau în jurul lui. Pe femei le agrăia cel dintîi, fericit că găseşte totul în bună rînduiala cunoscută.

— Am fost la Czenstochowa, la hram, răspunse el, cînd oamenii stăruiau să afle pe unde umblase atîta timp.

Întoarcerea lui îi bucurase pe toţi aşa de mult, încît începură îndată, pe drum, să-i spună noutăţile din sat. Apoi, unul voia să-i ceară un sfat, altul să-şi spună păsurile, altul îl trăgea deoparte, să-i împărtăşească necazurile tăinuite, precum ultimul bănuţ pus deoparte pentru vreme de nevoie.

— Sînt tare ostenit, aş vrea să mă hodinesc o zi, zicea el ca să scape.

Se întorceau care mai de care să-l poftească acasă.

— Pînă una alta, trag la Maciej, că i-am făgăduit Annei.După aceea, dacă m-o primi careva, am să stau cu dragă inimă mai multă vreme.

Lesne de închipuit cu cîtă voioşie îl primi Anna şi cu ce inimă sări să-l ospeţească, dar el, cum îşi lepădă traista şi mai răsuflă niţel, se duse la bătrîn.

— Dacă vrei să-l vezi, du-te în livadă ; l-am culcat acolo, că-n casă-i zăduf. Pînă atunci, îţi fierb nişte lapte. N-ai vrea şi cîteva ouă ?

Dar Rocho şi ajunsese în livadă şi aplecat pe sub crengile pomilor, se îndrepta spre bolnav, care zăcea într-un coş de căruţă, pe-o saltea, învelit cu un cojoc. Lapa veghea încovrigat la picioarele stăpînului, iar barza lui Witek se bîţîia caraghioasă printre copaci, ca şi cum ar fi făcut de strajă.

Livada era bătrînă, umbroasă ; pomii stufoşi opreau lumina zilei, iar pe jos, pe iarbă, nu răzbăteau decît mănunchiuri subţiri de raze, ca un păienjeniş de aur.

Maciej zăcea cu faţa în sus ; deasupra lui ramurile se clătinau cu un fîşîit lin, ca un zbor de umbre, pe care vîntul îl destrăma în răstimpuri. Atunci soarele îi năvălea în ochi şi un crîmpei albastru de cer se ivea printre crengi.

Rocho se aşeză lîngă el.

Pomii foşneau ; cîinele mîrîia cînd şi cînd, clănţănind din bot, după muşte, rîndunelele ciripeau săgetînd printre trunchiurile negre, zburînd spre cîmpia verde, unduitoare.

Bolnavul se întoarse deodată spre noul-venit.

— Mă recunoşti, Maciej ? Mă recunoşti ?

Un surîs stins flutură pe faţa lui Boryna, ochii îi sclipiră, buzele i se mişcară, dar nu putură rosti nici un cuvînt.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu te-i îndrepta !

Bolnavul pricepuse pesemne, fiindcă dădu din cap şi se întoarse cu scîrbă parcă în altă parte, aţintindu-şi iarăşi privirile spre ramurile ce se legănau şi spre petele de soare ce-i cădeau mereu în ochi.

Rocho scoase un oftat, îşi făcu cruce şi plecă.

— Nu-i aşa că taica se simte parcă mai bine ? îl întrebă Anna.

El chizbui multă vreme la ceva, apoi sfîrşi prin a spune cu un glas încet, aşezat :

— E ca lampa care dă să se stingă şi mai pîlpîie tare o dată şi luminează... Tare mă tem că lui Maciej i se apropie ceasul... Mă mir că mai trăieşte, e uscat ca un stîlp...

— Nu mănîncă nimicuţa, nici lapte nu mai bea...

— Trebuie să fiţi gata — mîine-poimîine îşi dă duhul...

— Doamne, aşa-i ! Aşa zicea ieri şi Jambrozy, ba chiar ne sfătuia să nu mai aşteptăm şi să-i facem coşciug.

— Făceţi-i, că multă vreme n-are să rămîie gol... Cînd sufletul se grăbeşte să-şi ia zborul la cer, nimic nu-i mai stă în cale, nici plînsetele, altfel unii ar vieţui printre noi veacuri întregi ! zise el cu mîhnire, apucîndu-se să-şi bea laptele pregătit, şi, sorbind încet, întrebă ce s-a mai petrecut prin sat.

Ea îi povesti tot ce aflase şi el pe drum de la alţii, apoi începu să vorbească despre necazurile ei.

— Dar Jozka unde-i ? făcu el nerăbdător.

— La cîmp, prăşeşte cartofii cu clăcaşii şi cu Jagustynka, iar Pietrek s-a dus la pădure : cară lemne pentru casa lui Stacho.

— Îşi face casă ?

— Domnul Jacek i-a dăruit zece trunchiuri de brad.

— I-a dăruit ? Auzisem eu ceva, dar nu-mi venea a crede...

— Chiar, nici nu-i de crezut ! La început nimeni nu credea. A făgăduit, dar cîți nu făgăduiesc marea cu sarea ? Deșteptul făgăduiește, și prostul trage nădejde, vorba ceea. Dar domnul Jacek i-a dat lui Stacho o scrisoare și i-a spus că să se ducă cu ea la boier. Pînă și Weronka îl pisa că nu, să nu se ducă, să-și tocească ciubotele pe degeaba... Ba s-ar mai fi putut să-și și bată joc de el, că dăduse crezare vorbelor unuia slab de minte... Dar Stacho s-a încăpățînat și s-a dus. Cică de îndată ce-a citit scrisoarea, boierul l-a chemat în casă, l-a cinstit cu rachiu și i-a zis : „Vino cu căruțele, pădurarul are să-ți pregătească zece trunchiuri bune de temelie !..." Klomb și notarul i-au dat caii, eu i l-am trimis pe Pietrek. Boierul îl aștepta în pădure și el, cu mîna lui, i-a ales zece brazi dintre cei mai drepți, tăiați iarna trecută pentru ovrei. Acum îi cară acasă și, dacă pui la socoteală și crengile, or fi vreo treizeci de căruțe, una peste alta. Da, Stacho are să-și facă o mîndrețe de casă. Nu mai zic cum i-a mulțumit lui pan Jacek și cum și-a cerut iertare că într-adevăr toți îl socoteau un cerșetor și-un netot, că nimeni nu știe din ce trăiește — stă și cîntă așa din lăută pe cîmpuri, pe la răspîntii, și vorbește anapoda, parcă n-ar fi în mințile lui... Și-uite ce domn e, că boierul ascultă de el ! Cine-ar fi crezut ?

— Nu te uita la om, ci la faptele lui.

— Doamne, dar să dai atîtea lemne ! Mateusz a socotit că face pe puțin o mie de zloți — și i le-a dat pe degeaba ! Una ca asta zău dacă s-a mai pomenit !

— Am auzit că pan Jacek ar cere în schimb să stea în casa a veche, pîn' la moarte...

— Doamne, dar casa a veche nu face nici o ceapă degerată. Noi stam și ne-ntrebam, nu cumva bunătatea asta ascunde vreun gînd viclean ? Weronka s-a dus chiar pe la sfinția-sa să-l întrebe, dar dînsul i-a spus că-i o proastă.

— Păi așa și e ! Cînd cineva îți face un bine, zi bogdaproste și mulțumește-i lui Dumnezeu !

— Așa-i, dar omul nu-i deprins să primească pomeni, mai cu seamă de la boieri ! S-a mai văzut una ca asta ? I-a dat vreodată cineva țăranului ceva, din inimă ? Te duci colo, colo, să ceri un sfat și tot ți se uită în traistă să vază : nu i-ai adus ceva ? În ochii stăpînirii nu poți să te arăți fără bani, că te amînă — vino mîine, vino peste o săptămînă... De cînd cu procesul lui Antek am ajuns să cunosc și eu ce fel de rînduială e pe lume, că atîția bani am mai prăpădit...

— Bine că-mi adusei aminte de Antek ! Am fost la oraș.

— L-ai văzut ?

— N-avusei vreme.

— Eu am fost nu demult și m-au lăsat să stau de vorbă cu el, dar Dumnezeu știe cînd l-oi vedea.

— Poate mai degrabă de cît gîndești ! spuse el zîmbind.

— Dumnezeule, ce vorbă ai scos ?

— Așa-i cum îți zic. La cancelarie mi-au spus că lui Antek ar putea să-i dea drumul înainte de judecată, dacă cineva s-ar pune chezaș că nu fuge, sau dacă ar pune zălog la tribunal cinci sute de ruble.

— Tocmai asta îmi spuse și fierarul !

Și îi povesti de-a fir-a-păr sfaturile pe care acesta i le dăduse.

— Sfatul e bun, dar dacă vine de la Michal nu miroase a bine ; o fi urzind el ceva... Cu vînzarea să nu te grăbești, că vorba aia, pleci de pe pămîntul tău în car și te-ntorci de-a bușilea. Să căutăm altceva. Poate că s-ar găsi cine să se pună chezaș... Să mergem să întrebăm oamenii... De bună seamă, dacă am avea bani...

— Poate că s-or găsi ! șopti ea cu fereală. Am ceva bănișori puși deoparte... Nu știu cîți, nu i-am socotit, dar poate c-or ajunge...

— Ia să-i văd și eu și socotim împreună.

Ea pieri undeva în ogradă și, înapoindu-se după oarecare timp, trase zăvorul la ușă și-i puse pe genunchi tășcălăul de bani.

Erau acolo hîrtii, monezi de argint, chiar cîteva piese de aur şi şase şiraguri de perle.

— Sînt de la răposata soacră-mea ; la început, bătrînul i le-a dat Jagnei, dar p-ormă i le-a luat ! şopti ea ciucindu-se în faţa mesei pe care Rocho socotea.

— Patru sute treizeci şi două de ruble şi cinci zloţi ! Sînt ai lui Maciej, nu-i aşa ?

— Da... cum nu... mi i-a dat după sărbători... se bîlbîi ea, înroşindu-se.

— Să-i pui zălog n-ajunge, dar ai putea să vinzi ceva vite !

— Aş putea să vînd scroafa... şi vaca a stearpă, că nici aşa nu aduce vreun folos. Ovreiul chiar m-a întrebat de ea... p-ormă aş vinde şi ceva grîne...

— Vezi, puţin cîte puţin, se adună ! O să-l scoatem noi pe Antek, fără să avem nevoie de ajutorul cuiva. Ştie careva de banii ăştia ?

— Tata mi i-a dat ca să-l scap pe Antek, dar mi-a poruncit să nu suflu nimănui nici o vorbă. Numai dumitale îţi spusei. Dacă află Michal...

— Fii pe pace, nu spui nimănui ! Cînd mă vor înştiinţa că a venit vremea, merg cu dumneata la Antek. O să fie bine, drăguţă ! şopti el sărutînd-o pe creştet, căci femeia i se aruncase la genunchi, nemaiştiind cum să-i mulţumească.

— Nici un părinte n-ar fi aşa de bun ! spuse ea plîngînd.

— Cînd are să ţi se întoarcă bărbatul, atunci ai să-i mulţumeşti lui Dumnezeu ! Jagusia unde-i ?

— A plecat de azi-dimineaţă la tîrg cu maică-sa şi cu primarul. Cică se duc la notarul de-acolo, că bătrîna vrea să treacă tot pămîntul pe numele fie-si.

— Îi dă totul Jagnei ? Şi băieţii ?

— O face din răzbunare, că ei îşi cer partea. Vai de ce-i în casa lor ! Iad, nu alta ; nu-i zi să nu se certe, şi primarul ţine cu Dominikowa ; după moartea lui Dominik, el a avut grijă de orfani.

— Credeam că la mijloc e altceva, auzisem alt zvon...

— Nu, asta-i ! Primarul se îngrijeşte de Jagna, dar aşa fel că mi-e şi ruşine să spui... Bătrînul mai

trăiește, și ea ca o cățea... Nu spui decît ce-am auzit și eu și ce-am văzut cu ochii mei, că i-am prins în livadă !...

— Aș putea să mă hodinesc și eu nițel undeva ? o întrerupse bătrînul, sculîndu-se de pe scaun.

Vru să-i aștearnă în patul Joziei, dar el zise că mai bine se duce să doarmă în șopron.

— Ascunde bine banii ! o mai sfătui înainte de-a pleca.

Se arătă abia pe la amiază, prînzi și se ridică să plece în sat. În clipa aceea Anna îl întrebă, șovăind :

— Rocho, ai vrea să m-ajuți să împodobesc altarul ?...

— Așa-i, că mîine-i Joia Verde. Unde vrei să-l faci ?

— Ca-n toți anii, în fața cerdacului. Pietrek trebuie să pice acuși de la pădure, cu cetina ; pe Jagustynka și pe Jozka le-am trimis îndată după-masă să aducă verdeață pentru cununi.

— Dar lumînări, sfeșnice aveți ?...

— Jambrozy a zis azi-dimineață că-mi aduce el de la biserică.

— Unde se mai ridică altare în sat ?

— Pe partea noastră la primar, și dincolo, la morar și lîngă Ploszka.

— Am să te-ajut. Mă duc numai să mă văd cu pan Jacek și pe diseară mă-ntorc.

— Să-i spui și Weronei să vie de cu ziuă să ne-ajute !

Dete din cap și se îndreptă spre cocioaba lui Stacho.

Pan Jacek ședea în prag ca-ntotdeauna, trăgînd din țigară, scărpinîndu-se în barbă și privind zborul păsărilor, lanurile legănate de vînt.

În fața casei și sub vișini zăceau vreo cîteva trunchiuri groase de brad și mormane de crengi și vîrfuri ; bătrînul Bylica umbla în jurul lor, măsura cu toporul, ici-colo mai reteza cîte-un nod, bolborosind :

— Și nu venișI în ograda noastră, ai ?... Păi sigur... văz că ești tare chipeș... Bogdaproste !... Lasă că vine

el Mateusz să te strunjească... da... eşti bun de grindă... n-o să mai stai în ploaie, în umezeală... ţi-o spui eu...

— Parc-ar sta de vorbă cu o făptură vie, şopti Rocho uimit.

— Şezi colea, s-a smintit sărmanul de bucurie, toată ziua se-nvîrte pe lîngă lemne. Auzi-l cum mai vorbeşte !

— Şi tu, sărăcan de tine, ai staaat... ai staaat în pădure... Lasă că acu' te hodineşti... nu se mai atinge nimeni de tine, boscorodea bătrînul, mîngîind cu degete tremurînde coaja galbenă a bradului.

Se tîrî spre trunchiul cel mai gros, care zăcea trîntit pe cărare, se aşeză pe vine în faţa lui şi, privindu-i înduioşat scoarţa plină de sevă, mormăi :

— Ce mare eşti... ei, şi uite că tot te aduseră pîn-aci ! Ovreii te-ar fi dus la tîrg, dar Dumnezeu a vrut să rămîi cu ai tăi, printre gospodari... daaa... o să-ţi punem pe piept icoane, şi părintele o să te stropească cu agheasmă... păi nu ? Altfel, cum ?....

Pan Jacek avu un surîs ; după ce schimbă cîteva vorbe cu Rocho, îşi luă subsuoară lăuta şi porni spre pădure printre răzoare.

Bătrînul mai zăbovi puţin la Weronka, să afle şi alte noutăţi.

Se înserа, arşiţa se mai domolise, reci adieri veneau dinspre lunci. Vîntul începuse să bată încă de la prînz şi lanurile de secară, cu spicele lor ruginii, se învîrtejeau ca nişte ape, legănîndu-se cu putere, învîrtindu-se în loc, aplecîndu-se spre drum, spre haturi, gata din clipă în clipă parcă să se reverse, dar ele nu făceau decît să bată pămîntul cu coamele lor zbîrlite, sălbatice, dînd îndărăt ca o herghelie de cîrlani ridicaţi în două picioare. Vîntul se azvîrlea asupra lanului din toate părţile, măturîndu-l în joacă, apoi iar se înfuria, şi pe întinderea lanurilor nu se vedeau decît spinări aurii, insule verzi, fîşii ruginii, vuiete, tropote... Ciocîrliile cîntau în văzduh, cîte-un cîrd de ciori trecea în zbor, plutind, apoi se lăsa deodată să cadă pe copacii legănaţi de vînt. Soarele, roşu de-acum, se lăsa tot mai jos, şi

peste întreaga fire, peste cîmpiile unduitoare, peste livezile fremătînde ca turmele în țarcuri, se revărsa alene lucirea roșietică a zilei ce se stingea.

Cum a doua zi era sărbătoare, oamenii se întorceau mai devreme de la cîmp ; femeile împleteau cununi în fața caselor, copiii aduceau brațe de verdeață ; în fața lui Ploszka și a morarului stăteau mormane de ramuri de mesteacăn și de brad, pe care cei doi le vîrau în pămînt, pe locul unde aveau să se ridice altarele ; fetele împodobeau pereții cu cetină, bătătoreau drumul sau astupau gropile. Pe malul eleșteului, o femeie bătea rufele cu bătătorul, speriind gîștele care gîgîiau.

Rocho se pregătea să plece de la Weronka, cînd pe drumul cu plopi se ivi un om călare, gonind într-un nor de praf. Căruțele lui Stacho care cărau lemne de la pădure îi tăiaseră calea și atunci călărețul vru s-o ia de-a dreptul peste cîmp.

— Hei, să n-aprinzi calul, unde fugi așa ? zbierau la el oamenii.

Călărețul îi ocoli și porni în goana mare spre sat.

— Hei ! Adam, e, ho, stăi oleacă ! strigă Rocho.

Feciorul lui Klomb se opri puțin și începu să răcnească din răsputeri :

— Oameni buni, văzui în pădure niște morți ! Isuse Hristoase... ce spaimă-am tras ! Lăsasem calul să pască-ntr-o poieniță, și eu și cu Gulbasiak, că eram amîndoi, tocmai o luasem spre casă, cînd, pe la troița lui Boryna, odată sare calu-n lături. Ce mai, m-a trîntit la pămînt de-am făcut hîc. Mă uit : măi, ce dracu să fie ? Cînd colo, în tufiș, văz niște oameni... Strigăm la ei — nimic ; ședeau nemișcați, morți-copți...

— Nătărăule, ți s-o fi năzărit ! strigară în jurul lui oamenii.

— Duceți-vă și vedeți cu ochii voștri, zac acolo lați, la pămînt ! Și Gulbasiak i-a văzut, dar el a șters-o-n pădure de frică, erau p-acolo și nevestele clăcașilor, strîngeau vreascuri. Sînt morți na, dacă vă spun, morți de-a binelea.

— Apără-ne, tată ceresc ! Păi, ce mai stai, dă fuga la primar !

— Primarul n-a venit de la tîrg, zise careva.

— Atunci du-te şi spune-i notarului... Vezi că-i cu flăcăii lîngă fierărie, dreg drumul !... ţipau în urma lui, căci băiatul o şi rupsese din loc.

Fără îndoială că povestea asta cu morţii se răspîndi în sat cît ai bate din palme, punînd lumea pe foc. Oamenii alergau în toate părţile, făcîndu-şi înfricoşaţi semnul crucii. Soarele încă nu apusese, cînd jumătate din sat ieşise la drum. Cineva îl înştiinţase şi pe părinte, iar sfinţia-sa ieşise în faţa presbiteriului, să afle ce s-a întîmplat. O gloată de oameni mergea pe uliţă vorbind cu glas scăzut ; tinerii o luaseră înainte pe drumul plopilor şi toţi îl aşteptau cu mare nerăbdare pe notar, care plecase la faţa locului cu trăsura, cu Klomb şi cîţiva flăcăi.

Îi aşteptară multă vreme, dar ei nu se întoarseră decît pe înserat şi, culmea, cu brişca şi caii primarului. Notarul era cătrănit rău şi biciuia ca turbat iepele, înjurînd de toţi sfinţii ; nici nu se gîndi să oprească în faţa mulţimii, dar cineva apucă de căpestre caii, aşa că trebui să oprească.

— Băieţii ăştia, scrîşni el printre dinţi, sînt nişte derbedei ! Au născocit povestea asta ca să-şi bată joc de noi ! Nu era nici un mort în pădure, nişte inşi dormeau în tufiş. Dacă-l prind pe-al lui Klomb, îi arăt eu, să mai bage-n groază lumea. Ne întîlnirăm în drum cu primarul şi venirăm încoa' cu el. Asta-i toată tărăşenia ! Hi, mititelelor !

— Dar cu primarul ce-i, de zace-ntins ca oaia ? E bolnav ? întrebă careva, uitîndu-se în coşul căruţei.

— L-a apucat somnul şi-a adormit, asta-i ! spuse el, dînd bice cailor, care o porniră la trap.

— Auzi, ticăloşii, ce le trece prin cap !

— Asta-i isprava lui Gulbasiak, el se ţine de năzbîtii !

— Ce i-aş mai trage cîteva la c... cu cureaua ! Auzi, dumneata, să sperie satul pe degeaba !

Aşa vorbeau oamenii, întărîtaţi, îndreptîndu-se încet spre casele lor.

Pîlcuri de săteni mai zăboveau ici-colo, pe lîngă iazul înroşit de cele din urmă văpăi ale amurgului, cînd se arătară nevestele clăcaşilor cu sarcini mari de lemne în spate. Kozlowa păşea în frunte, încovoiată de atîta povară ; văzînd oamenii, se rezemă anevoie de-un copac.

— Notarul v-a dus de nas ! zise ea abia trăgîndu-şi sufletul. Nu era nici un mort în pădure, da' era ceva şi mai rău.

Şi cum în jurul ei se strînseseră destui, îşi dete drumul la gură :

— Veneam pe drumul de lîngă pădure, pe la troiţa lui Boryna, cînd odată-l văz pe Gulbasiak fugind la noi şi ţipînd speriat : „Mămucă, mămucă, în tufişul de colo văzui nişte morţi !" Morţi, vii, oricum or fi, ia hai să-i vedem, îmi zic eu. Mergem într-acolo... De departe, de, parc-ar fi fost nişte oameni, nu mişcau, zăceau întinşi, ca morţi, cu ţurloaiele afară din tufiş. Filipka trăgea de mine, nu, că să fugim. Grzelowa se ruga, şi eu uite-aşa dîrdîiam, dar îmi fac cruce, mă dau mai aproape şi ce-mi văd ochii ?... Primarele numa-n cămaşă şi alături, cine credeţi că era ? Jagusia Borinowa !... Dormeau duşi. S-or fi îmbătat pesemne la tîrg şi, cald cum era, or fi vrut să se mai hodinească la umbră şi să se mai drăgostească un pic. Duhneau a rachiu de trăsneau. Nu i-am trezit : să vie lumea, să-i vază, să afle tot satul. Ptiu ! Dezmăţata, că mi-e şi ruşine să spui cum era... goală-goluţă, că Filipka, de milă, a-nvelit-o cu şorţul ei. Curată Sodomă ! Sînt femeie bătrînă, dar una ca asta n-am pomenit ! Ei, p-ormă a venit notarul şi i-a trezit : Jagna a luat-o razna pe cîmp, iar primarele abia l-au tîrît pîn-la căruţă de beat ce era !

— Dumnezeule, una ca asta nu s-a mai văzut în Lipce ! gemu o femeie.

— Să fi fost un flăcău c-o fată, hai, treacă-meargă ! Dar om în toată firea, tată de copii, şi-unde mai pui, căpetenia satului !

— Boryna se luptă cu moartea şi n-are cin' să-i dea o cană cu apă, şi tîrfa de nevastă-sa...

— Eu aş izgoni-o din sat ! O stricată ca asta ar trebui bătută cu vergile, în faţa bisericii ! începu iar să ţipe Kozlowa.

— Fapta grăieşte de la sine ; ce poţi să mai zici ? îşi frîngeau femeile mîinile, căutînd s-o liniştească.

— Dar Dominikowa unde-i ?

— Au lăsat-o înadins la tîrg, să nu-i încurce...

— Dumnezeule, te-apucă groaza cînd te gîndeşti la cîte se mai întîmplă acu' pe lume !

— Un păcat ca ăsta, o nelegiuire atît de mare, e-o ruşine pentru tot satul.

— Puţin îi pasă Jagusiei de ce zice lumea ! Mîine-i gata s-o ia iar de la capăt...

Astfel se tînguiau femeile prin case, frîngîndu-şi mîinile. Cele mai simţitoare plîngeau de ciudă, temîndu-se să nu se abată asupra tuturor pedeapsa lui Dumnezeu. Tot satul răsuna de ţipete şi de văicăreli.

Flăcăii, care se adunaseră pe pod, îi cereau lui Gulbas să le povestească totul de-a fir-a-păr şi se umflau de rîs.

— Cocoş mai e şi primarele ăsta al nostru ! Mare curvar ! rînjea Adam al lui Wachnik.

— Vai de capul lui ce-o să păţească ! Îl jumuleşte primăriţa.

— O juma' de an n-o să-l lase să se-atingă de ea !

— Păi dar, după Jagusia, crezi că-i mai arde lui...

— Fir-ar al dracului, ce n-ai fi în stare să rabzi, numai s-o pui jos pe Jagusia...

— Mai e vorbă ! Parcă-i o ciută. Eu stau şi mă-ntreb : la curtea boierească s-o găsi vreuna la fel de mîndră ca ea ? Cum se uită o dată la tine, te-apucă tremuriciul.

— Asta-i miere, măi, nu muiere ! Nu mă mir că Antek...

— Mai tacă-vă gura, băieţi ! Gulbasiak minte-n-tr-o parte, Kozlowa în alta, iar cumetrele, de rîcă, de necaz, mai pun de la ele, aşa că nimeni nu ştie cum a fost... Despre cîte nu se vorbeşte, măcar că-s

femei cinstite ! începu Mateusz, cu glas amărît, chinuit ; dar n-apucă să termine, că tocmai în clipa aceea se ivi Grzela, fratele primarului.

— Ei, ce-i cu Piotr, mai doarme ? îl întrebară ei aţîţaţi.

— Mi-e frate, dar cine face ca el să nu-l mai văz în ochi. Tîrfa aia-i de vină ! adăugă cu turbare.

— Nu-i adevărat ! strigă deodată Pietrek, argatul lui Boryna, năpustindu-se asupra lui cu pumnii ridicaţi. Cine vorbeşte aşa, minte ca un porc !

Ieşirea asta neaşteptată îi miră pe toţi, iar el, dînd din mîini, ţipa într-una :

— Primaru-i de vină ! Ce, ea i-a dat lui mărgele ? Ea l-a chemat la crîşmă ? Ea şedea să-l aştepte noapte de noapte prin livadă ? Ştiu bine cum a vrăjit-o şi a ispitit-o... ! Şi cine ştie ce picături i-o mai fi turnat să-i facă pe voie.

— Bă, amărîtule, nu te înfige-aşa, să nu-ţi plesnească cozondroacele !

— Cînd o să afle că-i iei apărarea, o să-ţi mărească simbria !

— Sau ţi-o dărui nădragii lui Maciej !

Se tăvăleau de rîs. Glumele zburau de la unul la altul.

— Bărbatu-său nu-i aici s-o apere şi nimeni nu-i ia partea, aşa că eu am s-o apăr... Am s-o apăr şi să-l ferească Dumnezeu peăl de mai suflă o vorbă împotriva ei, că-i mut fălcile ! Javrelor, să fi păţit una ca asta sora ori nevasta voastră, aţi fi tăcut chitic !

— Închide-ţi mai bine tu botul, păduchiosule ! Nu te băga unde nu-ţi fierbe oala ; du-te să stai acolo, la coada cailor ! tună Stacho Pioszka.

— Şi vezi, să n-o iei după ceafă ! adăugă Wachnik.

— Nu te amesteca în treburile gospodarilor, chelbosule ! mai strigă un altul.

— Jigodiilor, scîrnăviilor ! Oi fi eu argat, dar eu nu-i vînd pe-ascuns ovreiului orz şi nu dau iama în cămară. Ehei, nu mă cunoaşteţi ! zbiera Pietrek în urma celor care se depărtau în grabă, căci nu

se simțeau la largul lor și, fără să mai stea să-i răspundă, se duse fiecare la casa lui.

Se înserase. Vîntul se stîrnise, dar cerul era senin și, cu toate că soarele apusese de mult, pe boltă se mai vedeau golfuri largi de lumină însîngerată, asemeni unor imense mușuroaie de furnici răscolite. Nori mari se adunau încet. O neliniște ciudată trecea peste lume, vîntul bătea pe sus și doar copacii mai înalți își legănau vîrfurile ; păsări nevăzute zburau țipînd ; gîștele începuseră și ele din senin să gîgîie prin ogrăzi, cîinii lătrau ca turbați, apucînd-o razna pe cîmpuri. Așa era și prin case ; după cină, nimeni nu mai rămăsese înăuntru, sau pe praguri, cum era obiceiul — toți stăteau pe la garduri sau pe uliță, sfătuindu-se încet, ca-ntre vecini.

Satul era ca mort, nu se auzeau nici rîsete, nici cîntece, ca odinioară în serile calde. Toți vorbeau în șoaptă, ferindu-se de copii și de fete, și pe toți îi stăpînea aceeași groază și mînie.

La Anna în cerdac se strînseseră cîteva cumetre ; veniseră s-o căineze și să mai afle cîte ceva despre Jagusia. Aduseră vorba pe de departe, dar Anna le răspunse trist :

— E o rușine și un păcat înaintea lui Dumnezeu, dar și o mare nenorocire.

— Așa-i ! Pînă mîine află toată parohia !

— Iar oamenii au să spuie că toate blestemățiile numa-n Lipce se-ntîmplă.

— Și pe capul nostru, al femeilor, o să cadă rușinea.

— Da, că toate-s așa de cinstite, că de le-ar înghesui careva, nici una nu s-ar da în lături ! le luă peste picior Jagustynka.

— Taci, acu' ți-ai găsit să glumești ? o certă, țeapănă, Anna, și nu mai scoase nici un cuvînt.

Nu mai putea de rușine, dar furia ce-o cuprinsese aflînd isprava Jagnei se spulberase undeva, așa încît după ce cumetrele plecară, aruncă o privire în cealaltă odaie, pasămite, spre Maciej, dar vă-

zînd-o pe Jagusia că adormise îmbrăcată, trase uşa şi o dezbrăcă încetişor pe întuneric.

„Să te ferească Dumnezeu de aşa soartă !" îşi zise ea în cele din urmă, cu o milă ciudată şi în seara aceea se mai uită de cîteva ori în odaia Jagusiei, să vadă ce face.

Jagustynka mirosise pesemne ceva, căci spuse fără să vrea :

— Nici Jagna nu-i fără păcat, dar tartorul e primarul !

— Aşa-i, el ar trebui să le plătească pe toate ! răspunse stăpîna casei cu atîta însufleţire, încît Pietrek o privi cu recunoştinţă.

Grăiseră drept, fiindcă pînă tîrziu, noaptea, bătrînul Ploszka şi Koziol cu nevastă-sa umblară prin sat, aţîţînd oamenii împotriva primarului. Ploszka intra chiar prin case şi zicea, făcînd haz, chipurile :

— Halal de primarele nostru ! Cocoş ca el nu afli în tot ţinutul !

Şi cum oamenii nu prea le luau partea, se duseră şi la crîşmă. Se şi adunaseră acolo cîţiva gospodari mai mici ; Ploszka îi cinsti cu rachiu pînă se îmbătară şi abia după aceea îşi dete drumul !

— Primarele îşi cam dă în petic, ai ?

— Parcă asta-i întîia oară ! zise cu băgare de seamă Kobus.

— Eu ştiu ce-i poate pielea, dar îmi ţin gura, mormăi Sikora, cherchelit, sprijinindu-se bine de tejghea cu amîndouă mîinile.

— Ţine-ţi-o şi dacă vrei îţi mai dau şi eu ceva să ţii în gură, nimeni n-are să ţi-l ia ! răbufni Ploszka.

Şi, încetul cu încetul, începu să aţîţe oamenii împotriva primarului, arătînd ce pildă rea dă el norodului, ce ruşine s-a abătut asupra satului din pricina lui şi cîte şi mai cîte.

— Şi mai ştiu ce-ţi poate şi ţie pielea, dar nu spui ! mîrîi iar Sikora.

— Altă scăpare n-avem decît să-l mazilim ! Atunci n-are să mai umble cu nasul pe sus ! zise el, mai dînd cîte-o cinzeacă de rachiu. Cum l-am pus pri-

mar, tot aşa putem să-l dăm şi jos. Azi a făcut de rîs tot satul ; şi-a făcut altele, şi mai şi : totdeauna a fost de partea boierului, în dauna obştei ; acu' cică vrea musai să facă şcoală-n Lipce şi se zice că tot el i-a adus pe nemţi în Podlesie. O duce numa-ntr-un chef, bea, şi-a făcut un hambar nou, şi-a cumpărat un cal, nu-i săptămînă să nu mănînce carne şi să bea ceai. Şi asta din banii cui ? Păi sigur că nu din ai lui, ci din ai obştei...

— Eu zic că primaru-i un porc, dar şi tu ai vrea să-ţi bagi rîtul în troacă ! îl întrerupse Sikora.

— Te-ai pilit şi vorbeşti alandala !

— Las-că avem noi grijă să nu te punem pe tine primar.

Se depărtară de el şi multă vreme stătură la taifas, punînd ceva la cale.

A doua zi, oamenii începură să vorbească şi mai cu aprindere despre cele întîmplate, fiindcă părintele nu-i îngăduise primarului să-şi facă altar, cum se obişnuia an de an. Firește că şi sfinţia-sa aflase totul. Încă din zori, trimisese după Dominikowa, care nu se înapoie însă de la tîrg decît tîrziu, pe la miezul nopţii, şi slujitorul Domnului, de furios ce era, îl beşteli pe organist, iar lui Jambrozy îi azvîrli în cap luleaua.

Era în Joia Verde, o zi nespus de senină, ca celelalte, dar ciudat de liniştită şi de înnăbuşitoare ; nu sufla nici o adiere, soarele ardea năpraznic încă de cu dimineaţă, iar frunzele se sfărogeau şi grînele se încovoiau fără vlagă în aerul încins şi uscat, nisipul te frigea la tălpi, de parcă ai fi călcat pe jar, de pe pereţi răşina curgea, topită de vipia zilei...

Preabunul Dumnezeu se cam întrecuse în ostenelile lui şi ţinea astfel pămîntul în frigare şi-l perpelea, dar oamenii nu prea luau seama, în zarva şi tevatura care se iscase în sat încă din zori : toată lumea se pregătea să meargă la biserică, iar fetele care trebuiau să poarte panglici la procesiune şi să presare flori în calea părintelui alergau ca nebunele de la una la alta, să-şi arate gătelile, să se pieptene şi să se minuneze ; cei mai în vîrstă pre-

găteau în grabă mare altarele ; le ridicau la morar, în fața parohiei, pe locul celui pe care ar fi trebuit să-l înalțe primarul și în fața casei lui Boryna. Anna și ceilalți ai casei se sculaseră cu noaptea-n cap și-i dădeau ajutor lui Rocho.

Ei isprăviseră cei dintîi ; altarul lor era așa de bine întocmit încît oamenii se opreau în drum și tare se mai minunau, zicînd că un altar așa de frumos nici la morar nu văzuseră.

Și pe drept cuvînt : în fața cerdacului trona un fel de capelă, făcută din ramuri de mesteacăn împletite și acoperită cu țoale de lînă care străluceau în toate culorile. În mijloc, pe un loc mai ridicat, se înălța altarul, acoperit cu o pînză albă, subțire și curată ; deasupra puseseră lumînări și oale cu flori, pe care Jozka lipise chipuri de hîrtie aurită.

O icoană mare cu Maica Precista atîrna deasupra altarului, iar pe de lături, oriunde se afla un locșor, așezaseră altele mai mici. Ca să înfrumusețeze și mai mult altarul, atîrnaseră deasupra și o colivie cu o mierlă, adusă de Nastka ; pasărea cînta pe limba ei, îndemnată de Witek, care-i fluiera încet.

Poteca ce ducea din uliță spre casă era împodobită cu cetini de brad și cu ramuri de mesteacăn și presărată din belșug cu nisip galben și stînjenei.

Jozka adusese de la cîmp și un braț de albăstrele, măzăriche și romanițe, cu care împodobise pereții capelei ; pusese flori și pe la icoane, pe sfeșnice, pe tot ce putuse, chiar și pe jos, înaintea altarului ; nici casa nu fusese uitată : pereții, ferestrele erau înecate în verdeață, iar sub streașină înfipseseră mănunchiuri de stînjenei.

Toți munceau de-a valma, în afară de Jagusia, care se furișase de dimineață din casă și nu se mai ivise.

Isprăviseră cei dintîi, dar soarele se ridicase de mult deasupra satului, iar căruțele ce veneau dinspre satele vecine se auzeau huruind tot mai des.

Se apucară în grabă să se pregătească pentru biserică.

Numai Witek rămăsese de pază, pe poteca ce ducea afară în drum, căci o droaie de ştrengari se îndesa să vadă altarul, fluierînd la mierlă ; băiatul gonea după ei cu băţul, dar, neputînd să le facă faţă, asmuţi pe ei barza care, învăţată desigur de el, se apropia pe furiş şi-i ciupea de picioarele goale, iar laia de copii se împrăştia, ţipînd, în toate părţile.

Cînd clopotul cel mic al bisericii începu să bată, toată casa plecă la slujbă. Jozka alerga înainte, îmbrăcată toată în alb, cu pantofiori noi, cu funduliţe roşii şi cu cartea de rugăciuni în mînă.

— Witek, ia uită-te la mine, sînt frumuşică ? îl întrebă ea pe băiat, răsucindu-se pe călcîie în faţa lui.

— Da, frumoasă ca o gîscă bălană ! răspunse el, căscînd gura de uimire.

— Tu eşti ca bărzoiul tău, nu ştii ce-i aia ! Anna mi-a spus adineauri că nici o fată din sat nu-i aşa de frumos gătită ca mine ! zise ea, trăgîndu-şi în jos rochia, care era cam scurtă.

— Da... da' uite, îţi ies genunchii de sub rochie, şi-s roşii ca laba gîştii !

— Eşti un prost ! Ce ştii tu, du-te mai bine la Lapa şi i te uită sub coadă ! Aoleo, ai grijă, barza aia, ascunde-o ; acuşi trece părintele şi-o vede ! îl preveni ea în şoaptă.

— Da, ce mîndră e şi dichisită, da' şi stăpîna, ia uite cum mai umblă, ca un curcan umflat în pene ! mormăia băieţaşul, uitîndu-se în urma lor pe drum.

Dar amintindu-şi sfatul fetei, îşi piti la iuţeală barza în groapa cu cartofi şi, ca să se apere de copii, îl puse pe Lapa de strajă înaintea altarului, iar el dete fuga la Maciej, care zăcea în livadă ca în fiecare zi.

O linişte desăvîrşită se lăsase peste sat. Toate căruţele trecuseră spre biserică, uliţele rămăseseră pustii ; ici-colo doar, vedeai cîte-o ceată de ştrengari zbenguindu-se ; cîinii şedeau tolăniţi la soare, rîndunelele se roteau deasupra eleşteului, prin văz-

duhul înfierbîntat. Îndată după ce clopotul sună, părintele ieşi cu sfintele daruri în sunetele orgii, apoi, la sfîrşitul predicii, clopotele începură să bată şi cîntecul izbucni din piepturi cu atîta tărie, încît porumbeii îşi luară zborul de pe acoperişuri ; norodul începu să se reverse pe uşile mari ale bisericii, cu prapurii înclinaţi fluturînd deasupră-i, cu lumînările pîlpîind în jurul icoanelor duse de fete îmbrăcate în rochii albe ; la urmă de tot venea baldachinul purpuriu, şi sub el păşea preotul, cu crucea în mînă, coborînd încet treaptă cu treaptă.

Şi cînd alaiul se alcătui de bine, de rău, tăindu-şi prin gloata credincioşilor o cărare lungă, chenăruită de lumînări aprinse, preotul începu să cînte din nou :

La porţile Tale stau, Doamne !...

Norodul îi răspunse într-un singur glas bubuitor :

Doamne miluieşte !...

Se urniră din loc, cîntînd la poarta cimitirului, îmbulzindu-se şi împingîndu-se. Se strînsese multă lume ; aproape toată parohia era de faţă, ba veniseră şi de pe la curţile boiereşti, iar boierii îl însoţeau pe preot, mergînd de-a dreapta şi de-a stînga lui, păşind şi în urmă-i, pe de lături, cu lumînări aprinse în mînă ; baldachinul îl purtau gospodarii, dar, parcă în ciuda celor din Lipce, toţi erau de prin alte sate, din împrejurimi.

Alaiul ieşi din umbra ţintirimului şi se înşiră pe maidanul dinaintea bisericii, scînteind alb ca varul sub potopul căldurii. Soarele dogorea orbitor, oamenii înaintau încet în dangătele clopotelor, prin valurile cîntărilor, prin fumul mirositor de tămîie, prin norii de colb stîrniţi sub paşi, printre luminile şi florile azvîrlite în calea slujitorului Domnului.

Se îndreptară spre primul altar din dreapta, cel din faţa casei lui Boryna ; drumul se umplu îndată de lume, gardurile începură să pîrîie şi mulţi că-

zură în iaz tocmai de sus, de pe mal ; pînă şi arborii de pe drum se aplecau într-o parte de atîta omenet înghesuit. Mulţimea venea puhoi, cîntînd, cu straiele sărbătoreşti sclipind în soare, iar prin mijloc, ca o luntre săltînd pe talazuri, plutea baldachinul purpuriu cu prapurii ce se legănau, cu icoanele şi statuile împodobite cu ghirlande de flori.

Oamenii înaintau strînşi unul într-altul, cap lîngă cap, abia mai răsuflînd de zăpuşeală, dar cîntau cu toţii din adîncul pieptului, şi, o dată cu el, întreaga fire părea că înalţă un imn de slavă lui Dumnezeu şi că teii înalţi, răchitele negre, apele încălzite de soare, trunchiurile mlădii ale mestecenilor, livezile joase, ogoarele înverzite, zările necuprinse, casele şi tot ce se afla pe lume însoţeau cu o bucurie curată cîntările oamenilor ; iar imnul acesta, ţîşnind din zeci de piepturi, se rostogolea ca un tunet prin arşiţa zilei, ridicîndu-se în cerul palid, spre soare.

Frunzele pomilor se înfiorau de lărmuirea glasurilor, cele din urmă flori se scuturau la pămînt, rotindu-se lin...

În faţa altarului lui Boryna, părintele citi prima *Evanghelie* şi, după ce se odihni puţin, porni urmat de tot alaiul către altarul morarului.

Vipia creştea din ce în ce mai năpraznică şi mai de neîndurat ; praful îţi intra în gîtlej, soarele alburiu se pierdea, se topea, şi pe cerul senin începură, în sfîrşit, să se adune fuioare lungi de nori străvezii ; aerul încins tremura, jucînd înaintea ochilor ca un lichid clocotitor. Era semn de furtună.

Alaiul pornise de vreun ceas şi, cu toate că oamenii erau moleşiţi de atîta zăpuşeală, cu toate că preotul era lac de apă şi roşu ca sfecla, luară la rînd altar cu altar, ascultînd *Evanghelia* şi cîntînd.

Uneori, cînd oamenii, storşi de puteri, amuţeau şi nu li se mai deslueau decît paşii, în mijlocul acestei tăceri neaşteptate se auzea deodată ciripitul ciocîrliilor, sau vreun cuc strigîndu-şi undeva îndărătnic numele, sau rîndunelele gîngurind sub streşini, în vreme ce clopotele băteau, băteau necontenit, rar, cu glasul lor prelung, tare şi cald.

Norodul începea iar să cînte şi nimeni nu-şi cruţa vocea, femeile cîntau cu vocile lor subţiri, copiii — piţigăiat, cum sînt ei, şi toaca bătea, şi picioarele moleşite făceau să răsune pămîntul uscat, dar clopotele stăpîneau tumultul acesta, clare, melodioase, trimiţînd dangătele lor grave pînă în slăvile cerului, ca nişte unde de aur, pline de fericire şi voioşie, puternice, răsunătoare, ca şi cum cineva nevăzut ar fi izbit cu un ciocan în buza soarelui şi toată firea s-ar fi legănat, vibrînd ca un clopot enorm.

După ce rugăciunile din faţa altarelor se încheiară, slujba continuă multă vreme în biserică şi multă vreme orgile bubuiră, însoţind cîntările credincioşilor.

Oamenii tocmai ieşiseră din sfîntul lăcaş să se mai răcorească un pic la umbră, să arunce un ban la cerşetori şi să mai schimbe o vorbă cu cunoscuţii, cînd deodată cerul se întunecă, tunetul bubui în depărtare, o vîntoasă arzătoare, uscată se stîrni, zgîlţîind copacii, ridicînd nori groşi de praf.

Cei veniţi din satele vecine se grăbiră s-o ia din loc.

La început nu fu decît o răpăială de ploaie caldă, rară, şi aerul se făcu mai greu, mai înnăbuşitor. Soarele ardea necruţător, orăcăitul broaştelor se auzea din ce în ce mai slab şi mai somnoros. Dar cerul iar se înnoură, zările se cerniră, un tunet bubui din nou în depărtare, fulgere scurte, palide brăzdau la răsărit norii viorii.

Furtuna venea de la soare-răsare ; pînzele grele, vinete ale norilor umflaţi de ploaie sau de grindină înaintau, desfăcîndu-se ca o seceră ; un vînt scurt, rău începu să sufle deodată, şuierînd peste vîrfurile copacilor, bătînd, sfîşiind grînele ; păsările se piteau ţipînd sub streşini, cîinii alergau speriaţi în casă, vitele fugeau de pe cîmp, iar pe drum şi începuseră să se învîrtească trîmbe de praf, iar tunetele se auzeau din ce în ce mai aproape.

Nu trecu mult şi soarele pieri, înghiţit de norii roşcaţi, murdari, luminînd ca din dosul unui geam afumat ; tunetele se rostogoleau de-acum peste sat

şi se porni o vijelie aşa de mare, gata-gata să smulgă arborii din rădăcini. Crengile, paiele de pe acoperişuri zburau în toate părţile şi primele trăsnete căzură undeva în pădure; cerul se învineţi dintr-o dată ca ficatul, soarele se stinse, vijelia urla, fulgerele, trăsnetele începură să cadă unul după altul, zguduind pămîntul, şerpi luminoşi, orbitori despicau în două vălătucirea de nori a văzduhului.

Casele se cutremurau de urgia cerului şi toată suflarea se pitea parcă la pămînt de frică.

Din fericire, vijelia cîrmi în lături, trăsnetele cădeau acum undeva departe, furtuna trecu fără să facă prea mari stricăciuni şi cerul prinse a se limpezi, cînd, înainte de vecernie, o ploaie cu spume se abătu asupra satului. Venise cu atîta putere, încît grînele se aplecară la pămînt, rîul se umflă şi din toate şanţurile, de pe haturi şi brazde începură să năvălească puhoaie spumegînde de apă.

Ploaia nu conteni decît spre seară şi soarele se arătă la apus pe după nori, ca un glob sîngeriu, sclipitor...

Satul se învioră iarăşi, oamenii deschideau uşile, ieşeau pe afară, să tragă cu nesaţ în piept aerul înviorat; toată firea mirosea ca după ploaie, dar cel mai mult miroseau mestecenii tineri şi izma din grădini; pămîntul muiat strălucea în soare; băltoacele de pe drumuri scînteiau, frunzele, iarba aruncau focuri, apele înspumate ardeau, scurgîndu-se în iaz cu un bolborosit vesel.

Un vînticel zbîrlea grînele culcate şi o prospeţime plină de forţă şi voioşie venea dinspre pădure, de pe cîmpuri, pătrunzînd sufletele; copiii se bălăceau, ţipînd, prin şanţuri şi băltoace, păsările ciripeau prin tufişuri, cîinii lătrau, bibilicile părintelui se chemau cocoţate pe garduri şi toate uliţele, toate drumurile, casele, ogrăzile răsunau de voci şi de strigăte. Undeva, lîngă moară, o fată şi prinsese a cînta:

Bate ploaia şi mă udă
Bate ploaia şi mă-nmoaie

Lasă-mă, Marysia mea,
Noaptea în odaie.

Iar dinspre cîmp, o dată cu mugetele vitelor ce se întorceau de la păscut, se auzeau glasurile limpezi, subțiri ale ciobănițelor, care cîntau :

Mi-ai zis că ne-om lua la vară
De-om găta trifoi, secară...
Le-am gătat și nu ne-am luat —
Latră-acuma, ca turbat !
Oi, dana, da dana !

Oamenii din satele învecinate așteptaseră cît așteptaseră să treacă ploaia, apoi începură să plece spre casă cu căruțele, dar mulți dintre ei, cei care ajutaseră femeilor la muncile cîmpului, rămaseră în Lipce, în ospeție. Cei mai cu stare îi ospătau acasă, fără să se uite la mîncare și băutură, iar cei mai săraci își duseră binefăcătorii la Jankiel, ovreiul, căci, oricum, mai bine e să șezi la un loc cu toții, iar la crîșmă știut e că inimile se deschid mai lesne.

Flăcăii aduseră lăutarii și de pe la vecernie crîșma începu să răsune de cîntecul scripcilor, de mormăitul basului și de bubuiturile înfundate ale tobei.

Curînd și cei ce rămăseseră pe-acasă, nemairăbdînd să stea singuri, se duseră în cele din urmă la crîșmă ; de la cîșlegi nu se mai adunaseră la un loc, să se bucure și să petreacă.

Se strînsese atîta norod, că nu mai încăpeau înăuntru, și mulți se așezaseră afară pe stivele de lemne ; și cum vremea era frumoasă și pînze aurii străluceau pe cer, îi cerură ovreiului să le dea de băut acolo, afară, sub cerul lui Dumnezeu.

Cei mai mulți erau băieți și fete, și-ndată se puseră cu toții să învîrtă un *oberek*, de pîrîia și trosnea dușumeaua, iar spre marea mirare a tuturor, cel ce conducea jocul era Szymek al Dominikowei cu Nastusia lui. Degeaba îl trăgea de mî-

necă Jendrzych, mezinul, și-l povățuia că rău face — flăcăul era în al nouălea cer și n-avea urechi să audă ; bea rachiu și-o îndemna și pe Nastusia și pe fîrtații lui să bea, și ori de cîte ori taraful isprăvea un cîntec, le azvîrlea muzicanților zece groși, apoi, înșfăcînd-o iar pe Nastka de mijloc, zbiera în gura mare :

— Mai iute, măi, băieți ! Hop... hop... așa !... Ca la noi !

Și zburda ca un mînz nebunatic, chiuind și bătînd din călcîie.

— Sfîrleaza iadului, acuși sare din cizme ! șopti Jambrozy, întinzîndu-și lacom gîtul spre cei ce beau alături. Bate din picioare ca la fasole ! Să nu se rupă ceva în el ! adăugă mai tare, apropiindu-se.

— Bagă de seamă să nu-ți cadă dumitale ceva ! mormăi Mateusz, care ședea cu prietenii lui.

— Aș bea bucuros un ciocan de rachiu cu voi, mă, flăcăi, să facem pace ! spuse rîzînd Jambrozy.

— Ține colea, dar ia seama să nu-nghiți sticla, Setilă !

Îi întinse un pahar plin și se întoarse numaidecît spre Grzela, fratele primarului, care începuse să le povestească ceva în șoaptă ; sprijiniți de tejghea, toți îl ascultau cu luare-aminte, fără să le pese de joc și nici de rachiul care le stătea dinainte. Erau șase la număr, cei mai de seamă flăcăi din sat, născuți din părinți gospodari ; se sfătuiau cu aprindere și, cum larma creștea și era îmbulzeală mare, trecură în odaia ovreiului, fiindcă în odăița de alături petreceau gospodarii cu oaspeții lor.

Încăperea era strîmtă și înțesată de bulendrele jegoase pe care dormeau plozii ovreiului. Abia putură să-și facă loc la masă. O lumînare de seu sfîrîia într-un sfeșnic mare prins de tavan. Grzela plimbă roată sticla și toți traseră o dușcă, două, dar nimeni nu începea vorba. În cele din urmă, Mateusz spuse în zeflemea, rîzînd :

— Haide, Grzela, dă-i drumul ! Ce stăm așa cu limba-n gură ?

Grzela n-apucă să deschidă gura, căci tocmai atunci intră fierarul. Căuta cu ochii unde să se aşeze.

— Jigodia asta, cînd nu te aştepţi, hop şi el ! izbucni Mateusz. Ei, Michal, să trăieşti ! adăugă numaidecît, stăpînindu-şi mînia.

Fierarul bău şi, prefăcîndu-se vesel, zise în glumă :

— Mie nu-mi place să mă bag în tainele altora ; văz că n-am ce căuta aici...

— Aşa-i ! Tu te simţi bine cu nemţii tăi vinerea, la cafea, aşa că azi ai să te simţi şi mai bine, că-i sărbătoare...

— Vorbeşti prostii, Ploszka ! Ţi s-a suit rachiul la cap... răspunse el.

— Vorbesc ce ştiu : nu-i zi să nu te pupi bot în bot cu ei !

— Cine-mi dă de lucru, ăluia-i lucrez ; eu n-aleg.

— De lucru ? Ehei, altceva lucrezi tu cu ei ! zise mai încet Wachnik.

— Umbli cu şoalda, ştiu eu, ne vinzi cum ne-ai vîndut şi boierului ! mîrîi ameninţător Pryczek.

— Văz că nimerii la judecată... Ai naibii, da' pe toate le ştiţi !

— Lăsaţi-l în pace, că el îşi vede de treburile lui şi fără noi ; să ne vedem şi noi de-ale noastre fără el ! spuse Grzela, pironindu-l pe noul-venit cu o privire grea.

— Dacă v-ar vedea jandarmul pe fereastră, ar zice că cine ştie ce răzmeriţă puneţi la cale, zise fierarul.

Părea că rostise vorbele acestea în glumă, dar buzele îi tremurau de ciudă.

— Poate că aşa e, Michal, dar cu tine n-avem nimic. Ce să ai cu o zgaibă de om ?

Fierarul îşi puse şapca pe cap şi ieşi trîntind uşa.

— A mirosit ceva şi-a venit să iscodească.

— Acum e-n stare să stea s-asculte sub fereastră.

— Şi-o să audă ceva şi despre el de-o să-i treacă pofta să mai tragă cu urechea.

— Tăcere, băieţi ! începu Grzela solemn. Vă spusei că pămîntul din Podlesie n-a fost încă vîndut

nemţilor ; dar oricînd pot să se ducă la oraş să iscălească hîrtiile, ba am auzit chiar c-ar avea de gînd să facă tîrgul joia viitoare.

— Asta o ştim şi noi şi ar trebui să-i împiedicăm ! spuse cu nerăbdare Mateusz.

— Haide, dă-ne un sfat, Grzela ! Tu ştii carte, citeşti gazetele şi te descurci mai uşor.

— Dacă nemţii cumpără pămîntul şi or să fie vecini cu noi, o să păţim ca ăi din Gorki ; o să ne uscăm în Lipce şi n-o să ne mai rămîie decît să plecăm în lume cu cerşitul, ori să luăm drumul Americii.

— Bătrînii noştri se scarpină-n cap, oftează şi nu-s în stare să facă nimic.

— Măcar de ne-ar da nouă pămînturile ! vorbeau care mai de care.

— Mare brînză şi cu nemţii ăştia ! Tot aşa se oploşiseră şi-n Liszki, dar ai noştri le-au cumpărat pămîntul pînă la ultimul pogon ! La Gorki a fost altfel din vina a lor noştri, că beau, umblau numai pe la judecăţi şi-au rămas cu traista-n băţ.

— Atuncea am putea şi noi să cumpărăm Podlesie şi să-i alungăm ! spuse Jendrzych Boryna, vărul lui Antek.

— Uşor de zis ; acu' n-ai cu ce să-l cumperi, cu toate că-l dă numai cu şaizeci de ruble pogonul, da' mai încolo de unde scoţi o mie de zloţi tot pentru-atîta ?...

— Dacă bătrînii ne-ar da ce-i al nostru, am scoate-o noi la capăt.

— Păi sigur, atunci am şti ce-avem de făcut ! strigară ei.

— Ho, nerozilor ! Bătrînii abia îşi duc zilele cu ce au, şi voi vreţi să împărţiţi pămîntul, ca să scoateţi gologani ? îi întrerupse Grzela.

Tăcură deodată. Grzela grăise adevărul. Parcă-i lovise cineva cu parul în moalele capului.

— Nenorocirea nu-i că bătrînii noştri nu vor să ne dea pămîntul, vorbi el mai departe, nenorocirea e că-n Lipce-i prea puţin pămînt, că norodul se

prăseşte şi ce le ajungea la trei pe vremea bătrînilor acuma trebuie să hrănească zece.

— Aşa-i ! Sigur că-i aşa ! şopteau ei îngrijoraţi.

— Atunci să cumpărăm ţarina din Podlesie şi s-o împărţim ! se repezi careva.

— Tu ai fi-n stare să cumperi şi-un sat, dar parale de unde, ai ? bodogăni Mateusz.

— Aşteptaţi puţin, poate-om găsi o scăpare.

Mateusz sări în picioare, trînti cu pumnul în masă şi zbieră :

— Treaba voastră, aşteptaţi şi faceţi ce vă taie capul, dar eu m-am săturat şi să nu m-apuce într-o zi nerăbdarea, că las satul şi plec la oraş ! Acolo oamenii o duc mai uşor.

— Fă cum vrei, dar ăilalţi trebuie să rămîie aici şi să facă ceva.

— Nu mai rabd, ducă-se dracului totul ! Nu mai ai loc nici să răsufli, de mă mir cum nu se dărîmă casele de-atîta omenet cît se-nghesuie-n ele ; sărăcia ţipă şi alăturea-i pămînt slobod — aproape că te roagă să-l iei... dar uite că nu poţi, chiar de-ai crăpa de foame, că n-ai parale să-l cumperi şi, de împrumutat, n-ai de la cine. S-o ia naiba de rînduială !

Grzela începu să povestească cum e prin alte părţi, prin alte ţări.

Îl ascultau, oftînd cătrăniţi, dar Mateusz îl întrerupse :

— Ce folos că alţii o duc bine ! Asta e cum i-ai arăta flămîndului o strachină plină şi p-ormă i-ai lua-o de la gură. Adică, şezi colo, băiete, şi satură-te cu ochii ! Alţii au noroc, prin alte părţi norodul e ajutat, nu ca la noi, unde ţăranul trăieşte ca o jivină în mijlocul cîmpului ; că piere ori îşi mai duce zilele, nimănui nu-i pasă !... Numai să plătească dările, să se ducă la oaste, să nu crîcnească în faţa stăpînirii ! Mi s-a făcut lehamite de-aşa viaţă, m-am săturat pînă-n gît !...

Grzela, după ce-l ascultă cu răbdare, începu iar să vorbească :

— Un singur mijloc avem ca să punem mîna pe Podlesie.

Capetele se apropiară şi mai mult, să nu piardă nici un cuvinţel, cînd deodată izbucniră în crîşmă nişte urlete de zbîrnîiau geamurile şi taraful se opri. Unul dintre ei alergă într-acolo să afle ce se întîmplase şi, cînd se întoarse, zise rîzînd :

— Dominikowa-i cu tărăboiul ; a venit cu băţul după feciorii ei, voia să-i bată şi să-i ducă cu de-a sila acasă, dar ei nu s-au lăsat şi-au scos-o în brînci afară, şi-acu Szymek bea de zvîntă, să-i vie inima la loc, iar Jendrzych, beat criţă, zbiară pe vatră.

Nu-l mai întrebară de altele, căci Grzela începu să-şi desfăşoare planul care era următorul : să se împace cu boierul şi, în schimbul unui pogon de pădure, să ceară patru de pămînt în Podlesie.

Propunerea aceasta îi ului şi în acelaşi timp îi umplu de-o mare bucurie. Grzela mai adăugă că tot aşa făcuse un sat de lîngă Plock şi că citise asta la gazetă.

— Hei, aşa n-ar fi rău ! Mai dă-ne un rînd ! strigă Ploszka, scoţîndu-şi scăfîrlia pe uşă.

— Pentru trei pogoane de pădure ne-ar veni douăsprezece de arătură.

— Iar nouă, pentru zece, o moşie întreagă.

— Să ne mai lase şi-o pădurice s-avem de foc.

— Iar pentru imaş ar putea să ne dea măcar cîte-un pogon de luncă.

— Şi ceva lemne, să ne ridicăm case ! strigau unul după altul.

— Păi, dacă merge aşa, o să mai vreţi şi-un cal, şi-o căruţă, şi-o văcuţă de lapte ! îi luă peste picior Mateusz.

— Gura ! Acu' trebuie să facem aşa fel ca oamenii să se unească, să se ducă la boier şi să-i spună păsul : poate că s-o învoi.

— Dacă nu-i puneţi sula-n coastă, n-are să se învoiască ; lui îi arde buza de bani şi nemţii-s gata să-i dea şi mîine ; numai să zică da... Şi pîn' s-or scărpina ai noştri-n cap, pîn' s-or sfătui, pîn-or hotărî ce şi cum, că mai trebuie să-şi înduplece şi

muierile, nu-i așa, or să treacă luni și luni, și boierul vinde pămîntul și ne întoarce spatele: atuncea o să stea, să aștepte, să se isprăvească judecata cu pădurea. Planul lui Grzela e bunicel, numai că eu zic s-o luăm de la coadă la cap.

— Atunci zi, Mateusz, tu ce crezi?

— Eu zic să nu mai tîndălim, să nu mai flecărim, ci să facem cum am făcut și cu pădurea.

— Uneori se poate și-așa, alteori nu! mîrîi Grzela.

— Ba eu îți spun că se poate; nu chiar așa, dar așa fel ca să iasă tot p-a noastră... Să mergem la nemți cu toții și să le spunem liniștit să nu cuteze cumva să cumpere Podlesie...

— Crezi că-s așa de proști să se teamă de noi și să ne dea ascultare?

— Atunci le spunem că, dacă nu ne ascultă și cumpără moșia, n-o să le dăm voie să semene, n-o să-i lăsăm să ridice case, n-o să-i lăsăm să se miște de pe ogoare. O să vedeți dacă n-au să se sperie! O să-i afumăm ca pe vulpi în vizuină.

— Dar parcă n-au să găsească ei o ieșire?... Ascultați-mă pe mine: au să ne bage iar la pușcărie că umblăm cu amenințări! izbucni Grzela.

— Ei, o să ne închiză și p-ormă o să ne dea drumul, că n-au să ne țină toată viața la închisoare! Și cînd ne-or da drumul, zău că n-aș vrea să fiu în pielea nemților! Nu-s ei proști, au să chibzuiască bine din capul locului, dacă face să se războiască cu noi... Iar dacă-i izgonim cumpărătorii, boierul o să joace cum îi cîntăm noi.

Grzela nu mai putu să rabde; ridicîndu-se de la masă, încercă să-i înduplece să-și bage mințile în cap, să nu urmeze sfatul lui Mateusz. Le spuse ce de pricini și judecăți au să iasă de-aici, cîte ponoase n-or să tragă și cîte belele, mai ales că s-ar putea să se aleagă și cu cîțiva ani de pușcărie pentru răzvrătirile astea fără de capăt... Le mai spuse apoi că s-ar putea înțelege în pace, tocmindu-se numai cu boierul... Se jura și-i ruga să nu mai aducă și alte năpaste asupra oamenilor. Vorbi astfel multă vreme, îmbujorat de-atîta înflăcărare, îi îmbrățișă

pe toţi în parte, rugîndu-i să se răzgîndească. Zadarnic însă : parc-ar fi vorbit în pustiu. În cele din urmă, Mateusz zise :

— Tu, Grzela, vorbeşti ca la biserică şi ca din cărţi, da' nouă ne trebuie altceva !

Începură să vorbească cu toţii deodată, să sară-n picioare şi să trîntească cu pumnii în masă, răcnind în culmea bucuriei :

— Aşa să facem ! Să mergem la nemţi şi să-i dăm afară, afurisiţii ! Are dreptate Mateusz, pe el îl ascultăm şi cui i-e frică, n-are decît să şadă acasă, sub plapomă.

Erau atît de întărîtaţi, că nu mai puteai să stai de vorbă cu ei.

Între timp, Jankiel adusese sticla de băutură şi, ascultîndu-i şi ştergînd binişor masa de rachiul vărsat, spuse cu sfială :

— Mateusz e-un mare pişicher. Sfatul lui e bun !

— Ia te uită ! Ce, şi Jankiel se are rău cu nemţii ? făcură flăcăii miraţi.

— Eu ţin cu-ai mei ! Trag mîţa de coadă, ca toţi ăilalţi, dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, te mai descurci... Unde se aşază nemţii, nu numai un ovrei sărac ca mine n-are cu ce se hrăni, dar şi-un cîine ar crăpa de foame... Lua-i-ar naiba... ptiu !... Dar-ar ciuma-n ei...

— Ovrei, şi ţine cu noi ! Auzit-aţi ?

Erau din ce în ce mai uimiţi.

— Oi fi eu ovrei, dar n-am căzut cu hîrzobul din cer ; eu aici m-am născut, ca şi voi ; bunicu' şi tata... Atunci, cu cin-să ţiu ?... Ai ?... Nu-s de-al vostru ?... Dacă vouă vă merge bine, îmi merge şi mie bine... Cînd o să puneţi mîna pe pămînturile voastre, am să fac negustorie bună cu voi, cum a făcut şi bunicu-meu cu-ai voştri !... N-am dreptate ?... Şi fiindcă-n povestea asta cu nemţii aţi luat o hotărîre înţeleaptă, uite, dau şi eu o sticlă de rachiu ! În sănătatea voastră, gospodari din Podlesie ! strigă el, ciocnind cu Grzela.

Băură ţeapăn. Îi cuprinse o bucurie atît de mare, că puţin mai lipsea să-i pupe ovreiului barba. Îl

luară și-l puseră între ei și-i povestiră totul de-a fir-a-păr, sfătuindu-se cu el despre toate. Pînă și Grzela se mai însenină și li se alătură, nu cumva să-l bănuie că umblă cu fofîrlica.

Sfatul nu ținu mult: sculîndu-se brusc de la masă, Mateusz zise:

— Haideți în crîșmă, fraților, să ne mai dezmorțim oleacă ciolanele! Ajunge pentru azi!...

Ieșiră buluc. Mateusz o smulse din brațele cuiva pe Tereska și se avîntă în joc, iar după el începură și ceilalți să scoată fetele de prin unghere, să țipe la lăutari și să se arunce în joc ca niște zmei.

Lăutarii începură îndată să cînte mai cu foc — știau că nu-i de glumit cu Mateusz, că plătea bine, dar, cînd îi sărea lui țandăra, te și rupea în bătaie.

Toată crîșma tropăia, capetele se înfierbîntaseră, nu glumă, și larma vocilor, muzica, bătăile de picioare umpleau cu clocotul lor încăperea și răbufnea afară prin ușile și ferestrele deschise. Lîngă pereți oamenii chefuiau cu aceeași voie-bună; închinau la pahare, vorbind din ce în ce mai tare, într-o zăpăceală de neînchipuit.

Noaptea se lăsase de-a binelea, cerul se spuzise de stele, copacii foșneau lin, prin mlaștini broaștele orăcăiau, boul bălții le îngîna în răstimpuri cu glasul lui adînc, prin livezi privighetorile cîntau, văzduhul era cald, înmiresmat. Oamenii petreceau la aer curat și, din cînd în cînd, cîte-o pereche, ținîndu-se de mijloc, ieșea din crîșmă și se topea în umbră... Gălăgia creștea — vorbeau toți deodată, de nu se mai înțelegea om cu om.

— ...abia dădusem drumul porcului, nici n-apucase să-și vîre rîtul în troacă, și ea a și tăbărît cu gura la mine...

— S-o dăm afară din sat!... S-o gonim de la noi!...

— Mi-aduc aminte că tot așa au făcut cu una, cînd eram eu tinerică. Au bătut-o pîn' la sînge în fața bisericii, au pus-o într-o căruță trasă de

două vaci, au scos-o afară pîn' la marginea satului şi s-a potolit lumea...

— Ia dă o litră, din ăl tare, să crape măseaua !

— Vaca mea-i stearpă, nu mai dă pic de lapte !...

— Să alegem altul, că s-o mai găsi un cap care să aibă grijă de treburile obştei...

— Să smulgem răul pîn' nu prinde rădăcini mai adînci...

— Să plivim grînele, că altfel le năpădeşte neghina...

— Beţi în sănătatea mea şi-am să vă spui o noutate...

— Apucă taurul de coarne şi nu-l lăsa pîn' nu-l pui la pămînt...

— Va să zică două pogoane şi cu unul face trei pogoane ; trei pogoane şi cu unul face patru...

— Bea, măi, frate-miu ! Neamuri să fi fost şi nu ne-am fi înţeles aşa bine...

Crîmpeie de vorbe se desprindeau din beznă — nu mai ştiai cine şi cui îi grăieşte ; doar vocea groasă a lui Jambrozy se auzea, limpede deasupra celorlalte, dar nu într-un singur loc, ci în mai multe, pe rînd, căci mereu umbla de la o ceată la alta şi mai dădea şi cîte-o raită prin crîşmă, să capete un pahar. Se îmbătase turtă, abia se mai ţinea ; agăţîndu-se de gîtul unuia de lîngă tejghea, începu să i se jeluie cu un glas plîngăreţ :

— Eu te-am botezat, Wojtek, şi neveste-ti tot eu i-am tras clopotul — şi l-am tras atîta, că mi s-au muiat picerele ; cinsteşte-mă cu un păhărel, frăţioare ! Şi dacă mai dai o litră, îi mai trag o dată clopotul pentru odihna ei veşnică şi-ţi mai găsesc şi altă nevestică... una tinerică, tare şi vînjoasă ca o ridiche ! Dă, frate, o litruţă...

Tinerii se veseleau în toată legea, crîşma se umpluse de chiuituri, de vîrtejul fustelor şi sumanelor fluturînd în aer. Unii începuseră să lălăie cum se pricepeau înaintea tarafului, pe cînd ceilalţi jucau tot mai aprig şi mai vîrtos, şi pînă şi muierile mai trecute le ţineau hangul, scoţînd ţipete piţigăiate.

Iar Jagustynka, croindu-şi drum pînă la vîrtejul jocului, îşi înfipse mîinile-n şolduri şi, bătînd cu piciorul în podea, începu să cînte cu un glas dogit :

De lupi nici că-mi pasă,
Chiar şi-o haită deasă !
De bărbaţi, şi-o mie,
Nu mi-i frică mie !

X

În cele două zile dintre Joia Verde şi duminica următoare Mateusz, Grzela şi ceilalţi tovarăşi ai lor avură de furcă. Mateusz îşi întrerupse lucrul la casa lui Stacho, iar ceilalţi îşi lăsară şi ei treburile baltă. Zi de zi, seară de seară, umblau din casă-n casă, aţîţînd norodul împotriva nemţilor, îndemnîndu-i să-i alunge din Podlesie.

Crîşmarul îi îndemna şi el pe oameni să urmeze sfatul flăcăilor şi, cînd se găseau unii care se îndărătniceau, îi cinstea sau le da pe datorie, dar treaba mergea greu ; cei mai în vîrstă se scărpinau în cap, oftau din greu şi, fără să poată lua o hotărîre, se uitau unii la alţii şi la neveste, care nici nu voiau să audă de tărăşenia asta cu nemţii.

— Ce le-a mai trăsnit acu' prin cap, Doamne ! Parcă n-ajunge cîte-am pătimit din pricina pădurii !... Abia s-a isprăvit povestea asta cu pădurea, şi-acu' vor să abată altă năpastă asupra satului ! ţipau ele.

Pînă şi nevasta notarului, tăcută din fire, se repezi cu mătura la Grzela :

— Dacă aţîţi lumea la altă răscoală, te dau pe mîna jandarilor, să ştii ! Leneşii nu vor să mun-

cească, le arde numai de plimbare ! striga ea cît o ţinea gura în faţa casei.

Balcerkowa îi strigă şi ea lui Mateusz :

— Am să pun cîinii pe voi, trîntorilor ! Am să vă arunc în cap cu apă clocotită !

Şi toate se ridicară împotriva îndemnurilor la răscoală, rămînînd surde la lămuririle şi la rugăminţile bărbaţilor. Nu era chip să le îndupleci şi pace : ţipau în gura mare la cei ce aţîţau norodul, ba multe chiar se puseseră şi pe bocit.

— N-am să-l las pe-al meu să se ducă... Îi iau sumanul şi nu-l dau nici dacă-mi taie mîinile. Şi-aşa am avut destule necazuri pe cap !...

— Curcilor, nu v-ar mai răbda pămîntul, trăsni-v-ar ăl de sus ! înjura Mateusz. Parc-ar fi nişte coţofene ! Mai degrabă înţelege viţelul vorba omenească, decît muierea cuvîntul înţelept ! se plîngea el, scîrbit şi abătut.

— Să le lăsăm în pace, Grzela, n-o să ne putem înţelege cu ele ; ar trebui să le tragi o mamă de bătaie. Dac-ar fi nevestele noastre, poate că ne-ar înţelege mai uşor ! zise el plin de obidă.

— Aşa-s ele, cu sila nu poţi să le schimbi. Trebuie să le luăm altfel : să nu ne împotrivim, să le dăm dreptate şi cu încetul să le cîştigăm de partea noastră, spunea Grzela, care nu se dădea bătut, deşi la început şi el fusese împotrivă ; abia cînd văzuse că în alt chip nu se poate, trecuse de partea celorlalţi cu tot sufletul.

Era un bărbat puternic şi îndărătnic ; de orice treabă se apuca, o ducea la bun sfîrşit, măcar de s-ar fi dărîmat cu el pămîntul ; aşa şi acum, nu ţinea socoteală de nimic : dacă femeile îi închideau uşa în nas, le vorbea pe fereastră, dacă îl ameninţau, nu se supăra, ba chiar glumea cu ele şi, unde era nevoie, le linguşea, întrebînd de sănătatea copiilor, lăudînd rînduiala din casă, pînă izbutea să spună ce avea de spus şi, dacă nu izbutea nici aşa, pornea mai departe. Timp de două zile fu văzut pretutindeni prin sat, prin case, prin livezi şi chiar pe cîmp, vorbind cu oamenii despre fel de fel de

lucruri, pentru ca la urmă să le înfăţişeze planul lui ; celui care nu pricepea dintr-o dată ce vrea să spună, îi desena cu băţul pe pămînt moşia din Podlesie, îi arăta parcelele şi, cu multă răbdare, îi explica foloasele pe care-ar fi putut să le aibă fiecare. Dar, în ciuda strădaniilor lui, în zadar ar fi fost totul, de nu i-ar fi venit în ajutor Rocho. Sîmbătă după-amiază, dîndu-şi seama că nu vor putea mişca satul aşa de uşor, îl chemară pe Rocho în spatele hambarului lui Boryna şi, cu frica-n ei, temîndu-se să nu fie împotrivă, îi arătară ce hotărîseră.

Dar Rocho, fără să stea mult pe gînduri, zise :

— Planu-i tîlhăresc, dar fiindcă pentru altul nu-i vreme, vă ajut cu dragă inimă.

Şi îndată se duse la preot. Sfinţia-sa se afla în grădină şi se uita la argatul lui, care cosea lucerna. Argatul avea să le povestească mai pe urmă flăcăilor cum la început părintele se supărase pe Rocho şi strigase la el, cum îşi astupase urechile, nevrînd nici să audă şi cum după aceea se aşezaseră amîndoi pe marginea ogorului şi se sfătuiseră îndelung. Se vede treaba că Rocho îl convinsese, fiindcă în amurg, cînd oamenii se întorceau de la cîmp, preotul se duse în sat şi, sub cuvînt că ieşise să se mai răcorească oleacă, intră în vorbă pe uliţă cu femeile, şi după ce vorbi cîtva timp cu ele, le aruncă, în cele din urmă, la plecare :

— Băieţii vă vor binele ! Trebuie să vă grăbiţi cît mai e timp. După ce veţi face treaba asta, am să mă duc eu însumi la boier să-l înduplec.

Le făcu să-i făgăduiască măcar că nu se vor mai împotrivi. Pe de altă parte, gospodarii începură să-şi dea seama că, de îndată ce părintele îi încurajează să facă astfel, înseamnă că altă cale nu-i.

În seara aceea mai stătură puţin la sfat, iar a doua zi, duminică dimineaţa, erau hotărîţi.

Trebuiau să pornească după vecernie, în frunte cu Rocho, care putea să se înţeleagă cu nemţii pe limba lor.

Rocho le făgăduise flăcăilor că-i va însoți, și la despărțire, toți chiuiră de bucurie, iar moșul, rămînînd singur, se așeză în cerdac la Boryna și, numărînd boabele mătăniilor, cugetă multă vreme la ceva...

Era încă prea devreme ; blidele puse pe masă la prînz abia fuseseră ridicate și mirosul borșului și al slăninei încă îți mai gîdila nările. Pietrek, ghiftuit, se întindea lenevos.

Căldura începea să se simtă, dar nu era zăpușeală, rîndunelele săgetau cerul ca niște gloanțe, soarele abia se ridicase peste case, ierburile, grele de roua abia zvîntată, luceau încă, și dinspre cîmp venea o boare răcoroasă, plină de mireasma grînelor.

În casă era liniște, ca de obicei duminica ; femeile făceau ultimele treburi prin gospodărie, copiii stăteau în fața cerdacului în jurul unei străchini și mîncau încet, țipînd și apărîndu-se cu lingurile de Lapa, care se tot îndesa să mănînce la un loc cu ei ; scroafa grohăia încetișor lîngă perete, tolănită la soare, suptă de godaci, care se repezeau lacomi în pîntecul ei cu rîturile ; barza alunga găinile și se plimba tacticoasă, cu pași rari, în urma mînzului, care ieșise în ogradă și alerga zvîrlind din copite ; uneori, copacii foșneau și livada se legăna, cîmpia trimitea zumzetul albinelor plecate la lucru, cu ghiers de ciocîrlii...

În sat domnea aceeași pace de duminică. Din cînd în cînd numai, se auzeau voci, o cloșcă chemîndu-și puii, undeva pe malul iazului băieții se scăldau făcînd larmă, rațele măcăiau...

Drumurile erau pustii și frigeau ; nu trecea aproape nimeni pe ele ; pe alocuri, fetele se pieptănau în prag ; cineva cînta încetișor din fluier...

Rocho număra mătăniile ; din cînd în cînd, se oprea și trăgea cu urechea, dar mai ales se gîndea la Jagusia, pe care-o auzea învîrtindu-se prin casă. Uneori, femeia se oprea în spatele lui sau se ducea în ogradă și, cînd se întorcea, își lăsa ochii în jos. O roșeață puternică îi năpădea atunci obrajii duși, și pe bătrîn îl apuca mila.

— Jagus ! îi şopti el cu blîndeţe, înălţîndu-şi privirile asupra ei.

Ea se opri cu răsuflarea tăiată, aşteptînd ce-o să-i spuie, iar el, neştiind cum să înceapă, mormăi ceva şi tăcu.

Jagusia se întoarse în odaia ei, se aşeză în dreptul ferestrei deschise şi, rezemîndu-se cu coatele de pervaz, rămase cu privirile triste, pierdute în lumea însorită, la nourașii albi ce rătăceau ca niște gîște pe cerul azuriu şi grele suspine i se rupeau din piept ; uneori lacrimi îi ţîşneau din ochii înroşiţi, prelingîndu-i-se încet pe faţa suptă. Cumplite fuseseră zilele din urmă ! Tot satul se ridicase împotriva ei, ca împotriva unui cîine turbat ; femeile îi întorceau spatele cînd o vedeau, unele scuipau în urma ei ; prietenele se făceau că n-o mai cunosc, bărbaţii rîdeau cu dispreţ şi, nu mai departe decît ieri, băiatul ăl mai mic al lui Gulbas azvîrlise după ea cu noroi, ţipînd :

— Ibovnica primarului !

Parcă i-ar fi trecut un cuţit prin inimă şi ar fi intrat în pămînt de ruşine !

Dumnezeule, era ea oare de vină ?... O îmbătase de nu mai ştiuse nimic... cum să i se fi împotrivit ?... Şi acum toţi sar cu gura pe ea, şi satul o ocoleşte ca pe-o ciumată, şi nimeni nu-i ia apărarea.

Unde să se ducă acum ? Uşile i se închid în nas, iar femeile sînt gata să asmută cîinii pe ea ! Nici la maică-sa nu poate să se ducă ; mai că n-a izgonit-o, cît s-a rugat şi cît i-a plîns... De n-ar fi fost Anna, şi-ar fi făcut seama... Da, numai Anna avusese grijă de ea, numai ea o ajutase, ba chiar îi luase apărarea în faţa oamenilor...

Nu, nu era ea de vină ; primarul era vinovat, el o ademenise şi o împinsese la păcat ; dar cel mai vinovat dintre toţi e boşorogul ăsta scîrbos. Se gîndi deodată la bărbatul ei. „M-a legat de el pentru toată viaţa ! Dac-aş fi rămas fată, n-aş fi îndurat atîtea, nu... Şi ce bucurii am avut de la el, că l-am luat de bărbat ? Nici tu viaţă, nici tu lume !...“

Aşa se gîndea ea cu înfrigurare ; durerea parcă i se mai dusese, dar în locul ei năvăli o furie mare, care o muncea atît de straşnic încît începu să alerge încoace şi-ncolo prin odaie. „Da, el e de vină... nici în braţele lui Antek nu m-aş fi aruncat... şi nici primarul n-ar fi îndrăznit... şi... se tînguia ea. Aş fi trăit liniştită la mama, ca mai înainte, cum trăiesc toate... Dracu mi l-a scos în cale şi a momit-o şi pe mama cu pogoanele lui de pămînt, şi-acu' eu trebuie să pătimesc... Mînca-te-ar viermii !"

Plesnea de ciudă, strîngea din pumni cu turbare şi, zărind pe geam patul în care bătrînul bolea sub arbori, se repezi într-acolo val-vîrtej şi, aplecîndu-se peste el, îi şuieră cu ură :

— De-ai crăpa odată, javră bătrînă !...

Bolnavul holbă ochii la ea şi bîigui ceva, dar ea şi pierise în fugă. Asta o uşurase nespus ; găsise, în sfîrşit, pe cineva pe care să-şi verse focul.

Cînd se întoarse, dădu cu ochii în cerdac de fierar, care, făcîndu-se că n-o vede, îi zise lui Rocho, înălţînd glasul :

— Mateusz spune peste tot că dumneata vrei să-i duci la nemţi...

— M-au rugat şi le-am făgăduit c-am să merg cu ei la vecini, spuse Rocho apăsat.

— Iar li s-a făcut de puşcărie ! Povestea aia cu boierul le-a dat nas şi îşi închipuie că, dacă vor pleca tot aşa, cu ghioage şi cu ameninţări, nemţii or să se sperie şi n-or să mai cumpere Podlesie.

Abia îşi mai stăpînea furia.

— Poate că într-adevăr s-or înţelege şi s-or răzgîndi. Cine ştie ?...

— Pe dracu ! Au şi măsurat pămîntul, şi-au adus nevestele, copiii, şi-acu' sapă fîntînă, cară pietre pentru temelia caselor.

— Ştiu bine că n-au iscălit încă foaia de cumpărare.

— Mie mi-au jurat că totu-i gata.

— Îţi spun ce ştiu, şi dacă moşierul găseşte cumpărători mai buni...

— Cei din Lipce n-au să poată cumpăra moşia, că nimeni n-are parale...

— Grzela a făcut o socoteală şi mi se pare că...

— Ei, Grzela ! îl întrerupse cu violenţă fierarul. Grzela face pe grozavul, dar e un nătăru care amăgeşte norodul şi-l îndeamnă la rele...

— O să vedem noi pînă la urmă, o să vedem ! spuse Rocho, cu un zîmbet uşor, privind la fierar, care-şi smulgea mustăţile de furie.

— Jacek de la cancelarie ! strigă el, văzîndu-l în uliţă pe vătăşelul comunei.

— Am o scrisoare de la cancelarie pentru „Anna Macwiejowna Boryna" ! citi Jacek, scoţînd din geantă un plic.

Anna alergă neliniştită, întoarse scrisoarea pe o parte şi pe alta, neştiind ce să facă cu **ea**.

— Stai că ţi-o citesc eu, spuse Rocho.

Fierarul vru să se uite peste umărul lui, dar Rocho închise la iuţeală scrisoarea şi zise foarte senin :

— Aici scrie că tribunalul îţi dă voie să te vezi cu Antek o dată pe săptămînă.

Anna îl cinsti pe vătăşel şi se întoarse în casă, dar abia după plecarea fierarului Rocho intră după ea şi-i strigă vesel :

— Altceva scrie aici, dar n-am vrut să spun de faţă cu fierarul ! Tribunalul zice să aduci cinci sute de ruble zălog şi-ndată au să-i dea drumul lui Antek... Dar ce ai ?

Ea nu spuse nimic, nu mai avea grai, şedea prostită, se înroşise toată, apoi se făcu albă ca varul, ochii i se împăienjeniră de lacrimi, întinse braţele şi, cu un oftat lung, căzu cu faţa la pămînt înaintea icoanelor.

Rocho ieşi afară încet, se opri în cerdac şi, mai citind o dată scrisoarea, zîmbi mulţumit, apoi, după un timp, se duse iar în casă.

Anna şedea în genunchi în mijlocul odăii ; se ruga din toată fiinţa şi era de mirare cum în inima ei mai putea să încapă atîta bucurie, atîta fierbinte recunoştinţă ; suspinele scurte, întretăiate, jarul din

şoaptele ei păreau că scaldă casa de lumini, care suiau asemeni unor limbi de foc spre picioarele Maicii Domnului, gîlgîind ca şi cum ar fi fost însuşi sîngele ei. Sufletul i se topea de fericire, lacrimile îi curgeau şiroaie şi, o dată cu ele, pierea şi amintirea atîtor suferinţi îndurate.

În cele din urmă, se sculă de jos, îşi şterse ochii şi-i spuse lui Rocho :

— Acum întîmplă-se orice ! Chiar şi mai rău de-ar fi, nu-mi pasă.

El rămase uimit de neaşteptata schimbare care se înfăptuise în ea ; ochii îi scînteiau, sîngele îi colora obrajii palizi şi trupul i se îndreptase, de parcă ar fi întinerit cu zece ani.

— Grăbeşte-te cu vînzarea, adună banii care trebuiesc şi mergem la Antek chiar mîine sau marţi.

— Vine Antek ! Vine Antek ! vorbea ea în neştire.

— Să nu sufli nimănui nici o vorbă. Lasă-l să se întoarcă şi pe urmă or afla toţi. Atunci poţi să spui c-am pus bani zălog, de-aia i-au dat drumul, şi fierarul n-o să mai aibă ce să zică, o sfătui el în şoaptă.

Ea îi făgădui sus şi tare că-l va asculta şi nu-i împărtăşi taina decît Joziei, nemaiputînd îndura singură povara acelei teribile bucurii. Umbla ca beată, îşi pupa într-una copiii, vorbea cu mînzul, cu scroafa, necăjea barza, iar lui Lapa, care se ţinea de ea scheunînd şi uitîndu-i-se în ochi, ca şi cum ar fi priceput ce se petrece, îi şopti la ureche, ca unei făpturi omeneşti :

— Taci, prostule, că vine acasă stăpînul !

Şi rîdea, şi plîngea, şi multă vreme îi vorbi şi lui Maciej, care căsca ochii speriat, molfăindu-şi limba-n gură, parcă ar fi vrut să zică ceva. Uitase de lume şi de toate, şi Jozka trebui să-i aducă aminte că e vremea de mers la biserică. Dumnezeule, ce fericită era ! Îi venea să cînte, să fugă în lumea toată, să le strige grînelor, ce i se aplecau la picioare foşnind, şi pomilor, întregului pămînt : „Vine stăpînul ! Vine Antek !“

Se simțea atît de fericită, încît o chemă pe Jagna să meargă cu ea, dar ea nu vru, zicînd că mai bine rămîne acasă.

Nimeni nu-i pomenise de Antek, dar după crîmpeiele de vorbe scăpate, după felul de-a se purta al Annei, pricepuse totul. Vestea o bucură și pe ea și, amăgită de-o dulce și neștiută speranță, plecă la maică-sa, fără să mai țină socoteală de supărarea ei.

Pică prost, în toiul unei certe aprinse.

Îndată după prînz, Szymek se așezase cu țigara în gură lîngă geam. Scuipînd printre dinți pe dușumea, se gîndise cît se gîndise, socotind ceva în minte, apoi, uitîndu-se la frate-său, își luă inima în dinți și zise :

— Mamă, dă-mi bani, că vreu să mă-nsor. Părintele mi-a spus să mergem la biserică înainte de vecernie, să ne rugăm.

— Cu cine te-nsori ? întrebă ea cu un zîmbet batjocoritor.

— Cu Nastusia Golembianka.

Bătrîna nu zise nimic și își văzu mai departe de oalele ei de pe plită. Jendrzych punea lemne pe foc și, măcar că focul pîlpîia, sufla în el zdravăn, de frică, iar Szymek, după ce așteptă cît așteptă, începu iar, de astă-dată mai sigur pe el :

— Să-mi dai cinci ruble, că trebuie să facem și strigările...

— Ce, oi fi și trimis petitorii ? făcu ea cu aceeași răceală.

— Da, pe Klomb și pe Ploszka.

— Ei, și ? I-a primit ?

Bărbia mai că-i tremura de rîs.

— Sigur că i-a primit !

— A nimerit găina chioară la mălai ! Păi dar, cum să nu-i primească, o calică ca ea !

Szymek încruntă din sprîncene, dar așteptă să vadă ce mai zice.

— Du-te de adu apă de la eleșteu, și tu, Jendrzych, dă drumul porcului, că iar a început să guițe...

Băieţii se supuseră fără să vrea. Dar cînd Szymek se aşează iar pe laviţă şi mezinul îşi făcu de lucru lîngă vatră, bătrîna porunci cu un glas tăios :

— Szymek, du-i apă viţichii !

— Mai du-i şi dumneata, că nu-s argatul dumitale ! bodogăni el obraznic, tolănindu-se în voia lui pe laviţă.

— Ai auzit ?... Nu mă mînia azi, în sfînta zi de duminică...

— Şi dumneata ai auzit ce-am zis : scoate repede banii !...

— Nu-ţi dau nici o leţcaie şi nici n-am să te las să te-nsori ! izbucni ea.

— O să mă însor şi fără voia dumitale !

— Szymek, ia seama, nu te pune cu mine !

Deodată, el se plecă în faţa ei şi-i îmbrăţişă cu umilinţă genunchii.

— Măicuţă, te rog ! Uite, scheun ca un cîine !...

Glasul i se îneca de lacrimi.

Jendrzych începu să se smiorcăie şi el şi amîndoi se repeziră să-i pupe mîinile, să-i strîngă la piept picioarele, rugîndu-se de ea.

Ea îi respinse grozav de înfuriată.

— Să nu care cumva să ieşi din cuvîntul meu, că te spulbăr în toate patru vînturile !... ţipă ea cu pumnii ridicaţi.

Dar lui Szymek nu-i mai era teamă ; şfichiuit ca de bici de vorbele maică-si, îi sări ţandăra, se înălţă semeţ şi toată îndărătnicia neamului lui Paczes i se urcă la cap ; înaintînd spre mijlocul odăii, zise cu o linişte înspăimîntătoare, străpungînd-o cu ochii care aruncau fulgere :

— Să-mi dai banii, şi cît mai degrab'... Gata, nu mai rabd şi nici n-am să mă mai rog de dumneata !...

— Nu-ţi dau ! zbieră ea, ieşită din minţi, tot umblînd cu mîna prin jur, să înşface ceva.

— Atunci lasă, că mi-i găsesc eu !

Sări spre ladă ca o pisică sălbatică, smulse dintr-o zmucitură capacul şi începu să azvîrle pe jos tot ce se afla înăuntru. Ea se aruncă, ţipînd, să-şi apere bunul : încercă mai întîi să-l dea la o parte,

dar cum el nu se lăsa, înfipse o mînă în chica lui, iar cu cealaltă începu să-i care peste faţă şi în cap, să-i dea cu piciorul în spate şi să ţipe în gura mare. El se apăra ca de o muscă supărătoare, tot scormonind în ladă după bani, pînă cînd, lovit la partea moale, în coastă, se scutură cu atîta turbare, că maică-sa căzu cît era de lungă în mijlocul odăii ; dar într-o clipă se sculă de jos şi, punînd mîna pe vătrai, se năpusti din nou asupra lui. El n-ar fi vrut să se bată cu maică-sa şi se apăra cît putea, căutînd să-i smulgă din mînă vătraiul. Casa răsuna de ţipete, Jendrzych umbla în jurul lor, scîncind :

— Măicuţă, o, Dumnezeule !... Măicuţă !...

În clipa aceea intră Jagna. Văzîndu-i încăieraţi, se repezi să-i despartă, dar degeaba ; cînd Szymek se ferea şi sărea într-o parte, maică-sa tăbăra iar pe el, ca o căţea întărîtată, dînd unde nimerea, încît băiatul, înnebunit de durere, începu s-o croiască şi el. Se încleştară ca nişte cîini şi, tăvălindu-se prin odaie, se loveau de pereţi, de lucrurile din casă, scoţînd urlete îngrozitoare.

Oamenii începuseră să dea fuga din toate părţile şi încercau să-i despartă. Dar ce puteau face, cînd ea se lipise de el ca lipitoarea şi-l lovea cu o înverşunare nebună ?

În cele din urmă, el îi arse un pumn între ochi, o prinse de mijloc şi o zvîrli ca pe-un snop tocmai în mijlocul odăii : ea se poticni şi căzu ca o buturugă, cu toată puterea, pe plita încinsă, între oalele pline cu apă clocotită ; hornul se prăvăli şi totul se prăbuşi la pămînt...

O scoaseră îndată din mijlocul dărîmăturilor şi, deşi se opărise rău, nu ţinu seama de dureri, nici de fustele care i se aprinseseră şi se repezi iarăşi la el.

— Pleacă din casa mea, blestematule !... Pleacă !... ţipă ea înnebunită.

Trebuiră s-o ţină cu forţa ca să înnăbuşe flăcările ce-o cuprinseseră şi să-i înfăşoare în cîrpe ude faţa opărită, dar ea se zbătea, gata să se năpustească iar asupra lui.

— Să piei din ochii mei !... Să...

Szymek abia mai răsufla. Bătut, însîngerat, se uita la maică-sa cu ochii holbaţi : spaima îl strîngea de gît şi tremura din tot trupul, nu putea să scoată nici un cuvînt şi nici nu-şi dădea seama ce se petrece.

Abia se mai potolise puţin, cînd, deodată, bătrîna scăpă din mîinile femeilor, se repezi la funia pe care erau atîrnate ţoalele şi, smulgîndu-le pe-ale lui Szymek, începu să le arunce pe fereastră în livadă.

— Să piei din ochii mei ! Nu mai ai nimic aici, totul e-al meu ; n-ai să vezi de la mine un petic de pămînt, nici un codru de pîine, chiar de-ar fi să crăpi de foame ! ţipa ea cu ultimele puteri ce-i mai rămăseseră şi, răzbită în cele din urmă de îngrozitoarele dureri pe care le suferea, căzu pe podea scoţînd gemete sfîşietoare.

O culcară în pat.

Oamenii umpluseră casa, se înghesuiau în tindă şi-şi vîrau nasul pe geam.

Jagna îşi pierduse capul, nu mai ştia ce să facă, auzind zbieretele bătrînei. Toată faţa şi gîtul îi erau opărite cu apă fiartă, mîinile le avea fripte, părul ars şi ochii pîrliţi, că abia mai vedea.

Szymek se aşează afară cu spinarea rezemată de peretele casei, cu faţa spre livadă şi, proptindu-şi în pumni bărbia, încremeni ca o stană de piatră. Era plin de sînge şi de vînătăi, dîre de sînge uscat îi brăzdau obrajii şi, stînd aşa, asculta atent gemetele maică-si.

Mateusz alergă îndată la faţa locului şi, trăgîndu-l de mînă, îi spuse :

— Hai la mine, n-ai la ce să mai stai aici...

— Nu mă mişc de-aici ! Pămîntu-i al meu, l-am moştenit de la tata şi de la bunicu' ; am să rămîn aici, nu mă las ! spunea el cu o sumbră încăpăţînare, înfigîndu-şi fără să vrea unghiile în muchea peretelui.

Degeaba se rugară de el, degeaba se siliră să-l ridice ; nu se clinti din loc şi nici nu mai răspunse la întrebări.

Mateusz se aşeză alături, neştiind ce să mai facă cu el, iar Jendrzych, adunînd catrafusele zvîrlite de maică-sa, surtucele, nădragii şi cămăşile, le legă într-o boccea şi le aşeză fîstîcit lîngă frate-său.

— Plec cu tine, Szymek !... Plec cu tine-n lumea largă ! plîngea el cu sughiţuri.

— Lasă-mă dracului !... Dac-am zis că nu mă mişc de-aci, nu mă mişc ! răcni el, izbind cu pumnii în perete, iar Jendrzych, de spaimă, se gheboşă, făcîndu-se mic.

Tăcură ; alte gemete înfiorătoare porniră din casă. Jambrozy oblojea bolnava. Îi unse părţile opărite cu unt proaspăt, nesărat, le acoperi cu frunze, peste care întinse un strat de lapte covăsit, şi înveli totul cu cîrpe ude. Zicîndu-i apoi Jagusiei să înmoaie des cîrpele în apă rece, porni numaidecît spre biserică, căci auzise bătăile clopotului.

Se şi făcuse vremea liturghiei, oamenii umpleau uliţele, căruţele huruiau. În drumul lor, mulţi cunoscuţi intrau în casa bolnavei, încît Jagna trebui în cele din urmă să le închidă uşa în nas curioşilor şi rămase doar cu Sikorzyna.

Curînd se lăsă liniştea, Dominikowa încetă să mai geamă. Dinspre biserică se auzi vuietul înnăbuşit al orgii, iar glasurile plîngăreţe ale credincioşilor răsunau printre pomii livezii ca nişte şoapte mîngîietoare.

Soarele dogorea, copacii stăteau neclintiţi în liniştea amiezii, arar cîte-o ramură prindea să se clatine, întreţesînd pe jos un joc de umbre. Păsările tăceau, grînele unduiau cu un şuier subţire, fluturîndu-şi coamele aurii.

Băieţii şedeau tot lîngă casă. Mateusz vorbea în şoaptă, iar Szymek cînd şi cînd dădea din cap, încuviinţînd. Jendrzych, care se aşezase în faţa lor, se uita ţintă la fumul ţigării lui Mateusz, care, asemeni unei pînze albastre de păianjen, se înălţa uşor către streaşină.

Jagna ieşi cu găleata în mînă să aducă apă de la eleşteu.

Atunci Mateusz se ridică, făgăduind că va mai veni după-masă ; voia să se ducă la biserică, dar văzînd-o pe Jagna stînd pe malul iazului, cu picioarele în apă, cu căldarea plină alături, se apropie de ea :

— Jagusia ! murmură el, oprindu-se sub o salcie.

Ea îşi trase repede fusta peste genunchi şi se uită la el : avea ochii aşa de plînşi şi de plini de jale şi tristeţe, încît inima începu să-i bată cu putere în piept.

— Ce-ai, Jagus ? Eşti bolnavă ?...

Copacii se legănau fără zgomot, scuturînd în părul ei bălai un potop de lumini jucăuşe şi de umbre, ca o ploaie verde-aurie.

— Nu... dar nu mi-e bine în lumea asta, nu... zise ea, întorcîndu-şi ochii în altă parte.

— Dac-aş putea să te ajut cu ceva, să-ţi dau un sfat... zise el cu duioşie.

— Da ? Dar atunci în grădină, cînd ai fugit şi nu te-ai mai arătat ?...

— Fiindcă ai fost nedreaptă cu mine !... Puteam eu să mai cutez ? Jagus !

Acum era umil cu ea şi bun.

— Dar eu te-am strigat atunci şi nu m-ai auzit...

— M-ai strigat, Jagus ? E-adevărat ?...

— Dacă-ţi spui !... Puteam să-mi fac seama şi nimeni n-ar fi alergat !... Cine se gîndeşte la o orfană ?... Toţi sînt gata să-i facă rău şi s-o ponegrească !...

Soarele îi bătea puternic faţa ; ea îşi întoarse capul şi, încurcată, începu să vînture apa cu piciorul. Mateusz rămăsese şi el pe gînduri.

Şi iar se aşternu între ei tăcerea. Suflul orgii se prelingea ca o dîră subţire de sunete alinătoare, iazul strălucea în soare, undele porneau de lîngă picioarele Jagusiei, cercuri-cercuri, ca nişte şerpi vărgaţi ; lîngă mal, pe faţa netedă a apei, arborii aruncau umbre mişcătoare. Între cei doi, în ăstimp,

şi începuseră să zboare privirile, să-i ţească, să-i împletească unul pe altul.

Mateusz se simţea din ce în ce mai ispitit de ea ; ar fi vrut s-o ia în braţe ca pe-un copil şi, cu o nespusă bunătate, s-o alinte şi s-o liniştească...

— Credeam că-mi porţi pică... făcu ea încet.

— Niciodată n-am fost supărat pe tine... N-ai băgat de seamă ?...

— Da, poate anul trecut, altădată... dar acu' eşti ca şi ceilalţi... ca... murmură ea fără voie.

El îşi aminti dintr-o dată totul şi tresări, cuprins de mînie şi de gelozie.

— Fiindcă ai... fiindcă...

Nu, nu era în stare să spună ce avea pe inimă, să rostească vorbele care-l înnăbuşeau. Se stăpîni şi zise repede cu o voce aspră :

— Rămîi cu bine !...

Trebui să fugă, ca să nu-i amintească de primar.

— Fugi ?... Da' ce ţi-am mai făcut ?...

Era speriată şi tristă.

— Nu... nu... dar... îngăimă el, uitîndu-se în ochii ei albaştri, plini de lacrimi, pe cînd mila, duioşia şi furia sa luptau într-însul... alungă-l departe de tine pe neghiobul ăla ! Alungă-l, Jagus !... o rugă el cu patimă.

— Da' ce, eu l-am tras de mînecă ? Eu îl ţin ? strigă ea înfuriată.

Mateusz se opri nehotărît, fîstîcit.

Ea începu să plîngă ; lacrimile îi curgeau pe obrajii învăpăiaţi, mari cît boabele de mazăre.

— De-ai şti ce urît s-a purtat cu mine... m-a îmbătat... şi nimeni nu-mi ia apărarea... nimeni n-are milă de mine, toţi sar cu gura pe mine. Cu ce-s eu vinovată ?... se tînguia ea cu durere.

— Am să-i plătesc nemernicului ! izbucni el, ridicînd pumnii.

— Învaţă-l minte, Mateusz, şi n-ai nici o grijă, că eu la tine... că eu pe tine... îl încurajă ea cu înverşunare.

El nu mai zise nimic şi porni drept spre biserică.

Jagusia rămase multă vreme lîngă eleşteu, gîndindu-se la Mateusz şi nădăjduind că de-aci înainte poate că el avea s-o apere, nemaiîngăduind nimănui s-o calce în picioare.

„Dar poate că şi Antek..." o străbătu deodată un gînd.

Se înapoie acasă, plină de tainice şi îmbucurătoare presimţiri.

Clopotele băteau, credincioşii ieşeau din biserică şi drumurile se umplură îndată de zgomot de căruţe, de chemări. Rîsetele făceau să răsune văzduhul. Oamenii mergeau cete-cete, oprindu-se prin faţa porţilor. Dar înaintea casei Dominikowei trecătorii tăceau, uitîndu-se unul la altul, şi-şi vedeau mai departe de drum, posomorîţi ; nimeni nu intră la bolnavă s-o vadă.

Satul se înviorase, muierile sporovăiau prin tinzi şi pe praguri, glasuri şi un du-te vino neîntrerupt umpleau livezile, lumea se aşeza la masă, sub pomi, la umbră şi răcoare. Pretutindeni oamenii prînzeau. Clinchete de linguri, zăngănit de cratiţe, mirosuri de mîncări, hămăituri de cîini se înălţau în pacea arzătoare a zilei.

Numai la Dominikowa domnea un gol apăsător. Nimeni nu se grăbea să se ducă s-o vadă. Bătrîna gemea, avea fierbinţeli. Jagusia nu stătea locului o clipă ; ba se oprea în prag, ba ieşea în uliţă, şi iar intra în casă, privind cu alean pe fereastră ceasuri întregi. Szymek şedea tot ca înainte, rezemat de peretele casei. Numai Jendrzych nu-şi pierduse capul ; se dusese în cealaltă parte a casei, să-şi pregătească acolo singur prînzul.

Abia cam la vreun ceas după masă trecu pe la ei Anna. Nevasta lui Antek se purta foarte ciudat în ziua aceea, întrebă de toate, se nelinişti mult în privinţa bolnavei şi se uită mereu iscoditoare la Jagna, oftînd îngrijorată.

Mateusz nu întîrzie să vină la Szymek.

— Vii cu noi la nemţi ? îl întrebă el.

— Pămîntu-i al meu, moștenit de la părinți și de la bunicu'. Nu mă mișc de-aci nici mort ! o ținea el una și bună.

— Te-așteaptă Nastusia, trebuie să faceți strigările...

— Nu mă duc nicăieri... pămîntu-i al meu, de la părinți.

— Boule ! Nu te trage nimeni de coadă... Poți să stai acolo și pînă mîine dacă vrei ! se oțărî el și, cum tocmai atunci Jagna o însoțea pe Anna spre poartă, i se alătură celei din urmă, fără a-i arunca celeilalte nici o privire.

O luară împreună pe drumeagul de pe marginea eleșteului.

— Rocho s-a întors de la biserică ? întrebă el.

— Da ! O mulțime de oameni s-au strins și așteaptă acolo...

El aruncă o privire înapoi. Jagna se uita în urma lor. Întoarse repede capul și întrebă încet, fără să se uite în ochii Annei :

— E adevărat că părintele l-a afurisit pe careva din amvon ?...

— Ai auzit și tu cu urechile tale, ce mă mai tragi de limbă ?

— Cînd am sosit eu, se isprăvise predica. Mi-au spus oamenii, dar am crezut că-s vorbe, că glumeau...

— Da, și nu numai pe ea a afurisit-o !... Văleu, ce mai dădea din mîini !... Să țipi la oameni, să ridici piatra asupra lor, asta oricine poate s-o facă, dar nu s-a găsit nimeni să împiedice răul, vorbea ea nemulțumită și întărîtată. De primar nu s-a atins nici c-o vorbuliță, măcar că el e capul răutăților, adăugă cu o voce mai joasă.

Mateusz înjură ca un păgîn. Ar fi vrut să-i mai pună o întrebare, dar nu cuteză. Pășeau alături, tăcuți. Pe Anna întîmplarea aceasta o răscolise adînc. „Sigur că Jagna a păcătuit și că trebuia mustrată, dar ca să-i rostești numele și s-o certi din amvon... e prea de tot... Doar e nevasta lui Boryna, nu e o calică, o cerșetoare..." își zicea ea cu necaz. Ce-a

fost între ei, îi priveşte, dar ceilalţi să-şi vadă de treburile lor, să nu-şi vîre nasul unde nu le fierbe oala.

— De Magda şi de slujnicile morarului n-a pomenit nimic, şi lumea ştie ! Pe fata de la curtea din Wola n-o arată cu degetul şi nici asupra cucoanei din Gluchowo nu ridică glasul, măcar că toată lumea ştie cum se întinde cu argaţii, vorbea ea.

— Aşa-i. Şi Tereska... şi pe ea a mustrat-o ?

Ea abia îi auzi întrebarea.

— Da, pe-amîndouă, toată lumea a priceput unde bătea...

— L-o fi aţîţat cineva împotriva ei !

Turba de necaz.

— Pun mîna-n foc că asta-i isprava Dominikowei sau a Balcerskowei ; una se răzbună pe tine din pricina lui Szymek şi a Nastusiei ; ailaltă, că vrea să ţi-o atîrne de gît pe Marysia ei...

— Va să zică aşa stă treaba ! Şi mie, care nici nu-mi da prin gînd...

— Păi, voi, bărbaţii, nu vedeţi mai departe de lungul nasului !

— Degeaba se zbate Balcerkowa, degeaba !... Ba s-ar putea într-o zi să-i sară-n cap Tereska, s-o tăbăcească... Şi ca să-i facem în ciudă Dominikowei, Szymek trebuie să se însoare neapărat cu Nastka. Am eu grijă de asta. Hm, parşive mai sînt şi babele astea !

— Ele îşi fac mendrele, şi ponosul cade tot pe-ăi curaţi ! zise ea cu amărăciune.

— Şi aşa se mănîncă toţi ca cîinii. Zău dacă mai e de trăit în satul ăsta !

— Ehei, cînd era zdravăn Maciej, avea cine-i muştrului, aveau de cine asculta...

— Aşa-i, primarul e-un zevzec, nu-i vrednic să stea la cîrma satului şi face nişte pozne, că nimeni nu mai vrea să-i dea ascultare. Măcar de s-ar întoarce Antek !...

— Se întoarce el acuşi ! Dar cin' să asculte de el ?

Ochii îi scăpărau.

— Am vorbit noi despre asta cu Grzela şi cu ăilalţi băieţi ; dacă se-ntoarce, facem noi rînduială în sat, ai să vezi !

— Ar fi şi timpul, că totul se desface şi se duce de rîpă, ca roata fără spiţe...

Ajunseră acasă ; în cerdac aşteptau o grămadă de oameni.

Vreo cincisprezece gospodari, împreună cu cei mai de frunte dintre flăcăi, trebuiau să plece împreună, deşi tot satul ar fi vrut să meargă, cum mai făcuseră şi atunci cu pădurea.

Se strînseseră acolo şi-i aşteptau pe ceilalţi cu nerăbdare.

— Ar trebui să vie şi primarul cu noi ! zise unul, cioplindu-şi o bîtă.

— L-a chemat starostele în capitala judeţului ; pretorul zicea că l-a chemat ca să adune obştea şi să deschiză o şcoală în Lipce şi Modlica.

— Lasă-i să ne adune, că tot nu ne învoim ! rîse Klomb.

— Asta-nseamnă că ne mai pune un bir la pogon, ca-n Doly.

— Sigur ! Dacă starostele dă poruncă, musai să ne supunem ! vorbi notarul.

— Ce drept are el să ne poruncească ? Să le poruncească mai bine jandarilor, să nu mai fure la un loc cu hoţii !

— Prea ai gura mare, Grzela ! îl preveni notarul. Şi ştii ce se-ntîmplă cînd te ia gura pe dinainte...

— Ba eu, d-aia am gură, ca să vorbesc ! Eu îmi ştiu dreptul şi nu mi-e frică de-ăi mari ; numai voi, de becisnici ce sînteţi, dîrdîiţi în faţa cioflingarilor de la tîrg.

Ţipa aşa de tare şi îndrăzneala flăcăului îi speriase într-atît, că pe mulţi îi treceau fiorii ; Klomb tot căta să schimbe vorba.

— La drept vorbind, ce ne trebuie nouă şcoală ? Jadam al meu a umblat doi ani la şcoala din Wola, şi cîte baniţi de cartofi nu i-am dus învăţătorului ; nevastă-mea i-a dus şi ea unt şi ouă de sărbători, şi care-i scofala ? Băiatul habar n-are să citească

în cartea de rugăciuni, iar ruseşte nu ştie o iotă... Ăi mai mici, care au învăţat cu Rocho astă-iarnă, ştiu chiar să şi scrie ; ba şi cărţile boiereşti le citesc...

— Atunci să-l tocmim pe Rocho să-i înveţe el mai departe ; mai de folos li-i copiilor cartea decît încălţămintea ! se amestecă din nou în vorbă Grzela.

Auzind aceasta, notarul intră în mulţime şi începu să şuşotească în dreapta şi-n stînga :

— Rocho ar fi tocmai bun, ştiu... i-a învăţat şi pe copiii mei... dar nu se poate, măi oameni. Ăi de sus au mirosit ceva şi au pus ochii pe el... M-am întîlnit la cancelarie cu comisarul şi m-a descusut cum şi ce-i cu el... Nu prea era mulţumit de ce i-am zis eu şi s-a supărat pe mine ; căci ştie el bine că Rocho învaţă copiii şi că împarte la oameni cărţi şi gazete poloneze... Trebuie să-i spunem, să se păzească.

— Urîtă treabă ! Rocho e un om bun, credincios, nu zic, numai să nu ne aducă pe cap alt bucluc... Trebuie să facem ceva... şi cît mai degrabă ! spuse bătrînul Ploszka.

— Păi, dumneata de frică ai fi în stare să-l şi vinzi... îl luă la refec Grzela.

— Dacă aţiţă norodul împotriva stăpînirii, pe spinarea noastră a tuturor, oricine ar face aşa. Tu eşti tînăr, da' eu mi-aduc bine aminte cum a fost cînd cu răscoala ceea a domnilor ; din nimic ţăranul era bătut cu gîrbaciul de ţîşnea din el sîngele... [1] Nu, nu vrem să mai pătim una ca asta.

— Vrei să ajungi primar şi eşti prost ca o ciubotă ! spuse în zeflemea Grzela.

Tăcură. Rocho ieşea din casă. Plimbîndu-şi privirile peste mulţime, bătrînul îşi făcu semnul crucii şi zise :

— E vremea ! Înainte, cu Dumnezeu !

Porni în frunte, iar în urma lui se îmbulziră ţăranii, mergînd prin mijlocul drumului, urmaţi de cîteva femei cu copiii de mînă.

[1] E vorba de răscoala din 1863.

Arşiţa se mai domolise, clopotul bătea de vecernie, soarele asfinţea, cerul era frumos, senin, iar zările atît de limpezi încît pînă şi satele cele mai îndepărtate se vedeau ca-n palmă. În desimea pădurilor ochiul deslușea trunchiurile gălbui ale pinilor printre cămăşile albe ale mestecenilor şi stejarii suri, vînjoşi.

Femeile se opriră dincolo de moară, în timp ce bărbaţii suiră încet dealul. În urma lor se stîrneau nori de colb, prin care se întrezărea, alb, cîte-un surtuc.

Mergeau tăcuţi. Chipurile le erau aspre, încordate şi în ochi li se citea o hotărîre de neclintit.

Ca să-şi dea curaj, izbeau în pămînt cu bîtele lor de stejar, uneori cîte unul scuipa în pumni, arcuindu-şi spinarea, gata parcă să se repeadă asupra duşmanului.

Mergeau în bună rînduială, ca la procesiune, şi dacă vreunul scăpa o vorbă, tăcea numaidecît, sub privirile încruntate ale celorlalţi : nu era vreme de flecărit, fiecare se aduna în fiinţa lui, să-şi păstreze întregi minţile şi puterile.

Ajungînd în dreptul movilelor de la hotarul moşiei, se aşezară puţin lîngă troiţă, să mai răsufle, dar nici acum nimeni nu îndrăzni să vorbească ; lăsau doar să le colinde privirile peste cîmpuri. Casele din Lipce abia se iţeau pe după livezi ; cupola aurită de pe turla bisericii scînteia în soare, cîmpul se întindea jur-împrejur, verde, cît vedeai cu ochii, pe izlazul de lîngă pădure vitele umblau păscînd răzleţe, o trîmbă sinilie de fum se ridica de la un foc aprins la marginea desişului, cîntece răsunătoare de copii străbăteau văzduhul, triluri de fluiere pluteau peste firea îmbrăcată în straie de primăvară, cuprinsă de-o pace aşa de ciudată încît mulţi îşi simţeau inima strîngîndu-li-se de teamă şi de-o nelămurită părere de rău şi oftau, privind neliniştiţi spre Podlesie...

— Să mergem, că n-am plecat la petrecere ! îi zori Rocho, ghicind că începuseră să şovăie.

O luară drept spre acareturile moşiei, pe drumul vechi, năpădit de bălării, ce se desfăşura ca o panglică înflorată printre semănăturile verzi ; mii de albăstrele smălţau secara sărăcăcioasă, muştarul sălbatic înţesa, galben, ovăzurile întîrziate, maci roşii ca focul umpleau lanurile zbicite ale grînelor, care şi prinseseră să se sfărogească. Cît priveşte cartofii, abia răsăriseră. La tot pasul se vedea paragina, părăsirea.

— Ogorul ăsta parcă-i lucrat de un nevolnic. Îţi face rău numai cînd te uiţi la el ! mormăi un glas din ceată.

— Şi ăl mai prost argat l-ar fi lucrat mai bine !

— Păi da, că ălorlalţi, şi chiar şi boierului, puţin le pasă de pămîntul ăsta blagoslovit !

— Îl mulge ca pe-o vacă flămîndă, aşa că ce să te mai miri că pămîntul rămîne sterp !

Intrară pe ţelini. Carcasa înnegrită, ruinată a clădirilor se înălţa la o mică depărtare ; scheletele arse ale pomilor din livadă îşi întindeau dureros braţele la cer, înconjurînd aşezările boiereşti, cu acoperişurile năruite, cu hornurile împungînd văzduhul. Lîngă ziduri, la umbra săracă a crengilor uscate, se zărea o gloată de oameni. Erau nemţii. Un butoi de bere stătea proptit între cîteva pietroaie, cineva cînta din flaut în pragul uşii. Ceilalţi şedeau tolăniţi alene, pe bănci, sau pe iarbă, numai în cămaşă, cu pipele între dinţi, şi beau din ulcele de lut ; copiii se jucau pe lîngă casă, iar în apropiere păşteau nişte vaci grase şi cai grei, de povară.

Îi zăriseră pesemne pe sătenii noştri, căci iată-i sculîndu-se, ducînd mîna streaşină la ochi, strigînd ceva şi privind înspre ei. Un şvab mai în vîrstă bolborosi cîteva cuvinte şi toţi se aşezară liniştiţi la locurile lor, bînd mai departe din ulcele. Flautul cînta şi mai duios, ciocîrliile ciripeau aproape pe deasupra capetelor, grînele trimiteau ţîrîitul stins, neîntrerupt al greierilor, pitpalacul îşi arunca şi el chemările...

Pămîntul ars răsuna sub paşii celor din Lipce şi tropotul picioarelor se auzea din ce în ce mai

aproape, dar nemții nu făcură o mișcare. Parcă n-ar fi auzit nimic — își sorbeau în tihnă berea, bucurîndu-se de farmecul serii.

Țăranii aproape că ajunseseră, dar mergeau cu un pas din ce în ce mai greoi, mai încet, ținîndu-și răsuflarea și strîngînd în mînă bîtele. Inimile le zvîcneau în piept, un fior fierbinte le străbătea șira spinării, gîtlejurile li se uscaseră și își încordau grumazurile, cătînd spre nemți cu ochi arzători, plini de mîndrie ; chipurile lor împietrite vădeau o putere, o dîrzenie de neînfrînt.

— Domnul fie lăudat ! spuse Rocho pe nemțește, oprindu-se, și în urma lui toată ceata se opri, umăr lîngă umăr.

Nemții răspunseră cu toții laolaltă, fără să se clintească din loc. Numai cel bătrîn, cu barba căruntă, se ridică și se uită, vînăt la față, la cei sosiți.

— Am venit cu o treabă la domniile-voastre, grăi Rocho.

— Atunci stați jos. Mi se pare că sînteți gospodari din Lipce. Să stăm de vorbă ca-ntre vecini ! Johann, Fritz, scaune pentru vecini !

— Mulțumesc, vorba noastră-i scurtă, și-o să ședem în picioare.

— Nu poate fi scurtă, dacă ați venit tot satul ! răspunse neamțul în poloneză.

— Asta fiindcă ce avem de vorbit ne privește pe toți.

— Și sîntem de vreo trei ori pe-atît cu cei rămași p-acasă ! zice apăsat Grzela.

— Sîntem tare bucuroși că ați venit la noi și, fiindcă sînteți cei dintîi care ne călcați pragul, să bem bere împreună... Ca să trăim în pace și bună înțelegere... Turnați, băieți !...

— Toarnă-ți tu în burdihan ! Ia uite la el ce filotim mai e ! N-am venit aici să bem bere ! strigară cei mai înfierbîntați.

Rocho îi liniști cu o privire, iar neamțul cel bătrîn spuse tăios :

— Atunci, s-auzim !

Se făcu liniște. Nu se mai auzeau decît răsuflările, scurte, gîfîite. Cei din Lipce își strînseseră și mai mult rîndurile, puși ca pe jeratic. Nemții se sculaseră și ei în picioare ca unul, alcătuind o ceată deasă, uitîndu-se cu ochi răi la țărani, trăgîndu-se țanțoși de bărbi și boscorodind ceva între ei.

Muierile se uitau înfricoaște pe geamuri, copiii se pitiseră în tindă, niște dulăi mari, roșcați începuseră să mîrîie pe la colțurile casei. Și așa, o bună bucată de vreme, cele două cete se înfruntară într-o tăcere grea, ca niște berbeci ce-și rostogolesc în orbite ochi înroșiți, bătînd din copite, încordîndu-și cerbicea, plecîndu-și căpățînile, gata să dea buzna înainte cu coarnele. În cele din urmă, Rocho rupse tăcerea :

— Am venit în numele satului întreg, vorbi el în poloneză, tare și limpede, ca să vă rugăm cu frumosul să nu cumpărați Podlesie...

— Da, pentru asta venirăm ! îi întăriră spusele ceilalți, trîntind bîtele de pămînt.

— Ce-a zis ? Ce vrea ? Nu pricepem ! mormăiau ei, nevenindu-le să-și crează urechilor.

Rocho repetă ce spusese, de astă-dată pe nemțește. Dar abia isprăvi, și Mateusz strigă cu patimă :

— Cărați-vă d-aci la mama dracului, nemțoilor !

Ei săriră deodată, ca și cum le-ar fi turnat cineva în cap apă clocotită. Se bîțîiau, vorbeau între ei furioși, dînd din mîini, bătînd din picioare. Cîțiva și începuseră să-și arate pumnii, amenințîndu-i pe cei din Lipce ; dar aceștia ședeau neclintiți ca un zid, cu ochii aprinși, cu mîinile tremurîndu-le, cu dinții strînși.

— Ce, ați căpiat ? strigă bătrînul, ridicîndu-și brațele la cer. Vreți să ne opriți să cumpărăm pămîntul ! De ce ? Cu ce drept ?

Rocho îi lămuri din nou totul în liniște și pe îndelete, cum se cuvine, dar neamțul, roșu de mînie, izbucni :

— Pămîntul e al aceluia care-l plătește !

— Aşa o fi după voi, dar, după noi, pămîntul trebuie să fie al celui care are nevoie de dînsul, zise el solemn.

— Atunci cum vreţi să-l luaţi, cu anasîna, tîlhăreşte ? spuse el în zeflemea.

— Cu cele zece deşte ale noastre e destul de bine plătit ! răspunse în acelaşi chip Rocho.

— Lăsaţi prostiile ! Credeţi că noi ne pierdem vremea cu glume ? Noi am cumpărat Podlesie ; acuma e a noastră şi-o să rămîie a noastră, şi cui nu-i place, ducă-se cu Dumnezeu şi ocolească-ne pe departe. Ei, ce mai aşteptaţi ?...

— Ce mai aşteptăm ? Ca să vă spunem : „Jos labele, pămîntu-i al nostru !“ răcni Grzela.

— Plecaţi voi, pînă nu vă luăm la goană !

— Cît vă mai rugăm cu binele, ca pe nişte vecini ! strigară alţii.

— Ne ameninţaţi ? O să vă dăm în judecată ! Lasă că găsim noi ac de cojocul vostru. Se vede treaba că vi s-a făcut iar de puşcărie, că nu v-ajunge ce-aţi făcut atunci cu pădurea şi mai vreţi o porţie, să ispăşiţi la un loc amîndouă pedepsele ! spuse batjocoritor bătrînul, dar acum nu se mai stăpînea, tremura de furie, iar ceilalţi şi ei abia se mai ţineau.

— Păduchioşilor !

— Tîlharilor ! Javrelor ! strigau pe limba lor zvîrcolindu-se grămadă, ca nişte şerpi călcaţi în picioare.

— Gura, leprelor, cînd vorbeşte norodul ! înjură Mateusz.

Dar nemţii nu se speriară şi răcneau mai tare, vîrîndu-se unul într-altul.

Temîndu-se să nu ajungă la o încăierare, Rocho îşi adună oamenii, îi potoli, îndemnîndu-i să tacă, dar ei se zbăteau să scape şi ţipau în gura mare :

— Atinge-l la moacă pe-ăl din margine !

— Să le dăm borşul pe nas !

— Băieţi, nu vă lăsaţi ! Nu vedeţi că-şi bat joc de norod ?

— Ce vreți, să dăm îndărăt ? zbierau care mai de care, întărîtîndu-se unii pe alții, înaintînd din ce în ce tot mai amenințători.

În cele din urmă, Mateusz îl dădu pe Rocho la o parte și ieși în fața nemților ca un lup ce-și arată colții :

— Ascultați, nemțoilor ! urlă el, ridicînd pumnii. V-am vorbit ca oamenii, cinstit, iar voi ne amenințați cu pușcăria și vă bateți joc de noi ! Bine, dar acu' o să vorbim cu voi altfel ! Dacă nu vreți pace, vă declarăm în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, ca sub jurămînt, că în Podlesie n-o să stați ! Am venit cu pace, iar voi vreți război ! Bine, dacă vreți război, război să fie ! Voi aveți de partea voastră judecata, stăpînirea, banii, iar noi n-avem decît pumnii ăștia goi... O să vedem care pe care ! Și vă mai spun încă, să țineți minte... focul se întinde repede la paie, dar el poate să mistuie și zidurile ; ba se întinde și la grînele tinere... vitele și ele pot să crape pe imaș... și nimeni nu se poate feri din calea prăpădului !... Țineți minte ce vă zic : o să fie război ziua și noaptea, în tot locul...

— Război ! Război ! Cu Dumnezeu înainte ! strigară toți într-un glas.

Nemții se repeziră la parii proptiți de perete, cîțiva își scoaseră puștile, alții puseră mîna pe pietre, în timp ce femeile urlau cît le ținea gura.

— Dacă îndrăznește vreunul să tragă, toate satele au să tabere pe voi.

— Dacă tragi un singur foc, nemțoiule, te zdrobim cu ciomegele ca pe-un cîine turbat.

— Băgați-vă mințile-n cap, șvabilor, nu vă puneți cu noi !

— Și nici un cîine, cît ar fi de flămînd, n-o să se atingă de hoiturile voastre !

— Dă, șvabule, hai, dă ! îi sfidau ei, înfipți.

Stăteau acum față-n față, sfredelindu-se cu privirile, sărind de pe-un picior pe altul, izbind pămîntul cu bîtele și scoțînd strigăte furioase. Înjurăturile și amenințările zburau pe deasupra capetelor ca niște pietre, toți își pregăteau ghearele fier-

bînd de nerăbdare, cînd Rocho îi adună pe-ai săi și-i împinse îndărăt. Vrînd-nevrînd, se dădură în lături, luînd seama să nu rămîie cu spatele descoperit. Se retraseră, aruncîndu-le cîte-o vorbă, în batjocură :

— Rămîneți cu bine, porcilor !

— Curînd-curînd o să vă cînte pe case cocoșul ăl roșu !

— O să mai venim noi p-aci, să vă jucăm fetele !

Zbierau așa de tare încît Rocho se văzu nevoit să-i domolească.

Pe pămînt se lăsa înserarea, soarele asfințise și un vînt răcoros mîngîia grînele, ce se legănau sunîndu-și spicele, iarba era umedă de roua străvezie, glasuri de fluier și de copii se auzeau dinspre sat, broaștele orăcăiau în mlaștini, o seară liniștită și înmiresmată cădea peste lume.

Țăranii se întorceau agale spre casă, cu surtucele descheiate fluturîndu-le ca niște aripi albe ; mergeau gălăgioși, oprindu-se adesea. Cîte unul și începuse să cînte, și cînta de răsuna pădurea, alții șuierau de bucurie și, tot vorbind între ei, îmbrățișau cu ochii pătimași pămînturile Podlesiei.

— Pămîntu-i ușor de împărțit ! zise bătrînul Klomb.

— Păi, da ! L-om tăia bucăți-bucăți ca pe niște faguri de miere, toate la fel de mari, și fiecare cu pajiște și islaz !

— Numai să vrea nemții ! oftă notarul.

— Lasă că-i facem noi să vrea, or să-și ia tălpășița, îl încredință Mateusz.

— Eu, uite, aș lua pămîntul ăsta din margine, de lîngă drum, șopti Adam Pryczek.

— Mie mi-ar plăcea bucata aia din mijloc, cu troița, zise alt flăcău.

— Eu m-aș repezi la o bucată pe-acolo, pe lîngă Wola.

— Hm ! Să-ți faci, colo, și-un petic de grădină !

— Deșteptul, vrea să ia caimacul !

— Ajunge pentru toţi, n-aveţi grijă ! căuta să-i împace Grzela, căci şi începuseră să se ciorovăiască.

— Dacă moşierul se învoieşte şi vă dă Podlesie, o să aveţi ceva de furcă, spuse Rocho.

— Lasă că dovedim noi ! strigară ei veseli.

— Eh, nu-i greu să munceşti, cînd ştii că munceşti pentru tine !

— Am putea dovedi tot pămîntul boierului !

— Numai să ni-l dea şi-o să vedeţi !

— Omul se-nfige-n pămînt ca un copac, şi-aş vrea să-l văd p-ăl de-ar fi în stare să ne smulgă !

Astfel vorbeau între ei, grăbind pasul, căci înspre sat se şi deslușea, tulbure, un pîlc de femei care alergau în calea lor să-i întîmpine.

XI

Se luminase bine de ziuă şi firea întreagă părea îmbrăcată în pielița brumărie-albastră a unei prune coapte, cînd Anna se opri cu brișca în fața casei, afundată încă în somn. Auzind zgomotul roților, copiii ieşiră afară în fugă ţipînd, iar Lapa începu să latre vesel, sărind înaintea cailor.

— Dar Antek unde-i ? strigă Jozka din prag, trăgîndu-şi pe ea rochia.

— Au să-i dea drumul peste trei zile, vine sigur, răspunse ea senină, sărutîndu-şi copiii şi împărțindu-le păpuşile de zahăr.

Witek alergase şi el din grajd, urmat de mînz, care, tremurînd, se băga în iapă. Pietrek scoase din coşul căruței tîrguielile.

— Au început să cosească ? întrebă ea, aşezîndu-se îndată pe prag, să-şi alăpteze pruncul.

— Au început de ieri de la amiază și sînt cinci. Filip, Rafael și Kobus, cu datoriile, iar Jadam Klembow și Mateusz cu ziua...

— Cum ? Mateusz Golomb ?...

— Da, m-am mirat și eu, dar el a vrut, cică nu vrea să se cocoșeze de tot cu dulgheria lui și mai dă la coasă, să-și îndrepte spinarea.

Jagna deschise fereastra în partea ei și privi afară.

— Ce-i cu tata, mai doarme ?

— E-n livadă, l-am lăsat acolo peste noapte. În casă-i zăpușeală mare.

— Și maică-ta cum se mai simte ?

— Ca și pînă acum : ceva mai binișor. O îngrijește Jambrozy. Ieri a venit și ciobanul din Wola ; a tămîiat-o, i-a dat niște unsori și a zis că peste nouă săptămîni are să se întremeze, numai să nu iasă la lumină.

— Cică leacu' ăsta e cel mai bun la opăreală ! răspunse ea, întinzîndu-i pruncului și țîța ailaltă.

Se grăbi să întrebe ce se mai petrecuse în ajun, dar asta nu ținu mult, căci se făcuse ziua mare ; zorile rumeneau cerul, alcătuind în aer jocuri de lumină, roua picura de pe crengile pomilor, păsările ciripeau în cuiburile lor și în sat se și auzeau, ici-colo, mugetele vitelor duse la păscut și behăit de oi. Cineva își ascuțea coasa, și scrîșnetul scurt, subțire al gresiei bătînd oțelul răsuna limpede în văzduh.

Anna abia își schimbă rochia și alergă să-l vadă pe Boryna, care dormea sub pomi, învelit în plapumă.

— Știi, șopti ea, scuturîndu-i mîna, Antek vine peste trei zile. L-au mutat la închisoarea guberniei. Rocho s-a dus la el cu bani și au să se întoarcă împreună.

Bătrînul se ridică deodată pe șezut, se frecă la ochi, părînd că ascultă, dar căzu înapoi numaidecît pe perne și, trăgîndu-și peste cap plapuma, rămase nemișcat, ca și cum ar fi ațipit iarăși.

Nu era chip să legi vorbă cu el. În clipa aceea, pe poteca dintre garduri răsăriră și cosașii.

— Am cosit ieri lunca de lîngă grădina cu varză, spuse Filip.

— Azi să vă duceți dincolo de rîu, lîngă movile ; o să meargă Jozka să v-arate.

— Vrei să zici în Valea Rației ? Frumos fîn !

— Iarba îți trece de brîu ; e ca o pădure, nu ca aia de ieri.

— Așa de rea era ?

— Da, uscată de tot, parc-ai fi cosit o perie.

— Dacă se zvîntă roua, puteți s-o întoarceți chiar azi.

O luară repede la drum, dar Mateusz, care-și răsucise cam multișor țigara lîngă Jagusia, plecă cel din urmă, mai aruncînd îndărăt o căutătură, ca un motan gonit de la oala cu lapte.

Pîlcuri de oameni ieșeau și de prin celelalte case și plecau la cosit.

Soarele răsărise roșu, imens, vestind o zi cu arșiță mare.

Cosașii mergeau în lanț, în frunte cu Jozka, care tîra după ea o prăjină. Cîte unul se ruga în șoaptă, un altul se mai întindea încă de somn, frecîndu-și ochii, altul mai arunca o vorbă, două, ce-i trecea lui prin minte. Trecură prin spatele morii. O pîclă joasă, rară se tîra pe luncă, tufișurile din arini fumegau, rîul sclipea prin vălurile vineții ale ceții, ierburile se încovoiau încărcate de rouă, nagîții țipau din loc în loc, iar aerul încins la soare-răsare mirosea a flori umezite.

Jozka îndrumă oamenii pînă la movile, măsură pajiștea părîntească și, după ce înfipse prăjina în pămînt, la margine, se întoarse în fugă acasă.

Oamenii își lepădară surtucele, își suflecară nădragii pînă la genunchi, se așezară unul lîngă altul și, proptind de pămînt cozile coaselor, începură să le ascută tăișurile cu gresia.

— Ia uite ce iarbă, parc-ar fi o blană de oaie ! Da' știu c-o să-i tragem o năduşeală ! spuse Mateusz, așezîndu-se în frunte și încercînd coasa.

— E-naltă şi deasă ! Or să strîngă ceva fîn ! spuse altul, aşezîndu-se alături.

— Numai de-ar avea vreme bună cînd l-or strînge ! spuse al treilea, uitîndu-se la cer.

— Cum sfîrşeşti cu coasa-n luncă, ploaia cade la poruncă ! rîse al patrulea.

— Aşa era în alţi ani, dar acuma mai va ! Hai, Mateusz, dă-i bătaie !

Îşi făcură cruce cu toţii deodată. Mateusz îşi strînse bine cureaua, îşi depărtă puţin picioarele, îşi povîrni umerii, scuipă în palme, răsuflă o dată adînc şi, cu o mişcare largă a braţului, zvîrli înainte coasa. În urma lui, fînul cădea pală cu pală. Ceilalţi în spate făceau la fel ; înaintau însă puţin mai pieziş, să nu-şi cresteze picioarele, şi fiecare în parte se înfunda tot mai adînc în iarba învăluită în ceaţă, culcînd-o la pămînt cu o mişcare ritmică, liniştită. Tăişurile reci ale coaselor scînteiau, şuierînd, iarba cădea grea, stropindu-i cu lacrimi de rouă.

Vîntul începu să spulbere uşor firele cosite, nagîţii ţipau pe deasupra lor din ce în ce mai jalnic. Cîte-o prepeliţă le zvîcnea de sub picior, luîndu-şi zborul ; dar ei se legănau într-una de la dreapta la stînga, cosind fără încetare, înaintînd prin luncă pas cu pas. Din timp în timp, cîte unul se oprea să-şi ascută coasa sau să se îndrepte de şale, apoi iar se punea pe treabă, cu îndîrjire, lăsînd înapoi pale de fîn din ce în ce mai lungi şi urme strivite de picioare.

Pînă să se ridice soarele deasupra satului, toate luncile gemeau sub coasă. Pretutindeni oamenii coseau fînul, pretutindeni scăpărau limbile de oţel albastre şi se auzea crîşnetul pietrei ascuţind fierul, pretutindeni domnea mireasma tare a fînului pîrjolit.

Vremea era numai bună de coasă, deşi din bătrîni se spune : „Cum te-apuci de coasă, cerul lacrimi varsă", dar anu' ăsta se întîmpla taman de-a-ndoaselea. În loc de ploaie, dăduse seceta.

Erau zile cu rouă bogată, dar care frigeau ca un om scuturat de friguri. Serile se lăsau şi ele înnăbuşitoare, fierbinţi, astfel încît fîntînile, rîurile secau, grînele îngălbeneau, cartofii se veştejeau, omizile năpădeau pomii, roadele se uscau. Pînă şi vacile începuseră să nu mai dea lapte, căci se întorceau flămînde de pe păşunile arse : boierul nu lăsa să pască pe izlaz decît vitele celor ce plăteau cinci ruble pentru cap de vită.

Desigur că nu toţi puteau să scoată din chimir atîta bănet.

Dar chiar şi-aşa, seceta era din zi în zi mai cruntă, mai ales pentru clăcaşi şi pentru cei mai lipsiţi.

Ce-i drept, se aşteptau să plouă de Sfîntul Ioan, să mai stropească holdele, făcuseră chiar o slujbă pentru ploaie, dar ploaia nu venea şi seceta se întetea.

Mulţi nu mai aveau ce pune în oală, în schimb nu duceau lipsă de certuri, bătăi, văicăreli. Niciodată ca acum, după cît îşi aminteau bătrînii, nu fuseseră în Lipce atîtea pricini şi daraveli : judecata cu pădurea le dădea destule griji, fărădelegile primarului împărţiseră satul în două tabere, care se mîncau între ele, apoi povestea cu Dominikowa şi fecioru-său, tărăşenia cu nemţii, nemaipunînd la socoteală gîlcevile mai mărunte dintre vecini, care se înmulţiseră atîta încît aproape că uitaseră de sărăcie şi trăiau ca într-un cazan pus pe foc, zbierînd unii la alţii şi bîrfindu-se într-una.

Nu-i de mirare deci că, venind vremea cositului, lumea mai răsuflă puţin, calicii se risipiră îndată, luînd calea moşiilor boiereşti, în căutare de lucru, pe cînd ţăranii avuţi îşi astupau urechile la orice plîngere şi puneau voioşi mîna pe coasă.

Numai de nemţi nu uitaseră ; zi de zi se găsea cîte cineva care pleca spre Podlesie, să vadă ce gînduri au.

Erau tot acolo, dar nu mai săpau fîntîni, nu mai cărau piatră pentru casele lor şi, într-o bună zi, fierarul le aduse ştirea că nemţii făcuseră jalbă că

boierul nu le plătea datoria și că oamenii din Lipce le încălcaseră averea.

Lumea făcu mult haz pe socoteala asta.

Tocmai despre lucrul acesta vorbeau și acum, în luncă, la vremea prînzului.

Era o amiază cu o arșiță năprasnică, soarele învăpăiat bătea drept în creștet, un abur alb învăluia bolta cerească, valuri de zăduf veneau ca de la un cuptor uriaș și nici cea mai slabă adiere de vînt nu se simțea ; frunzele atîrnau ofilite pe ramuri, păsările amuțiseră, umbrele cădeau mici, scurte, neputincioase în fața vipiei, iar aerul era greu, și numai dinspre fînețe venea un miros puternic de ierburi pîrlite ; flăcări albe păreau că mistuie grînele, livezile, și totul se topea în văzduhul încins, clocotind ca o apă ce dă în fiert ; pînă și rîul curgea mai încet, fără nici un zgomot, și apele luceau ca sticla topită, atît de străvezii, că ochiul zărea prin pînza lor subțire fiecare peștișor, fiecare pietricică, pînă și racii scurmînd în umbra rară a malurilor. Tăcerea întindea peste pămînt un lințoliu însorit, adormitor, numai că muștele nu te lăsau să închizi pleoapele, bîzîindu-ți mereu pe la nas.

Cosașii stăteau chiar pe malul apei, la umbra sălciilor, și mîncau din oalele de lut cu două toarte. Lui Mateusz îi adusese prînzul Nastka ; clăcașilor, Anna și Jagustynka. Amîndouă se așezaseră în soare, pe iarbă, și, acoperindu-și capetele cu broboadele, ascultau cu luare-aminte la vorba oamenilor.

— Eu am spus din capul locului că, mai devreme ori mai tîrziu, nemții tot au să se cărăbănească, glăsuia Mateusz, răzuindu-și oala.

— Și părintele tot așa zice ! adăugă Anna.

— O să iasă tot p-a boierului, o să vedeți ! mîrîi Kobus, întinzîndu-se la umbra unei sălcii.

— Uite că nemții nu s-au speriat de gălăgia voastră și n-au fugit ! se amestecă Jagustynka în vorbă, cum avea obiceiul, dar cineva spuse :

— Fierarul zicea ieri că boierul e gata să se împace cu noi.

— De-un lucru mă mir : că Michal a început să ţină cu satul.

— O fi mirosit vreun cîştig ! spuse bătrîna.

— Cică şi morarul a luat partea satului la curte.

— Toţi sînt cu noi, ticăloşii ! spuse Mateusz. Vreţi să ştiţi de ce ne ţin partea ? Boierul i-a făgăduit fierarului un bacşiş bun, dacă găseşte o învoială cu noi ; morarul s-a speriat să nu ridice nemţii o moară de vînt pe deal, lîngă troiţă, iar crîşmarul ajută norodul tot de frică.

— Atunci şi boierul se teme de ţărani, dacă umblă după împăcare...

— Ai ghicit, măicuţă, el se teme ăl mai tare, şi-am să-ţi spun îndată de ce...

Mateusz îl întrerupse, căci dinspre sat venea în goană Witek.

— Stăpînă, hai repede ! ţipă el de departe.

— Ce-o fi ? Arde ceva, ori ce ? şi, neliniştită, sări în picioare.

— Nu... jupînu', strigă ceva, nu-ş'ce vrea...

Ea plecă în fuga mare, fără să priceapă ce se petrece.

Iată ce era. Maciej se arătase de dimineaţă puţin cam ciudat, dădea din picioare, mormăia într-una, se ridica din pat, tot cătînd ceva pe lîngă el, iar Anna, înainte de-a pleca le cîmp, îi spusese Joziei să stea cu ochii pe el. Fata se ducea mereu să-l vadă, dar bătrînul se liniştise, cînd deodată, pe la prînz, începu să ţipe în gura mare.

Cînd sosi Anna, mai şedea încă pe scara căruţei şi striga :

— Unde mi-aţi pus cizmele ? Daţi-mi-le mai repede !

— Le-aduc acuşi din odăiţă, încerca ea să-l liniştească, speriată, fiindcă bătrînul părea în toate ale lui şi umbla încruntat, cu ochi duşmănoşi.

— Am dormit, fir-ar să fie ! şi căscă lung. E ziua-n amiaza mare şi voi mai dormiţi încă ! Kuba să pregătească boroana... Mergem la semănat ! porunci el.

Stăteau nemişcaţi în jurul lui, neştiind ce să facă, şi-odată îl văzură clătinîndu-se şi căzînd mototol la pămînt.

— Nu te teme, Anna... m-a apucat o ameţeală... Antek e la cîmp ? A plecat la cîmp ? repetă el, după ce-l aşezară iar pe perne.

— De bună seamă, a plecat chiar din zori... se bîlbîia ea, temîndu-se să i se împotrivească.

Bătrînul privea vioi în jur şi sporovăia într-una, dar, din zece vorbe pe care le rostea, dacă înţelegeai două. Cerîndu-şi cizmele, dădu iar să se scoale, ca să se îmbrace. Apoi, prinzîndu-şi capul în mîini, scoase nişte gemete aşa de înfricoşătoare, de se auzeau pînă în uliţă. Înţelegînd că i se apropie sfîrşitul, Anna porunci să fie dus în casă şi, la căderea serii, trimise după preot.

Părintele veni numaidecît, dar nu putu face altceva decît să-l împărtăşească.

— N-o mai duce mult, dintr-un ceas în altul poate să-şi dea duhul... spuse el.

Pe înserate veni lume multă, căci se răspîndise zvonul că Maciej moare. Anna îi pusese o lumînare în mînă, dar el, liniştindu-se, aţipi.

A doua zi se întîmplă la fel : bolnavul cunoştea oamenii, vorbea cu şir, sau zăcea ceasuri întregi, ca mort. Lîngă el stătea mereu nevasta fierarului, iar Jagustynka tot dădea să-l tămîieze.

— Lasă-mă-n pace, ce vrei să-mi dai foc ? se răsti el pe neaşteptate, iar cînd fierarul veni pe la amiază şi i se uită în ochii deschişi, bătrînul murmură iarăşi, ca un surîs ciudat : N-ai grijă, Michal... Curînd am să plec... Mult n-o mai duc...

Se întoarse cu faţa la perete, nemaizicînd nimic, dar, cum puterile îl părăseau şi se lăsa tot mai moale, femeile îl vegheau, Jugusia mai ales, în sufletul căreia se petreceau lucruri ciudate.

Ea încetase deodată să se mai îngrijească de maică-sa, lăsînd-o în seama lui Jendrzych şi rămase lîngă bărbatul ei, nemişcată ca o stană de piatră.

— Am să-l veghez singură, e datoria mea ! îi spuse ea Annei şi Magdei, cu un glas aşa de hotărît,

încît ele nu încercară să i se împotrivească, mai ales că amîndouă nu-şi vedeau capul de treburi.

Nu se mai mişcă din casă, o spaimă ascunsă o ţinea ca încătuşată, nemaiputîndu-se deslipi de bolnav, ca altădată.

În vremea asta tot satul era la cîmp şi cositul înainta fără întrerupere. Din zori, o dată cu primele luciri ale zilei, norodul pleca la cosit. Şiruri întregi de bărbaţi, cu mînecile cămăşilor suflecate, năpădeau luncile ca nişte berze albe, ascuţindu-şi în soare coasele, făcînd să ţîşnească fulgere din focul lor şi cosind mereu cu înverşunare zile întregi. Ziua întreagă răsuna de cîntecele fetelor care greblau şi de zgomotul metalic al coaselor ciocănite.

Pajiştile verzi, mătăsoase roiau de oameni ; văzduhul era plin de clinchete, de larma de glasuri şi de cîntece şi peste tot vedeai nădragi vărgaţi sau fustele roşii ale femeilor arzînd în soare ca macii, cîntecele umpleau văzduhul, coasele sunau, rîsetele molipseau de voie bună toată lumea şi pretutindeni oamenii munceau de zor, iar spre seară, cînd soarele pogora sîngeriu către păduri şi păsărelele ciripeau, cînd grînele şi iarba se înfiorau de ţîrîitul greierilor, de orăcăitul puzderiilor de broaşte din bălţi, cînd valuri de miresme se înălţau de peste tot, ca şi cum întreg pămîntul ar fi fost o cădelniţă, harabalele grele, încărcate cu fîn, porneau spre sat scîrţîind din osii, cu cetele cosaşilor care cîntau. Rînduri dese de stoguri tronau pe miriştile galbene, aidoma unor cumetre grase strînse la sfat, şuşotind între ele. Printre căpiţe umblau berzele, nagîţii zburau ţipînd, în timp ce o pîclă albă se tîra pe jos, dinspre mlaştină.

Ferestrele larg deschise ale casei lui Boryna lăsau să intre înăuntru glasurile omeneşti, glasul cîmpiei, glasul fericit al vieţii şi al muncii, o dată cu mirosul îmbătător al pajiştilor, al grînelor şi al soarelui. Numai Jagusia rămînea surdă la toate acestea.

Casa era tăcută, ca moartă ; o seară verzuie, lîncedă se strecura printre tufişurile care mai înmuiau căldura. Muştele bîzîiau, Lapa, stînd de pază lîngă

stăpîn, căsca uneori şi venea să se gudure pe lîngă Jagna, care stătea ceasuri întregi fără să se mişte, fără nici un gînd, ca împietrită.

Maciej nu mai vorbea, nu mai gemea. Zăcea liniştit, dar privirile lui rătăceau peste tot, fără răgaz ; ochii săi limpezi, scînteietori ca nişte bile de sticlă, o urmăreau îndărătnici pe Jagna, străpungînd-o ca vîrfuri reci de cuţit.

Zadarnic întorcea ea privirea, zadarnic încerca să nu-l ia în seamă, privirile lui o urmăreau, atingînd-o cu atîta putere încît se lăsa pradă vrerii lor neînduplecate şi-l privea şi ea în adîncul ochilor, cum s-ar fi uitat într-un hău fără fund. Cîteodată, ca şi cum s-ar fi smuls dintr-un vis groaznic, ea se ruga cu o voce plîngătoare :

— Nu te mai uita aşa la mine, mi se rupe sufletul ! Nu te mai uita !

Pesemne că el pricepuse, fiindcă avu un tremur ; faţa i se strîmbă într-un ţipăt mut, ochii aruncară o privire şi mai înspăimîntătoare şi lacrimi grele prinseră a-i curge pe obrajii învineţiţi.

Atunci, cuprinsă de groază, ea fugea afară.

De după pomi privea cîmpul plin de oameni, de strigăte vesele.

Şi pleca plîngînd.

Se ducea pe la maică-sa, dar cum intra în odaia ei întunecoasă, mirozna leacurilor o alunga îndată.

Şi iar se punea pe plîns.

Atunci se ducea în dosul casei şi privea cu tristeţe lumea întinsă şi largă. Şi iar plîngea, şi mai amarnic, şi mai deznădăjduită, ca o pasăre cu aripile frînte, părăsită de cîrd.

Şi-aşa trecea zi după zi, fără nici o schimbare. Anna avea mereu treabă cu cosaşii, ca tot satul. Abia a treia zi rămase de dimineaţă acasă.

— Sîmbătă ! Azi musai să vie Antek ! spuse ea veselă, dereticîndu-şi casa, ca să-şi primească bărbatul.

Amiaza trecu, dar el nu se arătă. Nerăbdătoare, Anna se duse pînă dincolo de biserică, să se uite

peste şes, ba o luă chiar înainte pe drumul cu plopi, dar drumul era tăcut, pustiu.

Oamenii se grăbeau să care fînul. Era semn că vremea se schimba. Cocoşii cîntau, soarele ardea şi mai tare, pe cer pluteau nori grei de grindină, iar vîntul se stîrnise, învîrtejind praful.

Credeau că vine o ploaie mare cu spume, dar nu căzu decît o răpăială scurtă, care, deşi destul de deasă, fu înghiţită pe loc, de pămîntul însetat. Atîta că mai răcorise niţel văzduhul.

Seara fu mai puţin călduroasă, mirosea a fîn şi a pămînt muiat; drumurile pluteau în ceaţă, luna încă nu răsărise, cerul era întunecat, pe alocuri numai se vedeau stelele; printre pomii din livezi străluceau luminile caselor, foind ca nişte licurici pe faţa eleşteului; cina o luară cu toţii în faţa pragurilor; cineva începu să cînte din fluier, ici-colo răsunau rîsete; păsările începuseră şi ele să cînte, iar cîmpia întreagă şoptea parcă o rugăciune o dată cu ţîrîitul molcom al greierilor, cu chemările pitpalacilor şi cîrsteilor.

Şi la Boryna ai casei cinau în ogradă. Lîngă fereastră se adunase destulă lume şi se auzeau o mulţime de glasuri, fiindcă Anna, isprăvind cu cositul, îi poftise pe toţi la ea şi le întinsese o masă îmbelşugată; mirosea a scorb cu ceapă verde, linguriile zăngăneau, glasul ascuţit al Jagustiynkăi domnea peste al celorlalţi, stîrnind hohote de rîs. Anna le aducea din cînd în cînd de-ale gurii, îndemnînd lumea să nu facă nazuri şi trăgînd mereu cu urechea la vocile ce se auzeau pe uliţă; uneori, nemaiputînd răbda, se scula şi se ducea pînă la poartă.

Dar nici urmă de Antek; o dată dădu nas în nas cu Tereska; femeia şedea rezemată de gard, aşteptînd parcă pe cineva.

Mateusz, neputînd să schimbe măcar o vorbă cu Jagusia, care era posomorîtă şi morocănoasă, se luă la harţă cu Pietrek, cînd deodată se ivi Jendrzych, care îi spuse soră-si că o cheamă maică-sa.

Curînd toată lumea se risipi, în afară de Mateusz, care mai zăbovi puţin şi nu plecă decît foarte tîrziu.

După cîteva clipe, ieşi şi Anna, scrutînd în zadar întunericul ; înspre iaz deslusi glasul arţăgos, înfuriat al lui Mateusz.

— Ce te tot ţii după mine ca o javră ?... N-am să fug... destul ne vorbeşte lumea şi-aşa...

Şi îi mai aruncă şi alte vorbe, şi mai usturătoare, iar Tereska, drept răspuns, începu să plîngă cu sughiţuri.

Dar întîmplarea aceasta n-o mişca de loc pe Anna. Ea îşi aştepta bărbatul. Ce-o priveau certurile altora ? Jagustynka trebăluia prin casă şi, cum pruncul începuse să dea din picioare şi să scîncească, Anna îl luă în braţe şi, legănîndu-l la piept, se duse la bolnav să vadă ce face.

— Acuşi trebuie să pice şi Antek ! strigă ea din prag.

Boryna şedea lungit în pat, cu ochii ţintă la lampa care fumega pe sobă.

— I-au dat drumul azi şi Rocho-l aşteaptă, îi repetă ea în ureche, pîndind cu ochii rîzători pupilele bătrînului.

Oare înţelesese ? Dar pare-se că nici vestea aceasta nu-i făcu lumină în minte, fiindcă nu avu nici o mişcare, nu-i aruncă nici o căutătură.

„Poate că tocmai acuşi intră-n sat... poate că...", se gîndea ea. Făcea ce făcea şi dădea fuga afară în ogradă. Era atît de sigură de înapoierea lui şi atît de nerăbdătoare, încît nu mai ştia de nimic pe lume ; izbucnea în rîs din nimic, vorbea singură şi se clătina ca beată. Nădejdile ei le împărtăşea întunericului, le încredinţă vacilor, pe cînd le mulgea, să ştie că stăpînul lor se întoarce acasă.

Cu răbdarea şi bruma de puteri care-i mai rămăseseră, aştepta din clipă în clipă să-i răsară înainte.

Se făcuse noapte, satul adormise. Întorcîndu-se de la maică-sa, Jagusia se culcă îndată şi toată casa aţipi. Anna veghe pînă tîrziu în faţa casei. Apoi, sleită de puteri şi plînsă, suflă în lampă şi se culcă şi ea.

Lumea întreagă se cufundă în liniștea adîncă a odihnei. În sat luminile se stingeau una cîte una, ca niște ochi care se închid de somn.

Luna se ridica pe cerul înalt, albastru, închis, spuzit de pulberea stelelor, avîntîndu-se tot mai sus, ca o pasăre vîslind peste nemărginire cu aripi de argint. Nori răzleți dormeau încolăciți, albi, pufoși.

Pe pămînt toată suflarea ostenită se lăsa cuprinsă de dulceața somnului. Cînd și cînd, o păsăruică își făcea auzit cîntecelul ei, apele murmurau ca prin somn, iar arborii tremurau arar în bătaia lunii, ca și cum ar fi visat la lumina zilei. Uneori cîte un cîine lătra, un liliac se rotea zăpăcit fîlfîind din aripi și neguri joase înveleau cu încetul și cu multă grijă cîmpia, ca pe-o mamă trudită.

Răsuflări liniștite se auzeau pe lîngă pereții abia ițiți în beznă și prin livezi ; oamenii dormeau sub cerul liber, încredințîndu-se farmecului nopții de primăvară.

Aceeași liniște domnea și în casa lui Boryna. Numai un greier țîrîia în vatră, iar respirația Jagusiei sălta ușor, ca un zbor de fluture.

Era pe la întîiul cîntec al cocoșilor, noaptea tîrziu, cînd, deodată, Boryna se foi în pat, scăldîndu-și obrajii în spuma argintie a razelor de lună.

Bătrînul se așeză pe marginea patului, clătinînd din cap și strîngînd din gîtlej, silindu-se să înghită parcă. Voia pesemne să spuie ceva, dar nu scoase decît un horcăit.

Rămase așa mult timp, privind în neștire, mișcîndu-și uneori degetele la lumina lunii, ca și cum ar fi vrut să prindă cu ele rîul tremurător de raze ce-l izbea în ochi.

— Se face ziuă... e vremea... mormăi el în cele din urmă, sculîndu-se în picioare.

Se uită pe geam și, ca și cum s-ar fi trezit dintr-un somn adînc, i se păru că se luminase de ziuă, că, furat de somn, dormise prea mult și că treburi grabnice îl așteptau...

— S-a făcut ziuă... e vremea... repetă el, tot închinîndu-se, murmurîndu-și rugăciunea și căutîndu-și

în acelaşi timp cu privirea straiele, întinse braţul după cizme, bîjbîind în ungherul în care le ţinea de obicei, dar, necăzîndu-i nimic sub mînă, uită de toate şi pipăi la întîmplare în juru-i.

Din rugăciune, frînturi abia auzite îi rămăseseră pe buze.

Deodată îl străfulgeră amintirea unor treburi încurcate, a unor socoteli vechi, ca nişte ecouri ale celor petrecute în preajma lui cît zăcuse bolnav. Toate acestea îi veneau în minte fîşii-fîşii, care se rup uşor, plăpînde aduceri-aminte, cu mişcări abia desluşite, ca nişte bulgări răsturnaţi pe brazdă. Şi iată că în mintea lui totul reînvie acum pe neaşteptate, ca un joc de iţe ce-l îmboldea să iasă afară, şi mereu întindea braţul, ca şi cum s-ar fi repezit după o nălucă ; dar, cînd s-o prindă cu mîna, înţelegerea lui se destrăma ca o pînză putredă, iar sufletul îi pîlpîia asemenei unei lumînări pe sfîrşite.

Ce ştie el acum nu era departe de ceea ce visează arborii uscaţi în pragul primăverii ; că e vremea să se trezească din amorţeala iernii, să-şi desfacă mugurii umflaţi de sevă, să cînte împreună cu vîntul imnul de izbîndă al vieţii... nepricepînd că zadarnice le sînt visurile, zadarnice strădaniile...

Ce voia el să facă era la fel unui cal, care ani şi ani a fost pus să se învîrte la arie şi care şi acum, liber, merge într-una roată-roată, din obişnuinţa lui veche.

Maciej deschise fereastra, se uită afară, se uită şi în cămară, şi apoi, după ce stătu mult chibzuind, scurmă în vatră ; după aceea, aşa cum se afla, desculţ şi în cămaşă, ieşi afară.

Uşa era deschisă. Luna lumina cu putere tinda. Lîngă prag Lapa dormea încolăcit, dar, auzind zgomot de paşi, se trezi, mîrîi şi, recunoscîndu-şi stăpînul, se luă după el.

Maciej se opri înaintea casei, zgîndărindu-se în ureche şi căznindu-se să-şi aducă aminte ce treabă avea de făcut.

Cîinele îi puse bucuros labele pe piept. Stăpînul îl mîngîie ca altă dată, uitîndu-se în jur grijuliu.

Afară se vedea ca ziua ; luna se ridicase deasupra casei, o umbră viorie luneca pe pereţii spoiţi. Apa iazului luneca ca oglinda, satul era cufundat într-o adîncă tăcere, doar păsările cîntau prin desişuri.

Deodată, bătrînul îşi aduse aminte de ceva şi dădu fuga în ogradă. Toate uşile erau deschise, băieţii sforăiau lîngă hambar. Intră în grajd, mîngîie caii care începuseră să necheze, se uită la vaci care dormeau la rînd, cu spinările luminate de razele lunii ; vru să scoată carul de sub şopron, puse chiar mîna pe oişte, dar, văzînd fierul plugului sclipind sub şură, se grăbi într-acolo. Pe drum însă uită totul.

Se opri în mijlocul ogrăzii şi începu să se învîrte-n loc ; i se păruse că-l strigă cineva.

Furca fîntînii se înălţa drept în faţa lui, aruncînd o umbră lungă.

— Ce vrei ? întrebă el, aşteptînd răspunsul.

Livada, străbătută de dungi luminoase, părea că-i aţine calea. Frunzele argintii ale pomilor foşneau lin.

„Cine mă strigă ?“ îşi zise el, pipăind arborii.

Lapa, care mergea mereu în urma lui, scheună puţin şi asta-l făcu să se oprească, să ofteze şi să spună voios :

— Da, căţelul tatii, e vremea să ne apucăm de semănat...

Dar numaidecît uită şi de asta ; totul i se spulbera în minte, îi scăpa printre degete ca nisipul uscat, şi alte, alte amintiri îl năpădeau, împingîndu-l din nou înainte, undeva ; se încurca în jocul acesta părelnic asemeni unui fus ce se învîrte, se învîrte veşnic, şi veşnic rămîne pe loc...

— Păi, cum nu... dacă-i vremea semănatului... bolborosi din nou şi o luă iute pe lîngă poiată spre ulicioara ce da în cîmp ; se pomeni în faţa acelor biete căi care arseseră astă-iarnă şi în locul cărora se ridicau acum altele.

La început vru să le dea ocol, dar deodată tresări, o clipă mintea i se lumină, fulgerător se întoarse în

trecut și, smulgînd din gard un par și apucîndu-l cu amîndouă mîinile ca pe-un furcoi, se năpusti la stoguri, gata să izbească, să ucidă ; înainte de-a lovi însă, lăsă, nehotărît, să-i scape parul din mînă.

În dosul căpițelor, de-a lungul drumului, lîngă țarina cu cartofi, se întindea o fîșie de pămînt arat în toamnă ; se opri în fața ei, privind-o mirat.

Luna ajunsese la jumătatea cerului, pămîntul stropit de rouă, scăldat în lumina de var a lunii, părea că ascultă tăcerea.

O liniște adîncă venea de pe cîmpii, zările încețoșate uneau cerul cu pămîntul, aburi lăptoși se tîrau pe pajiști, rostogolindu-se deasupra lanurilor, învelindu-le ca într-un cojoc umed, călduros.

Pereții verzui, înalți ai secarei se aplecau peste hat sub povara spicelor ruginii, ce spînzurau ca niște ciocuri de pui abia ieșiți din găoace ; grîul sta semeț, înalt pe tulpini, cu mustățile lui negricioase lucind ; ovăzul, orzul, abia răsărite, erau verzi ca pajiștile înfășurate într-un lințoliu de lumini și neguri.

Era pe la al doilea cîntat al cocoșilor, trecuse de mult de miezul nopții, cîmpia dormea somn adînc, scoțînd arar cîte-un foșnet ușor, ca un ecou al grijilor și chinurilor de peste zi, cum răsuflă o mamă culcată lîngă copii ce dorm încrezători la sînul ei...

Deodată, Boryna îngenunche pe glie și începu să strîngă țărîna în poala cămășii, ca și cum ar fi scos dintr-un sac sămînța. După ce adună atîta, că abia mai putea s-o ducă, își făcu semnul crucii, și, avîntîndu-și brațul, începu să semene...

Aplecat sub povară, el mergea încet, pas cu pas, azvîrlind peste brazde țărînă, cu mișcarea aceea a mîinii ce pare o binecuvîntare.

Lapa îl urma, pas cu pas, și cînd vreo pasăre speriată o zbughea de sub labele lui, alerga un timp după ea, apoi iar se întorcea la datorie, lîngă stăpîn.

Cu privirea ațintită înaintea lui, în lumea fermecată a nopții de primăvară, Boryna înainta agale pe ogor, ca o nălucă, blagoslovind fiece bulgăr de

pămînt, fiece smoc de verdeață și semăna, semăna, semăna într-una, neobosit.

Se poticnea în bulgării de pămînt, se împleticea în brazde, uneori cădea, dar nu-și dădea seama de nimic, nimic nu mai simțea, în afară de nevoia mută, poruncitoare de a semăna.

Merse pînă la capătul ogorului, iar cînd isprăvi țărîna din poală, luă alta și semănă mai departe, ocolind grămezile de pietre, mărăcinii întîlniți în cale.

Ajunsese departe, ciripitul păsărilor abia se mai auzea, satul pierise undeva în întunecimile neguroase, iar marea roșcată, mereu necuprinsă, a cîmpiei îl învăluia, pierdut în ea ca o pasăre rătăcită, ca un suflet ce și-a luat zborul de pe pămînt. Apoi, iar se apropie de case, înapoindu-se în cercul ciripitor al păsărilor, în vîltoarea trudelor omenești, o clipă întrerupte : era ca și cum ar fi ajuns la marginea lumii celei vii, purtat de foșnetul sonor al grînelor...

— Kuba, treci cu boroana, dar ușor ! striga în răstimpuri, ca și cum argatul ar fi fost lîngă el.

Și-așa trecea vremea, semănînd neobosit, oprindu-se cînd și cînd, să se odihnească, să-și întindă ciolanele, și iar se apuca de lucru, de lucrul acesta zadarnic.

Apoi, cînd noaptea se mai subție și stelele păliră, iar cocoșii cîntară de ziuă, încetini pasul, oprindu-se tot mai des și, uitînd să mai culeagă de jos țărîna, semănă cu mîna goală, parcă s-ar fi semănat pe el însuși, pînă la cea din urmă fărîmă, pe aceste ogoare străbune, aruncîndu-și toate zilele trăite, toată viața omenească agonisită, întorcîndu-i-o aceluiași sfînt pămînt și lui Dumnezeu cel veșnic.

Și în acest ultim ceas al vieții sale se petrecu ceva ciudat ; cerul se făcu sur, ca de pîclă, luna asfinți, lumina se stinse, toată firea orbi dintr-o dată, prăbușindu-se în hăuri tulburi. Ceva cu totul de neînțeles părea că se ridică de undeva și trece prin beznă cu pași grei, făcînd să se zguduie pămîntul.

Un țiuit lung, prevestitor de rele, venea dinspre codri.

Copacii singuratici se clătinau, o ploaie de frunze uscate căzu peste lanuri, fîșîind ; ierburile, grînele se legănau, și de pe cîmpia înfiorată se înălța un glas duios, neliniștit și tînguitor :

— Stăpîne ! Stăpîne !

Tulpinile verzi ale orzului se cutremurau ca de plîns și, cu sărutări fierbinți, se plecau la picioarele lui ostenite.

— Stăpîne ! striga secara, ațînîndu-i calea, și scuturînd peste el o rouă de lacrimi.

Păsări răzlețe țipară jalnic. Vîntul suspina deasupra capului său. Negurile îl înfășurară într-un văl umed. Dar glasurile creșteau uriașe, strigînd de pretutindeni, plîngătoare, fără de sfîrșit :

— Stăpîne ! Stăpîne !

El auzi în cele din urmă și răspunse blînd, uitîndu-se împrejur :

— Aicea sînt. Ce vreți ?...

Deodată, totul amuți în preajmă. Și cînd începu iar să semene cu mîna lui goală, greoaie, pămîntul îi grăi cu un singur glas tunător :

— Rămîi ! Rămîi cu noi ! Rămîi !...

Se opri mirat și i se păru că totul se mișcă în calea lui. Ierburile se tîrau, grînele pluteau, unduind, cîmpiile îl înlănțuiau, toată firea se scula, năvălea spre el, și-l cuprinse groaza, și vru să țipe, iar gîtlejul strîns ca de-o gheară nu putu să scoată un sunet ; dădu să fugă, dar nu mai avea puteri, și pămîntul îl apucă strîns de glezne, tulpinile încîlcite îl încurcau, brazdele îl țineau în loc, bulgării tari îi puneau piedică, arborii i se așezau de-a curmezișul, dușmănoși, scaieții îl zgîriau, pietrele îl zdreleau, un vînt rău îl gonea, îl purta, rătăcitor, prin noapte. Și iarăși, și iarăși glasurile acelea, ale întregii lumi, îl chemau din răsputeri :

— Rămîi ! Rămîi !

Sîngele îi îngheță în vine, totul tăcu, încremeni, un fulger îi despică zăbranicul morții, așternut pe

ochi, cerul i se deschise înainte şi iată-l în lumina orbitoare de sus pe tatăl ceresc, aşezat pe tronul lui de snopi, întinzîndu-şi spre el braţele şi şoptindu-i blajin :

— Vino la mine, suflete omenesc ! Vino, slugă trudită !...

Boryna se clătină, desfăcîndu-şi larg braţele, ca la biserică.

— Mulţumescu-ţi ţie, Doamne ! răspunse el şi căzu cu faţa la pămînt, înaintea acestei sfinte măreţii.

Căzu şi muri la ceasul acela al vrerii dumnezeişti.

. . . . . .

Deasupra lui ziua albea. Lapa urlă mult timp a jale.

PARTEA A PATRA

VARA

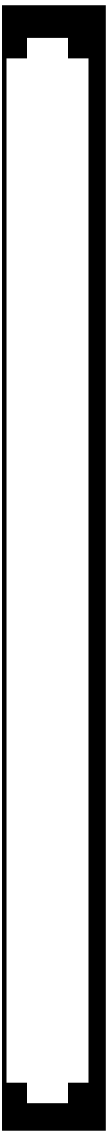

I

. . . . . .

Şi aşa îşi dădu obştescul sfîrşit Maciej Boryna.

În ziua aceea, fiind duminică, ai casei încă dormeau. Toată lumea însă se trezi la urletele cîinelui care schelălăia, lătra, buşea cu labele în uşă ; cînd i se deschise, el îşi trase stăpînii de haine şi alergă afară, întorcîndu-se neliniştit să vadă dacă e urmat, încît Anna avu presimţirea că s-a întîmplat ceva.

— Ia vezi, Jozka, ce vrea cîinele ăsta !

Ea alergă bucuroasă în urma lui, necăjindu-l pe drum.

Lapa o duse pînă la leşul tatălui său.

Fata scoase un ţipăt de groază şi într-o clipită toată lumea alergă într-acolo. Dar bătrînul se răcise de tot ; zăcea cu faţa la pămînt, cum căzuse în clipa cea de pe urmă, cu braţele larg desfăcute, ca într-o ultimă şi fierbinte rugă.

Îl duseră în casă şi se străduiră să-l reînsufleţească.

Degeaba însă. Zadarnic fu orice ajutor ; murise, îşi dăduse duhul şi ce mai rămăsese din el erau nişte biete, reci resturi pămînteşti.

O jale fără margini cuprinse casa întreagă. Anna izbucni în hohote de plîns sfîşietoare, Jozka se dădea cu capul de pereţi, ţipînd în gura mare, Witek plîn-

gea laoloită cu copiii şi pînă şi Lapa urla şi lătra în ogradă. Doar Pietrek, care se tot învîrtea pe ici, pe colo, ieşi afară, se uită la soare, apoi se duse iar în grajdul lui şi se culcă.

Maciej zăcea acum în patul lui, cu picioarele întinse, ţepene, cu gura căscată, plină de ţărînă, aidoma unui bolovan de pămînt uscat la soare sau ca un trunchi putrezit ; în pumnii încleştaţi mai strîngea încă firişoare de nisip ; ochii lui holbaţi priveau undeva, foarte departe, şi cu astfel de încîntare, de parcă ar fi văzut înaintea lui tot cerul deschis.

Dar mortul răspîndea o spaimă atît de cumplită, de crudă şi de pătrunzătoare, încît aruncară peste el iute o velinţă.

Cum vestea se răspîndi repede în sat, numai ce soarele se ridicase un pic deasupra caselor, oamenii şi alergară să afle ce se întîmplase. Clipă de clipă intra cîte cineva în casă şi ridica giulgiul, privea mortul în ochi şi îngenunchea, rugîndu-se în şoaptă. Alţii îşi frîngeau mîinile de deznădejde şi rămîneau în picioare, cuprinşi de-o tăcere de moarte, zguduiţi pînă în adîncul sufletului de preamarea putere a lui Dumnezeu asupra vieţii omului. Iar în vremea aceasta, bietele orfane boceau într-una şi bocetele lor se auzeau în tot satul.

Cînd Jambrozy sosi, îi alungă pe toţi din casă şi se închise înăuntru, să scalde mortul, împreună cu Jagustynka şi cu Jagata, care veniseră să spună şi ele o rugăciune la căpătîiul lui Boryna. Bătrînul Jambrozy făcea totdeauna bucuros treaba asta, mai aruncînd şi cîte-o vorbă de şagă, dar azi parcă nu era în toate ale lui.

— Ca să vezi ce-i omul ! bodogănea el, dezbrăcînd mortul. Moartea te apucă de gît cînd vrea, îţi dă una peste bot şi haida, cu picioarele 'nainte la ţintirim. Pune-i-te împotrivă, dacă poţi !

Pînă şi Jagustynka era abătută şi se tînguia :

— Bine c-a murit, săracu', că tare s-a mai trudit pe lumea asta !

— Nu, zău, dar ce necazuri mari o fi avut ?

— Dar nici de prea multă fericire n-a avut parte !

— Cine se mulțumește vrodată cu cît are ? Pînă și boierii ăi mari, ce zic eu, și regele, toți au grijile, necazurile, suferințele lor.

— Da' barem n-a știut ce-i aia foamea și frigul.

— Foamea, măicuță ? Nimica nu te roade mai mult ca necazul.

— Așa-i ! Și eu am trecut prin multe. Cît sînge rău i-a făcut Jagusia, că de copii, nu mai vorbesc...

— Lasă c-a avut copii buni, n-a pătimit nimic de pe urma lor, zise Jagata, oprindu-se din rugăciune.

— Vezi-ți mai bine de rugăciune ! mormăi Jagustynka. Ia uite la ea, se roagă și tot trage-ncoa' cu urechea, după noutăți !

— Păi, de-ar fi avut copii răi nu l-ar jeli atîta ! Ia-n ascultă-i numai !...

— Ehei, să-ți fi lăsat cineva atîta avere, ți-ai fi dat și sufletul din tine bocind, ai fi plîns de ți s-ar fi spart gîtlejul.

— Ssst ! făcu Jambrozy, să le liniștească. Uite-o pe Jagusia, vine-ncoa' !

Jagusia intră în odaie și se opri în mijloc, împietrită, fără glas.

Tocmai îl îmbrăcaseră pe Maciej într-o cămașă curată.

— A murit ! gemu ea în cele din urmă, uitîndu-se la el țintă, cu ochii măriți de groază.

Spaima o sugruma, îi tăia răsuflarea, iar inima parcă-i înghețase în piept.

— Nu știai ? întrebă Jambrozy blajin.

— Eu am dormit la mama și-abia adineauri a dat fuga Witek la mine să-mi spună. Și cum... chiar nu mai trăiește ? întrebă deodată, dîndu-se mai aproape de mort.

— De bună seamă, că doar nu de nuntă-l gătim, ci de îngropăciune.

Nu putea încă să priceapă, se rezemă de perete, căci un somn adînc i se părea că o apasă și că un vis rău o chinuie și nu se poate trezi, scăldată în sudori, pradă unei spaime chinuitoare. Mereu intra și ieșea din casă, neputîndu-și lua ochii de la mort,

apoi iar da să fugă şi rămînea locului, cînd n-alerga, afară, după casă, la pîrleaz, unde privea cîmpia, fără să vadă nimic, sau se aşeza pe prispă lîngă Jozia, care plîngea smulgîndu-şi părul şi urlînd jalnic :

— Tătuţăăă... ! Of, tătuţul meuuu...

Toată casa, toată ograda răsuna de aceste bocete sfîşietoare. Numai Jagna nu vărsa o lacrimă, nu scotea nici cel mai mic ţipăt, măcar că tremura din toate mădularele, şi-o durere grea îi apăsa pieptul ; umbla de colo-colo, cu faţa rătăcită, cu ochii arzîndu-i în cap de groază.

Noroc că Anna îşi venise în fire. Deşi mai plîngea încă, avea grijă de toate, dădea porunci ca de obicei, astfel încît, în clipa cînd sosiră fierarul cu nevastă-sa, era cu desăvîrşire stăpînă pe sine.

Magda izbucni în lacrimi, în schimb fierarul începu numaidecît să pună întrebări.

Ea îi povesti pe rînd cum se întîmplase.

— Bine că i-a dat Dumnezeu moarte uşoară ! murmură el.

— A suferit atîta, că i se cuvenea...

— Săracul, a fugit la moarte taman în cîmp !

— Aseară m-am uitat la el şi zăcea liniştit ca de obicei.

— Şi n-a zis nimic ? întrebă el, ţintuind-o cu ochii lui reci.

— Nici o vorbă ; l-am învelit cu plapuma, i-am dat să bea şi am plecat.

— Va să zică s-a sculat singur ! Poate că n-ar fi murit dacă l-ar fi vegheat cineva ! oftă Magda, între două gemete adînci.

— Jagusia a dormit la maică-sa, bătrîna-i greu bolnavă de-o bună bucată de vreme.

— Ei, ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus ! Sînt, iacă, vreo trei luni de cînd boleşte. Şi cine nu poate să se înzdrăvenească, mai bine să moară cît mai repede. Să-i mulţumim Domnului că i-a curmat chinurile, spuse el.

— Aşa-i ! Doar dumneata ştii cît au costat doctorii şi leacurile. Şi uite că la nimic n-a ajutat...

— Cînd eşti pe ducă, nici un doctor nu mai poate să-ţi facă nimic...

— Vai, şi ce om avut era şi ce gospodar, Isuse ! se văita Magda.

— Rău îmi pare de Antek, că n-a mai apucat să-l vază în ceasul morţii...

— Ei, nu-i un ţînc, n-are să plîngă. Eu zic să ne gîndim mai degrabă la îngropăciune.

— Că bine zici ! Of, şi Rocho, parcă-i un făcut, taman acu' ia-l de unde nu-i !

— Lasă c-o scoatem noi la capăt şi singuri. Fiţi pe pace, rînduiesc eu totul ! răspunse fierarul.

Avea o mutră îngrijorată ; sub ea însă ascundea altceva. Ofta, se jelea, îşi ştergea lacrimile, dar se ferea să privească în ochii cuiva. Se apucă să-i ajute lui Jambrozy şi să pregătească straiele de înmormîntare, şi în vremea aceasta scotocea prin cămară, printre valurile de pînză şi printre bulendre ; cotrobăi şi prin unghere, se cocoţă şi în pod, sub cuvînt că acolo se găseau ciubotele răposatului. Răsufla, bestia, de parcă ar fi avut în piept nu bojoci, ci nişte foale, şi se ruga în gura mare, mai tare chiar decît Jagata, pomenind binefacerile lui Boryna, dar ochii îi tot umblau prin casă, căutînd ceva, iar mîinile i se furişau pe sub perne, pipăiau lacome salteaua de paie.

În cele din urmă, Jagustynka i-o zise :

— Vezi să nu dai acolo de cevà tare. Dacă-l găseşti, ţine-l bine, că-i alunecos, să nu-ţi scape printre deşte...

— Cine are inimă de piatră, aceluia nu-i pasă de nimic, bombăni el şi din clipa aceea începu să caute pe faţă pe unde se nimerea, că nu-l luă în seamă nici pe Michal al organistului, care venise într-un suflet după Jambrozy.

— Hai la biserică ! strigă el. Avem patru copii de botezat.

— S-aştepte, n-am să las omul neprimenit !

— Du-te, Jambrozy, că-ţi ţiu eu locul ! îl îndemnă fierarul, ca să se descotorosească de el.

— M-am legat să fac treaba asta și trebuie s-o duc la bun sfîrșit. N-am să mai dau așa de repede peste un gospodar ca el. Pregătește tot ce trebuie la biserică, Michal, ține-mi locul și ai grijă de nași, să înconjoare altarul cu lumînările aprinse. O să-ți pice și ție cîțiva gologani. Vrea să se facă organist și nu-i în stare să dea ajutor nici măcar la un fleac de botez, zise el cu dispreț, după ce băiatul ieși.

Anna îi aduse pe Mateusz, să ia măsură pentru raclă.

— Să-i faci una ca lumea, măcar după moarte să se întindă și el în voie, spuse Jambrozy cu mîhnire.

— Doamne, cît a trăit nu-i ajungea tot pămîntu', și-uite, acu' încape între patru scînduri ! șopti Jagustynka, iar Jagata, întrerupîndu-și rugăciunea, oftă cu lacrimi în glas :

— A fost un om chivernisit, o să aibă parte de-o înmormîntare gospodărească, da' omu' sărac cine știe sub ce gard o să-și dea ultima suflare. Să ai parte de lumina veșnică ! și iar începu să bocească.

Mateusz dete din cap, măsură trupul mortului, murmură o rugăciune și ieși. Cu toate că era duminică, se apucă îndată de lucru. Unelte de dulgherie se găseau destule în casă, iar scîndurile de coșciug, niște blăni uscate de stejar, așteptau de multă vreme în pod.

Își înjghebă îndată un atelier în livadă și se puse pe treabă, îndemnîndu-l aprig la muncă și pe Pietrek, trimis în ajutor.

Era ziuă de-a binelea. Soarele se ridicase pe cer și ardea vesel, așa că după-prînz se lăsă o căldură mare. Livezile, cîmpiile, păreau că se scufundă încet în aburеala fierbinte a văzduhului încins.

Copacii, muiați de arșiță, își clătinau din cînd în cînd frunzele, așa cum pasărea cocoțată pe-o creangă își scutură aripile în aerul dogorîtor. O liniște sărbătorească învăluise satul. Doar rîndunelele ciripeau într-una, lunecînd ca nebunele peste întinderea iazului. Pe drumuri, prin vîrtejurile sure ale colbului, începuseră să se audă huruind căruțele celor din satele învecinate, care veneau la slujbă.

Din cînd în cînd, cîte cineva încetinea caii sau se oprea înaintea casei lui Boryna, unde se afla adunat întreg neamul lui îndurerat ; omul dădea bineţe şi ofta din rărunchi, privind înăuntru pe ferestrele şi uşile deschise.

Tot grijind mortul, Jambrozy se făcuse lac de apă. Scoaseră patul în livadă, aşternutul fusese întins pe garduri, cînd paracliserul începu să strige la Anna să aducă boabe de ienupăr, să tămîieze casa.

Dar ea nu-l auzi ; tot ştergîndu-şi lacrimile, care-i curgeau pe obraji în neştire, se uita mereu în lungul drumului, aşteptînd să-l vadă pe Antek picînd.

Dar timpul trecea ceas cu ceas şi el nu mai venea. În cele din urmă, vru să-l trimită pe Pietrek la oraş, să vadă ce-i cu el de nu mai soseşte.

— Are să omoare calul degeaba şi n-o să afle nimic !... zise Bylica bătrînul, care sosea în clipa aceea cu Weronka.

— Ăi de sus or fi ştiind ceva !

— De bună seamă... ştiu... dar azi la ei e-nchis, că-i duminică, şi-apoi, vorba aia, pînă nu ungi osia, nu se urneşte carul din loc.

— Nu mai pot să rabd ! se plînse ea soră-si.

— Ai să te bucuri iar de el, curînd-curînd ai să simţi iar ghearele bunătăţii lui, zise fierarul, privind spre Jagusia, care stătea lîngă perete.

— Usca-ţi-s-ar limba-n gură ! se stropşi ea la el.

— Ei, la naiba, cînd ai stat în fiare, picioarele nu te prea duc şi nu-i uşor să grăbeşti pasul, adause el cu venin, înfuriat că nu găsise banii.

Ea nu zise nimic şi îşi îndreptă iarăşi privirile în lungul drumului.

Tocmai începură să bată clopotele la biserică şi Jambrozy se grăbi să plece la slujbă, după ce porunci lui Witek să ungă bine cu grăsime cizmele lui Boryna, care erau aşa de uscate încît nu mai puteau să i le tragă pe picioare.

Fierarul porni undeva în sat, împreună cu Mateusz. Weronka plecă şi ea, luîndu-l şi pe taică-său şi pe copiii Annei. Nu rămaseră acasă decît femeile şi Witek, care ungea pe îndelete cizmele răposa-

tului, încălzindu-le bine la focul din vatră ; în răstimpuri băiatul dădea fuga să-şi mai vadă o dată stăpînul dus pe lumea cealaltă, ori pe Jozia, care ofta din ce în ce mai încet.

Pe drumuri nu se mai simţea nici o mişcare. Oamenii se înfundaseră cu toţii în lăcaşul bisericii. La Boryna domnea o linişte desăvîrşită ; din cînd în cînd numai, pe ferestrele deschise şi pe uşă, glasul Jagatei rostind rugăciunea morţilor răzbea ca un ciripit de pasăre, o dată cu rotocoalele de fum de ienupăr cu care Jagustynka tămîia casa şi tinda.

Nu mult după aceea începu şi slujba. Un zvon de cîntări începu să se audă dinspre biserică, în liniştea dinaintea amiezii, însoţite de glasul înalt, îndepărtat şi unduitor al orgii.

Nemaiputînd să-şi găsească nicăieri astîmpărul, Anna se duse în cele din urmă la pîrleaz, să mai spuie o rugăciune.

„A murit, vai, s-a prăpădit !“ cugeta ea cu amărăciune, numărînd boabele mătăniilor, dar cuvintele rugăciunii nu-i veneau pe buze decît foarte rar. O sumedenie de gînduri şi de temeri îi roiau în minte şi în inimă.

— Treize'ş'două de pogoane, şi păşuni, şi pădure, şi ce de acareturi, şi vite ! O avere ! oftă ea, îmbrăţişînd cu o privire plină de dragoste cîmpiile întinse, întreaga lume a lui Dumnezeu.

„Ce bine-ar fi să plătesc partea celorlalţi, să păstrez tot pămîntul şi să trăiesc cum a trăit tata !“ O mare mîndrie puse deodată stăpînire pe fiinţa ei : se uită drept în soare, avu un surîs plin de înţeles şi începu să murmure rugăciunea întreruptă, cu inima tresăltînd de dulci speranţe.

„N-am să dau o palmă de pămînt din partea care mi se cuvine ; şi jumate casa-i tot a mea, şi vacile de lapte nu le dau nici moartă“, îşi spuse ea, nu fără tristeţe.

Se mai rugă un timp, plimbîndu-şi privirile înlăcrămate peste ogoarele ce se întindeau în lumina soarelui, înveşmîntate în straiele lor aurii ; secara înspicată şi înaltă îşi legăna bărbile ruginii, orzul

întunecat lucea ca o apă adîncă, ovăzul verde-deschis, năpădit de firele galbene ale mustarului sălbatic, se legăna, înfiorîndu-se în aerul cald, liniştit. O pasăre mare plutea deasupra trifoiului ca aruncat peste colină asemeni unei broboade înflorate. Ici-colea, bobul străjuia pe marginea ogoarelor de cartofi, cu miile lui de ochi albi, iar prin viroage inul îşi arăta albastrul palid al florilor, ca ochii unui copil, clipind, orbiţi de soare.

Era o zi minunată, soarele bătea din ce în ce mai tare şi o boare călduţă, încărcată de mireasma nenumăratelor flori ce străluceau pretutindeni în grîne, sufla dinspre cîmpii cu o putere atît de dulce şi de dătătoare de viaţă, încît sufletul se umplea de fericire şi lacrimile ţîşneau singure din ochi.

— O, mamă sfîntă ! Sfîntă... şopti ea, plecîndu-şi capul.

Clopotul cel mic al bisericii ciripea în văzduh ca o păsăruică.

— Tu ţii în mîna ta tot pămîntul, Mîntuitorule ! Fie voia ta ! murmură ea cu înflăcărare, reluîndu-şi firul rugăciunii.

Undeva, nu prea departe, se auzi un trosnet ; ea se uită cu luare-aminte jur împrejur ; sub vişini, în picioare, rezemată de gard, o văzu pe Jagusia suspinînd cu tristeţe.

— O clipă n-ai linişte ! gemu Anna, biciuită de amintiri, ca de nişte urzici usturătoare.

„Da, e drept, şi ea are partea ei de moştenire, îşi aduse aminte. Şase pogoane întregi ! Hoaţa !“ Inima i se strînse de mînie. Se întoarse cu spatele, dar nu mai putu să-şi urmeze rugăciunea ; jignirile, vechile ei suferinţe tăbărîră pe ea ca nişte cîini răi.

Amiaza se scurgea încet, umbre subţiratice începeau să se întindă pe după copaci şi case. În grînele aplecate puţin spre soare cîrsteii ţistuiau, cîte-un bîtlan ţipa din loc în loc, prepeliţele şi ele se chemau pe limba lor.

Şi-n vremea asta căldura creştea, arzînd fără milă.

Slujba se termină curînd şi din ce în ce mai multe femei se vedeau oprindu-se pe malul eleşteului,

așezîndu-se jos și scoțîndu-și încălțările. Drumurile se umpluseră de oameni, de căruțe, de larmă, și Anna se întoarse iute în casă.

Boryna era acum gata îmbrăcat.

Ședea întins în mijlocul casei, pe-o laviță lungă, acoperită de-o pînză și înconjurat de lumînări aprinse. Era spălat, pieptănat, ras și doar pe obraz avea o tăietură lungă de la briceagul lui Jambrozy, pe care acesta o lipise cu o bucățică de hîrtie. Era îmbrăcat în straiele lui cele mai bune : sumanul alb, cumpărat cînd se însurase cu Jagusia, pantalonii vărgați și cizmele ca noi.

În mîinile învîrtoșate de muncă și uscate ținea o iconiță a Sfintei Fecioare de la Czenstochowa ; sub masă se afla o albie plină cu apă, care mai răcorea aerul, iar în ulcele de lut ardea rășină de brad, umplînd încăperea cu un fum siniliu, prin care moartea se înălța în toată măreția ei înfricoșătoare.

Astfel zăcea solemn, în această tăcere cadaverică, Maciej Boryna, om drept și destoinic, adevărat creștin, gospodar din moși-strămoși, cel mai avut om din sat.

Pentru cea din urmă oară își odihnea trupul ostenit sub acoperișul părintesc, ca o pasăre gata să plece, să-și ia zborul la cer, să pornească spre locul unde din vecii vecilor toată suflarea se duce.

Era gata să-și ia rămas-bun de la ai săi și de la cunoscuți, gata pentru călătoria cea de pe urmă.

Sufletul lui și îngenunchease înaintea Atotputernicului. Numai trupul său nevolnic, numai rămășițele lui pămîntești, golite de suflarea ce-i da viață, zăcea, între lumini, fum și murmurul neîntrerupt al rugilor ; ai fi zis că un zîmbet ușor îi flutura neîntrerupt pe față.

Oamenii veneau mereu, într-un șir nesfîrșit ; cîte unul se oprea, ofta jalnic, un altul se bătea cu pumnul în piept, rugîndu-se fierbinte, alții rămîneau pe gînduri, clătinînd triști din cap, ștergîndu-și lacrimi grele și amare. Murmurul rugăciunilor, sughițurile de plîns înnăbușite, vorbele întretăiate de suspine, răsunau ca șiroiala aspră a ploilor de

toamnă. Oamenii intrau şi ieşeau necontenit; gospodari şi clăcaşi, femei şi fete, bătrîni şi tineri, întreg satul se îmbulzea în casă şi în tindă, iar pe la ferești se înghesuiau aşa de mulţi copii, făcînd atîtea năzbîtii, încît Witek, neputînd să-i mai alunge, puse pe ei cîinele; dar Lapa nu-l asculta, se ţinea scai de Jozka, ori alerga în jurul casei, urlînd ca un prost.

Moartea lui Boryna apăsa întreg satul. Ziua era frumoasă, cu soare, îmbătată de mirosul primăverii şi nespus de plăcută; totuşi o tristeţe nelămurită învăluia casele şi o tăcere se aşternuse, grea, pe drumuri. Oamenii umblau îngînduraţi, fără chef, foarte abătuţi. Oftau cu amărăciune şi dădeau din mîini a descurajare, cugetînd la soarta tristă a omului.

Mulţi dintre ei, care fuseseră prieteni cu răposatul, şedeau în faţa casei, unde cîteva femei o mîngîiau pe Anna, pe Magda şi pe Jozka, plîngînd din toată inima, la un loc cu ele, şi jeluindu-le deopotrivă.

Jagusia era singura de care nimeni nu se apropia cu o vorbă bună şi alintătoare. Se vede că nici ea nu simţea nevoia să fie căinată; dar părăsirea aceasta o durea, aşa că se duse în livadă şi, ascunzîndu-se într-un desiş, rămase acolo ceasuri întregi, ascultînd bătăile de ciocan ale lui Mateusz care înjgheba racla.

— Şi mai îndrăzneşte să se arate în ochii oamenilor! spuse mînioasă, în urma ei, primărița.

— Las-o-n pace! Nu-i vreme să ne mai aducem aminte de asta, vorbi careva.

— Numai Dumnezeu poate s-o judece! adăugă Anna potolită.

— Las'că primarele o despăgubi-o pentru toate cîte pătimeşte ea din partea oamenilor! rînji fierarul.

Noroc că morarul trimise pe cineva să-l cheme la el, că primărița se şi umflase în pene ca un curcan, gata să se ia la harţă.

Fierarul izbucni într-un hohot de rîs răsunător şi plecă. Femeile rămaseră pe loc, mai vorbind de una, de alta, cu glasuri tot mai scăzute şi mai somnoroase, de supărare ori de căldura care ajunsese

de nesuferit. O zăpușeală mare se lăsase. Nu adia nici o boare de vînt, nici o frunză nu se clătina, nici un fir de iarbă nu se mișca ; și, cu toate că trecuse destulă vreme de la amiază, soarele dogorea ca un foc viu și ardea așa de tare încît rășina se scurgea de pe pereți ca niște lacrimi, iar ierburile, florile se pleoșteau, ofilindu-se.

Deodată, se auzi un muget lung, trist ; de cealaltă parte a eleșteului un țăran trăgea de funie o vacă.

— Să știi c-o duce la buhaiul părintelui ! zise Ploszka, urmărind cu privirile vita care se smulgea în funie.

— Morarul mugește și mai tare, dar el mugește de furie ! spuse Jagustynka, însă nimeni nu mai avea chef de vorbă.

Femeile stăteau zbîrlite ca niște cloști în țărînă, abia mai trăgîndu-și sufletul de zăduf. Le înmuiase arșița, tăcerea și glasul plîngăreț, neîntrerupt al Jagatei, care se ruga la căpătîiul mortului.

Abia cînd clopotele bătură de vecernie se împrăștiară pe la casele lor, iar Anna trimise după fierar, să meargă cu ea împreună la preot pentru rînduirea înmormîntării.

Witek se întoarse repede, dar singur.

— Mi-a fost frică să m-apropii : Michal stă cu moșierul la morar și beau ceai, spuse el cu însuflețire.

— Cu moșierul ?

— Da, păi ce, nu-l cunosc ? Beau ceai și mănîncă plăcinte. Am văzut cu ochii mei. Armăsarii stau la umbră și bat din copite.

Ea rămase mirată. După vecernie, fără să-l mai aștepte pe fierar, se gătì cu ce avea mai bun și se duse la preot împreună cu Magda.

Sfinția-sa nu era în casă, deși ușile și ferestrele erau larg deschise ; se așezară jos să-l aștepte, dar după cîtva timp veni slujnica să le spună că părintele e în ogradă și că le așteaptă acolo.

Părintele stătea la umbră lîngă gard. În mijlocul curții, un țăran ținea de funie o vacă frumoasă, în

jurul căreia se învîrtea mugind un buhai enorm, pe care argatul abia îl mai ţinea de lanţ.

— Walek, mai aşteaptă, să se întărîte de-a binelea ! îi strigă sfinţia-sa şi, ştergîndu-şi chelia asudată, chemă la el femeile şi începu să le descoasă, să le consoleze şi să le îmbărbăteze cu vorbe bune.

Dar cînd îl întrebară de înmormîntare şi de preţ, el le întrerupse, spunînd nerăbdător :

— Ne înţelegem noi pe urmă. Eu nu jupoi oamenii. Maciej a fost cel mai mare gospodar din sat, aşa că şi înmormîntarea lui trebuie să fie nu ca oricare. Aţi auzit ? Nu ca oricare ! repetă el cu vocea lui morocănoasă.

Ele căzură smerite la picioarele lui, necutezînd să-l mai întrebe nimic.

— Staţi că v-arăt eu, ştrengarilor ! zbieră el la băieţii organistului, care se zgîiau pe după gard. Ei, vă place buhaiul meu ?

— Straşnic ! E mai bun decît al morarului, spuse Anna.

— Buhaiul lui pe lîngă al meu e ca un bou înhămat la trăsură ! Ia uitaţi-vă la el ! — Şi le conduse mai aproape, mîngîind cu drag buhaiul care începuse să se repeadă ca turbat la vacă. — Ce grumaz ! Ce spinare, ce piept ! Zmeu, nu buhai ! exclamă el nemaiîncăpîndu-şi în piele de mîndrie.

— Zău dacă am mai văzut un taur ca ăsta !

— Păi, cum altfel ? E de cea mai bună rasă olandeză, mă costă trei sute de ruble.

— Aşa de mult ? ! făcură ele uimite.

— Nici un ban mai puţin ! Walek, ia dă-i drumul... Dar mai încet, că vaca-i cam slăbuţă... O să prindă dintr-o dată... E scump nu zic, dar eu nu iau decît o rublă şi douăzeci de groşi de bucată, să-şi prăsească oamenii vaci de soi. Moraru-i supărat pe mine, dar vă spui că m-am săturat de mîţele pe care vi le dă buhaiul lui. Ţine vaca de bot, mă, gură-cască, aşa ! să nu se smucească ! ţipă el la ţăran. Ei, duceţi-vă cu Dumnezeu, se întoarse el spre femei, care, ruşinate, îşi întorseseră capetele în altă parte.

Şi mîine îl ducem pe răposat la biserică ! mai strigă el în urma lor, apucîndu-se să-i ajute omului care abia mai ţinea vaca. Ai să-mi mulţumeşti pentru viţel, să vezi ! O să ai un viţel cum n-ai mai văzut în viaţa ta ! Walek, hai, plimbă-l un pic, să se mai răcorească, măcar că pentru un balaur ca el treaba asta-i o nimica toată, îl lăuda sfinţia-sa.

Femeile se duseră la organist, căci şi cu el trebuiau să se tocmească pentru înmormîntare. Nevasta organistului le dădu să bea cafea, le ţinu niţeluş de vorbă, astfel că în clipa în care plecară spre casă se făcuse aproape seară şi vitele se întorceau de la păşune.

Pan Jacek stătea în faţa cerdacului cu Mateusz şi, pufăind din lulea, se tocmea cu el să taie lemne pentru casa lui Stacho.

Dar Mateusz nu părea prea încîntat şi se tot codea.

— Lemnele le tai eu, nu-i mare lucru, dar pot să durez casa ? Dacă-mi vine să-mi iau lumea-n cap şi plec ? Mi s-a făcut lehamite de satul ăsta... Nici eu nu ştiu cum s-o mai întorc !... vorbea el, uitîndu-se după Jagusia, care mulgea vaca lîngă ocol. După ce termin coşciugul, mai stăm de vorbă, zise el grăbit şi plecă.

Pan Jacek intră în odaia în care era întins răposatul şi spuse o rugăciune lungă şi plină de simţire, ştergîndu-şi într-una lacrimile care-i curgeau şiroaie pe obraji.

— Măcar de i-ar semăna feciorii ! zise el în cele din urmă, întorcîndu-se spre Anna. Era un om bun, un adevărat polonez. A fost alături de noi în timpul răscoalei, a intrat de bunăvoie în partidul nostru, n-a precupeţit nici o osteneală. L-am văzut la treabă. Şi-acu', uite, a pierit din pricina noastră !... Parc-am fi blestemaţi, zău ! adăugă el, vorbindu-şi mai mult sieşi.

Cu toate că ea nu pricepuse totul, îi căzu la picioare, mulţumind pentru laudele aduse răposatului.

— Lasă astea ! Sînt şi eu un om ca dumneata ! protestă el, înciudat. Prostuţă ! Moşierii nu-s sfinţi !

Se mai uită o dată la Boryna, își aprinse pipa de la o lumînare și ieși, fără a mai răspunde la salutul fierarului, care tocmai intra în tindă.

— Te ții cam fudul azi, calicule ! bodogăni fierarul în urma lui cu glas răutăcios și, cum avea chef, se așeză lîngă nevastă-sa, cu care începu să șușotească. Am dat peste un chilipir ! Auzi Magdus, boierul vrea să se împace cu satul. Zice că să-l ajut eu. O să ne-alegem și noi cu ceva din treaba asta. Dar să nu scapi o vorbă, femeie, că sînt la mijloc lucruri mari !

Se duse să se mai uite la mort, se învîrti cît se mai învîrti prin casă, apoi dădu fuga în sat, să adune oamenii la cîrciumă, să se sfătuiască cu ei.

Era pe înserate. Văpăile amurgului se stingeau ca niște fiare ruginite presărate cu cenușă și numai pe alocuri strălucea cîte-un nor umflat de limpezimea aurită a asfințitului.

Cînd se întunecă de-a binelea și treburile gospodăriei li se terminară, toți ai casei se strînseră iarăși lîngă mort. Lumînările aprinse, cărora Jambrozy le reteza din cînd în cînd feștilele arse, răspîndeau din ce în ce mai multă lumină la căpătîiul mortului. Jambrozy citea din carte și toți cei de față îi repetau cuvintele, jelindu-se.

Cum înăuntru era cam strîmt și aerul se făcuse înnăbușitor, ceilalți, vecinii, îngenuncheau afară, în dreptul ferestrelor și murmurau tărăgănat și trist rugăciunile, încît ai fi zis că toată livada cînta.

Noaptea se tîra încet peste fire, iar liniștea cuprinsese totul în mrejele ei. Unii se și duceau la culcare. Prin livezi se vedeau petele albe ale așternuturilor. Lămpile din case se stingeau una cîte una. Și totuși în cîntatul cocoșilor era ceva neliniștitor și se lăsa o tăcere așa de fierbinte, de apăsătoare, de parcă vestea o schimbare de vreme.

Cei rămași la căpătîiul lui Boryna cîntară pînă tîrziu. După ce plecară pe la casele lor, la căpătîiul mortului nu mai rămaseră decît Jambrozy și Jagata.

La început cîntară cu glas tare, dar cînd toată mișcarea încetă și tăcerea de nepătruns a nopții

se abătu peste lume, somnul îi birui : moţăiau, cîntînd din ce în ce mai încet şi mai fornăit ; nu se treziră nici cînd Lapa intră şi, scheunînd uşor, se apucă să lingă cizmele date cu grăsime ale răposatului.

Pe la miezul nopţii o pîclă groasă se aşternu peste lume, stelele se ascunseră îndărătul norilor învălmăşiţi şi liniştea se făcu şi mai adîncă. Doar cîte-un copac se înfiora din cînd în cînd, foşnind cu un geamăt uşor, sau vreun glas ciudat răsuna dincotrova, un glas care nu era nici strigăt, nici vaiet, nici chemare îndepărtată, şi care pierea nu se ştie unde...

Satul zăcea cufundat într-un somn adînc, parcă în stratul cel mai de la fund al beznei. Numai casa lui Boryna arunca o lucire palidă în prăpastia nemăsurată a nopţii. Pe ferestrele deschise, trupul lui Maciej se vedea culcat între luminile galbene, învăluit în fumul tămîii, ca într-un nor albăstriu. Jambrozy şi Jagata îşi sprijiniseră capul de năsălie şi dormeau de-a binelea ; casa se cutremura de sforăiturile lor.

Dar această scurtă noapte de vară trecu repede, ca şi cum s-ar fi grăbit să ajungă undeva înainte de cîntatul cocoşilor ; lumînările se mistuiră una după alta, stingîndu-se ca nişte ochi osteniţi care au privit prea mult mortul, încît în zori nu mai rămase decît cea mai groasă, strălucind ca un drug de aur.

Dimineaţa sură, neguroasă, se tîra leneşă dinspre cîmpie, uitîndu-se în casă drept în faţa lui Boryna, care parcă s-ar fi înviorat puţin, ca trezit dintr-un somn greu şi, încordîndu-şi auzul la cele dintîi ciripituri din cuiburi, ar fi privit printre pleoapele înnegrite zorii, aurora îndepărtată.

Lumina zorilor creştea şi se răspîndea ca o pulbere fină de zăpadă.

Cerul se înseninä ca o pînză înălbită, întinsă la soare ; o boare răcoroasă sufla dinspre cîmpuri ; iazul suspina legănat de visările lui ; sub putregaiul întunecat al nopţii, pădurile se desenau ca nişte

nori de smoală ridicaţi din pămînt ; arbori răzleţi îşi întindeau ramurile în văzduhul vînăt, ca nişte smocuri de pene negre ; sosi îndată şi prima adiere de vînt, care ciufuli livezile, plimbînd o undă de răcoare peste cei ce dormeau întinşi pe prispă.

Dar foarte puţini se treziră şi deschiseră ochii. Toţi leneveau ca după o sărbătoare sau după o zi de iarmaroc.

Ziua însăşi se arăta încet, însă ceţoasă, mohorîtă ; soarele nu se ivise încă, dar ciocîrliile îşi şi aruncau în slăvi rugile lor, apele clipoceau mai tare, grînele se legănau, plecîndu-şi de haturi şi drumuri spicele încărcate ; prin ţarcuri oile behăiau nostalgic, în alte părţi gîştele gîgîiau, cocoşii trîmbiţau din răsputeri, curînd se auziră şi ţipete omeneşti, scîrţîit de porţi, nechezat de cai, zarva şi larma celor ce se deştepteau. Satul întreg se trezea şi se înhăma la munca cea de zi cu zi. Numai la Boryna domnea aceeaşi linişte şi încremenire.

Adormiseră greu, de jale, de tristeţe, că sforăitul lor se mai auzea şi acum pînă în fundul ogrăzii.

Arar, cîte-o răbufnire de vînt intra pe uşile şi pe geamurile deschise, învîrtindu-se prin casă cu un şuierat prelung, în zadar resfirînd părul mortului, în zadar făcînd să pîlpîie para ultimei lumînări.

Boryna nu se mişca, nu se trezea de fel, nu se ridica să plece la muncă, nici să-i trimită la cîmp pe-ai casei : zăcea neclintit, tăcut, încremenit ca o stană de piatră, surd la toate.

Vîntul începu să sufle cu şi mai multă tărie, năpustindu-se în livadă, şi totul se legăna, foşnea, tremura, ca şi cum ar fi vrut să privească faţa vînătă a lui Boryna ; se uita la el ziua ceţoasă, se uitau copacii care se clătinau, iar nalbele înalte, mlădioase, ca fetele mari, se înclinau la geam, făcînd plecăciuni adînci ; uneori, cîte-o albină năvălea zumzăind înăuntru, cîte-un fluture se repezea orbit de lumînare, cîte-o rîndunică se rătăcea prin casă, ciripind cu teamă, o muscă zbura bîzîind, o broască se tîra pe jos şi fel de fel de făpturi ale lui

Dumnezeu mișunau încoace și încolo și, o dată cu ele, în casă pătrundeau zvonuri nelămurite, zumzete, foșnete, piuituri, ca un singur glas al durerii sincere și adînci.

A murit ! A murit ! A murit !

Și toată suflarea se înfiora, suspina, gemea, stăpînită de o jale crudă, înnăbușită ; apoi, deodată, totul împietri într-o așteptare neliniștită, vîntul stătu, toată făptura își ținu răsuflarea și se trînti cu fața la pămînt în țărînă, căci, iacă, din cenușa zorilor, soarele țîșni roșu, enorm, se înălță iute deasupra firii, o îmbrățișă o dată cu privirea lui împărătească și pieri în norii învălmășiți.

Văzduhul se posomorî și, cît ai zice *Tatăl nostru*, o ploaie deasă, caldă, cu stropi grei, începu să cadă ; curînd ogoarele, livezile prinseră a răsuna sub biciuirea aceasta neîntreruptă.

Se răcorise de-a binelea, o mireasmă puternică scălda drumurile, păsările începură să cînte și din această pulbere de apă, cenușie, tremurătoare, ce se așternuse peste lume, băură grînele însetate, băură frunzele veștede, băură arborii, băură și gîtlejurile uscate ale pîraielor și tot pămîntul pîrjolit : toată firea sorbi cu desfătare, răsuflînd împăcată :

— Bogdaproste, soră ploaie ! Bodgaproste, frate nor ! Bogdaproste !

Ploaia, întețindu-se, o trezi pe Anna, care dormea chiar lîngă geam. Ea sări în picioare cea dintîi.

Alergă spre grajd, țipînd :

— Pietrek, scoal' că plouă ! Fugi repede și strînge lucerna, să nu se strice ! Witek, trîntorule ! Du vacile la păscut ! Ăilalți au și plecat cu vitele ! striga ea în gura mare, dînd drumul gîștelor care alergau, gîgîind vesel, să se bălăcească prin bălțoace.

Se duse apoi să vadă de vaci și tocmai alunga porcii în ogradă, cînd se pomeni în poartă cu fierarul ; hotărîră împreună ce trebuiau să cumpere pentru praznicul de a doua zi, fierarul luă bani, gata să plece la tîrg. Se și urcase în brișcă, pe capră, cînd o chemă pe Anna și-i spuse în șoaptă :

— Dă-mi jumătate, n-am să suflu o vorbuliță că ai luat gologanii bătrînului. Să ne înțelegem între noi, cu frumosul !

Ea se făcu roșie ca sfecla și zbieră înfuriată :

— Poți să latri cît pofteşti ! Ia te uită la dumnealui ! Ce crezi, că toată lumea-i ca dumneata, gata să facă rău ?

Fierarul o fulgeră cu privirea, se trase de mustață și dete bici cailor.

Anna se puse îndată pe treabă. Avea atîtea de făcut, că trebuia să-și adune toate puterile și să dea zor ca să răzbească. În clipa următoare, glasul ei poruncitor făcu să răsune curtea, ca-n fiece zi.

Aprinseră alte două lumînări la căpătîiul lui Boryna și-l acoperiră cu un linţoliu. Jagata înșira mereu la rugăciuni, presărînd din cînd în cînd boabe de ienupăr peste tăciunii încinși.

Jagusia se întoarse de la maică-sa abia pe la prînz, dar fiindcă mortul o înspăimînta, umbla năucă prin curte ; făcea ce făcea și trecea pe la Mateusz, care se mutase cu lucrul în fundul ogrăzii ; isprăvise coșciugul și tocmai vopsea pe el crucea, cînd Jagna se opri în ușa grajdului.

Tăcea și se uita cu groază la capacul negru al coșciugului.

— Ai rămas văduvă, Jagusia, ai rămas văduvă ! murmură el, căinînd-o.

— Da, răspunse ea în șoaptă, cu voce plînsă.

Mateusz o privea blajin. Jagusia se trăsese la față, era palidă ca o azimă și jalnică la înfățișare, ca un copil bătut.

— Așa-i soarta omului ! oftă el mîhnit.

— Da, am rămas văduvă ! Văduvă ! repeta ea și lacrimile îi umplură ochii albaștri. Încă puțin și hohote de plîns i-ar fi rupt pieptul. Fugi în dosul casei și, fără să ție seama de ploaie, plînse acolo multă vreme și atît de sfîșietor, încît Anna o duse ea însăși în casă, încercînd s-o liniștească și s-o mîngîie.

— La ce să mai plîngi ? Nici nouă nu ni-i ușor, d-apăi ție, biata de tine, cum să nu-ți fie greu ! zise ea cu blîndețe.

— Lacrimile-s lacrimi, dar nu trece un an și-am să-ți cînt iar la nuntă ! spuse, după cum îi era obiceiul, Jagustynka.

— Nu-i vremea acum de șagă ! o ceartă Anna.

— Ăsta-i adevărul curat ! Nu-i tînără ? Nu-i frumoasă ? Nu-i bogată ? Păi, de-aci-nainte cu bățul are să se apere de flăcăi.

Jagna nu răspunse, iar Anna se duse cu mîncare la porci, apoi iar se uită în lungul drumului.

„Ce să se fi întîmplat ? se gîndea ea îngrijorată. Doar trebuiau să-i dea drumul încă de sîmbătă și, uite, azi e luni și nimic !"

Dar nu era vremea să-și facă sînge rău, trebuia să acopere restul fînului și lucerna, căci ploaia cădea acuma într-una, fără încetare.

La puțină vreme după amiază sosi părintele cu organistul ; cioclii aduseră lumînări și o mulțime de lume se strînse. Îl puseră pe Boryna în sicriu, Mateusz îl bătu în cuie, preotul spuse rugăciunea, îl stropi cu agheasmă și-l duseră la biserică, cîntînd încetișor. Jambrozy și începuse să tragă clopotele.

Cînd se înapoiară de la slujbă, casa era atît de de pustie și de tristă, încît Jozka începu să bocească, iar Anna îi spuse Jagustynkăi, care mătura casa :

— De multă vreme nu mai era decît un hoit, dar tot se simțea că stăpînu-i în casă.

— Las-că vine el Antek, și-o să aveți stăpîn, făcu bătrîna, ca să se puie bine de pe-acum cu Anna.

— Barem de s-ar întoarce mai degrabă ! suspină ea cu amărăciune.

Dar cum ceața cenușie și umedă învăluia pămîntul și ploaia cădea mereu, își șterse lacrimile, oftă de cîteva ori și iar începu să-i zorească la treabă pe-ai casei.

— Hai, gata, acum la treabă toată lumea ! Oricît de mare ar fi un om, cînd moare e ca piatra care se duce la fundul mării adînci : nimeni nu-l mai

scoate afară, iar pămîntul n-aşteaptă, trebuie să ai grijă de el.

Şi-i mînă pe toţi peste pîrleaz la săpat cartofii. În casă nu rămase decît Joska, să păzească copiii ; de altminteri, ea era aproape bolnavă de durere, nu mai izbutea să-şi vie în fire. Lapa şedea de pază lîngă ea, n-o părăsea nici o clipă, ca şi barza lui Witek, care făcea de santinelă în tindă, cocoţată într-un picior.

Ploaia nu contenea o clipă ; cădea măruntă, deasă şi caldă. Păsările nu mai cîntau, toate făpturile se cufundaseră în tăcere ; întreaga fire căzuse într-o muţenie toropită, ca şi cum ar fi tras cu urechea la picuratul neîncetat al ploii. Ici-colo numai, se auzea gîgîitul gîştelor, care se bălăceau prin băltoacele viorii, pline de spuma bulbocilor.

Abia pe la chindie soarele se arătă, arzător, făcînd să scapere focuri purpurii în picăturile de apă şi în băltoace.

— Pe mîine o să avem vreme frumoasă ! spuneau cei ce se întorceau de la cîmp.

— De-ar mai cădea o ploaie ca asta ! E aur curat, nu alta !

— Cartofii aveau mare trebuinţă de apă.

— Parcă ovăzul nu se sfărogise !

— Le-a dat viaţă la toate !

— De-ar cădea aşa măcar vreo trei zile ! oftă cineva.

Şi, într-adevăr, ploaia bătu astfel pămîntul, deasă, potolită şi lină, pînă la căderea nopţii. Oamenii rămaseră în faţa caselor, desfătîndu-se, trăgînd în piept aerul proaspăt, îmblăsămat. Băieţii lui Gulbas chemară fetele şi băieţii, să se ducă la marginea satului, pe colină, să se joace, să aprindă focuri, căci era ajunul Sfîntului Ioan. Dar cum se întunecase şi vremea nu era prielnică, numai cîţiva se lăsară ispitiţi şi, ici-colo doar, se vedea pîlpîind cîte-un foculeţ.

Witek vorbise încă de cu seară cu Jozia, să se ducă împreună la focuri, dar ea îi spusese amărîtă :

— Nu, nu merg, n-am chef de petrecere : mi-e lehamite de toate...

— Dar nu facem decît să aprindem focul, să sărim peste el şi venim iute-napoi, o rugase Witek.

— Stai acasă, că de nu, te spui Annei ! îl amenințase ea.

Totuşi băiatul o şterse pe furiş şi nu ne întoarse decît după cină, flămînd, plin de noroi, ca un drac ; ploaia nu încetase o clipă, avea să cadă toată noaptea şi abia a doua zi, tîrziu de tot, pe cînd oamenii se adunau la slujba religioasă pentru pomenirea sufletului lui Boryna, încetă de-a binelea.

Soarele însă tot nu se ivi ; o pîclă cenuşie învelea lumea, şi în pîcla aceasta cîmpiile, livezile păreau mai verzi, apele curgeau mai argintii. Aerul era răcoros, înviorător, înmiresmat ; la cea mai mică adiere, stropi de rouă se scuturau din belşug, păsările ciripeau înnebunite, cîinii lătrau vesel, gonind pe drumuri de-a valma cu ştrengarii şi toate glasurile acestea limpezi răsunau voioase şi pînă şi ţărîna îmbibată de ploaie, plină de puteri, părea că fierbe într-o creştere de nestăvilit.

În biserică părintele ţinu slujba înmormîntării, apoi se aşeză pe băncile din faţa marelui altar, împreună cu preotul din Slupia şi cu organistul, şi începură tustrei cîntări latineşti.

Boryna trona sus, întins pe năsălie, înconjurat de un crîng alb de lumînări arzînde şi de norodul care îngenunchease umil şi se ruga, ascultînd litaniile lungi, care uneori se umflau într-un strigăt atît de teribil, încît părul se ridica măciucă pe cap şi inimile se strîngeau de groază ; alteori scădeau pînă se făceau ca nişte suspine joase, potolite, pătrunzătoare, că sufletul îţi îngheţa şi lacrimi îţi curgeau din ochi în neştire ; apoi cîntările iar se avîntau la cer, într-un zbor falnic, asemeni unor glasuri divine, îngereşti, sau ca nişte chemări de veşnică fericire, iar credincioşii oftau din greu, ştergîndu-şi ochii, şi mulţi izbucneau în plînsete înduioşătoare.

Aceasta ţinu cam un ceas. Cînd isprăviră, se iscă o zarvă mare, oamenii se ridicară şi Jambrozy în-

cepu să strîngă lumînările din jurul năsăliei şi să le împartă credincioşilor. Preotul cînta încă lîngă sicriu, îl tămîia, şi aerul se făcuse albastru de atîta fum, apoi stropi mortul cu agheasmă, mai scoase o ultimă notă şi porni spre uşă, după cruce.

Biserica se zgudui de ţipete, de plînsete şi de gemete ; gospodarii de frunte ai satului şi ridicau coşciugul, pe care îl duseră pînă la carul umplut cu paie. Jagustynka strecură pe furiş, sub paie, să n-o vadă sfinţia-sa, o pîine înfăşurată într-un ştergar curat. Pietrek apucă scurt hăţurile, pocni din bici şi se întoarse nerăbdător spre cele două feţe bisericeşti.

Clopotele începură să bată jalnic, prapurile fură scoase, lumînările aprinse, Stacho înălţă crucea, iar preoţii începură : *Miserere mei, Deus* [1].

Teribila litanie, cîntarea morţilor, se revărsă deasupra mulţimii cu o tristeţe nesfîrşită, cutremurătoare.

O luară încet pe drumul cu plopi spre ţintirim.

Prapurul negru cu cap de mort fîlfîi în vînt ca o pasăre a groazei şi porni înainte ; în urmă luci crucea de argint şi se deschise o pîrtie lungă, pe care enoriaşii înaintau cu lumînări aprinse în mîini. Apoi veneau preoţii îmbrăcaţi în odăjdiile lor negre.

Carul mergea în mijlocul alaiului. Sicriul era aşezat sus pe paie, aşa încît toţi îl aveau mereu în faţa ochilor. Îndată în urma lui venea tot neamul lui Boryna, bocind într-una, iar pe de lături şi pe oriunde se găsea un locşor se înghesuia tot satul, păşind trist, tăcut.

Nimeni nu rămăsese acasă, nici măcar bolnavii şi betegii.

Cerul înnourat, cenuşiu, atîrna jos, sprijinit parcă pe plopii înalţi, aplecaţi peste drum. Toate în jur încremeniseră, aplecate înainte, ca şi cum ar fi ascultat cîntările de moarte. Şi cînd vîntul bătea, făcînd să se legene pomii, picăturile de apă cădeau ca nişte lacrimi amare şi mute, grînele îşi legănau

[1] Doamne, miluieşte-ne.

lin spicele grele, lăsîndu-se tot mai jos, ca şi cum ar fi îngenuncheat la picioarele gospodarului mort, într-o ultimă şi smerită închinare.

Cîntările preoţilor se topiseră parcă în văzduh şi o linişte crudă pogorî în suflete. Doar clopotele gemeau mereu, înălţîndu-şi dangătul lor de moarte, trimiţînd nu ştiu ce chemări spre cerul întunecat, spre păduri, spre zarea neguroasă ; ciocîrliile ciripeau peste pămînturi, care scîrţîia uneori, steagurile pocneau în vînt, noroiul ţîşnea sub picioare, iar bocetele jalnice ale orfanelor răsunau fără întrerupere.

— *Miserere mei, Deus,* intonă iar preotul.

Răspunse cel din Slupia, împreună cu organistul şi cu fierarul, care ţinea deasupra preoţilor o umbrelă, căci iar începuse să bureze.

Şi cîntările lor erau atît de jalnice şi de deznădăjduite, că inimile îngheţau, iar privirile, înspăimîntate, rătăcite în neputinţa lor, alergau departe peste cîmpii, cerînd milă şi îndurare cerului plumburiu. Feţele păleau, sufletele se frămîntau, chinuite, un fior de groază străbătea gloata de credincioşi, răsuflările erau mai grele, mai gîfîite, unii îşi şi ştergeau lacrimile, murmurau rugăciuni cu buzele învineţite, bătîndu-se în piept, pocăindu-se. O jale copleşitoare îi cuprinsese pe toţi, păreri de rău nesfîrşite le rodeau inimile deznădăjduite ; gînduri negre, suspine neliniştite îi învăluiau ca un fum acru.

Isuse, îndură-te de noi, Isuse ! Ai milă de noi păcătoşii !

O, soartă omenească, soartă potrivnică !

Ce s-alege din toată truda şi zbaterea ta ? Ce s-alege din această viaţă omenească, care se topeşte ca neaua şi nu mai lasă nici o urmă, că nici odraslele tale nu te mai pomenesc ?

Totu-i durere, lacrimi, chin...

Şi ce-i fericirea, bunătatea, nădejdea ?

Fum, putregai, deşertăciune, nimic ! Şi ce eşti tu însuţi, omule ? Tu, care te făleşti şi te înalţi trufaş peste toate dobitoacele ?

Tu eşti ca vîntul care nu ştie de unde vine, pentru ce se frămîntă şi încotro piere...

Şi tu, omule, te socoţi stăpînul întregii lumi ?

Raiul pe pămînt să-l ai, şi tot trebuie să-l părăseşti într-o zi.

Toată puterea să fie a ta, şi moartea într-o zi ţi-o răpeşte.

Înţelept să fii, cel mai înţelept, şi te vei întoarce în pămînt să putrezeşti.

Şi n-ai să poţi înfrînge soarta, sărmane, n-ai să birui moartea, nu !

Că tu eşti fără apărare, becisnic şi sterp, ca o biată frunză dusă de vînt.

Că în ghearele morţii, omule, tu eşti ca puiul păsării luat din cuib, care ciripeşte vesel, dă din aripi, piuie, dar nu ştie că o gheară haină îl pîndeşte să-l strîngă de gît, să-i curme viaţa cea dulce şi plină de desfătări.

O, suflete, de ce mai porţi povara ăstui lut netrebnic, de ce ?

Aşa simţea norodul, aşa cugeta el în sufletul lui, privind cu mîhnire ogoarele verzi, rătăcind peste lume cu ochii în negrăita lui suferinţă, iar chipurile se împietreau, sufletele se cutremurau...

Dar ei mai ştiau şi că toată nădejdea omului stă doar în mila Celui de sus, că singura scăpare e în sfînta sa milostivire.

— *Secundum magnam misericordiam tuam...* [1]

Cuvintele acestea latineşti cădeau grele, ca bulgării de pămînt îngheţat şi, fără să vrea, oamenii îşi plecau capetele, ca sub neînduplecata coasă a morţii ; călcau însă înainte, fără oprire ; călcau aspri şi supuşi, întunecaţi şi tari ca pietrele de hotar, gata la orice, fără teamă, aidoma unor mirişti uscate şi în acelaşi timp cîmpiilor înflorite, îmbelşugate, aidoma şi arborilor, cu forţa şi gingăşia lor — arborilor pe care trăsnetul îi poate lovi oricînd, să-i zvîrle pradă morţii, şi care, totuşi, se ridică se-

[1] După marea milostivire a ta.

meţi în soare, cîntînd imnul adînc, imnul plin de bucurie al vieţii...

Tot satul era acolo ; înaintau în rînduri strînse, grăbite, şi toţi atît de cufundaţi în tristeţe, încît fiecare părea că păşeşte răzleţ, într-o singurătate fără de margini. Fiecare mergea cu privirea pierdută înainte, în pămînt, ca şi cum printre lacrimile ce le împăienjeneau ochii şi-ar fi văzut părinţii, moşii, strămoşii, duşi la ţintirimul ce se şi arăta printre trunchiurile groase ale plopilor...

Clopotele băteau într-una, iar prohodul se înălţa tot mai jalnic. Pînă la cimitir nu mai era mult ; el îşi ridica peste lanuri tufişurile, crucile, mormintele, şi părea că se cască asemenea unei gropi de spaimă, ce nu se umple niciodată şi spre care, încet, dar nestăvilit, se scurge toată lumea. Ia: multora chiar li se părea că în cerul acela ploios pretutindeni răsunau dangăte, pretutindeni ardeau lumînări şi fluturau flamuri cernite, că din fiece casă era scoasă o raclă, că pe toate drumurile treceau alaiuri de îngropăciune şi că fiecare duce pe cineva la groapă şi geme, plîngînd atît de zguduitor încît cerul şi pămîntul nu mai erau decît un vaier dureros, uriaş, topit într-un şiroi de lacrimi, fără de sfîrşit, amar ca pelinul...

Alaiul pornise pe poteca ce ducea spre cimitir, cînd moşierul sosi şi el : se dădu jos din trăsură şi se îndreptă spre sicriu. Mulţimea se îmbulzea, fiindcă poteca era prea îngustă, străjuită de un şir des de mesteceni, dincolo de care şi începeau lanurile.

Cînd preoţii îşi terminară cîntările, Dominikowa, care se ţinea de Jagna şi mergea gîrbovită, pe jumătate oarbă, intonă după cum îi era obiceiul : „Cine se încredinţează milei..."

Ceilalţi se grăbiră cu însufleţire să-i ţină isonul, ca şi cum sufletele lor speriate s-ar fi agăţat de cîntecul acela mîngîietor.

Cîntînd astfel, pătrunseră în cimitir, mai întăriţi parcă în inimi.

Gospodarii cei mai de seamă ridicară coşciugul pe umeri şi chiar moşierul puse mîna alături de ceilalţi. Îl duseră pe cărăruiele galbene, printre mormintele încărcate de flori, printre tufişuri şi cruci, în spatele capelei, la poalele unei tufe mari de alun şi de liliac, unde aştepta o groapă proaspăt săpată.

Plînsete, ţipete sfîşietoare sfîşiară văzduhul.

Prapurii şi lumînările înconjurară groapa adîncă, oamenii se îngrămădiră împrejur, aruncînd priviri temătoare în şanţul acela gălbui şi gol...

După ce mai cîntară puţin, părintele se sui pe mormanul de lut răsturnat, se întoarse spre oameni şi cuvîntă cu un glas tunător :

— Norod creştin !

Numaidecît se făcu tăcere. Doar clopotele mai sunau în depărtare. Îmbrăţişînd cu mîinile coşciugul în care zăcea tatăl ei, Jozka începu să jelească în gura mare, fără să mai ia în seamă nimic.

Preotul scoase tabacherea, priză puţin tutun, strănută de vreo două ori şi, uitîndu-se în jur, cu ochii înotînd în lacrimi, începu cu glasul lui răsunător :

— Fraţilor, cine-i aşadar omul pe care-l duceţi astăzi la groapă ? „Maciej Boryna !“ ziceţi voi. Dar eu vă zic vouă că îngropaţi pe gospodarul de frunte al satului, un om cinstit şi un catolic adevărat... Căci eu îl cunosc de ani de zile şi pot să pun mărturie că a dus o viaţă pilduitoare, lăudînd pre Domnul, şi venea la spovedanie, şi la împărtăşanie, şi-i ajuta pe cei săraci... Vă zic iarăşi : îi ajuta pe cei săraci ! repetă el şi oftă din greu.

În jur izbucniră hohote de plîns, gemetele se înteţeau, apoi, după ce mai răsuflă un pic, părintele urmă, cu mai mare jale :

— Iar acum, sărmanul, a murit ! Moartea l-a ales, cum lupul alege din turmă berbecul cel mai gras, şi ziua-n amiaza mare, în ochii tuturor, fără să-l poată opri nimeni. Ca trăsnetul ce se abate peste copacul înalt şi-l despică în bucăţi, tot aşa a căzut şi el sub coasa înspăimîntătoare a morţii. Dar el n-a murit cu totul, cum zice *Sfînta Scriptură*. Căci

iată, acest drumeţ a ajuns în faţa porţii raiului şi bate în ea şi se roagă jalnic. Şi sfîntul Petru îl întreabă: „Cine eşti şi ce cauţi?“ „Sînt Boryna din Lipce şi caut milostivirea Domnului“. „Aşa de mult te-au amărît fraţii, că ţi-ai pierdut viaţa?“ „Voi spune totul, zice Maciej, numai deschide poarta sfinte Petre, să mă încălzească şi pe mine măcar un pic milostivirea Domnului, că am îngheţat de tot de cînd rătăcesc pe pămînt!“ Sfîntul Petre deschide puţin poarta raiului, dar nu-l lasă încă să intre şi zice: „Da' să nu minţi, că aici nu poţi înşela pe nimeni. Spune, suflete, fără teamă, la ce-ai plecat de pe pămînt?“ Maciej cade în genunchi, căci el a auzit cîntecele cetelor îngereşti şi clopotele sunînd, ca de liturghie, şi răspunde plîngînd: „Voi spune adevărul, ca la spovedanie. N-am mai putut să stau pe pămînt; acolo oamenii se reped ca nişte lupi unul asupra altuia; acolo sînt numai gîlcevi, zavistii, zîzanii... Aceştia nu-s oameni, sfinte Petre, nu-s făpturile Domnului, sînt cîini turbaţi, sînt porci spurcaţi. Nici nu se poate spune cît de mult s-a întins răul în lume... Nu mai e ascultare, nu mai e cinste, nu mai e milă, fratele se ridică împotriva fratelui, copiii împotriva părinţilor, nevestele împotriva bărbaţilor, sluga împotriva stăpînului... Nu mai ţin seama de nimic, nici de vîrstă, nici de rang, nici chiar de preacinstitele feţe bisericeşti. Răul s-a încuibărit în inimi şi, la îndemnul lui, dezmăţul şi beţia, nemernicia prind tot mai mult puteri. Pretutindeni numai oameni desfrînaţi, ticăloşi. Pretutindeni numai viclenie, înşelăciune, silnicie, hoţie, că ce ai trebuie să ţii bine în mînă, să nu ţi-l smulgă semenul tău. O luncă mănoasă să ai şi ţi-o calcă în picioare, îţi bagă în ea vitele să ţi-o pască. O brazdă măcar să-ţi rupă, să-ţi fure, să-şi bage în ea plugu[1]. Laşi o găină să-ţi iasă din ogradă şi ţi-o înhaţă ca lupii. O bucăţică de fier de uiţi, ori un căpăstru, fie şi-al preotului, şi nu se lasă pînă nu ţi-l şterpelesc. Şi beau numai rachiu, şi sînt stricaţi, şi uită de sfînta biserică, cîini şi păgîni ce sînt, ucigaşi ai lui Hristos. Pînă şi cei din urmă păgîni

sînt de-o sută de ori mai cinstiţi şi mai cu frica lui Dumnezeu". „Va să zică aşa stau lucrurile acolo la voi, în parohia din Lipce" ? îl întrerupe sfîntul Petre. „Nicăieri nu-i mai bine, dar parcă în Lipce e mai rău ca oriunde." Iar sfîntul Petru începe să pocnească din degete, să-şi încrunte sprîncenele, să umble pe jos cu ochii, şi spune, arătînd cu pumnul spre pămînt : „Va să zică de-ăştia-mi sînteţi, voi, cei din Lipce ? Aşa, care va să zică ? Ucigaşi ce sînteţi, ticăloşilor, păgîni mai răi decît nemţii ! Aveţi ani buni, pămînt roditor, şi păşuni, şi lunci, şi cîte-o sfoară de pădure, şi aşa vă purtaţi !... Vă umflă pîinea, netrebnicilor ! Am să vă spun eu Domnului nostru Isus Hristos, lasă, să vă mai strunească niţel !" Maciej începe să-i apere pe-ai săi, dar sfîntul Petre se mînie şi mai tare şi bate din picior şi strigă : „Să nu iei apărarea unor astfel de oameni ! Şi acum ascultă bine ce-ţi spun : le dau acestor Iude un răgaz de trei săptămîni să se îndrepte, să se pocăiască şi, dacă nu ascultă, am să abat asupra lor foametea, foc şi molimi, de-au să mă ţină minte, nemernicii !"

Sfinţia-sa vorbise cu tărie şi vorbele lui merseseră drept la inimă ; îi ameninţase aşa de mult cu mînia Domnului, repezindu-şi în sus pumnii, încît lumea începu să plîngă, să se bată cu pumnii în piept, cerşind îndurare...

După ce-şi mai trase sufletul, părintele începu iarăşi să vorbească despre răposat, zicînd că el murise pentru toţi ceilalţi...

Şi îi îndemnă la unire, îi îndemnă să fie drepţi, îi îndemnă să nu se supună ispitelor, fiindcă cine ştie cînd îţi sună ceasul cel de pe urmă, cînd te vei înfăţişa înaintea înfricoşătoarei judecăţi a Domnului...

Pînă şi moşierul îşi zvîntă ochii cu palma.

Foarte curînd însă preoţii isprăviră slujba şi porniră înainte cu moşierul. Dar cînd coborîră coşciugul în groapă şi se apucară să zvîrle deasupra pămînt cu un zgomot înfundat, ce ţipete izbucniră

în jur, Doamne, ce plînsete și văicăreli ! De piatră să fi fost și ți s-ar fi înmuiat inima !

Bocea Jozka, bocea Magda, boceau Anna și mătușile, plîngeau neamurile apropiate și îndepărtate, și chiar străinii ; dar cel mai tare plîngea Jagusia, care-și simțea pieptul așa de apăsat încît țipetele îi țîșneau din gîtlej fără să le mai poată stăpîni.

— Da, acum schiaună, da' cît a trăit, ce-a făcut din el ! mormăi careva, iar nevasta lui Ploszka, ștergîndu-și ochii, adause :

— Plînge, să aibă milă de ea, să n-o alunge din casă.

— Își închipuie că ăilalți sînt proști, s-o creadă ! zise tare nevasta organistului.

Dar Jagna nu mai ținea seamă de nimic, căzuse undeva în țărînă și plîngea atît de sfîșietor, de parcă deasupra ei ar fi fost aruncate lopețile grele cu pămînt, de parcă deasupra ei ar fi bătut clopotele atît de trist, de parcă deasupra ei ar fi jelit întreaga lume...

Iar clopotele sunau, șunau, ca și cum s-ar fi plîns cerului, și bocetele de lîngă groapa cea proaspătă jeleau soarta neîndurată, vechea, veșnica nedreptățire adusă omului.

Lumea începu să se împrăștie repede. Cîte unul mai îngenunchea în fața vreunui mormînt, înainte de-a ieși din țintirim, altul rostea o rugăciune pentru morți, un altul se învîrtea printre morminte, cugetînd cu tristețe, alții, șovăitori, îndreptîndu-se spre casă, se întorceau din cînd în cînd, ca și cum ar fi așteptat ceva, în timp ce fierarul și Anna pofteau pe unii la praznic, cum e obiceiul după înmormîntare.

Cînd mormîntul fu bătătorit și cînd deasupra fu înfiptă crucea neagră, oamenii luară între ei rudele orfane și se înapoiară grămadă, vorbindu-și încet, căinîndu-se, izbucnind uneori în plînsete...

Acasă la Boryna totul era pregătit. De-a lungul pereților se întindeau mesele, înconjurate de bănci lungi. De îndată ce lumea se așeză, ai casei aduseră rachiu și pîine.

Băură gospodărește, tăcuți, reculeși, gustară cîte ceva, apoi organistul începu să citească din cărțile lui rugăciunile cuvenite și, în cele din urmă, începu litania pentru mort ; cîntau cu toții după organist, oprindu-se doar atunci cînd fierarul se apuca să toarne iar în pahare, sau cînd Jagustynka împărțea felii groase de pîine.

Femeile se adunaseră în partea cealaltă a casei, la Anna ; beau ceai, mîncau cozonac și, conduse de nevasta organistului, prinseră a cînta atît de vioi, cu glasuri așa de pătrunzătoare, încît găinile începură să cotcodăcească în ogradă. Și astfel, pomenindu-l după datină pe răposat, oamenii mîncau și beau, plîngeau, intonînd psalmi întru odihna sufletului lui, cum se cuvine într-o asemenea împrejurare, la trecerea din viață a unui gospodar atît de avut.

Era un praznic îmbelșugat, Anna îndemna lumea din toată inima, fără să se zgîrcească la mîncare și băutură ; pe la amiază, cînd cei mai mulți își căutau căciulile să plece, le dădu lapte cu tăieței, apoi varză cu carne și mazăre, înotînd în grăsime.

— Alții nici la nuntă nu-ți pun atîtea înainte, șopti Boleslawowa.

— Doamne, dar cîtă avere a lăsat răposatul !

— Au cu ce se mîngîia !

— Și bani peșin trebuie să se fi găsit, destui...

— Fierarul se plînge c-au fost, dar că nu știu cum s-au rătăcit...

— Se plînge el, dar i-o fi ascuns bine !

Astfel șușoteau cumetrele, lingînd bine străchinile și ferindu-se de Anna, care se uita mereu la ele, să vadă dacă nu le lipsește ceva ; în partea bărbaților, organistul, care se cherchelise, se ridică și, cu paharul în mînă, începu să vorbească despre răposat în cuvinte atît de umflate, împănate cu citate latinești, că tuturor le veni să plîngă ca la citirea sfintei *Evanghelii,* măcar că nu înțelegeau mare lucru.

Larma vocilor spori, fețele se făcură stacojii, carafele dădeau într-una ocol mesei, paharele se cioc-

neau tot mai des. Mulţi îşi căutau paharele bîjbîind, iar cu celălalt braţ îşi îmbrăţişa vecinul, vorbindu-i cu limba împleticită. Cîte unul mai încerca să intoneze vreo cîntare de moarte, să-l pomenească pe răposat, dar nimeni nu-i mai ţinea hangul, nici nu-l asculta, vorbeau cu toţii de-a valma, înfrăţindu-se la întîmplare, jurîndu-şi prietenie şi bînd pe tăcute unul în sănătatea altuia. Cei mai nărăviţi ieşeau pe furiş şi o apucau spre cîrciumă. Numai Jambrozy arăta astăzi cu totul altul. Băuse de bună seamă cît şi ceilalţi, sau poate şi mai mult, căci cerea singur de băut, dar stătea singur într-un colţ, dus pe gînduri, ştergîndu-şi ochii şi oftînd din greu.

Cineva îi dete un ghiont şi-i ceru să le spuie snoave.

— Nu mă atinge, că sînt cătrănit! bombăni el. Am să mor curînd, am să mor... Numai cîinii or să urle după mine şi cine ştie ce babă o să-mi zdrăngăne într-o strachină spartă, mormăi el cu voce plîngătoare. Căci ia închipuiţi-vă! Am fost la botezul lui Maciej!... La nunta lui am jucat! Pe moşii lui i-am îngropat! Îmi aduc bine aminte! Isuse, şi pe cîţi nu i-am dus eu la groapă şi la cîţi nu le-am tras clopotele!... Acu' mi-a venit şi mie rîndul!...

Se ridică deodată şi ieşi în livadă; mai tîrziu Witek povesti că bătrînul stătuse lîngă casă şi plînsese pînă noaptea tîrziu...

De bună seamă că nimeni nu-şi făcuse griji din pricina lui, fiindcă fiecare avea şi-aşa destule necazuri, apoi, în cele din urmă, pe la apusul soarelui, sosi pe neaşteptate şi sfinţia-sa cu moşierul.

Preotul le mîngîie cu duioşie pe orfane, mîngîie copiii şi începu să intre în vorbă cu ceata de cumetre, bînd chiar cu plăcere ceaiul pe care i-l aduse Jozka. Moşierul se întreţinu la început cu unul şi cu altul, vorbind despre fel de fel de treburi, primi un pahar de la fierar, închină în sănătatea tuturor şi spuse Annei:

— Dacă-i pare rău cuiva de Maciej, atunci să ştii că mie îmi pare cel mai rău, că dac-ar trăi acum, m-aş împăca repede cu tot satul. Poate că aş fi dat

ce-ați cerut de la bun început ! zise el cu glas tare, căutînd cu privirile în dreapta și în stînga. Dar cu cine să vorbesc ? Nu vreau ca treaba asta să încapă pe mîna jandarmului, iar din sat nimeni nu vine să stăm de vorbă !...

Ascultau în tăcere, cîntărindu-i fiece cuvințel...

El mai spuse încă ceva, încercînd să-i tragă de limbă, dar parcă ar fi vorbit pereților — nimeni nu se lăsa amăgit și nici nu deschidea măcar gura. Se mulțumeau să încuviințeze, dînd din cap, scărpinîndu-se după ceafă și uitîndu-se unul la altul cu tîlc. Văzînd că nu poate să scoată de la ei nimic, moșierul făcu semn părintelui și plecară amîndoi, însoțiți de toată mulțimea pînă în uliță.

După plecarea lor, începură să-și arate mirarea și să se frămînte.

— Mare lucru ! Să vie chiar moșierul la o înmormîntare țărănească !

— Are nevoie de noi, de-aia a venit, spuse Ploszka.

— Și de ce n-ar fi venit așa, din bunătate ? îi luă apărarea Klomb.

— Ai îmbătrînit și tot n-ai minte ! Cînd ai mai văzut tu ca moșierul să vie în sat așa, din bunătate, ca prieten ? Hai ?

— Trebuie să fie ceva la mijloc, dacă umblă să se-mpace cu noi.

— Da, o fi avînd mai multă nevoie de noi, decît avem noi de el !

— Noi putem să mai așteptăm ! făcu Sikora, care se afumase.

— Tu poți, dar ăilalți nu ! sări Grzela, fratele primarului.

Începură să se sfădească și să se înfrunte ; unul spunea una, altul alta și se mai găsea și un al treilea, care li se împotrivea ălor dintîi ; ceilalți nu făceau altceva decît să bombăne.

— Să ne dea pămîntul și pădurea și ne-mpăcăm cu el !

— N-avem nevoie de-mpăcare, are să se facă o nouă împărțeală, și atunci totul are să fie al nostru. Lasă-l, fir-ar al dracului, să umble cu cerșitul, că multe ponoase ne-a adus !

— Ovreii îl strîng de gît și el dă fuga la țărani să-l ajute.

— Pînă acu' nu știa decît să strige : „În lături din calea mea, mîrlane, că te croiesc cu biciul !"

— Vă spun, nu-l credeți pe moșier, că toți alde ăștia nu se gîndesc decît să trădeze norodul țărănesc ! zbieră unul dintre ei, care era mai beat.

— Ia ascultați aici la mine, oameni buni ! strigă deodată fierarul. Am să vă spui o vorbă-nțeleaptă : dacă moșierul umblă să se-mpace cu noi, atunci să ne împăcăm și să luăm ce se poate lua . să nu mai așteptăm, vorba aia, pînă o face plopu' pere...

La aceste vorbe, Grzela, fratele primarului, se ridică și zise :

— Așa-i, ăsta-i adevărul ! Să mergem la crîșmă, să ne sfătuim.

— Fac eu cinste la toată obștea, se grăbi să adauge fierarul.

Ieșiră îndată cu toți grămadă în uliță.

Se întunecase puțin, vitele se întorceau de la păscut, tot satul răsuna de mugete, de gîgîit de gîște, de zvon de fluiere, de cîntece și strigăte de copii.

Gospodarii, în ciuda nevestelor care se împotriveau, se duseră cu toții la cîrciumă. Doar Sikora rămase nițel mai în urmă ; prinzîndu-se cu amîndouă mîinile de gard, începu să verse.

Multă vreme stătură la sfat, făcînd gălăgie mare, ba, unii dintre ei, ca să se mai răcorească, se apucaseră să cînte, să chiuie de bucurie.

La Boryna, însă, de îndată ce strînseră masa după praznic și se făcu noapte, se lăsă o tăcere tristă, pustie.

Jagusia se zbătea în odaia ei ca o pasăre în colivie și mereu alerga la Anna, dar, văzîndu-i pe toți

atît de abătuţi şi de amărîţi, fugea fără a rosti o vorbă.

În casă se simţeau ca într-un mormînt. După ce făcură curat prin casă şi cinară, nimeni nu se grăbi să se ducă la culcare, deşi picau de somn. Şedeau la gura sobei, cu privirile pierdute în flăcări, cu urechea aţintită la cel mai mic zgomot.

Era o seară liniştită ; din cînd în cînd doar, se pornea cîte-o adiere de vînt şi arborii prindeau să murmure. Uneori gardul trosnea, geamurile zbîrnîiau. Lapa lătra, zburlit, ameninţător ; apoi iar se lăsa tăcerea grea, nesfîrşită, apăsătoare.

Stăteau pe scaune, din ce în ce mai neliniştiţi, tremurînd de frică şi tot mai des îşi făceau cruci şi spuneau rugăciuni cu buze tremurătoare, căci de la un timp tuturor li se păru că ceva se mişcă pe undeva, că umblă prin pod şi face să pîrîie grinzile, că ascultă pe la uşi, se uită pe geam, se freacă de perete, apasă clanţa şi dă ocol casei cu paşi grei.

Ascultau, galbeni la faţă, cu răsuflarea tăiată, morţi de frică.

Deodată, calul necheză în grajd, Lapa lătră şi se repezi la uşă, iar Jozka, nemaiputîndu-se stăpîni, ţipă :

— Tata ! Pentru Dumnezeu, tata ! izbucni într-un hohot de plîns sfîşietor.

Jagustynka pocni de trei ori din degete şi zise serioasă :

— Nu plînge, lasă sufletul să plece liniştit ; plînsetele îl ţin pe pămînt. Deschideţi uşile, să plece sufletu-i chinuit spre pajiştile lui Isus... Să-şi ia zborul în pace !

Deschiseră uşile şi o tăcere de moarte se făcu în odaie. Nimeni nu se mişcă şi doar privirile arzătoare căutau încoace şi încolo ; Lapa amuşină prin unghere, scheunînd din cînd în cînd şi dînd din coadă, de parcă s-ar fi gudurat pe lîngă cineva ; toţi înţeleseră că undeva, printre ei, rătăceşte sufletul mortului.

În cele din urmă, Anna începu să cînte cu un glas tremurător şi răguşit :

Toată grija noastră, cea de zi cu zi !...

Cîntară cu toţii după ea, simţind în inimi o mare uşurare.

II

Era o zi minunată, o adevărată zi de vară.

Să tot fi fost ceasurile zece dimineaţa. Soarele se ridicase de trei suliţi pe cer şi dogorea din ce în ce mai mult, cînd clopotele din Lipce prinseră a bate din răsputeri.

Clopotul ce purta numele de Petru răsuna cel mai tare ; cînta cît îl ţinea gura, ca un gospodar niţel băut, care, mergînd pe drum, clătinîndu-se într-o parte şi alta, îşi strigă lumii întregi, cu un glas plin, toată bucuria...

Al doilea, ceva mai mic, pe care Jambrozy spunea că-l botezase Pavel, scotea un dangăt nu mai puţin puternic, doar atît că bătea cu o notă mai sus : cînta subţire, cu glas curat, şi parcă pierdut, ca o fată aprinsă de dragoste sau de frumuseţea unei zile de primăvară şi care aleargă peste cîmpuri, se plimbă printre grîne, cîntînd cu foc vîntului, livezilor, cerului limpede, sufletului ei îmbătat de fericire.

În sfîrşit, al treilea clopot, cel de toate zilele, ciripea ca o păsărică. Se silea să le întreacă pe celelalte, dar nu putea, măcar că bătea des şi repede, cu un glas cum fac pruncii cînd se pornesc pe plîns.

Sunau aşadar cu toatele, alcătuind o orchestră destul de armonioasă, în care puteai auzi şi mormăiturile basului, şi suspinele viorii, şi zornăitul vesel al tamburinei ; toată muzica solemnă se împrăştia pînă hăt-departe...

Clopotele chemau bucuroase pe credincioşi la slujbă, fiindcă era ziua sfinţilor Petru şi Pavel, pe care cei din Lipce o sărbătoreau totdeauna cu mare cinste.

Vremea era şi ea frumoasă, însorită, senină. Fără îndoială că ea vestea arşiţă şi totuşi, încă de dimineaţă, pe maidanul din faţa bisericii, negustorii începuseră să pregătească fel de fel de barăci, tejghele şi mese, cu acoperişuri de pînză.

Şi de îndată ce dangătul clopotelor se porni, de îndată ce glasul lor voios se răspîndi peste fire, din ce în ce mai multe căruţe începură să huruie pe drumurile zbicite, învăluite în nori de praf ; unii veneau pe jos şi, cît vedeai cu ochii, de pretutindeni, pe drumuri, pe poteci, pe marginea lanurilor, se zărea venind un alai de bărbaţi şi femei, în straie roşii sau albe, de sărbătoare, care fluturau vesel în vînt.

Veneau în şiruri dese şi lungi, ca nişte cocori, şerpuind prin văzduhul încălzit, prin mijlocul ogoarelor înverzite.

Soarele se înălţa tot mai sus, plutind ca o pasăre de aur pe cerul curat, albastru ; el ardea tot mai alb, dogorind cu atîta putere, că aerul tremura deasupra cîmpiei ; din cînd în cînd, cîte-o pală de vînt se prelingea pe întinderea şesului, făcînd să se legene secara coaptă : ovăzul foşnea lin, tinerele spice de grîu se înfiorau ; inul înflorit curgea ca o gîrlă albastră ; dar, încetul cu încetul, totul se topea în fierberea soarelui şi în liniştea cerului.

Ehei, era o zi încîntătoare, o adevărată zi de hram. Clopotele glăsuiau lung-lung şi vaierul lor se avînta în slăvi pînă departe, în largi rotocoale, iar firele de iarbă se legănau, păsările fîlfîiau speriate, dar inimile de bronz ale clopotelor băteau

într-una, în tact, sus şi tare, trimiţînd spre soare acest imn, această chemare răscolitoare :

„Miluieşte-ne ! Miluieşte-ne ! Miluieşte-ne !"

„Preasfîntă Fecioară ! Preasfîntă Fecioară !"

„Şi eu te rog ! Şi eu ! Şi eu ! Şi eu !"

Aşa cîntau ele duios, vestind totodată marea sărbătoare.

Firea întreagă se pregătea parcă pentru această sfîntă zi de sărbătoare ; căci, într-adevăr, peste tot simţeai sărbătoarea ; şi prin casele împodobite cu verdeaţă, şi prin zările strălucitoare ca nişte lumînări aprinse, şi în chemările voioase ale oamenilor, şi în acel ceva de negrăit ce urca din cîmpii, umplînd inimile de bucurie şi de-o tainică împăcare.

Norodul se grăbea puhoi spre această sărbătoare, curgînd din toate părţile. Nori de colb se stîrneau necontenit pe toate drumurile, căruţele huruiau, caii nechezau, glasuri se făceau auzite pretutindeni, oamenii vorbeau tare între ei, uneori cineva se apleca peste coşul căruţei, strigînd la cei ce mergeau pe jos ; în altă parte, cîte-un cerşetor întîrziat se grăbea să-şi arunce jalnica lui cîntare ; în unele căruţe drumeţii şopteau rugăciuni, privind în jur cu o încîntare mută, căci pămîntul parcă era împodobit ca de nuntă cu flori şi verdeaţă, cu ciripit de păsări, cu zumzet de albine şi foşnet de grîne ; era atît de minunat, atît de necuprins, atît de sfînt în bucuria şi puterea lui dătătoare de viaţă, că ţi se tăia răsuflarea.

Copacii de pe marginea lanurilor stăteau ca de strajă, pierduţi în contemplarea soarelui ; pe pămînt, cît cuprindeai cu privirea, se întindea verdele cîmpiilor, unduind ca apele tulburate, şi tot ca apele se prăvăleau dintr-o parte în alta, revărsîndu-se pe toate şleaurile, haturile, şanţurile, care străluceau ca nişte panglici, pline de flori albe, galbene şi violete, căci înfloriseră sînzienele, Lumînărica-Domnului, albăstrelele ; volbura arunca priviri mijinde pe deasupra lanurilor de secară, prin locurile mai umede albăstrelele înfloriseră atît de dese, de parcă acolo ar fi coborît tot cerul. Lăptu-

cile, ochiul-boului răsăriseră pîlcuri-pîlcuri, şi lucerna, şi piciorul-cocoşului, şi brusturul, şi părăluţele şi romaniţa, şi mii şi mii de alte flori, pe care numai bunul Dumnezeu poate să le ţină minte, fiindcă numai pentru el înfloresc, şi parcă simţi cum urcă din pămînt atîta puternică şi stăruitoare mireasmă, ca fumul din cădelniţă, cînd preotul iese cu sfintele daruri. Toţi trăgeau cu nesaţ în piept mireasma aceasta şi dădeau bice cailor, să ajungă mai repede, fiindcă soarele ardea tot mai tare, încît pe unii îi amăgea somnul şi mulţi din ei chiar moţăiau.

Curînd Lipce se umplu de norod.

Căruţele soseau într-una, şi peste tot, pe drumuri, pe malul eleşteului, pe sub garduri, prin ogrăzi, pe oriunde se găsea un petic de umbră, care şi cai stăteau deshămaţi, iar pe maidanul din faţa bisericii era o harababură şi o încurcătură de căruţe, că abia mai aveai loc să te strecori printre ele.

Într-adevăr, satul pierise parcă, înghiţit de acest puhoi de oameni, căruţe şi cai.

Zarva creştea ; larma glasurilor şi strigătelor făcea să răsune tot satul. Norodul vuia ca un codru scuturat de vînt. Femeile se aşezau pe marginea eleşteului, ca să-şi înmoaie picioarele în apă, să-şi puie papucii, să-şi potrivească straiele înainte de-a intra în biserică. Bărbaţii şedeau cete-cete şi vorbeau ca între vecini ; fetele şi flăcăii se îmbulzeau lacomi în jurul panoramelor, dar mai cu seamă în jurul caterincii care cînta şi pe care-o dihanie adusă de peste mări şi ţări, împopoţonată cu haine roşii şi cu un bot ca de neamţ bătrîn, ţopăia făcînd nişte giumbuşlucuri de se tăvălea lumea de rîs.

Caterinca bubuia mînioasă, scoţînd sunete atît de pătrunzătoare, de ţi se înmuiau picioarele auzindu-le. Şi, ca şi cum i-ar fi ţinut isonul, cerşetorii aşezaţi pe două rînduri, din pridvor pînă în piaţă, începură şi ei să-şi îngîne litaniile. Chiar în poarta cimitirului stătea cerşetorul voinic şi orb, purtat mereu de acelaşi dulău, şi al cărui glas înflăcărat, ascuţit le acoperea pe toate.

Dar de îndată ce clopotele bătură de liturghie, norodul lăsă petrecerea şi se revărsă în biserică asemeni unui pîrîu umflat. Era atîta înghesuială, că le pîrîiau coastele şi mereu veneau alţi şi alţi credincioşi, strivindu-se între ei, ba unii chiar se luau şi la harţă, iar cei mai mulţi trebuiră să rămînă afară, adăpostindu-se pe lîngă ziduri, pe sub arbori.

O dată cu căruţele veniseră şi cîteva feţe bisericeşti din alte parohii, care se aşezaseră în confesionalele de sub pomi, să asculte spovedaniile, fără să le pese de arşiţă şi de îmbulzeală.

Vîntul încetase să mai bată, arşiţa creştea cumplită, de nu mai puteai nici să răsufli. Vîlvătăi mistuitoare se revărsau parcă peste capetele enoriaşilor, însă norodul se îndesa răbdător pe lîngă confesionale, ori mişuna prin cimitir, căutînd în zadar niţică umbră sau vreun adăpost.

Părintele tocmai se pregătea să înceapă sfînta liturghie, cînd sosi şi Anna cu Jozka, dar, cum nu era chip să răzbată pînă la uşa bisericii, rămaseră afară în soare, lîngă gard, privind mulţimea şi aruncîndu-le cunoscuţilor cîte-un „Domnul fie lăudat!"

Îndată orgile vuiră şi liturghia începu : toată lumea îngenunche şi începu să se roage fierbinte.

Era pe la amiază, soarele bătea drept în creştet, vărsînd potop de flăcări. Pe toţi îi moleşise căldura, nici o frunză nu se clătina, nici o pasăre nu străbătea văzduhul, nici un glas omenesc nu se auzea dinspre cîmpuri. Cerul încremenise într-o linişte de moarte, ca o întindere de sticlă încălzită pînă la alb ; aerul clocotea ca o apă pusă pe foc şi te orbea de-ţi lăcrimau ochii. Pamîntul frigea, zidurile frigeau, iar oamenii şedeau îngenuncheaţi, nemişcaţi, abia răsuflînd, ca şi cum ei înşişi ar fi fost puşi la fiert în acest cazan clocotitor.

Norodul se ruga într-o adîncă tăcere, unii citeau din cărţi, alţii numărau bob cu bob mătăniile, alţii aduceau slavă Domnului, suspinînd şi rostind vorbe înflăcărate. Vocea solemnă a orgilor se înălţa într-un imn tunător ; cîte-o litanie pornea dinspre altar, clopoţeii sunau, cînd şi cînd izbucnea glasul

gros al organistului, apoi deodată se lăsa o tăcere lungă, toropită, ca strivită de căldură ; colacii de fum ai tămîii se strecurau pe uşa larg deschisă a bisericii, învăluind într-o ceaţă albastră, înmiresmată capetele aplecate ale dreptcredincioşilor îngenuncheaţi.

Murmurul jos ori subţire al rugilor răsuna în liniştea albă a amiezii fierbinţi, iar broboadele colorate, surtucele, bondiţele de lînă străluceau în soare, că întreg ţintirimul părea gătit cu flori ce se aplecau umile, în acest sfînt ceas, la picioarele Domnului, pe jumătate ascuns în soarele arzător şi în tăcerea măreaţă a firii...

Din cînd în cînd numai, vedeai pe cîte unul îndreptîndu-se de şale, întinzîndu-şi braţele şi scoţînd suspine adînci, ori glasul unui copil care plîngea, ori dinspre căruţe venind nechezatul puternic al vreunui cal.

Pînă şi cerşetorii tăcuseră ; doar cîte unul, furat de somn, se trezea deodată şi repede îşi murmura rugăciunea cerşind pomană.

Arşiţa dogorea năpraznică, înecînd în pîrjolul ei şesurile, livezile ce scînteiau ca un rug, cu pălălăi alburii.

Şi tot mai somnoroasă se făcea liniştea, şi mulţi sforăiau, sforăiau în lege. Unii moţăiau în genunchi, alţii ieşeau pe afară să se mai răcorească un pic la fîntînă, a cărei cumpănă se auzea scîrţîind.

Abia cînd începu procesiunea, cînd biserica se cutremură de cîntări, cînd fură scoase steagurile şi părintele porni în urma lor sub baldachinul lui roşu, cu sfintele taine în mînă, însoţit numai de boieri, lumea se trezi şi se mişcă.

Dangăte de clopote umpleau văzduhul, imnuri ţîşneau din toate piepturile, suind la cer într-un cor uriaş, puternic, plin de adîncă simţire. Alaiul, ca un rîu umflat, dădu încet ocol zidurilor albe şi înfierbîntate ale bisericii. Baldachinul roşu plutea în faţă, pierdut într-un nor de fum de tămîie, încît crucea de aur rar se vedea scăpărînd. Şiragurile de lumini luceau, steagurile desfăşurate băteau din aripi ca

niște păsări deasupra mulțumii de capete, icoanele se clătinau cu podoabele lor de tül și panglici, clopotele glăsuiau voioase, orgile vuiau și poporul cînta din toată puterea, din toată inima și din tot sufletul, iar cîntecul acesta duios părea că urcă la cer, spre soarele sfînt...

. . . . . .

După procesiune, cînd slujba reîncepu și cînd vocile pătrunzătoare ale orgilor începură iarăși să bubuie, cimitirul se cufundă în tăcerea lui, dar nimeni nu mai picotea. Șoaptele rugilor se întețiră, suspinele se făcură mai zgomotoase, cerșetorii începură să-și sune tălgerașele de lemn și ici-colo oamenii începură a șușoti încet.

Moșierii ieșiră încet din biserică, căutînd în zadar o umbră sau un loc unde să se așeze. Jambrozy alungă oamenii de sub un arbore și le aduse scaune. Se așezară, vorbind între ei.

Printre ei se afla și boierul din Wola, dar acesta nu se oprise într-un loc, ci mereu se învîrtea prin cimitir și, de cîte ori întîlnea vreun țăran din Lipce, se oprea și intra în vorbă cu el, prietenește. O zări pe Anna și se îndreptă numaidecît spre ea, prin gloata ce-i stăvilea calea.

— S-a întors bărbatul dumitale ?

— Da' de unde, nu s-a întors !

— Și nu te-ai dus după el ?

— Ba m-am dus, cum l-am îngropat pe socrumeu m-am și dus, da' acolo, la *trebunal*, mi-au zis că-i dă drumul abia peste o săptămînă, miercuri adică.

— Dar cu zălogul, cu cauțiunea cum stai ? Ai cu ce s-o plătești ?

— De treaba asta are grijă Rocho, răspunse ea ferit.

— Dacă n-aveți bani, pot să mă pun eu chezaș pentru Antek...

— Mulțumesc ! zise ea aplecîndu-i-se pînă la picioare. Poate că Rocho are să găsească tot ce trebuie ; de nu, găsesc eu alt mijloc.

— Nu uita, dacă-i nevoie, garantez eu pentru el.

Se duse mai departe, spre Jagusta, care şedea alături, lîngă perete, împreună cu maică-sa, cufundată în rugăciune, dar negăsind nici un cuvînt potrivit, îi zîmbi doar şi se întoarse la ai săi.

Ea îl urmări cu privirea, oprindu-şi mai mult ochii la cucoane, care erau tare frumos gătite. Şi, Doamne, ce feţe albe aveau şi ce mijloc subţire ! Şi miroseau ca nişte cădelniţe...

Îşi făceau vînt cu ceva care semăna cu o coadă înfoiată de curcan. Cîţiva boieri mai tineri le priveau drept în ochi şi rîdeau aşa de tare — ei ştiau de ce — că lumea începu să se cam uite chiorîş la ei.

Deodată, undeva la capătul satului, poate chiar pe podul morii, începură să huruie nişte căruţe şi nori de praf se ridicară deasupra copacilor.

— Or fi niscaiva întîrziaţi ! şopti Pietrek, care şedea lîngă Anna.

— Au ajuns şi ei la spartul tîrgului, adause careva.

Alţii se aplecară peste gardul de zid şi priviră spre drumul ce înconjura eleşteul.

Îndată, printre strigătele şi lătrăturile zgomotoase de cîini, se arătă un şir de căruţe cu coviltire albe.

— Nemţii ! Nemţii din Podlesie ! strigă careva.

Chiar aşa şi era.

Pe drum treceau vreo cincisprezece căruţe, trase de cai zdraveni, frumoşi ; sub coviltire se vedeau fel de fel de unelte de gospodărie, femei şi copii. Nemţii, graşi, roşcaţi, veneau pe jos, cu lulelele între dinţi. Nişte dulăi mari se bălăngăneau pe alături, arătîndu-şi colţii şi mîrîind la cîinii din sat, care se dădeau mereu la ei.

Lumea se îngrămădi să-i vadă ; mulţi săriră zidul de piatră şi se duseră să-i privească mai deaproape.

Carele lor înaintau încet, făcîndu-şi cu greu loc prin mulţimea de căruţe şi cai, dar nici unul nu-şi scoase şapca în faţa bisericii, nici unul nu dădu bi-

neţe. Ochii le scăpărau în cap, bărbile le tremurau, de mînie parcă. Se uitau înfipţi la săteni, ca nişte tîlhari.

— Nădrăgarilor !

— Scîrnăviilor !

— Porcilor !

— Jigodii puturoase !

Ocările cădeau peste ei ca grindina.

— Ei, p-a cui a fost ?

— Cine-a biruit ?

— V-a fost frică să nu vă cotonogim, ai ?

— Mai staţi puţin, că azi e sărbătoare, haideţi la crîşmă, să bem un păhărel !

Dar ei nu răspunseră nimic ; dădură bice cailor, care-o luară la trap.

— Hooo, mai încet, ticăloşilor, o să vă pierdeţi nădragii !

Un băietan azvîrli cu o piatră după ei, alţii vrură să-i urmeze pilda, dar fură opriţi la timp.

— Lăsaţi-i să se cărăbănească ! Holerele, bine c-au şters-o !

— Crăparea-ţi cu toţii, praful să se aleagă de voi, turbaţilor !

O muiere din sat ridică pumnii şi ţipă :

— Dar-ar ciuma-nvoi, păgînilor !

În sfîrşit trecură şi pieriră pe drumul cu plopi ; numai din umbră şi din norii de colb se mai auzeau hămăituri de cîini, huruituri tot mai slabe.

Pe sătenii din Lipce îi cuprinse atunci o însufleţire atît de mare încît nu mai aveau nici poftă să se roage, ci se îngrămădeau în jurul moşierului. Acesta, nespus de bucuros, le vorbi vesel, le împărţi tutun şi, în cele din urmă, le spuse, lăudîndu-i :

— Aţi făcut atîta fum, că s-a împrăştiat tot roiul !

— Păi, le puteau cojoacele noastre ! rîse careva, iar Grzela, fratele primarului, spuse cu o îngrijorare prefăcută :

— E un neam de oameni prea gingaş ca să stea lîngă nişte mujici ca noi ; p-ăştia cum îi atingi niţel la căpăţînă, cad laţi pe jos !...

— S-a bătut careva cu ei ? se interesă moşierul curios.

— Nu, nu s-a bătut ! Numai Mateusz l-a ciocănit pe unu', că i-a dat bună ziua şi nu i-a răspuns şi l-a umplut de borş ; zău, era cît p-aci să-l trimită pe lumea-ailaltă.

— Sînt cam blegi de felul lor. Cînd îi vezi, par ca stejarii, dar ia intră o dată în ei — parc-ai da într-o pernă, zise Mateusz încet.

— Nu le-a mers în Podlesie ! Cică le-ar fi murit toate vacile !

— Aşa-i chiar, că n-aveau nici una cu ei !

— Întrebaţi-l pe Kobus, o fi ştiind el care-i pricina ! spuse careva dintre flăcăi, însă Klomb se răsti la cel ce vorbise :

— Taci că eşti prost ca o ciubotă ! Au crăpat la păscut, ce, nu ştii ? Toată lumea ştie !...

O bucurie tainică îi stăpînea, dar nimeni nu mai suflă un cuvînt. Doar fierarul se apropie puţin şi spuse :

— Dacă nemţii au plecat, asta se datoreşte bunăvoinţei domnului moşier.

— Eu prefer să vînd alor mei, chiar cu jumătate de preţ, îi încredinţă guraliv moşierul, apoi le istorisi fel de fel de poveşti, cum el, şi bunicii, şi străbunicii lui ţinuseră totdeauna cu poporul, fiind totdeauna alături de ei...

La aceste vorbe, Sikora rînji şi zise în şoaptă :

— Aşa-i, boierul ăl bătrîn a dat poruncă să-mi scrie asta cu gîrbaciul pe spinare, că şi-acu' ţiu minte.

Dar moşierul se făcu că n-aude şi povesti mai departe cîte belele avusese el pînă să scape de nemţi ; de bună seamă că-l ascultau şi dădeau din cap cuviincioşi, dar ştiau ei ce trebuie să creadă şi ce nu despre bunătatea asta arătată norodului !

— Ei, binefacerile nu lasă urme, de-ar cădea cu nemiluita ! mormăi Sikora, iar Klomb trebui să-i dea un ghiont ca să-l facă să tacă.

Şi-aşa îşi aruncau pe tăcute praf în ochi, cînd un preoţel îmbrăcat într-un stihar alb, cu o tăviţă în mînă, începu să-şi taie drum spre ei.

— Ia te uită, ăsta nu-i Jasio, băiatul organistului ? exclamă cineva.

Era într-adevăr Jasio, în haină preoţească : strîngea bani pentru biserică. Saluta pe toată lumea şi primea obolul. Toţi îl cunoşteau şi nu era chip să scapi de el, aşa că fiecare îşi deznoda batista, scoţînd un groş-doi ; adeseori pe tavă se rostogolea chiar şi cîte-un zlot printre paralele de aramă ; boierul aruncă o rublă, cucoanele piese de argint, iar Jasio, năduşit, roşu de atîta osteneală şi foarte vesel, aduna mereu bani prin tot cimitirul, nelăsînd să-i scape nimeni, spunînd fiecăruia cîte o vorbă bună. Ajungînd în faţa Annei, o salută atît de prietenos încît ea îi dădu nici mai mult nici mai puţin decît patruzeci de groşi ; cînd se opri înaintea Jagnei şi făcu să sune monezile pe tipsie, ea înălţă ochii şi înmărmuri de uimire ; el însuşi se tulbură puţin, îngăimă cîteva cuvinte fără noimă şi se grăbi să treacă înainte.

Ea uitase chiar să-şi dea obolul ; nu mai putea să-şi ia ochii de la el ; i se părea un sfînt zugrăvit pe altarul din stînga : atît de tinerel era, de subţire şi de chipeş ! O vrăjise parcă cu ochii lui strălucitori ; zadarnic îşi frecă peloapele şi bătu cruci — nu ajuta la nimic.

— E feciorul organistului, ia uite la el ce mîndreţe de băiat s-a făcut !

— S-o vezi pe maică-sa ce se mai împăunează !

— Încă de la Paşti l-au trimis la seminar să-nveţe...

— L-a chemat părinţelul, să-i dea o mînă de ajutor la hram...

— Organistul e un zgîrie-brînză, îţi ia şapte piei de pe tine, dar, cînd e vorba de fi-su, nu se uită la bani.

— Păi, cum nu, ce, puţin lucru e să fi preot ?

— Lasă, că are să şi cîştige bine !

Așa șușoteau între ei oamenii, dar Jagus n-auzea nimic, era cu ochii numai la el, pîndindu-i fiece mișcare.

Liturghia se terminase ; preotul mai vorbea încă din amvon, anunțînd noile căsătorii și pomenind pe răposați ; lumea însă și începuse să se strecoare afară, unde cerșetorii cereau în gura mare de pomană.

Anna se îndreptase și ea spre ieșire, cînd Balcerkowna se apropie de ea cu o veste mare :

— Ai auzit, cumătră, zise ea cu însufleţire, Szymek al Dominikowei s-a logodit cu Nastusia.

— Nu mai spune ! Și Dominikowa ce-o să zică cînd o afla ?

— Ce să zică ! O să se bată la cuțite cu fi-su.

— Nu poate să-i facă nimic, Szymek e-n dreptul lui, și apoi e flăcău mare...

— Ce iad o să mai fie la ei ! murmură Jagustynka.

— Parcă n-ajungeau atîtea supărări și certuri ! oftă Anna.

— Da' de primar auziră ți ? întrebă Ploszkowa, vîrîndu-și în ele burta cît un poloboc și fața roșie ca o lună.

— Eh, atîtea griji am avut cu înmormîntarea și-atîtea ponoase am tras, că nici nu mai știu ce se-ntîmplă-n sat.

— Ipistatul i-a zis omului meu că din casa comunei lipsesc gologani mulți, și primarele aleargă toată ziulica pe la oameni, să se roage de ei să-l împrumute, să pună măcar ceva la loc, că mîine-poimîine iar vin la el, să-l ia la întrebări...

— Avea dreptate tata cînd îmi spunea că așa o să sfîrșească !

— Se fudulea, făcea pe grozavul ! Ei, acum să plătească !

— Da' averea i-o lua-o ?

— Crezi că nu ? Și dacă n-ajunge cît are, i-or mai da și cîțiva ani de pușcărie, spuse Jagustynka. Și-a făcut de cap, a chefuit cît a vrut, desfrînatul, acu' să ispășească.

— Mă miram eu că nici la înmormîntare nu s-a arătat...

— Ce-i pasă lui de Boryna, cînd se are bine cu văduva !

Tăcură. Jagus tocmai trecea în clipa aceea pe lîngă ele, însoţind-o pe maică-sa ; bătrîna mergea gîrbovită, oblojită la ochi, dar Jagustynka nu lăsă să-i scape prilejul.

— Cînd îl însori pe Szymek, cumătră, hai ? Vai, cînd a zis părintele din amvon că se-nsoară, nu-mi venea să crez. Sigur, e greu să te pui împotrivă cînd un flăcău s-a săturat să mai facă pe fata mare în casă. Acu', să-i ţie Nastusia locul... spuse ea răutăcioasă, zîmbind.

Dominikowa se îndreptă deodată de şale şi spuse răspicat :

— Haide, Jagus, mai iute, să nu mă muşte căţeaua asta turbată !

Şi plecă repejor, de parcă ar fi luat-o la fugă, iar Ploszkowa rîse încet în urma ei :

— Cică-i oarbă, şi te-a văzut cum te văd şi mă vezi !...

— O fi oarbă, dar chica lui Szymek tot o nimeri-o !

— Ferească Dumnezeu, să nu le sară-n cap şi la alţii !

Jagustynka nu mai adăugă nimic. În faţa uşii era o îmbulzeală atît de mare încît Anna rămăsese în urmă, se pierduse de celelalte. Se bucura însă că rămăsese singură ; atîta răutate o scîrbea. Începu liniştită să le dea cerşetorilor cîte doi groşi, neocolind pe nici unul. Orbului cu cîinele îi dădu zece groşi şi-i zise :

— Vino la noi la masă, moşule ! La Boryna !

Moşul îşi înălţă capul şi clipi din ochii lui nevăzători.

— Nevasta lui Antek, pare-mi-se ! Bógdaproste ! Viu, cum nu, de bună seamă că viu !

De partea cealaltă a porţii era mai puţină lume, dar şi-acolo cerşetorii se înşiraseră pe două rînduri, făcînd o cărare largă şi strigînd în fel şi chip ;

chiar la capăt îngenunchea un cerşetor tînăr, cu un cozoroc verde tras pe ochi ; îşi purta arcuşul pe vioară şi cînta balade despre regi şi despre vremurile de altădată, că lumea se strînsese roată în jur şi groşii cădeau în şapca lui cu nemiluita.

Anna se opri lîngă cimitir, căutînd-o pe Jozka, cînd — ce să vezi ! — dădu cu ochii de taică-său.

Stătea în rînd cu cerşetorii, întinzînd mîna la trecători şi cerînd de pomană.

Parcă cineva i-ar fi înfipt un cuţit în inimă ! La început i se păru că visează, îşi frecă ochii de cîteva ori, degeaba însă ; era chiar tatăl ei şi nimeni altul !

— Tata cerşetor ! Isuse !

Îi venea să intre în pămînt de ruşine.

Îşi trase broboada peste ochi şi se furişă spre el, pe din dos, printre căruţele în faţa cărora se aşezase bătrînul.

— Ce faci aici ? gemu ea, aşezîndu-se pe vine lîngă el, să n-o vadă oamenii.

— Hanus... dar eu... pricepi...

— Hai acasă, repede ! Dumnezeule, ce ruşine ! Să mergem !...

— Nu merg... De mult mă gîndeam la asta... De ce să vă fiu o povară, cînd oamenii buni pot să m-ajute ?... Am să plec în lume cu ceilalţi... să văz locurile sfinte... să aflu ce mai e nou... şi-am să v-aduc, am să v-aduc parale multe... Uite-un zlot, ia-i ceva lui Petrus... cumpără-i ceva...

Ea îl apucă cu străşnicie de guler şi mai că-l tîrî între căruţe.

— Să pleci acuşi acasă ! Nu ţi-e ruşine ?

— Lasă-mă, că mă mînii !

— Zvîrle traistele astea, să nu te vadă careva.

— Fac ce-mi place, asta-i... de ce mi-ar fi ruşine ?... Cine-i frate cu foamea, ăluia traista i-e mumă ! Se smuci cu putere, intră printre căruţe şi cai şi se făcu nevăzut.

Ea nu putu să-l mai găsească în vălmăşagul din faţa bisericii.

Soarele ardea așa de tare, de parcă ar fi vrut să-ți smulgă pielea de pe tine ; praful îți umplea, îți apăsa pieptul, iar norodul, deși obosit, scăldat în sudori, se învîrtea vesel de colo pînă colo, agitîndu-se ca o apă ce clocotește cu bulbuci mari.

Flașneta se auzea în tot satul ; cerșetorii își îngînau cîntările în felul lor, copiii fluierau din cocoși de lut, cîinii lătrau, caii se mușcau, nechezînd, căci muște mai sîcîitoare ca în ziua aceea nu se mai pomeniseră ; iar oamenii intrau în vorbă unii cu alții, își chemau cunoscuții, se împrieteneau cu cine se nimerea, îndesîndu-se în fața barăcilor, unde mulțimea mișuna ca într-un stup și de unde țipetele fetelor se ridicau vesele, ascuțite.

Barăcile cu iconițe mai că pîrîiau de năvala femeilor. Tot atîta omenet se înghesuia și la tarabele unde se vindeau cîrnați, care atîrnau pe prăjini ca niște funii groase. În alte părți se vindeau colaci și turtă dulce. Un ovrei îmbia lumea să cumpere zaharicale ; într-un loc, sub un acoperămînt de pînză, se vedeau fluturînd panglici sau atîrnau șiraguri lungi de mărgele de toate culorile ; pretutindeni era o înghesuială nemaipomenită, și-o tevatură, și-o zarvă, ca-ntr-o sinagogă.

Trecu o bună bucată de vreme pînă cînd poporul începu să se mai potolească ; unii o luară spre crîșmă, alții plecară spre casă ; mulți, moleșiți de căldură și de oboseală, se întinseseră la umbra căruțelor, pe lîngă iaz și prin ogrăzi, să îmbuce ceva și să se mai odihnească.

Amiaza era atît de arzătoare, că abia mai puteai să-ți tragi sufletul ; curînd le pieri și cheful de-a mai vorbi sau de-a umbla ; ședeau, ca și copacii, încremeniți în arșița soarelui, dar cum și cei din sat se așezaseră în fața blidelor lor cu mîncare, peste tot se lăsă liniștea ; doar copiii se mai auzeau lărmuind, ici-colo, sau caii ce se smuceau, legați de căruțe.

La presbiteriu părintele dădea o masă în cinstea celorlalți preoți și a moșierului ; pe ferestrele deschise li se zăreau capetele și o larmă de glasuri

venea dinăuntru, printre rîsete şi clinchet de pahare, iar mirosurile mîncărurilor era atît de ademenitoare, că-ţi lăsa gura apă şi înghiţeai în sec.

Gătit ca de sărbătoare, cu decoraţiile pe piept, Jambrozy se învîrtea mereu prin tindă şi ieşea des în cerdac, strigînd :

— Ştergeţi-o de aici, dracilor ! Ei, tu de colo, să nu-ţi croiesc una cu bătul, de-ai să mă ţii minte !

Dar cum nu izbutea să se scape de băieţii care se căţăraseră pe garduri ca un stol de vrăbii, iar cei mai îndrăzneţi se apropiaseră chiar de geamuri, se mulţumi să-i ameninţe cu pipa părintelui şi să-i blesteme.

În clipa aceea sosi şi Anna. Se opri înaintea portiţei.

— Cauţi pe cineva ? întrebă el, venind spre ea şontîc-şontîc.

— Nu l-ai văzut cumva pe taica ?

— Pe Bylica ? Păi, pe căldura asta, o fi dormind pe undeva la umbră... Hei, împieliţaţilor ! răcni el din nou, repezindu-se spre liota de ştrengari.

Anna, necăjită foc, se duse drept acasă şi-i povesti totul soră-si, care venise la masă.

Dar Weronka nu făcu altceva decît să dea din umeri.

— N-o să-i cadă coroana de pe cap, dacă s-a aşezat printre cerşetori. Barem aşa o s-o ducem mai uşor. Au fost şi alţii, mai breji ca el, care au sfîrşit tot la uşa bisericii !

— Doamne, dar e-o ruşine ca tatăl nostru să cerşească ! Şi ce-o să spuie Antek ? O să ne vorbească lumea şi-o să spuie că noi l-am trimis la cerşit.

— Lasă-i să latre ! Lumea cleveteşte, îi place să dea cu gura, dar nimeni nu se grăbeşte să-ţi sară în ajutor.

— Eu n-am să îngădui ca tata să cerşească !

— Atunci ia-ţi-l în casă şi hrăneşte-ţi-l, dacă te ţii aşa fudulă !

— Am să-l iau ! Îţi pare rău de-un dumicat, ai ! Acum văz bine, tu l-ai trimis să cerşească !

— Păi dar, că eu huzuresc ! Doar n-o să iau de la gura copiilor să-i dau lui !

— Tu eşti datoare să-l hrăneşti ! Ce, ai uitat ?

— Dacă n-am cu ce-l ţine, ce vrei, să mă rup în bucăţi ?

— Ba da, să scoţi şi să-i dai ! Tata mai întîi ! De cîte ori nu mi s-a plîns că-l ţii flămînd şi că ai grijă mai mult de porci decît de el !

— De, ce să zic, pe tata-l ţiu flămînd şi eu petrec ca o cucoană ! M-am îngrăşat aşa de mult, că-mi cade fusta de pe mine şi abia mai îmi tîrăsc picioarele ! Ne-am înglodat în datorii !

— Nu vorbi prostii, lumea ar putea să creadă că-i adevărat.

— Da-i adevărul adevărat ! Dacă n-ar fi Jankiel, n-am avea nici cartofi cu sare. Păi sigur, satulul nu crede niciodată flămîndului ! spuse ea aproape plîngînd.

În clipa aceea apăru pe uliţă cerşetorul cel orb, însoţit de dulăul lui.

— Stai în faţa casei, făcu Anna, întorcîndu-se spre el şi pregătind mîncarea.

Cerşetorul se aşeză pe prispă, puse lîngă el cîrjile, dădu drumul cîinelui şi smîrcîi din nas, să mirosă, să se încredinţeze dacă ceilalţi începuseră masa şi în care parte anume.

Tocmai se aşezau la masă, sub pomi, la umbră. Anna puse mîncarea în străchini şi mirosul ei se răspîndi numaidecît în jur.

— A, caşă cu slănină, straşnice bucate ! Dumnezeu să vă dea sănătate ! mormăi cerşetorul, smîrcîind iar din nas şi lingîndu-şi buzele de plăcere.

Mînca rar, suflînd în mîncare ; Lapa se învîrtea pe lîngă el, scheunînd încet, în vreme ce dulăul cerşetorului şedea cu limba scoasă lîngă perete ; era arşiţă mare, dar nici umbra n-ajuta la nimic. Totul părea că se topeşte şi, în tăcerea aceasta, înfierbîntată, toropită, nu se mai auzea decît clinchetul lingurilor şi ciripitul rîndunelelor pitite sub streşini.

— Dacă s-ar putea — o ulcică cu lapte covăsit, să mă răcoresc niţel ! oftă cerşetorul.

— Ţi-aduc acuşi ! îl linişti Jozka.

— Da' ştiu că ai zbierat ceva azi ! făcu Pietrek, ducînd somnoros lingura la gură.

— Iartă-i, Doamne, pe păcătoşi şi nu le lua în seamă greşelile faţă de cerşetori ! Dacă am zbierat ! Păi omu', cum vede un cerşetor, umblă niznai cu ochii pe sus, ori îi dă ocol pe de departe. Mai sînt şi alţii, care scot un ban din nodul batistei, dar care bucuroşi ţi-ar lua zece înapoi, zicînd că iau restul ! Vai şi vai de noi, o să crăpăm de foame !

— Anu' ăsta-i secetă mare la noi, toţi rabdă ! şopti Weronka.

— Aşa-i, da' de rachiu găseşte lumea bani berechet !

Jozka îi puse în mînă un blid şi orbul începu să mănînce hulpav.

— Am auzit la cimitir, începu el iar, că sătenii din Lipce or să se împace azi cu boieru' ! Aşa-i ?

— Dacă le dă ce li se cuvine, s-or împăca, încuviinţă Anna.

— Nemţii s-au dus, dumneata ştii ? se băgă în vorbă Witek.

— Bine c-au plecat, lovi-i-ar damblaua ! înjură cerşetorul, strîngîndu-şi pumnii.

— Ai avut şi dumneata ceva cu ei ?

— Trecui aseară pe la ei, dar ce-a fost chip să te apropii din pricina cîinilor ? Sînt eretici afurisiţii, neam de păgîni. Cică din pricina celor din Lipce ar fi plecat ! Eu i-aş fi jupuit de piele p-ăştia, le-aş fi tăiat în carne vie, zise el rîcîind repede cu lingura fundul blidului, iar după ce isprăvi, îi dădu şi dulăului să mănînce şi se pregăti de plecare.

— E vremea secerişului, te grăbeşti să pleci la seceră, rîse Pietrek.

— Da, mă grăbesc ; că anu' trecut, la hram, eram numai şase şi azi s-au strîns vreo treizeci de guri, că strigau de-ţi spărgeau urechile.

— Vino să dormi aici la noapte ! îl pofti Jozka.

— Dumnezeu să-ţi deie sănătate, că ai grijă de-un biet om prăpădit.

— Prăpădit-prăpădit, dar abia își duce burdihanul, rîse Pietrek, uitîndu-se cum bîjbîie prin ogradă, gros cît butia și pipăind cu bastonul piedicile din cale.

Casa se goli repede ; unii se întinseră la umbră, să mai tragă un pui de somn, iar ceilalți se întoarseră la iarmaroc.

Clopotul bătuse de vecernie ; soarele scăpătase binișor, arșița se mai domolise și, deși mulți își mai făceau încă somnul lungiți pe lîngă pereți, se găsiră destui care să meargă la maidanul de lîngă biserică, cu barăci și tarabe.

Jozka se duse cu suratele ei să cumpere iconițe, dar mai ales să-și desfete ochii privind panglicuțele, mărgelele și celelalte minunății al' iarmarocului.

Caterinca începuse din nou să cînte, cerșetorii se văicăreau în gura mare, zdrăngănindu-și talgerele, iar larma vocilor creștea din ce în ce, umplînd tot satul, care zumzăia ca un știubei gata să roiască.

Toți mîncaseră și se odihniseră pe săturate, așa că fiecare avea chef de vorbă și de petrecere ; unul se sfătuia cu niște prieteni, altul umbla cu ochii căscați la toate cîte vedea, mulți se vîrau unde era înghesuiala mai mare, unii porneau împreună cu fîrtații lor la un pahar, alții se îndreptau spre biserică sau se opreau undeva la umbră, să pună la cale cine știe ce treburi. Toți se simțeau fericiți și se bucurau din plin de tot ce vedeau. Și nu-i de mirare. Har Domnului, se rugaseră și oftaseră îndeajuns, priviseră fermecați aurăriile, lumînările, icoanele și celelalte lucruri sfinte ; și vărsaseră cu toții destule lacrimi curate, și ascultaseră orga și cîntările bisericești. Parcă-și scăldaseră cu toții inima și cugetul în sărbătoarea aceea și-și primeniseră, și-și întăriseră sufletul, și văzuseră fel de fel de lume, și strînseseră un sac de aduceri-aminte ; măcar o zi uitaseră și ei de necazuri.

Era firesc, așadar, ca toți gospodarii, clăcași ori simpli cerșetori, să se veselească împreună, alcătuind în jurul dughenelor și barăcilor o roată atît de

strînsă şi de forfotitoare, că nu era chip să răzbaţi prin ea. De bună seamă că muierile acopereau cu gura lor toată hărmălaia, înghiontindu-se, împingîndu-se una pe alta spre baraci, măcar cu degetul să atingă mărfurile, să se sature privind toate acele grozăvii.

Szymek îi cumpărase Nastusiei un şirag de mărgele, panglici şi o basma roşie ; ea se găti la iuţeală cu ele şi umblau din baracă în baracă, ţinîndu-se pe după mijloc, foarte veseli şi aproape beţi de fericire.

În urma lor păşea Jozia, care nu făcea altceva decît să se uite şi să se tîrguiască pentru mărunţişurile întinse pe tarabe şi, oftînd, îşi număra mereu singurul zlot pe care-l avea.

Jagusia se învîrtea nu departe de ei, făcîndu-se că nu-şi vede fratele. Umbla de una singură, foarte tristă şi abătută. N-o încîntau astăzi nici panglicile atîrnate, nici flaşnetele, nici îmbulzeala lumii, nici larma bîlciului. Mergea dusă de valul mulţimii şi se oprea unde se opreau şi ceilalţi, fără să ştie de ce venise acolo şi ce căuta.

Mateusz se furişă spre ea şi-i murmură la ureche, umil.

— Nu mă alunga de lîngă tine !

— Te-am alungat eu vreodată ?

— Numai o dată ? Nu m-ai izgonit, blestemîndu-mă ? Ai uitat ?

— M-ai bîrfit şi a trebuit să te izgonesc ! Cine m-a... şi tăcu deodată.

Jasio îşi croia încet drum spre ea prin mulţime.

— A venit şi el la hram ! şopti Mateusz, arătînd spre micul diacon ce se apăra rîzînd, să nu-i pupe oamenii mîna.

— E ca un fecior de boier ! Ce repede-a crescut ! Parcă mai ieri se ţinea de coada vacii.

— Cum poţi să zici de el că a păscut vacile ? Se încontră ea, supărată.

— Dacă-ţi spui eu ! Mi-aduc bine aminte cum l-a bătut odată organistul că scăpase vacile în ovăzul lui Pryczek ; adormise sub un păr...

Jagusia se îndepărtă, apoi, cu sfială, ce-i drept, se avîntă spre Jasio ; micul diacon îi surîse, dar cum oamenii se uitau la el ca la un curcubeu, îşi întoarse privirile de la ea şi, cumpărînd de la o tarabă nişte iconiţe, începu să le împartă fetelor şi oricui vrea.

Ea se opri în faţa lui, ca împietrită, cu ochii arzători, iar de pe buzele-i roşii se prelingea un surîs tăcut, luminos, dulce ca mierea.

— Ţine, Jagusia, aceasta e sfînta care ţi-a dat numele, zise el, întinzîndu-i o iconiţă ; mîinile li se atinseră şi se despărţiră ca fripte.

Ea se înfioră şi nu cuteză să mai deschidă gura. El mai bălmăji cîteva cuvinte, dar ea se înecase parcă în ochii tînărului şi nu pricepu aproape nimic.

Mulţimea îi despărţi, iar ea, vîrînd iconiţa în sîn, umblă multă vreme cu privirea printre oameni. Dar el nu se mai vedea nicăieri ; se dusese la biserică, fiindcă sunase de vecernie ; îl avea mereu înaintea ochilor.

— Parc-ar fi un sfînt ! şopti fără să vrea.

— Nu mă mir că fetele mor după el, îl mănîncă din ochi ! Proastele, cîrnaţii nu-s pentru cîini !

Ea se întoarse repede, Mateusz era în spatele ei.

Mormăi ceva, vrînd să scape de el, dar Mateusz n-o slăbea ; el rumegă multă vreme ceva în gînd, apoi întrebă deodată :

— Jagusia, ce-a zis maică-ta despre aleasa lui Szymek ?

— Ce să zică ? Dacă vrea să se-nsoare, n-are decît să se-nsoare, treaba lui !

El se strîmbă şi întrebă neliniştit :

— Dar pămîntul i-l dă, ce zici ?

— De un' să ştiu eu ! Mie nu mi-a zis nimic. S-o întrebe pe ea.

În vremea asta Szymek şi Nastusia se apropiară de ei ; din întîmplare se nimeri să le iasă în cale şi Jendrzych ; se opriră cu toţii la un loc ; Szymek deschise gura cel dintîi :

— Jagusia, tu să nu ţii partea mamei, cînd mi se face o nedreptate ca asta !

— Sigur că-s de partea ta. Dar ce te-ai mai schimbat de la o vreme !... Parcă n-ai mai fi tu ! se miră ea, văzîndu-l atît de dichisit şi cum umbla, drept, frumos, bărbierit, cu pălăria pe-o ureche şi într-un surtuc alb ca laptele.

— Dac-am scăpat din grajdul mamii !

— Şi te simţi mai bine slobod ? rîse ea de-atîta semeţie.

— Lasă pasărea să-ţi scape din mînă şi-ai să vezi ! N-ai auzit strigările ?

— Pe cînd nunta ?

Nastusia se lipi drăgăstoasă de el, apucîndu-l de mijloc.

— Peste trei săptămîni, pînă-n seceriş, şopti ea îmbujorată.

— Şi de-ar fi s-o facem la cîrciumă, şi pe mama tot n-o chem.

— Şi cuib ai găsit unde să-ţi duci nevasta ?

— Da, mă mut în partea ailaltă a casei, la mama. N-am să caut casă cu chirie prin sat. Să-mi dea partea mea de pămînt, şi-atunci ştiu eu ce-am să fac ! se grozăvea el, plin de înflăcărare.

— Am să-l ajut, Jagusia, am să-l ajut cît pot ! îl sprijini Jendrzych.

— De altminteri, nici noi n-o s-o lăsăm pe Nastusia să umble goală prin lume. O mie de zloţi o să capete bani-gheaţă, zise Mateusz.

Fierarul îl trase deoparte, îi şopti ceva la ureche şi se făcu nevăzut.

Mai vorbiră ce mai vorbiră ; Szymek mai cu seamă vorbea despre viaţa pe care avea s-o ducă, cum are să cumpere pămînt şi să se pună pe treabă, să vadă lumea cine-i el ! Nastka se topea ascultîndu-l. Jendrzych încuviinţa pe loc tot ce spunea frate-său, dar Jagusia lăsa privirile să-i rătăcească departe-departe, abia auzindu-l. Nu-i mai păsa de nimic.

— Jagusia, hai la crîşmă, azi avem lăutari ! o rugă Mateusz.

— Nu-mi mai arde mie să merg la crîşmă, răspunse ea cu amărăciune.

El se uită în ochii ei înceţoşaţi, îşi trase pălăria pe ochi şi plecă, făcîndu-şi loc cu coatele prin mulţime. În faţa prebisteriului se pomeni nas în nas cu Tereska.

— Un' te duci ? îl întrebă ea sfioasă.

— La crîşmă ! Ne cheamă fierarul la sfat.

— Aş merge şi eu cu tine.

— Nu te-alung, loc o să fie berechet ; dar ia seama să nu te vorbească lumea că te ţii scai de mine !

— Şi-aşa mă vorbesc destul şi se dau la mine ca zăvozii la o oaie moartă !

— De ce-i lasă să clevetească ?

Mateusz se supărase şi nu mai avea astîmpăr.

— De ce ? Parcă tu nu ştii de ce ? se plînse ea încet.

Mateusz se răsuci şi o luă repede înainte, că ea abia se putea ţine după el.

— Mugeşti ca o vacă ! îi spuse el, întorcîndu-se pe neaşteptate.

— Nu, nu... mi-a intrat ceva în ochi !

— Eu cînd văz pe cineva plîngînd, parcă mi-ar băga un cuţit în inimă.

Îşi potrivi pasul după al ei şi-i spuse cu blîndeţe :

— Na cîţiva groşi, du-te şi-ţi cumpără ceva de la iarmaroc ; pe urmă vin' la crîşmă să jucăm.

Ea îi aruncă o privire plină de nesfîrşită mulţumire.

— Ce-mi trebuie mie bani ?... Tu eşti aşa de bun... aşa de... şoptea ea, fericită.

— Dar vezi, vino mai pe seară, că mai devreme nu pot.

Se mai întoarse o dată din prag spre ea, îi zîmbi şi intră în tindă.

Cîrciuma gemea de lume şi era un zăduf înăuntru de nu mai puteai să înduri. În încăperea cea mare norodul bea, vorbea, mişunînd ; flăcăii din Lipce se strînseseră în odăiţă, în frunte cu fierarul şi cu Grzela, fratele primarului. Veniseră şi cîţiva gospo-

dari, ca Ploszka, notarul, Klomb, Adam, vărul lui Boryna, ba chiar și Kobus, deși nu-l poftise nimeni.

Cînd intră Mateusz, Grzela tocmai vorbea cu aprindere, scriind ceva cu creta pe masă.

Era vorba de împăcăciunea cu moșierul, care le făgăduia, în schimbul unui pogon de pădure, cîte patru pogoane de pămînt din moșia de la Podlesie și să le vîndă tot atîta în rate ; s-ar fi învoit chiar să le dea pe datorie lemn pentru case.

Grzela le arăta totul cu de-amănuntul, trăgînd semne cu creta, ca și cum ar fi împărțit pămîntul, hotărînd cît i se cuvenea fiecăruia în parte.

— Gîndiți-vă bine la ce vă zic ! răcnea el. Lucru-i limpede ca lumina zilei !

— Deșteptul făgăduiește și prostul se bucură ! mormăi Ploszka.

— Așa-i cum vă zic, nu-s vorbe-n vînt ! Are să ne scrie totul, de față cu notarul ! Băgați-vă bine-n cap ! Să ne încapă în mîini atîta pămînt ! Fiecare om din Lipce poate să-și înjghebeze o nouă gospodărie. Gîndiți-vă bine !...

Fierarul repetă încă o dată ce-i poruncise moșierul să spună.

Ascultau cu luare-aminte, dar nimeni nu răspunse : priveau doar mîzgăliturile albe de pe masă, făcute cu creta, chibzuind adînc.

— Lucru-i limpede ca lumina zilei, dar are să îngăduie ipistatul una ca asta ? obiectă cel dintîi notarul, scărpinîndu-se îngrijorat în cap.

— Trebuie să îngăduie ! Cînd obștea satului hotărăște n-are să ceară învoire de la stăpînire ! Dacă vrem noi, și el vrea ! tună Grzela.

— Trebuie, nu trebuie, numai nu urla ! Vezi să nu tragă la geam cu urechea jandarul !

— Îl văzui adineauri lîngă tejghea ! îi liniști Mateusz.

— Și cînd zice moșierul că face schimbul ? întrebă careva.

— Cică e gata chiar și mîine. Dacă ne-nvoim, face-ndată hîrtia, p-ormă vine și inginerul cu măsurătoarea.

— Va să zică am putea să punem mîna pe pămînt chiar după seceriș.

— Am avea vreme destulă să-l lucrăm cum trebuie pentru toamnă.

— Isuse Hristoase, abia atunci să vezi treabă!

Vorbeau veseli, unul mai tare ca altul. O mare bucurie le umplea piepturile, ochii le scînteiau în cap de atîta putere, mîndria le îndrepta spinările, mîinile se întindeau singure să apuce pămîntul rîvnit.

Cîte unii începură să chiuie și să strige la ovrei să le aducă rachiu, alții vorbeau vrute și nevrute despre împărțeală și fiecare visa gospodării noi, averi, zile de veselie. Trăncăneau ca oamenii beți, rîzînd, bătînd cu pumnii în masă și tropăind cu foc din picioare.

— Ce mai sărbătoare are să fie în Lipce!

— Eh, și ce zaiafeturi, ce muzică!

— Și ce de nunți pe la cîșlegi!

— N-or să ne-ajungă fetele din sat!

— Lasă, mai cumpărăm și de la tîrg, c-o să avem cu ce!...

— Numai cu telegarii am să umblu, mama ei de treabă!

— Hei, gura! răcni bătrînul Ploszka, bătînd cu pumnul în masă. Zbieraţi ca ovreii la șabăs! Eu vreau să știu dacă-n dosul făgăduielii ăsteia a boierului nu s-ascunde cumva un vicleșug? Înțelegeți?

Tăcură deodată, ca și cum cineva ar fi turnat peste ei o găleată cu apă rece; abia după cîteva clipe luă cuvîntul notarul:

— Nici eu nu prea pricep ce l-a apucat, așa tam-nesam pe boier dărnicia!

— Sigur, o fi la mijloc un vicleșug; altfel cum să dea el atîta pămînt aproape pe degeaba? zise careva dintre bătrîni.

Dar Grzela se ridică și strigă:

— Vă spui că sînteți proști ca oaia — și gata!

Și iar începu să le vorbească, să le explice cu înverșunare. Era lac de apă. Fierarul îi da și el cu gura cît putea, lămurindu-l pe fiecare în parte, dar

bătrînul Ploszka nu se lăsa înduplecat. Dădea din cap, rînjind atît de batjocoritor încît Grzela se repezi la el cu pumnii, abia stăpînindu-şi mînia.

— Spune dumneata, ce crezi, dacă-ţi închipui că noi mințim !

— Am să vă spui ! Eu cunosc bine sămînţa asta afurisită şi vă zic : nu vă încredeţi în moşier, pînă nu vedeţi totul negru pe alb. De cînd îi ştiu, au trăit pe spinarea noastră şi acu' tot asta vor să facă !

— Dacă aşa crezi dumneata, atunci lasă-te păgubaş şi nu-i opri şi pe ăilalţi ! strigă la el Klomb.

— Ai fost atunci cu ei la pădure, aşa că şi acu' eşti de partea lor !

— Am fost şi, de-o mai fi nevoie, am să mă mai duc ! Nu ţiu cu ei, ţiu cu împăcarea, cu dreptatea, cu toată obştea ! Numai un prost nu vede ce tîrg bun ar face satul. Trebuie să fii zevzec, să nu iei ce ţi se dă !

— Sînteţi nişte neghiobi cu toţii, dacă vă grăbiţi să vă daţi nădragii pentru nişte izmene ! Boilor, dacă boierul vrea să dea atîta, de ce n-ar da mai mult ?

Începură să se ciorovăiască din ce în ce mai aprig şi cum şi alţii trecuseră de partea lui Klomb, se făcu o hărmălaie aşa de mare încît Jankiel veni fuga cu o carafă de rachiu, pe care-o trînti pe masă.

— Linişte, oameni buni ! Împăcaţi-vă ! Podlesie are să fie al doilea Lipce ! O să vă boieriţi cu toţii ! strigă el, umplînd pe rînd paharele.

Şi, bineînţeles, se puseră pe băut, sporovăind şi mai mult ; toţi erau gata să se împace cu moşierul, în afară de bătrînul Ploszka.

Fierarul, care, pesemne, avea aici un mare chilipir, flecărea cel mai tare, arătînd buna credinţă a moşierului şi îmbiindu-i pe toţi, ba cu rachiu, ba cu bere — le dădu pînă şi lichior.

Ajunseră în aşa hal de beţie, că ochii li se făcuseră cît cepele, limba refuza să li se mai mişte în gură, cînd Kobus, care tot timpul tăcuse, începu deodată să-i ia de guler şi să răcnească :

— Şi cu clăcaşii, ai ? Cum rămîne ? Că şi nouă ni se cuvine pămînt ! N-o să îngăduim să vă împăcaţi ! Asta nu-i dreptate ! Cum ? Unu' abia îşi duce burta de gras ce e, şi altul să crape de foame ? Pămîntul trebuie să fie împărţit deopotrivă la toţi ! Mama voastră de boieri ! Umblaţi cu nădragii rupţi în c... ţopîrlanilor, şi vă ţineţi fuduli de nu vă mai ajunge nimeni nici cu prăjina la nas ! Pîrliţilor ! zbiera el din ce în ce mai tare, aruncînd vorbe atît de urîte, încît se văzură nevoiţi să-i facă vînt pe uşă afară ; dar el nici în faţa cîrciumii nu conteni să-i înjure şi să-i ameninţe.

Mult nu mai zăboviră nici ceilalţi şi plecară pe la casele lor ; dar cei dornici să petreacă şi să se veselească rămaseră în cîrciumă, unde lăutarii începuseră să cînte.

Seara cădea. Soarele se rostogolise după păduri, cerul se învăpăiase, iar grînele, livezile înotau într-o mare de purpură şi de aur. O boare umedă, blîndă adia, broaştele orăcăiau, greierii ţîrîiau în lanuri, ca foşnetul sticlos, neîntrerupt al spicelor coapte. Lumea pleca de la iarmaroc, pretutindeni se auzeau huruind căruţe, ici-colo beţivani lălăiau cît îi ţinea gura.

Satul se cufundă iar în liniştea lui, piaţa dinaintea bisericii se goli, dar în faţa caselor se mai vedea lume, respirînd în tihnă aerul serii, bucurîndu-se de răcoare.

Un amurg tăcut se lăsa pe pămînt. Cîmpiile se întunecau, depărtările se împreunau cu bolta cerească ; o linişte adîncă se înstăpînise, somnul învăluise firea, înfăşurînd-o într-o ceaţă călduţă, în vreme ce din livezi cîntecul păsărilor se înălţa ca o rugă de seară.

Vitele se întorceau de la păscut, mugete lungi, nostalgice umpleau văzduhul, capete grele, încornorate se iviră pe malurile iazului, arzînd de vălvătăile asfinţitului, ca şi cum cineva ar fi azvîrlit peste el tăciuni aprinşi. Undeva, pe lîngă moară, se bălăceau ţipînd nişte copii, ogrăzile răsunau de cîntecele fetelor, de behăitul oilor şi de gîgîitul gîştelor.

Numai la Boryna era liniște, pustiu. Anna se dusese împreună cu copiii la una din vecine, Pietrek plecase și el undeva, iar Jagusia nu se mai arătase de la vecernie, așa încît doar Jozka rămăsese acasă, trebăluind.

Cerșetorul orb ședea în cerdac, întinzîndu-și obrajii în adierea răcoroasă, mormăind o rugăciune și atent la barza lui Witek, care-i dădea tîrcoale și-l ciupea de țurloaie.

— Ah !... Fire-ai să fii, ticăloaso, da' știu că m-ai ciupit bine ! bombăni cerșetorul, strîngîndu-și sub el picioarele și apărîndu-se cu șiragul de mătănii.

Barza se depărtă nițel și iar se apropie, dintr-o parte, cu ciocul întins.

— Te-aud, te-aud ! Acu' nu mă mai las, să știi ! A naibii, ce șireată-i ! șopti el, și cum în ogradă se auzi un cîntec de lăută, începu să asculte cu mare desfătare, scuturînd din cînd în cînd șiragul de mătănii, ca să alunge barza.

— Jozia, cine cîntă așa frumos ?

— Cin' să cînte ? Witek. A-nvățat de la Pietrek, și acu' scîîîrțîie de-ți ia auzul ! Witek, isprăvește odată și dă lucernă la cai ! țipă ea.

Lăuta tăcu, iar cerșetorul stătu, chibzuind la ceva, și în clipa în care Witek trecu pe lîngă casă, îi spuse cu multă blîndețe :

— Ține zece groși, băiete, că tare frumos ai mai cîntat.

Băiatul se arătă tare-tare mulțumit.

— Poți să cînți și din cele sfinte ?

— Eu pot să cînt orice după ureche.

— Păi dar ! Tot țiganu-și laudă ciocanul ! Da' cîntecul ăsta poți să-l zici ? Ia să te-auz ! și începu să mîrîie în felul lui, cu un glas jalnic, pițigăiat.

Witek însă n-ascultă pînă la capăt ; fugi după vioară, se așeză alături și cîntă exact același lucru ; apoi, spre marea uimire a cerșetorului cîntă și psalmii auziți la biserică.

— Strașnic ! Păi tu ai putea fi bun de dascăl !

— Eu cînt tot ce vreau, și cîntece de pe la curțile cele mari și de-alea care se cîntă la crîșmă ! se

lăuda el, strălucind de bucurie, și începu să tragă cu arcușul atît de tare, încît găinile prinseră a cotcodăci în coteț.

Sosi însă Anna și-l trimise îndată să-i dea ajutor Joziei.

Se întunecase de-a binelea. Cele din urmă lumini se stinseseră, iar cerul negru, înalt, se spuzise de stele. Oamenii se culcaseră și doar la cîrciumă se mai auzeau chiuituri îndepărtate, zdrăngănit de strune.

Anna stătea în fața cerdacului, dînd țîță pruncului și vorbind cu cerșetorul de una, de alta ; caraghiosul îi turna numai minciuni, niște minciuni gogonate, dar ea îl lăsa să pălăvrăgească, cu gîndul numai la ale ei, și privind cu tristețe în beznă.

Jagna nu venise. Nu era nici la maică-sa — încă de cu seară se dusese în sat la fete, dar nicăieri nu-și găsea astîmpărul, ceva o împingea, îi da ghes să umble. Parcă ar fi fost trasă de păr ; în cele din urmă, începu să rătăcească prin sat de una singură. Se uită multă vreme la apa stinsă a eleșteului, încrețită de vînt, la umbrele unduitoare, la luminile pe care ferestrele le aruncau pe întinsul apei și care mureau nu se știe unde și din ce pricină. Ceva o îmboldi deodată cu atîta putere încît o apucă pe drumul din spatele morii și se duse pînă în luncă, unde lîna albă, călduță a negurilor se așternuse peste buruieni și unde nagîții zburau cu țipete ascuțite, plîngătoare.

Se opri sub sălciile înalte, adormite, să asculte cum apele cad din scoc în gîtlejul negru al rîului. Dar murmurul acesta i se părea o chemare tristă, o voce umflată de plîns.

O luă la fugă și multă vreme privi pe ferestrele casei morarului, de unde năvăleau lumini, vorbe și zăngănit de farfurii.

Se lăsă dusă astfel, de la un capăt la altul al satului, ca o apă rătăcită care în zadar cată o ieșire, bătînd tînguitoare în malurile de nepătruns.

Ceva o rodea, ceva de negrăit ; nici alean, nici dor, nici dragoste, dar ochii îi ardeau de-un foc

mistuitor, şi-un plîns înnăbuşit îi urca mereu în piept, ca un val.

Fără să-şi dea seama, se pomeni din nou în faţa presbiteriului ; în faţa cerdacului cîţiva cai băteau din copite ; lumină nu se vedea decît într-o singură odaie : jucau cărţi.

După ce se uită cît se uită, o luă pe ulicioara ce despărţea gospodăria lui Klomb de grădina părintelui. Se furişă cu teamă de-a lungul gardului viu ; ramurile aplecate ale vişinilor îi atingeau faţa cu frunzele pline de rouă. Mergea ca-n vis, fără să ştie încotro o mînă paşii, pînă cînd înainte îi răsări casa joasă a dascălului.

Cele patru ferestre străluceau, larg deschise.

Se tupilă în umbră, sub gard, şi privi înăuntru.

Organistul, nevasta lui şi copiii şedeau sub lampa atîrnată în tavan şi beau ceai, iar Jasio se plimba prin odaie, povestindu-le ceva.

Ea auzea fiece cuvînt, fiece scîrţîit al podelei, ticăitul neîncetat al ornicului şi chiar răsuflarea zgomotoasă a organistului.

Jasio istorisea lucruri atît de minunate, că nu înţelese nimic.

Rămase cu ochii la el, ca la o icoană, sorbindu-i fiece cuvînt ca pe cea mai dulce miere. Jasio se plimba în sus şi în jos prin odaie, din cînd în cînd pierea în fundul casei şi iar apărea în cercul de lumină ; uneori se oprea lîngă fereastră, iar ea se lipea, speriată, de gard, să nu fie văzută, dar el privea doar cerul spuzit de stele, spunea cîte ceva vesel şi toţi rîdeau şi bucuria le scînteia pe feţe ca un soare. În cele din urmă se aşeză lîngă maică-sa, iar surorile cele mici începură să i se caţere pe genunchi şi să-l apuce de gît. Jasio le îmbrăţişa cu dragoste, le legăna, le mîngîia, şi casa răsuna de rîsetele lor.

Ornicul bătu o oră şi nevasta organistului se sculă, zicînd :

— Vorba-i vorbă, dar tu trebuie să dormi, băiatul mamei, că mîine pleci în zori !

— Da, mamă ! Doamne, ce repede a trecut ziua de azi ! oftă el cu părere de rău.

Jagusia îşi simţi inima strîngîndu-se cu atîta durere încît lacrimile începură să-i curgă singure şi să se rostogolească pe obraji.

— Dar vine curînd vacanţa, reluă el. Directorul mi-a făgăduit că are să-mi dea drumul pentru cîtva timp, dacă părintele nostru îi cere în scris...

— N-avea grijă, îl rog eu şi are să scrie ! se grăbi să răspundă mama, apucîndu-se să-i pregătească de culcat pe canapea, chiar sub fereastră.

Îi ajutară cu toţii şi chiar organistul îi aduse un vas măricel şi-l vîrî, rîzînd, sub canapea.

Toţi îşi luară rămas-bun de la el, dar cel mai mult îl ţinu mama sa, care, plîngînd, îl strîngea la piept şi-l săruta.

— Noapte bună, copilul meu, noapte bună !

— Nu stau decît să-mi spun rugăciunea şi mă culc îndată, mamă !

În cele din urmă se despărţiră.

Jagusia îi văzu pe ceilalţi în odaia de alături, umblînd în vîrful picioarelor, vorbindu-şi în şoaptă şi închizînd ferestrele ; nu peste mult întreaga locuinţă se linişti şi se cufundă în tăcere, pentru ca Jasio să poată dormi.

Vru să plece şi ea acasă şi chiar porni, dar parcă ceva o ţinea de picioare şi nu se putea urni din loc ; se sprijini şi mai bine de gard, se tupilă şi mai mult în umbră şi rămase acolo, ca vrăjită, cu privirile aţintite spre singurul geam ce mai rămăsese luminat.

Jasio citi ceva dintr-o carte groasă, apoi îngenunche sub fereastră, se închină, îşi împreună mîinile, înălţîndu-şi ochii la cer, şi-şi spuse rugăciunea cu voce joasă, dar pătrunzătoare.

Noaptea era adîncă, o tăcere nepătrunsă stăpînea firea, stelele ardeau în tării, o adiere caldă, înmiresmată venea dinspre cîmpii, frunzele fîşîiau, cîte-o păsărică ciripea...

Jagusia simţi ceva fremătînd în ea, inima începu să-i bată nebuneşte, ochii, buzele îi frigeau, mîinile

i se întindeau singure spre el şi, cu toate că se silea din răsputeri să se stăpînească, un tremur ciudat, de nestăvilit începu s-o scuture, încît, fără să vrea, se rezemă greoaie de gard ; o nuia plezni.

Jasio scoase capul afară, se uită împrejur şi-şi văzu mai departe de rugăciune.

Ceva de nespus se petrecea în ea ; focuri mistuitoare îi alergau prin oase, zvîrlind flăcări, că-i venea să ţipe, cuprinsă de-o chinuitoare voluptate. Uitase unde se află şi abia mai răsufla, pradă fiorilor ce-i străbăteau întreaga făptură. Trupul i se zvîrcolea ca un fulger pe cer, strigăte se umflau, se urcau în ea ; vijelii arzătoare o luau pe sus, dorinţi nebune o făceau să se încordeze, apoi să se lase moale, supusă... Era gata să se repeadă spre el, măcar să îngenunche în faţa lui, să-i sărute mîinile subţiri, să-i privească de aproape chipul iubit, să-l sărute ca pe-o icoană. Dar nu făcu o mişcare ; o teamă ciudată, o groază năprasnică puse stăpînire pe ea.

— Isuse, Isuse milostive ! gemu încet.

Jasio se ridică, se aplecă cu tot trupul în afară şi strigă de parcă ar fi văzut-o :

— Cine-i acolo ?

Ea îngheţă de frică, nu mai suflă, inima încetă să-i mai bată şi încremeni, ca lovită de-o sfîntă spaimă. Sufletul i se oprise undeva în gît şi, plină de neliniştea fericirii, se clătină în aşteptare.

Dar Jasio privi doar în lungul ulicioarei, apoi, nevăzînd nimic, închise fereastra, se dezbrăcă la iuţeală şi lumina se stinse...

Noaptea o învălui, adîncă, dar mai stătu mult timp, privind geamul mut, întunecat. Tremura de frig şi frigul îi îmbrobonea cu o rouă argintie sufletul, gata de zbor, şi tot ce clocotea de dorinţă se stinse, răspîndind în ea o bucurie de nespus. O linişte solemnă, o sfîntă reculegere o năpădi, ceva ca visarea aceea a florilor înainte de răsăritul soarelui, şi toată fiinţa ei se risipi într-o rugă de fericire fără cuvinte, şi nu mai simţi nimic altceva decît o divină şi dulce vrajă, o neţărmurită încîn-

tare a duhului, negrăita bucurie a primăverii ce se trezește, împrăștiind boabe mari de lacrimi sfinte, asemeni acelor mătănii ale milei și îndurării Celui de sus.

III

— Aș vrea să plec, Hanus! se rugă Jozka, plecîndu-și capul pe banca bisericii.

— Ei, ridică-ți coada ca o viţică și piei ! se răsti la ea Anna, luîndu-și ochii de pe mătăniile pe care le răsfira în mînă.

— Îmi ghiorăie maţele, mă ia cu ameţeli...

— Taci din gură, acuși se sfîrșește !

Într-adevăr, preotul tocmai isprăvea parastasul pentru odihna sufletului lui Boryna, cerut de familie la opt zile după moartea lui, potrivit datinei.

Neamurile cele mai apropiate ședeau în băncile mărginașe, numai Jagusia și maică-sa îngenuncheaseră chiar înaintea altarului ; dintre străini nu era nimeni ; doar Jagata rostea într-un ungher rugăciuni cu glas tare.

Biserica era tăcută, răcoroasă și întunecată ; doar prin mijloc curgea un șuvoi de lumină orbitoare, de la soarele ce pătrundea prin ușile deschise și care bătea pînă în amvon.

Michal, băiatul organistului, dădea ajutor la slujbă și, ca întotdeauna, scutura așa de tare clopoţeii, mai-mai să-ți spargă urechile și, dînd răspunsurile, umbla cu ochii pe sus după rîndunelele ce săgetau cînd și cînd prin biserică, rătăcite, ciripind speriate.

Uneori, dinspre iaz se auzeau loviturile maiurilor ce băteau rufele, vrăbiile făceau gălăgie pe la geamuri, iar în cimitir o cloșcă își chema puii, care

veneau pînă în pridvorul sfîntului lăcaș, încît Jambrozy mereu trebuia să-i ia la goană.

De îndată ce sfinția-sa isprăvi slujba, toată lumea ieși în cimitir.

Se opriseră lîngă clopotniță, cînd Jambrozy strigă din urmă :

— Așteptați oleacă ! Părintele vrea să vă spuie ceva.

Nu trecu mult și sfinția-sa veni gîfîind, cu breviarul subsuoară ; le dădu binețe, ștergîndu-și chelia, apoi zise :

— Dragii mei, voiam să vă spun că v-ați purtat ca niște creștini adevărați, cerînd această slujbă pentru odihna sufletului răposatului. Aceasta are să-i ușureze sufletul și are să-i fie de folos întru izbăvirea cea veșnică. Vă spun și-o repet : are să-i ajute mult !

Trase tabac, strănută tare și, ștergîndu-și nasul, întrebă :

— Cînd împărțiți moștenirea : azi, nu-i așa ?

— De bună seamă, așa-i obiceiul, împărțirea se face în a opta zi de la moarte... încuviință ră cu toții.

— Cum să nu, așa-i bine ! Tocmai despre asta voiam să vă vorbesc și eu ! Faceți împărțeala, dar nu uitați să vă înțelegeți în pace și cu dreptate ! Să n-aud certuri, gîlcevi, să nu mă siliți să vă aduc mustrări din amvon ! Răposatul are să se răsucească-n mormînt, dacă are să vadă că sfîșiați rodul muncii sale ca lupii oaia ! Și ferească Dumnezeu să nedreptățiți orfanii ! Grzela e departe, iar Jozka e-o copilă ! Ceea ce se cuvine fiecăruia, să fie dat cinstit, pînă la un ban ! Cum a lăsat el vorbă să se împartă averea, asta-l privește, dar voi trebuie să-i respectați vrerea ! Poate că el, acolo în groapă, se uită acum la voi și zice, sărmanul : „I-am pus în rînd cu lumea, le-am lăsat o gospodărie frumoasă, n-aș vrea, la împărțeală, să tabere unii pe alții și să se muște, ca cîinii." De cîte ori nu v-am spus din amvon : totul în lume se sprijină numai pe înțelegere ; prin gîlceavă nimeni n-a izbutit să facă ceva ! Nimic, absolut nimic, decît să cadă în păcat

şi să abată asupra lui mînia lui Dumnezeu. Şi nu uitaţi de biserică ! Răposatul avea inima largă, nu se uita la ban cînd era vorba să dea pentru lumînări, pentru liturghie sau alte nevoi ale bisericii. De aceea l-a şi binecuvîntat Dumnezeu...

Vorbi astfel multă vreme, pînă cînd femeile începură să plîngă şi să-i îmbrăţişeze genunchii cu recunoştinţă.

Jozka se agăţă de el, bocind, iar el o strînse la piept şi, sărutînd-o pe creştet, îi spuse cu bunătate :

— Nu plînge, prostuţo, Dumnezeu are grijă de orfani !

— Nici tatăl ei nu i-ar fi vorbit mai blînd, şopti Anna înduioşată.

Dar şi părintele era mişcat, atît de mişcat încît, ştergîndu-şi ochii pe furiş, îi întinse fierarului cutiuţa cu tabac şi schimbă repede vorba.

— Ei, şi cu împăcăciunea cum rămîne ?

— Cred că ne-om învoi, chiar azi s-au dus la curte cinci gospodari de-ai noştri...

— Slavă Domnului ! Am să fac pe degeaba o slujbă în cinstea învoielii !

— Cred că satul ar trebui să strîngă ban cu ban pentru o slujbă de mulţumire, că doar se alege cu o groază de pămînt şi, unde mai pui, pe degeaba !

— Ţi-a ieşit un porumbel din gură, Michal. Am vorbit dăunăzi despre dumneata cu boierul. Ei, acum mergeţi cu Dumnezeu şi nu uitaţi ce v-am spus : pace şi dreptate ! Dar ascultă, Michal, strigă el după fierarul care plecase, vino mai tîrziu să-mi vezi brişca, nu ştiu ce are arcul din dreapta, se cam freacă de osie !...

— L-o fi turtit părinţelul din Laznowo sub povara dumisale...

Preotul nu mai zise nimic ; ceilalţi plecară drept spre casă.

Jagusia o însoţea pe maică-sa, păşind în urma tuturor, fiindcă bătrîna mergea anevoie şi mereu se oprea să se odihnească.

Era zi de lucru obişnuită, oamenii plecaseră pe cîmp, la muncă, aşa că drumeagurile din jurul eleş-

teului erau pustii ; doar copiii se jucau pe alocuri în nisip, pe cînd găinile scurmau în gunoaiele aruncate. Era încă devreme, dar soarele ardea destul de tare ; noroc că vîntul, bătînd cu putere, mai aducea niţică răcoare, făcînd să se clatine livezile pline de vişine pîrguite, grînele care băteau în zaplazuri ca nişte ape năvalnice.

Uşile caselor, porţile erau deschise vraişte ; ici-colo, pe garduri, spînzurau aşternuturi puse la aerisit ; nici un om teafăr nu rămăsese acasă — toţi plecaseră la cîmp. Mai erau şi alţii care-şi cărau, cam tîrzior, ultimele purcoaie de fîn cosit, a cărui mireasmă te îmbăta, iar pe crengile pline de rod ce atîrnau peste drum şi pe sub care trecuseră căruţele încărcate fîlfîiau smocuri de fîn, ca nişte bărbi ovreieşti smulse.

Mergeau agale, tăcuţi, tăifăsuind despre împărţeala pămîntului.

Uneori, cîte-o frîntură de cîntec se auzea dinspre cîmpuri parcă, unde oamenii prăşeau cartofii şi zvonul cîntării călătorea dus de vînt. Lîngă moară o babă bătea vîrtos cu maiul rufele muiate în apă, de se auzea pînă departe, iar apele, prăvălindu-se pe roţile morii, vuiau.

— Macină moara, macină ! făcu Magda, rupînd cea dintîi tăcerea.

— Păi, seceta asta e secerişul morarului !

— Anul ăsta lipsurile apasă mai greu ca-n alţi ani. Un' te uiţi, sărăcie lucie, iar clăcaşii, ce să mai zic, se usucă de foame ! oftă Anna.

— Ai lui Koziol umblă prin sat cu ochii de unde să mai şterpelească ceva, zise fierarul.

— Ce să le faci ? Fac şi ei ce pot ! Ieri Kozlowa i-a vîndut nevestei organistului raţele, s-o mai ducă un timp...

— Şi banii au să-i bea numaidecît. N-am nimic cu ei, dar mi se pare lucru ciudat că penele răţoiului,ăl de-l pierdui la înmormîntarea tatii, Macius al meu le-a găsit la ei, în dosul grajdului, se plînse Magda.

— Şi aşternuturile noastre tot atunci, cine le-a furat ? sări şi Jozka.

— Cînd se judecă Kozlowa cu primarul ?

— Nu chiar aşa curînd ; le ţine parte Ploszka, şi are să-i dea de furcă primarului !

— Ploszka mereu îşi vîră nasul unde nu-i fierbe oala !

— Sigur, vrea să-şi facă prieteni, îi arde şi lui să fie primar !

În cale le ieşi Jankiel ; trăgea de căpăstru un cal împiedicat, care zvîrlea nărăvaş din copitele dindărăt.

— Pune-i un ardei sub coadă ! Să vezi cum o ia din loc, ca un telegar !

— Rîdeţi voi, rîdeţi ! Dar cîtă bătaie de cap am avut cu calul ăsta numai eu ştiu !

— Îndeasă-l cu paie, fă-i o coadă nouă şi du-l la iarmaroc. S-o găsi careva să-l ia drept vacă şi să-l cumpere, că de cal nu mai e bun ! glumi Michal şi izbucniră cu toţii în hohote de rîs, fiindcă mîrţoaga, smucindu-se, sări drept în eleşteu şi, fără să ţie seama de rugăminţile şi de blestemele lui Jankiel, începu să se bălăcească în apă cu cea mai mare nepăsare din lume.

— E şiret al dracului, o fi cal ţigănesc !

— Dă-i o căldare de rachiu, poate-o ieşi ! rîse nevasta organistului, care şedea pe mal, lîngă un cîrd de boboci de raţă, ce înotau ca nişte bulgări de vată galbenă ; cloşca, cu aripile înfoiate, cotcodăcea pe mal.

— Frumoase răţuşti ! Or fi alea de la Kozlowa ? vru să ştie Anna.

— Da, dar toată ziulica scapă şi fug pe iaz. Uti, uti, utii ! îi striga ea, aruncîndu-le ca momeală o mînă de boabe.

Bobocii însă pluteau către celălalt mal şi trebui să alerge după ei.

— Haideţi mai repede, muierilor ! le zori Michal.

Intrară în casă, Anna se apucă să gătească, şi în acest timp fierarul se apucă din nou să scotocească prin odăi, prin ogradă ; ba aruncă o privire chiar

și în groapa de cartofi, încît Anna nu se putu stăpîni să nu-i spună :

— Ce te uiți așa, oi fi pierdut ceva ?

— Păi, mă uit, că mie-mi place să cunosc bine ce cumpăr.

— Dumneata și-așa cunoști totul mai bine ca mine ! i-o întoarse ea, turnînd cafeaua în căni. Dominikowa ! Jagus ! Haideți încoace ! strigă ea spre partea cealaltă a casei, unde se închiseseră amîndouă.

Se așezară la masă și începură să soarbă încet cafeaua, mușcînd din pîine.

Nimeni nu îndrăznea să deschidă vorba, nu le venea ușor, fiecare se codea, uitîndu-se la ceilalți. Anna se arăta și ea ciudat de prevăzătoare ; sigur, îi îndemna să ia, să mănînce, turnînd fiecăruia, dar nu-l slăbea din ochi pe fierar, care se sucea, se învîrtea, plimbîndu-și încolo și-ncoace privirea prin odaie și tușind într-una. Jagusia ședea mîhnită și ofta ; avea ochii sticloși — parcă plînsese nu demult — iar Dominikowa, înfoiată ca o cloșcă, îi tot șoptea ceva ; numai Jozka, după cum îi era firea, sporovăia vrute și nevrute, trebăluind pe lîngă oalele în care fierbeau cartofii.

O ținură astfel cîtva timp și, cum tăcerea se prelungea, fierarul începu :

— Ei, și cu pămîntul ce facem ?

Anna tresări, își îndreptă trupul și, după cîteva clipe de chibzuință, spuse liniștită :

— Ce să facem ? Eu păzesc aici averea bărbatului meu și n-am dreptul să hotărăsc nimic. Cînd vine Antek, aveți să-l împărțiți !

— Dar cînd vine el ? Că treaba nu poate să rămîie așa.

— Ba poate să rămîie ! Cum a fost cît a bolit tata, așa o să rămîie pîn' s-o întoarce Antek.

— Nu-i numai el la împărțeală.

— Dar el e cel mai în vîrstă, așa că lui i se cuvine să ia în primire gospodăria lui taică-său !

— Ei, lasă, el are aceleași drepturi ca și ceilalți copii !

— Poate că şi voi o să aveţi partea voastră, dacă vă învoiţi cu Antek. Eu nu vreau să mă cert cu dumneata; ş-apoi, nici nu-i treaba mea, ce mă amestec eu aici?

— Jagus! ridică glasul Dominikowa. Adu-le aminte că şi tu ai partea ta!

— La ce? Parcă ei nu ştiu?...

Anna se învăpăie deodată şi, trîntindu-i una cu piciorul cîinelui care li se încurca printre picioare, spuse cu dinţii încleştaţi:

— Ştim noi prea bine ce nedreptate ni s-a făcut!

— Bine, bine! Dar acu' e vorba de cele şase pogoane de pămînt pe care i le-a dat răposatul, nu stăm de palavre!

— Dacă aveţi hîrtie, nimeni n-are să vi-l smulgă! bodogăni supărată Magda, care tot timpul stătuse tăcută, cu pruncul la sîn.

— Avem! E făcut la cancelarie, de faţă cu martori!

— Noi toţi aşteptăm, aşa că şi Jagusia trebuie să aştepte.

— Da, de bună seamă, o s-aştepte, dar ce-i al ei, o să-şi ia acuşi; doar ştiţi că are o vacă cu viţel, un porc, gîşte...

— Astea-s toate ale casei şi-o să le-mpărţim între noi! îi răspunse fierarul tăios.

— Să le-mpărţiţi? Mai puneţi-vă pofta-n cui! Ce-a primit ea ca zestre, e sfînt! Doar n-aţi vrea să-i împărţiţi şi fustele, şi plapoma, ai? începu să ridice glasul Dominikowa.

— Ei, am glumit şi eu, şi dumneata gata, ţi-ai şi scos ghearele...

— Sigur... văz eu bine unde bateţi, văz bine...

— Ce să mai vorbim de pomană? Tu, Anna, ai zis bine: mai întîi să-l aşteptăm pe Antek. Uite, eu plec, mă grăbesc, mă duc la moşier, că m-aşteaptă.

Se sculă şi văzînd cojocul lui Boryna atîrnat în ungher pe-o prăjină, îl trase jos.

— Hm, ăsta parcă-i turnat pe mine!

— Nu te-atinge de el, lasă-l să se usuce ! se răsti la el Anna.

— Da' barem cizmele astea, nu mi le dai ? Numa turetcile-s întregi, şi uite că şi tălpile au fost o dată pingelite, se tocmea el, trăgîndu-le cu îndemînare de pe prăjină.

— Nu-ţi dau voie să iei nimic ! Dacă ţi-aş îngădui să iei orice-ar fi, lumea o să spuie că am înstrăinat jumătate din avere. Mai întîi să fie scrise toate. Nu dau voie nimănui să ridice nici un căpeţel de aţă, pîn' nu vin ăi de sus să scrie tot !

— Inventarul nici n-a fost făcut şi aşternutul tatei s-a şi dus...

— Ţi-am spus ce s-a întîmplat ! După ce-a murit tata, am întins aşternutul pe gard şi nu ştiu cine a venit noaptea şi l-a şterpelit. Doar nu puteam să mă rup în bucăţi, să văz de toate.

— Hm, şi-ndată s-a găsit un hoţ care să-l ia...

— Cum adică ? Ce crezi, că l-am luat eu şi mint ?

— Ia mai tăceţi, femeilor ! Vorbiţi, dar nu vă luaţi la harţă ! Gata, Magdus ! Cin-l-a furat dormir-ar în el somnul de veci !

— Numa' plapoma cîntărea vreo treizeci de funturi...

— Închide-ţi pliscul, cînd îţi spun odată ! răcni el la nevastă-sa şi, sub cuvînt că vrea să vadă purceii, o scoase pe Anna în ogradă.

Ea îl urmă, dar era cu ochii pe el.

— Voiam să-ţi dau un sfat.

Ea ciuli urechea ; bănuia ce vrea să-i spuie.

— Ştii, înainte de-or face inventarul, eu zic să aduci la mine, într-o seară — da' să nu te vază careva — vreo două vaci. Scroafa ai putea să i-o dai verişorului şi vezi ce mai poţi dosi prin vecini... Îţi spui eu unde... Cît despre grîne, să zici că le-aţi vîndut mai demult lui Jankiel : el are să încuviinţeze bucuros — i-om da şi lui în schimb o baniţă. Mînza s-o ia morarul, s-o pască pe toloaca lui, iar uneltele, ascunde ce poţi prin gropi, prin grîne. Fă cum îţi spui eu, te sfătuiesc din inimă. Aşa fac oamenii cu scaun la cap. Te-ai speriat ca o vită, nu

zic, pe bună dreptate ţi se cuvine mai mult. Dar o să-mi dai şi mie cîte ceva. Şi n-ai grijă, că te-ajut eu în toate ; am să stărui să rămîie a voastră toată gospodăria, am să stărui cît pot, să nu vă scoată nimeni din ea. Atîta-ţi cer, să m-asculţi, că eu îţi vorbesc deschis... Pînă şi boierul îmi ascultă bucuros vorba. Ei, ce zici ?...

— Ce să zic alta, decît că ce-i al meu al meu rămîne, iar ce-i al altuia nu mă ispiteşte ! răspunse ea încet, aţintindu-l cu o privire plină de scîrbă.

Fierarul se răsuci, ca lovit cu măciuca în moalele capului, holbă ochii la ea şi scrîşni :

— Şi n-aş mai fi vorbit... nu i-aş mai fi spus nimănui de banii toţi pe care i-ai furat.

— Poţi să spui. Lasă că vine Antek şi-o să-i zic ce sfaturi mi-ai dat.

Fierarul abia se stăpîni să nu înjure ; scuipă doar şi, plecînd, zbieră pe fereastra deschisă în casă :

— Hei, nevastă, fii cu ochii-n patru, să nu mai fure ceva hoţii !

Anna zîmbi în urma lui batjocoritor.

El fugi ca opărit şi, dînd peste primăriţă care intra pe ulicioară, îi spuse ceva, dînd din mîini.

Primăriţa aducea o hîrtie de la stăpînire.

— E pentru dumneata, Anna ; factorul a adus-o adineauri.

— O fi vorba de Antek, te pomeneşti ! şopti ea cu spaimă, apucînd hîrtia cu mîna prin şorţ.

— Nu, parcă de Grzela scrie. Bărbatu-meu nu-i acasă, s-a dus la tîrg, iar factorul nu-ş' ce trăncănea, cică acolo ar sta scris negru pe alb că Grzela a murit, sau aşa ceva...

— Dumnezeule ! ţipă Jozka.

Magda sări şi ea în picioare.

Se uitau cu toţii la hîrtie, îngroziţi, răsucind-o cu mîinile tremurînde.

— Ia vezi, Jagus, ce scrie acolo, că tu ştii să citeşti ! o rugă Anna.

Se opriră lîngă ea, neliniştite, speriate, dar Jagna, după ce se canoni multă vreme, se lăsă păgubaşă.

— Nu-i scrisă în limba noastră, nu-nţeleg nimica.

— De buchisit nu ştie să buchisească, dar la altele, ehei, se pricepe ! şuieră primărița sfidătoare.

— Du-te-n plata Domnului şi nu te lega de oameni cînd te ocolesc pe de departe ca pe-o baligă ! bombăni bătrîna.

Dar primărița atît aştepta. Răspunse înfiptă :

— De certat pe alţii îi cerţi, da' să-ţi opreşti fata să se-ntindă cu bărbaţii altora nu poţi !

— Las-o-n pace, Pietrowa ! se amestecă Anna, simţind ce putea să iasă de-aici, dar primărița îşi dăduse drumul.

— Măcar o dată să mă răcoresc şi eu ! Mi-a otrăvit viaţa, m-a făcut atîta să sufăr, că n-am s-o iert cîte zile oi trăi !

— Latră tu, latră ! Nici o javră n-ar lătra mai tare ca tine ! bombăni iar bătrîna, destul de potolită.

Jagusia, în schimb, se făcuse roşie ca sfecla şi, deşi îi venea să intre în pămînt de ruşine, o nevoie cumplită de răzbunare o năpădi şi-şi înălţă tot mai sus capul, ca să arate că nu-i pasă de nimic, înadins o pătrundea cu ochii provocători, şi un rîs răutăcios îi apăru pe buze.

Primărița deschise o gură cît o şură şi, întărîtată la culme de privirea Jagusiei, se porni pe blesteme, dîndu-i în vileag cu turbare toate fărădelegile.

— Trăncăneşti că eşti rea şi plină de fiere, de-aia ! o întrerupse bătrîna. Dar las' că dă el socoteală, bărbat-tu, o să plătească el cu vîrf şi-ndesat în faţa lui Dumnezeu pentru tot răul ce i l-a făcut Jagusiei !

— Da, o plăti, că, vezi Doamne, s-a legat de-o biată copiliţă nevinovată ! Da, aşa o copiliţă, că se-ntinde bucuroasă prin tufişuri cu toţi hăndrălăii !

— Tacă-ţi gura că, oarbă cum sînt, tot îţi nimeresc chica aia a ta împuţită ! o ameninţă bătrîna, strîngînd băţul în mînă.

— Încearcă să m-atingi, încearcă ! ţipă cealaltă, aţîţată.

— Ia te uită la ea, s-a-ndopat, s-a-mbuibat pe seama altora, şi-acu' se agaţă de oameni ca scaiul de coada cîinilor !

— Spune-mi şi mie ce rău ţi-am făcut eu, ce rău ?

— Ai să vezi tu, cînd are să-ţi bage bărbatul la puşcărie !

Primărița sări cu pumnii la ea. Noroc că Anna o apucă la timp şi tăbărî cu gura pe amîndouă :

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce, casa mea-i crîşmă ?

Tăcură îndată, gîfîind, cu sufletul la gură. Dominikowei îi dăduseră lacrimile — se vedea cum izvorau de sub cîrpele cu care-i erau legaţi ochii, curgînd şiroaie pe obrajii ei scofîlciţi. Se stăpîni cea dintîi şi, aşezîndu-se, oftă, desfăcîndu-şi larg braţele :

— Of, Isuse Hristoase, îndură-te de mine, păcătoasa !

Primărița ieşi din casă val-vîrtej şi, întorcîndu-se încă o dată din drum, îşi băgă capul pe fereastră şi începu să strige la Anna :

— Îţi dau un sfat, goneşte-o din casă pe tîrfa asta ! Goneşte-o cît mai e timp, să nu-ţi pară rău pe urmă ! Nici un ceas să n-o laşi sub acoperişul tău, că are să te muşte ca o viperă ! Ai grijă, Anna, ai grijă ! Să nu-ţi fie milă de ea, că ea atît aşteaptă, să vie bărbat-tu ! Atunci să vezi ce-are să-ţi facă ! Se aplecă tot mai mult pe geam şi, ameninţînd cu pumnii pe Jagusia, urlă în culmea furiei : Lasă tu, zgripţuroaică, lasă ! N-am să mor împăcată, n-am să iau sfînta împărtăşanie, pînă nu te-o alunga din sat cu ciomagul ! Huo, căţea, la soldaţi, la tractir ! Acolo ţi-e locul, scroafo ! Acolo !

Şi fugi ; în casă se lăsă o tăcere de mormînt.

Dominikowa se cutremura toată de-un plîns stăpînit. Magda îşi legăna copilul, Anna se uita în focul din vatră, dusă pe gînduri, iar Jagusia, deşi pe chipul ei se mai citea încă sfidarea şi un surîs răutăcios îi flutura pe buze, se îngălbeni ca ceara ; ultimele cuvinte o izbiseră drept la inimă ; parcă zeci de cuţite ar fi străpuns-o deodată şi din toate rănile ar fi curs sînge curat, în şuvoaie nestăvilite şi lăsînd doar o durere nespusă, o durere cu ade-

vărat supraomenească. Îi venea să se dea cu capul de pereți, să urle cît o ținea gura, dar se stăpîni și, trăgînd-o pe maică-sa de mînecă, murmură cu înfrigurare :

— Hai acasă, mamă, să plecăm de-aici repede ! Să fugim !

— Bine, să mergem. Mă simt tare slăbită, dar tu trebuie să vii, să te-ntorci aici să-ți păzești avutul !

— Nu mai rămîn aici ! Sînt atît de scîrbită, că nu mai pot să rabd ! Dumnezeule ! Să-mi fi rupt picioarele decît să fi păşit în casa asta !

— Așa de rău ți-a fost la noi ? bîigui Anna.

— Mai rău ca un cîine pus în lanț ! Cred că nici în iad nu-i mai rău ca aici !

— Mă mir c-ai rămas atît, doar nu te-am ținut legată. Ai fi putut să pleci oricînd. N-ai teamă, n-am să te țin cu de-a sila, n-am să-ți cad în genunchi să rămîi !

— Am să plec și să vă ia holera pe toți, dacă sînteți așa !

— Nu blestema, să nu-ți arunc în față tot răul ce mi l-ai făcut !

— Acu' toată lumea-i împotriva mea, tot satul, toți !...

— Poartă-te cum se cuvine și nimeni n-are să-ți zică nimic !

— Taci, Jagus, taci. Doar Anna nu ți-i dușmancă !

— N-are decît să latre cît o pofti ! Puțin îmi pasă ! Da' ce rău am făcut ? Am furat ? Am omorît pe careva ?

— Mai ai obrazul să-ntrebi ? sări înciudată Anna, înfigîndu-se înaintea ei. Nu mă sili să vorbesc, că atunci spui tot !

— Da' spune ! Trăncănește ! Nu-mi pasă ! țipa ea și mai pornită ; mînia o cotropea ca pîrjolul și ar fi fost gata de orice, fie și de cel mai cumplit lucru.

Pe Anna o podidiră lacrimile ; amintirea înșelăciunii lui Antek îi strînse atît de dureros inima, că abia mai avu putere să îngaime :

— Da' cu bărbatu-meu ce-ai făcut ? Zi ! Că Cel de sus le vede pe toate şi-are să te pedepsească !... Nu-l lăsai o clipă în pace... te ţineai după el ca o căţea turbată... ca o...

Îi pierise răsuflarea, pieptul i se umflase de plîns.

Jagus se năpusti ca o lupoaică atacată în bîrlog gata să sfîşie cu colţii tot ce-ar fi întîlnit în cale ; ura i se suia la cap valuri-valuri ; cu unghiile întinse, într-o sete aprigă de răzbunare, sări în mijlocul casei şi, în culmea furiei, dădu drumul unui potop de vorbe şfichiuitoare, ca şi cum ar fi plesnit dintr-un bici :

— Eu umblam după el, ai ? Eu ? Minţi ca o scroafă ! Toată lumea ştie cum mă feream de el. Dar el venea la poarta mea şi scheuna ca un căţel, să-i arăt măcar papucul ! El m-a îndemnat cu de-a sila ! El mi-a aruncat praf în ochi şi a făcut dintr-o proastă ca mine tot ce-a vrut ! Acu' pot să-ţi spui adevărul, numai să nu te căieşti ; mă iubea aşa de mult, că nici nu pot să spun ! I se scîrbise de tine ca de-o zdreanţă, că, bietul de el, se săturase pînă-n gît de dragostea ta. Vărsa şi scuipa, parcă ar fi mîncat untură rîncedă, numai cît îşi aducea aminte de tine ! Era gata să-şi facă şi seama, numai să nu te mai vadă-n ochi. Ai vrut adevărul, ei, na, acu' îl ştii ! Dar ţine minte ce-ţi mai spui : dacă vreau, chiar de i-ai săruta tălpile, are să-ţi dea cu piciorul şi are să vie cu mine unde vreau eu, chiar şi la capătul lumii ! Ţine minte bine ce-ţi zic şi nu te pune cu mine, pricepi, hai ?

În timp ce arunca vorbele acestea otrăvitoare, stăpînă pe ea, neînfricată, se făcuse mai frumoasă ca oricînd. Pînă şi maică-sa o asculta cu uimire şi teamă ; atît de schimbată era, atît de ciudată, că n-o mai recunoştea, şi în acelaşi timp ceva se aduna în ea, ceva rău, înspăimîntător, primejdios, ca un nor încărcat de fulgere.

Vorbele acestea o răniseră de moarte pe Anna ; o biciuiseră pînă la sînge, o zdrobiseră fără milă, o striviseră ca pe-un vierme de nimic ; se clătina asemeni unui copac despicat de trăsnet şi stoarsă de

vlagă, golită de orice gînd. Buzele i se învineţiseră, abia putea să mai răsufle ; căzu pe un scaun şi, de durere, totul i se fărîmiţă în minte într-o pulbere măruntă, stearpă, şi chiar lacrimile încetară să i se mai prelingă pe faţa ei cenuşie de atîta chin, deşi un suspin greu, vijelios îi sfîşia pieptul. Temătoare, ea privea înaintea-i, ca într-un hău căscat pe neaşteptate, tremurînd ca frunza dusă de vînt pe pustii...

Jagus îşi închisese demult gura şi se dusese cu maică-sa în odaia ei ; Magda, fără a mai putea scoate un cuvînt, plecase şi ea şi chiar şi Jozka lipsea, fugită la eleşteu după boboci ; Anna rămase pironită locului, ca o pasăre pe jumătate moartă, căreia i se ia puişorii, şi care nu mai poate nici să ţipe, nici să se apere, nici să fugă, ci dă numai din aripi, cînd şi cînd, piuind stins...

Dar Domnul se îndură de ea, întărind sufletul ei zbuciumat ; venindu-şi în fire, se aruncă în genunchi înaintea icoanei şi izbucni într-un plîns amarnic, legîndu-se să plece la Czenstochowa [1], numai să nu fie adevărat ce auzise !

Nu mînie simţea ea acum cînd se gîndea la Jagusia ; simţea o frică, i se făcuse o frică mare de ea, încît auzindu-i glasul afară, se închină iute ca şi cum ar fi trecut Necuratul...

În cele din urmă, se apucă de treabă şi mîinile ei, deprinse cu munca, lucrau singure, în timp ce gîndurile îi zburau departe — nu mai ştia că-şi dusese copiii în livadă, nici că dereticase prin casă. Punînd mîncarea în oale, o trimise pe Jozka s-o ducă fuga oamenilor la cîmp.

Cînd rămase singură şi se mai potoli oleacă, începu să cugete, să cîntărească bine fiece cuvînt. Era o femeie isteaţă, bună la suflet, aşa că dădu repede uitării toate jignirile, tot răul ce i se făcuse, însă mîndria ei rănită nu-i da pace şi mereu se perpelea, şi inima i se strîngea ca-ntr-un cleşte, şi în minte îi treceau fel de fel de gînduri de răzbunare sînge-

[1] La Czenstochowa se află o catedrală din secolul al XIV-lea, unde se organizau anual pelerinaje ale credincioşilor.

roasă. Acest simțămînt sfîrși prin a pune stăpînire pe ea, încît murmură :

— Știu, nu mi-s eu așa de frumoasă, să mă pui cu ea ! Dar îi sînt nevastă cu cununie, sînt mama copiilor lui ! vorbea mîndria din ea și încrederea de sine. Și chiar dacă are să se ducă după ea, tot la ai lui are să se întoarcă ! Doar n-o s-o ia de nevastă ! se mîngîia, amărîtă, cu ochii în depărtări.

Era către prînz, soarele atîrna deasupra iazului, căldura creștea, încingînd pămîntul, văzduhul dogorea ca un cuptor deschis ; oamenii se întorceau de la cîmp, iar pe drumul cu plopi, prin norul gros de pulbere, se înălța mugetul vitelor ce veneau de la păscut. Deodată, Anna luă o hotărîre ; sprijinindu-se de perete, mai chibzui cîteva clipe, își șterse ochii, ieși în tindă, deschise ușa ce dădea spre odaia Jagusiei și spuse tare, dar foarte liniștită :

— Să pleci din casa mea, și cît mai iute !

Jagna se ridică de pe scaun și amîndouă se înfruntară în picioare, privindu-se lung în ochi, pînă ce Anna se dădu puțin înapoi și mai spuse o dată cu glas răgușit :

— Să pleci acuși, că de nu, pun argatul să te zvîrle-afară... Acuși ! adăugă neclintită.

Bătrîna se repezi s-o înduplece, să ia apărarea fiică-si, dar Jagusia dete din umeri :

— Lasă, mamă, nu-ți mai bate gura degeaba cu lepădătura asta ! Doar știi unde bate !

Scoase din ladă o hîrtie.

— Înscrisu-l vrei, știu eu, pogoanele... Ia-le, îndoapă-te cu ele, spuse ea cu scîrbă, zvîrlindu-i în nas hîrtia. Înghite-le, rămîne-ți-ar în gît !

Și fără să țină seama de împotrivirile maică-si, începu să-și strîngă la iuțeală catrafusele și să-și scoată boccelele în uliță.

Anna văzu negru înaintea ochilor, de parcă ar fi izbit-o cineva cu pumnul în frunte ; culese totuși hîrtia de pe jos și șuieră amenințătoare :

— Dar mai repede, să nu pui cîinii pe tine !

Era uluită, nu-i venea să creadă că-i adevărat. „Cum, să arunce şase pogoane de pămînt ca pe-o oală spartă? Nu, să ştii că-i scrîntită la cap!" se gîndea ea, privind în urma Jagusiei.

Jagusia însă, fără să-i mai arunce o privire, îşi strîngea icoanele, cînd Jozka alergă ţipînd:

— Să-mi dai mărgelele, că sînt ale mele, le am de la mama...

Jagna începu să le desfacă de la gît, dar deodată se răzgîndi:

— Nu, pe-astea nu le dau! Mi le-a dat Maciej şi sînt ale mele!

Jozka începu să urle, încît Anna trebui să ţipe la ea, s-o potolească — Jagna era mută la orice; scoţîndu-şi afară toate lucrurile, se duse să-l caute pe Jendrzych.

Dominikowa încetase de tot de-a se mai împotrivi şi nu răspundea nici la vorbele Annei, nici la zbieretele Joziei; abia cînd puseră lucrurile în căruţă, se ridică şi strigă, ridicînd pumnul:

— Să dea Dumnezeu să ai parte numai de rele!

Pe Anna o trecu un fior, dar lăsă cuvintele să treacă peste ea şi ţipă:

— Cînd s-o întoarce Witek cu vitele, are să-ţi aducă vaca acasă! Cît despre alelalte, să vie cineva pe seară să le ia!

Jagusia şi cu maică-sa ieşiră în tăcere din casă, o apucară pe drum, dînd încet ocol iazului, mergînd chiar pe mal, astfel încît amîndouă se vedeau oglindite în apă.

Anna le urmări multă vreme cu privirea, plină de amărăciune şi de-o ciudată nelinişte. Dar cum n-avea timp de gîndit, fiindcă oamenii se şi întorceau de la cîmp, piti actul în ladă şi-l încuie cu cheia; închise odaia răposatului şi se apucă să gătească, dar mereu umbla tăcută — nu auzea nici măcar laudele pe care i le aducea Jagustynka.

— Bine-ai făcut! Demult trebuia s-o goneşti! Se dezmăţase de tot, ajunsese o haimana şi nu puteai să-i faci nimic, că bătrîna se are bine cu părintele! Pe alta, ehei, demult ar fi afurisit-o!

— Da, cum nu! încuviinţa ea, îndepărtîndu-se, să n-o mai audă, iar cînd plecară cu toţii iarăşi la cîmp, o luă pe Jozka şi se duse să plivească inul, pe care-l năpădise untişorul, încît lanul se vedea, galben, de departe.

Plivea cu rîvnă; şi totuşi blestemele Dominikowei o chinuiau şi o umpleau de nelinişte, dar mai ales se gîndea la ce avea să spuie Antek despre toate astea, cînd s-o-ntoarce.

„Cînd am să-i arăt hîrtia, are să-i treacă. Proasta de mine! Şase pogoane! Asta-i aproape o gospodărie!" se gîndea ea, rotindu-şi ochii în jur.

— Na, că uitai de tot de hîrtia aia cu Grzela!

— Că bine zici! Pliveşte tu mai departe, Jozka, că eu dau o fugă pînă la sfinţia-sa, să văz ce scrie acolo...

Se bucura chiar la gîndul că avea să vadă lume, să audă ce vorbeşte despre cele întîmplate.

Se găti la repezeală în odaie şi, luînd hîrtia de după icoană, porni cu ea spre casa părintelui. Dar nu-l găsi acasă; sfinţia-sa era la cîmp cu zilierii, care scoteau morcovi; îl zări de departe, aproape dezbrăcat, numai în nădragi şi cu o pălărie de paie pe cap, dar nu cuteză să se apropie, de teamă să nu fi aflat ceva despre cele întîmplate şi s-o muştruluiască de faţă cu oamenii. O luă spre morar, care tocmai încerca joagărul, împreună cu Mateusz.

— Chiar adineauri mi-a spus nevastă-mea că aţi alungat-o pe mama voastră vitregă! Ho, ho! Ai crede că e-o codobatură şi cînd colo are gheare de uliu! rîse el, apucîndu-se să citească hîrtia. Dar abia îşi aruncă ochii pe ea, şi strigă: Proastă ştire! Grzela al vostru s-a-necat! Încă de la Paşti! Aici scrie că lucrurile lui le puteţi ridica de la comisar, din capitala districtului!...

— Grzela a murit! Dumnezeule! Atît de tînăr şi de sănătos! Mergea pe douăzeci şi şase. Trebuia să vie de seceriş. S-a înecat! Isuse Hristoase! gemu ea, frîngîndu-şi mîinile, adînc răscolită de această veste.

— Ehei, vă merge bine cu moştenirea ! zise Mateusz în batjocură. A mai rămas s-o daţi afară şi pe Jozka şi toată averea o să rămîie a dumitale şi a fierarului, cu tot neamul lui...

— Ce, i-ai pus cruce Terezii, şi-acu' îţi arde de Jagusia ? i-o întoarse ea.

Morarul pufni în rîs, iar Mateusz se făcu numaidecît că are ceva de meşterit la joagăr.

— Straşnică muiere, nu se lasă ! spuse în urma ei morarul.

Pe drum, Anna intră la Magda, care, auzind vestea, începu să bocească, zicînd printre lacrimi şi printre hohote de plîns :

— Dacă aşa a vrut Dumnezeu, surată ! Şi ce flăcău voinic, ca stejarul, cum puţini sînt în Lipce ! Of, soartă omenească, soartă amară ! Azi eşti viu, şi mîine intri-n pămînt şi putrezeşti ! Michal are să plece să-i ia lucrurile, de ce să le lăsăm acolo ! Bietul de el, şi abia aştepta să vie acasă !...

— Soarta noastră e-n mîinile Celui de sus ! Niciodată n-a avut noroc la apă. Ţi-aduci aminte cînd era să se înece în eleşteu şi abia l-a scăpat Klomb ? Se vede că i-a fost scris lui să moară înecat !

Jeliră şi-l plînseră amîndouă, apoi se despărţiră, fiecare avea destule griji pe cap, mai ales Anna.

Ştirile acestea se răspîndiră în sat ca fulgerul şi, pe la chindie, cînd oamenii se întorceau de la cîmp, toţi vorbeau numai despre moartea lui Grzela ; firească, pieirea lui întristase mult lumea ; cît despre Jagusia, satul se împărţise în două tabere, căci femeile, mai toate, mai cu seamă cele vîrstnice, trecuseră de partea Annei, potopind-o cu învinuiri pe Jagusia. Bărbaţii îi luau apărarea, cu sfială, ce-i drept, astfel că în unele locuri şi începuse harţa...

Înainte de căderea serii, satul zumzăia ca un stup : cumetrele dădeau fuga pe la vecine, să mai afle cîte ceva, altele ţipau peste garduri şi livezi sau, mulgînd vacile, intrau în vorbă cu trecătorii. Era o seară minunată, plină de miresme, răcoroasă ; aurul palid al amurgului umplea cerul, pe cîmp greierii ţîrîiau, pitpalacul îşi trimitea chemările lui,

prin șanțuri și mlaștini broaștele orăcăiau somnoroase. Tot satul, de la un capăt la altul, vuia de larma copiilor, de chiuituri, de muget de vite, nechezaturi, behăituri, gîgîit de gîște, și de huruitul căruțelor. Pe drumuri, pe lîngă iaz, pretutindeni, oamenii vorbeau cu aprindere despre aceste întîmplări, ori se întrebau cu ce aveau să se înapoieze de la curtea boierească trimișii obștii.

Mateusz, întorcîndu-se de la joagăr, trăgea cu urechea pe ici, pe colo și scuipa numai și înjura pe înfundate, ocolind cumetrele care pălăvrăgeau. În cele din urmă, însă, cîteva muieri care trăncăneau lîngă casa lui Ploszka îl zgîndăriră așa de tare, că țipă la ele furios :

— Anna n-avea dreptul s-o alunge, că Jagusia era în casa ei ! Să vedeți ce-o să pățească Antkowa, are să plătească, are să intre și la închisoare !

Dar Ploszkowa cea grasă și roșie tăbări cu gura pe el :

— Anna nu i-a luat pămîntul, toată lumea știe ! Dar i-a fost frică de alta : Antek din zi în zi poate să pice. Și ce, poți să păzești hoțul cînd stă cu tine-n casă ? Sau oi fi vrut să închiză ochii, ai ?

— Știu eu care-i pricina. Vorbiți, vorbiți, spuneți tot ce vă vine la gură, dar nu că țineți cu dreptatea, ci fiindcă muriți de necaz, asta-i !

Parcă ar fi vîrît bățul într-un viespar, așa se năpustiră asupra lui.

— De ce murim de necaz, mă, de ce ? Că Jagusia e-o ușarnică și-o tîrfă ? Că vă țineți după ea ca cîinii după o cățea ? Că fiecare ar vrea să-i intre-n așternut ? Că a făcut de rușine tot satul, mîniindu-l pe Cel de sus ?

— Poate că și de-asta v-o fi necaz ! Dracu' să vă mai înțeleagă ! Pocitaniilor, vă e frică de soare, sperietorilor ! Dacă ea ar fi ca Magda de la crîșmă și-ar face ăle mai mari blestemății, ați ierta-o ; dar fiindcă-i a mai frumoasă din sat, ați fi gata s-o înecați, de s-ar putea, și-ntr-o lingură de apă !

Cumetrele se repeziră la el urlînd, încît flăcăul trebui s-o ia la sănătoasa.

— Usca-vi-s-ar limba-n gură, viperelor! înjură el şi, trecînd pe lîngă casa Dominikowei, aruncă o privire pe fereastra deschisă.

În casă era lumină, dar pe Jagusia n-o văzu şi, ca să intre înăuntru, nu îndrăznea; se mulţumi doar să ofteze şi porni spre casă; pe drum, îndată după aceea, se întîlni cu Werona, care se ducea la soră-sa.

— Adineauri trecui pe la matale. Stacho a pregătit lemnele, a săpat şi gropile; am putea să ne apucăm de lucru. Cînd vii?

— Cînd? La Sfîntu-Aşteaptă! M-am săturat de satul ăsta, că-mi vine să las totul baltă şi să plec încotro oi vedea cu ochii! strigă el cătrănit şi o şterse.

„Trebuie să-l fi înţepat careva rău de tot, de-i aşa de mînios!" îşi zise ea, îndreptîndu-se spre casa lui Boryna.

Anna strîngea după cină şi, cum o văzu pe soră-sa, o luă îndată deoparte şi-i povesti totul. Werona ocoli într-adins orice ar fi putut să le aducă aminte de Jagusia şi nu vorbi decît despre Grzela.

— Dac-a murit, atunci partea lui vă vine tot vouă!

— Aşa-i, la asta nu mă gîndisem!

— Şi cu ce-are să vă mai dea boierul în schimbul pădurii, are să vă vie fiecăruia aproape cîte-o moşie! Doar nu sînteţi decît trei! Doamne, bogaţilor pînă şi moartea altora le priieşte! oftă ea cu durere.

— Ce-mi pasă mie de avere! se apără Anna, dar, cînd se duse la culcare, începu să facă socoteli şi să se bucure într-ascuns.

Apoi, îngenunchind pentru rugăciune, şopti cu resemnare:

— Dac-a murit, înseamnă că aşa a fost voia lui Dumnezeu!

Şi mai oftă o dată, din toată inima, pentru sufletul lui.

A doua zi, pe la amiază, se pomeniră cu Jambrozy.

— Unde-ai fost? întrebă ea, aprinzînd focul în vatră.

— La Koziol, un copil de-al lor s-a opărit rău de tot. M-au chemat ei, dar degeaba : scînduri şi cuie de coşciug !

— Care s-a opărit ?

— Ăl mic, pe care-l aduseră astă-primăvară de la Varşovia. A căzut într-un ceaun cu apă clocotită şi, ca să zic aşa, a fiert ca-n ciorbă.

— N-are de loc noroc cu copiii ăştia găsiţi !

— Da, n-are noroc. Dar nici nu pierde nimic, că le plăteşte bani să-i îngroape ! Dar nu de asta venii eu la dumneata.

Ea îl privi neliniştită.

— Ştii că Dominikowa a plecat cu căruţa, s-a dus cu Jagusia la tribunal, să se plîngă împotriva dumitale, că i-ai alungat fata...

— Să se plîngă, ei şi, ce-or să-mi facă ?

— Au fost de dimineaţă la spovedanie şi după aia s-au sfătuit multă vreme cu părintele ; n-am tras cu urechea, îţi spui şi eu ce văzui mai degrabă ; te-au vorbit aşa de rău, că sfinţia-sa uite-aşa ameninţa cu pumnul.

— E faţă bisericească şi-şi bagă nasul unde nu-i fierbe oala ! se aprinse ea, dar vestea aceasta o tulburase atît de mult, încît toată ziua umblă ca năucă, roasă de griji, pradă celor mai rele presimţiri.

În amurg, o căruţă se opri în capul ulicioarei.

Anna ieşi speriată din casă, tremurînd din toate mădularele ; îl zări pe primar în brişcă.

— De Grzela cred că aţi aflat... începu el. Ce să-i faci ? Aşa cade pe capul omului năpasta ! Dar am şi o veste bună pentru dumneata : azi-mîine, cel mai tîrziu, Antek se întoarce.

— Nu cumva glumeşti ?

Aproape că nu-i venea să creadă.

— Dacă-ţi spui eu, primarul, poţi să mă crezi, na ! Mi-au spus ăi de la cancelarie...

— Bine că se-ntoarce ! Era şi vremea ! spuse ea cu răceală, ca şi cum asta nu i-ar fi făcut nici o bucurie.

Primarul mai stătu, rumegînd ceva în minte, apoi zise foarte prietenos :

— Te-ai purtat rău cu Jagusia ! Te-au și dat în judecată și s-ar putea să te osîndească pentru samavolnicie și încălcarea legii. N-aveai dreptul s-o dai afară, că era în casa ei. Are să fie rău cînd o să vie Antek și pe dumneata or să te vîre la închisoare ! Ți-o spun din prietenie, vezi, împacă lucrurile ! Am să fac și eu ce mi-o sta în putință, să fie retrasă plîngerea de la judecătorie, dar trebuie să îndrepți răul pe care l-ai făcut !

Anna se înțepeni toată și-i spuse verde în față :

— Pe cine aperi dumneata ? Pe-o nedreptățită sau pe ibovnica dumitale ?

Îndîrjit, el dete bice cailor, care o rupseră din loc, punîndu-se pe goană.

IV

Anna trecuse prin atîtea clipe grele, încît în noaptea aceea nu putu să ațipească. Mereu i se părea că aude pași pe uliță, pe drum sau chiar prin jurul casei. Asculta cu inima zvîcnindu-i în piept, dar toată casa dormea adînc, nici copiii nu mai scîrțîiau. Era o noapte mohorîtă, deși cerul se boltea senin, stelele priveau pe geam, iar copacii foșneau, uneori, clătinați de un vînt care se stîrnise pe la miezul nopții, bătînd în rafale.

În casă domnea o căldură înnăbușitoare ; o duhoare de nesuferit venea de la puii de rațe vîrîți sub paturi, peste noapte, dar Anna n-avea chef să deschidă fereastra ; somnul îi pierise de tot, plapuma, pernele o frigeau ca niște plite încinse și mereu se sucea pe o parte și pe alta ; era din ce în ce mai neliniștită, fel de fel de gînduri îi umblau prin cap, ca un roi de furnici ; sudori fierbinți o

scăldau şi, străbătută de fiori, nemaiputîndu-şi stăpîni frica, sări deodată din pat, desculţă, în cămaşă, înşfăcă o bardă care-i ieşise parcă singură în cale şi ieşi în ogradă.

Toate uşile erau larg deschise, dar peste tot stăpînea pacea adîncă a somnului. Pietrek sforăia întins lîngă grajd, caii ronţăiau fîn, făcînd să le zăngăne lanţurile, iar vacile, lăsate slobode peste noapte, se împrăştiaseră prin curte şi stăteau trîntite pe jos, rumegînd alene, mişcîndu-şi boturile strălucitoare, înălţîndu-şi spre ea capetele lor greoaie, cu coarne mari, cu ochi negri, adînci.

Se urcă iar în pat şi, cu ochii deschişi, pîndi iar, speriată ; erau clipe cînd ar fi pus mîna în foc că auzea desluşit glasuri şi paşi înnăbuşiţi, îndepărtaţi.

„Poate că undeva, pe aproape, nu s-au culcat şi stau la taifas !" căută ea să-şi explice, dar de îndată ce alba se arătă la ferestre, se sculă, îşi aruncă pe spate cojocul lui Antek şi ieşi afară.

În cerdac barza lui Witek dormea într-un picior, cu capul vîrît sub aripă, iar mai încolo, în ogradă, un cîrd de gîşte se zăreau, albe, ghemuite unele-n altele.

Vîrfurile copacilor ieşeau din noapte, roua se scutura din belşug de pe ramuri, căzînd pe frunze, pe iarbă, căci începuse să sufle un vînt răcoros.

Peste cîmpii plutea o pîclă joasă, albăstrie, din care ici-colo răsăreau arborii cei mai înalţi, urcînd ca nişte trîmbe negre, dese, de fum.

Iazul începu a luci ca un ochi uriaş, orb, învăluit de întunecimi, sălciile murmurau deasupră-i, uşor, cu teamă, căci toate în jur dormeau, înecate în tulbureala zorilor şi într-o linişte de nepătruns.

Anna se aşeză pe prispă, se rezemă de perete, moţăi aşa multişor, fără să-şi dea seama, şi cînd se trezi, cerul prinsese a se lumina, iar la răsărit aurora ardea ca un pîrjol îndepărtat.

„Dacă au plecat pe răcoare, acuşi trebuie să pice !" îşi spuse ea, ieşind în drum ; somnul acesta scurt o înviorase şi nu se mai culcă în pat ; ca să-i treacă mai uşor timpul, pînă ce soarele avea să răsară,

scoase aşternutul copiilor şi se duse să-l spele pe malul eleşteului.

Cerul se lumina din ce în ce mai mult, undeva cîntară primii cocoşi şi îndată după ei începură să bată din aripi şi alţii, să se ia la întrecere în tot satul, iar după aceea ciocîrliile se făcură auzite şi ele, dar rar; puţin cîte puţin, prin ceaţă se arătară pereţii albi ai caselor, gardurile, drumurile pustii, umezite de rouă...

Anna spăla de zor, cînd deodată, undeva în apropiere, auzi paşi; se opri numaidecît, se strînse toată ca un arici, privind cu băgare de seamă împrejur; o umbră se strecura din ograda Balcerkowei, tupilîndu-se pe sub pomi.

„Cu siguranţă că-i unul care a fost la Marysia! Cine-o fi? se întreba ea, neputînd desluşi bine umbra care pieri deodată fără urmă. Se ţine mîndră că-i frumoasă, se fudulește cu frumuseţea ei, da' nopţile şi le petrece cu toţi flăcăii. Cine-ar fi crezut una ca asta?" se gîndea ea, scîrbită.

În aceeaşi clipă, îl zări pe argatul morarului care se furişa dinspre celălalt capăt al satului.

„Ăsta, sigur, vine de la crîşmă, de la Magda! Umblă noaptea, ca lupii! Cîte nu se mai petrec pe lumea asta, Doamne!" oftă ea, străbătută de fiorul dorinţei şi se întinse moale o dată, încă o dată, dar cum apa era rece, îi trecu repede, apoi începu să cînte cu un glas înnăbuşit, plin de alean:

Cînd în zori măreţul soare...

Cîntecul zbură peste pămînt, prin rouă, şi se topi în întinderea trandafirie a zorilor.

Era ceasul sculării, prin sat începu să se audă zgomot de ferestre deschise, lipăituri de papuci, fel de fel de glasuri.

Anna îşi întinse pe gard lucrurile spălate şi se duse să-i trezească pe ceilalţi ai casei; dar erau atît de ameţiţi de somn, încît, cum îşi înălţau capul, îl lăsau iar să cadă pe pernă, greoi, buimaci.

Se supără foarte tare cînd Pietrek îi strigă de sus :

— Ei, drăcia dracului ! Mai e vreme ! Eu dorm pînă răsare soarele ! şi nici nu se clinti de la locul lui.

Copiii începură să se întindă şi ei, iar Jozka se rugă :

— Mai lasă-mă puţin, Hanus, zău, abia m-am culcat...

Îşi mîngîie copiii, alungă păsările din cocina porcului şi mai aşteptă oleacă ; cu puţin înainte de răsăritul soarelui, cînd toată bolta cerească se aprinse şi iazul se învăpăie, făcu atîta gălăgie prin ogradă, că toţi trebuiră să se trezească. Îi trase o săpuneală lui Witek, care umbla năuc de somn lovindu-se de colţuri şi scărpinîndu-se în cap.

— Cînd ţi-oi croi una, ai să te deştepţi pe loc ! De ce n-ai legat vacile la iesle, zevzecule ? Vrei să-şi spintece burţile cu coarnele, noaptea ?

El bombăni ceva, dar ea se şi repezi la el ; noroc că băiatul apucase s-o şteargă ; apoi, aruncîndu-şi ochii în grajd, Anna se legă de Pietrek :

— Caii rod ieslea şi tu dormi, dormire-ai somnul de veci !

— Nu mai ţipa şi'mneata ca o coţofană ! Aude tot satul ! mormăi el.

— S-auză ! Să ştie toţi ce leneş, ce trîntor îmi eşti ! Las-că vine stăpînul şi-ţi arată el ţie, ai să vezi ! Jozka ! ţipă iar spre partea cealaltă a curţii. Roşcata are ugerul tare. Mulge-o bine, nu-i mai lăsa în uger jumătate laptele ! Dă-i zor cu mulsul, că-n sat au şi început să mîne vitele ! Witek, ia mîncare şi du-te cu vacile, da' vezi să-mi mai rătăceşti oile ca ieri, c-o să dai ochii cu mine ! poruncea ea, învîrtindu-se în toate părţile ca o sfîrleză ; găinilor le aruncă un pumn de grăunţe, porcilor, care guiţau pe lîngă casă, le aduse troaca cu lături ; adăpă şi viţelul înţărcat, aruncă tărîţe la raţe şi le alungă la eleşteu.

O dată cu traista de merinde, Witek mai căpătă şi un pumn după ceafă ; stăpîna nu uită nici barza,

căreia îi puse în cerdac o oală cu cartofi rămasă din ajun ; pasărea se apropie, dintr-o parte, clămpăni, își vîrî pliscul în oală și o goli repede. Anna era peste tot, de toate avea grijă și la toate găsea sfatul potrivit.

Cum plecă Witek cu vacile și cu oile, se agăță de Pietrek, pe care nu-l putea suferi tîndălind fără nici o treabă.

— Scoate gunoiul din grajd ! Se-nnăbușe vacile de căldură noaptea și se mînjesc ca porcii...

Soarele tocmai apăruse la orizont, contemplînd lumea cu un ochi roșu, înflăcărat, cînd începură să vie femeile care-i munceau cu ziua în schimbul cartofilor primiți în primăvară.

O puse pe Jozka să cureţe cartofi, dădu ţîţă copilului și-n timp ce-și punea broboada, îi mai zise :

— Ia seama la toate ! Dacă vine Antek, să vii la grădina de varză să-mi dai de știre. Să mergem, suratelor, cît e rouă și răcoare ! Întîi prășim varza și după masă om sfîrși treaba de ieri.

Le duse prin spatele morii, peste luncile joase, mlăștinoase, alburii încă de rouă și de negurile ce le acopereau. Turbăriile se lăsau sub picior ca niște curele de piele ; unele locuri erau atît de nămoloase, că trebuia să le dai ocol ; în brazdele adînci ca niște șanțuri o lintiță verzuie acoperea apele mucegăite.

La grădină nu era încă nimeni ; doar nagîții se învîrteau pe deasupra ogoarelor, iar berzele umblau legănîndu-se, ciugulind rar cu ciocul.

În jur mirosea a mlaștină, a bălării și a stuf, care înconjura cu desișurile lui vechile turbării părăsite.

— Frumoasă vreme ! spuse careva. Dar mi se pare că o să fie arșiță !

— Bine că mai bate vîntul din cînd în cînd !

— A luat-o de cu dimineață, dar zbicește pămîntul mai tare ca soarele !

— Demult nu s-a mai pomenit o vară așa de secetoasă ! vorbeau ele, lucrînd printre straturile de varză crescute.

— Ce frumoasă s-a făcut varza ! Unele au şi început să facă căpăţîni.

— Numai de n-ar mînca-o viermii. Cu seceta asta, or să tabere pe ea.

— Da, la Wola au ros-o toată.

— La Modlica cică s-a uscat de tot şi trebuie să puie iar răsadurile.

Vorbeau, izbind pămîntul cu sapele, făcînd muşuroaie în jurul cuiburilor de varză, frumos crescute, dar năpădite de buruieni : lăptuca îţi ajungea pînă la genunchi, iar barba-caprei şi ciulinii creşteau deşi ca pădurea.

— Ce nu seamănă omul şi nu-i trebuie lui creşte de minune, zise careva, scuturînd de pămînt o buruiană smulsă.

— Ca tot ce-i rău ! Păcatele nimeni nu le seamănă şi uite că lumea-i plină de ele !

— Păi, dacă rodesc !... Ehei, cît o trăi omul pe lume, trăieşte şi păcatul ! Vorba ceea : fără păcat, nimic n-ar avea haz ! Sau : de n-ar fi în lume păcat, omul demult ar fi crăpat ! O fi avînd el un rost, ca buruiana rea, că Domnul nostru Isus Hristos pe amîndouă le-a făcut ! spuse Jagustynka, după bunul ei obicei.

— Domnul nostru Isus Hristos a lăsat răul pe lume ? Haida de ! Omu-i de vină : el e ca porcul care rîmă peste tot ! spuse cu asprime Anna, şi toate lăsară capu-n pămînt.

Soarele se ridicase binişor, ceaţa se risipise, cînd iată că începură să se arate şi femeile din sat.

— Harnice muieri, n-am ce zice ! Aşteaptă să se usuce roua, să nu li se ude picioruşele ! rîse Anna.

— Nu toată lumea se zoreşte la treabă ca dumneata !

— Ce, parcă toată lumea e silită să tragă la jug ca mine ? oftă ea din rărunchi.

— Cînd are să-ţi vie bărbatul, ai să te lăfăi ca o cucoană.

— Am făcut legămînt să mă duc la Czenstochowa, dacă s-o-ntoarce. Mi-a spus primarul că azi trebuie să pice...

— Dacă a aflat de la cancelarie, înseamnă că trebuie să vie. Dar anu' ăsta multă lume se pregăteşte să plece la Czenstochowa. Se duce şi nevasta organistului, am auzit, cică în fruntea alaiului are să meargă chiar sfinţia-sa.

— Şi cine-i duce burdihanul, rîse Jagustynka, că el singur n-o să-l poată duce atîta cale ? Vorbeşte şi el în vînt, nu ştiţi cum e ?

— Eu am mai fost de cîteva ori în pelerinaj cu alţii şi, zău, m-aş duce an de an, oftă Filipka de dincolo de eleşteu.

— Aşa-i omul, îi place să hoinărească !

— Dumnezeule ! urmă ea cu aprindere, fără să ia seama la vorbe. Aşa de bine şi de uşor te simţi atunci, de parc-ai zbura la cer ! Şi ce de lume mai vezi, Doamne, şi ce de lucruri mai auzi, şi cu ce suflet te rogi ! Trec două-trei săptămîni şi ţie ţi se pare că ani de zile au trecut, şi nu mai ştii nimic, nici de necazuri, nici de sărăcie ! Eşti ca nou-născut, zău aşa !

— Adevărat, Dumnezeu îţi dă puteri şi te-ntăreşte ! Sigur că aşa e ! încuviinţau unele.

Dinspre sat, pe poteca de pe malul rîului, printre sălcii şi răchite, venea în fuga mare o fată. Anna îşi duse mîna streaşină la ochi, însă nu putu deslui cine era. Abia cînd se apropie, o văzu pe Jozia, care alerga de-i sfîrîiau călcîiele şi ţipa de departe, dînd din mîini :

— Hanus ! A venit Antek, Hanus !

Anna zvîrli sapa şi se pregăti de zbor ca o pasăre, dar deodată se stăpîni, îşi lăsă jos fusta suflecată şi, deşi fierbea toată şi inima i se zbătea în piept, că de-abia mai putea vorbi, zise liniştită, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic :

— Ei, voi vedeţi-vă singure de treabă, şi pentru prînz treceţi pe-acasă !

Plecă agale, fără nici o grabă, întrebînd-o pe Jozka de una, de alta...

Femeile se uitau lung, uimite de tăria ei.

— Numai de ochii lumii se ţine aşa, să nu rîdă lumea că dă fuga la bărbat! Eu una, zău, n-aş răbda! zise Jagustynka.

— Nici eu! Numai, de, să nu fi prins gust Antek de alte muieri!...

— N-o s-o mai aibă zi de zi sub ochi pe Jagusia, aşa că o să-i treacă!

— Haida de! Cînd bărbatului i se face de una, se duce după ea pînă la capătul lumii!

— Da, cumătră, vorba dumitale, nici vitele nu se nărăvesc aşa de rău la păcat ca unii bărbaţi...

Aşa vorbeau, abia mişcîndu-se, iar Anna mergea cu acelaşi pas liniştit, şi parcă dinadins se oprea în calea drumeţilor, deşi habar n-avea ce vorbea, nici ce-i răspundeau ceilalţi, plină toată de gîndul că Antek s-a întors şi că o aşteaptă.

— A venit şi Rocho? o întrebă pe Jozia a nu ştiu cîta oară.

— Da, şi el! Doar ţi-am mai spus!

— Şi cum arată, cum?

— Ştiu eu? A venit şi a întrebat din prag: „Unde-i Anna?" Şi eu i-am zis unde eşti şi-am luat-o la fugă, să-ţi spui! Atîta!

— Va să zică a întrebat de mine! Doamne Dumnezeule, am să...

Simţea că se înnăbuşe de atîta bucurie.

Îl zări de departe, stînd cu Rocho în cerdac. Antek o recunoscu şi el şi-i ieşi înainte în uliţă.

Înainta spre el din ce în ce mai încet şi mai greu, proptindu-se din mers de garduri, picioarele i se muiau, abia mai respira, şi-o înecau lacrimile, şi-un nod i se punea mereu în gît, încît abia putu să îngaime:

— Tu eşti? Tu?

Şi plînsul îi acoperi ultimele cuvinte, pline de bucurie.

— Eu sînt, Hanus! Eu!

O strînse cu putere la piept, o îmbrăţişă cu duioşie, din toată inima. Ea se vîra în el în neştire, lacrimi de fericire îi curgeau pe faţa palidă, slăbită,

şi buzele îi tremurau, şi se lăsă toată în braţele lui, ca un copil dornic de alintări.

Multă vreme nu putu să vorbească. De altminteri, ce-ar fi putut să spună, cum ar fi putut să arate ce se petrecea în sufletul ei ? Ar fi fost în stare să îngenunche înaintea lui, să-i mătură praful din cale ; din cînd în cînd numai, i se desprindea din gîtlej cîte-un cuvînt, rostogolindu-se ca un grăunte de preţ, ca o floare aromată a bucuriei, pe care sîngele ei clocotitor ar fi stropit-o ca o rouă ; ochii ei supuşi, credincioşi, plini de-o neţărmurită dragoste, se plecau la picioarele celui care-i era soţ, ca nişte cîini, lăsîndu-se în voia şi mila lui.

— Ai slăbit, Hanus ! şopti el, mîngîind-o cu dragoste pe obraji.

— ...Am pătimit atîta, atîta... am aşteptat...

— A muncit prea mult ! spuse Rocho.

— Şi dumneata ai venit ? Uite că şi uitasem de dumneata ! şi se înclină repede, sărutîndu-i mîinile, iar el spuse în şagă :

— De ce te miri ? Am zis că ţi-l aduc şi uite-l acum lîngă dumneata, acum îl ai...

— Da, lîngă mine ! Lîngă mine ! strigă ea, stînd uimită înaintea lui Antek, care albise la faţă şi se făcuse mai gingaş, mai chipeş, mai puternic, mai mîndru ; parcă nu-l mai recunoştea şi nu putea să înţeleagă asta.

— M-oi fi schimbat aşa mult, de te uiţi aşa mirată la mine ?

— Nu, da' parc-ai fi altul !

— Aşteaptă niţel, am să mă duc la cîmp şi-o să arăt ca-nainte.

Deodată, ea se repezi în casă după copilul cel mic.

— Încă nu l-ai văzut ! strigă venind cu băieţaşul care plîngea. Uită-te la el, seamănă cu tine ca două picături de apă !

— Straşnic flăcău !

Îl înfăşură în pulpana mantalei şi începu să-l dea huţa.

— Rocho îl cheamă ! Pietras, hai şi tu să-l vezi pe tăticu !

Şi-l ridică încet pe cel mai mare, care începu să se cațere pe genunchii lui taică-său, bălmăjind ceva. Antek îi îmbrățișă pe amîndoi cu o dragoste ciudată.

— Şoriceii tatii, şoricei ! Omuleții mei ! Ce-a mai crescut Pietras ! Şi uite cum mai vorbeşte, în legea lui !

— Păi dar ! Şi e atît de rîzgîiat şi de vioi ! Să-l vezi cum pune mîna pe bici şi pocneşte din el şi alungă gîştele ! — Se lăsă pe vine în fața lor. — Pietras, ia zi : tata ! Zi !

Într-adevăr, băieţelul mormăi ceva, ba mai adăugă şi ceva de la el în limba lui încurcată, trăgîndu-l de păr pe taică-său.

— Jozka, ce stai acolo-n colţ ? Hai încoa' ! spuse Antek.

— Nu-mi vine să m-apropii ! spuse ea ruşinată.

— Vino, prostuţo, hai mai aproape ! şi o trase la pieptul lui, duios, ca un frate. Acum de mine ai s-asculți, cum ascultai de tata. Nu-ți fie teamă, n-am să fiu aspru cu tine, n-o să ai de ce te plînge !

Aducîndu-şi aminte de tatăl şi de fratele ei, fata începu să jelească.

— Cînd mi-a spus primarul de moartea lui Grzela, parcă m-ar fi lovit cineva cu ciomagul în moalele capului, aşa mi s-au împăienjenit ochii. Un băiat atît de zdravăn şi-un frate atît de iubit ! Cine s-ar fi aşteptat ? Stam şi mă gîndeam cum o să-mpărțim noi pămîntul ; mă gîndeam chiar să-i găsesc şi o fată ! zise el în şoaptă şi cu adîncă durere, iar Rocho, ca să-i alunge gîndurile triste, zise, sculîndu-se :

— Vouă vă dă mîna să vorbiți, dar mie îmi ghiorăie mațele de foame !

— Dumnezeule, am uitat de tot ! Jozka, prinde găinuşile alea galbene ! Puişorii mamei, pui, pui, pui ! Sau ăți vrea mai întîi nişte ouă ? Ori pîine ? E proaspătă ; şi untul, ieri îl făcui ! Taie găinile şi opăreşte-le la iuțeală ! Vi le pregătesc acuşi ! Vai, că uitucă mai sînt !

— Lasă, Hanus, găinile pe urmă, mai întîi găteşte ceva, aşa, ca la noi. Mi s-a făcut lehamite de mîncarea de la oraş, aşa c-aş înfuleca cu poftă o strachină cu borş şi cartofi, rîse el vesel. Lui Rocho pregăteşte-i altceva.

— Mulţumesc ! Şi eu aş mînca tot aşa...

Anna se repezi să pregătească totul şi, cum cartofii tocmai fierbeau într-o oală pusă pe foc, se avîntă în cămară şi aduse cîrnaţi pentru borş.

— Pentru tine i-am păstrat, Jantos ! Sînt de la scroafa aia de-ai zis s-o tai pînă-n Paşti !

— Ehei, straşnici cîrnaţi, cu ajutorul lui Dumnezeu o să dovedim să-i dăm gata ! Ei, Rocho, dar unde-s darurile noastre ?

Bătrînul îi întinse o boccea măricică, din care Antek începu să scoată fel de fel de lucruşoare, pe care le împărţi în jur, tuturor.

— Ţine, Hanus, asta-i pentru tine, cînd pleci la drum, şi-i dădu o broboadă de lînă, la fel ca a dăscăliţei, neagră, cu pătrăţele verzi şi roşii.

— Pentru mine ? Ce bine-mi pare că nu m-ai uitat, Jantos, scînci ea, cu o recunoştinţă fără margini.

— Hm ! De n-ar fi fost Rocho, aş fi uitat, dar el mi-a adus aminte şi ne-am dus amîndoi să alegem şi să tîrguim.

Într-adevăr, cumpărase o mulţime de daruri : îi mai adusese neveste-si şi o pereche de pantofi, şi un bariş albastru de mătase, cu flori galbene. Joziei îi dete unul la fel, numai că al ei era verde, apoi şi horboţele, şi cîteva şiraguri de mărgele, cu o panglică lungă de legat, iar copiilor — turte dulci şi muzicuţe ; îi cumpărase ceva chiar şi nevestei fierarului, un lucru pe care-l înfăşură şi-l puse deoparte ; nu uitase nici de Witek, nici de argat.

Şi ce strigăte de încîntare ori de cîte ori scotea cîte ceva ; priveau darurile, le încercau cu o bucurie atît de mare, încît obrajii rumeniţi ai Annei se umplură de lacrimi, iar Jozia, fermecată, îşi prindea capul în mîini şi-l clătina într-o parte şi alta.

Rocho zîmbea, frecîndu-şi mîinile. Antek fluiera printre dinţi.

— Fiindcă aţi fost vrednice, de-aia v-a adus atîtea daruri. Să le purtaţi sănătoase !

— Rocho mi-a spus că treburile merg strună în gospodărie. Haide, nu le-am adus ca să-mi mulţumiţi ! strigă Antek apărîndu-se, fiindcă toţi se repeziseră la el să-l sărute şi să-l îmbrăţişeze.

— Nici n-am visat să primesc atîtea minunăţii ! şopti Anna înlăcrimată, aşezîndu-se să-şi încerce pantofii. Sînt niţel cam strîmţi, mi s-au umflat picioarele, că umblu desculţă, dar la iarnă au să-mi vie tocmai bine !

Rocho începu s-o descoasă, ce mai e prin sat, dar ea îi răspundea anapoda, trebăluind de zor ; curînd, le puse dinainte cartofii amestecaţi cu untură din belşug şi o strachină mare cu borş, în care plutea un cîrnat cît o roată.

Începură să îmbuce cu poftă.

— Asta mai zic şi eu mîncare ! strigă vesel Antek. Grozav mai miroase cîrnatul ! Simţi cum îţi cade-n burtă ! Să-i ia naiba cu mîncarea aia a lor de la puşcărie !

— Ce-oi mai fi suferit de foame, sărăcuţul de tine !

— Te cred şi eu ! Pînă la urmă, n-am mai fost în stare să înghit nimic.

— Lumea zicea că acolo îţi dă o mîncare de nu se apropie de ea nici cîinii. Aşa-i ?

— Ba bine că nu ! Dar ce-i mai rău e că stăteai toată vremea închis. Cît era frig, mai mergea, dar cum a dat soarele şi mi-a mirosit a pămînt, credeam că turbez. Zău dacă libertatea nu mi se părea mai gustoasă chiar decît cîrnaţul ăsta ! Am încercat eu să smulg gratiile, dar m-au oprit.

— E-adevărat că acolo oamenii sînt bătuţi ? întrebă ea cu teamă.

— Păi sigur, îi bate ! Sînt acolo închişi şi nişte ucigaşi, care face să fie bătuţi zi de zi. De mine n-au îndrăznit să se atingă nici cu un deget. Dacă vre-

unul din ticăloşii ăia ar fi încercat, l-aş fi rupt în bucăţi !

— Sigur, cine-ar fi putut să dea în tine, tu care eşti aşa de voinic ? încuviinţă ea bucuroasă, cu ochii pe el, pîndindu-i fiece mişcare.

Se sculară îndată de la masă şi se duseră să se culce în hambar, unde Anna le duse aşternuturi, plăpumi, perne.

— Lasă astea, că ne topim de căldură, rîse Rocho.

Ea nu răspunse, dar abia după ce închise în urma ei uşa, simţi că o părăsesc puterile ; se duse în grădină să plivească pătrunjelul. Se uită o clipă în jur şi izbucni în plîns. Plîngea de bucurie, plîngea că soarele îi încălzea spinarea, că pomii verzi se legănau deasupră-i, că păsările cîntau, că totul era numai floare şi mireasmă, că se simţea atît de senină, atît de împăcată şi de fericită în sufletul ei, de parcă s-ar fi întors de la spovedanie, dacă nu şi mai bine.

— ...fiindcă tu, prin mila ta, ai înfăptuit totul, Isuse ! bîigui ea, înălţîndu-şi la cer ochii înlăcrimaţi, în nemărginita ei recunoştinţă pentru toată fericirea pe care-o trăia. ...şi fiindcă acu' totu-i altfel ! suspină mirată, fericită, ca în extaz.

Într-adevăr, cît timp ei dormiră, ea umblă aproape ca-n vis, atît de fericită se simţea. Îi păzi, cum îşi păzeşte cloşca puii. Duse copiii departe în livadă, să nu ţipe, să-i trezească. Alungă din ogradă toate dobitoacele, nemailuînd seama la porcii care rîmau cartofii timpurii, la găinile care scurmau castraveţii abia răsăriţi. Uitase de tot şi de toate, nemaiavînd ochi decît pentru cei ce dormeau.

Şi timpul i se părea că se scurge aşa de încet, că nu mai avea răbdare să aştepte. Se făcuse vremea prînzului, trecuse şi amiaza, şi ei tot mai dormeau. Îi trimise pe toţi la muncă, fără să-i pese ce făceau acolo în lipsa ei, veghind şi bătînd mereu calea dintre hambar şi casă.

De o sută de ori scoase darul pe care i-l adusese Antek, de o sută de ori îl încercase şi, privindu-l, striga :

— Cine e mai drăgăstos şi mai bun decît el, cine?

În cele din urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, alergă în sat, pe la cumetre, şi, pe cine vedea, îi striga de departe :

— Ştii ? S-a-ntors bărbatu-meu ! Acu' doarme-n hambar !

Şi-i rîdeau ochii şi faţa, şi tremura toată de bucurie şi de fericire, iar cumetrele se mirau :

— O fi fermecat-o haidamacul ăla sau ce are ? S-a prostit de tot, săraca !

— Să vedeţi acu' ce-o să mai facă pe grozava, ce-o să mai umble cu nasul pe sus !

— Lasă, că Antek nu-şi uită el năravul şi se face ca o mieluşea ! pălăvrăgeau între ele

Ea nu auzi aceste vorbe şi, alergînd acasă, se apucă vîrtos de pregătit o masă îmbelşugată. Auzind gîştele care ţipau pe iaz, fugi să le liniştească, azvîrlind în ele cu pietre, de erá cît pe-aci să se certe cu morăriţa.

Tocmai trimisese mîncarea la cîmp, cînd cei doi bărbaţi ieşiră din hambar. Le aşeză masa lîngă casă, la umbră şi la răcoare, punînd pe masă bere, rachiu, şi le mai aduse şi vreo jumătate de ciur de vişini coapte, pe care le ceruse de la slujnica preotului.

— Grozave bucate ! Parc-am fi la nuntă ! glumi Rocho.

— S-a-ntors stăpînul, ce vreţi nuntă mai mare ? răspunse ea, învîrtindu-se în jurul lor, fără să guste mai nimic.

După masă, Rocho plecă îndată în sat, făgăduind să se înapoieze pe înserate ; ea îşi întrebă sfioasă bărbatul :

— Vrei să vezi gospodăria ?

— Da ! Gata cu sărbătoarea, acu' să m-apuc de treabă ! Dumnezeule, nici nu m-aşteptam să-mi pice aşa de iute moştenirea !

Oftă şi porni după ea ; Anna îl duse mai întîi la grajd, unde sforăiau trei cai, pe cînd în ocol mînzul zburda ; apoi îl duse la şopronul gol, iar mai pe urmă la hambar, să vadă fînul de anul trecut ; Antek

aruncă o privire chiar şi prin cotețe, şi în poiată, unde zăceau tot felul de scule şi unelte.

— Brişca trebuie s-o duc pe arie, aici o să se usuce de tot.

— De cîte ori nu i-am spus lui Pietrek s-o ducă ! Dar ce, parcă m-ascultă ?

Începu să cheme păsările, purceii, lăudîndu-se cu ei ; şi după ce el văzu şi acestea, îi vorbi mult despre cîmp : unde, cît şi ce semănase ; în acelaşi timp, îl privea atentă în ochi, părînd că aşteaptă ceva, dar el vîra totul în minte, în bună rînduială, mai punînd cîte-o întrebare, şi abia la urmă de tot zise împăcat :

— Mă mir că ai răzbit singură cu atîtea treburi pe cap !

— Pentru tine aş face şi mai mult, murmură ea cu aprindere şi straşnic de mulţumită de laudele lui.

— Eşti ca o sfîrleză, Hanus, zău ! N-aş fi crezut.

— Trebuia s-o fac şi p-asta, aşa că nu m-am cruţat.

Se uită chiar şi la livada plină de vişinile pe jumătate pîrguite, la straturile de ceapă, la pătrunjel, la răsadurile de varză.

Se înapoiau spre casă, cînd, trecînd pe lîngă odaia lui taică-său, privi înăuntru pe geamul deschis.

— Dar Jagusia unde-i ?

Ochii lui căutau nedumeriţi prin odaia pustie.

— Unde ? La maică-sa ! Am gonit-o ! spuse ea cu asprime, ridicîndu-şi ochii asupră-i.

El încruntă din sprîncene, se gîndi un timp şi, aprinzînd o ţigară, spuse liniştit :

— Dominikowa e-o zgripţuroaică, o să ne dea în judecată.

— Cică s-ar fi dus chiar ieri la tîrg cu o jalbă.

— De la jalbă pînă la judecată mai va. Dar să stăm să chibzuim bine, să nu iasă vreun bucluc.

Ea îi povesti cum se iscase cearta, trecînd desigur cu vederea multe lucruri ; el n-o întrerupse, o ascultă, încruntîndu-se, căscînd ochii ; abia cînd îi dădu înscrisul, rîse amar :

— Hîrtia asta n-are nici un preţ, poţi să te duci cu ea după casă !...

— Dar e hîrtia pe care i-a dat-o tata !

— Nu face nici cît o ceapă degerată ! Dacă s-ar fi dus la notar să spună că ne lasă nouă pămîntul, ar fi fost altceva. Dar aşa, ţi-a aruncat-o numai ca să-şi bată joc de tine.

Şi, dînd din umeri, îl luă pe Pietrus în braţe şi se îndreptă spre pîrleaz.

— Mă duc să văd cîmpul şi mă-ntorc ! zise el, întorcînd capul, şi ea rămase pe loc, deşi tare ar fi vrut să-l însoţească.

Ocolind şopronul, reclădit şi plin de fîn, se uită la el pe sub sprînceană.

— Mateusz l-a meşterit. Numai pe acoperiş a pus vreo trei căpiţe de paie ! îi strigă ea în urmă de lîngă pîrleaz.

— Bine, bine, mormăi el.

De asta nu-i păsa. Trecu prin ogorul de cartofi şi o luă pe marginea lanului.

Anul acela, în partea aceasta a satului, erau aproape numai semănături de toamnă, aşa că nu întîlni pe nimeni în cale. Iar dacă întîlnea pe cineva, îl saluta scurt şi trecea mai departe. Totuşi, încetinea tot mai mult pasul ; Pietrus atîrna greu, aerul cald, liniştit, îl moleşea. Ba se oprea, ba se aşeza, privind într-una brazdă cu brazdă.

— Ho-ho ! Ia uite untişorul, cum a mai năpădit inul ! strigă, oprindu-se în faţa brazdelor albastre de flori, năpădite de buruieni. A cumpărat sămînţă amestecată şi n-a vînturat-o !

Se mai opri pe urmă şi lîngă orz, care era plăpînd şi puţin pălit ; abia se vedea de scaieţi, muşeţel şi măcriş.

Au semănat în mlaştină ! Şi pămîntul ca un porc l-a rîmat ! Dobitocul ! Lua-te-ar dracu' ! Păi aşa se face treaba ? Şi ia uite cum a grăpat, ticălosul ! Numa' pir şi bolovani !

Scuipă înfuriat şi trecu pe ogorul de secară, care se frămînta în bătaia soarelui ca o apă unduitoare, legănîndu-i-se la picioare cu un foşnet sec de spice

grele. Se bucură tare mult, fiindcă secara crescuse frumos, paiul era gros, iar spicele ca nodurile unui gîrbaci.

— Creşte ca pădurea ! Dacă a semănat-o tata ! Nici a boierului nu-i mai bună ! — Frecă în palme un spic, bobul era frumos, dar moale încă. — Peste două săptămîni va trebui cosită ! Numai de n-ar bate grindina !

Grîul însă îl desfătă cel mai mult, nu se mai sătura privindu-l ; nu era semănat deopotrivă, avea smocuri dese şi goluri, dar dintre bărbile lui negre, lucioase spicele se avîntau în sus, mari şi doldora de grăunţe.

— O să avem ceva bucate ! Pe ici, pe colo, va mai trebui smuls, că-i prea des. Semănat pe deal, dar uite că nu l-a sfărogit soarele. Aur curat, ce mai !...

Înaintînd tot mai departe, sui încet colina, la capătul căreia se înălţa peretele sumbru al pădurii. Satul rămăsese undeva departe, în urmă, ca-n fundul unei strâchini ; se pierdea printre livezi, printre care se zărea iazul scînteind, ori geamuri strălucind în soare.

Lîngă cimitir oamenii coseau lucerna, iar coasele sclipeau şi ele deasupra pămîntului ca nişte fulgere albăstrii ; în alte părţi catrinţele femeilor fluturau ca nişte pete roşii şi cîrduri de gîşte albe păşteau pe ţelinele înguste ; îndărătul satului, pe ogoarele verzi de cartofi, oamenii mişunau ca frunzele ; mai încolo, şi mai departe, în zarea abia deslușită, se iţeau cătune, aşezări răzleţe, arbori gîrboviţi pe marginea drumurilor, şesuri întinse, toate cufundate parcă într-o fierbere albastră de ape.

O tăcere adîncă plutea peste pămînt, văzduhul încins te orbea cu sclipirile lui, şi văpaia era atît de năprasnică încît de-a lungul acestor întinderi fumegoase, tremurînde nu se zărea altceva decît, din loc în loc, vreo barză, plutind greoi cu aripi moleşite, sau cîrduri de ciori croncănind.

Ciocîrliile cîntau undeva, nevăzute, în slava cerului senin, arzător. Arar, cîte-un norulet alb, pufos

se desprindea de pe aceste cîmpii azurii, ca o oaie rătăcită.

Jos bătea un vînt fierbinte, uscat ; se poticnea, o lua razna ca un om beat ; ba se arunca șuierînd, speriind păsările, ba, ghemuindu-se într-un loc, se năpustea dintr-o dată asupra grînelor, îmbufnat, zbîrlindu-le, învîrtejindu-le, amestecîndu-le pînă la fund, ca apoi iarăși să piară cine știe unde. Iar grînele, astfel zgîlțîite, se văitau multă vreme după aceea, cu voci scăzute, ca și cum s-ar fi plîns de acest strengar neobrăzat.

Antek se opri lîngă pădure, pe-o pîrloagă, și iar se mînie.

— Încă nu-i arată ! Caii stau de pomană, gunoiul putrezește în grămadă și nemernicului ălu nici că-i pasă. Fir-ar al dracului !... înjură, luînd-o pe lîngă pădure, spre troița de pe drumul cu plopi.

Ostenise, capul îi vuia, praful îi intra în gîtlej ; se așeză lîngă troiță, la umbra mestecenilor, îl puse jos, pe surtucul lui, pe Pietrus, care ațipise, apoi, ștergîndu-se de nădușeală, se uită în jur și căzu pe gînduri.

Soarele scăpăta peste pădure și cele dintîi umbre se întinseră sfioase de sub copaci, tîrîndu-se spre grîne. În pădure coroanele copacilor învăpăiate de soare susurau lin, iar jos desișurile de aluni și de plopi se scuturau ca apucate de friguri. Ciocănitoarele băteau neîncetat toaca-n copaci, iar undeva, departe, coțofenele cîrîiau. Uneori, printre stejarii căptușiți de mușchi, fulgera cîte-un graur, ca un curcubeu strîns ghem.

O boare răcoroasă sufla dinspre întunecimile mute ale sihlelor, sfîșiate din loc în loc de ghearele soarelui.

Mirosea a ciuperci, a rășină și a mocirlă uscată.

Deodată, un uliu apăru peste pădure, se roti de cîteva ori deasupra cîmpiei, pluti o clipă nemișcat și căzu, ca un trăsnet, în grîne...

Antek se repezi în ajutor, dar era prea tîrziu : un nor de pene zbură în sus, tîlharul o șterse, prepelițele scoaseră țipete plîngătoare, iar un iepuraș

mic, speriat o luă la goană nebunește, arătîndu-și numai codița albă ca laptele.

„Al naibii, cum a stat și-a pîndit ! Tîlharul ! șopti el, așezîndu-se din nou. Dar ce să-i faci ? Și uliul trebuie să se hrănească ; pînă și viermele cel mai bicisnic are nevoie de mîncare ! Așa-i făcută lumea asta !“ își zicea el, acoperind mutricica lui Pietrus, căci în jurul lui începură să roiască albinele și un bondar mare, păros, nu-i da pace nici pentru o clipă.

Își aminti cum nu demult tînjea după libertate, după aceste cîmpii, și cum sufletul i se topea de alean !

— Ce m-au mai canonit, ticăloșii ! înjură el, fără a se clinti din loc, căci înainte chiar, în fața lui, prepelițele își ridicau din secară capetele tematoare, aruncînd chemarea lor obișnuită, dar se pitiră îndată, la gălăgia unui stol gureș de vrăbii ce se abătuse peste mesteceni.

Apoi, vrăbiile se tăvăliră prin praf, ciripind ca nebunele, bătîndu-se, încăierîndu-se gîlcevitoare. Dar deodată tăcură și se lipiră de pămînt ; uliul începuse să dea roată din nou și se lăsase atît de jos, încît umbra lui ștergea fața cîmpiei.

„V-a băgat în sperieți, guralivelor ! Așa-i și cu oamenii ! cugeta el. Te rogi de ei, nu te ascultă ; dar cum le arăți pumnul...“

Niște codobaturi se iviră alături, pe drumeag, bătînd din cozile lor și apropiindu-se atît de mult încît, cînd mișcă mîna, zburară dincolo de șanț.

— Proastele ! Era cît pe-aci să-i prind una lui Pietrus !

Ciorile ieșiră din pădure și începură să se înșiruie pe drum, ciugulind ce le ieșea în cale, dar, simțind omul, începură să se uite la el cu grijă, întorcîndu-și capetele, ocolindu-l, țopăind tot mai aproape și căscîndu-și pliscurile lor banditești, scîrboase.

„Doar n-ați vrea să mă mîncați și pe mine !“ gîndi el, azvîrlind în ele cu un bulgăre de pămînt. Ciorile fugiră încet, ca niște hoțoaice.

După aceea, cum şedea amorţit, cu privirile pierdute în depărtări, trăgînd cu urechea la zvonurile pămîntului, fel de fel de vietăţi începură să se apropie de el cu îndrăzneală ; furnicile îi umblau pe spate, fluturii i se aşezau cînd şi cînd în păr, vacile Domnului căutau ceva pe obrajii lui, iar o omidă verde şi grasă i se lipise de cizme. Uneori, păsărelele pădurii îi glăsuiau ceva la ureche, iar o veveriţă, ţîşnind din desiş, îşi săltă coada roşcată, stînd pe gînduri parcă o clipă, să se repeadă ori nu asupra lui, dar el nu mai ştia nimic, cufundat cum era în acea nelămurită duioşie pe care-o răspîndea cîmpia nemărginită şi care-i umplea sufletul de-un farmec îmbătător, de nespus.

I se părea că se tăvăleşte prin grîne cu vîntul, că e şi el un firicel de iarbă moale şi umed, că e rîuleţul ce curge pe prundişul cald din mijlocul luncilor pline de mireasma fînului cosit, că zboară undeva departe cu păsările lumii, sus, tot mai sus, în tării, şi că striga spre soare cu o putere de neînchipuit ; apoi, iar i se părea că se face foşnet de grîne, codru legănător, ţîşnetul viguros a tot ce creşte, puterea divină a ţărînii blagoslovite, zămislind în cîntec şi veselie. Şi Antek ştia că, în acelaşi timp, era el însuşi, şi toate la un loc, ce vedea şi simţea, ce pipăia şi pricepea, dar şi ceea ce-i de neînţeles, ceea ce doar unele suflete văd în clipa din urmă a morţii, ceea ce urcă şi se adună în inima omului, împingîndu-l către tărîmuri necunoscute, smulgîndu-i lacrimi de duioşie, apăsîndu-l cu un dor nesfîrşit, greu ca o lespede.

Toate acestea se învălmăşeau în fiinţa lui ca nişte nori şi, înainte de a putea pricepe ceva, alte simţiri îl năpădeau, cu totul noi şi tot mai neînţelese.

Era treaz, dar un fel de somn, parcă, făcea să i se închidă ochii, purtîndu-l pe alte tărîmuri, dincolo de soarta lui, ca la biserică în clipa elevaţiunii, cînd sufletul se avîntă, pluteşte îngenuncheat prin grădinile îngereşti, în ceruri şi în raiuri de fericire.

Era de fel un om aspru, rareori se înduioşa, dar în acele momente ciudate era gata să cadă cu faţa la

pămînt, să-şi lipească de el buzele înfierbîntate, strîngînd într-o îmbrăţişare largă toată această lume iubită.

„M-o fi muiat căldura !“ încercă el să se apere, frecîndu-şi ochii cu pumnii şi încruntîndu-şi sprîncenele ; dar putea el să se stăpînească, putea să înnăbuşe în el bucuria care-l mistuia ?

Căci se simţea iarăşi pe pămînt, pe glia părintească, străbună, între ai săi ; nu-i de mirare, deci, că avea sufletul răscolit şi că fiece bătaie a inimii părea că strigă firii întregi, cu tărie : „M-am întors ! Aici sînt şi aici voi rămîne !“

Se încordă, gata să înfrunte noua sa viaţă, viaţă pe care-o trăise tatăl său, pe care-o trăise şi tatăl tatălui său şi străbunicii şi, la fel ca ei, îşi va încovoia spinarea, să ridice povara, s-o poarte dîrz, fără ostenire, pînă ce Pietrus avea să-i ia locul, la rîndul lui...

„Se vede că aşa ni-i dat ! Tînăr după bătrîn, fecior după tată, şi aşa într-una, după vrerea ta, Isuse milostive !“ cugeta el adînc.

Îşi sprijinise în mîini capul greu aplecat, năpădit de-o sumedenie de aduceri-aminte şi de gînduri ; apoi, o voce aspră, tunătoare, ceva ca un glas al cugetului însuşi începu să-i spună adevăruri amare, dureoase ; se înclină umil, înaintea puterii lui, recunoscîndu-şi toate greşelile şi păcatele...

Îi venea tare greu să se spovedească şi să se pocăiască, dar îşi înfrînse mîndria, făcu să tacă în el ambiţia, trufia, scrutîndu-şi viaţa necruţător cu ochii aprigi ai cugetului regăsit ; îşi cerceta fiece faptă, cîntărind-o cu o judecată nemiloasă.

„Am fost un nerod, asta-i ! Lumea trebuie să meargă după rînduiala ei ! Avea dreptate tata cînd zicea : cînd toţi merg în aceeaşi parte, vai de cel ce pică din căruţă, că-l strivesc roţile ! Pe jos nu ajungi caii ! Omul se cuvine să priceapă lumea cu mintea lui ! Pe mulţi asta îi costă scump !“ se gîndea el cu tristeţe, cu un surîs amar fluturîndu-i pe buze.

Dinspre pădure se auzi o morișcă și, îndată după aceea, se auzi și mugetul vacilor întorcîndu-se de la păscut.

Îl ridică pe Pietrus de jos și porni cu el în brațe, pe lîngă drumeagul cu plopi, ocolind cireada care se întorcea din pădure.

Praful se ridica de sub copitele vitelor, plutind deasupra plopilor ca un nor înroșit de razele asfințitului; prin vîrtejurile de colb se zăreau legănîndu-se capetele grele, mari ale vitelor, oile înaintau buluc, alungate de dulăi, cînd dădeau să intre în lanurile din marginea drumului, porcii guițau, croiți cu bicele, viteii își căutau, mugind, mamele; cîțiva ciobani mergeau călări, iar ceilalți se țineau de turmă, pocnind din harapnice, vorbind și chiuind, pe cînd unul cînta de răsuna văile.

Antek rămăsese mult în urma lor, cînd îl zări Witek care venea în goană spre el să-i sărute mîna.

— Da' ce-ai mai crescut! îi spuse el băiatului, cu bunătate.

— Păi, nădragii pe care mi i-a dat stăpîna as'toamnă îmi vin acu' pîn-la genunchi.

— Lasă, că-ți dă ea alții! Vacile au ce paște?

— Nu prea au, că iarba s-a pîrjolit; dacă stăpîna nu le-ar hrăni acasă, n-ar mai da un pic de lapte. Dați-mi-l pe Pietrus, să-l duc puțin pe cal! îl rugă el.

— Să nu cadă.

— Parcă numai o dată l-am plimbat eu pe mînză! Am să-l țin bine, moare să umble călare.

Îl luă și-l așeză pe-o mîrțoagă bătrînă, care mergea cu capu-n pămînt. Pietrus se apucă cu mîinile de coamă, izbi cu călcîiele goale în pîntecele calului și începu să țipe înveselit.

— Ce flăcău! Băiatul tatii drag! șopti Antek, și-o luă de-a dreptul peste cîmp, pe răzoare, îndreptîndu-se spre drumul ce ducea către stoguri.

Soarele asfințise. Cerul era o mare de aur; vîntul încetase, grînele lăsau să le atîrne în jos spicele

grele, iar pe deasupra pămîntului, scăldat în rouă, zburau vocile zgomotoase ale satului, zvonuri de cîntece îndepărtate.

Mergea încet, împovărat de aduceri-aminte, cînd gîndul i se opri la Jagusia ; în răstimpuri îi apăreau în față ochii ei albaștri, dinții sclipitori, gura cu buze roșii, umflate, a cărei suflare o simți atît de aproape încît se opri înfiorat. Parcă o vedea înaintea lui în carne și oase ; se frecă la ochi, încercînd s-o alunge din minte, dar ea dinadins păși alături de el, șold lîngă șold, ca odinioară, și tot ca odinioară, un val de căldură amețitoare părea că iese din ea, încît sîngele i se urcă deodată la cap.

— Ba poate că a făcut bine că a izgonit-o din casă ! Ca un spin s-a înfipt în mine, un spin ascuțit. Dar ce-a fost, s-a dus ! suspină el, cu inima strînsă. Nu mai e cu putință ! Și, îndreptîndu-și spinarea, își spuse sieși cu toată tăria : „Gata cu crailîcurile de altădată !“

Tocmai intra pe poartă.

Ograda era plină de forfotă, ai casei dădeau zor să termine treburile : Jozka mulgea vacile lîngă ocol, cîntînd cu glasul ei subțire, iar Anna frămînta în cerdac aluatul pentru tăiței.

Antek îi spuse ceva lui Pietrek, care adăpa caii, și intră să vadă odaia lui tată-său ; după el intră și Anna.

— Trebuie să facem rînduială și să ne mutăm aici. Var avem ?

— Am cumpărat de la iarmaroc. Îl chem mîine pe Stacho să spoiască. Aci o să ne fie mai bine.

Se uită îngîndurat prin toate ungherele.

— Ai fost la cîmp ? întrebă ea cu sfială.

— Am fost ! Totu-i bine, Hanus ! Nici eu nu m-aș fi descurcat mai bine !

Ea se făcu roșie ca sfecla, foarte măgulită de lauda lui.

— Numai că pe Pietrek ăsta mai bine l-ai trimite să păzească porcii decît să are pămîntul ! Ce cîrpaci !

— Parcă eu nu știu ! Chiar am întrebat de-un alt argat.

— Las-că-l iau eu în primire, și, dacă nu m-ascultă, să se ducă dracului, unde și-a-nțărcat dracu' copiii !

Ea mai vru să zică ceva, dar copiii începuseră să țipe și alergă la ei. Antek ieși în ogradă, cercetînd totul cu grijă și atît de încruntat, încît, deși rar dacă scotea vreo vorbă, Pietrek simțea cum se încrețește carnea pe el, iar Witek, de frică să nu dea ochii cu stăpîn-său, îl ocolea pe departe.

Jozka mulgea a treia vacă, cîntînd cu un glas din ce în ce mai răsunător :

Stai, florico, stai !
Lapte tu să-mi dai !

— Ce-i cu tine ? Țipi de parc-ai fi jupuită de vie ! se răsti el la fată.

Ea tăcu numaidecît, dar cum era mîndră și îndărătnică, începu iar să cînte, mai încet, ce-i drept și mai plîngăreață :

Mama-a zis să-ți spui,
Lapte mult să dai,
Stai, Florico, stai !

— Mai tacă-ți și ție gura, cînd stăpînu-i acasă ! o mustră Anna, cărînd apă ultimei vaci. Trebuie să ne-nvățăm din nou s-ascultăm, adăugă ea.

Antek îi luă hîrdăul din mînă și, așezîndu-l dinaintea vacii, zise rîzînd :

— Țipă, Jozia, așa, țipă — poate-oi goni guzganii mai iute din casă...

— Fac ce-mi place ! mormăi ea arțăgoasă, pusă pe ceartă. Dar cînd Antek și Anna se îndepărtară de ea, tăcu dintr-o dată ; îi purta pică acum lui fratesău și mereu pufnea pe nări.

Anna trebăluia pe lîngă cocină, luptîndu-se cu hîdaiele grele de lături, că lui Antek i se făcu milă de ea şi zise :

— Lasă-i pe băieţi să le care ; sînt prea grele pentru tine ! Las' că am să-ţi tocmesc o slujnică, Jagustynka asta nu-i bună de nimic. Dar unde-i ea, n-a venit azi ?

— S-a dus la feciori ; vrea să se împace cu ei ! O slujnică tînără n-ar strica, numai că vezi, costă prea mult. Pot munci şi singură, dar dacă poruncești tu... fă cum vrei... Era cît pe-aci să-i sărute mîna de recunoştinţă, dar se mulţumi să adauge veselă : — Am putea să creştem şi gîşte mai multe şi să-ngrăşăm înc-un porc, să-l vindem !

— Sîntem stăpînii gospodăriei, aşa că trebuie să ne purtăm gospodăreşte, cum s-a purtat şi tata ! spuse el, după cîteva clipe de gîndire.

După cină ieşi în faţa casei, fiindcă începuseră să vină cunoscuţii, prietenii, să-i ureze bun venit, să se bucure de întoarcerea lui.

Veni şi Mateusz împreună cu Grzela, fratele primarului ; apoi şi Stancho şi Ploszka şi Klomb, cu feciorul-său, vărul Adam şi alţii.

— Te aşteptam ca raţa ploaia ! zise Grzela.

— Ce să-i faci, m-au ţinut, ai naibii, m-au păzit ca nişte duli. Ce, parcă era chip să scapi ?

Se aşezară pe prispă, în întuneric ; numai Rocho şedea sub geam, în dunga lată de lumină ce se întindea pînă-n livadă.

Era o seară caldă, liniştită, plină de stele ; printre arbori sclipeau opaiţele caselor, iazul clipocea rar, ca şi cum ar fi suspinat şi, pretutindeni, oamenii se bucurau de răcoarea serii, stînd pe lîngă casele lor.

Antek întrebă de una, de alta, cînd Rocho îl întrerupse :

— Aţi auzit, ipistatul a zis că peste două săptămîni locuitorii din Lipce trebuie să se adune şi să hotărască deschiderea şcolii.

— Ce ne priveşte pe noi ? Să-şi bată capul ăi bătrîni ! spuse Ploszka, dar Grzela se repezi la el.

— E ușor să lași totul în grija bătrînilor, și tu să stai cu burta la soare ! De-aia merg treburile așa de rău, că nici unuia din ăi tineri nu-i pasă de nimic !

— Cînd are să-mi dea tata pămîntul, are să-mi pese !

Începură să se certe cu aprindere, iar Antek se văzu nevoit să intervină :

— N-avem încotro, ne trebuie școală în sat, dar pentru una cum vrea ipistatul nu dăm un ban.

Rocho îi veni în ajutor, îndemnîndu-i să se împotrivească și speriindu-i :

— Dacă votați un zlot, mîine-poimîine vă cere o rublă !... V-aduceți aminte cum a fost cu banii dați pentru clădirea tribunalului ? S-au îngrășat din banii voștri. Abia își mai duc burțile !

— Eu zic că acum obștea nu trebuie să dea nici o para și am să stărui peste tot să nu dea ! șopti Grzela, așezîndu-se lîngă Rocho, care-l trăsese deoparte, și întinzîndu-i gazete și cărți, îi șoptea ceva, dăscălindu-l pe îndelete.

Ceilalți flecăreau, fără nici o tragere de inimă însă, cam amorțiți ; pînă și Mateusz era în ziua aceea abătut ; vorbea puțin și tot timpul se uita la Antek.

Se pregăteau de plecare, fiindcă în zori urmau să plece la lucru, cînd pică și fierarul, care se văită că abia venise de la conac și înjura tot satul și pe toată lumea.

— Ce te-a apucat ? întrebă Anna uitîndu-se afară pe geam.

— Vrei să știi ? Zău dacă nu, mi-e și rușine să spun, dar oamenii noștri sînt niște neghiobi, asta-i ! Boierul vorbește cu ei omenește, ca unor gospodari, iar ei se poartă ca niște țînci care pasc gîștele ! Se împăcaseră cu boierul, toți căzuseră la învoială, dar cînd a fost să iscălească, unul a început să se scarpine în cap și să mormăie : Știu și eu ! Altul, cică să întrebăm și muierile ; al treilea, c-o fi, c-o păți, să ne dea și lunca de-alături. Fă ceva de poți cu oameni

ca ăştia ! Boierul s-a supărat foc, nici nu mai vrea să audă de împăcare ; ba chiar a dat poruncă să nu se mai primească la păscut vitele celor din Lipce, iar pe cine-l prinde, să-l închiză.

La auzul acestei veşti neaşteptate toţi se speriară şi începură să-i înjure pe vinovaţi ; cearta se întetea, cînd Mateusz spuse cu mîhnire :

— Şi toate astea din pricină că oamenii-s rătăciţi la minte şi proşti ca oaia, n-are cine să-i lumineze !

— Păi n-a spus Michal ce trebuia să facem ?

— Ce tot îi daţi zor cu Michal ? El umblă după chilipir, d-aia ţine cu ăi de la curte... Cum să-l creadă norodul ? Îl ascultă, dar de urmat nu-l urmează...

Fierarul tresări şi spuse cu aprindere că el vrea numai binele satului, ba chiar că mai pune de la el, numai să se ajungă la o învoială.

— Chiar de-ai jura cu mîna pe cruce, lumea tot n-o să te creadă ! bombăni Mateusz.

— Atunci să încerce altcineva şi-o să vedem ce brînză are să facă ! strigă el.

— Sigur, altcineva trebuie să vază de treaba asta.

— Dar cine ? Părintele ?... Morarul ? se auziră glasuri zeflemitoare.

— Cum cine ? Antek Boryna ! Şi dacă nici el nu îndupleacă satul, atunci să lăsăm totul baltă.

— De ce eu ? Cine are s-asculte de mine ? bîigui Antek, încurcat.

— Tu eşti om cu judecată, iar acum eşti fruntea satului, aşa că toată lumea are să te urmeze.

— Aşa-i ! Sigur ! Tu eşti acum fruntea ! Te urmăm ! încuviinţară cu toţii în grabă ; dar fierarului nu prea îi venea bine socoteala asta, şi se tot sucea, ca pe ghimpi, smulgîndu-şi mustăţile şi rînjind batjocoritor, cînd Antek luă cuvîntul :

— Să vedem, doar n-o fi foc ! Oi încerca şi eu ; o să ne mai sfătuim noi mîine-poimîine.

Începură să se împrăştie, dar, înainte de a pleca, fierarul căută să-l tragă deoparte şi să-l îndemne,

făgăduindu-i că va fi alături de el, iar Klomb îi spuse :

— Norodul trebuie mînat de un om isteț, drept și puternic.

— Și care la nevoie să știe să pună mîna și pe ciomag, rîse Mateusz.

Se risipiră și lîngă fereastră nu rămaseră decît Antek cu fierarul, căci Rocho îngenunchease în cerdac, cufundîndu-se în rugăciunile lui.

Chibzuiră mult timp într-o tăcere desăvîrșită ; nu se auzea decît Anna dereticînd prin casă ; scutura așternuturile, punea cearșafuri curate, pregătind totul pentru noapte ; apoi multă vreme se spălă, ca-n preajma unei mari sărbători și-și pieptănă părul lîngă fereastră, ascultînd cu luare-aminte cum fierarul îl sfătuia pe bărbatul ei să nu primească să conducă obștea, fiindcă nu s-ar fi înțeles cu oamenii, iar moșierul îi purta pică.

— Nu-i adevărat ! S-a pus chezaș pentru el la judecată ! strigă ea pe geam.

— Dacă ești tu mai deșteaptă, poftim, vorbește !... Era furios ca un cîine turbat.

Antek se ridică, întinzîndu-se somnoros.

— Eu doar atît vreau să-ți spun ; ți-au dat drumul numai pîn-la judecată, așa-i ? Ce te bagi în treburile altora — dacă te osîndește ?

Antek se așeză din nou, bătut de gînduri negre, iar fierarul, nemaiașteptînd nici un răspuns, plecă acasă.

Anna se învîrtea pe lîngă fereastră, uitîndu-se mereu afară, la bărbatul ei. Dar el n-o vedea ; în cele din urmă, îi spuse rugătoare :

— Hai, Jantos ! E timpul să te culci... Destul ai trudit astăzi...

— Viu, Hanus, viu... și se sculă anevoie.

Ea începu repede să se dezbrace, șoptindu-și rugăciunea cu buzele tremurînd.

„Și dacă mă osîndesc și mă trimit în Siberia ?“ se gîndi el îngrijorat, intrînd în casă.

V

— Pietrek, adu o dată lemne, ţipă Anna din faţa casei ; era plină toată de făină de sus şi pînă jos, căci frămînta pîine.

Focul şi trosnea în cuptor ; din timp în timp ea îl mai aţîţa, apoi da fuga să presare făină peste aluat şi să-l aşeze în cerdac, pe o scîndură ţinută puţin la soare, ca să crească mai iute. Se zorea, nu pierdea nici o clipă, căci aluatul sta gata să se reverse din covata acoperită cu o plapumă.

— Jozka, mai pune niscaiva lemne pe foc, nu s-a încins bine cuptorul !

Dar Jozka nu era nicăieri, iar Pietrek nici el nu se grăbea să asculte. Încărca gunoiul în curte, îndesîndu-l bine cu picioarele, să nu se verse pe drum, tăifăsuind liniştit cu cerşetorul orb, care împletea nuiele lîngă hambar.

Înaintea amiezii soarele frigea aşa de tare, încît răşina începu să mustească din pereţi ; pămîntul ardea, văzduhul arunca pălălăi, că nici nu-ţi mai venea să te mişti. Doar muştele bîzîiau deasupra căruţei cu gunoi, iar caii mai-mai să-şi rupă hamurile şi picioarele, tot zbătîndu-se să se apere de ele.

O căldură moleşitoare, apăsătoare, pătrunsă de izul acru al gunoiului stăruia în ogradă. Pînă şi păsările din livadă tăcuseră ; găinile se culcaseră în praf pe lîngă garduri, purceii se tăvăleau gemînd în noroiul de lîngă fîntînă. Deodată cerşetorul începu să strănute zdravăn, căci dinspre ocol venea o duhoare şi mai a naibii.

— Sănătate, moşule !

— Ăsta nu-i miros de tămîie, nu ! Eu mi-s deprins cu orice miros, dar ăsta le-a întrecut pe toate — m-a gîdilat la nas mai tare ca tabacul.

— Cînd te înveţi c-un lucru, îi prinzi gustul !

— Prostule, da' ce crezi că eu cît am umblat prin lume, numai privăţi am mirosit ?

— Am zis şi eu aşa, că mi-am adus aminte că la fel îmi zicea şi mie căprarul la regiment, cînd mi-a dat una peste bot la instrucţie...

— Şi te-ai învăţat cu bătaia, ai ? Hi, hi, hi !...

— Ei ! Da ce crezi ! M-am săturat repede de şmotrul ăsta, şi cînd mi ţi l-am prins odată pe căprar şi i-am dat cîteva la mutră, uite-aşa se făcuse, ca dovleacul... După aia, m-a lăsat în pace...

— Ai stat mult la oaste ?

— Cinci ani bătuţi pe muche ! N-avusei cu ce plăti şi, un-doi, am tot tîîrît puşca-n spinare ! La început, cînd eram răcan prost, toţi se legau de mine şi-mi făceau mizerii : dar m-au învăţat camarazii să ciupesc de la alţii ce-mi lipsea, ori căpătam de la o fată, o slujnicuţă, că-i făgăduisem s-o iau de nevastă ! Şi ce mai rîdeau de mine, şi de limba noastră şi de rugăciunile noastre !...

— Păgînii ! Cum, îşi băteau joc de rugăciunile noastre ? !

— Ei, şi-atunci am început să-i iau pe rînd în tărbacă şi-au tăcut chitic !

— Da' voinic flăcău mai eşti !

— Voinic, nevoinic, eu cu trei să mă pui, şi pe toţi îi fărîm ! se fălea el, vesel.

— Da' la rebzel ai fost ?

— Cum nu ? M-am luptat cu turcii. Le-am tras o chelfăneală...

— Pietrek, unde-s lemnele ? strigă din nou Anna.

— Unde au fost şi pîn-acu', mormăi el pe sub nas.

— Vezi că te strigă stăpîna, îi atrase atenţia cerşetorul ciulind urechea.

— Las-o să urle ! E-n stare să mă puie să-i spăl şi vasele !

— Eşti fudul de ureche, ori ce-ai ? ţipă ea, ieşind înaintea casei.

— Nu vreau să fac focul, na — nu m-am tocmit să-ţi fiu slujnică ! răspunse el.

Ea îl beşteli, cum avea obiceiul.

Dar argatul îi răspundea cu o obrăznicie sfruntată, nici nu se gîndea să asculte, iar cînd ea îl în-

ţepă cu o vorbă mai usturătoare, înfipse furca-n gunoi şi răcni mînios :

— Eu nu sînt Jagusia, să ţipi la mine şi să mă goneşti !

— Las' că-ţi arăt eu, ai să mă ţii tu minte ! îl ameninţă ea, adînc rănită, şi, întărîtată la culme, se apucă să-şi frămînte aluatul cu atîta înverşunare, încît un vîrtej de făină umplu odaia, răbufnind pe geam afară. Îl blestema, mormăind, pe neruşinat, ducînd pîinile în cerdac, aruncînd vreascuri pe foc. Din cînd în cînd mai dădea şi pe la copii. Era istovită de atîta trudă şi era o căldură de curgea sudoarea pe ea, iar în tindă, unde cuptorul se încinsese, mureai de zăduf ; apoi mai erau şi muştele care înnegriseră pereţii şi bîzîiau necontenit, pişcînd aşa de tare, de-i venea aproape să plîngă, în timp ce le alunga, şi era toată un lac de apă şi era supărată, şi tot mai puţin spor avea la treabă şi tot mai mult neastîmpăr.

Tocmai isprăvise de plămădit ultima pîine, cînd Pietrek ieşi din ogradă cu căruţa încărcată de gunoi.

— Aşteaptă, să-ţi dau să crăpi !

— Daaa ?... Păi să-mi dai, că de la prînz îmi ghiorăie maţele de foame.

— N-ai crăpat destule ?

— Ba da... da mîncarea a fost uşurică, mi-a trecut prin burtă ca prin ciur.

— Uşurică, ai ? Ia te uită la el ! Doar n-ai vrea să-ţi dau fripturi ? Ce, eu mănînc pe-ascuns cîrnaţi? Alţii nici atîta n-au. Întreabă, să vezi cum o duc clăcaşii.

Îi trînti pe masă în cerdac o strachină cu lapte bătut şi un codru de pîine.

El se aşeză lacom înaintea mîncării şi hlepăi la iuţeală, azvîrlindu-i din cînd în cînd fărîmituri de pîine berzei, care venise din livadă şi pîndea lîngă el ca un cîine.

— E slab, numai zer ! mormăi el, după ce mai leorbăi puţin.

— Oi fi vrînd smîntînă curată ? Mai pune-ţi pofta în cui !

După ce mîncă pe săturate şi puse mîna pe hăţuri, Anna îi spuse în batjocură :

— Tocmeşte-te la Jagusia, să-ţi dea ea cozonaci !

— Păi să ştii că aşa e ; cînd era ea aici stăpînă, mîncam ca lumea, nu mureai de foame.

Dete bice cailor, se propti o dată în căruţă cu umărul şi căruţa se urni din loc.

O atinsese tocmai unde o durea, dar pînă să-i răspundă, el se îndepărtase.

Rîndunelele ciripeau sub streaşină şi un stol de hulubi se abătu în cerdac, gungurind ; după ce-i alungă, auzi în livadă un grohăit ; se temu să nu fi scăpat porcii la ceapă, dar nu era decît scroafa vecinului, care rîma sub gard.

— Bagă-ţi rîtul şi rîmă, să vezi ce-am să-ţi fac !

Dar abia se apucă iarăşi de treabă, cînd barza sări în cerdac şi, după ce stătu puţin la pîndă, uitîndu-se cînd cu un ochi, cînd cu altul, începu să ciupească din pîine, înfulecînd bucăţi mari de aluat.

Se repezi la ea, ţipînd.

Barza fugi cu ciocul întins, silindu-se să înghită, iar cînd o ajunse şi vru să-i dea una cu băţul, pasărea îşi întinse aripile şi se cocoţă pe hambar, unde stete multă vreme, clempănind şi ştergîndu-şi pliscul de streaşina acoperişului.

— Lasă, tu, hoaţo, că am să-ţi rup eu picioarele, o ameninţă ea, frămîntînd la loc pîinea atinsă.

Veni şi Jozka. Stăpîna casei îşi vărsă pe ea tot focul.

— Pe unde-mi umbli ? Toată ziulica alergi ca o mîţă cu coada ridicată ! Am să te spun lui Antek, să ştie şi el ce harnică-mi eşti ! Scoate cenuşa din cuptor, hai, iute, mişcă-te !

— Am fost pînă la Kasia Polszkowa. Toţi au plecat la cîmp, iar ei, săraca, n-are cine să-i dea o picătură de apă.

— Da' ce-are ? E bolnavă ?

— O fi avînd vărsat, e roşie şi arde ca para focului.

— Vezi să nu-mi aduci boala în casă, că te trimit la spital !

— Parcă întîia oară mă duc la o bolnavă ? Nu-ţi aduci aminte cum te îngrijeam, cînd erai lăuză ?

Începuse să trăncănească, cum îi era firea, alungînd muştele de pe aluat şi apucîndu-se să scoată cenuşa din cuptor.

— Să te duci cu mîncarea la cîmp, îi tăie vorba Anna.

— Acuşi mă duc ! Să-i prăjesc lui Antek nişte ouă ?

— Prăjeşte, dar vezi, pune mai puţină untură.

— Ţi-o fi părînd rău de ea ?

— De loc. Da' dacă-i pui prea multă untură, poa' să i se-aplece.

Fata şedea ca pe ghimpi ; făcu de mîntuială treaba pe care o avea, şi pînă să închidă Anna cuptorul, luă trei oale cu lapte, puse pîine în şorţ şi plecă.

— Vezi de pînza aia, dacă s-a uscat, şi cînd te-ntorci, înmoai-o, să se usuce pîn-diseară, ţipă ea pe fereastră, dar Jozka trecuse pîrleazul, doar cîntecul i se mai auzea şi părul ei cînepiu îi strălucea cînd şi cînd prin secară.

Pe pîrloaga de lîngă pădure, clăcaşii împrăştiau gunoiul cărat de Pietrek, iar Antek ara.

Dar cum pămîntul argilos se întărise de secetă, deşi fusese boronit nu demult, bulgării se crăpau ca pietrele, iar caii trăgeau din greu plugul, gata să rupă hamurile.

Aplecat pe coarnele plugului, făcîndu-se parcă una cu el, Antek ara cu dîrzenie, fără a se mai gîndi la nimic de pe lume. Uneori şfichiuia cu biciul crupa cailor, dar de cele mai multe ori îi îndemna numai cu vorba, că erau rupţi de oboseală. Era chin ce făcea, nu muncă. Mîna plugul cu un braţ hotărît, puternic, sfărîmînd bulgăr după bulgăr, trăgînd brazde largi, drepte, fiindcă pe ogorul acela avea să puie grîu.

Ciorile umblau printre brazde, ciugulind cu ciocul. Mînzul murg, care păştea pe răzor, se năpustea cîteodată lacom la iapă, să sugă.

— Niaa, tocmai acu îţi arde de supt, ai ! mormăia Antek atingîndu-l peste picioare cu biciul, iar mînzul îşi înălţa coada şi sărea în lături, în timp ce omul ara mai departe, răbdător, rupînd tăcerea apă-

sătoare numai atunci cînd le arunca muierilor vreun cuvînt. Era așa de ostenit de muncă și de arșița soarelui, încît, în clipa în care Pietrek se arătă, zbieră la el mînios :

— Lumea așteaptă și tu abia te miști !

— Ce să fac, dacă drumu-i greu — gloaba asta abia își tîrăște picioarele.

— Și ce mi-ai stat atîta lîngă pădure, ce-ai făcut ? Te-am văzut bine !

— Du-te și dumneata și vezi : eu nu acopăr ce fac, ca pisica.

— Da' ascuțită limbă mai ai ! Hei, diii, căluții tatii, diii !

Dar caii, plini de spume, mergeau din ce în ce mai anevoie. El însuși, deși era numai în izmene și cămașă, șiroia de năduşeală, iar mîinile îi amorțiseră pe coarnele plugului, așa că îndată ce-o zări pe Jozka, îi strigă vesel :

— Ai picat la țanc, nu mai puteam !

Trase brazda pînă la marginea pădurii, deshămă caii și, împiedecîndu-i, le dete drumul să pască iarbă pe drumeagul de pe lîngă desiș, ia el se trînti la umbră și începu să înfulece din oală ca un lup hămesit, pe cînd Jozia îi umplea urechile cu pălăvrăgeala ei.

— Lasă-mă-n pace, nu-mi arde mie de fleacurile tale, i-o reteză el întărîtat ; ea i-o întoarse cu aceeași măsură și o zbughi în pădure să culeagă afine.

Pădurea era liniștită, caldă, plină de miresme și parcă puțin moleșită de potopul de raze ale soarelui. Ramurile mai joase nu se clinteau decît arar și încetișor ; valuri de aer, îmbibat de aroma rășinei, veneau din adîncul desișului, o dată cu voci rătăcite, și cîntece de păsări.

Antek se lungi pe iarbă, să-și aprindă o țigară. Cum ședea astfel, i se păru că-l vede pe moșier, printr-o ceață din ce în ce mai groasă, alergînd călare pe ogoarele dinspre Podlesie, însoțit de o ceată de oameni cu prăjini în mîini.

— Pini uriași, turnați ca din bronz, se înălțau deasupră-i, aruncîndu-i în ochi umbra lor legănă-

toare, care te îmbia la somn. Moţăia de-a binelea, cînd auzi zdroncănind o căruţă.

„Argatul dascălului cară lemne la joagăr !“ se gîndi el, ridicîndu-şi capul greoi şi iar lăsă să-i cadă în jos, pe pămînt, dar nu mai avea somn şi tocmai atunci cineva îi dete bineţe.

Clăcaşele ieşeau cîte una din pădure, cu legături de lemne în spate, iar la urmă de tot apăru şi Jagustynka, strivită de povara ce o ducea în spinare.

— Mai stai niţel şi te hodineşte, că ţi-au ieşit ochii din cap cît cepele !

Ea se aşeză alături, sprijinindu-şi legătura de un copac şi gîfîind.

— Asta nu-i treabă de dumneata ! murmură el cu milă.

— Păi dar ! M-au părăsit de tot puterile !

— Pietrek, mai dese grămezile, n-auzi ? îi strigă el argatului. Şi cum, n-ai pe nimeni să te ajute ?

Ea se strîmbă numai, întorcîndu-şi în altă parte ochii înroşiţi şi îndureraţi.

— Te-ai făcut aşa de blajină, că nimeni nu te mai recunoaşte !

— Şi cremenea se înmoaie cînd dai în ea cu barosul, gemu ea, lăsîndu-şi în jos capul ; sărăcia roade pe om mai abitir ca rugina fierul !

— Anul ăsta a fost greu chiar şi pentru ăi avuţi !

— Cui mănîncă terci şi lobodă, să nu-i vorbeşti de sărăcie !

— Se poate oare ? Vin'diseară la noi, să-ţi dau un mertic de cartofi, pentru dumneata s-o găsi. Ai să-mi munceşti în schimb la seceriş...

Ea începu să plîngă amarnic, neputînd să mai scoată nici un cuvînt de mulţumire.

— Poate că Anna o mai găsi ceva, adause el cu blîndeţe.

— De n-ar fi fost ea, demult am fi murit cu toţii de foame, şopti ea înlăcrămată. De bună seamă că am să-ţi muncesc, cînd o fi nevoie. Şi nu zic bogdaproste numai pentru mine ! Că eu ce sînt ? Ia, un gunoi de-l calci în picioare, fără să-l iei în seamă, şi eu sînt învăţată cu foamea. Da' cînd şoriceii mei

dragi ţipă : bunicuţo, ni-e foame ! şi n-ai cu ce să le umpli burţile goale, îţi spui drept că mi-aş tăia picioarele astea sau aş fura ceva din sfîntul altar, şi l-aş duce la ovrei să-l vînz, numai să-i văz săturaţi.

— Cum, iar stai cu feciorii ?

— Doar li-s mumă. Pot să-i las singuri pe-o sărăcie ca asta ? Anu' ăsta parc-a fost un făcut : toate belelele au căzut pe capul lor. Vaca le-a murit ; cartofii le-au putrezit, că au trebuit să cumpere, să aibă de sămînţă ; vîntul le-a dărîmat hambarul, şi, unde mai pui, noră-mea boleşte şi-acu după o facere, să ne aibă în paza lui bunul Dumnezeu !

— Păi aşa-i, dacă Wojtek e cu gîndul numai la băutură şi stă toată ziulica-n crîşmă !

— De sărăcie bea sărăcuţul, mai bea şi el din cînd în cînd, dar numai de sărăcie ! Da' de cînd a căpătat de lucru la pădure, să-l tai şi nu mai pune strop de rachiu în gură, poa' să zică orişicine, îşi apără ea feciorul cu însufleţire. Aşa-i, săracului toţi îi numără paharele. S-a mîniat tare pe el Cel de sus şi nu-l slăbeşte de loc. Şi la ce ? Ce rău a făcut ? mormăi ea, ridicîndu-şi la cer ochii încruntaţi şi întrebători.

— L-ai blestemat dumneata, d-aia ! spuse el îndesat.

— Parcă Dumnezeu are urechi să m-asculte pe mine cum latru. Lasă, adăugă ea, cu oarecare nelinişte şi teamă. O mamă, chiar cînd îşi blestemă copiii — în sufletul ei nu le vrea răul. Ehei, la mînie, gura nu ştie ce zice...

— Wojtek a vîndut lunca ?

— I-a dat morarul o mie de zloţi pe ea, dar eu m-am pus de-a curmezişul ; cînd cineva pică în ghearele lupului ăstuia, nici dracul nu-l mai scapă ! S-or mai găsi şi alţii cu bani !

— Frumoasă luncă ! De două ori pe an o coseşti ! Dac-aş avea bani gheaţă ! suspină el, lingîndu-şi buzele ca un motan care a dat de lapte.

— Şi Maciej a vrut s-o cumpere, că era alături de pămîntul Jagusiei.

La auzul acestui nume, el tresări ; după cîteva clipe, întrebă, într-o doară, plimbîndu-şi privirile peste dealuri, departe :

— Da' pe la Dominikowa ce se mai aude ?

Ea îi ghici gîndul îndată şi un surîs îi dezlipi buzele ofilite, ochii prinseră a-i luci în cap şi, dîndu-se mai aproape de el, spuse cu milă, ca să-l agaţe :

— Ce să se auză, maică ! La ei e iadul, nu alta ! Şi e o jale, ca după îngropăciune, de-ţi îngheaţă inima în tine şi nicăieri nici o mîngîiere, nici un ajutor ! Plîng şi plîng de se topesc şi aşteaptă îndurarea Celui de sus. Dar mai rău e de Jagusia...

Şi începu să depene firul supărărilor şi necazurilor Jagusiei, cum fusese ea părăsită. Vorbea cu multă căldură, încercînd să-l înmoaie, să-l tragă de limbă, dar el tăcea îndărătnic, cuprins pe neaşteptate de un dor aprig care-l făcu să se cutremure.

Noroc că Jozka se întoarse cu o poală plină de afine ; i le turnă în pălărie şi, luînd oalele, o rupse la fugă spre casă.

Fără a mai aştepta vreun răspuns, Jagustynka oftă şi dădu să plece.

— Aşteaptă niţel ! Pietrek, ia-o-n căruţă ! porunci el scurt.

Se apucă din nou de arat şi o vreme despică cu răbdare pămîntul tare, uscat, opintindu-se în jug ca un bou şi dăruindu-se în întregime acestei trude; dar nici asta nu izbuti să-i astîmpere aleanul.

Ziua i se părea nesfîrşită ; mereu se uita la soare, măsurînd cîmpia cu ochii nerăbdători ; mai avea o bucată bună de arat. Se aprindea din ce în ce mai mult şi bătea caii din te miri ce şi striga la femei, să zorească. Ceva îl scormonea de nu mai avea pace şi un roi de gînduri i se învîrtea prin cap, şi ochii i se împăienjeneau tot mai mult, şi tot mai des scăpa din mînă coarnele plugului, mai cu seamă cînd se izbea de vreun pietroi, iar lîngă pădure se poticni aşa de tare într-o rădăcină, că fierul se rupse.

Nu mai era chip să are, aşa încît îşi puse plugul pe crăcane şi, înhămînd armăsarul, se întoarse acasă să-şi aducă alt plug.

Casa era vraişte, pustie, murdară, iar Anna se ciorovăia cu cineva în livadă.

— Păi sigur, de ceartă are timp berechet! bombăni el, ducîndu-se în ogradă, dar acolo se înfurie şi mai tare, fiindcă şi plugul celălalt, pe care-l scoase de sub poiată, nu era bun de nimic. Meşteri la el multă vreme, tot mai nerăbdător, trăgînd cu urechea la sfada muierilor. Anna zbiera ca scoasă din fire:

— Să-mi plăteşti paguba şi-ţi dau drumul scroafei, că de nu, te dau în judecată. Să-mi plăteşti şi pînza pe care mi-ai rupt-o la spălat, în primăvară, şi cartofii pe care mi i-a scurmat scroafa. Am martori la toate! I-auzi, şireata! Vrea să-şi îngraşe porcii din averea mea! Ehei, cu mine nu-ţi merge. Dacă te mai prind, îţi rup picioarele, şi ţie şi scroafei! ţipa ea înfuriată; şi cum nici vecina nu se lăsa mai prejos, ieşi un tărăboi nemaipomenit, şi începură să-şi arate una alteia pumnii peste gard.

— Anna! strigă el, luînd în spate fierul plugului.

Ea alergă, ţipînd într-una, zbîrlită ca un arici.

— Zbieri de se aude în tot satul!

— Îmi apăr dreptul! De ce să las eu porcii altora să-mi rîme grădina, ai? Mi-au făcut atîta pagubă şi eu să tac? Nu, n-o iert nici moartă! ţipa ea, încît el o întrerupse cu asprime:

— Du-te şi te-mbracă! Arăţi ca dracu!

— Ce, ai vrea acu să mă gătesc frumos, ca de biserică?

El o privi cu dispreţ, arăta parcă fusese prinsă pe gîrlă — şi, dînd din umeri, plecă.

Fierarul era la el acasă şi lucra; vaierul puternic, sonor al baroaselor se auzea hăt, de departe; în fierărie focul duduia şi era cald ca-n iad. Ajutat de ucenic, Michal bătea cu barosul nişte drugi groşi de fier; faţa lui, înnegrită de funingine, lucea de de sudoare, dar ciocănea neobosit, furios ai fi zis.

— Ale cui sînt osiile astea aşa de groase ?

— Ale lui Ploszka ! Cară lemne la joagăr.

Antek se aşează pe prag şi-şi răsuci o ţigară.

Baroasele izbeau mereu, cu sete, în neîntrerupta lor cadenţă „un, doi, un, doi", iar fierul înroşit, bătut din răsputeri, se muia ca aluatul, îndoindu-se după vrerea făurarilor şi era înăuntru un vuiet de se cutremura toată fierăria.

— N-ai vrea să cari şi tu lemne ? spuse Michal, vîrînd fierul în foc şi dînd din foale.

— Crezi că morarul ar vrea ? Cică s-a întovărăşit pentru asta cu organistul şi că se pupă bot în bot cu ovreii !

— Cai ai, nu-ţi lipseşte nimic, şi argatul stă de pomană p-acasă. Cîştigi bani buni, şopti el, încurajîndu-l.

— Sigur că ar prinde bine să ai, acolo, un ban, la seceriş ! Da' cum să fac ? Doar n-am să mă duc la morar să mă rog de el !

— Ar trebui să vorbeşti cu cumpărătorii !

— Da' ce, parcă-i cunosc ! Vorbeşte tu în locul meu.

— Dacă vrei, o fac, chiar azi mă duc la ei.

Antek ieşi repede afară, baroasele începuseră iar să izbească şi scînteile ţîşneau ca o ploaie de foc.

— Mă întorc acuşi ; mă duc să văz ce lemne sînt...

La joagăr era forfotă mare ca-ntr-un stup ; fierăstraiele tăiau, hîrîind necontenit, bîrne mari, iar apa se prăvălea bubuind de pe roţi în rîu, unde, înspumată, clocotea, gîlgîia între malurile înguste. Oamenii descărcau din care pinii corhăniţi ; cînd trunchiurile lor cădeau, pămîntul gemea ; şase inşi îi curăţau bine, iar alţii duceau scîndurile la soare.

Mateusz mîna toată tevatura aceasta ; nu stătea locului o clipă, se învîrtea ca o sfîrlează, dînd porunci, cu ochii la toate.

Se salutară ca nişte vechi prieteni.

— Dar Bartek unde-i ? întrebă Antek, cercetînd feţele celor din jur.

— S-a săturat de satu' ăsta pîrlit şi şi-a luat lumea-n cap.

— Ei, așa le place unora, să hoinărească. Dar văd că ai de lucru, nu glumă, cu atîți bușteni.

— Da, ajunge pentru un an, dacă nu și mai mult. Dacă boierul cade cu noi la-nvoială, are să taie și o să vîndă juma' din pădure.

— Azi, în Podlesie, oamenii măsoară iar pămîntul!

— Fiindcă zi de zi se găsește cîte unul care se duce să se împace! Dobitocii, n-au vrut să priceapă că dacă facem învoiala cu toții laolaltă, boierul o să dea mai mult, și acum se duc pe furiș, unul cîte unul, să puie mai iute mîna pe pămînt!

— Unii, zău dacă nu sînt ca măgarii: vrei să-i faci să meargă înainte, trebuie să-i tragi de coadă! Sigur că-s niște dobitoci! Așa boierul scoate de la fiecare mai mult, dacă se duc la el unul cîte unul.

— Pămîntul ți l-ai luat?

— N-a trecut destul timp de la moartea tatei, așa că n-am făcut încă împărțeala; dar partea mea mi-am văzut-o.

Dincolo de rîu, printre răchite, se ivi o fată; i se păru că e Jagusia și, vorbind, se uita tot mai neliniștit printre tufișurile de pe malul gîrlei.

— Mor de cald, mă duc să mă scald, zise el în cele din urmă, și o luă în josul rîului, făcîndu-se că alege un loc mai potrivit, dar cum intră între sălcii, o luă la goană.

Da, ea era! Se ducea, cu sapa pe umăr, la grădina de varză.

— Jagusia! o strigă, ajungînd în dreptul ei.

Ea se întoarse cu grijă, și, recunoscînd glasul și chipul răsărit din tufișuri, se opri, neștiind ce să facă, nehotărîtă, înfricoșată.

— Nu mă mai cunoști? murmură el cu aprindere, încercînd să treacă de cealaltă parte a rîului, spre ea. Dar în locul acela apa era adîncă, deși nu era mai lată de cîțiva pași.

— Cum să nu te cunosc? și se uită speriată spre grădina de varză, unde se vedeau niște bondițe roșii.

— Pe unde te-ascunzi, de nu te mai vede nimeni ?

— Unde ? M-a alungat nevastă-ta şi ce să fac, stau la mama...

Şi despre asta aş vrea să vorbesc cu tine. Vino, diseară, în dosul cimitirului, Jagna ! Am să-ţi spui ceva ! Vino ! o rugă el, cu aprindere.

— Sigur, să mă mai vadă careva ! Ajunge cît am pătimit... răspunse ea cu voce aspră.

Dar el o rugă iar cu atîta căldură şi atît de supus, încît inima ei se înmuie şi o cuprinse mila.

— Da' ce-ai să-mi spui ? De ce mă chemi ?

— Ţi-oi fi oare atît de străin, Jagus ?

— Nu-mi eşti străin, dar nici al meu nu eşti ! Nu-mi mai arde mie de lucrurile astea...

— Vino, că n-are să-ţi pară rău. Dacă nu vrei la cimitir, hai lîngă livada părintelui, ştii tu unde ! Nu-ţi mai aduci aminte, Jagus ?...

Ea întoarse capul, îmbujorîndu-se.

— Nu-mi mai vorbi de asta, mi-e ruşine...

O sfială feciorelnică o năpădise toată.

— Vino, Jagus, am să te aştept pîn-la miezul nopţii...

— Bine, aşteaptă !... şi întorcîndu-se-n loc, fugi spre grădina de varză.

El se uită lacom în urmă, străbătut de fiori, cu sîngele clocotind, gata să alerge după ea, s-o ia în braţe de faţă cu toţi... Abia putu să se înfrîneze...

„Să ştii că arşiţa asta m-a muiat aşa !" îşi zise el, dezbrăcîndu-se ca să se scalde.

După ce se mai răcori, începu să cugete în sinea lui :

— Ce ţi-e şi cu omul ! Slab ca puful păpădiei ! Cum bate niţeluş vîntul, îl smulge şi-l duce...

Îl cuprinse ruşinea ; se uită jur-împrejur să vadă dacă nu-l zărise careva stînd de vorbă cu ea şi cîntări cu grijă tot ce auzise că zicea lumea despre Jagusia.

„Va să zică de-astea-mi eşti !" se gîndea el cu scîrbă şi aproape cu ciudă parcă, dar deodată se opri sub un copac şi rămase cu ochii deschişi, căci

ea îi răsărea înaintea ochilor în toată minunăţia frumuseţii sale.

— Nu mai găseşti una ca ea, să colinzi lumea întreagă de la un cap la altul ! gemu el şi ar fi dorit foarte mult s-o mai vadă o dată, s-o îmbrăţişeze, s-o strîngă la piept, să-i soarbă de pe buze mierea ei dulce, s-o bea pînă la fund...

— Măcar o dată, Jagusia ! O dată şi atît ! şopti el rugător, ca şi cum i-ar fi vorbit ei însăşi.

După aceea îşi frecă multă vreme ochii, uitîndu-se printre copaci, pînă ce se dezmetici şi porni spre fierărie. Michal era singur şi tocmai se apucase să-i dreagă plugul.

— Căruţa ta are să ţie la atîta greutate ? întrebă el.

— Ehei, numai să am ce pune-n ea !...

— Cînd îţi făgăduiesc eu, e ca şi cum ai avea-o gata-ncărcată !

Antek se apucă să scrie ceva cu creta pe uşă, socotind.

— Pînă la seceriş aş cîştiga vreo trei sute de zloţi ! spuse el vesel.

— Ţi-ar ajunge tocmai bine să ai pentru treaba aia a dumitale, zise fierarul ca din întîmplare.

Antek se posomorî deodată şi un licăr i se aprinse în ochii întunecaţi.

— Mda, treaba asta nu-mi dă pace de loc ; de cîte ori mi-aduc aminte de ea, scap toate din mînă, nu mai am nici un chef de viaţă...

— Nici nu-i de mirare, dar ce mă miră pe mine mai mult, e că nu cauţi un mijloc să scapi.

— Da' ce să fac ?

— Fă ceva ! Doar n-ai vrea să-ţi pui singur gîtul sub cuţit, ca un viţel.

— Cu ţeasta asta a mea nu sparg zidul ! oftă el amărît.

Michal izbi iar cu barosul, parcă în ciudă, iar Antek rămase pe gînduri ; întrebări chinuitoare îl frămîntau, şi pălise la faţă şi se muta de pe un picior pe altul, uitîndu-se în jur, năuc ; dar scumpul său cumnăţel îl lăsă multă vreme să se canonească,

iscodindu-l cu ochii lui vicleni. În cele din urmă, zise cu o voce scăzută :

— Kázmirz din Modilca a ştiut ce să facă...

— Care, ăl de-a plecat în America ?

— El ! Deştept a mai fost ! A tras pe sfoară tot tribunalul !

— Dar ce, s-a dovedit că el a ucis jandarmul ?

— N-a mai aşteptat să se dovedească ! Nu era prost să putrezească la ocnă...

— Lui i-a fost uşor, că era burlac.

— Cine n-are încotro, o ia la sănătoasa ! Eu nu te îndemn la nimic, să nu crezi că vreau să trag vreun folos, zic numai ce-au făcut alţii în cazuri de-astea. Tu fă cum crezi ! Uite, Wojtek Gajda din Wolica s-a întors de la puşcărie, tocmai acu, de Paşti. Zece ani nu-i o viaţă — mai rabzi şi tu...

— Zece ani, Dumnezeule ! gemu el, apucîndu-se cu mîinile de cap.

— De muncă silnică, nu uita ! Sigur, e ceva !

— Aş îndura orice, numai să nu stau închis. Isuse, n-am stat la puşcărie decît cîteva luni şi-mi venea să-nnebunesc...

— În trei săptămîni ai fi departe, peste mări ! Să-ţi spuie Jankiel...

— E atît de departe ! Gîndeşte-te şi tu, să pleci, să laşi totul, să-ţi părăseşti casa, copiii, pămîntul, satul şi să te duci în lumea largă, să nu te mai întorci niciodată ! — Îl trecură fiorii.

— Păi cîţi n-au plecat, şi de bună voie şi nici prin minte nu le mai trece să se-ntoarcă în raiul ăsta de pe la noi...

— Dar pe mine m-apucă groaza numai cînd mă gîndesc !

— Aşa-i, da' ia du-te şi-l întreabă pe Wojtek, să-ţi spuie el cum e la închisoare ! Acolo o să fie şi mai al dracului. Vai de capul lui, n-are nici patruzeci de ani şi s-a întors alb coliliu ; s-a gîrbovit, îşi varsă bojocii — abia-şi mai tîrîie picioarele. Mîine, poimîine, îl bagă-n pămînt. Da' ce-ţi vorbesc eu, ai minte, fă ce te-nvaţă mintea ta !

Se opri la timp, dîndu-şi seama că semănase destulă neliniște în sufletul lui ; restul îl lăsă pe seama timpului, bucurîndu-se în taină de roadele pe care se aştepta să le culeagă. Astfel încît, isprăvind cu plugul, zise vesel :

— Ei, eu mă duc după cumpărători ; pregăteşte-ţi căruţa pentru mîine, că ai să începi să cari lemne. Cît despre judecată, lasă, n-ai grijă, nu-ţi bate capul. Cum o vrea Ăl de sus. Diseară trec pe la tine.

Dar Antek nu putu să uite aşa de repede ce-i spusese fierarul ; îi înghiţise palavrele, ca peştele momeala, şi-l otrăviseră de tot, simţea cum îi rod ficaţii, abia se mai mişca, muncit de atîtea gînduri chinuitoare.

— Zece ani ! Zece ani ! şoptea uneori, înghețînd de spaimă.

Cădea seara, oamenii se întorceau de la cîmp, Witek adusese vitele de la păscut şi în ogradă era zarvă mare, femeile mulgeau vacile, trebăluiau de zor, iar satul răsuna de larma glasurilor şi de gălăgia copiilor care se scăldau în eleşteu.

Antek scoase căruţa din hambar, s-o pregătească pentru a doua zi, dar deodată simţi că i se face lehamite de toate şi-i strigă lui Pietrek care adăpa caii la fîntînă :

— Unge căruţa şi pregăteşte-o ! De mîine începi să cari lemne la joagăr !

Argatul înjură de mama focului. Treburile astea nu-i plăceau.

— Tacă-ţi fleanca şi fă ce-ţi zic ! Hanus, să dai trei măsuri de ovăz pentru cai şi du-te la cîmp să le-aduci lucernă, Pietrek, ca să mănînce bine, să prindă puteri !...

Anna încercă să-l întrebe, însă el mormăi doar cîteva vorbe nedesluşite şi, mai învîrtindu-se puţin prin ogradă, se duse la Mateusz, cu care era acum prieten la toartă.

Mateusz abia se întorsese de la joagăr şi stătea înaintea casei mîncînd cu poftă nişte lapte covăsit, ca să se mai răcorească.

De undeva, din livadă parcă, se auzea un plîns tăcut, înăbuşit.

— Cine scînceşte acolo ?

— Nastusia. Mare bătaie de cap mai am şi cu dragostele astea ! Au făcut înfăţişările, cununia trebuie să aibă loc duminică, dar Dominikowa i-a spus ieri notarului că gospodăria e a ei şi n-are să-i dea lui Szymek nici un petec de pămînt şi nici în casă n-are să-l primească. Şi e în stare s-o facă ; o cunosc bine pe zgripţuroaica asta !

— Szymek ce zice ?

— Ce să zică ? Azi dimineaţă s-a aşezat în livadă, şi stă acolo, făr' să se mişte, ca un butuc — nici Nastusiei nu-i răspunde. Mi-e şi frică să nu se fi scrîntit cumva la cap.

— Szymek ! strigă el spre livadă. Hai la noi ; a venit Boryna, poate că-ţi dă o povaţă...

Flăcăul veni după oarecare timp şi se aşeză pe prispă, fără să dea măcar bună seara. Arăta ca scos din pămînt, jigărit, uscat ca o scîndură de brad ; doar ochii îi ardeau în cap şi pe chipul lui supt se citea o hotărîre de neclintit.

— Şi ce-ai hotărît ? întrebă Mateusz blînd.

— Păi ce să hotărăsc, pui mîna pe topor şi-o hăcui ca pe-un cîine !

— Nătărăule ! Gogoşile astea să te duci să le vinzi la crişmă, nu aici !

— Să mă trăsnească Dumnezeu, dacă n-o omor ! Ce-mi mai rămîne altceva de făcut ? Pămîntul moştenit de la părinţi mi-l ia, din casă m-a gonit ; de plătit, nu-mi plăteşte ; atunci ce să fac ? Unde să mă duc eu, sărăcan de mine, unde ? Şi cine-mi face mie răul ăsta ? Chiar maică-mea, mama care m-a născut, gemu el, ştergîndu-şi lacrimile cu dosul palmei, dar deodată se sculă în picioare şi răcni : Să fiu eu al dracului dacă dau ce-i al meu, să ştiu că putrezesc în ocnă, nu dau nimic !

Tot căutînd să-l potolească, izbutiră măcar să-l facă să tacă şi să se aşeze iar pe prispă ; dar avea o mutră atît de întunecată şi sălbatică, că nici la

şuşotelile tînguitoare ale Nastusiei nu răspundea. În vremea asta, ei se sfătuiau ce să facă, să-l ajute, dar nu găseau nici un mijloc, căci Dominikowa era tare pe dreptul ei. Pînă la urmă, Nastka îl trase deoparte pe frate-său şi-i spuse ceva.

— Muiere-muiere, da' tot ea cu mintea mai înţeleaptă ! strigă el vesel, întorcîndu-se la locul lui. Zice că să cumpărăm de la boier, în Podlesie, vreo şase pogoane de pămînt în rate ! Ce ziceţi ? Nu-i bună povaţa ei ? Maică-sa o să turbeze de furie cînd o să audă...

— Sfatu-i bun, nu zic, nu-i rău, dar de unde bani ?...

— Are Nastusia o mie de zloţi — banii ei ; pentru arvună, ajunge...

— Dar casa, vitele, dar uneltele, sămînţa, de un' să le ia ?

— Cum de unde ? De-aici ! urlă deodată Szymek, sărind ca ars şi împungînd aerul cu pumnii strînşi.

— Da, uşor de zis, dar greu de făcut, mormăi Antek neîncrezător.

— Daţi-mi pămîntul şi-o să vedeţi ! Daţi-mi pămîntul ! zbieră el din răsputeri.

— Atunci ce atîta gălăgie, hai la boier, să cumpărăm pămînt !

— Stai niţel, Antek, mai întîi să chibzuim bine...

— O să vedeţi voi cum o să mă descurc ! sporovăia Szymek. Păi cine a arat pămîntul mamei ? Cine l-a semănat ? Cine a secerat ? Eu singur, cu braţele astea ! Şi n-am lucrat bine pămîntul, ai ? Ce, sînt un trîntor, un pierde-vară ? Să spuie tot satul, şi chiar şi pe mama puteţi s-o luaţi de martoră. Dar daţi-mi pămînt, ajutaţi-mă, fraţilor, şi pînă la moarte am să vă fiu recunoscător. Ajutaţi-mă, oameni buni, ajutaţi-mă ! răcnea el, rîzînd şi plîngînd totodată, ca îmbătat de o speranţă nebună.

Cînd îşi mai veni niţeluş în fire, începură să cîntărească împreună lucrurile, să chibzuiască asupra planului.

— Numai de ne-ar înlesni boierul cu plata, oftă Nastka.

— Mă pun eu chezaş cu Mateusz şi cred c-o să vă dea.

Înduioşată, Nastusia vru să-i pupe mîna, atîta bunătate rar întîlnise.

— Hei, am treçut şi eu prin multe nevoi şi le ştiu gustul ! zise el încet, sculîndu-se să plece. Se întuneca, dar cerul mai păstra cele din urmă văpăi ale asfinţitului.

Antek se opri o clipă lîngă iaz, cumpănind încotro s-o ia, deodată îşi luă inima în dinţi şi o apucă spre casă.

Mergea însă agale, parcă în silă, oprindu-se mereu şi intrînd în vorbă cu cunoscuţii, drumul era plin de oameni, de vite ce rătăceau încoace şi-ncolo, şi de copii. Cîntece voioase răsunau prin ogrăzi, cîrduri de gîşte speriate gîgîiau undeva, ştrengarii ţipau, scăldîndu-se lîngă moară, iar nişte cumetre se ciorovăiau de cealaltă parte a eleşteului, în faţa casei lui Balcerek, în timp ce glasul ascuţit al unei trişti îţi lua auzul.

Antek nu se grăbea, se oprea bucuros să mai stea la taifas cu lumea şi astfel, în cele din urmă, ajunse acasă. Ferestrele erau deschise, luminate, unul din ţînci plîngea cu faţa la perete, iar din ogradă se auzea vocea certăreaţă a Annei şi din cînd în cînd răbufnelile arţăgoase ale Joziei.

El şovăi iar ; dar cînd Lapa veni la el, scheunînd şi gudurîndu-se la picioare, îi trînti una cu piciorul în burtă, cuprins de o furie neaşteptată şi se întoarse din nou în sat. Ajunse la poteca ce ducea spre casa sfinţiei-sale, trecu pe lîngă organist tiptil-tiptil, de nu-l simţiră nici cîinii, şi o luă spre livada părintelui, pe răzorul lat care despărţea pămîntul acestuia de-al lui Klomb.

Pieri în umbra deasă a unui pîlc de arbori stufoşi.

Secera lunii răsărise pe cerul întunecat, stelele pîlpîiau tot mai vii ; era o seară caldă şi foarte în-

rourată, o adevărată seară de vară. Potîrnichile se chemau prin lanuri, în luncă se auzea țipătul gros al bîtlanilor, iar peste cîmpii plutea o pace atît de aromitoare, că simțeai cum ți se învîrte capul.

Jagusia însă nu se arăta.

În schimb, la vreo jumătate de verstă de Antek, sfinția-sa se plimba pe răzor, îmbrăcat în stiharul lui alb și în capul gol, atît de adîncit în rugăciune, încît părea că nu vede cum caii săi, în loc să pască, pe pîrloaga uscată, cu iarba tunsă, trecuseră hatul și se îndopau cu lucerna lui Klomb, care crescuse bogată și deasă ca o pădurice și se vedea neagră sub covorul ei de flori.

Preotul se plimba de colo pînă colo, mormăindu-și rugăciunile și căutînd cu privirea spre cer, și din cînd în cînd se oprea, asculta cu luare-aminte și, cînd i se părea că aude spre sat cea mai mică mișcare, se întorcea repede și striga la cai, chipurile mînios :

— Unde te bagi, Surule ? În lucerna lui Klomb, hai ? Ia uite la ei, ticăloșii ! Trageți la bunul altuia, hai ? Vreți să vă măsor cu biciul ? Cînd v-oi croi o dată... îi amenința el cu toată asprimea.

Dar caii ronțăiau trifoiul cu atîta lăcomie, că sfinției-sale i se făcu milă de ei și, privindu-i, le zise încetișor :

— Ei bine, luați și voi o gură, două... lasă că am să spun o rugăciune pentru sufletul lui Klomb, sau am să-l despăgubesc. Trîntorii ! Da' știu că vă place trifoiul crud !

Și iar se plimba încoace și încolo, spunîndu-și rugăciuni și veghind, fără a bănui că Antek îl vedea și-l auzea, așteptînd-o pe Jagusia din ce în ce mai nerăbdător.

Trecuse destul timp, cînd deodată lui Antek îi veni să se ducă la sfinția-sa, să-și spună păsurile.

„E om învățat, poate că m-o ajuta să scap de bucluc", se gîndi el, trăgîndu-se la umbră, sub hambar. Cînd ieși pe răzor, o luă hotărît spre el, tușind.

Auzind că se apropie cineva, părintele începu să strige la cai :

— Diavolilor ! Oleacă să-i scapi din ochi şi se şi reped în bunul altuia, ca porcii ! Ho, Surule, îndărăt !

Şi suflecîndu-şi rasa, îi alungă în grabă.

— Boryna ! Ce mai faci ? întrebă, recunoscîndu-l pe Antek.

— Vă căutam, sfinţia-voastră. Trecui şi pe la presbiter...

— Am ieşit puţin să mă rog şi să văd de cai, că Walek s-a dus la curte. Pungaşi mai sînt caii ăştia ! Ce nărăviţi ! Ferească Dumnezeu ! Nu te mai ascultă de loc ! Ia uite la trifoiul lui Klomb, ce frumos e ! Parcă-i pădure ! Sămînţa, eu i-am dat-o... În schimb a mea a îngheţat şi e plină de romaniţă şi de scaieţi ! suspină el melancolic, aşezîndu-se pe o piatră. Şezi niţel să mai vorbim ! Ce vreme frumoasă ! Încă două-trei săptămîni şi ieşim la cosit, îţi spun eu !...

Antek se aşează alături şi începu să-i povestească pe îndelete de ce venise la dînsul. Părintele ascultă atent, trase o priză de tabac şi se răsti la cai de cîteva ori, strănutînd cu putere.

— Nemaipomenit ! Nu vezi că nu-i trifoiul tău ? Ce te bagi în el ? Poftim, ce porci blestemaţi !

Antek nu prea ştia cum s-o sucească, se bîlbîia, se încurca.

— Văd, văd bine că te apasă ceva, fiule. Vorbeşte pe faţă, asta are să te uşureze ! Înaintea cui îţi descarci sufletul, dacă nu înaintea preotului ? Îl mîngîie pe creştet, îi dădu un tabac, iar Antek, prinzînd curaj, îi spuse toate necazurile.

Sfinţa-sa îi cîntări mult timp vorbele, apoi oftă şi sfîrşi prin a spune :

— Pentru că l-ai omorît pe pădurar, eu ţi-aş da o pedeapsă eclesiastică ; ţi-ai apărat părintele şi fiindcă cel ucis a fost un uşuratic şi un protestant, vina nu-i prea mare. Dar tribunalul n-are să te ierte. Îţi dă pe puţin patru ani ! Ce-aş putea eu să te povăţuiesc ? De bună seamă că şi în America oamenii trăiesc, dar şi din închisoare scapă şi se întorc acasă. E rău şi aşa, dar nici altminteri nu-i mai bine.

Şi el era de părere ca Antek să fugă, apoi iar îl sfătuia să rămîie, să-şi ispăşească osînda, pînă cînd, în cele din urmă zise :

— Un lucru-i limpede : lasă-te în voia soartei şi aşteapă mila Celui de sus.

— Da' dacă mă pun în fiare şi mă trimit în Siberia ?...

— Ei, s-au mai întors de acolo şi alţii : cunosc mulţi care s-au întors...

— Aşa-i, dar cum am să-mi găsesc eu gospodăria după atîta amar de vreme. Parcă nevasta singură are să pridideascâ ? O să se ducă totul de rîpă ! murmură el nehotărît.

— Te-aş ajuta din toată inima, dar ce pot eu ?... Aşteaptă, am să dau un acatist pentru dumneata în ziua Schimbării la faţă. Du-mi caii la grajd, e tîrziu ! Îţi zic, e tîrziu, să mergem la culcare !

Antek era atît de cufundat în grijile lui, încît abia cînd ieşi din ograda părintelui îşi aduse aminte de Jagusia. Alergă spre ea într-un suflet.

Într-adevăr, ea îl aştepta, ghemuită lîngă hambar.

— Te-am aşteptat, te-am tot aşteptat...

Avea glasul răguşit de rouă.

— A trebuit să-l însoţesc pe sfinţia-sa, nu puteam să-l las. Dădu s-o îmbrăţişeze, dar ea îl respinse.

— Nu-mi arde mie de prostii şi de giugiuleli !

— Parcă n-ai mai fi tu ! — Era jignit.

— Sînt aşa cum m-ai lăsat !...

— Dar parcă nu mai eşti ca altădată... Se dădu mai aproape de ea.

— Nu te-ai gîndit atîta vreme la mine şi acu te miri ?

— Dar ce, am putut eu să viu la tine ?

— Şi eu am rămas cu mortu-n casă şi cu toate necazurile mele ! Un fior o străbătu din creştet pînă-n tălpi.

— Nici nu ţi-a dat prin gînd să vii să mă vezi, erai cu mintea la altele...

— M-ai aşteptat, Jantos, m-ai aşteptat ? bîigui ea, neîncrezătoare.

— Dacă te-am aşteptat ! Zi de zi stam agăţat de gratii ca un nebun şi te căutam cu ochii şi te aşteptam. O ciudă năprasnică îl făcu să se scuture.

— Doamne ! Atîta m-ai înjurat şi aşa de mînios erai acolo la stoguri ! Vai, şi ce rău ai fost cu mine ! Şi cînd te-au ridicat, nici nu m-ai privit, o vorbuliţă nu mi-ai spus... Mi-aduc bine aminte, la toţi le-ai spus cîte un cuvînt bun, pînă şi cîinelui, numai mie, nimic ! Credeam că-nnebunesc !

— Nu eram supărat pe tine, Jagusia, nu ! Dar cînd ţi-e sufletul cătrănit, îţi vine să-ţi faci seama şi să nimiceşti în jurul tău toată lumea.

Tăcură, stînd alături, în picioare, şold lîngă şold. Luna le bătea drept în obraji. Răsuflau din greu ; amintiri chinuitoare îi rodeau şi lacrimi de durere şi de suferinţă le scăldau ochii rămînîndu-le întregene.

— Altfel mă primeai altădată ! făcu el mîhnit.

Ea izbucni în plîns, ca un copil.

— Dar cum ai vrea să te primesc acu ? Atîta rău mi-ai făcut ! Nu tu m-ai împins de-am căzut în păcat ? De-ai şti cum se uită azi oamenii la mine, ca la o javră...

— Eu ţi-am făcut rău ? Eu te-am împins în păcat ? Se înfuriase.

— Da, tu ! Din pricina ta m-a alungat prăpădita de nevastă-ta ! Din pricina ta am ajuns de rîsul satului...

— Şi primarul, ce, ai uitat de el ? Şi ăilalţi ? răbufni el, scos din fire.

— Tu eşti de vină ! Numai tu ! şopti ea. De ce m-ai silit să te urmez ca un cîine ? Doar aveai femeia ta. Am fost o proastă, mi-ai sucit capul, că umblam după tine ca o smintită ! Şi pe urmă, de ce m-ai părăsit şi m-ai lăsat pradă altora ?

Dar şi el, turbat de ciuda lui, şuieră printre dinţii încleştaţi :

— Eu ţi-am poruncit să-mi fii mamă vitregă ? Eu te-am silit să te tăvăleşti cu toţi ? Spune ? !

— Atunci, de ce nu m-ai apărat ? Dacă m-ai fi iubit, nu m-ai fi lăsat de capul meu, nu m-ai fi pă-

răsit, m-ai fi păzit de rele, ca alţii ! Plîngea cu sughiţuri şi atît de deznădăjduită, că el, ascultînd-o, pe neaşteptate se înmuie. Mînia i se scurse toată şi inima i se umplu de iubire.

— Nu mai plînge, Jagusia, taci, porumbiţa mea, şoptea el cu duioşie.

— Toţi au fost răi cu mine, şi acum şi tu eşti împotriva mea, ca toţi ăilalţi ! Şi tu, şi tu ! hohotea ea, cu capul sprijinit de hambar.

O aşeză lîngă el pe răzor şi începu s-o strîngă la piept, s-o mîngîie pe creştet ; ştergîndu-i faţa udă de lacrimi, îi sărută buzele tremurînde, ochii scăldaţi în lacrimi, ochii ei dragi şi trişti ! O dezmierda, căutînd s-o liniştească cum putea, iar ea începu să plîngă din ce în ce mai încet, ghemuindu-i-se la piept, şi i se agăţă de gît, şi îşi lăsă capul pe umărul lui, cu atîta încredere, ca şi cum s-ar fi strîns la pieptul maică-si, unde-i atît de bine să-ţi verşi focul, lacrimile şi tristeţile...

Dar Antek îşi pierduse de tot capul, căci trupul ei răspîndea atîta desfătare, atîta ispită, căldura ei îl ardea cu asemenea focuri, încît o îmbrăţişa din ce în ce mai pătimaş, strîngînd-o tot mai vajnic...

La început ea nu pricepu ce vrea el şi ce se întîmpla cu ea. Dar cînd se simţi toată în stăpînirea lui şi cînd el se apucă să-i zdrobească buzele cu sărutări înfocate, începu să se zbată, să-l implore, plîngînd aproape :

— Lasă-mă, Jantos ! Lasă-mă ! Pentru Dumnezeu, lasă-mă că ţip !

Dar mai putea ea oare să se smulgă din braţele zmeului, cînd o strîngea de-i pierea răsuflarea şi cînd tot trupul îi tremura ?

— Numai o dată ! Ultima oară ! se ruga el, gata să se înăbuşe.

În cele din urmă, Jagusia simţi cum se învîrteşte pămîntul cu ea şi căzu în străfundul nu ştiu cărui paradis, iar el o avu, aşa cum o avusese şi altădată, ca ieşit din minţi, cu toată puterea fierbinte a dragostei şi ea i se lăsă, ca altădată, în dulcele chin al

neființei, într-o fericire fără de capăt, în moartea însăși !...

Ca ș-altădată, Doamne ! Ca mai-nainte ! Ca-ntotdeauna !

Noaptea era înstelată, luna lumina sus de tot, în tării ; o boare clăduță, înmiresmată, învăluia cîmpia adormită ; lumea întreagă zăcea fără suflare, în beția uitării, în dulcea amorțire a mîngîierilor...

Ei înșiși uitară de toate, în afară de vijelia de foc care îi bîntuia, în afară de veșnica dorință, veșnic de nepotolit. Așa cum un arbore uscat se logodește cu fulgerul și azvîrle flăcări spre cer, pierind laolaltă în cîntarea voioasă a împreunării, astfel se pierdură și ei, mistuiți de un foc nesățios. Vechea lor iubire se aprinsese iarăși, făcînd să țîșnească flăcări vesele, nebunești, într-o singură clipă de uitare, în ultima clipă de fericire.

Dar cînd se așezară iarăși alături, inimile li se închiseră și pe furiș se uitau neliniștiți unul la altul ; își fereau privirile de rușine parcă și părere de rău totodată.

Zadarnic îi căuta el buzele, odinioară atît de flămînde de sărutări ; ea se întorcea scîrbită.

Zadarnic îi șoptea cele mai dulci cuvinte : ea tăcea, uitîndu-se cu îndîrjire la lună ; atunci o furie înăbușită se trezi în el, pe cînd se răcea pătruns de o ciudată tristețe și de remușcări.

Ședeau alături fără să știe ce să-și mai spună, așteptînd cu nerăbdare și întrebîndu-se care din doi s-o ridica mai întîi să plece într-ale lui.

Iar Jagusia era ca și cum toată dragostea ar fi ars și n-ar mai fi rămas din ea decît cenușa ; cu o ciudă ascunsă spuse :

— M-ai luat cu de-a sila, ca un hoț !

— Nu ești oare a mea, Jagusia ? Nu ești a mea ? Vru s-o îmbrățișeze, dar ea îl respinse.

— Nu sînt nici a ta, nici a nimănui, pricepi ? A nimănui !

Și izbucni iar în plîns, dar el nu mai încercă s-o liniștească și s-o mîngîie ; se mulțumi doar să spună, după un timp, cu un glas adînc :

— Jagus, ai pleca cu mine-n lumea largă ?

— Unde ? întrebă ea, înălțîndu-și spre el ochii înlăcrimați.

— Chiar și în America ! Ai veni cu mine, Jagus ?

— Și cu nevastă-ta ce faci ?

Sări ca șfichiuit de un bici.

— Te întreb ! O otrăvești, ori ce-i faci ?

El o prinse de mijloc, o strînse cu putere și, sărutînd-o cu patimă pe obraji, începu să se roage de ea, s-o înduplece să plece cu el în lume, să fie mereu împreună, pînă la capătul vieții. Îi vorbi multă vreme de planurile lui, agățîndu-se de gîndul de a fugi împreună cu ea, cum se agață omul beat de gard, și tot ca un om beat, sporovăia în neștire, pradă unei mari tulburări. Ea îl ascultă cu răbdare pînă la sfîrșit, apoi îi spuse în zeflemea :

— M-ai silit să păcătuiesc și acum crezi că m-am prostit de tot, să cred toate neroziile tale...

El se jură că spune adevărul, dar ea nici nu vru să-l asculte și, smulgîndu-se din brațele lui, zise :

— Nici nu mă gîndesc să fug cu tine. La ce ? Nu mi-i bine și singură ? Se acoperi cu șorțul, privind îngrijorată în jurul ei. E tîrziu, trebuie să plec !

— Un' te grăbești ? Nu te așteaptă nimeni acasă !

— Da' pe tine te-așteaptă. Anna ți-o fi și întins așternutul, și oftează...

La aceste vorbe, sări drept în picioare și spuse în bătaie de joc :

— Eu nu ți-am cerut socoteală că te tîrîi cu alții prin cîrciumi !...

— Să știi că mulți m-ar aștepta chiar pînă-n zori ! Să știi ! Tare îngîmfat mai ești, ăi fi crezînd că numa' tu ești pe lume ! îi zise ea, cu un surîs veninos.

— Ei atunci, du-te, tăvălește-te cu toți, du-te ! strigă el.

Dar ea nu se clinti din loc ; mai stătură încă alături răsuflînd greu, privindu-se furioși, căutînd parcă în străfundul făpturii lor cele mai grele cuvinte, ca să și le arunce în față.

— Parcă vreai să-mi spui ceva ! Zi, că de-acu' nu mă mai văz cu tine...

— N-ai grijă, n-am să mă rog de tine să vii, nu !

— În genunchi să mă rogi şi n-am să viu !

— Sigur, n-ai cînd, că noapte de noapte trebuie să te duci la altul...

— Lovi-te-ar damblaua ! şi-o luă de-a dreptul peste cîmp.

El nu fugi după ea, nici măcar n-o strigă, se uită cum alerga pe cîmp şi se pierdea prin livezi ; se frecă la ochi, ca trezit dintr-un somn adînc şi oftă supărat.

— M-am prostit de tot ! Dumnezeule, uite unde poate să te ducă muierea !

Înapoindu-se acasă, încerca un foarte ciudat sentiment de ruşine ; nu putea să-şi ierte ce se întîmplase şi era chinuit de remuşcări.

Aşternutul îl aştepta gata întins în livadă, să se culce, la răcoare ; în casă nu era chip să dormi, de atîta zăduf şi de muşte.

Dar somnul nu se lipea de el ; întins pe spate, privea sclipirea depărtată a stelelor şi se gîndea la Jagusia, ascultînd răsuflarea tăcută a nopţii.

— Nici cu ea, nici fără ea ! La naiba !... înjură şi oftă din adînc, sucindu-se cînd pe o parte, cînd pe alta ; azvîrli plapuma de pe el, întinzîndu-şi picioarele pe iarba rece, înrourată, dar somnul nu venea şi gîndul la ea nu-l părăsea nicicum.

Un copil începu să plîngă în casă şi Anna spuse ceva ; el înălţă capul, dar peste o clipă se făcu tăcere şi iarăşi căzu pe gînduri ; fiinţa îi era străbătută de amintiri, ca de nişte adieri de primăvară, legănîndu-i sufletul în arome plăcute ; de astă dată însă nu se mai lăsă în voia lor : dimpotrivă, le cercetă treaz şi îşi spuse solemn, ca la sfînta împărtăşanie.

— Trebuie să se isprăvească o dată cu istoria asta ! E ruşine şi-i păcat ! Ce-ar zice lumea ? se gîndea el supărat. Sînt tată de copii, om la casa lui. Trebuie să termin o dată !

Astfel hotărî el, dar îi venea tare greu, greu de tot.

„Destul să luneci o dată pe calea rătăcirii şi ajungi atît de păcătos, că nici moartea nu te mai spală !" se gîndea el cu amărăciune şi ispăşit.

Se crăpa de ziuă, o cămaşă de cînepă îmbrăca parcă cerul, dar Antek sta tot treaz şi cînd ziua albă îl privi în ochi, Anna veni să-l trezească. El ridică spre ea faţa lui obosită şi un val de duioşie îl cuprinse. Cînd ea îi pomeni de vestea ce i-o adusese fierarul, aseară tîrziu, el începu să-i mîngîie părul despletit, spunîndu-i :

— Fiindcă am făcut un tîrg bun cu buştenii, am să-ţi cumpăr ceva de la iarmaroc.

Ea nu mai putea de bucurie că-l vedea aşa de vesel şi-i ceru îndată să-i cumpere un dulap cu sticlă pentru farfurii, aşa cum văzuse că au în casa lor organistul şi nevastă-sa.

— Mîine-poimîine ai să vrei şi o canapea, ca la conac ! rîse el, făgăduindu-i totuşi să-i cumpere ce-i ceruse şi se sculă numaidecît, fiindcă avea treabă şi trebuia să-şi puie grumazul la jug, să tragă ca în fiecare zi.

Mai vorbi o dată cu fierarul şi, numaidecît după prînzişor, îl trimise pe Pietrek să care gunoiul, iar el se duse cu doi cai la pădure.

Aici era zarvă mare. O mulţime de oameni corhăneau arborii tăiaţi de cu iarnă şi loviturile topoarelor, scrîşnetul fierăstraielor răsunau ca bătaia ghionoaiei. În iarba deasă a poienii păştea cireada de vite a celor din Lipce şi pîrîiau focuri vesele.

Antek îşi aduse aminte ce se petrecuse nu demult aici şi clătină din cap, cînd văzu cît de bine se împacă acum cei din Lipce cu nobilimea din Rzepki şi cu alţii.

— I-a învăţat minte sărăcia ! Ce mai era nevoie să se întîmple ce s-a întîmplat ? îi spuse el lui Filip, feciorul Jagustynkăi, care corhănea pinii.

— Cine-i de vină, dacă nu boierul şi ăi bogaţi ? mormăi el supărat, fără să se oprească din lucru.

— Dar mai vîrtos răutăţile şi aţîţările proaste.

Se opri pe locul unde-l omorîse pe pădurar şi pătruns în adîncul inimii, înjură :

— Nemernicul ! De aia sufăr eu acum ! Dacă s-ar putea, ţi-aş mai da cîteva ! Scuipă şi se apucă de treabă.

Zile întregi cără lemne la joagăr, muncind cu înverşunare, de parcă ar fi vrut să se nimicească lucrînd. Dar pe Jagusia nu putea s-o uite şi nici judecata ce-l aştepta.

Într-o zi, Mateusz îi spuse că ei cumpăraseră pămînt în Podlesie, că boierul li-l vînduse în rate şi că le mai făgăduise şi ceva pe deasupra ; nunta Nastusiei o amînaseră, pînă cînd Szymek avea să-şi mai întărească gospodăria.

Dar ce-i păsa lui de nevoile altora ? Parcă n-avea el, şi-aşa, destule pe cap ? Apoi mai era şi ticălosul de fierar care zi de zi îl speria, amintindu-i de judecată şi care, şiret, îi dădea a înţelege, luîndu-l pe de departe, că dacă are nevoie de bani, ar putea găsi uşor la cutare şi cutare...

De o sută de ori fusese gata să plece şi să dea dracului totul, dar cînd se uita la sat şi cînd se gîndea că nu-l va mai vedea niciodată, îl cuprindea o spaimă atît de mare, că ar fi ales puşcăria şi orice altă pacoste, numai să nu-şi lase casa.

Dar şi la închisoare se gîndea cu groază.

Din această luptă cu sine însuşi, el ieşi slăbit şi nu mai avea pace, ajunsese arţăgos şi se purta rău cu ai casei. Zadarnic îşi bătea capul Anna să afle ce-i cu el. La început bănui că iar începuse să se vadă cu Jagusia ; dar cum stătea cu ochii în patru şi cum Jagustynka, bine hrănită acum, îl ţinea şi ea sub supraveghere şi cum şi alţii îi mai spuseseră că se feresc unul de altul şi nu se văd nicăieri, îi mai veni inima la loc. Degeaba îl răsfăţa, gătindu-i bucate alese şi la timp ; degeaba deretica în casă şi

ţinea gospodăria în bună rînduială ; el şedea mereu posac, încruntat ; pentru orice fleac o certa şi nu-i spunea nici o vorbă bună.

Dar mai rău era că uneori îl vedea umblînd tăcut, zbuciumat şi trist ca o noapte de toamnă, şi nu se mînia, nu se certa, ci doar ofta din greu şi seară de seară se ducea la crîşmă, să bea cu prietenii.

Ca să-l întrebe drept în faţă, n-avea curaj, iar Rocho se jura că nu ştie nimic, ceea ce putea să fie adevărat, fiindcă bătrînul venea doar noaptea, iar ziua umbla prin împrejurimi, cu cărticelele lui, învăţîndu-i pe oameni rugăciuni pe care stăpînirea le oprea să fie făcute în biserică.

Într-o seară, cum zăboveau în jurul străchinilor în odaie, căci afară nu era chip să cineze din pricina vîntului stîrnit pe la apusul soarelui, o haită întreagă de cîini începu să latre şi să facă o hărmălaie mare pe malul iazului. Rocho lăsă lingura şi trase cu urechea.

— E cineva străin ! Trebuie să vedem !

Dar abia ieşi şi se întoarse palid, spunînd repede:

— Se aude zăngănit de săbii pe drum ! Dacă-ntreabă de mine, sînt plecat în sat !

Se năpusti în livadă şi se făcu nevăzut.

Antek se îngălbeni ca ceara şi sări în picioare. Cîinii lătrau în ulicioară şi în cerdac răsunară paşi grei.

— Te pomeneşti că vin să mă ridice ! îngăimă el înfricoşat.

Toţi încremeniră cînd văzură în prag jandarmii.

Antek nu era în stare nici să se mişte, se uita cînd la uşă, cînd la fereastra deschisă. Noroc că Anna îşi păstră sîngele rece şi-i pofti să şadă, întinzîndu-le scaune.

Ei dădură bună seara foarte cuviincioşi, aducînd vorba de mîncare, şi ea le prăji pe loc nişte ouă.

— Dar unde vă duceţi aşa de tîrziu ? întrebă în cele din urmă Antek.

— Cu slujba ! Avem o groază de treburi ! răspunse mai marele lor, tot scotocind cu ochii prin casă.

— De bună seamă după niscaiva hoţi ? adause Antek, mai căpătînd nitică inimă şi aducînd din cămară o carafă cu rachiu.

— Şi după hoţi şi după alţii ! Ei, în sănătatea dumitale, gospodare !

Bău cu ei, apoi începură să mănînce lacomi ouăle prăjite, de le trosneau fălcile.

Toţi şedeau tăcuţi, ca nişte arici speriaţi.

Jandarmii linseră bine străchinile, mai băură cît mai băură, apoi mai marele lor, ştergîndu-şi mustăţile, întrebă sus şi tare :

— De mult ţi-au dat drumul de la puşcărie ?

— Parcă dumneata nu ştii !

Antek tresări uşor.

— Dar Rocho unde-i ? întrebă deodată şeful lor.

— Care Rocho ?

Pricepu numaidecît şi se opri la timp.

— Am auzit că la dumneata ar locui un oarecare Rocho.

— N-o fi cerşetorul ăla care umblă prin sat ? Adevărat, Rocho îl cheamă !

Jandarmul avu un gest de nerăbdare şi spuse ameninţător :

— Mie să nu-mi faci pe prostul ! Doar se ştie că la dumneata locuieşte !

— E adevărat că a tras de cîteva ori şi la noi, dar de stat a stat la alţii. Nu ştiţi cum e cerşetorul, se culcă noaptea pe unde apucă. Azi în casă, mîine-n hambar, poimîine sub gard. Da' ce-aveţi cu el ?

— Ce s-avem ? Nimic ! Am întrebat aşa, că-l cunosc...

— Cumsecade om, niciodată nu se bagă în treburile altora, se amestecă în vorbă Anna.

— Hm ! Îl ştim noi prea bine ! mormăi cu înţeles jandarmul, încercînd în fel şi chip să-i tragă de limbă. Le dădu şi tabac, dar toţi o ţineau una şi bună, şi neputînd să scoată de la ei nimic, se sculă de pe scaun, răstindu-se mînios :

— Cînd vă spun că locuieşte la voi în casă!

— Doar nu l-om fi ascuns în buzunar! răspunse Antek.

— Eu am venit aici cu serviciul, pricepi, Boryna? îl luă de sus mai marele lor, dar primind plocon o duzină de ouă şi o bucată de unt proaspăt, să aibă la drum, se muie de tot.

Witek se ţinu de ei pas cu pas, apoi veni şi le spuse că îi văzuse îndreptîndu-se spre notar şi că se tot uitau înăuntru în case prin ferestrele luminate, dar cîinii făceau o hărmălaie, că nu mai avură încotro şi plecară plouaţi.

Totuşi întîmplarea îl puse pe gînduri pe Antek, şi de îndată ce rămase singur cu nevastă-sa, începu să-i spuie păsurile şi neliniştile lui.

Ea asculta cu inima cît un purice, foarte atentă la ce spunea, nelăsînd să-i scape nici o vorbă şi de-abia la sfîrşit, cînd îi spuse că nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să vîndă totul şi să fugă în America, se opri în faţa lui albă ca varul.

— Nu plec de aici şi nu-mi las copiii să piară! spuse ea cu un glas şuierător. Nu mă mişc de-aici! Dacă mă sileşti, am să crăp capul copiilor cu toporul, şi m-arunc şi eu în fîntînă! Îţi spui adevărul curat, îl iau martor pe Cel de sus! Ţine minte! ţipă ea, îngenunchind în faţa icoanei, ca şi cum ar fi vrut să facă legămînt.

— Potoleşte-te! Am zis şi eu aşa...

Ea răsuflă puţin şi spuse în şoaptă, silindu-se din greu să-şi stăpînească lacrimile:

— Ai să-ţi ispăşeşti pedeapsa şi-ai să te-ntorci acasă! N-ai grijă, o scot eu la capăt... N-am să-ţi înstrăinez nici un petec de pămînt... nu mă cunoşti încă... n-am să las să-mi scape din mînă nimic. Are să-mi ajute Dumnezeu şi am să beau şi paharul ăsta! Plîngea încet.

El chibzui mult timp şi în cele din urmă zise:

— Atunci, cum o vrea Dumnezeu! Am s-aştept judecata!

Şi astfel, toate şiretlicurile fierarului dădură greş.

VI

— Înţelege o dată şi lasă oamenii să doarmă! mormăi Mateusz ursuz, întorcîndu-se pe partea cealaltă.

Szymek rămase o clipă nemişcat, dar îndată ce Mateusz începu iar să sforăie, cum i se părea că în hambarul în care dormeau pătrunseseră cele dintîi licăriri ale zorilor, se strecură pe nesimţite afară din bîrlog.

Strînse, bîjbîind, de pe arie, uneltele pregătite încă din ajun, dar aşa de tare se grăbea, că mereu îi scăpa cîte ceva din mîini, făcînd un zgomot îngrozitor, iar Mateusz, prin somn, îl înjura înfundat.

Pe pămînt era întuneric beznă, dar sus, pe bolta cerească, stelele păleau şi o dungă de lumină creştea la răsărit, pe cînd cocoşii, primii cocoşi, băteau din aripi cîntînd răguşiţi.

Szymek strînse în roabă tot ce avea şi, trecînd încet pe lîngă casă, ieşi pe malul eleşteului.

Satul dormea parcă somnul de veci, nici un cîine nu lătra şi în tăcerea ce plutea peste lume nu se auzea decît vuietul apei năvălind peste stăvilarul deschis al morii.

Pe drumurile umbrite de livezi era atît de întuneric, încît din loc în loc doar se deslușea cîte un perete alb, iar dinspre iaz răzbătea lucirile singuratice ale stelelor oglindite în apă.

Dar ajungînd în dreptul casei mamei sale, Szymek încetini pasul, trăgînd cu urechea; i se păruse că cineva umbla mormăind prin ogradă.

— Cine-i acolo? auzi el deodată glasul maică-si.

El tresări şi-şi ţinu răsuflarea, necutezînd să se mişte; neprimind nici un răspuns, bătrîna începu să orbecăie prin ogradă.

O vedea ca pe o umbră, strecurîndu-se pe sub pomi; îşi pipăia drumul cu băţul şi mergea rugîndu-se cu jumătate de glas.

„Umblă noaptea ca priculicii !", își spuse el, și, oftînd amărît, își văzu de drum înainte, încet de tot, cu frică. O roade nelegiuirea ei, o roade ! repeta el cu adîncă mulțumire, apucînd-o pe drumul larg de dincolo de moară și numaidecît o luă la goană, de parcă l-ar fi alungat cineva din urmă, fără a mai lua seama la hîrtoape ori la bolovanii de pe drum.

Se opri tocmai în dreptul troiței, la răspîntia drumurilor ce duceau spre Podlesie. Era prea devreme ca să se puie pe treabă, așa că se așeză lîngă troiță, să se mai odihnească un pic, și să aștepte.

— E ceasul tîlharilor, nu-i chip să deslușești cîmpul de pădure, mormăi el, plimbîndu-și privirile jur-împrejur. Cîmpiile zăceau cufundate în beznă, dar zorile aureau tot mai mult cerul.

Cum i se părea că vremea se scurge prea alene, începu să se roage, dar atingînd cu mîna iarba plină de rouă, pierdea șirul cuvintelor, aducîndu-și aminte cu încîntare că se ducea la gospodăria lui.

„A mea ești și n-am să te scap din mînă !", își spunea el bucuros, privind înfrigurat, cu patima nesfîrșită a dragostei, întunericul în care zăceau cele șase pogoane cumpărate de la moșier.

— O să am grijă de voi, dragele mele orfane, n-am să vă las cît oi trăi ! murmura el, trăgîndu-și cojocul peste pieptul desfăcut, căci începuse să-l cam ia cu frig și, rezemîndu-se cu spatele de troiță, cu ochii pierduți în rumeneala zorilor, curînd prinse a sforăi, furat de somn.

Cîmpiile se înălbeau ca niște ape larg revărsate iar lanurile sure, încărcate de rouă, legănîndu-se, îl atingeau cu spicele lor grele, cînd, deodată, sări drept în picioare.

— E ziua mare ! La treabă ! șopti el, întinzîndu-și ciolanele, apoi îngenunche înaintea troiței, să se roage, dar nu se rugă de mîntuială, ca altădată, să scape de-o grijă, bătîndu-și pieptul și făcînd cu nemiluita la cruci de-i amorțeau brațele ; acum se schimbase socoteala și ceru cu înflăcărare și din tot sufletul ajutorul bunului Dumnezeu, de-l podidiră

lacrimile și îmbrățișînd picioarele lui Isus, se ruga, privindu-i cu smerenie chipul sfînt, chinuit:

— Ajută-mă, Milostive! Mama mea cea bună m-a nedreptățit! Mă las în voia Ta, ajută-mă, că am ajuns în coada satului! De bună seamă că am păcătuit, dar ajută-mă, Doamne, și am să dau o liturghie, două chiar! Am să cumpăr lumînări, iar cînd m-oi înstări, am să-ți dărui chiar și-un baldachin! — astfel se ruga, astfel făgăduia, apăsîndu-și cu înfocare buzele de cruce. Înconjură troița, mergînd în genunchi, sărutînd cu evlavie pămîntul, apoi se sculă întremat, plin de încredere.

Se simțea întărit și gata la orice de aici înainte. Vesel din cale-afară, apucă roaba, care era destul de grea și o împinse înainte, ca pe o pană, cu privirea îndrăzneață ațintită spre satul ce zăcea în vale, cufundat în pîclă, și din care nu se zărea decît turla bisericii, cu crucea de aur în vîrf, scînteind în lumina aurorii.

— Aveți să vedeți! Ehei! Aveți să vedeți! strigă el bucuros, călcînd pe pămîntul lui. Ogorul se afla chiar lîngă pădure și se mărginea într-o parte cu pămînturile oamenilor din Lipce.

Dar, Dumnezeule milostive, ce pămînt! o pîrloagă sălbatică, plină de gropile unei vechi cărămidării, de rîpi și bolovani năpădiți numai de burulenii. Ciulinii, măsălariță, măcrișul sălbatic creșteau din belșug pe povîrnișuri, iar ici-colo se mai ridica, chinuit, și cîte un arbust răsucit, o răchită sau vreun măceș sălbatic; prin locurile mai joase, papura, stuful creșteau ca o pădurice. Într-un cuvînt, era un loc de n-ar fi lătrat pe el nici o cotarlă; pînă și moșierul îl sfătuise să nu-l cumpere, dar el se încăpățînase să-l ia.

— Las' că-i numai bun pentru mine, scot eu grîu și din piatră seacă!

Mateusz încercase și el să-l înduplece, văzînd cu spaimă pămîntul acela sălbatic, pe unde doar cîinii de la curte hoinăreau, nuntind, dar Szymek o ținuse pe-a lui și în cele din urmă le-o retezase scurt:

— Gata, am zis ! Oricare pămînt e bun, dacă omul îl muncește cum trebuie !

Și îl luase, fiindcă moșierul i-l vînduse ieftin, cu șaizeci de ruble pogonul, ba îi făgăduise să-i mai dea pe deasupra și ceva lemne și ce-avea să se mai găsească.

— Și de ce n-aș scoate-o la capăt ? strigă el, privindu-și locul, cu ochi scăpărători, apoi, lăsînd roaba pe ogor, se apucă să dea ocol țarinei, mergînd pe laturile însemnate cu crengi înfipte în pămînt.

Pășea încet, plin de o bucurie mută, dar atît de adîncă, încît inima îi bătea în piept ca un ciocan și un nod i se punea mereu în gîtlej. Mergea, chibzuind ce să facă și de unde să înceapă. Doamne, doar avea să muncească pentru el și pentru Nastusia, pentru tot neamul Paczesilor care avea să se nască, astfel că se încordă tot, strîngîndu-și toate puterile, ca lupul flămînd cînd se aruncă asupra oii și-și înfige colții în carnea ei crudă.

După ce dădu ocol ogorului, începu să caute cu grijă locul cel mai potrivit pentru casă.

„Aici ar fi cel mai bine, că satu-i în față, și pădurea alături: lemnele le ai colea, iarna nu-ți pasă", se gîndea el, însemnînd cu pietre cele patru unghere, își lepădă cojocul, își făcu cruce, apoi, scuipînd în palme, se apucă să netezească pămîntul, să-l curețe de cioturi.

Se făcuse ziuă, o zi aurie ; fel de fel de zgomote veneau dinspre sat : muget de vite mînate la imaș, scîrțîit de fîntîni, și oamenii ieșeau la cîmp, căruțele huruiau ; iar vîntulețul ce zburda prin lanuri purta și el pe aripile lui alte zvonuri ; era forfota obișnuită de zi cu zi, atît și nimic mai mult, dar Szymek habar n-avea. Trudea cuprins ca de o beție, din cînd în cînd se oprea numai să-și îndrepte spinarea, să mai răsufle nițel, să-și șteargă ochii înecați de sudoare, și iar se lipea de pămînt, ca o lipitoare flămîndă, mormăind într-una, vorbind cu fiece lucru, cum avea obiceiul, cît și cum s-ar fi adresat unor făpturi vii.

Tocmai se apucase să urnească din loc un bolovan uriaș și zicea :

— Ai zăcut acolo destul și te-ai odihnit ; ei, acu sprijină-mi și mie casa !

Tăind tufele de scaieți, murmura cu un zîmbet batjocoritor :

— Nu te împotrivi, proasto ! Crede că se pune ea cu mine ! Nu zău, ți-oi fi închipuind că o să te las să-mi sfîșii nădragii !

Iar în fața mormanelor de pietroaie ce zăceau acolo de veacuri zicea :

— Și pe voi am să vă clintesc din loc, că nu-i bine să stați așa grămadă pe degeaba ! Caldarîm vă fac pe dinaintea grajdului, ca la Boryna !

Uneori, cînd se oprea să-și mai tragă sufletul, își îmbrățișa pămîntul cu priviri drăgăstoase, șoptindu-i cu căldură :

— Al meu ești ! Al meu ! Nimeni n-are să mi te mai ia !

Și, înduioșat de această biată țarină plină de buruieni, stearpă, fără rod, părăsită de toți, adăuga cu un glas duios, ca și cum i-ar fi vorbit unui prunc :

— Așteaptă puțin, sărăcuța mea, am să te ar și am să te semăn, să te-ngraș și să te îngrijesc, și ai să dai și tu rod, ca oricare. N-ai grijă, are să-ți placă ! Da, are să-ți placă mult !

Soarele se înălțase deasupra ogoarelor și-l bătea drept în ochi.

— Mulțumescu-ți ție, Doamne ! spuse el, mijindu-și pleoapele. Iar e a secetă și-a arșiță ! adăugă el, pe cînd soarele se ridica în văzduh, dogorind ca focul.

Curînd se auzi și clopotul bătînd la biserică. Trîmbe de fum albăstrii se ridicau alene deasupra satului.

— Ai îmbuca ceva acum, gospodare, ai, ce zici ? Își strînse cureaua. De azi înainte, n-o să-ți mai aducă muma merinde, oftă el amărît.

Ogoarele din Podlesie furnicau și ele de oameni, care se apucaseră de treabă ca și el, muncindu-și

loturile abia cumpărate ; Stacho Ploszka ara cu o pereche de cai voinici.

„Dumnezeule, cînd oi avea şi eu măcar un cal ca ăsta !“ se gîndi Szymek.

Józef Wachnik cără piatră pentru temelia casei, Klomb, ajutat de feciorii lui, săpa un şanţ în jurul pămîntului lor, iar Grzela, fratele primarului, măsura cu luare-aminte ceva pe lîngă troiţă, de-a lungul drumului, slujindu-se de o prăjină.

— Grozav vad de crîşmă ! se gîndi Szymek.

Însemnînd cu ţăruşi locul măsurat, Grzela veni să-i dea bineţe.

— Ho-ho ! Munceşti cît zece, după cît văz ! Se uita la el cu gura căscată.

— Musai ! Ce alta mi-a rămas de făcut ? Am şi eu o pereche de nădragi şi braţele astea, să muncesc ! mormăi el, fără să-şi lase lucrul.

Grzela îi dete cîteva sfaturi şi se întoarse la ale lui. După el veniră şi alţii, care cu o vorbă bună, care să mai stea niţel la taifas, alţii să mai tragă din ţigară, să mai glumească, iar Szymek răspundea din ce în ce mai nerăbdător pînă cînd, în cele din urmă, se răsti la Pryczek :

— Tu n-ai treabă ? Ce stai şi încurci lumea ! Parc-aţi avea sărbătoare azi !

Şi rămase singur ; văzîndu-l aşa, toţi îl ocoleau.

Soarele se înălţa tot mai sus, acum atîrna deasupra bisericii şi urca mereu, scăldînd lumea într-o lumină orbitoare, într-un potop de flăcări nepotolite ; vîntul încetase să mai bată, iar vipia înfăşura pămîntul într-un giulgiu de foc, pe cînd lanurile păreau înecate într-o apă clocotitoare.

— Pe mine n-ai să mă goneşti cu una cu două, spuse Szymek, adresîndu-se parcă soarelui, şi zărind-o pe Nastusia care venea cu merindele, îi ieşi în întîmpinare şi se năpusti lacom asupra străchinilor cu bucate.

Nastusia privea cîmpul cu tristeţe.

— Oare o creşte ceva în hîrtoapele astea ?

— Are să crească tot ce vrei ! O să ai şi făină de plăcinte !

— Lungeşte, Doamne, boala, pîn' s-o coace poama !

— Fii pe pace, Nastia ! Cînd ai pămînt, poţi să razbi ! Doar avem şase pogoane ! zise el, înfulecînd în grabă.

— Parc-o să mîncăm pămînt ! La iarnă ce ne facem ?

— Las' pe mine ! N-ai grijă tu ! M-am gîndit eu la toate, o scot la capăt ! Dădu la o parte ulcelele goale, se întinse, apoi îi arătă ce făcuse, şi ce mai avea de gînd să facă.

— Aici, zidim casa ! o vesti el vesel.

— Zidim, zidim, dar cum ? din noroi ? ca rîndunelele !

— Ba o zidim din bîrne şi din nuiele, şi din lut şi din nisip, şi din ce s-o putea, numai să stăm în ea vreun an, pînă ne-om înstări !

— Văd că ai de gînd să clădeşti un adevărat castel ! mormăi ea în silă.

— Mai bine stau într-un bordei, decît să trăiesc cu chirie la alţii !

— Ploszkowa zicea că să ne mutăm la ei pe iarnă ; ea singură a zis că ne dă o odaie ! Din toată inima...

— Din toată inima ? Aşa crezi tu ? Vrea să-i facă în necaz mamei, d-aia, se mănîncă între ele ca cîinii ! Afurisită muiere ! N-am nevoie de bunătatea ei ! Lasă, Nastia, că îţi fac eu casă, aşa, cu fereastră, cu horn, cu tot dichisul. Ai să vezi, în trei săptămîni e gata. Să ştiu că-mi rup spinarea, şi tot o clădesc !

— Haida-de ! Cum ai s-o faci singur ?

— Mi-a făgăduit Mateusz că m-ajută...

— Dar maică-ta nu vrea să ne dea nici un ajutor ? întrebă ea cu teamă.

— Să ştiu că crăp, şi nimic n-am să-i cer ! strigă el ; dar văzînd că ea se întristase şi se posomorîse la faţă, se necăji peste măsură şi aşezîndu-se amîndoi pe marginea ogorului de secară, se porni s-o lămurească :

— Crezi, Nastia, că pot eu să-i cer să m-ajute ? Dacă m-a alungat pe mine, înseamnă că şi ţie îţi poartă pică !

— Dumnezeule, barem de ne-ar da o văcuţă ! Dar aşa, parcă am fi cerşetori. N-avem nici unele şi numai cît mă gîndesc, mă ia groaza.

— O să avem şi vacă, Nastia, o să avem ! am pus eu ochii pe una !

— Cum sîntem noi acu', parcă am fi calicii calicilor ; nici tu vacă, nici tu adăpost ! Nimic ! începu ea să plîngă, lipindu-se de el. El îi şterse ochii, o mîngîie pe creştet, şi cum şi lui îi era inima grea de tristeţe, şi abia se mai ţinea să nu plîngă, sări în sus, puse mîna pe hîrleţ şi strigă, prefăcîndu-se mînios :

— Nu ţi-e ruşine, femeie ? Avem atîta treabă şi tu stai şi-mi boceşti într-una...

Ea se sculă de jos, necăjită, plină de griji.

— Dacă nu murim de foame, or să ne mănînce lupii în pustietatea asta !

El se supără de-a binelea şi, punîndu-se pe treabă, spuse cu asprime :

— Decît să boceşti aci pe capul meu şi să trăncăneşti, du-te mai bine acasă !

Ea vru să se apropie de el, să-l îmbuneze, dar el o respinse.

— Sigur, acu' îţi arde de dragoste. Se lăsă însă mîngîiat, deşi bodogănea morocănos, ascultînd-o, aşa încît femeia plecă spre casă cu sufletul împăcat, liniştită, veselă chiar.

— Doamne ! Doamne ! Femeia e şi ea o fiinţă omenească, dar cum naiba de nu înţelege omeneşte ? Dă-i înainte cu plînsul, cu bocetele ! Doar vede bine că nimic nu cade din cer dacă nu pui singur mîna ! Parcă ar fi nişte copii ! Aci rîd, aci plîng ; aci se supără, aci îţi scot toate pe nas ! Doamne ! mormăi el, apucîndu-se de lucru, şi curînd dădu totul uitării.

Aşa lucră el zi de zi, din zori, pînă seara tîrziu, şi adeseori aproape că nu deschidea gura ziua întreagă : merindele i le aducea Tereska sau altcineva,

fiindcă Nastusia se ducea cu ziua la sfinția-sa, la săpatul cartofilor.

La început, cînd unul, cînd altul trecură să-l vadă, dar cum Szymek n-avea chef să stea de vorbă cu nimeni, se uitau de departe la el, minunîndu-se de munca lui fără preget.

— Strașnic flăcău ! Cine ar fi crezut ! mormăi Klomb.

— Păi nu-i osul Dominikowei ? spuse rîzînd un altul, iar Grzela, care-l văzuse la lucru de la început, zise :

— E adevărat, muncește ca un bou, dar și noi ar trebui să-l mai ajutăm puțintel.

— Așa-i, că singur nu prididește. Face să-i dăm ajutor ! încuviințau ei, numai că nimeni nu se grăbea, așteptînd să vie Szymek întîi, să se roage de ei.

Dar Szymek nu se ruga de nimeni, nici prin minte nu-i trecea una ca asta. De aceea se arătă tare mirat, cînd într-o zi se pomeni cu o căruță venind spre el.

Cel ce mîna era Jendrzych ; îi strigă vesel de departe :

— Ei, zi un' să ar ! Eu mi-s !

Pînă se dumiri Szymek că ce vedea nu era nălucire, trecu o bucată de timp.

— Măăă, să știi că maica o să te bată c-ai îndrăznit să vii încoa, vai de capul tău, ai să vezi !

— Ei, las' să mă bată ! Dacă mă bate, trec de partea ta pe de-a-ntregul.

— Și-ai venit așa, de capul tău, să m-ajuți ?

— Păi sigur ! De mult vream să viu, dar mă temeam, că mă păzeau, ba la început, Jagusia mă povățuia să-mi văd de treabă, zise el, apucîndu-se de lucru și astfel arară împreună toată ziua, iar la plecare, Jendrzych îi făgădui să vie și a doua zi.

Într-adevăr, veni dis-de-dimineață, și Szymek băgă de seamă că avea fața plină de vînătăi. Abia mai spre seară îndrăzni să-l întrebe :

— A ieșit cu bătaie ?

— Eh !... Chioară cum e, n-a putut să mă prindă și nici eu n-am stat să mă bag singur în ghearele ei, spuse el cam abătut.

— Te-a spus Jagusia ?...

— A, nu, n-ar face ea una ca asta !

— De, știu și eu ce poate să-i mai treacă prin mintea aia a ei. Dracu să le mai înțeleagă și pe muierile astea ! oftă el și-i spuse să nu mai vie.

— Ce-a mai rămas, fac eu singur, ai să m-ajuți mai încolo, la semănat !

Și rămase iar singur, spetindu-se ca un cal de dîrvală, fără să-i pese de oboseală, de arșiță, și zilele erau așa de călduroase, de înfierbîntate, de pline de zăduf, că pămîntul crăpa, apele secau, iarba se sfărogea, iar grînele abia mai țineau piept acestei dogori de iad. Tăcută, pustie era cîmpia. nimeni nu se mai încumeta să iasă la lucru ; o gîrlă de foc părea că se scurge din văzduh, iar soarele îți lua ochii. Cerul tulbure, alburiu atîrna ca o plită încinsă și atît de cumplită era dogoarea ce se lăsase, că nici o adiere de vînt nu se mai simțea, copacii ședeau neclintiți, păsările nu mai cîntau, nici glas omenesc nu se mai făcea auzit și zi de zi soarele drumețea la fel, de la răsărit la apus, împroșcînd lumea numai cu foc și pară.

Dar Szymek se ducea zi de zi la lucru, nelăsîndu-se biruit de arșiță ; noaptea dormea pe cîmp, să nu piardă vremea. Mateusz încerca să-l oprească, dar el i-o reteza scurt :

— Las' că am eu vreme duminecă să mă odihnesc !

Sîmbătă seara veni acasă deșelat de oboseală și adormi lîngă strachină, iar a doua zi dormi buștean aproape toată ziua și abia pe înserat ieși din culcuș ; îmbrăcîndu-se ca de sărbătoare, se așeză în fața blidelor încărcate ; femeile umblau pe lîngă el ca pe lîngă un om de vază, punîndu-i des mîncare dinainte, pîndindu-i orice mișcare, iar el, după ce se îndopă bine, își dete drumul la curea, se întinse, și zise voios :

— Bogdaproste ! Şi acu, hai să petrecem şi noi niţel !

Şi plecă cu Nastusia la cîrciumă, urmaţi de Mateusz şi Tereska.

Ovreiul îi întîmpină, plecîndu-se înaintea lor pînă la pămînt, le aduse rachiu, fără a mai aştepta porunca, şi-l numi gospodar, lucru de care Szymek se arătă foarte încîntat. Bău zdravăn, se vîrî printre fruntaşi, vorbind sus şi tare şi amestecîndu-se în toate.

Cîrciuma gemea de lume, lăutarii cîntau cu foc, dar nimeni nu îndrăznea să înceapă jocul ; beau pahar după pahar, văitîndu-se de căldură, de sărăcie, de necazuri, cum e obiceiul la cîrciumă.

Venise chiar şi Boryna cu-ai lui, şi tot neamul fierarului, dar se vîrîseră în odăiţă, unde pesemne că beau vîrtos, fiindcă ovreiul mereu le ducea bere, rachiu...

— Antek se uită azi la nevastă-sa ca dulăul la os ! Nu mai are ochi pentru nimeni, zise Jambrozy, jinduind la odăiţa unde se auzea clinchet de pahare, zvon de veselie...

— Păi, da, că tot mai bun e papucul lui decît o ciubotă în care fiecare îşi bagă piciorul ! spuse în zeflemea Jagustynka.

— Da, dar într-o ciubotă ca aia nimeni nu-şi zdreleşte picioarele, asta-i, zise careva şi toată cîrciuma se puse pe rîs, pricepînd că de Jagusia era vorba.

Numai Szymek nu rîdea ; îl apucase pe Jendrzych de gît şi-l pupa şi-i spunea cu limba împleticită :

— Tu s-asculţi de mine, auzi, tu nu ştii cu cin' vorbeşti !

— Ştiu, ce dracu !... Da' dacă mi-a poruncit mama... bîiguia Jendrzych, cu o voce plîngăreaţă.

— Ce-mi pasă mie de ea ? Mie să-mi dai ascultare, auzi ? că sînt stăpîn la casa mea !

Lăutarii începură o arie săltăreaţă, şi o zarvă mare se încinse, călcîie pocniră, duşumeaua începu să pîrîie, cîntece răsunară, flăcăi şi fete, perechi-perechi, prinseră a se învîrti, văzînd aceasta, Szy-

mek o apucă pe Nastia de mijloc, își desfăcu surtucul, își tufli pălăria pe o ureche, îi trase o chiuitură și se înfipse în fruntea jocului, zbierînd cel mai tare, bătînd cel mai cu foc podeaua, sucindu-se pe-o parte și pe alta, cel mai năvalnic, vijelios, plin de putere, vesel, ca un puhoi umplut de apele primăverii.

După ce jucă o dată și încă o dată, se lăsă tras de femei afară din crîșmă. Se mai trezise puțin și se așeză cu ele la sfat, înaintea casei. Veni și Jagustynka. Flecăriră împreună o bucată de vreme și, cu toate că era tîrziu și Szymek se făcea că vrea să plece, nu prea se zorea ; zăbovea, se lăsa pe tînjală, se lipea de Nastia, oftînd, că mama fetei îi zise pînă la urmă :

— Rămîi în hambar ! Cum să pleci noaptea la drum.

— Dar el are așternutul acolo, în colibă ! sări Nastusia.

— Primește-l în așternutul tău ! făcu Jagustynka.

— I-auzi ! Atît ar mai lipsi ! se apără ea rușinată.

— Da' ce, nu-i bărbatu-tău ? Nu-i păcat dacă te culci cu el înainte de binecuvîntarea preotului, că bărbatu-tău, săracu, muncește ca un bou și i se cuvine și lui o răsplată.

— Pe Dumnezeul meu dacă n-are dreptate ! Nastia ! Nastia ! Și se repezi ca un lup după fată și, prinzînd-o undeva în livadă, fără să-i lase răgaz, o acoperi de sărutări, rugîndu-se :

— Mă gonești, Nastia ? Mă gonești, puicuța mea, acu', în puterea nopții ?

Maică-sa își făcuse ceva de lucru prin tindă, iar Jagustynka, plecînd, îi spuse :

— Nu fă nazuri, Nastusia, nu ! Să nu faci, că viața-i scurtă și n-ai parte de multe bucurii, și dacă-ți pică ceva în drum, ca un bob înaintea unei găini oarbe, nu-l lăsa să-ți scape din mînă !

Bătrîna se întîlni în ulicioară cu Mateusz care, văzînd pe geam ce se petrecea înăuntru, îi strigă lui Szymek :

— În locul tău, de mult aș fi făcut asta !

Şi fluierînd, plecă în sat după petreceri.

Dar a doua zi în zori, Szymek era la treabă ca întotdeauna, muncind neobosit. Numai cînd Nastusia veni cu mîncarea, îi căută mai lacom buzele roşii, decît ce adusese ea în oale.

— Dacă te prind că umbli cu alta, să ştii că-ţi torn în cap apă clocotită ! îl ameninţă ea, lipindu-se de el.

— Eşti a mea, Nastia !... Singură mi te-ai dat... de-acum n-o să te mai las ! murmură el înfocat şi, privind-o în ochi, adause cu un glas scăzut : primul ar trebui să fie băiat !

— Prostule ! Ie-te la el ce-i dă prin cap ! şi respingîndu-l, fugi cu obrajii în flăcări, fiindcă în apropiere se arătă pan Jacek, cu luleaua în gură şi cu lăuta subsuoară. Ajungînd la ei, le dete bună ziua şi le puse felurite întrebări. Szymek se lăudă bucuros cu ceea ce făcuse şi deodată amuţi şi holbă ochii, fiindcă pan Jacek îşi lăsase jos lăuta, îşi scosese surtucul şi se apucase să facă vălătuci.

Szymek, cu gura căscată, lăsă să-i scape sapa din mînă.

— Ce te miri aşa ?

— Păi cum asta ? Dumneata să lucrezi la mine ?

— Da, vreau să-ţi ajut să-ţi clădeşti casa. Crezi că nu sînt în stare ? Ai să vezi !

Şi din clipa aceea lucrară în doi ; ce-i drept, bătrînul nu prea avea vlagă în el şi nu era deprins cu munca ţărănească ; în schimb, dădea sfaturi bune, şi treaba mergea mult mai repede şi mai cu spor. Se înţelege că Szymek îl asculta în toate ; din cînd în cînd numai bodogănea :

— Să fiu al naibii dacă s-a mai pomenit pe lume una ca asta... Un boier să...

Dar pan Jacek zîmbea şi începu să vorbească de una, de alta. Povestea lucruri atît de minunate, încît Szymek era cît pe-aci să-i cadă la picioare, să-i mulţumească, uimit de cîte îi fusese dat să audă. Seara, alergă la Nastusia să-i spună cele întîmplate.

— Şi lumea zice că-i smintit, dar el ştie multe şi vorbeşte frumos ca sfinţia-sa, încheie Szymek.

— Sînt unii care ştiu multe şi vorbesc, dar cînd e să treacă la faptă, sînt nişte nătîngi. Dacă ar fi în toate minţile, crezi că te-ar ajuta ? Sau ar paşte vacile Weronei ?

— E drept că asta nici eu nu prea o pricep...

— E scrîntit la cap, săracul !

— Dar un om mai bun la suflet ca el nu găseşti pe tot pămîntul.

Îi era adînc recunoscător pentru bunătatea lui, dar, deşi lucrau împreună, mîncau din aceeaşi strachină şi se înveleau cu acelaşi cojoc, nu izbutea să se împrietenească cu el în lege.

„Oricum, e os de boier !" îşi zicea el plin de respect, pătruns de recunoştinţă, fiindcă, cu ajutorul lui, casa creştea ca aluatul, iar cînd mai veni şi Mateusz în ajutor, iar Adam al lui Klomb îi aduse din pădure toate cele de trebuinţă, casa începu să se ridice aşa de mîndră, că se vedea tocmai din Lipce. Mateusz trudi pe ruptele aproape o săptămînă, îndemnîndu-i şi pe ceilalţi la treabă şi cînd sîmbătă, după amiază, isprăvi, înfipse o creangă verde pe hoceag şi plecă într-ale lui.

Szymek îşi vărui casa, strînse aşchiile, toate rămăşiţele, făcînd curat, cînd pan Jacek se îmbrăcă, îşi luă lăuta şi spuse rîzînd :

— Cuibu-i gata, acum poţi să pui ouăle la clocit...

— Mîine am nunta, după chindii, făcu el, repezindu-se să-i mulţumească.

— N-am lucrat pe degeaba ! Dacă m-alungă din sat, viu la tine, să stau cu chirie ! Îşi aprinse luleaua şi o luă spre pădure.

Szymek terminase, dar tot se mai învîrtea de colo colo, întinzîndu-şi ciolanele trudite şi privindu-şi casa cu bucurie şi uimire.

— E a mea ! Numai a mea ! striga el, nevenindu-i parcă să-şi creadă ochilor ; pipăia pereţii, umbla jur împrejur uitîndu-se pe fereastră, trăgînd în piept cu nesaţ mirosul tare de var şi de lut umed şi

abia în amurg o porni spre casă, să se pregătească pentru a doua zi.

Firește, tot satul aflase de nuntă : o vecină binevoitoare dădu fuga s-o vestească și pe Dominikowa, dar bătrîna se prefăcu că nu înțelege despre ce-i vorba.

A doua zi, duminică, de cu dimineață, Jagusia se furișă de mai multe ori afară din casă, cu niște bocceluțe măricele ; le ducea la Nastusia, trecînd tiptil prin livadă ; bătrîna mirosise totul, dar nu schiță nici cea mai mică împotrivire ; rătăcea tăcută, posomorîtă, astfel încît Jendrzych abia după slujbă îndrăzni să se apropie de ea :

— Atunci mă duc și eu, mămucă ! murmură el, ținîndu-se însă destul de departe de ea, la fereală.

— Mai bine te-ai duce cu caii la păscut !...

— Nu știi că azi e nunta lui Szymek ?

— Slavă Domnului că nu-i a ta ! rîse ea în batjocură. Îmbată-te numai și-ai să vezi ce-ți fac ! zise ea îmbufnată, iar cînd băiatul începu să se îmbrace în straiele lui de sărbătoare, plecă și ea prin sat.

— Ba am să mă îmbăt ! Am să mă îmbăt, să-i fac în necaz ! mormăia el, gonind spre casa lui Mateusz. Perechea tocmai ieșea ca să se ducă la biserică, dar era un alai tăcut, fără cîntări, fără chiuituri, fără zdrăngănit de strune. Cununia a fost cît se poate de sărăcăcioasă, numai cu două lumînări, și Nastusia vărsă potop de lacrimi, pe cînd Szymek nu știu ce tot gîngăvea, uitîndu-se înfipt, închiondorat la cei cîțiva oameni pierduți în biserica pustie. Noroc că la sfîrșitul slujbei organistul cîntă la orgă un cîntec așa de vesel, că toată lumea simți furnici prin picioare, și se mai învioră un pic.

Îndată după cununie, Jagusia se duse la maică-sa și abia mai tîrziu trecu de cîteva ori pe la nuntași. Mateusz cînta din vioară, Pietrek, argatul lui Boryna, îi ținea isonul cîntînd din fluier, iar un altul bătea toba cu atîta putere, încît începură să joace în încăperea strîmtă. Cîțiva mai focoși jucară chiar înaintea casei, printre mesele cu nuntași, care mîn-

cau, beau şi vorbeau încet, necuvenindu-se a ţipa ziua, şi atîta timp cît lumea se arăta cumpătată.

Szymek se ţinea scai de nevastă-sa, o trăgea în unghere şi o săruta cu atîta patimă, că toţi rîdeau de el, iar Jambrozy se folosi de prilej, ca să spună una din zicalele sale :

— Bucură-te, omule, azi, că mîine amar vei plînge ! şi tot umbla cu ochii după păhăruţ.

Ce-i drept, nu prea era veselie mare şi nici nu se vedea că are să fie, fiindcă cei mai mulţi, după ce gustară cîte puţin din bucate şi mai stătură olecuţă, cum e obiceiul, cînd soarele scăpătă şi cerul se învăpăie, începură să plece spre casele lor. Numai Mateusz avea chef, şi juca şi cînta, silind fetele să intre în joc, îmbiindu-le cu rachiu şi, cum se arătă Jagusia, n-o mai slăbi un pas, o sorbea din ochi, îi şuşotea la ureche, aprins, fără să ia în seamă la ochii scînteietori ai Tereskăi, care, înotînd în lacrimi, îl urmăreau peste tot.

Jagusia nu se ferea de el, fiindcă nu-i era nici cald nici rece, îl asculta cu răbdare, pîndind să vadă de nu vine cumva Antek cu nevastă-sa, căci pentru nimic în lume n-ar fi vrut să dea ochii cu ei. Noroc că nu veniră. Nu era aproape nimeni dintre gospodarii avuţi, deşi fuseseră chemaţi, iar ei îşi trimiseseră plocoanele, cum e obiceiul la nuntă ; aşa se face că de îndată ce careva aduse vorba despre asta, Jagustynka ţipă.

— Să le fi pregătit nişte bucate alese şi să fi mirosit ei balerca cu rachiu de-ăl bun, nici cu băţul n-ai fi putut să te aperi de bogătanii satului, toţi ar fi dat năvală ! Dar aşa, pe degeaba, ce să-şi mişte ei c... !

Şi cum se afumase, văzîndu-l pe Jasiek Făţarnicul, care suspina jalnic într-un colţ, ştergîndu-şi nasul şi uitîndu-se prostit la Nastusia, îl apucă de mînă şi-l trase spre Nastusia, să facă haz.

— Joacă, mă, cu ea, măcar atîta plăcere să ai şi tu, dacă mă-ta nu te lasă să te-nsori ; şi ţin-te de fusta ei, poate că ţi-o da ceva, mă, că acu, dacă are bărbat, e totuna: unul ori mai mulţi tot aia-i !

Şi bătrîna mai spuse nişte măscări, de ţi se aprindeau obrajii de ruşine, iar cînd şi Jambrozy se îndesă la băutură şi-şi dete frîu slobod gurii, cum ştia el, numai ei doi se mai auzeau, şi turnau la snoave şi la glume de se tăvăleau cu toţii de rîs, că nici nu băgară de seamă cînd trecu noaptea.

La urmă, dintre străini nu mai rămase decît Jambrozy, care scurgea sticlele ; tinerii însurăţei se hotărîră să plece de îndată la casa lor ; Mateusz se strădui din toate puterile să-i mai ţie, să mai stea cu el, dar Szymek se încăpăţînă, împrumută calul lui Klomb, încărcă în căruţă aşternuturile, catrafusele, toate lucruşoarele, o ajută pe Nastusia, cu mare pompă, să urce deasupra, căzu în genunchi în faţa soacrei, îşi îmbrăţişă cumnatul, se închină pînă la pămînt în faţa neamurilor, îşi făcu cruce, dădu bici calului şi porni ; pe de lături mergeau cei ce-l întovărăşeau.

Mergeau în tăcere ; soarele abia răsărise, cîmpia scînteia de rouă, văzduhul răsuna de cîntecul păsărilor, spicele grele se legănau şi firea întreagă fierbea de bucurie, de bucuria ameţitoare a zilei care începea şi care, ca o rugă sfîntă, se desprindea din fiece fir de iarbă, înălţîndu-se în cerul curat.

Abia dincolo de moară, cînd două berze prinseră a se roti pe deasupra lor, soacra zise, bătînd din palme :

— Să nu fie de deochi ! E semn bun, o s-aveţi plozi !

Nastusia se înroşi puţin, iar Szymek, împingînd cu umărul căruţa, ca s-o scoată din hîrtoape, fluiera îndrăzneţ, uitîndu-se în jur cu trufie.

Cînd rămaseră singuri, Nastusia privi căscioara lor cea nouă şi se puse pe jelit, dar Szymek se răsti la ea :

— Ce te-a apucat, neroado ? Alţii n-au nici atîta ! Au să te pizmuiască, ai să vezi ! adause el, şi cum era rupt de oboseală şi cam cherchelit, se trînti într-un ungher, pe un maldăr de paie, şi începu să tragă la aghioase. Ea se aşeză jos, la temelia casei,

și bocea, tăcea și iar bocea, uitîndu-se la casele albe din Lipce, ce se zăreau printre livezi.

Și multe lacrimi mai vărsă, plîngîndu-și sărăcia, însă din ce în ce mai rar, fiindcă tot satul se înțelesese să-i ajute. Mai întîi veni Klembowa, aducînd o găină subsuoară, iar într-un coș un cîrd de puișori; și făcu bun început, căci în fiecare zi după aceea venea la ei cîte o cumătră, aducînd în poală ceva.

— Oameni buni, cum o să vă răsplătesc eu pentru toate darurile voastre? șoptea ea înduioșată.

— O vorbă bună ajunge, fie și numai atît! îi răspunse Sikorzyna, care-i adusese o bucată de pînză.

— Cînd ai să prinzi cheag, să dai de pomană săracilor, adause Ploszkowa, gîfîind și scoțînd de sub șorț o bucată de slană.

Le aduseră atîtea lucruri, că putea să le ajungă pentru multă vreme. Într-o seară, Jasiek veni cu cîinele lui, Kruczek, și legîndu-l de-un par, fugi ca de foc.

Rîseră mult de întîmplarea aceasta și i-o povestiră și Jagustynkăi, care venise de la pădure. Bătrîna se strîmbă scîrbită și zise:

— Ți-a cules și ție, Nastia, azi dimineață, niște zmeură, dar i-a luat-o zgripțuroaica de mă-sa.

VII

Jagustynka porni spre casa lui Boryna, să-i ducă fragi de pădure Joziei, dar găsind-o pe Anna mulgînd vacile înaintea casei, se așeză pe prispă alături de ea și începu să-i înșire pomelnicul darurilor pe care le primise Nastusia.

— Zău dacă n-o fac cu toţii numa-n ciuda Dominikowei ! încheie ea.

— Nastusiei i-e totuna, dar trebuie să-i dăruiesc şi eu ceva ! murmură Anna.

— Vezi ce găseşti şi mă duc eu să-i duc, zise ea la iuţeală.

În clipa aceea din casă se auzi glasul stins al Joziei :

— Hanus, dă-i purcica mea ! Că eu tot mor, şi-o să se roage şi ea pentru mine.

Tocmai la asta se gîndise şi Anna, şi îndată îi porunci lui Witek să lege cu o funie purcica şi să i-o ducă Nastiei, căci, nu se ştie din ce pricină, se ferea să treacă pe la ei.

— Witek, nu uita să-i spui că purcica e de la mine ! Şi să vie mai repede să mă vadă, că eu nu pot să mă mai mişc din pat, se tîngui ea, tare abătută, căci mititica era bolnavă de o săptămînă şi zăcea culcată în partea cealaltă a casei, cu trupul umflat, moleşit de fierbinţeală şi plin de bube. La început, la rugile ei stăruitoare, o scoteau în livadă şi o aşezau sub pomi, dar vai, asta-i făcu şi mai rău, iar Jagustynka îi opri pe-ai casei s-o mai ţină la aer :

— Să stai culcată pe întuneric, că la soare îţi intră în piele cojile bubelor.

Şi zăcea singurică în casa întunecoasă, gemînd şi plîngînd încet din pricină că nu lăsau să intre la ea nici copiii, nici suratele ei, fiindcă Jagustynka, avînd-o sub pază, îi lua la goană cu băţul pe toţi.

Iar acum, după ce stătu la palavre cu Anna, bătrîna îi strecură bolnavei fragii şi se apucă să frămînte o alifie făcută din griş, amestecat cu mult unt proaspăt, nesărat, şi cu gălbenuş de ou. Îi unse fetei faţa şi gîtul cu un strat gros de alifie şi o obloji cu cîrpe ude. Fata se supuse fără a crîcni, întrebînd numai cu nelinişte :

— Şi nu-mi rămîne faţa ciupită ?

— Dacă nu te scarpini, nu ; ai să scapi curată cum a scăpat şi Nastusia.

— De-ai şti ce mă mănîncă, Doamne ! Mai bine mi-ai lega mîinile, că n-am să rabd ! se ruga ea cu lacrimi, abia ţinîndu-se să nu se scarpine ; bătrîna mormăi deasupra ei un descîntec, o afumă cu troscot uscat şi, legîndu-i mîinile de trup, plecă să-şi vadă de ale ei.

Jozka şedea întinsă în pat, în liniştea odăii, ascultînd bîzîitul muştelor şi vîjîitul acela ciudat care-i umplea capul. Auzea ca prin vis cînd cineva de-ai casei intra s-o vadă şi pleca fără să spuie vreun cuvînt ; sau i se părea că ramuri încărcate de mere rumene atîrnă deasupra ei sus de tot şi în zadar întindea braţul să le apuce, n-ajungea pînă la ele ; sau alteori i se năzărea că o mulţime de mioare se îngrămădesc în jurul ei, behăind jalnic Dar Witek nici n-apucă bine să intre în casă că-l şi recunoscu.

— Ai dus purcica ? Ce-a zis Nastusia ?

— Să fi văzut ce bucurie pe ea, mai-mai s-o pupe sub coadă.

— Ia uite la el cum rîde de Nastusia !

— Dacă aşa a fost... Şi mi-a zis să-ţi spui că mîine vine să te vază...

Fata începu deodată să se zvîrcolească în pat şi să ţipe înfricoşată :

— Goneşte-le, că mă calcă-n picioare, goneşte-le ! Bîrr-bîrrrr !...

Apoi, parcă ar fi adormit, aşa de liniştită era. Witek ieşi, dar făcea ce făcea şi se întorcea la căpătîiul ei. Ea îl întrebă îngrijorată :

— Afară-i amiază ?

— Ce amiază, e miezul nopţii, toată lumea doarme !

— Da, e-ntuneric ! Alungă vrăbiile alea de sub streaşină, ţipă de parcă le-ar jumuli cineva !

Witek tocmai îi răspundea ceva despre nişte cuiburi, cînd ea începu iar să ţipe, dînd să se scoale din pat.

— Da' Bălaia unde-i ? Witek, n-o lăsa să facă stricăciuni, că te bate tata !

Odată îi porunci să se aşeze mai aproape de ea şi-i spuse în şoaptă :

— Anna nu mă lasă să mă duc la nunta Nastusiei, dar eu am să mă duc, aşa, de necaz ; am să-mi pun lăibăraşul albastru şi rochia pe care mi-am făcut-o la hram. Ce-or să mai caşte ochii la mine, ai să vezi ! Witek, culege-mi nişte mere, da' vezi să nu te simtă Anna ! Sigur, şi o să joc, da' nu cu băieţii, cu flăcăii ăi mari. Tăcu deodată şi aţipi. Witek stătea acum ceasuri întregi lîngă ea, apărînd-o de muşte cu o ramură, dîndu-i să bea apă şi păzind-o ca o cloşcă, căci Anna îi spusese să rămînă acasă, să ajute la treburile gospodăriei, iar vitele le ducea acum la păscut Macius al lui Klomb, o dată cu ale lor.

La început, băiatul tînjea după pădure, după hoinăreală, dar boala Joziei îl făcea să sufere atîta, că ar fi fost în stare să-i aducă şi luna de pe cer ; nu mai ştia cum s-o înveselească, s-o facă să rîdă. Într-o zi îi aduse un cîrd întreg de puişori de prepeliţă.

— Jozia, ia mîngîie tu păsărelele astea, să vezi cum au să-ţi ciripească. Mîngîie-le, hai...

— Da' cum ? Cum să le mîngîi ? gemu ea, ridicîndu-şi capul de pe pernă.

Atunci el îi dezlegă mîinile şi ea luă păsărelele care tremurau în palmele ei amorţite, fără vlagă, şi le apropie de faţă, de ochi.

— Ce le mai bate inima, sărăcuţele ! Ce fricâ le e ! Dă-le drumul, Witek !

— Eu le-am găsit şi dacă nu vreau, nu le dau ! se răţoi el. Dar le dădu drumul numaidecît.

Altă dată îi aduse un iepuraş şi, ţinîndu-l de urechi, i-l puse înainte, pe plapumă.

— Dragul meu iepuraş, mititelul de tine, te-au luat de la mama ta, puişorule ! şopti ea, strîngîndu-l la piept şi mîngîindu-l şi legănîndu-l ca pe-un prunc. Dar iepurele chiţăi o dată tare, ca jupuit de viu şi îi scăpă din mîini ; urechiatul sări, ţuşt ! drept în mijlocul unui cîrd de găini, care se împrăştiară cotcodăcind ; sări şi peste Lapa, care moţăia tolănit în tindă şi o zbughi în livadă. Lapa

se năpusti după el, urmat de Witek, care țipa în gura mare. Și se făcu un tărăboi, că Anna veni și ea fuga din ogradă, să vadă ce-i. În vremea asta, Jozka, în odaia ei, se prăpădea de rîs.

— L-a prins cîinele ? întrebă ea apoi neliniștită.

— Da' de unde ! I-a pus sare pe coadă ! S-a dus, a pierit în lanuri, ca o piatră-n fîntînă ! Să fi văzut ce fugea, măiculiță ! Nu fi amărîtă, Jozia, las' că-ți aduc eu altceva !

Și cîte nu-i aducea : ba pitpalaci parcă stropiți cu aur, ba un arici, ba o veveriță îmblînzită, care făcea niște sărituri prin casă de mai mare minunea, ori puișori de rîndunică ce piuiau atît de jalnic, încît rîndunelele bătrîne săgetau prin odaie țipînd, pînă ce Jozka le dădea drumul. Îi mai adusese și altele, nemaipunînd la socoteală merele, perele din care își făcuseră o provizie întreagă, așa că aveau ce mînca pe ascuns de ăi mari. Dar toate acestea n-o mai veseleau și adesea parcă n-ar mai fi văzut nimic și întorcea capul obosită și plictisită.

— Nu-mi place asta, adu-mi altceva ! făcea ea mofturi, întorcînd ochii. Nu mai lua în seamă nici barza care umbla prin casă, vîrîndu-și pliscul prin toate oalele, zadarnic pîndindu-l pe Lapa, pitită pe după ușă. Nu-și descreți fruntea decît în ziua cînd Witek veni cu o prigorie vie.

— Dumnezeule, ce minune ! Parcă-i vopsită !

— Ai grijă să nu te ciupească de nas, știi ce rea e ?

— Ia te uită, îi dau drumul și nu fuge ! E îmblînzită ?

— Am legat-o de aripi și de picioare și i-am pus și smoală pe ochi, să nu vază...

Se jucară o vreme cu pasărea, dar prigoria sta pleoștită, țeapănă, nu mînca nimic și într-o zi muri, spre marea părere de rău a casei întregi.

Și așa treceau zilele.

Afară soarele dogorea ca mai înainte. Cu cît se apropia secerișul, cu atît căldura creștea, de nu mai putea lumea să iasă la cîmp ; nopțile erau și ele

fierbinți, apăsătoare, nici în livadă nu mai puteai să dormi de atîta zăduf; o adevărată nenorocire se abătuse asupra satului; iarba se pîrjolise toată și vitele întoarse flămînde de la păşune mugeau prin grajduri, cartofii ofiliți se făcuseră cît nuca și aşa rămăseseră, ovăzul pălit abia răsărise, orzul se îngălbenise înainte de vreme, secara se uscase înainte de a se coace, iar spicele ei goale îi dădeau o culoare spălăcită. Oamenii își făceau sînge rău și seară de seară aşteptau să se schimbe vremea, dar slabă nădejde; cerul, senin, ardea ca un rug aruncînd pălălăi albe ca sticla topită, iar soarele apunea, limpede, fără să fie umbrit de cea mai mică scamă de nor.

Mulți cădeau înaintea icoanelor, rugîndu-se și cerșind ploaie, dar degeaba; aceeași arșiță năprasnică îneca șesurile, roadele se piperniceau și picau din pomi, fîntînile secau și pînă și iazul scăzuse aşa de mult, că joagărul nu mai putea să meargă. Moara stătuse și ea. Deznădăjduită, lumea puse ban cu ban, ca să se facă o slujbă pentru ploaie, la care se duse tot satul.

Oamenii se rugară atît de fierbinte, din toată inima, că pînă și pietrele s-ar fi milostivit de ei.

Și iată că Dumnezeu, în bunătatea lui fără de margini, se îndură de făpturile sale. A doua zi arșița era atît de cumplită, că păsările cădeau la pămînt istovite, iar vacile mugeau jalnic pe izlazuri; caii nu mai voiau să iasă din grajduri; sleiți de puteri, oamenii se adăposteau prin livezile dogorîte de soare, neîndrăznind să pună piciorul nici măcar în grădină. Pe la amiază însă, cînd totul părea că își dă duhul în scînteierea albă a cerului ce clocotea, soarele se tulbură, se posomorî dintr-o dată, ca și cum cineva ar fi aruncat în el un pumn de cenușă, și, curînd, un foșnet mare se auzi în cer ca bătăile de aripi ale unor păsări uriașe și nori groși, vineții se adunară din toate părțile, lăsîndu-se din ce în ce mai în jos și tot mai amenințători.

Un suflu înfricoșător trecu peste lume și toată firea tăcu și încremeni, străbătută de un fior tainic.

Tunete bubuiră în depărtări, un vînt scurt se stîrni răsucind pe drumuri vîrtejuri de praf, soarele se scurse tot ca un gălbenuș de ou în nisip, se așternu o beznă neașteptată, un furnicar de fulgere brăzdă tot cerul, de parcă cineva ar fi scuturat cu putere niște frînghii de foc ; primul trăsnet căzu undeva în apropiere, scoțînd oamenii din case.

Apoi totul nu mai fu decît un vălmășag de stihii, un hău sălbatic înghiți soarele și vijelia se dezlănțui, făcînd și mai deasă întunecimea și înăuntrul ei potop de lumini orbitoare se revărsau, văzduhul se cutremura de tunete și ploaia curgea șiroaie, furtuna vuia și o dată cu ea și copacii.

Fulgerele scăpărau fără întrerupere, ploua cu găleata de nu se mai vedea nimic pe lume, ba în unele locuri începuse să bată și grindina.

Vijelia ținu astfel cam un ceas, culcînd la pămînt lanurile, preschimbînd drumurile în gîrle înspumate ; dar abia încetase o clipă și cerul apucase să se mai lumineze puțin, cînd iar începu să tune, ca și cum mii de căruțe ar fi trecut hurducăind pe un drum cu hîrtoape și din nou începu să-i toarne.

Oamenii se uitau afară cu spaimă. Unii aprindeau lumînări cîntînd : „Îndură-te de noi, Milostive", alții scoteau icoanele afară, pe prispă, să-i apere de prăpăd, dar, cu voia lui Dumnezeu, vijelia trecu, fără prea mari stricăciuni ; abia cînd trecu de tot și cînd ploaia începuse să cadă din ce în ce mai măruntă, din pîntecul ultimului nor care plutea deasupra satului țîșni un fulger și trăsnetul căzu drept pe hambarul primarului.

Flăcări, trîmbe de fum izbucniră de îndată și, cît ai clipi, tot hambarul fu cuprins de vîlvătăi. O larmă cumplită se iscă în sat, care cum putea alerga la pîrjol, dar nici vorbă să-l stingă, hambarul ardea de sus pînă jos, ca o grămadă de vreascuri. Numai Antek, Mateusz și cu alți cîțiva se mai încumetau să apere de foc casa lui Koziol și alte gospodării ; noroc că nu duceau lipsă de apă și mai era și noroiul de pe drum, căci unele acoperișuri

şi începuseră să fumege, în timp ce puzderii de scîntei zburau prin ogrăzile vecine.

Primarul nu era acasă ; plecase cu noaptea în cap spre comună, iar primăriţa jelea de sărea cămaşa de pe ea, învîrtindu-se ca o cloşcă înnebunită, cîrîitoare. Cînd primejdia trecu şi oamenii începură să se împrăştie, Kozlowa se apropie de ea, îşi înfipse mîinile în şolduri şi ţipă cu răutate :

— Aha, te-a pedepsit Dumnezeu, primăriţo ! Asta-i pentru răul ce mi-l făcuşi !

Şi s-ar fi luat de păr, fiindcă primăriţa se şi repezise spre cealaltă cu ghearele scoase, dacă nu le-ar fi despărţit Antek ; şi atît o muştrului el pe Kozlowa, că muierea se întoarse acasă ca un cîine bătut ; dar pe drum încă mai bombănea şi ocăra :

— Umflă-te, primăriţo, crăpare-ai, umflă-te dacă-ţi mai dă mîna. Am să ţi-o plătesc eu cu vîrf şi-ndesat !

Dar nimeni n-o mai asculta ; hambarul arsese pînă în temelii ; după ce turnară noroi peste ruinele fumegînde, fiecare se duse la casa lui. Dar primăriţa mai rămăsese, plîngîndu-i-se lui Antek, care o ascultă cît o ascultă, răbdător, apoi, dînd din mînă, plecă.

Furtuna se îndepărtase, rostogolindu-se dincolo de păduri, soarele se arătă iar, turme albe de nori se fugăreau pe cerul albastru, păsările prinseră a ciripi, aerul era proaspăt, înviorător, iar oamenii ieşeau să destupe şanţurile, să scurgă apele strînse.

Ajungînd înaintea casei, Antek se întîlni pe neaşteptate cu Jagusia, care trecea cu un coş în mînă şi cu un hîrleţ ; el se grăbi s-o salute, dar ea îl privi ca o lupoaică şi trecu fără să scoată o vorbă.

— Drace, ie-te la ea ce fudulă se ţine ! mormăi el furios şi, văzînd-o pe Jozka pe uliţă, o certă cu asprime că umblă prin apăraie.

Fata se mai înzdrăvenise şi toată ziua şedea culcată în livadă. Bubele i se uscau, prindeau coajă, fără a lăsa urme, iar Jagustynka îi ungea mereu faţa cu alifia ei, dar pe ascuns, pentru că Anna nu vedea cu ochi buni atîta risipă de unt şi de ouă.

Zăcea, culcată, întremîndu-se încetul cu încetul, stînd singurică aproape toată ziua, fiindcă Witek se întorsese la vaci şi din cînd în cînd numai venea vreo surată de-a ei să mai stea la taifas împreună, sau Rocho, care şedea cîte puţin la căpătîiul ei, ori bătrîna Jagata care o ţinea una şi bună, că ea avea să moară pe la seceriş, gospodăreşte, în casa lui Klomb ; dar tovarăşii nedespărţiţi ai fetei erau Lapa, care n-o părăsea o clipă, barza care dădea fuga la ea, ori de cîte ori o chema, şi păsările care se băteau pe firimiturile de pîine aruncate.

Într-o zi, cînd nu era nimeni acasă, Jagusia veni s-o vadă şi-i aduse un pumn de caramele ; pînă să apuce Jozia să-i mulţumească, se auzi undeva glasul Annei şi Jagusia fugi speriată.

— Să te faci sănătoasă ! îi strigă ea sărind pîrleazul şi pieri.

Se îndreptă grăbită spre frate-său, ducîndu-i ceva într-o bocceluţă.

O găsi pe Nastusia lîngă o vacă ce sorbea lacomă dintr-un hîrdău ; Szymon clădea un fel de adăpost, fluierînd vesel.

— Cum, aveţi şi vacă ? făcu ea, nevenindu-i să-şi creadă ochilor.

— Avem ! Ia spune, nu-i frumoasă ? zise Nastusia cu mîndrie.

— De frumoasă-i frumoasă ! Parcă-i din soiul ălora de la curte. Cînd aţi cumpărat-o ?

— Să vezi ceva, vaca-i a noastră, dar n-am cumpărat-o ! Cînd ţi-oi povesti totul, ai să te iei cu mîinile de cap şi n-ai să mă crezi ! Ieri, nici nu se crăpase bine de ziuă, simt că cineva se freacă de colţul casei de se cutremură casa cu noi, nu alta. Îmi zic : o fi vreo vită care se duce la păscut, ori vreun porc care se scarpină şi se scutură de noroi. Mă culc iar şi n-apuc să aţipesc, cînd aud afară, muumuuu, încet de tot. Ies în prag, mă uit încoace şi încolo, şi văz o vacă legată de uşă, cu un braţ de lucernă dinainte ; avea ugerul plin de lapte şi uite-aşa întindea botul la mine. Mă frec la ochi — credeam că visez, dar nu : era o vacă în carne şi

oase ! Şi unde nu începe să mugească şi să mă lingă pe mînă... S-o fi rătăcit de cireadă, zic eu, dar Szymek zice : „Las că vine cine-a pierdut-o s-o ia". Numai asta mă mira, că era legată. Asta chiar că nu-mi intra în cap, că doar n-avea să-şi arunce singură funia de gît. Trece amiaza — nimeni nu vine după ea ; o mulg eu, s-o mai uşurez, că laptele-i curgea din ugere. Vine seara, trece noaptea, întrebăm prin sat, îl întrebăm şi pe văcarul curţii, nimeni n-auzise că i s-ar fi pierdut cuiva vaca. Atunci moş Klomb a zis c-o fi isprava unor hoţi şi că mai bine să ducem vaca la primărie ! Mie-mi părea rău, dar n-aveam încotro ; pe la amiază vine Rocho şi zice :

— Eşti o femeie cinstită, aveai nevoie de-o vacă, şi uite că Dumnezeu te-a blagoslovit şi ţi-a dăruit una...

— Păi da', că vacile or fi picînd din cer ! Asta nici un prost n-ar crede-o ! El a rîs cînd m-a auzit vorbind aşa şi la plecare mi-a zis :

— Vaca-i a voastră, fiţi pe pace, nu vine nimeni să v-o ia !

Ei, atunci m-am gîndit că el ne-o dăduse şi i-am căzut la picioare, să-i mulţumesc, dar Rocho mi-a dat mîinile la o parte.

— Cînd l-oţi vedea pe pan Jacek — a spus, şi uite aşa mustăcea — să nu-i mulţumiţi pentru vacă, auziţi ? că vă ia la goană cu băţul, lui nu-i place să-i aduci mulţumiri !

— Cum, pan Jacek ţi-a dat vaca ?

— Parcă e pe lume un om aşa de bun ca el cu ăi săraci !

— Aşa-i, tot el i-a dat lui Stacho lemne să-şi ridice casa şi cîte şi mai cîte...

— Da, omul ăsta-i un sfînt ! O să mă rog zi de zi pentru el !

— Numai de nu ţi-ar fura-o careva !

— Să-mi fure mie vaca ! Doamne fereşte ! Îi scot ochii tîlharului, m-aş duce pe urma lui pîn-la capătul lumii ! Dumnezeu n-ar îngădui o fărădelege ca asta ! Am s-o ţiu noaptea în casă, pînă îi

face Szymek un grajd. Cîinele lui Jasiek are s-o păzească şi el. Mîngîierea mamei, mîngîiere, odorul meu ! murmură ea, încolăcindu-i grumazul cu braţele şi pupînd-o tare în bot, că vaca mugi, căţelul lătră vesel, găinile cotcodăciră speriate, iar Szymek fluieră mai cu foc ca niciodată.

— Văd că Dumnezeu vă binecuvîntează ! oftă Jagusia, părîndu-i parcă rău şi uitîndu-se lung la amîndoi. Nu-i mai recunoştea, dar cel mai mult se minuna de Szymek ; Doamne, acasă era un tontălău care nici pînă la trei nu ştia să numere şi era ciuca bătăilor, şi toţi îl ocărau, iar acum i se părea un alt om, ager, destoinic, care se purta cu cinste şi vorbea ca un om cu scaun la cap.

— Care-i pămîntul vostru ? întrebă ea, după ce stătu şi cugetă astfel o vreme.

Nastusia începu să i-l arate, spunîndu-i unde şi ce au să semene în fiece loc.

— Şi de unde-o să luaţi voi sămînţă ?

— Szymek a zis că găseşte el şi dacă el zice aşa, atunci aşa trebuie să fie !

— E fratele meu bun, dar cînd te aud, parcă mi-ai vorbi de un străin.

— E atît de cumsecade, de înţelept şi de muncitor, nu cred să se mai găsească altul ca el pe lume, spuse cu înflăcărare Nastusia.

— Sigur ! repetă ea, tristă. Şi ogoarele astea dincolo de gunoaie, ale cui sînt ?

— Ale lui Antek Boryna ! Nu le lucrează încă, aşteaptă să se împartă moştenirea.

— Frumos pămînt, n-au de ce se plînge !

— Să le dea Dumnezeu înzecit ! Antek s-a pus chezaş pentru noi cînd am cumpărat pămînt de la boier şi ne-a ajutat mult în tot felul.

— Antek s-a pus chezaş pentru Szymek ! Părea tare mirată.

— Şi Anna-i tot aşa de bună ca el ; mi-a dat o purcică, e micuţă ea, dar am s-o-ngraş eu, că-i soi bun.

— Nu se poate ! Ţi-a dat Anna o purcică ? N-aş fi crezut în ruptul capului una ca asta...

Se întoarseră în faţa casei şi Jagusia, scoţînd din nodul batistei zece ruble, le puse în mîna Nastusiei.

— Ia bănişorii ăştia, n-am putut mai înainte, că ovreiul nu-mi plătise gîştele.

Îi mulţumiră din toată inima, iar la plecare Jagusia le mai spuse :

— Mai aveţi niţică răbdare, se îmblînzeşte ea mama şi are să vă mai dea cîte ceva.

— N-am nevoie, să-şi facă coşciug din tot ce-am pătimit de pe urma ei ! răbufni Szymek deodată, cu atîta înverşunare, încît ea plecă fără să mai adauge un cuvînt.

Se înapoie acasă, îngîndurată, tristă, cuprinsă de alean.

— Dar eu, eu ce sînt ? Ia, o biată buruiană uscată, de care nimeni nu se sinchiseşte ! suspină ea, simţindu-se părăsită ca o orfană.

Undeva, pe la jumătatea drumului, se întîlni cu Mateusz care se ducea la soră-sa ; cum o văzu pe Jagusia, făcu cale întoarsă, mergînd alături de ea şi ascultînd ce-i spunea despre Szymek.

— Nu toată lumea are un noroc ca ăsta, spuse el morocănos.

Nu prea aveau sămînţă de vorbă ; el ofta, se scărpina în cap cu o mutră îngrijorată, iar Jagusia privea satul învăluit în văpaia amurgului.

— Pe legea mea, dacă nu mi-e strîmt, dacă nu mă-năbuş în lumea asta ! zise el, ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi.

Ea îl privi drept în ochi şi-l întrebă :

— Ce ai ? Te strîmbi de parc-ai fi băut oţet !

Iar el începu să se vaiete că i se urîse, că se scîrbise de viaţă şi de satul ăsta şi că-i venea să-şi ia lumea-n cap, să plece încotro o vedea cu ochii.

— Însoară-te şi ai să te schimbi ! glumi ea.

— Eh ! De m-ar vrea aceea la care mă gîndesc eu ! O privi întrebător în ochi, dar ea întoarse capul, încurcată, zăpăcindu-se pe neaşteptate.

— Cere-o de nevastă ! Oricare te-ar lua bucuroasă, cîte nu pîndesc peţitorii !

— Şi dacă nu vrea ? Aş muri de ruşine şi de necaz !

— Atunci trimite peţitorii la alta !

— Eu nu-s din ăia, eu una am ales şi de altele nu-mi mai pasă !

— Ehei, bărbatului toate muierile îi miros la fel şi cu toate şi-ar face de cap !

El nu încercă să se apere, dar întoarse foaia :

— De-ai şti tu, Jagus, cîţi flăcăi te-ar cere pe tine de nevastă !

— S-aştepte, nu mă mărit cu nici unul ! zise ea cu atîta tărie, încît Mateusz rămase cu gura căscată, şi ea spusese adevărul, unul nu i se părea mai breaz decît altul, în afară de Jasio, firește, dar Jasio...

Oftă adînc, din băierile pieptului, lăsîndu-se cu desfătare pradă aducerilor-aminte ce le purta despre el, iar Mateusz, neprimind nici un răspuns, se întoarse şi-şi văzu de drum, îndreptîndu-se spre soru-sa.

În acest timp, Jagusia rătăcea cu privirea departe, peste lume, şi în visarea ei, se întreba :

„Ce-o fi făcînd el acu' ? Tare aş vrea să ştiu !"

Deodată începu să se zbată ; cineva o apucase de mijloc şi o strîngea cu putere la piept.

— Acu nu-mi mai scapi ! şuieră primarul cu patimă.

I se smulse din braţe, furioasă :

— Dacă te mai atingi o dată de mine, să ştii că-ţi scot ochii şi fac un tărăboi de-o să se strîngă tot satul !

— Taci, Jagus ! Ţi-am adus un dar ! Şi-i strecură în mînă un şirag de mărgele.

— Darurile tale, puţin îmi pasă mie de ele ! Bagăţi-le-n...

— Jagus, ce-i cu tine ? bîigui el, uluit.

— Vrei să ştii ? Eşti un porc, asta-i ! Şi să nu te mai legi de mine, auzi ! ?

Îl părăsi fugind în culmea furiei şi intră valvîrtej în casă. Maică-sa curăţa cartofi, Jendrzych mulgea vacile în ogradă. Se apucă să trebăluiască

de zor, cu rîvnă, dar tremura de mînie şi cum nu-şi mai venea în fire, plecă iar în sat, pe întuneric.

— Mă duc la organist, îi zise maică-si.

De la o vreme se ducea des pe la ei, ajutîndu-i în fel şi chip, numai să audă cîte ceva despre Jasio.

Porni aşadar într-acolo şi de astă dată, arzînd de nerăbdare să afle ce mai făcea şi cu tainica nădejde că ziua aceea avea să-i aducă o veste nouă.

Curînd, ferestrele odăii lui Jasio îi apărură luminate în noapte. Michal scria ceva sub lampa prinsă de tavan, iar organistul şi nevastă-sa şedeau afară, la răcoare.

— Jasio vine mîine după amiază ! o întîmpină stăpîna casei, răspunzîndu-i la bineţele ei. Simţi cum se învîrteşte pămîntul cu ea, picioarele i se muiară, inima începu a-i zvîcni cu putere, de i se tăie răsuflarea ; ardea toată, era numai flacără şi fior, astfel încît, după ce se aşeză puţin, ca să nu se dea pe faţă, fugi pînă la drumul cu plopi, înspre pădure, ca şi cum cineva s-ar fi luat pe urmele ei...

— Dumnezeule mare ! izbucni ea covîrşită de fericire, desfăcîndu-şi larg braţele ; lacrimi îi curgeau din ochi şi o voioşie atît de mare o cuprinse, că-i venea să rîdă, să ţipe, să zburde, să îmbrăţişeze copacii, să strîngă la piept cîmpiile adormite în bătaia lunii.

— Vine Jasio ! Vine mîine ! murmura ea uneori, tresăltînd brusc ca o pasăre, şi alerga, dusă de vîntul puternic al aşteptării şi dorinţei, ca şi cum ar fi zburat în calea sorţii şi a fericirii de nespus.

Cînd se întoarse, era destul de tîrziu. În sat luminile se stinseseră. O singură lampă ardea, la Boryna, unde se strînseseră mai mulţi oameni, şi ea se înapoie acasă, ca să aştepte ziua de mîine şi să viseze la întoarcerea lui Jasio.

Dar degeaba se sucea pe-o parte şi alta, perpelindu-se, nu putea să adoarmă ; şi de îndată ce maică-sa aţipi şi începu să sforăie, se sculă încet din pat şi, punîndu-şi broboada pe cap, se aşeză afară, înaintea casei, aşteptînd somnul, sau răsăritul.

Acasă la Boryna, dincolo de iaz, lumina tot mai ardea într-o încăpere, iar uneori răzbătea dintr-acolo o larmă înăbuşită de glasuri.

La început ea privi jocul luminii tremurînd în apă, apoi uită de tot şi de toate, cufundată în visări tulburi, înceţoşate, care ţeseau în jurul ei o pînză de păianjen, purtînd-o dintr-o dată spre nu ştiu ce amurg împurpurat, în lumea dorurilor de neîmplinit.

Luna asfinţise. O beznă adîncă învăluia pămîntul. Stelele scînteiau sus, sus, uneori cîte una cădea cu o atît de nebunească beţie şi de la aşa de mari depărtări, încît i se oprea inima şi un frig făcea să-i îngheţe oasele ; alteori, o adiere călduţă o atingea ca o mîngîiere, ca o mînă iubită, iar alteori, de pe cîmpii venea o boare arzătoare, parfumată, care o răscolea şi-şi încorda trupul, întinzîndu-şi braţele. Şi mai erau clipe cînd rămînea dusă pe gînduri, copleşită de o dulceaţă negrăită, asemeni unui mugure ce creşte, sorbind în el cu nesaţ seva... iar noaptea se furişa uşor pe lîngă ea, ferindu-se parcă să nu tulbure fericirea ei omenească.

La Boryna lumina încă mai ardea, în vreme ce Witek sta de strajă afară, să nu tragă cu urechea vreun nepoftit, fiindcă satul se adunase la un sfat prietenesc, tainic, înainte de adunarea ce avea să se ţină a doua zi la primărie şi la care primarul îi chemase pe toţi gospodarii din Lipce.

În casă era cam întuneric, pe prichiciul ferestrei nu ardea decît un opaiţ, aşa că anevoie puteai desluşi chipul cuiva ; se strînseseră acolo vreo douăzeci de inşi care ţineau cu Antek şi cu Grzela.

De undeva din umbră, unde şedea, Rocho le vorbea pe îndelete, arătîndu-le ce-ar fi însemnat să aibă o şcoală în sat, apoi Grzela îi luă pe rînd şi-i dăscăli ce să zică înaintea pretorului şi cum să voteze.

Se sfătuiră astfel multă vreme, fiindcă treaba nu putea fi dezlegată fără certuri şi împotriviri, dar pînă la urmă căzură la învoială şi, înainte de revărsatul zorilor, se despărţiră în pripă, fiindcă a

doua zi dis-de-dimineaţă trebuiau să pornească la drum.

Jagusia şedea tot înaintea casei, pe prispă, pierdută, cu totul în visări şi în noapte ; nu auzea, nu vedea nimic, din cînd în cînd doar murmura fierbinte, ca şi cum ar fi rostit cuvintele unei rugi neîncheiate :

— O să vină ! O să vină !

Şi fără vrerea ei, se închina înaintea dimineţii, nerăbdătoare parcă să afle ce-i aduc zorile ce se arătau sure peste pămînt, dăruindu-se cu frică şi fericire faptelor ce aveau să se-ntîmple.

VIII

Era pe la amiază, soarele ardea din ce în ce mai tare, norodul se strînsese înaintea primăriei, dar pretorul nu mai venea. Notarul ieşea mereu în prag şi, ducîndu-şi mîna streaşină la ochi, se uita în lungul drumului larg, străjuit de sălcii strîmbe, dar nu vedea decît băltoace lucitoare de apă, lăsate de ploaia mare din ajun, cîte o căruţă întîrziată mergînd încet, ori cămaşa vreunui ţăran albind printre copaci.

Obştea aştepta răbdătoare ; numai primarul se zbătea ca un apucat, ba uitîndu-se în drum, ba zorindu-i cu o voce din ce în ce mai stăruitoare pe oamenii care astupau hopurile şi şanţurile de pe maidanul dinaintea primăriei.

— Mai repede, fraţilor ! Pentru numele lui Dumnezeu, să isprăvim odată că acuşi pică...

— Vezi să nu te scăpi în nădragi de frică ! spuse o voce din grămadă.

— Repede, oameni buni, mişcaţi-vă ! Eu îmi fac aici slujba ! Nu-i vreme de glumit !

— Dacă eşti primar, n-ar trebui să-ţi fie teamă decît de ăl de sus ! rîse unul din Rzepki.

— Dacă mai deschide vreunul gura, îl bag la răcoare ! spuse scurt primarul, şi dădu fuga în cimitir, să mai privească o dată drumul, fiindcă locul de veci al satului era aşezat pe o colină, la poalele căreia se afla primăria.

Arbori bătrîni, uriaşi, se ridicau în preajmă, turla cenuşie a bisericii răsărea printre crengile groase, iar braţele negre ale crucilor se aplecau peste gardul de piatră spre acoperişuri şi spre drumul ce străbătea satul.

Nezărind nimic, primarul lăsă lîngă oameni pe unul dintre ajutori şi intră în primărie unde era un du-te-vino neîntrerupt ; din vreme în vreme, notarul chema pe cîte unul şi-l mustra pe şoptite că întîrziase cu plata dărilor, cu taxele la tribunal, şi altele. Firește, mustrările acestea nu-i veneau nimănui bine şi ascultînd, oftau, căci ce puteai face pe o sărăcie ca asta ? Puteau ei plăti, cînd mulţi nu aveau nici de unele ? Aşa că nu le rămînea altceva decît să se plece pînă la pămînt, ba chiar unii îi pupau şi mîna, iar alţii îi strecurau în palma întinsă ulimul zlot şi toţi se rugau să-i mai păsuiască pînă la seceriş sau pînă la iarmarocul cel mai apropiat.

Notarul era omul dracului şi un şiret ca nimeni altul ; jupuia şi pielea de pe tine, făgăduindu-ţi marea cu sarea ; pe unul îl ameninţa cu jandarmul, altuia îi arunca praf în ochi, cu al treilea era frate şi porc în acelaşi timp, şi fiecăruia îi storcea cîte ceva : ori ovăz pentru cai, ori niscaiva boboci de gîscă pentru domnul pretor, ori paie pentru împletituri, şi oamenii, vrînd-nevrînd, îi făgăduiau tot ce voia. Apoi, la plecare, îi lua la o parte pe cei mai cunoscuţi şi-i sfătuia, ca din prietenie :

— Şi votaţi pentru şcoală, măi, oameni buni, că de unde nu, se supără pretorul şi strică învoiala pe care o făcuraţi cu boierul pentru pădure !

— Cum aşa? Păi nu ne-am înţeles de bunăvoie? se miră Ploszka.

— Aşa-i, dar ştii vorba aia: corb la corb nu-şi scoate ochii...

Ploszka ieşi plouat; în vremea aceasta notarul chema înăuntru om cu om, şi mereu din alt sat, ameninţîndu-i, speriindu-i, silindu-i pe toţi să asculte de sfatul lui, aşa că oamenii aflară numaidecît ce voia domnul notar.

Şi era popor mult, căci se adunaseră ca la vreo două sute de gospodari, împărţiţi în cete, după locul de baştină, sat cu sat, că puteai să-ţi dai seama uşor care-i din Lipce, care din Modlica şi care din Przylenka ori din Rzepki, fiece sat deosebindu-se după port; dar cum se răspîndi zvonul că trebuie să voteze pentru şcoală, că aşa voia însuşi pretorul, oamenii sparseră cetele, trecînd de la una la alta, legînd prieteşug după pofta inimii. Numai cei din Rzepki, care se socoteau neam de nobili, se ţineau deoparte, uitîndu-se trufaşi la ţărani, deşi erau nişte pîrliţi de care toţi îşi băteau joc, zicînd că erau trei la o vacă; ceilalţi se făcuseră o apă şi-un pămînt, ba împrăştiindu-se pe maidan, ba cei mai mulţi şezînd la umbră, în cimitir, ori pe lîngă căruţe.

O gloată mare se îmbulzise la crîşma ce se afla peste drum de primărie, în mijlocul unui pîlc de arbori, unde era mai multă umbră, şi se îngrămădeau aici mai mult ca oriunde, căci, deşi sufla un vînticel răcoros, era totuşi o zăpuşeală a naibii, de scoteai limba de-un cot, şi oamenii beau bere, să se mai răcorească. Crîşma era înţesată de lume, şi oamenii stăteau buluc sub copaci, şuşotind între ei, vorbind despre vestea pe care o auziseră, privind în acelaşi timp cu grijă spre primărie şi spre casa notarului, unde învălmăşeala şi zarva creşteau.

Din cînd în cînd notăriţa scotea pe geam faţa ei bucălată, bine hrănită şi ţipa:

— Dă-i zor, Magda, dă-i zor! Of, plesniţi-ar ochii, toanta dracului!

Fata umbla val-vîrtej prin odăi, trepădînd de zbîrnîiau geamurile; un prunc începu să zbiere în

gura mare, undeva, după casă, nişte găini speriate cotcodăceau, iar vătăşelul, gîfîind, gonea după un cîrd de boboci de raţă care ciuguleau paiele din drum.

— Mi se pare mie că vor să-l poftească pe domnul pretor la masă, zise careva.

— Cică morarul ar fi adus ieri de la tîrg un coş mare cu băuturi.

— Or să se-mbete, ca acu' un an.

— Păi ce, n-au de unde? Puţine dări plăteşte norodul? Şi-apoi, cine le cere lor socoteală! zise Mateusz, cînd cineva strigă:

— Tăceţi, vin jăndarii!

— Ai naibii, dau tîrcoale, ca lupii, nici nu-i simţi de unde răsar şi cînd s-apropie.

Tăcură, totuşi, îngrijoraţi, văzînd că oamenii stăpînirii se aşezaseră lîngă primărie, inconjuraţi de un număr mare de inşi, printre care se afla şi primarul şi morarul; ceva mai încolo, fierarul se fîţîia, numai ochi şi urechi.

— Ia uite la morar cum se mai gudură, javra!

— Păi nu ştiţi că, de cin-te temi mai mult, ăla ţi-i drag?

— Ei, dacă veniră jandarmii, acuşi trebuie să pice şi pretorul! zise Grzela, fratele primarului, şi intră în ceata în care se aflau Antek, Mateusz, Klomb şi Stacho Ploszka. După ce se sfătuiră puţin între ei, se răspîndiră amestecîndu-se printre oameni şi începură să le şoptească ceva plin de însemnătate, căci îi ascultau cu sfinţenie şi doar din cînd în cînd cîte unul ofta, scărpinîndu-se în cap, cu ochii la jandarmi, şi toţi se vîrau tot mai mult unii într-alţii.

Rezemat cu spinarea de peretele crîşmii, Antek vorbea scurt şi vorbele lui erau aspre, aproape poruncitoare; în altă ceată, sub copaci, Mateusz glumea, stîrnind hazul celor din jur, iar în a treia grămadă, lîngă cimitir, Grzela vorbea înţelepţeşte, ca din carte, numai că oamenii cu greu îl înţelegeau.

Dar tustrei căutau să le bage în cap oamenilor unul şi acelaşi lucru: să n-asculte de pretor, nici

de cei ce ţin cu stăpînirea şi să nu voteze pentru şcoală.

Norodul asculta cu luare-aminte, legănîndu-se cînd într-o parte, cînd în alta, ca o pădure bătută de vînt.

Nimeni nu sufla o vorbă, dădeau din cap, în semn de încuviinţare, fiindcă prost să fi fost, ăl mai prost, nu puteai să nu pricepi, că singurul folos pe care l-ar fi avut de pe urma şcolii celei noi era că ar fi fost siliţi să mai plătească nişte dări, şi numai de asta nu le ardea. Totuşi, o nelinişte intrase în toţi şi se mutau de pe un picior pe altul şi tuşeau, dregîndu-şi glasurile, nimeni neştiind încă ce să se facă.

E drept că Grzela vorbea ca un înger, că Antek spunea nişte lucruri care-ţi mergeau drept la inimă, dar totodată le era şi frică să i se împotrivească pretorului, să se puie rău cu stăpînirea.

Se uitau unul la altul, rumegînd în sinea lor unul şi acelaşi gînd, căutau la cei mai cu stare, dar morarul şi fruntaşii celorlalte sate se ţineau deoparte, stînd parcă dinadins în ochii jandarmilor şi ai notarului.

Antek se apropie de ei să-i lămurească cum stă treaba, dar morarul răspunse :

— Cine are cap, ştie şi singur cum să voteze ! Şi se întoarse lîngă fierar, care era de părerea tuturor ; dar şi el se fîţîia neliniştit, umblînd de la o ceată la alta, să miroase ce se întîmplă ; venea îndărăt la notar, flecărea cu morarul, îi dădea tutun lui Grzela, ascunzîndu-şi aşa de bine gîndurile, că nimeni nu mai ştia de partea cui e.

Pînă la urmă, majoritatea se hotărî să voteze împotriva şcolii ; se răspîndiră pe maidan şi, fără să mai ţină seama de arşiţă, se sfătuiau din ce în ce mai gălăgioşi, mai îndrăzneţi, cînd notarul strigă prin geam :

— Să vie careva aici !

Nimeni însă nu se clinti din loc, de parcă nici nu l-ar fi auzit.

— N-auziţi, să dea fuga careva pînă la curte, după peşte. Trebuiau să trimită peştele de azi dimineaţă, şi uite că nici pînă acu' nu l-au trimis! Ðar mai iute! strigă el poruncitor.

— N-am venit aicea să argăţim! se făcu auzit un glas înfipt.

— Să se ducă el! I-o fi frică să nu-şi piardă burta pe drum! rîse un altul, fiindcă notarul avea un burdihan cît un butoi.

Notarul înjură, dar după cîteva clipe primarul ieşi în curte, se strecură binişor pe după cîrciumă şi o luă pe marginea satului, spre conac.

— A şters la c... şi-a înfăşat plozii notăriţei şi acu' s-a dus şi el să mai ia aer...

— Aşa-i, notăriţa nu ne primeşte în casă, că, de, îi puţim!

— Mîine, poimîine, or să-l puie pe primar să le verse şi ţucalul, hohoteau ei cu gurile pînă la urechi.

— Mă mir că boierul n-a dat cu nasul p-aici, observă careva, iar fierarul adăugă cu un zîmbet viclean:

— Ce, parcă-i prost să s-arate!

Se uitară la el întrebători.

— Păi cum? Doar n-aţi vrea să se ia la harţă cu pretorul? Pentru şcoală el tot n-o să voteze, că ar trebui să plătească prea mult pentru ea! Ehei, e om cu cap!

— Dar tu, Michal, cu cine ţii, cu noi? îl iscodi Mateusz.

Fierarul se răsuci ca un vierme strivit sub călcîi, bălmăji ceva şi îşi croi drum spre morar care vorbea cu bătrînul Ploszka, tare, să audă şi alţii:

— Eu zic să votaţi cum vă învaţă stăpînirea. Şcoala e un lucru folositor şi, oricît ar fi de rea, tot e mai bună decît să n-avem de loc. Cît priveşte şcoala pe care aţi vrea-o voi [1], n-are să vă dea voie s-o clădiţi! Ce să-i faci, zidul nu-l spargi cu capul. Chiar de nu votaţi, şcoala o să se facă şi fără voia voastră.

[1] Adică o şcoală poloneză.

— Dacă nu le dăm gologani, cu ce au s-o zidească ? întrebă un glas din mulțime.

— Nătărăule ! Au să ia cu japca, și dacă nu le dai de bunăvoie, au să-ți vîndă și ultima vacă din ogradă, ba au să te mai bage și la pușcărie pentru răzvrătire ! Pricepi ? Aicea nu vorbești cu boierul ! Și se întoarse spre cei din Lipce — ci cu pretorul, auziți ? și cu el, nu-i de glumit ! Vă povățuiesc să faceți ce vi se spune și mulțumiți-i lui Dumnezeu că ați scăpat cu atît...

Cei care gîndeau la fel ca el încuviințară. Dar bătrînul Ploszka, după ce chibzui mult timp, zise în chipul cel mai neașteptat :

— Ai dreptate, Rocho ne-a îmbrobodit și ne duce pe calea pierzaniei !

La auzul acestor vorbe, un gospodar din Przylenk se sculă și zise tare :

— Rocho ține cu boierii, de-aia ne ațîță împotriva stăpînirii !

Strigăte de împotrivire porniră din toate părțile, dar omul nu se sperie și, cum se făcu puțină liniște, ridică iar glasul :

— Iar proștii îl ajută ! Asta-i ! și se uita în jur, pișicher — și cui nu-i place, să vie aici și am să-i spui în față că-i un bou ! Așa a fost de cînd lumea : boierii se răscoală, ațîță norodul, îl duc la pierzanie, și oalele sparte, cin-le plătește ? Țăranul ! Și cînd au să aducă prin sate cazacii, cine o să fie bătut cu gîrbaciul ? cine o să sufere ? cine o să fie aruncat la închisoare ? Țăranul și iar țăranul ! Boierii nu-și pun capul pentru voi, nu ! Or să se lepede de toate, ca niște Iude, ba or să-i mai și poftească pe domnii ofițeri pe la chiolhanurile lor de la curte !

— Că ce-i pentru ei norodul ? Ia, o vacă acolo de muls !

— De-ar putea, acuși ar înființa iar iobăgia, n-ar mai aștepta ziua de mîine ! țipară mai mulți dintr-o dată.

— Grzela zice — urmă el — că școala să se facă pe limba noastră, și că de nu, să nu votați, să nu

daţi nici un ban, să ne punem de-a curmezişul ; de bună seamă, unui argat îi vine uşor să ţipe la stăpînu-său : nu-ţi mai muncesc, pupă-mă-n dos, şi pîn-să fie pedepsit, să scape, să-şi ia lumea în cap. Dar norodul n-are cum să scape şi o să fie ciomăgit că s-a răsculat, de asta să n-aveţi grijă, şi nimeni n-o să-şi puie spinarea în locul lui... Aşa că eu zic, mai puţin are să vă coste zidind o şcoală, decît să vă împotriviţi stăpînirii. Da, ştiu, şcoala asta n-are să se facă pe limba noastră, dar chiar şi-aşa, n-or să ne facă ruşi, că nimeni n-o să se roage, nimeni n-o să vorbească cu ai săi altfel decît l-a învăţat muma de la care a supt ! Şi, ca să nu lungim vorba, ascultaţi ce vă zic eu : să nu ne gîndim decît la foloasele noastre. Dacă boierii se ciorovăiesc între ei, treaba lor, să se bată, să se mănînce cît le-o plăcea, dar pe noi ne asupresc şi unii şi alţii, deopotrivă, dar-ar ciuma-n ei !

O mulţime de oameni îl înghiţi pe vorbitor, zbierînd ca la un cîine turbat. Degeaba îl luă morarul sub ocrotirea lui, degeaba îi luară unii apărarea, părtaşii lui Grzela începură să-şi scuture pumnii pe sub nasul lui Ploszka şi ar fi ieşit una lată, dacă bătrînul Pryczet n-ar fi ţipat :

— Jăndarii trag cu urechea !

Se potoliră deodată, dar bătrînul ieşi din rînd şi începu arţăgos :

— A grăit adevărul adevărat, să ne gîndim la ale noastre ! Taci, tu ţi-ai spus ale tale, lasă-l şi pe altul să vorbească ! Ţipă şi urlă şi cred că ei sînt şi mai deştepţi. Păi dacă a fi înţelept înseamnă să zbieri, orice clănţău ar fi mai deştept decît însăşi sfinţia-sa ! Rîdeţi, fire-aţi ai năibii, dar ascultaţi-mă pe mine, să vă spun eu cum era în alţi ani, cînd boierii se răzvrăteau ; mi-aduc bine aminte cum ne luau cu şoşele şi momele, că dacă o să avem şi noi Polonia noastră, or să ne dea libertate, şi pămînt cu păduri cu tot ! Vorbe-n vînt ! şi cu ce ne-am ales noi, ai ? — alta ne-a dat şi unde mai puneţi că a trebuit să fie pedepsiţi fiindcă nu voiau să îmbunătăţească de loc soarta norodului. Ascultaţi de boieri,

dacă sînteţi proşti, dar pe mine nu mă mai duc de nas ; eu ştiu ce-nseamnă Polonia lor ; bice pe spinare, robie şi împilare ! Ehei, eu n-am ajuns să...

— Daţi-i una peste bot, să tacă o dată, se auzi un glas.

— Iar acu — urmă el netulburat — eu sînt tot aşa de boier ca oricare, am dreptul meu, nimeni nu-ndrăzneşte să m-atingă nici cu un deget ! Polonia e unde mi-e bine mie, unde am...

O mulţime de glasuri zeflemitoare îl întrerupseră, bătînd din toate părţile ca grindina :

— Şi porcul grohăie de mulţumire şi se fălеşte, cînd are coteţ şi troaca plină.

— Da, şi la Ignat se pomeneşte cu o măciucă-n cap şi cu cuţitu-n gîtlej !

— Jandarmul l-a bătut măr la bîlci şi acu cică să nu îndrăznească nimeni să se atingă de el !

— Vorbeşte şi el în vînt — e prost ca o ciubotă !

— Halal boier, ce să zic ! E slobod, păi da', slobod să-l umple păduchii şi să-l tragă la gîrlă...

— Şi obielele mele din cizmă ar vorbi mai bine ca el !

— Nici găina nu ştie s-o caute de ou şi vine aicea să facă pe deşteptu' ! Balegă ! Zevzecule !

Bătrînul spumega de furie, dar nu rosti decît :

— Scîrnăviilor ! Nici părul alb din cap nu-l mai cinstiţi !

— Păi, după dumneata, iapa bălană musai s-o cinstim numai că-i bălană, ai ?

Pufniră în rîs, dar numaidecît îşi întoarseră ochii spre acoperişul primăriei, unde se cocoţase vătăşelul şi se ţinea cu mîinile de hogeac, uitîndu-se în depărtări.

— Jozek, mă, Jozek, închide botul, mă, să nu-ţi intre ceva în el ! îi strigau în rîs, pe cînd un stol de hulubi se roteau deasupra lui, dar el răcni deodată :

— Uite-l ! Vine ! ! A ajuns la cotitura de lîngă Przylenk !

Lumea se îndesă şi mai mult înaintea casei ; priveau cu răbdare drumul încă pustiu.

Soarele cădea acum pieziș, pe după acoperiș, astfel încît sub streașină umbra se limpezise ; aici fu așezată o masă, peste care întinseră o bucată de pînză verde, iar în mijloc puseră crucea. Conțopistul primăriei — rotofei, roșcovan — aducea mereu pe masă hîrtii, scobindu-se într-una în nas.

Notarul se grăbi să-și îmbrace redingota lui de sărbătoare, în casă se auziră iarăși strigătele notăriței și zăngănit de farfurii, scaune tîrșite, tropăituri ; nu mult după aceea, se ivi și primarul. El se opri în prag, roșu ca sfecla, nădușit, gîfîind, avînd petrecut pe după gît lanțul lui de staroste și cu un glas aspru zbieră, rostogolindu-și ochii holbați peste mulțime :

— Liniște, oameni buni, doar nu sîntem la crîșmă !

— Piotr, ia fă-te-ncoa, că am să-ți spui o vorbuliță ! îl strigă Klomb.

— Ce mă iei cu Piotr ? aici nu-s Piotr, aici mi-s primar ! răspunse el semeț.

Oamenii se prăpădiră de rîs la auzul acestor cuvinte, cînd deodată mai-marele satului țipă speriat :

— Dați-vă la o parte, oameni buni ! Sosește domnul pretor !

Într-adevăr, pe drum se arătă o trăsură care coti spre primărie, hîțînîndu-se, hurducîndu-se tare la hopuri.

Pretorul duse un deget la frunte, sătenii își săltară de pe cap pălăriile, și se făcu tăcere, primarul cu notarul se repeziră să-l ajute să se dea jos din trăsură, iar jandarmii încremeniră, țepeni ca niște bulumaci.

Pretorul se lăsă să fie coborît din trăsură, să i se ia de pe umeri pelerina lui albă, apoi se întoarse, privi mulțimea, netezindu-și barba cînepie ; se încruntă, clătină din cap și intră în casă, poftit de notar, care sta frînt în două, aplecat pînă la pămînt.

Trăsura plecă, mulțimea se strînse din nou în jurul mesei, închipuindu-și că adunarea avea să înceapă îndată, dar pînă să se arate pretorul, trecu o

bună bucată de timp ; în casa notarului se auzeau clinchete de pahare, rîsete, gălăgie şi venea de acolo un miros de mîncări de le lăsa gura apă.

Cum oamenilor li se urîse aşteptînd, iar soarele ardea din ce în ce mai tare, cîte unii din ei începură să se furişeze spre crîşmă, dar primarul, prinzînd de veste, începu să strige la ei :

— Nu vă-mprăştiaţi ! Cine-i dat lipsă are să primească amendă !

Şi oamenii se opreau, înjurînd, şi se uitau sîcîiţi la ferestrele notarului, pe care cineva dinăuntru le închise, trăgînd şi perdelele.

— Li-i ruşine să chefuiască în văzul lumii !

— Mai bine aşa, decît să te uiţi la ei, să înghiţi în sec, pălăvrăgeau între ei.

Din odaia de arest, ce se afla în acelaşi rînd cu primăria, se auzi deodată un muget lung, jalnic, şi în clipa următoare vătăjelul ieşi dinăuntru cu un viţel frumos pe care-l trăgea de funie şi care se zbătea din răsputeri ; deodată însă viţelul îl izbi pe vătăjel cu căpăţîna, îl trînti jos, şi, ridicîndu-şi coada bîrzoi, o rupse la fugă, stîrnind praful în urma lui.

— Prindeţi hoţul ! Prindeţi-l !

— Pune-i sare sub coadă, poate s-o întoarce !

— Auzi, neobrăzare ! După ce că fuge de la arest, îi mai arată şi coada domnului primar ! îşi băteau joc de bietul om care alerga după viţel şi care abia cu ajutorul slujbaşilor primăriei izbutiră să-l prindă şi să-l aducă în ogradă. Dar nu apucă să răsufle bine, că primarul îi porunci să măture arestul, veghind personal şi zorind treaba aceasta, ba mai punînd şi el mîna, nu cumva domnul pretor să vie, să-şi arunce ochii şi pe-acolo.

— Hei, primarule, tămîiază arestul, să nu-i miroasă pretorului pe cine ţinuşi acolo !

— Lasă, că după rachiul pe care-l bău dumnealui nu-i mai miroase nimic.

Aşa îl împungeau pe starostele satului care, mînios, îi fulgera cu privirile, strîngînd din măsele ; pînă la urmă oamenii se săturară şi de glume, chi-

nuiți de foame și de arșița soarelui, și se strînseră grămadă la umbra copacilor, fără să mai țină seama de poruncile primarului, pe care Grzela, de altminteri, îl și repezi :

— Ei, drăcia dracului ! Dar ce crezi că norodu-i cîine, să vie, să ți se gudure la picioare ? Zbiară pînă ți-oi rupe bojocii, de venit, nimeni nu vine ! Și bucuros că oamenii nu mai stau sub ochii jandarmilor, începu iar să se învîrte printre ei, aducînd aminte fiecăruia în parte cum trebuie să voteze.

— Să nu vă fie frică ! adăuga el. Dreptatea-i de partea noastră ! Ce hotărîm noi, aia o să facem și dacă nu vrea obștea, nimeni nu poate s-o silească.

Dar n-apucară bine să se așeze oamenii la umbră și să mai guste cîte ceva, cînd ajutorii primarului începură să-i cheme, și însuși primarul veni țipînd :

— Iese domnul pretor ! Haideți mai repede ! Începem !

— S-a-mbuibat, și-acu a prins vlagă-n el. Nu ne grăbim de loc, s-aștepte ! — bodogăneau ei supărați, strîngîndu-se, alene, înaintea primăriei.

Ajutorii se așezară fiecare în fruntea satului său, iar primarul luă loc în partea cealaltă a mesei ; alături îl avea pe conțopist, care, scobindu-se în nas, fluiera la porumbeii, al căror vîrtej alb, speriat de atîta gălăgie, zburase de pe acoperiș și se rotea pe deasupra, bătînd din aripi.

— Liniște ! strigă deodată unul dintre jandarmii care stăteau smirna lîngă pragul casei.

Toate privirile se îndreptară spre ușă, însă dinăuntru nu apăru decît notarul cu niște hîrtii în mînă, și care se apropie și el de masă.

Primarul scutură clopoțelul și spuse solemn :

— Începem, oameni buni ! Tăcere, cetățeni din Modlica ! Domnul notar are să dea citire ce și cum o să fie cu școala ! Ascultați cu luare-aminte, să înțeleagă fiecare despre ce-i vorba !

Notarul își puse pe nas ochelarii și începu să citească rar și răspicat.

Citea de o bună bucată de timp, în mijlocul unei tăceri desăvîrșite, cînd o voce tună :

— Nu pricepem o boabă !

— Cetiţi pe limba noastră ! Nu pricepem ! se auziră glasuri din toate părţile.

Jandarmii se zgîiră la mulţime.

Notarul se strîmbă, însă de aici înainte, tot ce citi tălmăci şi în polonă.

Se făcu iarăşi tăcere, oamenii ascultau cu sfinţenie, cîntărind fiece cuvînt şi uitîndu-se la notar ca la o icoană.

Acesta citea rar, fără să se grăbească :

— ...şi întru aceasta, a hotărît să se zidească în Lipce o şcoală, ce va sluji şi celor din Modlica, din Przylenk, din Rzepki şi din alte sate mai mici.

După aceea le arătă pe larg ce foloase vor trage oamenii de pe urma şcolii noi, le mai vorbi şi despre binefacerile culturii şi cum se gîndeşte stăpînirea zi şi noapte să vie în ajutorul norodului, să-l ajute, să-l lumineze, să-l abată din calea răului. Apoi la urmă, socoti cam cît ar trebui pentru locul şcolii, pentru curte, pentru clădire, şi pentru întreţinerea şcolii şi pentru învăţător, şi ţinînd seama de toate acestea, le aduse la cunoştinţă că era nevoie să se mai pună o dare de douăzeci de copeici la pogon. Tăcu, îşi şterse ochelarii şi zise, ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi :

— Domnul pretor a spus că dacă votaţi azi, o să îngăduie să se înceapă lucrările chiar din anul acesta, pentru ca la toamna viitoare copiii voştri să poată merge la şcoală.

Isprăvise, dar nimeni nu suflă un cuvînt, fiecare chibzuind în sinea lui, cu spinarea aplecată, parcă, sub povara noului bir, pînă ce primarul rupse tăcerea :

— Auzit-aţi bine ce-a cetit domnul notar ?

— Auzit ! De bună seamă c-am auzit, doar nu sîntem surzi ! răspunseră cîţiva.

— Cine-i împotrivă să iasă şi să-şi spuie părerea.

Oamenii începură să-şi dea ghionturi, să se îmbrîncească înainte, să se scarpine în cap, să se uite

unul la altul și la cei bătrîni, dar nimeni n-avea curaj să deschidă gura.

— Dacă-i așa, să hotărîm pe loc darea și să plecăm la casele noastre ! zise primarul.

— Așadar vă învoiți cu toții ? întrebă sus și tare notarul.

— Nu ! Nu vrem ! Nuuu ! urlă Grzela și alte zeci de glasuri i se adăugară.

— N-avem nevoie de școala voastră ! Nu vrem ! Și-așa avem pe cap destule biruri ! Nu ! strigau din toate părțile, mai cu îndrăzneală, mai tare, mai sfidători.

Auzind gălăgia de afară, pretorul ieși și se opri în prag. La vederea lui, toți se liniștiră. Pretorul își mîngîie bărbuța lui de țap și spuse cu multă blîndețe :

— Ce mai faceți, stimați gospodari ?

— Bine, mulțumim ! răspunseră cei din rîndul din față, gata să cadă în nas, îmbrînciți de cei din spate, care se înghesuiau să-l audă pe pretor. Acesta, rezemat de ușorul ușii, începu să boscorodească ceva pe limba lui, dar mereu era întrerupt.

Jandarmii se năpustiră asupra oamenilor și unde nu începură să răcnească :

— Jos pălăriile ! Scoteți-vă pălăria !

— În lături, spurcăciune, ce te bagi în sufletul nostru ! înjură unul.

Iar pretorul, tot vorbindu-le mieros, termină pe un ton poruncitor, de astă dată în polonă :

— Hotărîți o dată, darea, n-am timp de pierdut !

Și îi privi cu asprime drept în față. Pe unii îi apucă frica, mulțimea se clătină și un murmur speriat, înăbușit, se ridică :

— Ei, ce facem ? Votăm școala ? Hai, Ploszka, vorbește ! Ce facem ?... Grzela unde-i ? Cică să votăm ! Să votăm, oameni buni, să votăm !

Strigau din ce în ce mai tare, cînd Grzela ieși în față și zise cu îndrăzneală :

— Pentru școala asta nu votăm nici o para !

— Nu votăm ! Nu vrem ! îl sprijiniră vreo sută de glasuri.

Pretorul încruntă din sprîncene, amenințător.

Primarul îngheță, notarului îi picară ochelarii de pe nas, dar Grzela nu se pierdu ; înfigîndu-și ochii scăpărători în ochii pretorului, vru să mai adauge ceva, dar bătrînul Ploszka înaintă și, plecîndu-se pînă la pămînt, spuse cu umilință :

— Să-mi fie cu iertare, luminăția-voastră, da, am să vorbesc și eu după mintea mea proastă ; școală, nu zic, de hotărît, om hotărî noi — da', vedeți, darea, ni se pare prea grea. Vremurile-s vitrege, bani nu se găsesc... Atîta am avut de zis.

Pretorul nu răspunse ; părea cufundat în gînduri și din cînd în cînd numai dădea din cap, în semn de încuviințare și frecîndu-se la ochi ; prinzînd curaj, primarul vorbi cu înflăcărare în favoarea școlii ; cumetrii lui mai puseră și ei umărul, dar cel mai botos era morarul, care nu lua în seamă zeflemelile usturătoare ale prietenilor lui Grzela ; în cele din urmă Grzela spuse mînios :

— Stăm aici și batem apa-n piuă ! și pîndind clipa prielnică, se repezi iar în față și întrebă înfipt :

— Și școala asta nouă, cum are să fie ?

— Ca și celelalte ! răspunse pretorul, căscînd ochii.

— Păi noi tocmai de una ca asta n-avem nevoie!

— Dacă școala-i în limba noastră, dăm și cîte o jumătate de rublă la pogon ; dacă-i străină, nu dăm nici un chior.

— Ce ne trebuie nouă școala asta ? Băieții mei au buchisit trei ani de zile și zău dacă pricep ceva!

— Mai încet, oameni buni, mai încet !

— Oile o iau razna și lupul atît așteaptă, ca să dea iama în turmă.

— Ho, palavragiilor, faceți atîta gură, că cine știe ce belele or să ne mai pice pe cap.

Și începu un tărăboi în lege, căci fiecare voia să-și spuie cuvîntul și să-i înduplece și pe ceilalți ; se înfierbîntau din ce în ce mai tare, se împărțeau în tabere, ocărîndu-se, luîndu-se la harță. Cei ce țineau cu Grzela erau cei mai înverșunați și făceau gălăgia cea mai mare, ridicîndu-se împotriva școlii.

Degeaba încerca primarul, cu notarul şi alţi oameni, din satele vecine, să-i lămurească, să-i roage, să-i sperie chiar cu mînia lui Dumnezeu, cea mai mare parte din ei turbaseră, nu mai ascultau de nimic şi spuneau tot ce le trecea prin minte.

Pretorul se făcea că n-aude nimic şi şuşotea ceva cu notarul, lăsîndu-i să-şi deşerte tot sacul, iar cînd i se păru că flecăriseră destul, îi porunci primarului să sune din clopoţel.

— Hei, linişte ! Linişte ! Ascultaţi ! ţipară ajutorii de primar căutînd să-i facă să tacă.

Dar, pînă să se potolească oamenii, vocea poruncitoare a pretorului se făcu iar auzită :

— Trebuie să clădim aici o şcoală, înţelegeţi ! Ascultaţi şi faceţi ce vi se porunceşte.

Glasul lui era aspru, dar nimeni nu se înfricoşă, iar Klomb îi aruncă acest răspuns şfichiuitor :

— Noi nu cerem la nimeni să umble cu cracii în sus, aşa că lăsaţi-ne şi pe noi să ne mişcăm ţurloaiele cum a lăsat bunul Dumnezeu !

— Tacă-ţi fleanca ! Linişte, fire-aţi... înjură primarul, scuturîndu-şi de-a surda clopoţelul.

— Eu zic şi iar zic : în şcoala noastră, copiii trebuie să înveţe în limba noastră !

— Karpienko ! Iwanow ! răcni el la jandarmii vîrîţi în gloată ; dar, cît ai clipi, ţăranii îi strînseră la mijloc, între ei, iar unul le şopti :

— Să nu care cumva să v-atingeţi de noi... că sîntem acilea vreo trei sute... băgaţi bine de seamă!

Şi îndată se risipiră, făcîndu-le loc, înghesuindu-se îndărătul lor, către pretor, tropăind ca turbaţi ; gîfîind, şuierînd, înjurînd, ridicînd pumnii, şi, din loc în loc, cîte un glas ţîşnea din mulţime :

— Fiece făptură are limba ei, numai nouă ni se porunceşte s-avem alta !

— Da, veşnic numai porunci ! Şi tu, ţărane, rabdă, plăteşte, închină-te pîn-la pămînt !

— Mîine-poimîine nici să te duci după casă, să-ţi dezlegi izmana, n-or să-ţi mai dea voie, fără ţidulă!

— Dacă se ţin aşa de tari şi mari, să le dea poruncă şi porcilor să cînte ca ciocîrliile ! zbieră

Antek ; se porniră pe rîs, iar Antek strigă şi mai înfuriat :

— Ori gîsca, să ragă ! Atunci om vota şi noi pentru şcoală.

— Ne cer biruri, le dăm ! Ne cer flăcăi de oaste, le dăm ! Dar să nu s-atingă de...

— Gura, Klomb ! Prealuminatul ţar ne-a dat el însuşi o lege şi acolo scrie negru pe alb că şcolile şi judecătoriile să fie pe limba noastră ! Aşa a poruncit chiar ţarul şi de el trebuie s-ascultăm ! strigă Antek.

— Dar tu cine eşti ? întrebă pretorul, punînd ochii pe el.

Antek tresări, însă răspunse înfipt, arătînd spre maldărul de hîrtii de pe masă :

— Scrie acolo ! Doar n-oi fi picat din cer ! adaose el obraznic.

Pretorul vorbi ceva în şoaptă cu notarul şi notarul spuse îndată că Antek Boryna, fiind pus sub urmărire, n-are dreptul să ia parte la adunarea comunei.

Antek se făcu roşu de mînie, dar înainte de a mai putea rosti vreun cuvînt, pretorul izbucni :

— Cară-te de-aici ! şi le făcu semn jandarmilor.

— Nu votaţi, fraţilor ! Dreptatea-i a noastră, nu vă fie teamă de nimeni ! strigă el sfidător, şi o luă încet spre sat, uitîndu-se la jandarmi ca un lup la nişte cotarle, astfel încît oamenii stăpînirii dădură din ce în ce mai înapoi.

Dar mulţimea începu pe neaşteptate să fiarbă ca într-un cazan, toţi vorbeau deodată, zbierau, se certau ca smintiţii, de nu se mai înţelegea şi auzea nimic decît înjurături răzleţe, ameninţări şi batjocuri, zburînd pe deasupra capetelor ca pietrele. Urlau ca apucaţii, şi nimeni nu mai pricepea din ce şi cum se iscase toată tevatura aceasta.

Se certau din pricina şcolii, din pricina lui Antek, din pricina ploii de ieri, şi unul îşi învinuia vecinul că nu ştiu ce pagube îi adusese anul trecut, altul ţipa, numai aşa, să se răcorească sau să se-ncontreze, şi se făcuse o hărmălaie de te aşteptai dintr-o clipă-n alta să-i vezi înşfăcîndu-se de gît. Grzela se

strădui să-i liniştească, încercară şi alţii, dar nu putură face nimic. Primarul scutura clopoţelul de-i amorţise mîna, chemîndu-i la ordine, degeaba însă. Se înfigeau unii într-alţii ca nişte curcani înfuriaţi, fără să vadă, fără să audă nimic.

În cele din urmă unul dintre ajutorii de primar izbi cu un băţ într-o butie goală de sub streaşină, atît de tare că sună ca o tobă, şi oamenii îşi mai veniră în fire şi începură să-i potolească şi pe ceilalţi.

Pretorul, care în zadar aşteptase să se facă linişte, strigă în culmea furiei :

— Tăcere ! Ajunge cît aţi vorbit ! Acum vorbesc eu ! Tăceţi şi luaţi aminte. Trebuie să votaţi pentru şcoală !

Se făcu îndată tăcere, o spaimă puse stăpînire pe toţi, un fior rece le trecu prin şira spinării şi rămaseră ca împietriţi, uitîndu-se unul la altul, muţi şi buimaci ; nici nu le dădea prin gînd să se împotrivească, văzîndu-l pe pretor în picioare, ameninţător, plimbîndu-şi sever ochii peste feţele lor înfricoşate.

Omul legii se aşează din nou, iar primarul, morarul şi ceilalţi se năpustiră în mulţime, îndemnînd oamenii la ascultare şi speriindu-i :

— Votaţi ! Votaţi pentru şcoală !

— Vedeţi să n-o păţiţi, băgaţi de seamă.

În vremea aceasta, notarul începu să-i strige pe rînd şi mereu se auzeau glasuri răspunzînd :

— 'zent ! 'zent !

După ce se făcu apelul, primarul se cocoţă pe un scaun şi porunci :

— Cine-i pentru şcoală să treacă în partea dreaptă şi să ridice mîna !

Mulţi trecură, dar şi mai mulţi rămaseră pe loc ; pretorul se încruntă şi porunci să voteze om cu om.

Grzela o sfecli ; pricepuse că dacă aveau să voteze unul cîte unul, nimeni n-ar mai fi cutezat să se pună împotrivă.

Dar nu mai era nici o scăpare. Notarul începu să-i cheme pe rînd şi se înfăţişară la vot unul cîte unul. Conţopistul trăgea un băţ în dreptul numelui celui care era pentru şcoală, iar celui care era împotrivă îi punea o cruce.

Treaba asta ţinu multă vreme, fiindcă era mult omenet, dar în cele din urmă strigară :

— Două sute de voturi pentru şcoală, optzeci contra !

Cei care ţineau cu Grzela scoaseră un strigăt :

— Să se mai puie o dată la vot ! Am fost traşi pe sfoară !

— Eu am zis nu şi mi-a pus un băţ ! strigă unul şi, după el, şi alţii spuseră la fel ; cei mai aprinşi ţipau :

— Să nu ne lăsăm, să rupem hîrtiile !

Noroc că tocmai în clipa aceea caleaşca de la curte se opri în faţa primăriei ; vrînd, nevrînd, oamenii trebuiră să se dea la o parte. Pretorul citi scrisoarea pe care i-o înmînă lacheul şi declară solemn :

— Foarte bine, veţi avea şcoală în Lipce !

Bineînţeles, nimeni nu îndrăzni să sufle o vorbă ; stăteau în picioare ca un zid, privindu-l nemişcaţi.

Pretorul semnă nişte hîrtii, se urcă în trăsură şi plecă.

Se înclinară umili înaintea lui, dar omul stăpînirii nu le aruncă nici o privire, nici măcar nu dădu din cap ; le mai spuse ceva jandarmilor, apoi o luă pe drumul ce ducea spre conacul din Modlica.

Lumea se uită un timp după trăsură, pînă cînd în cele din urmă unul dintre cei care erau cu Grzela spuse :

— E bun şi blînd, să-l pui pe rană, da' nu ştii cînd te-nhaţă şi bagă în tine colţii, şi te tăvăleşte ca un lup.

— Da' cum ai vrea să-i ţină-n frîu pe proşti dacă nu cu ameninţarea ?

Grzela oftă, se uită prin mulţime şi murmură :

— Azi pierdurăm lupta, fraţilor ! Ce să-i facem ? Norodul nu-i învăţat încă să zică nu.

— A intrat frica-n el, d-aia, şi nu se învaţă el cu una cu două...

— Măiculiță Doamne, ce om! Pentru el legea nu face nici cît o ceapă degerată!

— Păi da, legea-i făcută pentru alde noi, nu pentru el!

Un gospodar din Przylenk se apropie de Grzela și i se plînse:

— Eu vrusei să fiu de partea dumitale, dar cînd a belit o dată ochii la mine, zău că mi-a pierit graiul și notarul a scris acolo ce-a vrut el.

— Ne-au amăgit cu neruşinare, să facem o jalbă!

— Haideți la crîșmă! Fir-ar ai dracului să fie! înjură Mateusz și, întorcîndu-se spre mulțime, strigă: Oameni buni, știți ce-a uitat ăla să vă spuie? Că sînteți niște boi și niște mămăligi! O să plătiți voi scump, să vedeți, c-ați ascultat de poruncile lui și ați votat! Dar bine vă face! Las' să vă jupoaie, dacă sînteți blegi!

Începură să se ciorovăiască, cineva îl luă la înjurături pe Mateusz, dar deodată tăcură. Tocmai atunci trecu prin fața primăriei o brișcă ovreiască; în ea se afla Jasio, feciorul organistului.

Sătenii îl înconjurară, iar Grzela îi spuse totul. Jasio ascultă, mai vorbi de una, de alta și plecă.

Mulțimea se îndreptă spre cîrciumă; după al doilea pahar, Mateusz răbufni:

— Capul răutăților e primarul cu morarul, să știți, v-o spui eu!

— Așa-i, ei îmboldeau lumea și ne băgau în sperieți! întări Stacho Ploszka.

— Pretorul ne-a bruftuit, se vede că o fi aflat ceva despre Rocho! șopti careva.

— Dacă n-a aflat pînă acu, s-or găsi destui care să-i spuie!

— Da' jandarmii unde-s? întrebă Grzela îngrijorat.

— O luară parcă spre Lipce.

Grzela se mai învîrti cît se mai învîrti prin crîșmă și ceilalți nici nu-l simțiră cînd se furișă afară. O apucă spre sat, pe haturi, uitîndu-se în jur cu băgare de seamă.

IX

Antek se uita la gloata adunată înaintea primăriei ca un motan alungat de la oala cu smîntînă şi se gîndea dacă n-ar fi fost mai bine să se înapoieze, dar, văzînd jandarmii, care se ţineau după el, luă o hotărîre neaşteptată ; rupse din drum o creangă destul de groasă şi, rezemat de gard, se apucă s-o taie cu briceagul, ca s-o poată ţine bine în mînă, fără a pierde din ochi surii [1] care nu întîrziară să-l ajungă, deşi mergeau încet, cît mai încet cu putinţă.

— Încotro, dom'le sergent ? În iscoadă, de bunăseamă ? întrebă el batjocoritor.

— Cu slujba, gospodare, cu slujba. Da-mi pare că avem acelaşi drum...

— Aş fi bucuros, dar eu cred că drumurile noastre se despart.

Se întoarse la iuţeală ; pe drum nu se vedea ţipenie de om ; primăria însă era prea aproape, aşa că porni laolaltă cu ei, ţinîndu-se tot pe lîngă garduri, cu ochii-n patru, să nu tabere pe el prin surprindere.

Sergentul pricepu şi începu să vorbească prietenos, văitîndu-se că nu pusese nimic în gură de azi dimineaţă.

— Notarul l-a îndopat pe mai-marele vostru, vezi, ţi-o fi oprit şi dumitale niscaiva rămăşiţe ! În sat nu găsiţi cîne ştie ce — varză şi tăiţei, şi astea nu-s de nasul unor domni ca dumneata — rîdea de ei cu tot dinadinsul, încît, ăl mai tînăr, un flăcău voinic, căruia îi jucau ochii în cap, mormăi ceva, dar sergentul nu suflă o vorbă.

Antek zîmbea ; lungea pasul, trecînd de-a dreptul peste bălţoace şi hîrtoape, încît ceilalţi abia se

[1] *Burki* (în text), nume dat odinioară militarilor ţarişti, din pricina uniformelor lor cenuşii.

mai ţineau după el. Satul era pustiu, ca mort, soarele ardea năprasnic ; rar de ieşea cîte cineva din casă să-i privească, rar de vedeau în umbră capete bălăioare de copii ; doar cîinii îi însoţeau, într-un alai credincios, hămăind şi mîrîind la ei pe întrecute.

Sergentul aprinse o papiroasă şi, scuipînd printre dinţi, începu să se plîngă cum că n-are tihnă nici ziua, nici noaptea şi cum nu mai ştie de nimic altceva pe lume decît de slujbă, şi iar de slujbă...

— Da, cu mujicii ăştia-i greu al naibii, nu scoţi de la ei nimic !...

Jandarmul îi înjură pe mujici şi pe căţelele lor de mume care i-a adus pe pămînt, dar Antek, sătul de atîtea ciondăneli, strînse bine ciomagul în mînă şi-i spuse verde :

— Adevăru-i că alt cîştig din serviciu' ăsta al vostru n-aveţi decît că vă latră cîinii satului şi cîţiva dintre noi v-aruncă ultimul lor zlot !

Sergentul o înghiţi şi p-asta, deşi se înverzise de ciudă, şi-şi pipăia într-una sabia ; ajungînd în dreptul ultimei case, se năpusti asupra lui Antek, strigîndu-i camaradului său :

— Înhaţă-l !

Dar nimeri prost ; pînă să-l înşface, Antek îi zvîrli, sări într-o parte, lipindu-se cu spatele de peretele casei, îşi arătă dinţii, ca un lup, şi, răsucind în mînă ciomagul, strigă, gîfîind, cu o voce gîtuită :

— Vedeţi-vă de drum !... cu mine nu vă jucaţi... patru ca voi să fiţi şi nu puneţi voi laba pe mine... vă zbor măselele din gură... ce-aveţi cu mine ?... n-am făcut nici un rău... Dacă vă arde de bătaie, haide, veniţi încoa... dar mai întîi căutaţi căruţe să vă care ciolanele !... Hai, veniţi încoa dacă vă dă mîna, veniţi ! strigă el, arătîndu-le bîta, gata să se repeadă la ei.

Jandarmii rămaseră ca înlemniţi înaintea acelei namile de om care parcă turbase, cu ciomagul zbîrnîind în mîini. Văzînd că nu-i de glumit cu el, sergentul încercă să ia totul în şagă :

— Ha-ha-ha ! Bravo ! Bună glumă, grozavă ! Şi ţinîndu-se cu mîinile de burtă, ca şi cum s-ar fi prăpădit de rîs, o luă îndărăt, dar după ce făcu cîţiva paşi, se întoarse, îl ameninţă cu pumnul, strigînd cu un alt glas :

— Las' că mai dăm noi ochii, cinstite gospodare, şi-o să stăm atunci de vorbă !

— Să te mănînce holera pînă atunci ! i-o întoarse Antek. Pe legea mea, dîrdîia de frică, şi-acu cică a glumit ! Şi eu aş vrea să te prinz, să stăm de vorbă între patru ochi ! bombăni el, urmărindu-i cu privirea pînă pieiră în zare.

„Alălalt i-a asmuţit împotriva mea ; boul, credea că pune laba pe mine, ca pe-un iepure ! Asta-i din pricină că n-am vrut să votez ! Cred şi eu, nu le place să le spui adevărul în faţă !“ îşi zicea el şi, ajungînd lîngă grădina conacului, destul de departe de sat, se aşeză la umbră, să se mai odihnească un pic ; mai tremura şi acum din tot trupul şi era lac de năduşeală, ca un cal.

Printre uluci se zărea conacul alb, împrejmuit de o pădurice zveltă de molift, cu ferestrele deschise ca nişte găuri negre, iar în pridvorul sprijinit de stîlpi stăteau la masă boierii. Pesemne că prînzeau, fiindcă slujitorii mişunau în jurul lor ; se auzeau clinchete de farfurii, uneori hohote lungi de rîs, pline de voioşie.

„Ce bine-i de ei! Mănîncă, beau, ce le pasă !“ se gîndea el, apucîndu-se să rupă din pîinea şi din brînza pe care Anna i le vîrîse în buzunar.

Mînca, plimbîndu-şi privirile peste teii înalţi ce străjuiau drumul ; erau în floare, plini de zumzet de albine, iar mireasma lor plăcută, încinsă de soare, îl pătrundea cu multă dulceaţă ; undeva, în păpuriş, o raţă măcăia, broaştele orăcăiau şi ele, adormite ; zvonuri de vietăţi mărunte umpleau tufişurile, iar pe cîmpie, ţistuitul lăcustelor creştea, scădea ; de la o vreme însă toate aceste zgomote se potoliră, copleşite de fierbinţeala zilei. Lumea amuţi, toată suflarea se pitulă la umbră, fugind de

arşiţă, şi doar rîndunelele mai zvîcneau prin aer fără întrerupere.

Amiaza fierbea, flăcările ei îţi luau ochii. Pînă şi la umbră mureai de zăduf ; cele din urmă băltoace secaseră, valuri de căldură veneau din grînele aproape coapte şi din ţarinile arse, ca dintr-un cuptor căscat.

După ce se odihni cît se odihni, Antek porni cu paşi iuţi către pădurea de alături ; dar abia ieşi din umbră, luînd-o pe drumul scăldat în soare, că orbi, ameţi, ca şi cum ar fi mers peste un rug cu vîlvătăi albe, pîrjolitoare. Îşi scoase surtucul, dar chiar şi-aşa cămaşa i se lipea de pielea năduşită, ca o tablă încălzită ; îşi scoase şi cizmele şi începu să calce prin nisip ca printr-o cenuşă fierbinte.

Mesteacănii subţiri, răsuciţi, ce se înălţau din loc în loc, nu dădeau nici un pic de umbră ; secara îşi pleca în drum spicele greoaie, iar florile copleşite de atîta zăpuşeală atîrnau nemişcate.

O tăcere de foc stăruia în văzduh. Nicăieri nu vedeai nici un om, nici o pasăre, nici o vietate ; nicăieri nu tremura nici o frunzuliţă, nici un firicel de iarbă ; era ca şi cum la acest ceas Cumătra Amiază ar fi tăbărît peste lume, sugînd cu buzele ei fierbinţi toată vlaga pămîntului istovit.

Antek păşea din ce în ce mai rar, gîndindu-se la cele petrecute la primărie ; de cîteva ori îl năpădi iar furia, pe urmă îi veni să rîdă şi în cele din urmă îl cuprinse scîrba.

„Poftim, dacă poţi să te înţelegi cu asemenea oameni ! Cum s-arată un jandarm, intră frica-n ei... şi dacă le-ai porunci să asculte de cizma pretorului, ar face-o şi p-asta. Turmă de oi ! îşi zicea el, cu milă şi mînie totodată. E drept că fiecare o duce rău şi se zvîrcoleşte ca o năpîrcă strivită sub călcîi, fiecare trudeşte şi asudă din greu în sărăcia lui, aşa că ce să-ţi mai iei alte belele pe cap. Norodu-i neştiutor şi calic, nu ştie nici măcar de ce are nevoie ! îi căina el pe toţi, ros de griji.

„Omu-i ca porcu', greu să-şi ridice el rîtul la soare !“

Se zbuciuma şi ofta, şi din toate frămîntările astea nu se alese decît cu gîndul la viaţa lui amărîtă, mai amărîtă, poate, decît a celorlalţi.

„Mai bine să laşi dracului totul şi să nu te mai gîndeşti la nimic — aşa poate că-i mai bine."

Făcu un gest de dezgust cu mîna şi-şi urmă calea atît de adîncit în cugetările lui, încît fu cît pe-aci să dea peste un ovrei, un telal care şedea pe marginea gîrlei.

— Ai ostenit, ai? Ce zăduh! zise Antek, oprindu-se puţin.

— E iadul pe pămînt, nu zăduh — pedeapsa lui Dumnezeu! răbufni ovreiul şi, sculîndu-se de jos, îşi petrecu cureaua pe după grumazul său bătrîn, cocoşat, se lipi de cărucior ca o lipitoare, căznindu-se din răsputeri să-l împingă înainte, dar căruciorul mergea greu de tot, încărcat cum era cu bulendre vechi, cu lăzi, căci deasupra mai avea şi un coş cu ouă şi-o cuşcă cu pui. Şi drumul era nisipos, arşiţa mare, şi, oricît s-ar fi căznit el din răsputeri, mereu trebuia să stea, să răsufle.

— Nuhim, ai să întîrzii la şabăs, Nuhim! îşi spunea el, cu o voce plîngăreaţă. Nuhim, împinge, Nuhim! Aşa! Tu eşti tare, Nuhim, ca un harmăsar! mormăia el, făcîndu-şi curaj. Încă o dată, Nuhim! Una, dou, trii!... şi se opintea în cărucior, cu un ţipăt deznădăjduit, îl împingea zece paşi, apoi iar se oprea.

Antek dădu din cap şi trecu mai departe, dar ovreiul îl strigă cu un glas rugător:

— Ajută-mi puţin, domnu' gospodar, că am să-ţi plătesc bini, nu mai pot, m-au părăsit di tot puterile! Şi se lăsă să cadă peste cărucior, galben ca un mort, abia mai trăgîndu-şi sufletul.

Antek se întoarse fără o vorbă, îşi trînti surtucul, cizmele, peste catrafusele din cărucior, îl apucă de ulube vîrtos, împingîndu-l cu atîta putere, că roata scîrţîi în nisip, stîrnind un nor de praf. Ovreiul ţopăia pe de lături, gîfîind şi îmbărbătîndu-l:

— Numai pînă la pădure, domnu' gospodar, că acolo drumu-i bun şi nu-i aşa departe, şi am să-ţi dau zece groşi.

— Să-i dai măti ! Caraghiosule, crezi că am eu nevoie de gologanii tăi ? Eh, ce ţi-e şi cu oamenii ăştia — pentru ei totu-n lume e numai pe bani !

— Nu te supăra, am să-ţi dau şi nişte jucării frumoase, să le duci la cupii ! Nici jucării nu vrai ? Poate aţă ? ace ? cordeluţe ? nu ? pîine ? covrigi ? Am de toate. Sau domnu' gospodar doreşte un pac de tutun ? Ori poate o cană de şnaps, de-ăl bun ? Îi fain ! Îl păstram pentru mini, dar fiin'că ne cunoaştem... Aşa, numa' fiin'că ne cunoaştem, să bem că ne-am cunoscut...

Începu să tuşească tare, cu ochii ieşiţi din cap cît cepele, iar cînd Antek mai încetini pasul, ovreiul se agăţă de cărucior, tîrîndu-se pe lîngă cel ce-l ajuta şi privindu-l cu ochii în lacrimi.

— Ce bucate frumoase o s-avem — s-a copt secara, îngăimă el, schimbînd vorba.

— Şi dacă-s frumoase, tot cu nimic nu ne alegem, tot ţăranul păgubeşte.

— Bună vreme a mai dat Dumnezeu, bună — bobu-i uscat ! Frecă în palme un spic şi aruncă în gură cîteva boabe.

— Da, aşa ne blagosloveşte Domnul — orzul s-a şi prăpădit...

Tăifăsuiau astfel încet, pînă ce aduseră vorba şi despre adunare. Ovreiul, care le ştia pe toate, zise, uitîndu-se în jur, temător :

— Pretorul a făcut contract cu un antreprenor, încă de astă iarnă, să clădească în Lipce o şcoală ! Giner-miu a făcut misitia !

— De astă iarnă ? Cum, înainte de vot ? Ce vorbeşti ?

— Doar nu era să vă ceară voie ! Ce, pretoru nu-i stăpîn în plasa lui ?

Antek începu să-l descoase pe ovrei, care ştia fel de fel de năstrușnicii şi atîta aştepta, să-l pui să-ţi povestească ; în cele din urmă, telalul zise cu multă îngăduinţă :

— Așa-i pe lumea asta. Plugarul trăiește din roada pămîntului, neguțătorul din negoț, boierul din moșia lui, preotul din cele sfinte, iar slujbașul pe spinarea tuturor. Așa-i și așa e bine, că toți avem dreptul să trăim. N-am dreptate ?

— Da, dar bine ar fi ca oamenii să nu se jupoaie unii pe alții, ci fiecare să trăiască în pace și cu dreptate, așa cum a lăsat Domnul nostru Isus Hristos.

— Ce să-i faci ? Fiecare trăiește cum poate !

— Știu, știu, fiecare-și tunde oile lui — d-aia merge rău lumea !

Ovreiul se mulțumi să dea din cap, dar o ținea p-a lui.

Ajunseră la pădure, unde drumul era mai bunicel. Antek lăsă căruciorul, le cumpără copiilor bomboane de un zlot și la temenelele adînci ale ovreiului, răspunse :

— Caraghiosule, te-am ajutat c-așa am vrut eu !

Porni iute spre sat ; o răcoare binefăcătoare îl învăluia, arborii umbreau bine drumul cu ramurile lor groase, dar prin mijloc se vedea o fîșie de cer, pe cînd pe pămînt scînteia o gîrlă de soare. Era o pădure bătrînă ; stejari, pini, mesteceni se îngrămădeau într-o desime strînsă, încurcată, iar pe jos, printre trunchiurile uriașe, creștea, ghemuit, un popor mărunt de aluni, plopșori, ienuperi, carpeni. Pe alocuri, dumbrăvi întregi de brăduleni își aruncau lacom fruntea spre soare.

Pe drum mai luceau încă băltoace rămase de pe urma vijeliei de ieri, sau rătăceau vîrfuri și crengi smulse ; ici, colo, cîte un arbust subțire, dezrădăcinat, zăcea de-a curmezișul, ca un leș. Liniștea stăpînea umbra aceasta răcoroasă mirosind a putreziciuni și ciuperci ; copacii ședeau neclintiți, ca și 'um ar fi privit țintă cerul ; razele soarelui nu răzeau decît din loc în loc, printre coroanele stufoase, ngemănate, tîrîndu-se ca niște păianjeni de aur pe mușchiul verde și pe fragii roșii ce pătau iarba ofilită, ca niște stropi de sînge.

Pătruns de răcoarea și de pacea profundă a pădurii, Antek se așeză la rădăcina unui arbore și

aţipi fără să vrea. Nu se trezi decît la tropotul şi sforăitul unui cal ; zărindu-l pe boier, ce trecea călare, se sculă şi se îndreptă spre el.

Îşi deteră bineţe, ca între vecini.

— Cald al naibii, ai ? făcu moşierul, mîngîind pe grumaz iapa care juca în frîu.

— Da, bate soarele, că peste vreo săptămînă musai să ieşim la coasă !

— Cei din Modlica au şi început să secere secara ! Ţi-e mai mare dragul s-o vezi !

— Pămîntu-i nisipos, dar anul ăsta secerişul are să-nceapă peste tot mai devreme.

Moşierul îl întrebă despre adunarea de la primărie şi, auzind ce se întîmplase, căscă ochii mari de uimire.

— Şi cum, dumneata ai cerut pe faţă, cu glas tare, o şcoală poloneză ?

— Cum vă spusei ; eu nu vorbesc în vînt !

— Să vorbeşti astfel înaintea pretorului ! Mare curaj ai avut, mare !

— În lege stă scris negru pe alb, aşa că aveam tot dreptul.

— Dar cum de ţi-a dat prin gînd să ceri şcoală în limba poloneză ?

— Cum ? Uite-aşa ! Doar sîntem polonezi, nu nemţi ori altă liftă...

— Cine ţi-a băgat asta în cap ? întrebă moşierul mai încet, aplecîndu-se spre el.

— Chiar şi fără învăţător, copiii sînt mari şi pot să priceapă...

— Văd că Rocho nu bate degeaba satele ! urmă moşierul pe acelaşi ton.

— El şi cu unchiul dumneavoastră învaţă norodul pe cît pot, zise Antek cu înţeles, privindu-l ţintă ; moşierul o cam băgase pe mînecă şi schimbă vorba numaidecît, dar Antek dinadins aducea vorba numai despre asta şi despre necazurile oamenilor, plîngîndu-se de întunericul şi de izbeliştea în care trăia norodul.

— Dacă nu ascultă de nimeni ! Știu bine cît se trudesc preoții, cîtă străduință pun ei,îndemnîndu-i la muncă, dar parcă ar vorbi în pustiu !

— Ehei, predica, nu știți ? — e ca tămîia la mort — n-ajută la nimic.

— Atunci ce-i de făcut ? Văd că te-ai dezghețat, cît ai stat acolo, la închisoare ! îl luă el peste picior pe Antek, care roși, făcu ochi mari, dar de răspuns, răspunse liniștit :

— Da, m-am mai dezghețat și eu, știu acu din a cui vină pătimim noi — numai din vina boierilor !

— Astea-s gugumănii ! Ce rău ți-au făcut ei ?

— Ce rău ? Păi cînd aveam și noi o Polonie a noastră, nici nu se sinchiseau de popor — îl mînau din urmă cu biciul și-l asupreau, și o duceau numai în chiolhanuri și-n veselie, și veselia asta a fost pierzania poporului, că acu iar trebuie s-o luăm de la capăt.

Boierul, care era iute din fire, se mînie și strigă :

— Mîrlane, ce te privește pe tine ce-au făcut boierii ? Vezi-ți de bălegarul și de furcoiul tău, auzi ? Și păzește-ți limba, să nu te pomenești cu ea tăiată !

Și șfichiuind o dată aerul cu cravașa, porni într-un galop întins.

Antek se urni și el din loc, întărîtat, furios.

— Neam de porci ! mormăia clocotind de mînie. Ce șleahtă de nemernici, și boierii ăștia ! Cînd avea nevoie de țărani și de puterea lor, se bătea pe burtă cu tine, scîrnăvia ! Nu face nici cît un păduche prăjit, și mai îndrăznește să-ți zică mîrlane, bombănea el, dînd cu piciorul în toate ciupercile întîlnite în cale.

Ieșise din pădure și dăduse în drumul cu plopi, cînd pe neașteptate auzi niște glasuri — glasuri care i se păreau cunoscute ; privi cu grijă în jur ; lîngă troiță, o brișcă prăfuită era trasă la umbra mestecenilor, iar în marginea pădurii îl zări pe Jasio, băiatul organistului, cu Jagusia.

Se frecă la ochi, crezînd că nu văzuse bine ; dar nu, ei erau ! Stăteau acolo, în picioare, la vreo cinci-

sprezece paşi depărtare de el, ochi în ochi şi neînchipuit de zîmbitori.

Asta-l miră foarte şi trase cu urechea ; glasurile le auzea, dar nu putu desluşi nici ghici vreun cuvînt.

„Pesemne că ea venea de la pădure şi el o fi trecut cu brişca şi-aşa s-a făcut că s-au întîlnit", îşi zise el, dar în aceeaşi clipă simţi în inimă o împunsătură şi fruntea i se făcu numai dungi şi o bănuială tulbure, răscolitoare îi scurmă măruntaiele.

„Da-da ! să ştii că s-au înţeles să se-ntîlnească aci !"

Zărind însă haina preoţească a lui Jasio şi chipul său plin de sfinţenie, îi mai veni inima la loc şi scoase un suspin de adîncă uşurare. Ce nu pricepea însă era că Jagusia arăta prea gătită ca să se fi dus la pădure. Şi ochii ei frumoşi, albaştri, de ce scînteiau ? Şi buzele ei roşii ca cireaşa de ce îi tremurau atît de tare, şi de ce părea aşa de fericită ? O mînca din ochi, văzînd-o cum îşi scotea înainte sînii plini, pe cînd îi întindea lui Jasio un coşuleţ din care băiatul lua fragi, pe unii ducîndu-i la gură, pe alţii vîrîndu-i în gura ei...

— Uite la el, azi-mîine se preoţeşte şi se joacă ca un ţînc, şopti el scîrbit şi porni cu paşi mari spre casă, dîndu-şi seama după soare că ziua trăgea spre chindie.

„Pînă n-ating cu mîna spinul ăsta, nu-mi face nici un rău ! îşi spunea el, gîndindu-se la Jagusia. Şi ce lacomă se uita la el ! Să-l mănînce şi mai multe nu ! Eh, puţin îmi pasă mie..."

Degeaba căta să scape — spinul sta înfipt în el, în carnea lui vie.

„De mine fuge ca de ciumă ! Sigur, sita nouă cerne mai bine ! Ei, dar cu Jasio n-ajunge ea la nimic — noroc de asta ! îşi zicea el din ce în ce mai întărîtat — căţele mai sînt unele muieri, se iau după oricine le fluieră !"

Aproape că fugea — nu era chip să se scuture de aceste amare aduceri-aminte. Se întîlnea cu oameni pe drum şi nu vedea pe nimeni ; abia ajungînd l

marginea satului se liniști văzînd-o pe nevasta organistului așezată pe marginea șanțului, cu un ciorap în mînă : copilul mai mic se juca prin nisip, iar un cîrd de gîște, smulse de pene, păștea iarbă printre plopi.

— Tocmai aici veniți cu gîștele ? Se opri, ștergîndu-și fața de nădușeală.

— Am ieșit în calea lui Jasio — acuși trebuie să pice...

— Da, l-am văzut și eu, era pe lîngă pădure.

— Cine ? Jasio ? Cum, a și sosit ? strigă ea, sărind drept în picioare. Gîri-gîri-gîri ! unde vă duceți, haimanalelor ? țipă ea la gîștele care intraseră pe neașteptate în secara de lîngă drum și începuseră să tragă de spice.

— Am văzut brișca lîngă troiță — Jasio ședea de vorbă cu o femeie.

— S-o fi întîlnit și el cu vreo cunoștință și s-a oprit să mai stea de vorbă. Înseamnă că trebuie să pice din clipă în clipă. Dragul mamei băiat, nici un cîine nu lasă să treacă fără să-l mîngîie. Și cu cine vorbea ?

— N-am băgat bine de seamă, dar parcă era Jagusia ; și văzînd că bătrîna se strîmbase fără să vrea, întregi zîmbind cu înțeles : Nu știu dacă era ea, că au intrat într-un tufiș... de căldură, pesemne...

— Dumnezeule mare ! Vai, ce-ți trece prin minte ? Jasio al meu să se încurce cu putoarea aia ?...

— Las' că și ea e bună, ba mai bună chiar decît altele ! Plesnea de necaz.

Dăscălița începu să dea mai iute din andrele, cu ochii numai la ciorap. „Usca-ți-s-ar limba-n gură, ce le mai scornești ! — își zicea ea, adînc jignită — Jasio să se înhăiteze cu o muiere ca aia... e aproape preot..." Dar aducîndu-și aminte de atîtea istorii cîte se povesteau pe seama preoților, o cuprinse neliniștea ; se scărpină în cap cu andreaua, hotărîtă să afle mai multe, dar Antek se depărtase ; în schimb, pe drumul dinspre pădure se înălțase un vîrtej de praf venind spre ea din ce în ce mai repede și cît

ai număra pînă la zece, Jasio o strîngea la piept cu putere, strigînd cu duioşie :

— Măicuţa mea scumpă, măicuţo !

— Sfinţilor din rai ! Să nu mă gîtui ! Lasă-mă, zmeul mamei, lasă-mă ! şi cînd o lăsă, începu ea să-l strîngă în braţe şi să-l pupe şi să-l mănînce din ochi.

— Vai, da' cum ai mai slăbit tu, odorul mamei ! Şi ce tras la faţă eşti ! Ce prost arăţi !

— Aghiazma pusă în ciorbă nu-ngraşă ! rîdea el, legănîndu-l în braţe pe frăţiorul lui mai mic, care chiţăia de bucurie.

— Lasă, nu te teme tu, că te-ngraşă ea mama ! murmura ea mîngîindu-l cu dragoste pe obraji.

— Atunci să mergem, mamă, să ajungem mai iute acasă.

— Şi gîştele ? Sfinte Sisoe ! Iar au intrat în secară !

El sări să le alunge, că rupeau spicele de-ţi era mai mare mila, apoi îşi puse frăţiorul sus, pe leagăn, în brişcă, şi mînînd înainte-i gîştele, mergea prin mijlocul drumului, povestind despre călătoria lui.

— Ia te uită cum s-a murdărit ăsta micu' ! spuse ea.

— A mîncat din fragii mei. Mănîncă, Stasio, mănîncă ! M-am întîlnit în pădure cu Jagusia, se dusese după fragi şi mi-a dat şi mie cîţiva... zise el încurcat, îmbujorîndu-se.

— Boryna îmi spuse adineauri că v-a văzut...

— Eu nu l-am văzut, pesemne că mergea pe alături...

— Hei, băiatul mamei, în sat şi pereţii au ochi şi văd şi ce nu s-a întîmplat ! spuse ea, apăsînd cuvintele şi aplecîndu-se peste andrelele care sclipeau în soare.

Jasio părea că nu înţelesese, fiindcă zărind un stol de porumbei ce zbura pe deasupra ogoarelor, azvîrli cu o piatră în ei, strigînd vesel :

— Se cunoaşte după burţile lor pline că sînt ai sfinţiei-sale...

— Taci, Jasio, să nu te-auză cineva ! îl certă ea cu dulceaţă în glas, gîndindu-se la vremea cînd el ar fi ajuns preot, iar ea s-ar fi dus la casa lui să-şi trăiască bătrîneţea în pace şi fericire.

— Da' Felek cînd vine în vacanţă ?

— Cum, mamă, tu nu ştii ? A fost arestat !

— Sfinţilor părinţi ! Arestat ? Da' ce-a făcut ? Spuneam eu c-aşa o să sfîrşească ! Aşa mitocan ca el nu era bun decît doar pentru pisar, dar morarul musai să facă doctor din el ! Şi ce se mai fălea cu el ! Ce mai umbla cu nasul pe sus ! Ei, acu, uite, fi-su zace la puşcărie ! Ce bucurie pe el ! şi tresări toată plină de o mulţumire în care îşi făcea loc rîca.

— Dar nu-i ce-ţi închipui tu, mamă ! L-au închis în citadelă.

— În citadelă ? Să fie ceva cu politica ? făcu ea, scoborîndu-şi glasul.

Jasio nu ştiu ce să răspundă, sau poate nu vru. Atunci ea murmură speriată :

— Puişorul mamei, da' tu să ai grijă, să nu te amesteci...

— Nouă nu ni-i îngăduit nici măcar să pomenim despre lucrurile astea. Ne-ar da afară numaidecît.

— Păi vezi ! Te-ar da afară şi nu te-ai mai preoţi în vecii vecilor ! M-aş prăpădi de ruşine şi de ciudă! Dumnezeule mare, îndură-te de noi păcătoşii !

— Mamă, în ce mă priveşte, să n-ai nici o grijă...

— Tu vezi cum muncim noi şi ne zbatem — măcar vouă să vă fie mai uşor. Şi ştii ce greu ne vine, sîntem atîtea guri în casă, şi cîştigu-i mic, din ce în ce mai mic, şi de n-am avea petecul ăsta de pămînt, am crăpa de foame pe lîngă sfinţia-sa. Ţi-am spus că acum părintele se tocmeşte singur cu oamenii la căsătorii şi înmormîntări ? Singur, închipuieşte-ţi ! S-a mai pomenit una ca asta ? Cică taică-tău jupuia lumea ! Şi el, sărmanu, ce cumsecade, şi cum mai are grijă de buzunarul altora !

— E drept că-i jupuia ! bîigui el sfios.

— Ce spui tu ? Te ridici împotriva părintelui tău ? Şi dacă-i jupuia, pentru cine făcea asta ? Doar

nu pentru el, numai pentru voi, pentru tine, să înveţi carte, se văietă ea cu durere în glas.

Jasio îi ceru iertare, dar fu întrerupt de sunetele unor clopoţei ce veneau dinspre iaz.

— Auzi, măicuţă ? Să ştii că părintele se duce la vreun bolnav, cu sfînta împărtăşanie...

— Cred că mai degrabă aleargă după albine, să nu-i scape, că au început a roi. Sfinţia-sa se îngrijeşte acum mai mult de buhai şi de prisacă, decît de cele bisericeşti...

Ajunseră în dreptul ţintirimului, cînd deodată un murmur, un zumzet se abătu spre ei ; Jasio abia avu timp să strige la vizitiu :

— Roiul ! Opreşte caii, să nu se sperie !

Într-adevăr, pe maidanul de lîngă biserică un roi uriaş creştea, învălmăşindu-se ca un nor zgomotos, dînd roată-roată ca să găsească un loc potrivit, apoi cobora, trecea printre copaci, şi în urma lui sfinţia sa gonea numai în nădragi şi cămaşă, fără pălărie, gîfîind şi zvîrlind mereu după el cu sfeştocul. Jambrozy se furişa pe alături, pe la umbră, sunînd din clopoţei şi răcnind ca un apucat ; dădură astfel ocol maidanului de mai multe ori, fără a se opri o clipă, fiindcă albinele se lăsau tot mai jos, ca şi cum ar fi vrut să se aşeze cu tot dinadinsul pe vreuna din case, iar copiii fugeau de pe lîngă pereţi, unde se jucau, cînd deodată roiul urcă puţin şi tăbărî pe brişca lui Jasio. Dăscălița scoase un urlet, şi, punîndu-şi poalele în cap, se piti în şanţul de alături ; caii se ridicau în două picioare, vizitiul se repezi să le astupe ochii, iar gîştele se împrăştiară în toate părţile gîgîind. Numai Jasio stătea liniştit, în picioare, cu nasul în sus ; roiul se învîrti o clipă pe deasupră-i, apoi o luă drept spre clopotniţă.

— Apă ! urlă sfinţia-sa, repezindu-se după norul de albine şi, ajungîndu-l, le potopi cu sfeştocul, iar albinele, ude ciuciulete, începură să se aşeze pe fereastra clopotniţei.

— Jambrozy ! Scara ! Sita ! Şi umblă mai repede, să nu fugă ! Mişcă-te, şontorogule ! Ce faci, Jasio ? Pune tăciuni în cădelniţă, să le afumăm, să se po-

tolească ! strigă el înfierbîntat, stropind mereu roiul care se liniştea. Nu trecu mult şi scara fu proptită de clopotniţă. Jambrozy scutura într-una clopoţeii, Jasio căderniţa, scoţînd suluri de fum ca un horn, iar sfinţia-sa se căţăra pe scară şi, ajungînd albinele, începu să caute printre ele, să dea de matcă.

— Uite-o ! Slavă Domnului, de-acum n-au să mai fugă ! Afumă, Jasio, pe dedesubt, să nu se împrăştie ! porunci el, adunînd cu mîinile goale albinele ; nu se temea de loc, deşi i se aşezaseră pe cap şi-i umblau pe faţă. Le tot spunea ceva, vîrîndu-le cu pumnii în sită, căci era un roi mare de tot.

— Aveţi grijă, sînt supărate, să nu vă înţepe ! îi preveni pe ceilalţi, coborînd scara, înconjurat de norul bîzîitor al albinelor ce se roteau pe deasupra lui ; după ce se dădu jos, porni cu sita înainte, purtînd-o solemn, ca pe sfintele moaşte ; Jasio tămîia de zor, zvîrlind încoace şi încolo căderniţa, Jambrozy suna din clopoţei, stropind din cînd în cînd cu apă roiul şi merseră astfel, ca într-un alai, spre prisaca de dincolo de parohie, unde, într-o despărţitură anume făcută, se aflau vreo douăzeci de stupi zumzuitori ; ai fi zis că din fiecare albinele dădeau să roiască.

Cînd părintele se apucă să aşeze albinele, Jasio, flămînd şi ostenit cum era, o şterse pe furiş acasă.

Bineînţeles că ai casei îl întîmpinară cu o bucurie fără margini şi a povesti larma primirii, pupăturile, îmbrăţişările, potopul de întrebări, e cu neputinţă. După ce revărsarea aceasta de veselie se mai linişti nitel, îl puseră în capul mesei şi începură să-i aducă fel de fel de bunătăţi, să-i caute în farfurie, să-l silească să mănînce ; toată casa răsuna de ţipete şi de tropăituri, fiecare voia să-l servească şi în acelaşi timp să fie cît mai aproape de el. Chiar în mijlocul acestei tevaturi năvăli la ei Grzela, fratele primarului, gîfîind şi întrebînd neliniştit dacă nu-l văzuseră pe Rocho. Nimeni însă nu-l văzuse.

— Parc-a intrat în pămînt ! se plînse el îngrijorat şi, fără a mai lungi vorba, dădu fuga, să-l caute pe la alte case. Îndată după ce Grzela plecă,

Jasio fu chemat la parohie. Băiatul se întindea, se lăsa pe tînjală, dar vrînd-nevrînd, trebui să se ducă.

Sfinţia-sa îl aştepta la masă, în ceardac, cu o gustare în faţă ; îl sărută părinteşte, şi, poftindu-l lîngă el, îi spuse cu multă blîndeţe :

— Mă bucur că ai venit, fiul meu, acum am cu cine ceti breviarul ! Dar ştii cîte roiuri am anul ăsta ? Cin' sprezece ! Şi nişte roiuri grozave, ca ăle bătrîne ; multe din ele mi-au şi umplut pe sfert ştiubeiele ! Au roit frumos şi i-am zis lui Jambrozy să aibă grijă de prisacă, dar dobitocul a adormit şi roiurile — zbughio ! au luat-o la sănătoasa. Unul mi l-a furat morarul ! Da, aşa e, cum îţi zic : mi l-a furat ! Albinele s-au aciuat într-un păr din livada lui şi mi le-a cules de parcă ar fi fost ale sale — nici n-a vrut să audă cînd i-am spus să mi le dea îndărăt ! Are piçă pe mine, din pricina buhaiului şi se răzbună şi el cum poate, tîlharul ! Ai auzit de Felek ? Ah, afurisitele astea înţeapă ca viespea. Şşşşş ! făcu el, apărîndu-se cu batista de muştele care i se aşezau mereu pe chelie.

— Tot ce ştiu e că a fost închis în citadelă.

— De-ar fi numai atît ! S-a jucat cu focul şi uite că s-a pîrlit ! Şi doar îi spusesem, îl prevenisem, măgarul, da' nu m-a ascultat şi acu' a păţit-o. Bătrînul e un bădăran şi un mincinos, dar de Felek îmi pare rău, păcat de el ! E isteţ, ştrengarul, vorbeşte latineşte mai bine ca însăşi sfinţia-sa episcopul. Dar la ce bun, dacă-i smintit la cap, şi vrea să dea jos luna de pe cer... Vorba ceea... stai... cum e ? a, da : „De ce nu-i îngăduit, nu te-atinge, iar primejdiei dă-i ocol pe de departe". Sau „Mielul blînd suge la două oi...", da, da, urmă el cu un glas mai scăzut, din ce în ce mai încet, apărîndu-se de muşte. Ia aminte, Jasio ! Auzi ? Ia bine aminte ! Lăsîndu-şi capul în jos, se afundă adînc în jilţ, dar cînd Jasio se sculă de pe scaun, el deschise ochii şi mormăi : Albinele astea mi-au scos sufletul ! Vino serile, fiule, să cetim împreună breviarul. Şi vezi, nu lega prietenie cu ţăranii, că cine se bagă în tărîţe, îl mănîncă porcii ! Da, te mănîncă şi gata ! Îşi acoperi

chelia cu batista şi curînd începu să tragă de-a binelea la aghioase.

Parcă organistul se vorbise cu sfinţia-sa, căci tocmai în clipa cînd argatul scoase caii la păscut şi Jasio dădu să încalece pe unul din ei, bătrînul strigă la el:

— Dă-te jos numaidecît! Nu se cuvine unei feţe bisericeşti să încalece fără şa şi să lege prietenie cu argaţii.

Grozav ar fi vrut să meargă călare, dar n-avu încotro şi se lăsă să lunece jos de pe cal, bosumflat, şi, cum ziua era pe sfîrşite, se duse în grădină să-şi facă rugăciunea de seară; poftim de te roagă însă, cînd în urechi îi răsuna ba cîntecul unei fete din apropiere, ba sporovăielile babelor în livadă; fiece cuvînt zbura şi se risipea ca puful păpădiei. Şi de-ar fi fost numai atît! Dar la iaz copiii ţipau scăldîndu-se, în alt loc zbucneau hohote de rîs — şi mugete de vaci şi bibilicile sfinţiei-sale, care ţipau de-ţi luau auzul. Tot satul răsuna de glasuri, zumzăind ca un stup, aşa că mereu greşea rugăciunea şi cînd, în sfîrşit, prinse firul şi, îngenuncheat la marginea lanului, îşi cufundă ochii în tăriile albastre ale cerului abia înstelat şi cînd sufletul i se avîntă spre alte lumi, în sat izbucni un tărăboi nemaipomenit: urlete înfricoşătoare, ocări, văicăreli — ceea ce îl făcu să fugă spre casă, înspăimîntat.

Maică-sa tocmai ieşea din casă, să-l cheme la cină.

— Ce s-a întîmplat? E vreo bătaie?...

— Josef Wachnik s-a întors beat de la primărie şi s-a bătut cu nevastă-sa. Ehei, de mult i se cuvenea matracucii ăsteia o chelfăneală. N-ai grijă, n-o să păţească nimic.

— Dar ţipa ca din gură de şarpe!

— Eh, aşa ţipă muierile, ce ştii tu! Dacă ar croi-o mai tare cu bătul, s-ar cuminţi numaidecît — ştiu eu! Las' că-şi scoate ea mîine pîrleala! Hai, dragul mamei, că se răceşte mîncarea!

Abia se atinse de bucate şi, cum era zdrobit de oboseală, se culcă îndată. A doua zi, cum răsări soa-

rele, sări în picioare. Se duse la cîmp, duse cailor lucernă, întărîtă curcanii părintelui, care bolboroseau la el, mînioşi, dete bună-ziua cîinilor, care, văzîndu-l, mai să rupă lanţurile de bucurie, aruncă grăunţe la porumbei, îi ajută fratelui său mai mic să scoată vacile la păscut, tăie lemne în locul lui Michal, umblă prin livadă după perele văratice, care dădeau în pîrg, şi se zbengui cu mînzul. Era pretutindeni, şi tuturor trimitea sărutări cu ochii, tuturor celor văzute, ca unor prieteni buni, ca unor fraţi dragi — pînă şi nalbelor înflorite, şi purceilor tolăniţi la soare, şi urzicilor, şi buruienilor ce creşteau pe sub garduri, încît maică-sa, care-l urmărea, topită de dragoste, murmura zîmbind cu îngăduinţă :

— Ce nebunatec e ! Vai, ce nebunatec !

Iar el hoinărea peste tot, strălucitor ca o zi senină de iulie, surîzătoare, însorită, dogoritoare, îmbrăţişînd întreaga fire cu toată puterea iubirii lui, cum auzi însă dangătul clopotului, lăsă totul şi fugi spre biserică.

Preotul veni la slujbă urmat de Jasio, care era îmbrăcat într-un stihar nou, împodobit cu panglici purpurii ; orga intonă un imn puternic, răsunător, care făcu să pîlpîie para lumînărilor : vreo douăzeci de oameni îngenunchează înaintea altarului. Şi slujba începu.

Jasio dădea răspunsurile şi între timp se ruga cu aprindere. Asta nu-l împiedica s-o observe pe Jagusia, care şedea în genunchi, ceva mai la o parte, şi ori de cîte ori îşi înălţa capul, îi vedea ochii albaştri, strălucitori, aţintiţi asupra lui şi surîsul ei tainic, fluturînd pe buzele roşii, întredeschise.

Îndată după slujbă, sfinţia-sa îl luă acasă şi-l puse să-i scrie ceva, aşa încît abia după prînz putu să iasă în sat, să vadă lumea.

Trecu mai întîi pe la Klomb, care locuia aproape, peste drum, dar nu găsi pe nimeni acasă ; dar în tindă, la umbră, ceva se mişca şi un glas răguşit rosti :

— Eu sînt, Jagata ! Bătrîna se sculă, desfăcîndu-şi braţele, mirată. Isuse ! domnul Jasio !

— Şezi liniştită ! Eşti bolnavă ? întrebă el cu grijă şi, trăgînd un scaun, se aşeză mai aproape, abia recunoscîndu-i faţa, uscată ca pămîntul.

— Ei, de-acu nu mai am mult şi mă duc, soarta mea e în mîinile Domnului, rosti ea cu glas solemn.

— Dar ce ai ?

— Nimic ; creşte în mine moartea şi-şi aşteaptă secerişul. Klomb m-a primit să-mi dau duhul la ei, aşa că mă rog bunului Dumnezeu şi-mi aştept împăcată ceasul cel de pe urmă, cînd moartea are să vie, să-mi spună : Haide, suflete chinuit, hai cu mine...

— De ce nu te ţin în casă ?

— Doamne, cît n-a sosit vremea, de ce să se înghesuie din pricina mea ?... Şi aşa au trebuit să scoată viţelul din tindă ! Dar mi-au zis că-n ceasul cel de pe urmă mă mută în casă şi mă pun în pat, sub icoane, şi-or să-mi aprindă şi lumînări... da, şi-or să-mi aducă şi preotul... şi pe urmă au să mă îmbrace frumos, în straie de sărbătoare, şi-or să mă-ngroape cum se cuvine, cinstit, gospodăreşte. Le-am plătit, să ştii, le-am plătit totul, dinainte... Sînt oameni cumsecade... n-o să se bucure ei la o biată nenorocită ca mine... Şi-apoi multă vreme nu-i încurc eu, nu... şi mi-au făgăduit cu martori de faţă, da, cu martori !

— Şi nu ţi-e urît singură ? Glasul îi tremura de lacrimi şi de milă.

— Mă simt bine, tare bine, domnişorule. Parcă puţină lume văz eu prin uşa deschisă ? Văz tot ce umblă pe drum, şi trag cu urechea la ce vorbesc oamenii, ba unii vin chiar să mă vază şi-mi mai spun cîte o vorbă bună, şi-aşa parcă m-aş tîrî şi eu prin sat. Şi cînd pleacă cu toţii la cîmp, mai vin şi găinile, să scurme-n gunoi şi porcii grohăie în spatele casei, cîinii vin şi ei să mă vază şi vrăbiile dau buzna în tindă, soarele mă mai priveşte şi el cu un ochi înainte de asfinţit, ba cîte-un ştrengar mai aruncă cu vreo piatră, şi uite-aşa trece ziua făr'

să bagi de seamă ! Ei, şi pe urmă mai e şi noaptea — ...vin şi noaptea destui să mă vază...

— Cine ? Cine ? făcu el, uitîndu-se de aproape în ochii ei deschişi, orbi parcă.

— D-apoi cum, cine ? Ai mei ! Āi ce s-au dus de mult pe lumea cealaltă, neamuri, cunoscuţi. Zău dacă te mint, domnişorule, vin de pe lumea ailaltă la mine, să mă vază... Odată — şuşoti ea cu un surîs plin de o fericire de negrăit — odată a venit chiar Sfînta Fecioară şi mi-a zis pe şoptite : „Şezi binişor, Jagata, nu te ridica din pat — Domnul nostru Isus Hristos are să te răsplătească..." Era chiar Maica Domnului de la Czenstochowa, zău, am cunoscut-o pe loc... avea coroniţă pe cap şi avea pe ea o mantie... strălucea toată — numai aur şi nestemate. M-a mîngîiat pe creştet şi mi-a zis : „Nu te teme, sărmano, la curtea cerească tu vei fi cea mai de frunte gospodină, cucoană vei fi..."

Aşa vorbea bătrîna, ca o pasăre pirotind de somn, iar Jasio, aplecat deasupra ei, o asculta, cufundîndu-şi în ea privirea ca într-un hău nebănuit, unde ceva tainic murmură, bolboroseşte, sclipind, şi unde nu se ştie ce se petrece — lucruri pe care mintea omenească nu le poate pricepe. O spaimă puse stăpînire pe el, dar nu izbutea să se smulgă de lîngă această rămăşiţă omenească, de lîngă acest fir de iarbă mistuit, care, tremurînd ca o rază pierdută în beznă, visa de pe acum la zilele vieţii de apoi. Întîia oară în viaţa lui vedea atît de aproape ce soartă crudă îl pîndeşte pe om, şi groaza-l cuprinse. Inima i se strîngea de durere, ochii îi înotau în lacrimi, mila îl făcu să se aplece la pămînt şi o rugă fierbinte îi scăpă de pe buzele tremurătoare.

Trezindu-se, bătrîna îşi înălţă capul şi spuse fermecată :

— Înger preasfînt ! Părinţelul meu cel bun !

După aceea el stătu multă vreme rezemat de un perete, încălzindu-se la soare şi desfătîndu-şi ochii cu frumuseţea senină a zilei, cu viaţa ce clocotea în jur.

Ce putea să însemne, înaintea tuturor acestor minunăţii, un biet suflet omenesc care gemea în ghearele morţii ?

Soarele scînteia într-una, grîiele foşneau, nori albi pluteau în slăvi, copiii se jucau pe drumuri, livezile îşi arătau merele lor rumene, la fierărie baroasele băteau, de răsuna tot satul, unul îşi dregea căruţa, altul îşi ascuţea coasa, s-o aibă gata de cosit, şi mirosea a pîine scoasă din cuptor, cumetrele flecăreau, rufe întinse pe garduri se uscau la soare şi oamenii mişunau pe ogoare, ogrăzile, şi ele, forfoteau, ca-n fiece zi, de cînd e lumea lume : muşuroiul omenesc roia fără încetare, fără a se întreba cine va sări, cel dintîi, în prăpastia nimicniciei.

Dar, la drept vorbind, ce rost avea să se amărască astfel ?

Îşi alungă la iuţeală tristeţea ce-l năpădise şi plecă în sat.

Se opri un timp lîngă Mateusz, care lucra la casa lui Stacho — nu mai era mult pînă s-o isprăvească ; se opri şi în dreptul Ploszkowei, care albea pînza pe malul iazului ; trecu şi pe la Jozia, care nu se înzdrăvenise şi zăcea în pat ; ascultă văicărelile primăriţei, dădu şi pe la fierărie, unde fierarul călea seceri, coase, şi pe la grădini, unde munceau mai mult fete şi femei, şi toţi se bucurau văzîndu-l ; îl primeau prietenoşi, uitîndu-se la el cu mîndrie — doar aici, în satul lor, se născuse, şi asta era ca şi cum ar fi fost neam cu fieştecare.

Abia la urmă de tot trecu şi pe la Dominikowa ; bătrîna şedea înaintea casei şi torcea lînă, ceea ce îl uimi, văzînd că era legată la ochi.

— Pipăi cu deştele şi-aşa ştiu cum e firul, de-i gros ori subţire, îl lămuri ea, şi, încîntată de vizita lui, o strigă pe Jagusia, care trebăluia undeva prin ogradă.

Ea veni îndată, cam dezbrăcată, numai în cămaşă şi bondiţă ; văzîndu-l pe Jasio, îşi acoperi pieptul cu mîinile şi, roşie ca vişina, fugi în casă.

— Jagus, adu niţel lapte, poate domnului Jasio i-o fi sete.

Ea veni îndată cu un urcior plin şi cu o cană ; îşi pusese o basma pe cap, dar era tot atît de ruşinată, şi cînd dădu să-i toarne lapte, mîinile îi tremurau ; ba pălea, ba se înroşea şi nu îndrăznea să-şi ridice ochii spre el.

Cît stătu Jasio la ei, nu scoase un cuvînt ; abia cînd el plecă, îl însoţi pînă în drum, privind în urmă-i pînă se făcu nevăzut. Ceva o îmboldea să alerge după el, o dorinţă atît de puternică, încît spre a nu cădea în ispită, fugi în livadă, se apucă cu amîndouă mîinile de un pom şi, lipindu-se strîns de trunchi, rămase fără suflare, fără simţire, învăluită ca într-o mantie de crengile grele de mere ; stătea în picioare, cu pleoapele închise, cu un surîs rătăcit în colţul gurii, plină de fericire şi de spaimă, străbătută de un fior dulce, cu lacrimi de fericire în ochi, ca în noaptea aceea de primăvară, cînd îl privise pe geam.

Dar şi pe Jasio parcă-l trăgea ceva spre ea, fiindcă mereu se ducea pe la ei pe-acasă, fără a o face cu tot dinadinsul ; stătea o clipă numai şi pleca ciudat de voios. De altminteri, zi de zi o vedea la biserică ; ea şedea îngenuncheată cît ţinea slujba, adîncită în rugăciune, dusă pe altă lume şi el o privea înduioşat, iar odată chiar le povesti alor săi ce credincioasă e Jagusia.

Maică-sa se mulţumi să dea din umeri.

— Păi şi are de ce să-şi ceară iertare în faţa lui Dumnezeu, crede-mă...

Curat la suflet cum era, ca o floare albă, neprihănită, Jasio nu pricepu unde bătea maică-sa ; şi cum ea venea de obicei pe la ei, cum toţi cei din casă o îndrăgeau şi cum el o vedea atît de evlavioasă, nu-i trecu prin minte nici o bănuială ; se mira doar că de cînd venise el nu mai dăduse pe la ei niciodată.

— Am trimis chiar acum după ea să vie să-mi ajute la călcat, răspunse maică-sa.

Şi Jagusia sosi numaidecît, atît de gătită, că Jasio căscă ochii la ea, mirat.

— Ce-i cu tine ? Te duci la vreo nuntă ?

— Ţi-a trimis careva peţitori ? sări una din fete.

— Să îndrăznească vreunul ! Îl dau pe uşă afară de nu se vede ! rîse ea, roşind ca un trandafir, în văzul tuturor.

Bătrîna o puse îndată să calce rufăria ; fetiţele dascălului, împreună cu Jasio, se luară după ea şi se încinse o joacă şi o veselie şi-un rîs din te miri ce — încît dăscăliţa tăbărî cu gura pe ei :

— Ci mai tăceţi odată, coţofenelor ! Jasio, ai face bine să te duci în grădină, nu se cuvine să stai aici şi să pălăvrăgeşti.

Vrînd, nevrînd, el îşi luă cartea şi se duse, ca de obicei, pe cîmp, undeva, departe de sat ; se aşează la marginea unui lan, sub nişte peri pădureţi, lîngă movilele de hotar, cu ochii într-o carte, sau poate că doar adîncit în visare.

Dar Jagusia cunoştea de-acum bine însingurările lui, ştia unde să-l caute cu ochii arzînd de dorinţă, pe unde să-l urmeze, măcar în gînd, în gîndul ei îmbucurat ; i se rotea în jur ca un fluture beat de lumină, şi nu putea să nu se învîrtă astfel, căci ceva de nebiruit o împingea spre el, ceva căruia nu i se putea împotrivi, încît, ameţită, se lăsa pradă acestei puteri dulci, se lăsa în voia ei, ca a unor ape spumegate ce o purta spre nu ştiu ce lumi de vis şi de fericire, dîndu-se toată, neştiind la ce ţărm o vor scoate ele şi nici către ce soartă.

Şi fie că se culca tîrziu de tot, ori se scula dimineaţa cu noaptea în cap, acelaşi cîntec o umplea :

— Am să-l văd iar ! am să-l văd !

Şi uneori, cînd sta îngenuncheată înaintea altarului, şi părintele slujea şi orga scotea sunetele ei pătrunzătoare, iar fumul de tămîie se răspîndea gros în aer, în murmurul fierbinte al rugilor, în aceste clipe, cînd se uita cu ochi pierduţi la Jasio, chipeş, mlădiu, înveşmîntat în alb, stînd cu mîinile împreunate muiate în fum, în culorile aruncate de vitralii, i se părea un arhanghel viu pogorît din icoane, şi care se îndreaptă spre ea cu un zîmbet dulce... venind, venind... Raiul se deschidea atunci în sufletul ei, cădea cu faţa în ţărînă, lipindu-şi bu-

zele de locul pe unde trecea el, şi, cuprinsă de extaz, cînta cu toată puterea fericirii omeneşti :

— Sfînt ! Sfînt ! Sfînt !

Iar adesea, cînd slujba se isprăvea şi lumea se împrăştia şi nu mai rămînea decît Jambrozy care făcea să sune cheile în biserica pustie, ea tot îngenuncheată şedea, cu ochii aţintiţi spre locul gol unde stătuse Jasio, prăbuşită în liniştea unei sfinte beţii, într-o fericire încărcată de dureri, cu lacrimi curgîndu-i în neştire din ochi, ca boabele mari, grele, curate, ale unui şirag de mărgăritare.

Sărbători nesfîrşite erau zilele ei acum, o slujbă neîntreruptă se desfăşura în ea, înălţătoare, şi, cînd privea cîmpia, sufletul îi cînta laolaltă cu foşnetul spicelor coapte, cu ţarinele arse, cu livezile povîrnite de povara roadelor, cu pădurile din depărtări, cu norii călători, cu preasfînta cuminecătură a soarelui, înălţat peste lume — cînta un singur şi acelaşi imn de mulţumire şi de bucurie, suind la cer :

— Sfînt ! Sfînt ! Sfînt !

Ah ! Ce frumoasă-i lumea, cînd o priveşti cu ochi de îndrăgostit !

Şi ce puternică este făptura omenească în acest sfînt ceas ! S-ar lupta şi cu Dumnezeu, ar ţine piept morţii şi chiar ursitei i s-ar pune de-a curmezişul. Nuntire neîntreruptă-i viaţa ei şi cea de pe urmă făptură dintre făpturi, soră îi este ! Ar îngenunchea înaintea fiecărui răsărit, ar binecuvînta fiece noapte, oriunde, în orice loc, s-ar dărui întreagă semenilor săi, veşnic bogată fiind, veşnic sporindu-i puterea, dragostea şi frumuseţea minunată a zilelor.

Sufletul i se înalţă spre alte lumi, priveşte de aproape stelele, ţintind cu îndrăzneală la cer, făurindu-şi un vis de veşnică fericire, fiindcă nici margini nu-s, nici stavili în calea puterii şi iubirii sale.

Aşa era şi Jagusia în acest ceas al dragostei ce o stăpînea.

Zilele treceau, lumea se pregătea cu sîrg de seceriş, iar ea trudea, cîntînd ca o ciocîrlie, neostenită, bucuroasă şi veselă, înflorită ca un trandafir, mlădie ca nalba, frumoasă ca o floare din grădina

lui Dumnezeu. Era atît de ispititoare, atîta farmec avea, cu ochii ei strălucitori, cu nesfîrşitul ei surîs, încît pînă şi bătrînii o urmăreau cu privirile ; cît despre flăcăi, începuseră iar să-i dea tîrcoale, să treacă prin faţa casei ei suspinînd. Dar ea îi repezea pe toţi.

— Să prinzi rădăcini acolo, să-mi stai într-un picior, ca un cocostîrc — n-ai să te alegi cu nimic — îi bruftuia.

— Îşi bate joc de toţi, se ţine mîndră ca o boieroaică ! i se plîngeau ei lui Mateusz, care şi el ofta amărît, căci singura lui alinare era să mai stea uneori seara de vorbă cu Dominikowa, să-i arunce ochiade Jagusiei care trebăluia prin casă şi s-o audă cîntînd. O privea şi o asculta cu înflăcărare şi pleca mai mohorît şi tot mai des se ducea la crîşmă. În cele din urmă începu să se certe cu ai casei. Bineînţeles, toate se spărgeau în capul Tereskăi şi biata femeie plesnea de necaz. Într-o zi, întîlnindu-se cu Jagusia, îi întoarse spatele şi scuipă.

Dar Jagusia, cu privirile pierdute undeva înaintea ei, trecu fără s-o vadă măcar.

Înfuriată, Tereska se întoarse spre fetele care spălau rufe pe malul iazului.

— Aţi văzut ce fudulă se ţine ? Trece pe lîngă tine şi nici nu te ia în seamă.

— Şi ce gătită-i, parcă s-ar duce la iarmaroc !

— Păi dacă toată ziulica stă la oglindă şi se piaptănă...

— Şi mereu îşi cumpără panglici, zorzoane ! sporovăiau ele cu ură, căci iarăşi, de la un timp, cum se arăta în sat, ochii cumetrelor o urmăreau peste tot, ascuţite ca nişte gheare veninoase ca vipera. La cel mai mic prilej, o ponegreau, şi o judecau, zicînd că ce făcea ea era un păcat, că de, nu puteau să-i ierte că umbla mai dichisită decît oricare, că era mai frumoasă decît toate, nemaipunînd la socoteală nazurile pe care le făcea cu flăcăii.

— Se bagă moţ, înainte — nu mai poţi s-o vezi în ochi !

— Şi se găteşte ca o boieroaică. De unde o fi avînd atîţia bani ?

— Da' primarul ce paşte ?...

— Cică nici Antek nu se zgîrceşte — îşi şuşoteau la ureche cumetrele adunate acasă la Ploszkowa.

— Ehei, lui Antek nu-i mai arde de ea nici atîtica. Altul îi trage acu clopotele, spuse Jagustynka cu atîta înţeles, că începură să se roage pe toţi sfinţii de ea să le spuie cine este, dar bătrîna nu suflă un cuvinţel, mulţumindu-se doar să adaoge la sfîrşit :

— Eu nu umblu cu vorbe. Aveţi ochi, vedeţi şi voi.

Într-adevăr, din clipa aceea, o sută de perechi de ochi se înverşunară şi mai mult s-o pîndească pe Jagusia, urmărind-o pas cu pas, ca ogarii un iepure.

Deşi Jagusia se lovea pas cu pas de aceste priviri iscoditoare, habar n-avea. La urma urmei, ce-i păsa ei, dacă putea să-l vadă pe Jasio oricînd, să se cufunde, să se înece în ochii lui, pînă la nefiinţă.

Acum se ducea la dăscăliţă aproape zi de zi, totdeauna cînd Jasio era acasă ; de multe ori, cînd el stătea lîngă ea şi îi simţea privirea aţintită asupra ei, o apuca ameţeala, flăcări îi mistuiau trupul, picioarele îi tremurau, iar inima îi bătea în piept ca un ciocan. Odată, în timp ce el le învăţa pe surorile lui în odaia de alături, îşi oprise suflarea, să-i audă mai bine glasul, glasul lui dulce ca al unui clopoţel, cînd dăscăliţa, văzînd-o, o întrebă :

— Ce tot tragi aşa cu urechea ?

— Domnul Jasio spune nişte lucruri aşa de înţelepte, că nu pricep nimic !

— Şi ai vrea să le pricepi ? făcu ea rîzînd cu îngăduinţă. Doamne, de-ai şti la ce şcoli învaţă el ! se făIea ea, şi începu să-i tot povestească despre băiatul ei ; o îndrăgea pe tînăra femeie şi o poftea la ea, bucuroasă, cu atît mai mult cu cît Jagusia o ajuta sprintenă la orice treabă şi niciodată nu venea la ei cu mîna goală — ba le aducea pere, ba

fragi, ba uneori chiar și cîte o bucată de unt proaspăt.

Jagusia asculta întotdeauna cu lăcomie laudele acestea și cum pleca Jasio, se întorcea și ea la iuțeală acasă ; tare-i mai plăcea să-l privească de departe și, adesea, pitită într-un lan, ori pe după cîte un copac, se uita lung la el, cu atîta duioșie, că o podidea plînsul.

Dar ce-i plăcea ei mai mult erau nopțile scurte, senine, fierbinți, cînd, numai ce ațipea maică-sa, ea își scotea așternutul în livadă și, culcată cu fața în sus, țintuia cu privirea cerul ce licărea printre crengi, lăsîndu-se să lunece într-un abis de dulci visări. Boarea caldă a nopții îi dezmierda obrajii, stelele se uitau în ochii ei larg deschiși ; zvonurile nopții, încărcate de miresme, zvonuri pline de căldură, de o neliniștită desfătare, murmurul înăbușit al frunzelor, bolboroseala adormită a făpturilor, ceva ca niște suspine gîtuite, sughițuri, ceva ca niște țipete venind de undeva, de sub pămînt, rîsete mărunte, chicoteli speriate și toată această muzică stranie se revărsa în ea, umplînd-o de înfrigurare, toate aceste sunete îi tăiau răsuflarea, o făceau să se cutremure toată de fiori, și se tăvălea prin iarba înrourată, prăbușindu-se în ea, ca un fruct copt... și rămînea întinsă acolo, ca amorțită, năpădită de o sfîntă și roditoare putere, de seva zămislirii, ca seva cîmpiei dogorîtă de soare, ca seva ramurilor grele de rod, ca spicele pîrguite, așteptînd fierul secerii, ca păsările, ca vijeliile, ca tot ce-și așteaptă împlinirea sorții, oricare ar fi ea, cu aceeași nepotolită dorință.

Așa își petrecea ea nopțile scurte, senine, fierbinți ; și zilele arzătoare ale lui iulie treceau și ele așa, ca un vis dulce din care ai vrea să nu te mai trezești niciodată.

Un vis era viața ei, un vis în care nu mai știi ce-i zi și ce-i noapte...

Dominikowa simțea că se petrecea ceva ciudat cu fiică-sa, dar nu-și dădea seama ce ; se bucura

doar văzînd-o cuprinsă deodată de atîta înflăcărată credinţă.

— Îţi spui eu, Jagus, cine crede şi se roagă lui Dumnezeu, pe acela Dumnezeu îl ajută, îi zicea ea cu bunătate.

Iar Jagusia asculta şi zîmbea, pradă unei fericiri mute, unei umile aşteptări.

Şi într-o zi, cînd nici nu se gîndea, se întîlni cu Jasio. Stătea lîngă movila de hotar, în mînă cu o carte. Nu mai avu cînd să se ascundă şi se opri înaintea lui, în picioare, cu obrazul văpăi, tare ruşinată.

— Ce cauţi pe aici ?

Ea bolborosi ceva speriată, de teamă să nu se dea pe faţă.

— Şezi, văd că eşti ostenită !

Ea şovăia, neştiind ce să facă ; dar el o trase de mînă, şi ea se lăsă să cadă alături, ascunzîndu-şi repede sub fustă picioarele goale.

Dar şi Jasio se fîstîcise şi se uita în jur, zăpăcit. Cîmpia era pustie, acoperişurile caselor, livezile satului, răsăreau din grîne, ca nişte insule depărtate, iar vîntul bătea uşor peste lanuri, clătinîndu-le, şi mirosea a cimbrişor încins, a secară, apoi pe deasupra lor trecu fîlfîind o pasăre.

— Ce cald e azi ! zise el, ca să zică ceva.

— Şi ieri a fost un zăduf !... O bucurie amestecată cu frică îi strîngea gîtlejul — abia mai putea vorbi.

— Mîine-poimîine începe secerişul.

— Sigur... da... încuviinţă ea, îndreptîndu-şi asupra lui privirile grele.

El surîse şi se sili să ia totul uşor, aproape în şagă.

— Te faci din zi în zi mai frumoasă, Jagusia...

— Şi ce folos că-s frumoasă ? răspunse ea roşie ca para focului şi ochii, întunecaţi, îi scăpărară deodată, şi un zîmbet voios făcu să-i tremure tainic buzele.

— Aşadar, e adevărat că nu vrei să te măriţi ?

— Nici nu mă gîndesc ! Ce, mi-e rău singură ?

— Şi nu-ţi place nimeni ? — Era din ce în ce mai îndrăzneţ.

— Nimeni, adică... nu ştiu... — scutură ea din cap, privindu-l galeşă. El se aplecă şi se uită adînc în prăpăstiile azurii ale ochilor ei ; şi în ochii aceştia era o rugă, cea mai profundă şi mai dulce dintre rugi, un ţipăt fierbinte al inimii, ţîşnind ca-naintea sfintelor daruri. Sufletul fremăta în ea ca scînteierile soarelui peste ponoare, ca pasărea ce cîntă şi zboară sus, sus de tot, deasupra gliei.

El se dete înapoi, cuprins de o ciudată nelinişte, se frecă la ochi şi se ridică.

— Trebuie să mă duc acasă ! Dădu din cap în semn de rămas bun şi o luă spre sat, păşind pe hatul cel mare, cu nasul în carte, ori lăsînd să-i rătăcească privirile încoace şi-ncolo. După cîtva timp însă întoarse capul şi se opri.

Jagusia se ţinea după el, la cîţiva paşi...

— Şi mie îmi vine mai aproape pe-aici, îl lămuri ea, încurcată.

— Atunci, să mergem împreună, mormăi el. Nu părea prea bucuros de tovărăşia ei, şi aţintindu-şi ochii în carte, porni agale, citind cu jumătate de glas.

— Ce scrie-acolo ? întrebă ea cu sfială, privind paginile.

— Dacă vrei, pot să-ţi citesc puţin.

Şi cum nu departe de ei, la marginea lanului, se afla un copac stufos, el se aşeză la umbră şi începu să citească. Jagusia se ghemui în faţa lui şi, cu bărbia sprijinită în pumni, asculta cu nesaţ, fără să-l piardă din ochi o clipă.

— Îţi place ? întrebă el după o vreme, înălţîndu-şi capul.

Ea roşi, îşi feri ochii şi bîigui fîstîcită :

— Ştiu şi eu ?... E o carte cu împăraţi ?

El se strîmbă numai şi ceti mai departe, de astă dată mai încet, mai rar, cuvînt cu cuvînt : era vorba în cartea aceea de cîmpii şi de grîne, de un palat

împrejmuit de mesteceni, şi parcă şi de un fecior de boier care se întorcea acasă şi de o domnişoară de la curte, care se juca cu nişte copii în grădină... Şi totul în stihuri, ca în psalmii bisericeşti, ca şi cum ar fi fost rostite de sus, din amvon, de-i venea să suspine, să-şi facă cruce şi să plîngă, atît de mult îi mergea la inimă.

Dar în locul acela adăpostit, sub copacul stufos, era groaznic de cald. În jur secara creştea deasă ca un zid, smălţată de albăstrele, de moţul curcanului şi de rochiţa rîndunicii. Nici un vînticel nu adia. În liniştea asta apăsătoare se auzea doar fîsîitul spicelor aplecate ; din cînd în cînd vrăbiile ciripeau printre ramuri, o albină trecea în zbor zumzăind, iar glasul lui Jasio răsuna, încărcat de o neînchipuită duioşie ; şi, cu toate că Jagusia se uita la el ca la o icoană şi nu pierdea nici un cuvînt, îşi legăna mereu capul, moleşită de căldură, îmbiată de somn, încît abia mai putea să se ţină trează.

Noroc că el se opri din citit şi o privi adînc în ochi.

— Nu-i aşa că-i frumos ?

— O, da, e aşa de frumos... parcă aş fi la biserică.

Ochii îi scînteiară şi obrajii i se rumeniră cînd el începu să-i istorisească şi-i mai citi o dată rîndurile unde era vorba de cîmpii şi păduri ; ea însă îl opri :

— Bine, dar şi un copil ştie că în păduri cresc copaci, gîrla are apă şi pe cîmp se seamănă ! Atunci ce rost mai are să scrie toate astea ?...

Jasio mai că se dădu înapoi de uimire.

— Mie îmi plac numai poveştile cu împăraţi, cu zmei şi cu zîne ; cînd le asculţi te trec fiori şi parcă ţi-ar turna în sîni tăciuni aprinşi. Cînd Rocho ne spunea poveşti din astea, aş fi fost în stare să-l ascult zi şi noapte. Dumneata ai cărţi cu zmei şi împăraţi ?

— Dar cine citeşte asemenea nerozii ? exclamă el cu dispreţ şi profund indignat.

— Nerozii ? Dar Rocho ne citeşte poveşti de-astea din cărţi, din cărţi cu slove...

— Prostii şi minciuni !

— Cum, numai ca să ne mintă au scris toate minunăţiile acelea ?...

— Sigur, astea-s basme, născociri !

— Şi cum, pe lume nu-s nici iele, nici zmei ? întrebă ea din ce în ce mai dezamăgită ?

— Nu-i nimic adevărat, ţi-o spun eu ! răspunse el sîcîit.

— Atunci nu-i adevărat nici că Domnul nostru Isus Hristos umblă pe pămînt cu sfîntul Petru şi că ?...

El n-avu cînd să răspundă ; tocmai atunci Kozlowa răsări ca din pămînt şi se opri în faţa lor, privindu-i răutăcioasă.

— Domnul Jasio e căutat în tot satul ! zise ea mieroasă.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Au venit la parohie trei căruţe cu jandarmi.

Neliniştit, sări drept în picioare şi o rupse la goană.

Jagusia o luă şi ea spre sat, cu inima cît un purice.

— V-oi fi tulburat din rugăciune, aşa-i? şopti Kozlowa, păşind alături de ea.

— Rugăciune ? Da' de unde ! Mi-a cetit nişte poveşti...

— O fi... Şi eu care credeam alta... M-a trimis după el dăscăliţa, să-l caut... fugi încolo, fugi încoace — nu-l văz nicăierea... Şi atunci ce-mi vine mie să mă uit sub păru' ăsta... mă uit... şi cînd colo, văz două turturele... stau una lîngă alta şi gînguresc.... Sigur, loc mai nimerit ca ăsta nu găseşti... nu te vede nimenea... sigur...

— Uscaţi-s-ar în gură limba aia a ta otrăvită ! izbucni ea, repezindu-se înainte.

— Acu are cin' să-ţi ierte păcatele ! ţipă în urma ei Kozlowa batjocoritoare.

X

Cum intră în sat, Jagusia îşi dădu numaidecît seama că nu era a bine ; cîinii lătrau prin ogrăzi mai tare ca de obicei, copiii se ascundeau prin livezi, pîndind pe după pomi, pe după garduri, oamenii se şi întorceau de la cîmp, deşi soarele ardea încă sus, în altă parte nişte cumetre şuşoteau între ele, strînse la sfat, şi pe toate chipurile se citea o mare nelinişte, toţi se uitau cu teamă în jur, aşteptînd ceva.

— Ce se întîmplă ? o întrebă ea pe fata Balcerkowei, care pîndea pe după colţul casei.

— Nu ştiu, dar mi se pare că o mulţime de soldaţi vin dinspre pădure !

— Isuse Hristoase, Maică Precistă ! Soldaţi ! Picioarele i se muiară deodată de frică.

— Unul din băieţii lui Klomb, ăl mai mic, zicea că vin, că i-a văzut cineva la Wola, adăugă fata lui Pryczek, care gonea nu ştiu unde.

Jagusia iuţi paşii şi ajunse acasă foarte speriată ; maică-sa şedea în prag şi torcea, iar lîngă ea cîteva femei vorbeau, aţîţate :

— I-am văzut, cum mă vedeţi şi vă văd ; şedeau în ceardac, iar ofiţerii intraseră la sfinţia-sa...

— L-au trimis pe Michal, argatul organistului, să-l caute pe primar !

— Pe primar ? Dumnezeule, să ştiţi că-i lată ! Ho, ho ! să vezi ce tărăboi o să iasă !...

— Poate or fi venit numai aşa, să strîngă dările !

— Să vie ei atîţia ? Nu, la mijloc trebuie să fie altceva.

— De bună seamă, dar n-o să iasă nimic bun... să vedeţi : ţineţi bine minte ce vă spui eu !

— Să vă spui eu de ce au venit, le vesti Jagustynka, alăturîndu-li-se.

Se strînseră roată în jurul ei şi îşi întinseră gîturile ca nişte gîşte, lacome să afle noutatea.

— Au venit să vă ia pe toate la oaste! chicoti bătrîna, dar nici una n-avea chef de glume. Dominikowa îi zise înţepată:

— Ţie numai la prostii ţi-e gîndul!

— Faceţi din ţînţar armăsar! Dîrdîiţi de frică de o să vă pierdeţi dinţii din gură. Abia aşteptaţi să se-ntîmple ceva, să căscaţi ochii ca la panoramă. Au venit jandarmi! Ei şi, mare brînză!

Ploszkowa îşi tîrî burta ei cît o butie pînă în uliţă şi începu a povesti cum ea, văzînd trăsurile, mirosise ceva, şi cum după aia...

— Tăceţi! Uite-l pe Grzela! Dă fuga cu primarul la parohie!

Îşi îndreptară privirile de cealaltă parte a eleşteului urmărindu-i pe cei doi.

— Vedeţi, l-au chemat şi pe Grzela!

Dar se înşelau; Grzela îl lăsă pe fratele său s-o ia înainte, iar el se opri lîngă trăsurile care aşteptau în faţa parohiei. Îi întrebă ceva pe vizitii, se roti pe lîngă jandarmii care stăteau în ceardac, apoi alergă într-un suflet la Mateusz care lucra la casa lui Stacho. Mateusz şedea călare pe o grindă, sus, pe acoperiş, cioplind-o ca să aşeze căpriorii.

— N-au plecat încă? întrebă el, fără să se oprească din lucru.

— Nu, şi partea a mai proastă e că nimeni nu ştie pentru ce au venit!

— Trebuie să se-ascunză ceva aicea! bîigui Bylica.

— Or fi venit din pricina adunării ăleia! Pretorul ne-a ameninţat şi jandarmii or fi întrebat încoace şi-ncolo şi-or fi aflat cine aţîţă lumea la răscoală! zise Mateusz sărind jos.

— Atunci m-or fi căutînd şi pe mine! murmură Grzela, uitîndu-se în jur speriat; pălise şi răsuflarea i se îngreuiase.

— Eu cred că mai degrabă au venit după Rocho! îşi dădu cu părerea Stacho.

— Să știi că așa e, au și întrebat de el ! Și mie care nici nu mi-a dat prin cap ! Răsuflă ușurat, dar adăugă cu mîhnire, foarte îngrijorat de soarta lui Rocho :

— Sigur, dacă au venit să ridice pe cineva — după Rocho umblă...

— Da' ce, o să-i lăsăm noi să-l ridice ? Pe el, care ni-i ca un tată ! strigă Mateusz.

— Ce să-i faci ? Poți să te pui cu ei ? nu poți, nici vorbă...

— Ar trebui să s-ascunză undeva, să-i dăm de veste, da... strecură cu sfială Stacho.

— Cum o fi, eu mă duc să-l previn ! strigă Grzela și se aruncă într-un lan, îndreptîndu-se prin livezi spre locuința lui Boryna.

Antek stătea în ceardac și ascuțea secerile pe o nicovală. Neliniștit, lăsă lucrul deoparte, auzind despre ce-i vorba.

— Abia a sosit ! Rocho, vină-ncoace ! strigă el.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă bătrînul, scoțînd capul pe fereastră, și înainte de a-i putea răspunde, se pomeniră cu Michal, argatul organistului, care intră la el gîfîind :

— Moș Antoane, vin jandarmii ! Au și ajuns pe malul eleșteului...

— Pe mine mă caută ! gemu Rocho, lăsîndu-și cu tristețe capul în jos.

— Dumnezeule ! țipă Anna din prag și se puse pe plîns.

— Tăcere ! Trebuie să facem ceva ! șopti Antek, pornit pe chibzuială.

— Am să adun tot satul și n-o să te lăsăm, Rocho ! se înfurie Michal, rupînd o ramură groasă și rotindu-și în cap ochii amenințători.

— Lasă prostiile ! Rocho, ia-o prin secară, pe după stoguri, repede ! Stai acolo pitit în brazdă pînă te-om chema noi ! Da' mai iute, să nu te ia de aici ca din oală...

Rocho se mai învîrti prin casă, îi dădu niște hîrțoage Joziei, care zăcea încă în pat, șoptindu-i :

— Ascunde-le sub tine, să nu le dai !

Şi aşa cum se afla, fără pălărie şi surtuc, se năpusti în livadă şi pieri ca o piatră în apă ; doar undeva, îndărătul stogurilor, se vedea secara mişcîndu-se.

— Du-te, Grzela ! Anna, tu vezi-ţi de treabă ! Fugi, Michal, şi gura ! porunci Antek, apucîndu-se iar de treabă. Ascuţea secera pe îndelete, liniştit, ca mai înainte, atîta doar că din cînd în cînd ridica tăişul în lumină, trăgînd în jur cu coada ochiului, căci hămăitul cîinilor se apropia şi nu peste mult se auziră tropăituri, zăngănit de săbii şi vorbă soldăţească...

Inima îi zvîcnea, mîinile îi tremurau, dar ascuţea mai departe secerile, cu aceeaşi mişcare socotită, şi nu-şi ridică privirea decît în clipa în care jandarmii înţepeniră înaintea lui.

— Rocho-i acasă ? întrebă primarul pierit.

Antek se uită la ei şi răspunse senin :

— O fi prin sat, nu l-am văzut de azi dimineaţă.

— Deschide ! porunci aspru un sergent.

— Păi e deschis ! făcu Antek, sculîndu-se de pe banca pe care şedea.

Un slujbaş intră în casă, împreună cu mai mulţi jandarmi, pe cînd alţii se împrăştiau, să ţină sub supraveghere grădina şi ograda.

În uliţă se şi adunase ca la jumătate de sat ; priveau tăcuţi cum jandarmii răscoleau casa, ca pe-o căpiţă de fîn. Antek trebui să le arate totul, să le deschidă toate uşile, în timp ce Anna stătea lîngă fereastră, cu pruncul la sîn.

Bineînţeles că toate cercetările lor fură zadarnice, dar scotociră pretutindeni, prin toate colţişoarele, ba unul se uită chiar şi sub pat.

— Păi da, că stă acolo popîndău şi v-aşteaptă pe voi ! mormăi Anna.

Văzînd pe masă nişte cărţi peste care se afla un crucifix, sergentul se repezi la ele ca o pisică sălbatică şi începu să le răsfoiască înfrigurat.

— De un-le-aveţi ?

— Le-o fi pus acolo Rocho şi-au rămas cum le-a rînduit el !

— Boryna nu ştie carte ! îl lămuri primarul.

— Care din voi ştie carte ?

— Nimeni ! Am avut şi noi o şcoală că nu putem să citim nici măcar cărţile de rugăciuni ! răspunse Antek.

Sergentul dădu cărţuliile altuia şi trecu în partea cealaltă a casei.

— Ce-i cu fata asta ? E bolnavă ? întrebă el, dînd să se apropie de Jozka.

— Zace, săraca, de vărsat — uite acu e săptămîna !

Slujbaşul bătu iute în retragere şi ieşi în tindă.

— Aici, în odaia asta locuia ? îl întrebă el pe primar.

— Şi aici şi în altă parte, un' se nimerea, nu ştiţi cum îs cerşetorii ăştia ?...

Se uitară prin toate ungherele, scotociră chiar pe după icoane ; Jozka îi urmărea cu ochii arzători şi atît de speriată, încît în clipa în care un jandarm se apropie de ea, ţipă ca o nebună :

— Ăţi fi crezînd că-l ţin ascuns aici sub mine, hai ? Na, căutaţi !...

Cînd isprăviră, Antek înaintă spre sergent şi, făcînd o plecăciune adîncă, întrebă umil :

— Să-mi fie cu iertare, Rocho a furat ceva ?

Sergentul îl privi ţintă în ochi şi zise răspicat :

— Dacă aflăm că-l ascunzi, ai să înfunzi şi tu puşcăria, ca el, auzi ?

— Aud, cum să n-aud, sigur c-aud, dar nu pricep despre ce-i vorba, spuse el încurcat, scărpinîndu-se în creştet ; sergentul îl fulgeră cu o privire şi plecă în sat.

Mai umblară şi pe la alte case, iscodind încoace şi încolo, zăbovind şi întrebînd pe oricine întîlneau în cale, astfel încît soarele asfinţise şi drumurile se umpluseră de vitele ce se întorceau de la păscut, cînd plecară cu toţii, cu coada între picioare.

Satul răsuflă uşurat şi pe dată se porni o pălăvrăgeală nesfîrşită — cum căutaseră jandarmii la Klomb, şi cum, cu totul altfel, la Grzela, şi cum se duseseră şi la Mateusz şi fiecare văzuse cel mai

bine decît toţi şi-i fusese cel mai puţin frică şi-i dusese de nas pe jandarmi, dîndu-le cel mai mult de furcă.

Rămînînd singur cu Anna, Antek spuse încet:

— Stăm prost, nu putem să-l mai ţinem la noi pe Rocho.

— Ce, vrei să-l goneşti? Un om atît de sfînt ca el, care ne-a făcut numai bine!

— Lua-l-ar naiba! înjură el, încolţit. Noroc că tocmai atunci veniră la el Grzela cu Mateusz şi, ca să ia o hotărîre sigură, se închiseră în hambar, fiindcă în casă mereu venea lume, să întrebe ce se mai întîmplase...

Se întunecase de-a binelea, Anna mulsese vacile şi Pietrek se întorsese de la pădure, cînd tustrei ieşiră din hambar, Antek se apucă numaidecît să pregătească brişca, în vreme ce Grzela şi Mateusz începură să-l caute pe Rocho din casă în casă, spre a amăgi lumea.

Şi toţi se mirau, ar fi pus mîna în foc că Rocho se ascunsese undeva la Boryna.

— A plecat îndată după prînz şi nu mai ştie nimeni de el! răspîndiră peste tot ştirea prietenii bătrînului.

— Are noroc! De mult l-ar fi pus în fiare!

Şi vestea se întinse cît ai clipi — aşa cum şi voiau de altminteri — că de pe la prînz Rocho o ştersese din sat.

— A mirosit şi şi-a luat tălpăşiţa! se bucurau oamenii.

— Numai de nu s-ar mai întoarce! N-are ce căuta aici! spuse bătrînul Ploszka.

— Ce, n-ai loc de el? Ce rău ţi-a făcut? mîrîi Mateusz.

— Pe legea mea, nu el ne-a băgat în bucluc? Nu el v-a îndemnat la răscoală? Din pricina lui suferă tot satul...

— Atunci, prinde-l şi dă-l pe mîna jandarmilor!

— De-aţi fi avut minte, de mult l-aţi fi...

Mateusz îl luă la înjurături şi sări să-l bată. Cu mare greutate îi despărţiră. Scuturîndu-şi pumnii,

amenințător, Mateusz îi mai trase o înjurătură și plecă. Se făcuse noapte de-a binelea ; oamenii se împrăștiară pe la casele lor.

Tocmai asta aștepta și Antek și de îndată ce drumurile se goliră și oamenii se așezară la cină, iar satul se umplu de mirosul slăninei prăjite, de clinchet de linguri, de sporovăiala înceată din jurul strachinilor, îl aduse pe Rocho în odaia Joziei, dar nu-l lăsă să aprindă măcar opaițul.

Bătrînul îmbucă ceva la repezeală, își strînse catrafusele și începu să-și ia rămas bun de la femei. Anna îi căzu la picioare, iar Jozka izbucni în plîns.

— Rămîneți cu Dumnezeu ! Poate ne-om mai vedea ! șoptea el înlăcrămat, strîngîndu-le la piept și sărutîndu-le pe creștetul capului, ca un părinte ; și cum Antek îl zorea, blagoslovi casa, copiii, își făcu semnul crucii și o luă peste pîrleaz, spre stoguri.

— Te așteaptă caii la Szymek, în Podlesie, o să te însoțească Mateusz...

— Trebuie să mai trec pe la cineva prin sat... Unde ne vedem ?

— La troița de lîngă pădure ; chiar acu plecăm într-acolo...

— E bine așa, că mai am de vorbit cu Grzela.

Și se pierdu în beznă. Nu i se mai auzeau nici pașii.

Antek înhămă caii, puse în brișcă o dimirlie de ovăz, un sac de cartofi, se sfătui îndelung cu Witek, într-un ungher, apoi porunci cu glas tare :

— Witek, du caii la Szymek, în Podlesie și întoarce-te ! Ai înțeles ?

Băiatul clipi din ochi, puse mîna pe hățuri și porni vijelios.

— Ho, mai încet, că omori caii ! strigă după el Antek.

În vremea asta Rocho se îndrepta pe furiș spre casa Dominikowei unde avea niște lucruri și ajungînd acolo, se închise într-o odaie.

Jendrzych făcea de strajă în drum, Jagusia se uita mereu în uliță, iar bătrîna, care ședea în casă, trăgea cu urechea, neclintită.

Se scurse o bună bucată de vreme, pînă să iasă, apoi mai schimbă cîteva vorbe cu Dominikowa și, aruncîndu-și bocceaua în spate, dădu să plece, însă Jagusia stărui să-l însoțească măcar pînă la pădure. El nu se împotrivi și, luîndu-și rămas bun de la bătrînă, o luă de-a dreptul prin livadă, spre cîmp.

Mergeau încet pe haturi, fără a vorbi.

Noaptea era senină, cerul spuzit de stele, cîmpiile dormeau tăcute, doar undeva, în sat, un cîine lătra...

Ajunseră la marginea pădurii cînd Rocho se opri și o prinse de mînă pe Jagusia.

— Fata moșului, șopti el cu blîndețe, ascultă-mă cu luare-aminte.

Ea ciuli urechile, cuprinsă de o presimțire rea.

Rocho îi vorbi ca un preot la spovedanie, mustrînd-o din pricina lui Antek, a primarului și mai ales că umbla cu Jasio ! O rugă pe toți sfinții din cer să o apuce pe calea cea bună, să înceapă alt fel de viață !

Zăpăcită, ea își întoarse fața care îi ardea de rușine și inima i se strîngea chinuită, dar cînd Rocho pomeni de Jasio, ea își înălță capul, semeață :

— Da' cu ce am greșit ? spune și dumneata.

El o lămuri în felul său, arătîndu-i ce ispită și ce păcate îi pîndesc pe amîndoi și nelegiuirea la care putea să-i împingă Necuratul...

Ea nu-l mai asculta, ofta doar, gîndindu-se la Jasio, în timp ce buzele ei lucioase, sîngerii, umflate, murmurau încet, în neștire, cu o patimă arzătoare :

— Jasio ! Jasio ! iar ochii ei aprinși rătăceau ca păsările, cîntînd, voioase, rotindu-se sus, deasupra făpturii iubite...

— L-aș urma pînă la capătul lumii ! strigă ea fără să vrea. Rocho tresări, se uită în ochii ei larg deschiși și nu zise nimic.

La marginea pădurii, lîngă troiță, se zărea albind ceva, ca niște surtuce.

— Cine-i ? se opri el, prevăzător.

— De-ai noştri ! Noi sîntem...

— Îmi tremură picioarele, să mai stăm oleacă, să mă hodinesc, spuse bătrînul, aşezîndu-se între ei. Jagusia puse jos bocceaua şi se ghemui şi ea ceva mai la o parte, sub troiţă, în umbra deasă a mestecenilor.

— Numai de n-aţi mai trage şi alte ponoase !...

— Eh !... mai rău e că pleci şi ne laşi ! murmură Antek.

— Poate că m-oi întoarce odată şi odată. Poate !...

— Ei, fir-ar al dracului, să goneşti omul aşa, ca pe un cîine rîios ! răbufni Mateusz.

— Şi de ce, Dumnezeule, de ce ? gemu Grzela.

— Fiindcă vreau binele poporului şi ţin cu adevărul şi cu dreptatea ! rosti solemn bătrînul.

— Toţi o ducem rău pe lumea asta, dar mai rău o duce cel ce-i cu dreptatea !

— Nu te necăji, Grzela, om apuca noi şi zile mai bune, ai să vezi...

— Aşa zic şi eu, altfel e greu să te împaci cu gîndul că toate strădaniile noastre se duc pe gîrlă...

— Ehei ! Lungeşte, Doamne, boala, pîn' s-o coace poama ! oftă Antek, scrutînd stăruitor întunericul din care chipul Jagusiei se desprindea, limpede, ca o icoană.

— Vă spun că cel ce smulge buruiana şi pune în pămînt sămînţa cea bună, ale sale vor fi roadele !

— Şi dacă-i un an prost ? Că se mai întîmplă şi de-astea, nu ?

— Da, dar omul seamănă cu credinţa că o să culeagă îndoit !

— Sigur ! Altfel, cine s-ar mai speti ?

Cugetară adînc asupra acestor lucruri.

Vîntul sufla, mestecenii sub care şedeau foşneau, pădurea vuia înfundat, cîmpia suna de freamătul grînelor. Luna răsări şi urcă pe cer ca pe o uliţă mărginită de nori albi, îngrămădiţi rînduri-rînduri ; arborii aruncau umbre ciuruite de lumini, piţigoii lunecau peste capetele lor, cu zborul lor tăcut, întortocheat, şi pe toţi îi cuprinse tristeţea.

Jagusia plîngea molcom, nici ea nu știa de ce.

— Ce ai ? o întrebă blajin Rocho, mîngîind-o pe creștet.

— Nu știu, mi-e greu...

Dar și celorlalți le era greu și ședeau abătuți, privindu-l cu ochi stinși pe bătrînul de lîngă ei, care li se arăta acum ca un sfînt pogorît din ceruri. Rocho stătea la picioarele troiței de pe care Mîntuitorul cu brațele însîngerate îi binecuvînta capul alb și trudit. Bătrînul începu să le vorbească cu un glas plin de încredere :

— Să n-aveți grijă de mine, că eu nu-s decît un firicel de țărînă, un pai din lanul în care cresc atîtea. Dacă m-or prinde și-oi pieri, nu-i nimic, mai rămîn mulți ca mine și fiecare-i gata să-și dea viața pentru lupta noastră... Și va veni vremea cînd vor țîșni cu miile și vor veni de pretutindeni, de la orașe, de prin cocioabe și palate, într-un alai fără de capăt, și își vor pune capul și își vor da sîngele și vor cădea unii după alții, iar trupurile lor se vor îngrămădi ca pietrele, pînă ce din pietrele acestea se va zidi biserica cea sfîntă, la care visăm cu toții... Și vă mai zic că această biserică se va înălța și va dăinui în vecii vecilor, și nici o putere vrăjmașă n-o va mai dărîma niciodată, fiindcă ea va fi zidită din jertfa sîngelui și din iubire...

Și le grăi astfel multă vreme, spunîndu-le că nici un strop de sînge, nici o lacrimă, nici o silință nu se va irosi în zadar și cum, mereu, ca sămînța căzută pe un pămînt îngrășat, alți apărători s-or ridica, alte puteri, alte jertfe vor fi aduse pînă va sosi ziua cea sfîntă, ziua Reînvierii, ziua binelui și a dreptății pentru întreg norodul...

Vorbea cu multă căldură și uneori atît de adînc, încît nu prea înțelegeau tot ce spunea, dar o flacără sfîntă îi mistuia, inimile li se umflau de un mare avînt, cu o astfel de credință, cu o asemenea forță și năzuință, încît Antek strigă :

— Isuse !... arată-ne calea... și te-oi urma, te-oi urma pînă la moarte...

— Toţi te urmăm şi, de-om întîlni piedici în drum, le-om călca în picioare!

— Cine se pune cu noi? Cine-i în stare să ne răpuie?

— Să-ncerce numai!... izbucniră ei, unul după altul din ce în ce mai înflăcărați, iar Rocho, văzîndu-i astfel, trebui să sară, să-i potolească. Apoi, dîndu-se mai aproape de ei, le arătă cum avea să fie ziua aceea mult dorită şi ce era de făcut spre a-i grăbi sosirea... Le spuse lucruri atît de pline de miez, atît de uimitoare, că fiecare îl asculta cu răsuflarea tăiată, cu spaimă şi bucurie totodată, primindu-i fiece cuvînt cu un fior lăuntric de credinţă curată, ca pe o sfîntă împărtăşanie... Doar el le deschidea porţile cerului, arătîndu-le raiul, şi sufletele lor îngenuncheau smerite şi ochii lor vedeau minuni de neînchipuit, iar inimile se adăpau din cîntări îngereşti, din dulcele cînt al nădejdii...

— De voi atîrnă să fie precum zic! încheie el, istovit. Luna intrase într-un nor, cerul se posomorî, cîmpia se tulbură, pădurea murmură ceva încetişor, grînele scoaseră un foşnet neliniştit, iar undeva, înspre cătunele pierdute în depărtări, cîinii lătrară. Şedeau muţi, fără grai, ascultînd încă, îmbătaţi de vorbele bătrînului, solemni, reculeşi, ca după un jurămînt.

— E vremea să plec! rosti el sculîndu-se şi îmbrăţişîndu-i pe toţi la rînd, îi sărută în semn de rămas bun. Puţin lipsi să nu-i podidească plînsul. Apoi bătrînul îngenunche, spuse o rugăciune scurtă, şi căzu cu faţa la pămînt, vărsînd lacrimi şi îmbrăţişînd glia ca pe-o mumă, de care te desparţi pe veci.

Jagusia plîngea şi ea cu sughiţuri, bărbaţii îşi ştergeau pe furiş ochii...

Şi îndată se despărţiră.

Numai Antek şi Jagusia o luară spre sat, ceilalţi pieriră în desişul pădurii.

— Să nu spui nimănui ce-ai auzit! zise Antek după o lungă tăcere.

— Dar ce crezi că eu umblu cu vorba prin sat? mormăi ea îmbufnată.

— Nu cumva să afle primarul, Doamne ferește! o preveni el cu asprime.

Ea nu răspunse, dar grăbi pasul. El n-o lăsa să se îndepărteze, mergea în pas cu ea, privindu-i cînd și cînd fața plînsă, mînioasă...

Luna sclipi din nou, bătînd cu putere drumul, și amîndoi parcă ar fi mers pe o potecă de argint, tivită de umbra zimțată a arborilor. Deodată Antek tresări, dorința întinse în el brațele ei nesățioase, și se apropie un pic, încă un pic, atît de aproape, că n-avea decît să întindă mîna ca s-o tragă la pieptul său, dar n-o întinse, nu îndrăznea, oprit de tăcerea ei îndărătnică, dispreţuitoare. Se mulțumi să spună în zeflemea:

— Fugi de parcă ai vrea să scapi de mine...

— Chiar așa e! De ne-ar vedea cineva, cine știe ce-ar mai scorni iarăși!

— Ori te-așteaptă ibovnicul?...

— Ce, n-am voie? Nu-s văduvă?

— Va să zică, e adevărat ce zice lumea că vrei să intri în slujbă la un părințel...

Ea se năpusti înainte ca o vijelie și lacrimi îi curgeau din ochi în șiroaie fierbinți...

XI

Pe cîmpurile nisipoase, pe pămînturile mai uscate oamenii ieșiseră la secere, coasele fulgerau și ele pe coline, pe locurile mai înalte, dar în preajma satelor, unde pămîntul era umed, gunoit, lumea abia se pregătea de seceriș, care trebuia să înceapă de pe o zi pe alta.

Şi în Lipce, la cîteva zile după fuga lui Rocho, oamenii făceau de zor ultimele pregătiri, dregînd loitrele, înmuind în iaz lemnăria mai uscată a carelor, măturînd hambarele, ale căror răsuflători erau ţinute larg deschise, împletind coşuri de răchită şi aproape în fiece ogradă coasele zăngăneau sub loviturile ciocanelor, femeile dădeau zor şi ele să plămădească pîinea, s-o pună la cuptor, pregătind merindele şi din toate acestea ieşea o zarvă şi o harababură, de-ai fi crezut că satul se afla în ajunul unei mari sărbători.

Şi cum şi din alte sate oamenii veneau cu căruţele, drumurile şi maidanul de lîngă moară mişunau de lume ca la iarmaroc — mai ales din pricina sacilor de grîu pe care oamenii îi aduceau la măcinat ; dar, ca un făcut, apa scăzuse atîta, că o singură piatră lucra şi aceea ca vai de ea. Lumea îşi aştepta însă răbdătoare rîndul, fiindcă toţi voiau să macine pînă să înceapă secerişul.

Mulţi se înghesuiau la moară şi din alte pricini, să cumpere făină, şi chiar pîine gata făcută.

Morarul zăcea bolnav în pat, dar nimic nu se mişca fără voia lui şi mereu striga la nevastă-sa, care şedea afară, sub fereastra deschisă :

— Să nu le dai nimic ălora din Rzepki ; şi-au dus vacile la buhaiul popii, să le dea el pe datorie ce le trebuie !

Degeaba se văicăreau, degeaba se rugau de el ; în zadar nevastă-sa punea cîte o vorbă bună pentru ăi mai săraci, morarul se încăpăţîna şi nu vrea nici în ruptul capului să dea pe datorie celor ce-şi duseseră vacile la taurul sfinţiei-sale.

— Dacă le place buhaiul popii, n-au decît să se ducă să-l mulgă ! zbiera el.

Morăriţa, o muiere cam plîngăreaţă, părea şi acum plînsă şi umbla legată la falcă. Neavînd încotro, înălţa din umeri, dar cît putea, împrumuta oamenii pe ascuns.

Veni şi Klembowa să se roage de morar să-i dea o dimirlie de făină.

— Plăteşte şi-ţi dau ; pe datorie nu dau un bob.

Femeia era tare necăjită, fiindcă, firește, n-avea la ea un ban.

— Tomek ţine cu popa, să-i ceară popii să-i dea.

Auzind asta, ea se supără foc şi spuse cu dispreţ :

— Păi da, sigur că ţine cu sfinţia-sa, şi are să ţie cît o vrea, dar eu aici nu mai pui piciorul în viaţa mea !

— Pagubă-n ciuperci ! Du-te de macină în altă parte.

Femeia plecă foarte strîmtorată, căci nu mai aveau în casă nici un sfanţ ; întîlnindu-se cu nevasta fierarului, care stătea în pragul fierăriei, i se plînse şi ei, că moraru-i un hapsîn şi un om fără suflet.

Fierăriţa îi răspunse însă rîzînd :

— Las' că s-a isprăvit acu cu domnia lui !

— Da ? Parcă poţi să te pui cu un bogătan ca el ?

— Cînd s-o pomeni, chiar în coasta lui, cu o moară de vînt, ehei, să vezi cum se înmoaie el !

Klembowa rămase cu ochii holbaţi de mirare.

— Da, bărbatul meu clădeşte o moară de vînt. Adineauri plecă la pădure cu Mateusz, să aleagă lemnele de trebuinţă. O ridică în Podlesie, taman lîngă troiţă...

— Nu se poate !... Michal să clădească o moară ! N-aş fi crezut una ca asta ! Dar lasă, bine-i face tîlharului ! Să-i mai scadă şi lui niţel burdihanul !

Asta o mai uşură niţel pe Klembowa, care plecă repede spre casă, dar văzînd-o pe Anna spălînd rufe înaintea casei, se apropie de ea, să-i împărtăşească vestea aceea neaşteptată.

Antek meşterea ceva la car. Auzindu-le pălăvrăgeala, zise :

— Aşa-i, cum a spus Magda ; fierarul a cumpărat douăzeci de pogoane de pămînt în Podlesie, chiar lîngă troiţă, şi ridică acolo o moară de vînt ! O să plesnească de necaz morarul, dar lasă-l, aşa-i trebuie : să-i mai scurteze nasul, că prea şi-l lungise. Toată lumea se plîngea de el, nimănui n-are să-i pară rău.

— Da' de Rocho ce mai ştiţi ?

— Nimic ! Şi Antek întoarse iute capul.

— Mă mir, iacă trecură trei zile de cînd nimeni nu mai ştie nimic de el...

— Parcă întîia oară piere aşa, fără urme ? Pleacă, iar vine...

— Vă duceţi şi voi la Czenstochowa ? întrebă Anna.

— Da, pleacă Jewka mea, cu Macius. Anu' ăsta se duce multă lume...

— Plec şi eu ; tocmai îmi spălam nişte bulendre, să am la drum.

— Cică şi prin alte sate o groază de lume se pregăteşte de plecare...

— Acu şi-au găsit şi ei să plece, cînd nu mai ştii unde ţi-e capul de atîta treabă, mormăi Antek care de altminteri n-avea nimic împotrivă, ştiind că nevastă-sa de multă vreme se jurase să plece în pelerinaj.

Începură să vorbească de altele, cînd se pomeniră cu Jagustynka.

— Aţi auzit ? ţipă ea, acu un ceas s-a întors Jasiek de la oaste !

— Bărbatul Tereskăi ! Şi ea care zicea că se-ntoarce abia pe la toamnă !

— Da, chiar adineauri îl văzui ! Arată bine şi nu mai poate de bucurie că s-a-ntors acasă.

— Bun om, da' cam îndărătnic ! Tereska-i acasă ?

— Plivește inul sfinţiei-sale, habar n-are ce-o aşteaptă acasă.

— Ei, să vedeţi acu tărăboiul dracului ; are să afle numaidecît...

Antek asculta cu băgare de seamă — noutatea îl interesa în cea mai mare măsură, dar nu suflă un cuvînt. Anna şi Klembowa o căinau din inimă pe Tereska, încredinţate că avea s-o păţească rău de tot, cînd Jagustynka le tăie vorba :

— Ia mai tăceţi din gură ! Dreptate-i asta ? Boul ăla de bărbatu-său a plecat în lume pe ani de zile şi a lăsat-o singurică, şi, na, i s-a făcut bietei femei un pustiu de bine, şi-acu, gata s-o omoare ! Spuneţi,

şi voi, a cui e dreptatea ? Bărbatul se căţeleşte cu altele şi nimeni nu-i zice nimic ! Proastă rînduială mai e pe lumea asta ! Şi ce, femeia-i de lemn ? Nu-i făcută şi ea din carne ? Dacă-i vorba să dea cineva socoteală de ce s-a întîmplat, apăi să plătească şi craiul care i-a sucit capul, că doar împreună au păcătuit ! De ce el să rămîie cu plăcerea, şi ea numai cu lacrămile, ai ?

— Doamne, ce vrei, aşa-i făcută lumea şi aşa o să rămîie în vecii vecilor ! murmură Klembowa.

— Da, aşa o să rămîie, spre pierzania lumii şi bucuria lui Scaraoţchi ! Eu aş potrivi-o aşa : iei muierea altuia, spală-te pe cap cu ea şi ţine-ţi-o pîn-oi crăpa ; şi de nu vrea, că i s-a făcut de alta, pune ciomagul pe el, păcătosul, ori bagă-l la puşcărie !

Antek rîse de înverşunarea ei, dar bătrîna îl luă şi pe el la refec :

— Dumitale îţi vine a rîde, hai ? Desfrînaţilor, vă daţi în vînt după cîte una, pînă se lasă, şi p-ormă rîdeţi de ea...

— Ţipi ca o caragaţă ! spuse Antek plictisit.

Jagustynka dădu fuga în sat şi nu se înapoie decît pe înserat, plînsă.

— Ce-i cu dumneata ? o întrebă Anna îngrijorată.

— Ce să fie ? Eh, băui pînă la fund paharul amărăciunilor şi mi s-a făcut rău, spuse ea izbucnind în lacrimi. Închipuie-ţi, Kozlowa s-a dus la Jasiek şi i-a spus totul.

— De nu i-ar fi spus ea, s-ar fi găsit alta, n-ai grijă, faptele astea n-ai cum să le ascunzi.

— Vai de mine ce se-ntîmplă-n casa lor ! Dau fuga la ei, nu găsesc pe nimeni ; mai trec o dată, şi ce să vezi, amîndoi şedeau alături, unul lîngă altul, şi plîngeau, şi pe masă uite-aşa, înşirate, darurile pe care i le-a adus el. Isuse Hristoase, a îngheţat inima în mine, parcă m-aş fi uitat într-o groapă căscată. Nu-şi vorbeau nimic, şedeau şi boceau într-una ! Mi-a spus mă-sa lui Mateusz cum

a fost, şi mi s-a făcut părul măciucă de cîte mi-a fost dat s-aud.

— Dar de Mateusz n-a pomenit, n-ai aflat? întrebă cu neastîmpăr Antek.

— Îl înjură şi-l ameninţă, de să te ferească Dumnezeu! Jasiek nu-l iartă, nu!

— Lasă că nici Mateusz n-are să se ducă la el să-i ceară iertare! spuse Antek încruntat şi, fără s-o mai asculte, plecă spre Podlesie să-şi vestească prietenul.

Îl găsi la Szymek, stînd cu Nastusia înaintea casei şi sfătuindu-se în şoaptă. Îl chemă îndată şi, luîndu-l deoparte, îi spuse ce-l aşteaptă.

Mateusz simţi cum i se pune un nod în gît şi începu să înjure.

— Ei, fir-ar al naibii să fie, asta mai lipsea!

Porniră spre sat. Mateusz mergea gînditor, oftînd de i se rupea pieptul.

— Văd că eşti necăjit şi-ţi pare rău! spuse grijuliu Antek.

— Ba nu-mi pare rău de loc; mă săturasem de ea pînă-n gît! Altceva mă zgîndăreşte...

Antek se arătă mirat, dar nu-i da mîna să-l întrebe.

— De-ar fi să-mi pară rău de toate, nu mi-ar ajunge o viaţă-ntreagă. Mi-a picat în labă, am luat-o; oricine ar fi făcut la fel! N-o luam eu, o lua altul! Dar lasă că ce-am păţit cu ea, le-oi spune şi morţilor din groapă; cînd ţi-oi povesti cît am îndurat de pe urma ei, ai să te iei cu mîinile de cap. Am înghiţit la bocete şi la văicăreli, cît zece! Fugeam de ea, dar ea, aş! ţi-ai găsit? se ţinea scai de mine. Ei, acu să se mai bucure şi Jasiek de ea, că mie nu-mi arde de dragoste, mi-e gîndul la altele...

— Aşa-i, ar cam fi vremea să te-nsori!

— Şi Nastka tot aşa zice...

— În sat sînt fete cu duiumul, nu-i greu să alegi...

— Am pus eu ochii de mult pe una, spuse el fără să vrea.

— Păi trimite-mă pe mine în peţit şi facem nunta. Chiar acu, după seceriş...

Lui Mateusz nu-i prea venea la socoteală graba asta şi se strîmbă, aducînd iar vorba de Jasiek. După ce află tot ce voia să ştie, începu să-i povestească de Szymek, şi gospodăria lui, şi-i spuse, aşa, într-o doară, că Jendrzych îi zisese Nastusiei în taină cum că Dominikowa ar avea de gînd să-l dea în judecată pe Antek pentru pămîntul moştenit de Jagusia de la Maciej.

— Ce i-a dat tata e bun dat, nimeni nu poate să-i ia înapoi ; dar pămîntul tot nu i-l dau, am să i-l plătesc pînă la ultima para ! A dracului muiere ! Va să zică, vrea să ne judecăm...

— E adevărat că Jagusia i-a dat Annei hîrtia ? întrebă Mateusz cu grijă.

— Da ! Da ce folos, dacă notarul nu i-a pus parafa ! Mateusz îşi mai veni în fire şi, nemaiputîndu-se stăpîni, tot aducea vorba de Jagusia, ridicînd-o în slava cerului.

Pricepînd unde bătea el, Antek spuse răutăcios :

— Ai auzit ce zice iar lumea de ea ?

— Muierile totdeauna au clevetit-o...

— Cică se ţine ca o căţea după Jasio al organistului, zise el cu tot dinadinsul.

— Ai văzut-o tu ? — De mînie, se făcuse roşu ca racul.

— Nu mă ţin de ea, s-o pîndesc — nu-mi pasă mie de asta ; dar zi de zi o vede lumea cum se plimbă cu Jasio în pădure, pe cîmp...

— Dacă le-ai muia niţel coastele, n-ar mai pălăvrăgi atîta.

— Încearcă ! Poate se sperie şi le închizi gura ! spuse el încet şi deodată ghimpele geloziei îl împunse şi gîndul că Mateusz ar fi putut să se însoare cu ea, numai gîndul acesta îl simţea ca pe o muşcătură, muşcătura unui cîine turbat.

Nu răspunse la vorbele pline de arţag şi uneori neplăcute ale lui Mateusz, ca să nu-şi dea pe faţă chinul, dar la despărţire nu se putu opri să nu-i spună cu un zîmbet otrăvit :

— Cine se însoară cu ea o să aibă mulţi cumnăţei...

Se despărţiră destul de rece.

Făcînd cîţiva paşi, Mateusz surîse, zicîndu-şi în sinea lui :

„Se vede că Jagusia l-a trimis l-a plimbare — de-aia se-nfurie aşa şi îşi arată colţii. Las-o s-alerge după Jasio cît îi place. E doar un copil ! Ce-i place la el e mai degrabă sutana, decît ce ascunde sub ea", îşi spuse el cu îngăduinţă ; după cele aflate din gura lui Antek cu privire la hîrtia de înzestrare a lui Maciej, era mai hotărît ca oricînd să se însoare cu ea. Încetini pasul, socotind în gînd cît ar trebui să-i plătească lui Jendrzych şi lui Szymek, ca să-i rămîie lui pămîntul, ceea ce ar fi făcut pe puţin douăzeci de pogoane.

— Bătrîna e o zgripţuroaică, dar n-o trăi cît lumea !

Aducîndu-şi însă aminte de ce se spunea pe seama Jagusiei, se posomorî.

— Ce-a fost, s-a dus, şi dacă-i mai arde de prostii, am să-i tai eu pofta !

Maică-sa îl aştepta înaintea casei.

— S-a întors Jasiek ! şopti ea speriată. A şi aflat că ai trăit cu nevastă-sa.

— Mai bine ! Ce să-l mai mint !

— Tereska tot venea p-aici şi zicea că se-neacă... şi că...

— Pe legea mea, e-n stare ! murmură el speriat şi atît de răscolit de vestea aceasta, încît aşezîndu-se pe prag, să cineze, nu putu să înghită nimic. Trăgea cu urechea spre livada lui Jasiek, căci erau vecini. O nelinişte din ce în ce mai mare punea stăpînire pe el şi, dînd la o parte strachina, fuma ţigară după ţigară, dar zadarnic lupta împotriva spaimei ce-l cuprinsese, zadarnic se ocăra pe el şi înjura toate femeile din lume, încercînd să ia totul în glumă, groaza ce i-o dădea Tereska creştea şi chinul acesta nu-l mai putea îndura. De cîteva ori se ridică chiar cu gîndul să plece în sat, printre

oameni, însă rămase locului, aşteptînd nici el nu ştia ce...

Se făcuse noapte, cînd deodată auzi paşi care se apropiau şi, pînă să-şi dea el seama de unde, se pomeni cu Tereska atîrnată de gîtul lui.

— Scapă-mă, Mateusz ! Isuse, ce te-am mai aşteptat ! cît te-am căutat !

El o aşeză alături, dar ea i se ghemui la piept, ca un prunc, şi printre lacrimile ce-i curgeau şiroaie, murmura deznădăjduită :

— I-au spus totul ! Să mă fi luat mai bine moartea, decît să fi venit el. Eram la sfinţia-sa, pliveam inul... cînd văz o femeie că vine fuga şi-mi zice... mă mir cum de n-am picat jos... mergeam ca la moarte... tu nu erai acasă... şi-am dat fuga să te găsesc... şi nu te-am găsit nicăieri... şi m-am învîrtit aşa vreun ceas, şi pînă la urmă, ce să fac, m-am dus acasă... intru eu înăuntru... şi el... el stătea în mijlocul casei, în picioare, alb ca varul... A sărit la mine cu pumnii în sus... şi cică să-i spui adevărul... adevărul...

Mateusz tresări şi-şi şterse sudoarea rece, îngheţată pe obraji.

— Şi i-am mărturisit... ce să mai umblu cu minciuni ! A sărit la mine cu toporul... credeam că de-acu, gata, s-a isprăvit, şi eu cea dintîi i-am zis : omoară-mă, aşa o să scăpăm amîndoi ! Dar nu m-a atins nici cu degetul ăl mic ! S-a uitat la mine, s-a aşezat lîngă geam şi unde n-a început să plîngă !... Dumnezeule mare, de m-ar fi bătut, de m-ar fi călcat în picioare, de m-ar fi blestemat, mai uşor mi-ar fi fost ! Dar el sta lîngă geam şi plîngea ! Şi-acu, ce mă fac eu, nenorocita de mine ? Un-să mă duc ? Scapă-mă, că m-arunc în fîntînă, ori cine ştie ce nebunie mai fac. Scapă-mă ! ţipă ea, lăsîndu-se să cadă la picioarele lui.

— Ce pot să-ţi fac eu, sărmano ? Ce pot să-ţi fac ? bîigui el încurcat.

Ea se sculă de jos deodată cu un urlet sălbatic, ameţită de furie :

— Atunci de ce te-ai legat de mine, ai ? de ce m-ai împins la păcat ?

— Mai încet, că aude tot satul !

Şi iar îi căzu la piept, lipindu-şi strîns trupul de trupul lui şi acoperindu-l de sărutări, se rugă de el cu toată puterea fricii, iubirii şi disperării ei :

— Of, dragul meu, alesul meu dintre mii, omoară-mă, dar nu mă alunga de la tine ! Mă iubeşti, nu-i aşa ? Mă iubeşti ? Atunci strînge-mă în braţele tale pentru cea din urmă oară, ia-mă, îmbrăţişează-mă, nu mă lăsa să mă canonesc, nu mă lăsa să vărs lacrimi, nu mă lăsa pierzaniei ! Pe tine te mai am în lumea asta, doar pe tine.... Lasă-mă lîngă tine şi am să-ţi slujesc ca un cîine credincios, ca o slujnică !

Astfel gemea ea, şi cuvintele acestea pătimaşe se rupeau parcă din străfundul sufletului ei, bîntuit de chin şi de suferinţă.

Iar Mateusz se zbătea şi el ca prins într-un cleşte şi ocolea pe cît putea să-i dea un răspuns limpede, şi o săruta, şi o mîngîia, încuviinţînd tot ce zicea ea ; privea în jur, din ce în ce mai speriat, mai nerăbdător, tot i se părea că Jasiek stă pe pîrleaz şi se uită la ei.

Dar, pe neaşteptate, Tereska, ghicind adevărul pînă la fund, îl respinse cu amîndouă braţele şi ţipă şfichiuindu-l, de parcă l-ar fi plesnit cu un bici :

— Minţi ca un cîine ! Totdeauna m-ai minţit ! Dar acu n-ai să mă mai duci, nu ! Ţi-e frică de Jasiek, ai, să nu vie cu bîta ? te zvîrcoleşti ca un vierme strivit sub călcîi ! Şi eu, proasta de mine, care credeam că e cel mai bun om din lume ! Dumnezeule ! Dumnezeule mare ! Şi Jasiek care-i aşa de bun, şi mi-a adus daruri, şi nu mi-a spus nici o vorbă rea niciodată, şi eu uite cum îl răsplătesc ! M-am încrezut în tine, fătarnicule, hoţule, cîine ce eşti ! Du-te la Jagusia ! ţipă, repezindu-se la el cu pumnii ridicaţi. Du-te şi cununa-v-ar dracu' ! Sînteţi făcuţi unul pentru altul — o tîrfă şi un tîlhar !

Căzu la pămînt, năucă, plîngînd sfîşietor cu sughiţuri.

Mateusz stătea aplecat deasupra ei, neştiind ce să facă. Maică-sa îşi înghiţea lacrimile pitită undeva pe după casă, cînd Jasiek răsări din livadă, se apropie de nevastă-sa şi începu să-i murmure drăgăstos vorbe duioase, înmuiate în lacrimi :

— Hai acasă, hai, sărăcuţo ! Nu-ţi fie frică, nu-ţi fac nimic ! Ţi-ai primit plata — hai, nevastă !...

O luă în braţe şi, trecînd cu ea peste pîrleaz, îi strigă lui Mateusz :

— Cît oi trăi, n-am să uit răul pe care i l-ai făcut, ticălosule ! Aşa să-mi ajute Dumnezeu !

Mateusz nu scoase un cuvînt ; ruşinea îl gîtuia, umplîndu-i inima de o amărăciune atît de adîncă, atît de chinuitoare, încît se duse la crîşmă şi bău toată noaptea.

Vestea se răspîndi în sat ca fulgerul ; oamenii se minunau de purtarea lui Jasiek şi vorbeau de el cu mult respect.

— Cu lumînarea să cauţi şi nu găseşti un asemenea bărbat, spuneau femeile înduioşate, osîndind-o cu asprime pe Tereska. Dar Jagustynka o apăra cu îndîrjire :

— Tereska-i nevinovată ! ţipa ea, mergînd din casă în casă, pe unde auzea lumea bîrfind-o. Cînd Jasiek a plecat la oaste era o mucoasă şi a rămas singură-singurică, nici măcar c-un suflet de copil, aşa că ce vă mai miraţi, că după atîţia ani de post, i s-a făcut şi ei de bărbat ! Care muiere ar fi postit atît ? Mateusz a mirosit-o ca un dulău şi a început să-i dea tîrcoale, să-i înşire verzi şi uscate, s-o ducă la horă, pînă i-a sucit capul prostuţei.

— De ce nu-s chemaţi la judecată craii ăştia ? oftă una dintre femei.

— Vezi cîte un boşorog, şi tot se mai ţine după fuste...

— Bietul de el, singur cum era, unde să ronţăie nişte fîn, dacă nu la ieslea altuia ? glumeau bărbaţii.

— Nici Mateusz nu-i vinovat! Păi cînd nu vrea căţeaua, nici cîinele n-are ce să-i facă! rîse Stacho Ploszka, şi pentru vorbele astea fu cît pe-aci să încaseze cîteva.

Curînd însă încetară să mai flecărească despre întîmplarea aceasta, căci secerişul bătea la uşă; veniră zile bune, uscate şi calde; pe coline secara ţipa după coasă, lanurile de orz se îngălbeneau şi ele; zi de zi, oamenii ieşeau unul cîte unul la cîmp să vadă cum este, iar cei mai avuţi şi începuseră să caute lucrători cu ziua.

Cel dintîi începu organistul; tocmise cu ziua la secere vreo cincisprezece femei şi pînă şi nevastă-sa şi fetele puseră mîna pe secere, în timp ce bătrînul supraveghea totul cu un ochi straşnic. Jasio nu veni decît după slujbă şi nu stete mult, fiindcă îndată după prînz, cînd arşiţa se înteţi, maică-sa îl trimise acasă, să nu-l ardă prea tare soarele.

— Se trage el la umbră lîngă Jagusia, atît aşteaptă! mormăi în urma lui Kozlowa.

În casă era însă prea cald şi urît; apoi şi muştele îl pişcau aşa de tare, că se duse în sat. Trecînd pe lîngă ograda lui Klomb, auzi un geamăt înăbuşit ieşind din casa deschisă vraişte.

Jagata zăcea întinsă în ceardac, lîngă prag. Casa era pustie, toată lumea plecase la seceră.

Băiatul o duse în casă, o culcă pe pat, îi dădu să bea, şi, după ce se strădui din greu s-o mai înviioreze, ea îşi veni puţin în fire şi îşi deschise ochii înlăcrămaţi.

— Mi-a sosit şi mie ceasul, domnişorule! murmură ea, zîmbind ca un copil trezit din somn.

Jasio vru să alerge după preot, dar ea îl trase de sutană.

— Sfînta Fecioară mi-a zis azi: „Pregăteşte-te pentru mîine, suflete chinuit". Mai am vreme, domnişorule! Mîine... Mulţumescu-ţi ţie, Doamne! îngăimă cu un glas tot mai stins; un surîs îi flutură pe buze, şi împreunîndu-şi mîinile şi aţintindu-şi ochii în nu ştiu ce depărtări, părea că se ruga, se ruga din tot sufletul. Dîndu-şi seama că bătrîna

trăgea să moară, Jasio fugi la ai lui Klomb, să le dea de ştire.

Veni s-o mai vadă abia după amiază ; Jagata şedea în pat, trează, în toate ale ei, şi lîngă ea se afla o ladă, pusă pe un scaun şi din care, cu mîinile amorţite, scotea tot ce pregătise pentru ceasul cel de pe urmă ; un cearşaf curat, să-l întindă sub ea, altul cu care să se învelească, la fel de bine spălat, agheasmă, un sfeştoc întreg şi neatins, un capăt gros de lumînare, o iconiţă a Maicii Domnului de la Czenstochowa, s-o ţină în mînă cînd şi-o da duhul, o cămaşă nouă, o fustă de lînă, o scufie, basmaua şi o pereche de pantofi noi-nouţi ; era întreaga ei zestre de moarte, strînsă de-a lungul unei vieţi de cerşetoare şi zestrea aceasta o aşeza în jur, bucurîndu-se de fiece lucruşor, lăudîndu-se cu el fiecărei femei ; scufia şi-o şi pusese pe cap şi, uitîndu-se în oglindă, şoptea în culmea fericirii :

— Îmi stă bine ! Acu arăt şi eu ca o gospodină adevărată.

Apoi stărui să fie gătită cu acele comori a doua zi, de cu dimineaţă.

De bună seamă că nimeni nu i se împotrivi ; umblau toţi pe lîngă ea în vîrful picioarelor, silindu-se pe cît puteau să-i îndulcească cele din urmă clipe.

Jasio rămase la căpătîiul ei pînă seara, citindu-i rugăciuni cu glas tare. Ea repeta după el cuvintele şi din cînd în cînd aţipea cu un surîs pe buze.

Iar cînd ai casei se aşezară la cină, ea le ceru să-i spargă nişte ouă, să-i facă jumări, dar abia se atinse de ele şi le dete la o parte. Toată seara stătu liniştită. Abia cînd se găteau de culcare, îl chemă la ea pe Tomek.

— N-ai grijă, mult n-am să te mai încurc, nu ! îi zise ea, tînguitoare.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, o înveşmîntară cum poruncise şi o puseră în patul Klembowei, dar pe aşternutul ei, cumpărat de ea ; singură veghea ca totul să fie cum trebuie, singură îşi potrivea aşternutul sărăcăcios, netezindu-l, pipăindu-l uşor cu

mîinile ei tremurătoare, singură îşi turnă agheasma în blid şi vîrî înăuntru sfeştocul, apoi, după încă o privire, hotărînd că totul era aşa cum se cuvenea în acel ultim ceas, ceru să i se aducă preotul.

Părintele sosi cu sfînta împărtăşanie, o griji pentru cea de pe urmă călătorie a ei şi-i spuse lui Jasio să-i stea la căpătîi pînă la sfîrşit, el fiind tare grăbit să plece nu ştiu unde.

Jasio se aşeză lîngă ea şi începu să citească încet din breviar. Klomb cu ai lui rămaseră şi ei acasă ; nu mult după aceea sosi şi Jagusia, care se aciuă într-un ungher, fără a face cel mai mic zgomot. În casă nu se auzea decît bîzîitul muştelor, căci oamenii se duceau şi veneau în vîrful picioarelor, ca nişte umbre, aruncînd doar priviri speriate spre bătrîna care se pregătea să moară. Jagata stătea cu mătăniile în mînă, trează încă ; îşi lua rămas bun de la toţi cei ce intrau în casă ; ba chiar le împărţi cîte o băncuţă copiilor care se îmbulzeau în tindă şi pe sub geamuri.

— Ţine şi tu, să te rogi pentru Jagata ! şoptea ea cu dragoste.

Apoi ceasuri întregi după aceea nu mai scoase o vorbă.

Şedea culcată cu demnitate, ca o adevărată gospodină, pe patul de sub icoane, cum visase o viaţă întreagă. Se odihnea, plină de o mîndrie liniştită, de o fericire de nespus şi lacrimi de bucurie i se sfărîmau între gene. Îşi mişca încet buzele, zîmbea împăcată, privind pe geam cerul înalt, cîmpiile nemărginite, unde coasele fulgerau, culcînd la pămînt secara coaptă, greoaie, la zările îndepărtate, unde doar sufletul ei gata de ducă mai putea să ajungă.

Dar cînd ziua era pe sfîrşite, cînd văpăile amurgului scăldară odaia, bătrîna se cutremură deodată, se ridică în pat, şi întinzîndu-şi braţele, strigă cu un glas puternic, care nu mai era al ei :

— Mi-a sunat ceasul de-acu... mă duc !

Şi căzu pe spate cu faţa în sus.

O spaimă cumplită umplu încăperea, hohote de plîns izbucniră, toţi îngenunchează lîngă patul ei, Jasio începu să citească rugăciunea morţilor, Klembowa aprinse lumînarea, muribunda repetă rugăciunile după Jasio, dar vocea ei era tot mai slabă, tot mai joasă, tot mai bîiguitoare, ochii i se stingeau ca o zi de vară obosită de arşiţă, faţa i se afunda în negura nopţii veşnice, apoi scăpă lumînarea din mînă şi-şi dete duhul.

Şi muri biata cerşetoare ca cea mai de frunte gospodină a satului. Jambrozy, care sosise tocmai la sfîrşit, îi închise ochii, Jasio rosti o rugăciune fierbinte şi întreg satul veni să se roage la căpătîiul ei, să plîngă, să-i pizmuiască moartea ei fericită, uşoară.

Dar cînd Jasio îi privi ochii stinşi, faţa pămîntie, brăzdată de gheara morţii, o groază atît de mare îl cuprinse, încît fugi acasă, se trînti în pat, îşi vîrî capul în pernă şi începu să plîngă cu sughiţuri.

Jagusia alergă îndată la el şi, cu toate că şi ea era mult tulburată, căută să-l liniştească şi să-i şteargă obrajii udaţi de lacrimi. El se lipi de ea ca de o mamă, îşi lăsă capul îndurerat la pieptul ei, o luă de gît, şi, plîngînd într-una cu sughiţuri, se tînguia :

— O, Dumnezeule, ce groaznic e ! Ce înspăimîntător !...

În clipa aceea intră dăscăliţa, îi văzu şi o mînie turbată o cuprinse :

— Ce-i aici ? — şi, înaintînd pînă în mijlocul casei, urlă ca ieşită din minţi :

— Ia te uită la ea ! S-a găsit muma simţitoare ! Hm ! Păcat că Jasio n-are acu nevoie de doică şi poa' să-şi şteargă singur nasul !

Jagusia înălţă spre ea ochii înotînd în lacrimi şi, tremurînd de frică, începu să-i povestească cum murise Jagata. Jasio se grăbi şi el să-i arate maică-si ce se întîmplase, dar dăscăliţa, aţîţată de cumetre, tăbărî cu gura pe el :

— Eşti prost ca un viţel ! Să taci, că de nu, te iau la bătaie...

Şi numaidecît se repezi la uşă, o deschise larg şi ţipă la Jagusia :

— Pleacă ! acuşi să pleci ! să nu mai calci în casa mea că te iau cu cîinii la goană.

— Dar cu ce-am greşit, cu ce ? bîiguia ea, înnebunită de ruşine şi de durere.

— Acu să pleci, că de nu, pui cîinii pe tine ! Nu vreau să sufăr din pricina ta ca Anna ori ca primăriţa ! Ţi-arăt eu dragoste, paţachino ! Ai să mă ţii minte cît oi trăi, putoare ce eşti ! zbiera ea din răsputeri.

Jagusia izbucni în plîns, fugi afară şi nu se opri în fuga ei decît departe, departe.

Jasio rămăsese locului, în picioare, ca lovit de trăsnet.

XII

Dădu să alerge după ea.

— Încotro ? mîrîi ameninţătoare maică-sa, aţinîndu-i calea în uşă.

— De ce ai izgonit-o, mamă ? de ce ? că a fost bună cu mine ? Nu-i drept, n-am să îngădui una ca asta ! Ce rău a făcut ? ţipă el cu înfrigurare, încercînd să se smulgă din mîna maică-si.

— Şezi liniştit, că de nu, îl chem pe tat' tu ! De ce ? Îţi spui eu de ce : tu trebuie să te faci preot şi nu vreau să-mi aduci o ibovnică-n casa mea, nu vreau să te arate lumea cu degetul, nu vreau să trăiesc o ruşine şi o nelegiuire ca asta. De-aia am gonit-o ! Acu pricepi ?

— În numele Tatălui şi al Fiului ! Ce vorbeşti, mamă ? bolborosi el, adînc indignat.

— Vorbesc ce știu ! Știam că te întîlnești cu ea pe ici pe colea, dar Dumnezeu mi-e martor dacă te-am bănuit de ceva rău ! Îmi ziceam că băiatul meu poartă haină preoțească și n-are să îndrăznească niciodată s-o întineze ! Că te-aș fi blestemat în vecii vecilor și te-aș fi smuls din inima mea, să știu bine că mi-ar fi plesnit în piept... — Ochii îi ardeau în cap de o îndîrjire atît de sfîntă, atît de cutremurătoare, încît Jasio îngheță de frică. Pînă la urmă, Kozlowa mi-a deschis ochii, și acum am văzut și eu unde vrea să te împingă cățeaua aia...

El se porni pe plîns și, printre lacrimi și suspine, încercă să se scuture de aceste bănuieli groaznice, povestind cu atîta nevinovăție toate întîlnirile cu ea, că maică-sa îl crezu, apoi, strîngîndu-l la piept, se apucă să-i șteargă lacrimile și să-l alinte.

— Să nu te miri că m-am temut pentru tine, băiatul mamei ; e cea mai desfrînată femeie din sat...

— Jagusia ? cea mai desfrînată femeie din sat ? ! — Nu-i venea să-și creadă auzului.

— Mi-e rușine, dar eu îți vreau binele și trebuie să-ți spui totul !

Și-i povesti toate isprăvile Jagnei, fără a uita să adauge clevetelile și toate născocelile țesute în jurul ei.

Lui Jasio i se ridică părul măciucă pe cap ; sărind în picioare, strigă :

— Nu-i adevărat ! Niciodată n-am să cred că Jagusia e atît de josnică ! Niciodată !...

— Asta ți-o spune mama ta, pricepi ? Isprăvile astea nu le-am scornit eu cu mintea mea.

— Ba da, sînt scorneli ! Scorneli și nimic altceva. Ar fi îngrozitor ! Își frîngea mîinile de deznădejde.

— Și de ce o aperi tu cu atîta înverșunare, ai ?

— Eu îi apăr pe nevinovați ! Pe toți îi apăr !

— Ești un nerod ! — Era supărată și tare jignită că băiatul ei n-o credea.

— Poate, mamă ! Dar dacă Jagusia e atît de desfrînată cum zici, de ce-i dădeai voie să vie la noi ? — Se ținea țanțoș ca un cocoșel.

— Ce să stau eu să te lămuresc, tu eşti un prost şi nu pricepi nimic, dar îţi spui : ţine-te departe de ea, că dacă vă prind undeva împreună, îi trag o mamă de bătaie — chiar de-ar fi să vadă tot satul — de-o să mă ţie minte o lună rusească [1]. Şi ţie ţi-aş trage vreo cîteva...

Plecă furioasă trîntind uşile.

Iar Jasio, neînţelegînd măcar de ce ţinea el atîta la bunul renume al Jagusiei, rumega cuvintele maică-si ca pe nişte ciulini spinoşi, gata să se înece cu ei, hrănindu-şi sufletul cu gustul lor amar ca pelinul.

— Va să zică de-astea-mi eşti, Jagusia ! De-astea ! se văieta el, mustrînd-o cu durere, şi dacă, în clipa aceea, Jagusia i-ar fi răsărit înainte, şi-ar fi întors faţa de la ea cu scîrbă şi mînie. De unde să fi bănuit asemenea grozăvii ? Nici prin gînd nu i-ar fi trecut ! Şi le cîntărea cu o ciudă din ce în ce mai chinuitoare şi de o sută de ori fusese cît pe-aci să alerge la ea, să-i arunce în faţă tot pomelnicul păcatelor ei !... S-audă ce vorbeşte lumea despre ea, şi să zică nu, dacă-i dă mîna !... Să spuie sus şi tare : nu-i adevărat ! Astfel cugeta el cu înfrigurare, crezînd tot mai mult în nevinovăţia ei şi o milă mare îl apuca şi o dorinţă năvalnică, mută, îl împingea spre ea ; dulci, voioase amintiri ale întîlnirilor lor se trezeau în el, ceaţa însorită a nu ştiu căror desfătări de neînchipuit îi învăluia ochii, îi înfăşura inima înmuiată, că sări dintr-o dată şi începu să ţipe, ca şi cum i-ar fi vorbit lumii întregi :

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

La cină însă, rămase cu privirile îndărătnic înfipte în farfurie, ferindu-se de ochii maică-si şi, cu toate că cei de faţă vorbeau despre moartea Jagatei, nu spuse nimic — bombănea doar, făcea nazuri, că mîncarea nu-i place, se lua la harţă cu surorile sale, plîngîndu-se că în casă e cald şi, cum isprăviră cina, se duse la presbiter ; preotul era în ceardac cu luleaua între dinţi şi stătea la taifas cu Jambrozy. Îi

[1] Adică o lună obişnuită plus diferenţa de 13 zile care este între luna poloneză (romano-catolică) şi cea rusească.

ocoli pe de departe și, plimbîndu-se pe sub copaci, se frămînta, vînturîndu-și într-una uimirile :

„Dar dacă-i adevărat ? Mama n-ar putea să născo-cească asemenea lucruri".

Ferestrele presbiteriului aruncau dîre de lumină pe iarba din curte unde cîinii se hîrjoneau, lătrînd veseli. Din ceardac se înalță o voce groasă :

— Da' orzul ăla din Valea Porcului îl văzuși ?

— Paiu-i cam crud, da' spicu-i uscat ca piperu'.

— Mîine ar trebui să-mi scoți odăjdiile la aer, să nu mucegăiască. Du-le la Dominikowa, să le spele Jagusia. Da' ia spune, cine-a venit după masă cu vaca la buhai ?

— Un om din Modlica. L-a întîlnit morarul pe pod și a încercat să-l ducă la buhaiul lui, i-a făgăduit chiar să-i însămînțeze vaca pe degeaba, dar omul a zis că el își duce vaca la buhaiul nostru...

— Deștept om, dă o rublă, dar o să mă pomenească toată viața, o să aibă vaci frumoase... Ia zi, Klomb are cu ce s-o îngroape pe Jagata ?

— Păi cum nu, femeia a lăsat nu mai puțin de zece zloți, s-o îngroape...

— Ar putea să-i facă o înmormîntare cinstită, gospodărească. Și nu uita să le spui enoriașilor că ceara pot să le-o vînd lor — să-și mai cumpere doar seu, de-ăl alb. Mîine Michal să deretice în biserică, și tu du-te cu oamenii la secere și ține-te de ei — barometrul arată timp nestatornic. Ar putea să ploaie ! Cînd au de gînd pelerinii să plece la Czenstochowa ?

— Au zis că să le facem o slujbă joi dimineață, așa că pesemne după aia o pornesc la drum...

Pe Jasio discuția aceasta îl cam sîcîia și mergînd mai departe, pînă la gardul de nuiele ce despărțea livada de prisacă, se plimba pe poteca năpădită de troscot, izbindu-se uneori cu capul de ramurile încărcate de mere.

Era o seară caldă, înăbușitoare, în jur mirosea a miere și a secară cosită, aerul era greu, încins de arșiță, trunchiurile vărgate se zăreau lucind prin în-

tuneric ca niște cămăși albe, puse la zvîntat ; undeva, pe malul iazului, cîinii lătrau îndîrjiți, iar dinspre casa lui Klomb venea, în răstimpuri lungi, cîte o răbufnire de cîntări de moarte și de tînguieli.

Trudit de atîtea gînduri, Jasio o luă spre casă, cînd deodată i se păru că aude dinspre prisacă șoapte pătimașe, înăbușite.

Nu văzu pe nimeni, dar se opri și ascultă cu răsuflarea tăiată.

— ...pe dracu... lasă-mă, dă-mi drumul, că țip !...

— ...proasto... de ce te zbați ? Nu-ți fac nici un rău !...

— ...să n-auză careva. Dumnezeule, îmi rupi coastele... lasă-mă...

Pietrek, argatul lui Boryna și Maryna, slujnica părintelui ! Îi recunoscu după glas și se îndepărtă zîmbind ; dar nu făcu nici trei pași și se întoarse la loc, trăgînd cu urechea, pradă unei ciudate tulburări. Tufișuri dese îi adăposteau și era o beznă că nu putea deslușì nimic, în schimb auzea din ce în ce mai limpede vorbe scurte, întretăiate, cuvinte arzătoare țîșnind ca flăcările, iar cîteodată — clipe îndelungi — totul era ca un clocot de respirații fierbinți, gîfîite și o fîșîială de trupuri ce se tăvălesc.

— ...îți dau și ție unul... cum are Jagusia... ai să vezi... lasă-mă, Marys, tu, lasă-mă...

— ...eu... eu să te crez ?... nu... da' ce crezi că eu... sînt... ca ălelalte... Of, Dumnezeule, lasă-mă să răsuflu...

Brusc, tufișul pîrîi cu putere, ceva greu se prăvăli la pămînt, și iarăși murmure arzătoare, scurte, fremătătoare, și chicoteli înăbușite și pupături...

— ...nu mai am nici somn... mor după tine, mereu mi-e gîndul la tine, Marys... numai la tine, porumbița mea...

— ...la toate le spui la fel, știu eu... te-am așteptat pîn' la miezul nopții... ai fost la alta, javră !...

Deodată lui Jasio parcă-i pieri auzul : tremura ca frunza. Un vînt trecu prin livadă, pomii se legănară, bolborosind lin, ca și cum ar fi vorbit prin somn, iar prisaca, livada răspîndeau miresme atît de dulci, că

simţea o apăsare în piept şi ochii i se umplură de lacrimi şi un fior de foc îl străbătu tot, din creştet pînă în tălpi, ameţindu-l de plăcere, în aşa chip că mereu îi venea să se întindă şi scotea suspin după suspin.

— ...că mie-mi pasă de ea, uite, cît de stelele alea.. acu de Jasio-i arde ei...

Băiatul îşi veni în fire, se lipi de gard şi ascultă, zgîlţîit ca de friguri.

— ... aşa-i cum îţi zic... noapte de noapte se duce la el... i-a prins Kozlowa în pădure, zău...

Deodată simţi cum se învîrteşte pămîntul cu el, văzu negru înaintea ochilor, picioarele i se muiară şi sărutările acelea zgomotoase din tufiş care îl răscoleau, şuşotelile...

— ...am să te opăresc ca pe-o javră, am să-ţi torn în cap apă clocotită...

— ...măcar o dată, puicuţa mea... nu-ţi fac nici un rău... zău, ai să vezi...

— ...Pietrus, of, Pietrus!

Jasio sări îndărăt şi fugi ca vîntul, sfîşiindu-şi sutana de crengi. Intră în casă, roşu ca sfecla, năduşit, înfierbîntat. Noroc că nu se uită nimeni la el. Maică-sa şedea lîngă vatră cu furca în brîu şi torcea, cîntînd încetişor : „Grija noastră cea de toate zilele", surorile îi ţineau isonul cu glăscioarele lor subţiri, la un loc cu Michal, care freca sfeşnicele scoase din biserică. Taică-său se şi culcase.

Jasio se închise în odaia lui şi puse mîna pe breviar, dar în zadar se îndărătnicea să repete cuvintele latineşti, în urechi îi mai sunau şi acum murmurele din tufiş, sărutările, şi cum slovele îi jucau în faţa ochilor, îşi rezemă fruntea de carte, lăsîndu-se pradă gîndurilor, ca în voia unei vijelii de foc.

„Aşadar, aşa e!" îşi spunea el cu o groază tot mai mare şi în acelaşi timp cu o dulce tresărire. — Aşadar, aşa e! rosti deodată cu glas tare şi, ca să scape de gîndurile acestea supărătoare, care îl torturau, îşi luă la subsuoară breviarul şi se duse la maică-sa.

— Vreau să spun o rugăciune la căpătîiul Jagatei, îi zise el încet, umil.

— Du-te, băiatul mamei, viu şi eu mai tîrziu să te iau. — Se topea de dragoste privindu-l.

Acasă la Klomb nu era aproape nimeni ; doar Jambrozy mormăia ceva dintr-o carte, lîngă moartă, care stătea acoperită cu un giulgiu ; la marginea patului ardea o lumînare înfiptă într-un ulcior, ramuri pline de roade priveau pe geamul deschis, noaptea scînteia de stele şi din timp în timp cîte un trecător întîrziat îşi arăta la fereastră faţa uimită ; în tindă cîinii lătrau într-una.

Jasio se aşează în genunchi, lîngă lumînarea ce ardea, cufundîndu-se atît de adînc în rugăciunea lui, încît nici nu-l simţi pe Jambrozy cînd plecă acasă ; ai lui Klomb se culcaseră undeva în livadă ; într-un tîrziu se auziră cocoşii cîntînd. Noroc că maică-sa nu-l uitase.

Dar, la ce bun, dacă somnul nu se lipea de el ! Cum dădea să aţipească, Jagusia îi răsărea înainte, ca vie, şi ridicîndu-se în capul oaselor, se freca la ochi, privind în jur, speriat ; nu era nimeni, firește, toţi dormeau buştean, iar în cealaltă parte a casei îl auzea pe taică-său sforăind.

„Să ştii că poate d-asta ea..." — se gîndea Jasio, aducîndu-şi aminte cu ce înfocare îl săruta Jagusia, cum îi scînteiau ochii şi cum îi tremura glasul... — Şi eu care credeam că... Cutremurat de ruşine, sări din pat, deschise fereastra şi, aşezîndu-se pe prichici, cugetă pînă în zori, pocăindu-se de greşelile şi ispitele în care căzuse fără voie.

A doua zi, la slujbă, nu cuteză să-şi ridice ochii măcar la oameni, nici să se uite prin biserică, dar se ruga, se ruga cu atît mai fierbinte pentru Jagusia, încredinţat acum, fără putinţa vreunei îndoieli, de grelele ei păcate, şi totuşi, nu era cîtuşi de puţin supărat şi nici nu-i era silă de ea.

— Ce ai ? Ai oftat aşa de tare, că era să stingi lumînările ! îl întrebă preotul cînd intrară în sacristie.

— Mor de cald în sutana asta ! se văietă el, întorcîndu-şi iute capul în altă parte.

— Cînd ai să te deprinzi cu ea, ai s-o porţi ca pe-o a doua piele.

Jasio îi sărută mîna şi se duse să prînzească ; cum soarele dogora, o luă pe la umbră, pe malul eleşteului, cînd se întîlni cu Maryna popii, care trăgea de coamă calul cel orb şi cînta cu vocea ei ţipătoare.

Amintirea serii din urmă îl străpunse ca un jungher şi o opri din drum, întărîtat :

— Ce ai, Marysia, de eşti aşa de veselă azi ? O privea curios şi ruşinat totodată.

— Dacă mi-i bine ! făcu ea, şi îşi arătă dinţii sclipitori. Apoi, trăgînd după ea mîrţoaga, începu să cînte mai cu foc.

„E veselă după cele de-aseară !“ — Dar numaidecît îşi întoarse ochii, zărindu-i, sub fusta mult suflecată, albeaţa pulpelor ; întinse braţele, şovăind, şi intră la Klomb. Jagata zăcea cu pompă mare, în mijlocul casei, îmbrăcată în straiele ei de sărbătoare, pe cap cu scufia, a cărei dantelă lată şi albă îi acoperea fruntea, cu mătănii la gît, cu fusta nouă de lînă şi cu pantofii legaţi cu şnururi roşii ; chipul ei părea făcut din ceară şi avea un luciu ciudat ; între degetele ţepene ţinea o iconiţă, iar la căpătîi îi ardeau două lumînări ; Jagustynka alunga muştele cu o creangă stufoasă ; din vatră, în care ardeau crengi de ienupăr, fumul se împrăştia în toată casa ; şi mereu intra cîte cineva să se roage pentru sufletul răposatei, în vreme ce copiii se zbenguiau în jurul casei.

Jasio arunca priviri neliniştite spre întunericul ce domnea înăuntru.

— Ai casei plecară la tîrg, îi şuşoti Jagustynka la ureche. Le-a lăsat bani frumoşi, aşa că trebuie s-o îngroape cu alai. Doar li-e şi neam ! Abia diseară o duc la sfînta biserică, Mateusz n-a isprăvit coşciugul !...

Înăuntru plutea un miros greu, îmbîcsit ; faţa palidă, zîmbitoare a răposatei îl înfricoşă şi, închinîndu-se la iuţeală, ieşi. Chiar în prag se întîlni faţă în faţă cu Jagusia. Era cu maică-sa şi văzîndu-l, se opri, dar el trecu fără un cuvînt, nici măcar bună

ziua nu-i dete. Abia ajungînd în uliță, se uită după ea, fără să vrea ; Jagusia ședea locului, în picioare, urmărindu-l cu ochi triști.

Acasă nu vru să mănînce nimic, plîngîndu-se că-l doare capul.

— Plimbă-te niței, poate ți-o trece ! îl sfătui maică-sa.

— Dar unde să mă duc ? iar ai să crezi cine știe ce !

— Jasio, se poate să vorbești tu așa cu mama ta ?

— Dar, mamă, nu-mi dai voie nici să mă mișc din casă ! Ai zis că n-am voie nici să vorbesc cu oamenii ! Atunci... Avea rîcă pe ea și se răzbuna. Pînă la urmă, maică-sa îl legă la cap cu o cîrpă muiată în oțet, îl culcă în odaia întunecoasă și, alungînd copiii în curte, îl supraveghe ca o cloșcă, pînă ce băiatul adormi. După ce se trezi, mîncă pe săturate.

— Acum, du-te și te plimbă ! — îi zise ea — ia-o pe drumul cu plopi, acolo-i umbra mai deasă și-i mai răcoare ! El nu zise nimic, dar simțind ochii maică-si, care îl urmăreau cu strășnicie, o luă dinadins în altă parte ; tîndăli prin sat, privi ucenicii fierarului bătînd cu baroasele în nicovală, trecu și pe la moară, hoinări prin grădini, cercetînd cu mare atenție iniștele și toate locurile unde străluceau, roșii, fuste de muieri, mai stătu puțin de vorbă cu pan Jacek, care păștea vaca Weronkăi, bău lapte la Szymek, în Podlesie, și nu se întoarse în sat decît seara, tîrziu, fără să o fi întîlnit nicicum pe Jagusia.

N-o văzu decît a doua zi, la înmormîntarea Jagatei. Ea îl privi atît de stăruitor în timpul slujbei, că slovele-i jucau pe dinaintea ochilor și mereu dădea răspunsurile anapoda. Cînd duseră moarta la groapă, Jagusia, fără a se sinchisi de privirile crunte pe care i le arunca dăscălița, pășea alături de Jasio, atît de aproape, încît băiatul, auzindu-i suspinele grele de suferință, simțea cum se topește ca zăpada sub soarele primăverii.

Iar cînd o puseră pe cerșetoare în groapă și lumea începu să jelească, îi auzi și bocetul sfîșietor, dar el

înțelese că nu pe Jagata o plîngea, ci de focul inimii ei chinuite.

„Trebuie să vorbesc cu ea", hotărî el, pe cînd se înapoia de la cimitir, dar multă vreme nu putu să scape de acasă, fiindcă de pe la amiază începură să se adune în Lipce lume de prin satele vecine, ba chiar și din alte parohii, pregătindu-se pentru pelerinajul la Czenstochowa, care începea chiar a doua zi. Alaiul trebuia să pornească de dimineață, îndată după slujbă ; așa încît oamenii se strîngeau agale, drumurile din preajma iazului erau pline de căruțe și de larma glasurilor. Mulți treceau și pe la presbiter, și Jasio trebui să stea și să-l ajute pe sfinția sa la fel de fel de treburi. Dar, pe înserat, pîndind clipa prielnică, își luă cartea și se strecură pe furiș pe răzoarele de dincolo de hambare, către părul pădureț sub care stătuse ades cu Jagusia.

Bineînțeles, nu-i ardea de loc de citit, și zvîrli cartea cît colo, în iarbă, apoi, uitîndu-se pe cîmp, sări în secară și, aproape pe brînci, se tîrî pînă la grădina Dominikowei.

Jagusia săpa cartofii, habar n-avea că-i privită și din cînd în cînd se ridica anevoie și, sprijinindu-se în hîrleț, lăsa privirile triste să-i rătăcească peste lume, oftînd lung și din greu.

— Jagusia ! strigă el cu teamă.

Ea se făcu albă ca varul și încremeni ca împietrită — nu-i venea să-și creadă ochilor. Îi pierise răsuflarea, simțea că se înăbușă, dar se uita la el ca la o minune dumnezeiască și un surîs ușor îi lucea pe buzele care i se înroșiseră dintr-o dată și se întindea ca o flacără, arzînd ca soarele.

Ochii lui Jasio scăpărară cu aceeași strălucire și ceva dulce ca mierea îi scăldă inima ; se stăpîni însă, rămase tăcut, și se așeză doar pe brazdă, privind-o cu o desfătare nespusă.

— Așa de frică mi-era, domnule Jasio, că n-am să te mai văz niciodată...

Parcă un vînt înmiresmat venind din cîmpii ar fi suflat peste el, făcîndu-l să-și plece capul, cu atîta

putere glasul ei îi răsuna în suflet, umplîndu-l cu o fericire de neînchipuit.

— Ieri, la Klomb, nu te-ai uitat de loc la mine...

Şedea în faţa lui, înflăcărată ca o tufă de trandafiri, ca floarea de măr ce se desface la focul dorinţei, plină de frumuseţe şi în totul asemeni unei zîne.

— Credeam c-o să-mi plesnească inima ! Mă mir cum de nu mi-am pierdut minţile !

Lacrimi îi sclipiră pe gene, acoperindu-i ca nişte diamante cerul albastru al ochilor.

— Jagusia ! lăsă el să-i scape un ţipăt ţîşnit din străfundul inimii.

Ea îngenunche pe brazdă şi ghemuindu-se la picioarele lui, îşi aţinti spre el ochii ei ca nişte prăpăstii de foc, ochii ei azurii ca cerul, ca cerul de nepătrunşi, ochii ei îmbătători ca săruturile, ca mîngîierile unor mîini dragi, ochii ei ispititori şi nevinovaţi totodată, ca ai unui copil.

El avu o tresărire puternică şi, ca şi cum ar fi vrut să se apere de farmecele ei, începu s-o mustre cu asprime pentru toate păcatele, pentru tot ce-i spusese maică-sa. Ea îi sorbea fiece cuvînt, fără să-l piardă din ochi, dar mare lucru nu înţelegea ; un singur lucru ştia, că cel pe care-l îndrăgea, mai presus de orice, şedea înaintea ei şi-i vorbea şi ochii lui ardeau, iar ea, îngenuncheată ca în faţa unui sfînt, îl adora cu credinţa fără de margini a iubirii.

— Jagusia, spune că toate astea nu-s adevărate ! Spune ! o imploră el.

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! rosti ea cu atîta simţire, încît el o crezu numaidecît, nu putu să nu-i dea crezare. Atunci ea, rezemîndu-şi pieptul de genunchii lui, cufundîndu-se toată în ochii lui, îi mărturisi pe şoptite toată iubirea ei... Ca la o spovedanie, îşi deschise înaintea lui tot sufletul, i-l aruncă la picioare ca pe o păsăruică rătăcită şi, într-o arzătoare rugă, se lăsă toată milei sale, vrerii sale, bună sau rea.

Jasio tremura ca frunza bătută de vînt, vru s-o respingă, să fugă, dar nu făcu altceva decît să murmure cu o voce scăzută, buimacă :

— Taci, Jagusia, asta nu se poate, e un păcat, taci !

Ea tăcu, stoarsă de puteri ; nici unul nu mai vorbea, își fereau privirile și în același timp se strîngeau unul într-altul, atît de aproape, că-și auzeau bătăile inimilor, răsuflările grele arzătoare, și o pace, o bucurie nespusă îi stăpînea, și lacrimi le curgeau pe obrajii pămîntii, buzele lor roșii își surîdeau și, ca în biserică, la slujbă, stăteau adînciți într-o liniște preasfîntă, într-o tainică lumină răsfrîntă în slăvi, înălțîndu-se mai sus, tot mai sus, deasupra întregii firi.

Soarele asfințise, pămîntul era scăldat în văpaia amurgului, o rouă de aur ai fi zis, totul tăcea, totul încremenise, cu suflarea oprită, totul asculta cu evlavie clopotele ce băteau de vecernie și lumea întreagă părea că se roagă mulțumindu-i Atotputernicului pentru ziua dăruită. Porniră pe cîmpul presărat de pulberea de aur a înserării, pe haturile înflorite, printre holdele coapte, mîngîind cu mîinile spicele ce li se aplecau pînă la genunchi, mergeau cu ochii ațintiți spre cele din urmă focuri ale asfințitului, spre hăul larg, aurit al cerului, cu cerul în suflet, cu cerul în ochi, cu frunțile împodobite de curcubee.

Era ca și cum o slujbă dumnezeiască s-ar fi săvîrșit în ei și, plini de smerenie, aduceau imnuri de slavă Celui de sus pentru harul dezvăluit numai lor în acest ceas al vieții.

Nu-și mai spuneau un cuvînt, nici unul măcar, doar privirile li se încrucișau ca niște fulgere, priviri arse, mistuite de propriile lor focuri, nemaiștiind nimic una de alta.

Nu știau nici că amîndoi intonau un imn, un cîntec născut din ei înșiși și care, asemeni ciripitului unei păsări, se avînta în tării peste cîmpia încețoșată, în lumea largă.

Nu mai știau nici unde sînt, nici încotro se duc și nici pentru ce.

Deodată, de undeva de aproape, un glas aspru, uscat, se abătu peste capetele lor :

— Jasio, acasă !

El se trezi într-o clipită ; erau pe drumul cu plopi, iar maică-sa stătea înaintea lor, în picioare, groaznică, de neînduplecat. El bîigui ceva neînțeles.

— Hai acasă !

Îl apucă de mînă și, furioasă, începu să-l tragă după ea ; băiatul se lăsă dus, umil, fără nici o împotrivire...

Jagusia venea în urmă ca împinsă de o vrajă, cînd fără veste dăscălița ridică de jos o piatră și o azvîrli în ea cu o înverșunare teribilă.

— Să piei din fața ochilor mei ! La coteț, cățea ! țipă ea cu dispreț.

Jagusia se uită împrejur, neînțelegînd cu cine vorbea femeia aceea, și cînd îi dispărură din ochi, hoinări multă vreme pe drumuri, apoi, cînd toți ai casei se duseră la culcare, se așeză afară, lipită de perete, și rămase acolo pînă la ziuă.

Vremea trecea, cocoșii cîntau, caii nechezau pe lîngă căruțele de pe malul iazului și ziua se ivi, satul se trezea, femeile scoteau apă din eleșteu, vitele plecau la păscut, oamenii la cîmp, cîteva femei pălăvrăgeau, niște copii plîngeau, cerînd nu știu ce, iar ea ședea neclintită și cu ochii deschiși, visa la Jasio — i se părea că vorbește cu el, că se uitau unul la altul, atît de aproape, că o treceau fiorii, și că se duceau undeva, și căutau ceva, nu-și mai aducea bine aminte ce — și așa mereu, roată.

Dominikowa o trezi în toiul acestor minunate vedenii, și îndată sosi și Anna, gătită de drum. Sfioasă, ea întinse cea dintîi mîna, în semn de împăcare.

— Mă duc la Czenstochowa și rogu-vă de iertare dacă v-am greșit cu ceva...

— Domnul să te binecuvînteze pentru vorbele tale bune, dar nedreptatea rămîne nedreptate ! mormăi bătrîna.

— Să lăsăm astea ! Vă rog din inimă, iertați-mă !

— Nu-ți port pică ! oftă din greu Dominikowa.

— Nici eu, măcar că am pătimit atîta ! rosti solemnă Jagusia și, auzind clopotul, se duse să se gătească de biserică.

— Ați auzit că și Jasio, băiatul organistului, pleacă și el cu noi ? întrebă după cîteva clipe Anna.

Auzind vestea, Jagusia ieși repede din casă pe jumătate îmbrăcată.

— Adineauri mi-a spus maică-sa, cică el singur, zor-nevoie, să meargă la Czenstochowa ! Are să ne fie mai bine așa, cu un preoțel la drum, și e și o cinste ! Rămîneți cu bine ! Își luă rămas bun prietenește și plecă la biserică, împărtășind noutatea oricui îi răsărea în cale. Lumea, firește, se mira, numai Jagustynka dete din cap și spuse cu glas coborît :

— Aici se ascunde ceva. Nu pleacă el de bună voie. A, nu !...

Dar nu era timp de vorbă, jumătate din sat se și strînsese la biserică și preotul începuse slujba cerută de pelerini.

Jasio slujea și el, ca în fiece zi, dar azi era ceva mai palid, o durere ciudată i se întipărise pe față și avea ochii încercănați, împînziți încă de lacrimi, astfel încît toată biserica o vedea ca printr-o pîclă ; Tereska răstignită în îngenuncherea ei, ochii speriați ai Jagusiei, Dominikowa stînd pe băncile hărăzite celor de la curte, pelerinii înaintînd să primească sfînta cuminecătură — pe toți îi vedea ca prin ceață, prin ceața lacrimilor abia ținute, prin chinul ce-i sfîrteca inima, prin tristețea lui de moarte.

În picioare, înaintea altarului, părintele făcu semnul crucii peste mulțimea celor ce plecau, iar cînd lumea se strînse în fața bisericii, îi stropi cu agheasmă și-i blagoslovi ; steagul fu ridicat de îndată, crucea sclipi în frunte, cineva începu să cînte și alaiul se urni din loc, pornind în lunga sa călătorie.

Plecau din Lipce Anna, și Marysia Balcerkowna, și Klembowa cu fiică-sa, și Grzela gură-strîmbă, și Tereska cu bărbatu-său, care se legaseră să nu ducă nimic cald la buze tot drumul, și cîțiva clăcași, de asemenea, și mai punîndu-i la socoteală și pe cei veniți din alte sate, alaiul număra vreo sută de suflete.

Întreg satul îi însoțea. Căruțele încărcate cu boccele se țineau după ei. Și cu toate că erau în cele

dintîi ceasuri ale dimineții, căldura creștea, soarele te orbea, praful se ridica în vîrteje și parcă ar fi mers în mijlocul unui nor cenușiu, înăbușitor.

Jagusia mergea împreună cu maică-sa și cu alții, trasă, suptă la față, mai mult moartă decît vie, tremurînd toată de jale, înghițindu-și lacrimile amare de femeie singură, părăsită, uitîndu-se la Jasio ca la un soare, de departe, bineînțeles, fiindcă dăscălița cu odraslele ei nu-l slăbea o clipă, astfel încît nu era chip să-i vorbească și nici să i se arate în ochi.

Mateusz îi tot spunea ceva, dar nu-l auzea, n-o auzea nici pe maică-sa, pe nimeni. Un singur lucru știa : că Jasio pleacă pentru totdeauna și că n-avea să-l mai vadă niciodată, niciodată.

Lîngă troița din Podlesie, însoțitorii își luară rămas bun de la pelerini și alaiul își văzu înainte de drum cîntînd, îndepărtîndu-se din ce în ce mai mult. În cele din urmă nu mai văzură nimic, decît undeva, în depărtările însorite, vîrtejuri de pulberi ce urcau.

— De ce ? De ce ? gemea Jagusia, tîrîndu-se ca un hoit în urma celor care se întorceau în sat.

„Am să pic jos și-am să mor !“ își zicea ea, simțind parcă asupră-i prima atingere a morții ; mergea tot mai încet și tot mai anevoie, istovită de arșiță, de acest canon groaznic.

— Și ce-o să mă fac eu acu' ? Ce să mă fac ? se întreba ea, cu ochii pierduți în scînteierea zilei ce o orbea dureros și în care se simțea atît de ciudat de singură.

Aștepta cu neastîmpăr noaptea, cu liniștea ei, dar noaptea nu-i aduse nici alinare, nici pace și se învîrti pînă în zori pe lîngă casă, apoi se tîrî pe drumuri, merse pînă în Podlesie chiar, la troița unde-l văzuse pe Jasio cea din urmă oară și cu privirea arsă de suferință căta pe drumul larg, nisipos, urmele pașilor săi, măcar umbra lui, măcar un bulgăre de pămînt atins de el...

Nimic nu era, nimic nu se mai găsea pentru ea, nicăieri, nici milă, nici mîntuire.

Lacrimile îi secară şi ele curînd ; ochii ei, bîntuiţi de atîta amar şi deznădejde, luceau ca nişte fîntîni fără fund ale durerii.

Din timp în timp doar, cînd se ruga, o tînguire tristă se desprindea de pe buzele ei arzînde :

— De ce toate astea, Dumnezeule ? De ce ?

XIII

Viaţa în casa Dominikowei ajunsese de neîndurat : Jagusia umbla ca un duh chinuit şi nu mai ştia de nimic pe lume ; Jendrzych muncea pe sponci şi stătea mai mult la Szymek ; gospodăria, lăsată în paragină, mergea anapoda — ba uneori se întîmpla ca vacile să plece la păscut nemulse ; porcii guiţau de foame, caii îşi rodeau zăbalele şi ieslea goală, bătrîna neputînd să facă faţă la toate ; pe jumătate oarbă, legată la ochi, umbla sprijinindu-se într-un băţ ca să nimerească drumul, aşa că nu era de mirare că nu mai ştia unde i-e capul de atîtea griji.

Şi pe bună dreptate : gunoiul pentru locul unde trebuia să pună grîu se usca pe cîmp şi n-avea cine să-l aştearnă pe ogor, inul ţipa să fie smuls, cartofii de mult ar fi trebuit să fie prăşiţi, pliviţi, lemne de foc n-aveau, uneltele se stricau, secerişul bătea la uşă, treabă era pentru zece inşi, şi ce se făcea era ca unul care s-ar fi scobit în nas. Îşi tocmi o femeie cu ziua, muncea şi ea cît putea, îndemnîndu-şi copiii la lucru, dar în ciuda stăruinţelor, rugăminţilor ei, Jagusia n-auzea, nu vedea nimic, iar odată, cînd se răstise la Jendrzych, flăcăul îi răspunse cu nerușinare :

— Bine, atunci las naibii totul şi-mi iau lumea-n cap ! L-ai gonit pe Szymek, acu munceşte singură ! Lui nu-i pasă de dumneata, are casă, are bani, are nevastă, are vacă, e gospodar în lege. Aşa striga la maică-sa, cu un anumit gînd, dar se ţinea departe de ea.

— Da, e drept, tîlharul, a ştiut să iasă din încurcătură ! zise ea cu un oftat adînc.

— Da, face faţă la toate că pînă şi Nastusia se mira.

— Trebuie să tocmesc un om, ori să iau cu simbrie un argat... se gîndi ea cu glas tare.

Jendrzych se scărpină în cap şi spuse stingherit :

— La ce să chemi un străin, cînd Szymek atît aşteaptă... ajunge să-i spui o vorbă...

— Nătărăule ! Ce-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala ? zbieră ea, otrăvită de gîndul că, într-un fel sau altul, într-o bună zi, tot trebuia să se ducă la fecioru-său, să se împace cu el.

Dar mai mult decît orice era necăjită din pricina Jagusiei, pe care în zadar încerca s-o tragă de limbă, să afle ce are. Jendrzych, nici el, habar n-avea, iar pe cumetre nu îndrăznea să le descoasă, de frică să nu mai puie ceva de la ele. În primele trei zile de cînd alaiul pelerinilor plecase la Czenstochowa, bîjbîise după o lumină, căutînd o înţelegere, ca într-o beznă blestemată. În cele din urmă, sîmbătă după prînz, scoasă din răbdări, luă un răţoi mare şi se duse la sfinţia-sa.

Se întoarse pe înserat, zbuciumată ca o noapte de toamnă, plînsă şi plină de suspine ; nu spuse nimic nimănui, iar abia după cină, rămînînd singură cu Jagusia, închise uşa dinspre tindă şi începu :

— Ştii ce vorbeşte lumea despre tine şi despre Jasio ?

— Puţin îmi pasă mie de vorbele lor ! răspunse ea posacă, ridicîndu-şi ochii înfrigurati.

— Îţi pasă, nu-ţi pasă, află că de lume nu poţi să te ascunzi. Faci ceva pe ascunselea, încet, să nu te audă nimeni, şi a doua zi tot satul ţipă în gura

mare. De-ai şti ce se vorbeşte despre tine, e de speriat!

Şi îi povesti pe larg tot ce aflase din gura sfinţiei sale, a organistului şi a nevestei acestuia.

— Chiar în seara aia l-au luat la judecată, dascălul i-a tras o chelfăneală, părintele l-a săpunit bine şi el, şi, ca să-l păzească de tine, l-au trimis la Czenstochowa. Auzi? Ia gîndeşte-te puţin la ce-ai făcut! strigă ea ameninţătoare.

— Dumnezeule mare! L-au bătut! L-au bătut pe Jasio! Se ridică, gata să alerge să-l apere, dar, stăpînindu-se, scrîşni printre dinţi:

— Usca-li-s-ar braţele! Lovi-i-ar boala! Şi se puse pe bocit; lacrimi amare îi curgeau din ochii înroşiţi, şi din toate rănile sufletului sîngele prinse a-i şiroi, sîngele cald, viu, al inimii ei.

Dominikowa nu se lăsă şi-i aruncă în faţă toate greşelile, toate păcatele, nu-i trecu nimic cu vederea, îşi vărsă tot focul care o pîrjolea de atîta vreme, făcînd-o să sufere atît de crunt.

— Isprăveşte odată cu blestemăţiile astea, auzi? Aşa nu mai merge! ţipa ea din ce în ce mai întărîtată, şi lacrimi fierbinţi i se prelingeau de sub cîrpele care-i oblojeau ochii. Să fii cea mai rea dintre rele, să mi te arate lumea cu degetul! Ce ruşine, la bătrîneţele mele! Ce ruşine, Doamne! gemu ea deznădăjduită.

— Parcă dumneata în tinereţe erai mai brează! i-o întoarse fiică-sa cu răutate.

Bătrîna se înfurie aşa de tare, că abia putu să îngaime:

— Sfînt să fii şi lumea tot te bîrfeşte!

Nu îndrăzni s-o mai zgîndăre. Jagusia se apucă să-şi calce nişte horboţele, să le aibă gata a doua zi; la căderea serii vîntul începu să bată, copacii vuiau, luna gonea pe cerul brăzdat de nori mărunţi, în sat fetele lălăiau şi o lăută cînta o arie săltăreaţă.

Pe sub ferestre se auzi glasul primăriţei care tocmai trecea.

— Ieri s-a dus la primărie şi nu s-a mai întors acasă...

— Păi a plecat cu notarul la oraş azi noapte Ajutorul lui zicea că i-a chemat pretorul la el, o lămuri Mateusz.

După ce trecură, bătrîna reîncepu, de astă dată cu un glas mai îndulcit :

— De ce l-ai dat afară din casă pe Mateusz ?

— Fiin'că mi-e silă de el. Şi apoi, ce tot cată p-aici ? Mie nu-mi trebuie bărbat !

— Ar cam fi vremea să-ţi găseşti şi tu unul ! Atunci lumea nu te-ar mai vorbi. De ce nu-l iei pe Mateusz ? Nu-i de lepădat, e un flăcău destoinic, îndemînatec...

Şi i-l lăudă astfel multă vreme, ca să-şi încurajeze fiica, dar ea nu scoase nici un cuvînt, prinsă cu treaba, cu grijile ei, iar bătrîna neavînd încotro, o lăsă în pace şi începu să-şi înşire mătăniile una cîte una. Afară nu se mai auzea nici un glas, doar pomii se luptau cu vîntul şi moara huruia, şi noaptea era tîrzie, iar luna pierise înghiţită de vălmăşagul norilor, ale căror tivuri se aprindeau, cînd din ei scăpau mănunchiuri de raze.

— Jagusia, mîine să te duci să te spovedeşti. Leapădă-te de păcate, să vezi cum ţi se uşurează sufletul...

— N-am nevoie ; nu mă duc !

— Nu vrei să te spovedeşti ? Glasul mai că-i răguşise de groază.

— Nu, că părintele ştie s-arunce anatema, dar de ajutat, nu se prea grăbeşte să te-ajute...

— Taci, nu huli, că te bate Cel de sus. Du-te la spovedanie, ispăşeşte-ţi păcatele, cere-ţi iertare în faţa lui Dumnezeu, şi o să-ţi fie iar bine, ai să vezi...

— N-am ispăşit destule, ai ? Şi cu ce-am păcătuit ? Că am iubit şi am suferit, de-aia ? asta mi-e răsplata, nu ? Că nu e rău pe lume, nu-i pacoste care să nu fi căzut pe capul meu ! se tîngui ea deznădăjduită.

De unde să fi bănuit, sărmana, că o nenorocire şi mai rea, şi mai năpraznică, şi mai nedreaptă avea să se abată asupră-i ?

A doua zi, duminică, înainte de slujbă, se lăţi în sat vestea uluitoare că primarului i se găsiseră în casa comunală bani lipsă şi fusese ridicat.

La început nimănui nu-i veni să creadă şi, deşi ceas de ceas venea cîte cineva care întărea cele auzite, nimeni nu le punea încă prea tare la inimă.

— Trîntorii stau şi scornesc vrute şi nevrute şi p-ormă le-mprăştie-n sat, să rîdă de oameni ! ziceau cei mai cumpătaţi.

Dar trebuiră să creadă, cînd fierarul, înapoindu-se de la tîrg, adeveri, cuvînt cu cuvînt, toată tărăşenia şi cînd, pe la amiază, însuşi Jankiel rosti în faţa obştiei :

— Da, ăsta-i adevărul ! Lipsesc cinci mii din casă şi-i pun poprire pe toată averea. Iar dacă n-ajunge, satul trebuie să puie ban cu ban, să plătească în locul lui !

Asta înfurie la culme lumea. Zău aşa, oamenii nu mai ştiau ce să facă de sărăcie, nu mai aveau nici de unele, mulţi îşi vînduseră şi sufletul, ca s-o ducă pînă la seceriş, şi acum, na, să mai plătească şi paguba hoţului ! Asta întrecu marginile răbdării omeneşti, aşa încît nu-i de mirare că tot satul înnebunise aproape şi înjurăturile, ocările, blestemele cădeau cu nemiluita peste primar ca pietrele :

— Scîrnăvia, javra, crăpar-ar !

— N-am fost tovarăş cu el, nu plătesc !

— Nici eu ! A chefuit cît a vrut şi noi să-i plătim dezmăţurile ? vorbeau cătrăniţi, ba unora le venea chiar să plîngă de ciudă.

— Eu de mult stau cu ochii pe el, v-am spus cum are să sfîrşească ! V-am spus, da' nu m-aţi crezut ! Ei, acu, jucaţi ! adăugă cu înţeles Ploszka, iar Ploszkowa mai turnă şi ea niţel gaz peste foc, spunîndu-i oricui avea urechi s-o audă :

— Cică Antek a şi făcut socoteala şi am avea de plătit cîte trei ruble de pogon, da' dacă-i vorba de un prieten ca el, dăm, fără să crîcnim, şi zece...

Noutăţile astea copleşiră în aşa hal lumea, încît doar cîţiva îşi mai vedeau de treburi. Vorbeau între ei, se văicăreau, şi în ziua aceea uliţele erau pline,

stăteau și prin fața caselor, dar pe malul eleșteului, mai cu seamă, se vedea o groază de lume. Degeaba își băteau capul — nu pricepeau și pace ce făcuse primarul cu atîta bănet.

— Pesemne că l-o fi furat careva ; nu se poate el singur să prăpădească atîția gologani !

— S-o fi încrezut în notar și ăsta, îl știți ce poamă e !

— Vai de capul lui ! Mult rău ne-a făcut, nu zic, dar lasă că și el a pățit-o ! spuneau cei mai cu scaun la cap. Și iat-o și pe Ploszkowa făcîndu-și loc cu burta ei cît o butie, frecîndu-se la ochi, în care n-avea nici un strop de lacrimă, și dîndu-și drumul :

— Ce să zic, mi-i o milă de primărițăăă ! Sărăcuța de ea, nu-i mai ajungeai la nas cu prăjina, așa se cuconise. Ei, acu or să le ia casa, or să le vînză pămîntu', și-o să muncească și ea cu ziua, mititica ! Barem să fi chefuit și ea...

— Parcă puține bunătăți a înghițit ea ? urlă Kozlowa, ținîndu-i hangul, pe alt glas. Că o duceau ca boierii, nemernicii, și nu era zi de la Dumnezeu să nu mănînce carne ! Uite-așa își băga zahăr cu pumnul în cafea. primărița, și numai rachiu de-ăl dulce beau amîndoi ! Am văzut eu cum cărau de la tîrg cu căruța fel de fel de cumpărături ! Nu cumva că de prea mult post le plesneau burțile, ei !

Oamenii o ascultau cu grijă, deși pînă la urmă Kozlowa o cam lua razna. Dăscălița însă îi atinse la partea cea mai simțitoare : trecea prin sat ca din întîmplare și auzind vorbă, lăsă într-o doară să cadă aceste cuvinte :

— Cum, nu știți pe ce a cheltuit primarul atîta bănet ?

Se îmbulziră cu toatele în jurul ei, s-o întrebe, s-o silească să le spuie.

— Păi cu Jagusia i-a cheltuit, e lucru știut.

La una ca asta nu s-ar fi așteptat și cumetrele căscară ochii una la alta, buimăcite.

— Toată parohia știe asta, încă de astă primăvară. Nu vă spui cum i-a cheltuit, dar întrebați pe

oricine vreți, uite, și pe oamenii din Modlica, să vă spuie ei adevărul gol-goluț !

Și porni, ca și cum atîta ar fi avut de zis, dar cumetrele n-o lăsară în pace, o încolțiră într-un gard și atîta traseră de ea, pînă cînd dăscălița le mai povesti, ca și cum le-ar fi împărtășit o taină mare, cum îi aducea primarul Jagusiei inele de aur — din aurul ăl mai curat — și basmale de mătasă și ce pînzeturi și ce mărgele și cîți gologani nu-i dăduse ei, în mînă ! Sigur, mințea cu nerușinare, dar femeile o crezură. Numai Jagustynka se împotrivi cu mînie :

— Basme, scorneli ! Ce, ai văzut-o dumneata ?

— Da, am văzut, pot să jur cu mîna pe cruce că pentru ea a furat și poate chiar ea l-a pus ! Ehei ! Muierea asta-i în stare de orice, n-are nimic sfînt, vă spui, e o ființă fără suflet, fără pic de rușine ! Umblă prin sat ca o cățea în călduri și peste tot seamănă nenorociri și gîlcevi. Păi, pe băiatul meu n-a vrut să-l strice ? Un băiat cuminte ca el, un copil abia ! A fugit de ea și mi-a spus tot-tot ! Auziți ce grozăvie ! Să te legi și de o față bisericească ! sporovăia ea înecîndu-se de furie.

Ca o scînteie care aprinde praful de pușcă, așa răbufniră vechile porniri împotriva Jagusiei — pizma, gelozia, ura ; fiecare își descărca inima și ieși o tevatură de nedescris. Țipau una mai tare ca alta, din ce în ce mai dezlănțuite.

— Cum de-o mai rabdă pămîntul ?

— Și Maciej din pricina cui a murit, ai ? Ia aduceți-vă aminte !

— Tot satul trebuie să ispășească din pricina leprei ăsteia !

— A vrut să-l împingă în păcat chiar și pe un preot ! Isuse Hristoase, îndură-te de noi !

— Și ce de beții și de certuri s-au iscat din pricina ei, cîte blestemății a făcut !...

— Otreapa satului ! De-aia noi ăștia din Lipce sîntem arătați cu degetul !

— Muierea asta zău dacă nu-i mai rea decît ciuma și holera !

— Cîtă vreme o să avem una ca ea, păcatul şi destrăbălarea n-or să iasă din sat. Azi l-a pus pe primar să fure, mîine o să-i vie altuia rîndul!

— S-o ciomăgim, s-o facem chisăliţă, s-o aruncăm la cîini!

— S-o izgonim din sat, s-o gonim în pădure, ca pe o ciumată!

— S-o alungăm! Altă scăpare n-avem! S-o izgonim! ţipau arţăgoase, gata de orice şi, la îndemnul dăscăliţei, porniră spre casa primarului.

Primăriţa le întîmpină, umflată de plîns şi atît de slăbită, atît de prăpădită, că începură s-o îmbrăţişeze cu toatele şi să plîngă cu ea la un loc, căinînd-o din inimă.

Abia după un timp, dăscăliţa îi pomeni de Jagusia.

— Aşa-i, adevărul adevărat! Ea e capul răutăţilor! Ea! se plîngea ea disperată. Căţeaua, tîrîtura asta! Crăpare-ai sub un gard, că mult rău mi-ai făcut! Mînca-te-ar viermii, că numai nenorociri mi-ai adus pe cap şi m-ai făcut de rîsul satului — şi se prăbuşi pe un scaun, zguduită de un hohot de plîns amarnic.

După ce se săturară de plîns şi de gemete, cumetrele se duseră pe la casele lor. Soarele scăpăta. Nu mai rămaseră decît ele două, dăscăliţa şi cu primăriţa; închizîndu-se amîndouă în casă, luară o hotărîre mare şi pînă la căderea nopţii bătură satul, umblînd din casă în casă, punînd la cale o treabă tainică şi vicleană.

Ploszkowa cu omul ei li se alătură, apoi mai veniră şi altele şi se duseră laolaltă la sfinţia-sa; acesta le ascultă cu luare aminte, dar împreunîndu-şi mîinile, zise:

— Eu nu mă amestec, faceţi cum credeţi, eu nu ştiu nimic, mîine dimineaţă şi-aşa plec la Zarnowo şi rămîn acolo toată ziua!

Urmă o seară foarte frămîntată, plină de certuri, de vorbe aprinse, de şuşoteli tainice. La căderea nopţii, se înţeleseră cu toţii să se întîlnească la cîrciumă; dascălul îi cinsti cu rachiu şi iar începură să

discute, să se sfătuiască. Se strînseseră acolo cei mai mari gospodari şi aproape toate nevestele din sat. Ţineau sfat cam de mult, cînd Ploszkowa strigă :

— Dar Antek Boryna unde-i ? Tot satul s-a adunat şi el e fruntea, fără el nu putem lua nici o hotărîre, n-ar fi drept !

— Asta-i, să-l chemăm şi pe el ! Să vie şi el ! Fără Boryna nu se poate ! strigau care mai de care.

— Şi dacă-i ia apărarea, mai ştii ? murmură una dintre cumetre.

— Nu îndrăzneşte el să se puie cu tot satul ! Noi sîntem aici toţi ca unul...

Ajutorul de primar dădu fuga la Boryna, care se şi culcase, şi-l sculă din pat.

— Hai şi dumneata să-ţi spui cuvîntul ! Dacă nu vii, lumea o să creadă că-i ţii partea, că nu eşti cu obştea ! Muierile n-au să-ţi ierte greşelile de altădată ! Haide, să isprăvim odată !

Şi s-a dus, cu inima grea, n-avu încotro.

Cîrciuma era ticsită de lume, n-ai fi putut să scapi pe jos nici un ac. Oamenii vorbeau încet, fiindcă dascălul, cocoţat pe un scaun, le grăia ca din amvon :

— ...alt mijloc nu-i ! Satu-i precum casa asta ; dacă unul vine şi-ţi smulge duşumeaua, altul îţi ia grinzile, altul îţi taie un colţ de perete, casa se dărîmă şi-i omoară pe toţi cei ce se adăpostesc sub ea. Băgaţi bine la cap ! Şi dacă fiecare-i slobod să fure, să jefuiască, să înşele, să se destrăbălează, ce-o să se aleagă de satul acela ? Vă spui, acela nu mai e sat, e un grajd al iadului, o ruşine şi o ocară adusă tuturor oamenilor de treabă ! Astfel că toţi îi vor da ocol pe de departe şi-şi vor face cruce numai cît îi vor auzi numele ! Şi vă mai spui, că mai devreme ori mai tîrziu, pedeapsa lui Dumnezeu tot va cădea asupra acelui sat, precum a căzut asupra Sodomei şi Gomorei ! Are să cadă, şi pe toţi are să-i piardă, că toţi sînt deopotrivă de vinovaţi, şi cei ce fac rău, şi cei ce îngăduie să se întindă răul ! Sfînta *Scriptură* ne învaţă : „Dacă mîna ta greşeşte, tai-o, iar dacă ochiul îţi va greşi, scoate-l şi zvîrle-l la cîini !“ Ja-

gusia, vă spui, e mai rea decît ciuma, că ea seamănă în jur zavistia, calcă poruncile Domnului, mîniindu-l pe Cel de sus, care se va răzbuna cumplit pe tot satul! Alungați-o cît mai e vreme! A întrecut măsura greșelilor și ceasul pedepsei a sosit! răgea el ca un taur, roșu la față, cu ochii bulbucați.

— Așa-i, a sosit ceasul! Norodul are puterea să pedepsească ori să răsplătească! S-o gonim din sat! S-o gonim! răcneau ei tot mai tare.

Vorbi apoi Grzela, fratele primarului, vorbi și Ploszka bătrînul, Gulbas ridică și el glasul, dar nu se mai auzea om cu om, căci vorbeau toți deodată. Dăscălița povestea și răspovestea ce i se întîmplase lui Jasio al ei, primărița, și ea, îi arăta fiecăruia în parte cît pătimise de pe urma Jagusiei, ceilalți își dăduseră și ei drumul și se făcuse o hărmălaie de bîlci.

Numai Antek tăcea ; stătea în picioare, rezemat de tejghea, negru ca noaptea, cu fălcile încleștate, palid, pradă unui chin lăuntric. Erau clipe cînd îi venea să puie mîna pe o bancă și să izbească cu ea toate boturile acelea care urlau, să-i zdrobească sub călcîie, ca pe niște viermi scîrboși, și i se făcuse o silă atît de mare, că bea pahar după pahar, și scuipa și înjura îndesat.

Ploszka se apropie de el și-l întrebă în gura mare :

— Toată lumea s-a învoit s-o gonim pe Jagusia din sat. Tu, Antoni, ce zici ?

În crîșmă se făcu deodată liniște, toate privirile se îndreptară spre el, erau aproape siguri că avea să se împotrivească, dar Antek răsuflă adînc, își îndreptă trupul și spuse cu glas tare :

— Trăiesc în mijlocul obștei, așa că țin cu obștea! De vreți s-o goniți, goniți-o! De vreți s-o puneți în altar, puneți-o! Mie mi-i totuna!

Dete la o parte cu mîna pe cei ce-i stăteau în cale și ieși fără s-arunce nimănui nici o privire.

Multă vreme după aceea se sfătuiră oamenii, și se sfătuiră aproape pînă în zori, iar dimineața toată lumea știa că obștea hotărîse s-o alunge din sat pe Jagusia.

Cîțiva îndrăzniră să-i ia apărarea, dar ceilalți le închiseră gura numaidecît, răcnind la ei. Numai Mateusz nu se sperie de nimeni, și-i înjura în față și blestema tot satul, pînă cînd, scos din fire, alergă ca turbat la Antek, să-i ceară ajutor.

— Știi ce vor să-i facă Jagusiei? Era galben ca un mort și dîrdîia tot.

— Știu, dar au dreptul! zise el scurt, spălîndu-se la fîntînă.

— Dreptu' ăsta al lor să-l ia dracu'! Aici e mîna dascălului și a dăscăliței. Cum, să răbdăm noi o nelegiuire ca asta? Ce rău a făcut ea? Toate vinile alea care i se aruncă în cap nu-s adevărate, sînt minciuni gogonate! Dumnezeule, e cu putință să alungi o făptură omenească, așa, ca pe un cîine turbat! Nu se poate una ca asta!

— Vrei să te pui cu satul?

— Vorbești de parcă ai ține cu ei! bombăni el amenințător.

— Nu țiu cu nimeni! Nu-mi pasă de Jagusia, cum nu-mi pasă, uite, de piatra aia de colo!

— Ajută-mă, Antek, dă-mi un sfat! Pentru numele lui Dumnezeu, m-apucă nebunia! Gîndește-te ce-o să facă ea? Unde o să se ducă? Tîlharii! Porcii! Pun mîna pe topor și-i ciopîrțesc, dar n-am să-i las, nu-i las!

— Nu pot să-ți fiu de nici un ajutor. Așa a hotărît obștea și de ești unul și te pui cu toți, ce poți face? nimic!

— Ai rîcă pe ea! țipă deodată Mateusz.

— Am, nu am, pe mine mă privește! răspunse el sec și, rezemat de ghizdul fîntînii, privi departe în zare. Dar dragostele lui cele vechi, chinurile lui ascunse pe care le mai purta în el, vii, i se învălmășeau în inimă, încurcate ca un fior al durerii, și se clătina și gemea în sine ca un copac zgîlțîit de furtună.

Se întoarse brusc, dar Mateusz pierise, iar satul i se păru străin, urît și plin de o behăială dezgustătoare.

I

E drept că ziua aceea de pomină avea şi ea ceva neobişnuit. Soarele se tîra galben, mohorît, umflat parcă, era groaznic de cald şi de apăsător, cerul spînzura jos, încărcat de nori murdari, un vînt se stîrnea din timp în timp, măturînd pămîntul, vîrteje de praf pluteau pe drumuri, ai fi zis că venea o furtună, fulgerele ei scăpărau dincolo de păduri.

Şi în oameni se părea că e gata să se dezlănţuie o vijelie turbată, goneau ca apucaţii pe uliţe şi certuri izbucneau în toate casele, lîngă iaz cîteva cumetre se păruiau, cîinii lătrau de zor, mai nimeni nu se mai duse la cîmp, vitele mugeau închise în ocoale, în ziua aceea nici slujba nu se ţinu, părintele plecase cu trăsura dis-de-dimineaţă, şi zăpăceala se făcea tot mai mare, o dată cu neliniştea ce creştea din minut în minut.

Văzînd că în ograda dascălului se strîngea tot mai multă lume, Antek îşi luă coasa pe umăr şi se grăbi să plece la cîmp.

Vîntul îl stingherea, învălmăşindu-i în cale spicele, suflîndu-i în ochi nisip, dar el se înfipse în glie şi începu să cosească, trăgînd cu urechea la zarva îndepărtată a satului.

„Acu ! să ştii că acu !“ îi trecu deodată prin minte şi inima îi bătea în piept ca un ciocan, şi cuprins de furie, îşi încordă spinarea, cît pe-aci să zvîrle coasa, să alerge în ajutorul ei, dar îşi veni în fire la timp.

— Cine a greşit să ispăşească ! Aşa se cuvine. Aşa trebuie să fie !

Secara foşnea, i se apleca la picioare, venind spre el, val cu val, zbuciumîndu-se, vîntul îi zbîrlea părul, îi zbicea obrajii scăldaţi în sudorile caznei, şi nu mai vedea nimic cu ochii, parcă ar fi fost acolo întreg, lîngă Jagusia, iar mîinile lui bătătorite, învăţate cu truda, mişcau singure coasa, culcînd brazdă cu brazdă.

Dinspre sat veni, adus de vînt, un ţipăt lung, nesfîrşit.

Azvîrli coasa şi se aşează cu spatele la peretele secarei, ca şi cum s-ar fi proptit de glie, ca şi cum ar fi vrut să soarbă din ea toată puterea. Se agăţă de pămînt cu tot trupul, cu gheare de fier, se înfigea în el, nu-i da drumul, şi privirile îi zburau spre sat, ca păsări înnebunite, şi inima îi ţipa şi fremăta, tremura tot de spaimă.

„Aşa-i rînduită viaţa, fiecare lucru ascultă de legea lui. Ari ca să semeni, semeni ca să culegi, şi tot ce-i potrivnic îl smulgi şi-l arunci ca pe o buruiană rea ! vorbea în el o voce aspră, veşnică, vocea acestui pămînt, acestor aşezări omeneşti.

Încă mai tresărea, răzvrătit, dar asculta glasul din ce în ce mai umil.

— Oricare, bunînţeles, are dreptul să se apere de lupi, oricare !

Păreri de rău nelămurite, cele din urmă, îl cotropeau, gînduri îl biciuiau ca un vînt tăios, învăluindu-l într-un vîrtej întunecat, ce voia parcă să-l ia pe sus.

Sări în picioare, ascuţi limba coasei cu cutea, îşi făcu cruce, scuipă în căuşul palmelor şi se puse pe treabă, dărîmînd brazdă după brazdă, cu atîta înverşunare, că-i şuiera coasa în mîini şi pereţii secarei gemeau.

În vremea aceasta în sat sunase ceasul cumplitei judecăţi şi pedepse, într-un fel ce nu se poate arăta. Un fel de nebunie pusese stăpînire pe Lipce, oamenii turbaseră de-a binelea, iar cei mai cumpătaţi se închiseseră în case sau fugiseră pe cîmp ; ceilalţi se adunaseră pe malul eleşteului şi această mulţime, beată de mînie, clocotea din ce în ce mai năvalnică. Se aţîţau unii pe alţii şi zbierau, şi urlau şi blestemau, fiecare cu trăsnetele lui. Era un vacarm înfiorător, tunete parcă s-ar fi rostogolit, îndepărtate, vestind vijelia.

Într-o clipită întreg satul se revărsă spre casa Dominikowei ca un puhoi umflat care vuieşte. Dăscăliţa păşea în frunte, cot la cot cu primăriţa, iar pe urmele lor se îndesa gloata înfuriată.

Se năpustiră în casă ca o furtună, făcînd să se cutremure pereții. Dominikowa le tăie calea : trecură peste ea ; Jendrzych sări în ajutor ; într-o clipită îl călcară în picioare, în cele din urmă Mateusz vru să-i oprească în pragul odăiței, dar cu toate că dădea în ei cu o bîtă groasă, cu toate că li se împotrivea din răsputeri, cît ai număra pînă la zece, zăcea undeva zvîrlit lîngă perete, fără simțire, cu capul crăpat.

Jagusia se încuiase în odaia ei. Cînd sparseră ușa, o găsiră ghemuită lîngă zid. Nu se apără, nu scoase un țipăt ; era vînătă, ca moartă, și în ochii ei mari deschiși scînteia flacăra întunecată a groazei și-a morții.

Sute de brațe se întinseră spre ea, sute de mîini cu gheare lacome, hrăpărețe o înșfăcară din toate părțile, smulgînd-o ca pe un mărăcine prea puțin înfipt în pămînt, și o tîrîră afară, în uliță.

— S-o legăm, să nu fugă ! porunci primărița.

În drum aștepta o căruță gata pregătită și încărcată pînă sus cu bălegar de porc, la care erau înjugate două vaci negre. O aruncară peste bălegar, legată ca o oaie și o porniră cu un tărăboi drăcesc. Batjocurile, rîsetele, ocările cădeau asupra ei ca grindina.

În fața bisericii însă, alaiul se opri.

— S-o dezbrăcăm la pielea goală și s-o biciuim aicea, sub poartă. Cu vergeaua ! țipa Kozlowa.

— Astea așa au fost bătute totdeauna, la poarta bisericii ! Pînă la sînge ! Luați-o ! urlau.

Noroc că poarta cea mare a cimitirului era încuiată ; Jambrozy stătea în prag, cu flinta parohiei în mînă, și cum îi văzu oprindu-se, răcni din toată puterea :

— Cine-ndrăznește să intre în curtea sfintei biserici îl împușc, pe legea mea ! Îl ucid ca pe-un cîine ! îi amenință el mînuind atît de fioros arma, gata să tragă, că dădură înapoi și o luară spre drumul cu plopi.

Iuțeau pasul, căci vijelia putea să izbucnească dintr-o clipă în alta, cerul se întuneca din ce în ce, plopii se zbăteau în vînt, praful stîrnit le intra în ochi. În zări bubuia tunetul.

— Dă-i drumul, Pietrek ! Mai repede ! îl îndemnau ei uitîndu-se la cer îngrijorați. Se mai liniștiseră puțin și mergeau în neorînduială pe laturile drumului, căci prin mijloc era prăfărie mare. Din cînd în cînd, cîte o cumătră mai înverșunată se repezea la căruță și se răcorea, țipînd cît o ținea gura :

— Scroafo ! Tîrfo ! La tractir, putoare ! la tractir !

— Ai petrecut, acu înghite-ți rușinea, să vezi și tu ce-i chinul ! țipau la ea.

Pietrek, argatul lui Boryna, care mîna căruța — numai el se învoise s-o mîie — mergea pe alături, îndemnînd vacile ; pîndind o clipă prielnică, îi murmură Jagusiei cu milă :

— Nu mai e mult și ajungem... blestemați să fie pentru nedreptatea asta... mai rabdă puțin...

Dar Jagusia, legată fedeleș și trîntită pe bălegar, bătută pînă la sînge, cu veșmintele sfîșiate, pe veci întinată, chinuită dincolo de tot ce își putea închipui mintea omenească, cea mai nefericită femeie dintre femei, zăcea ca și cum n-ar mai fi auzit, n-ar mai fi simțit nimic din ce se petrece în jur. Numai lacrimile îi curgeau șiroaie pe obrajii învinețiți, iar uneori pieptul îi tresălta ca pentru a da un țipăt, și țipătul împietrea.

— Mai repede, Pietrek ! Mai repede ! striga mulțimea din ce în ce mai des, mai nerăbdătoare, ca și cum ar fi început a-și da seama de ce făcuse, încît ajunseră aproape în goană la movila de hotar din marginea pădurii.

Săltară scîndurile căruței și o zvîrliră jos o dată cu bălegarul, ca pe un stîrv împuțit. Pămîntul gemu sub ea ; căzu pe spate cu fața în sus și nici nu mișcă măcar.

Primărița se apropie de ea, îi dădu una cu piciorul și țipă :

— Și dacă mai ai nas să te arăți prin sat, o să te dăm la cîini să te rupă ! Apoi, ridicînd de jos un bul-

găre de pămînt sau un pietroi, îl zvîrli în ea cu toată puterea : Na, ține, că mi-ai nenorocit copiii !

— Că ne-ai făcut de rîs tot satul ! țipă alta, aruncîndu-i și ea o piatră.

— Să crăpi, corbii să te ciugulească !

— Să nu te rabde țărîna !

— De foame să te usuci și de sete !

Ocări, bulgări de pămînt, pietre, pumni de nisip, toate se abătură peste ea cu nemiluita. Iar ea zăcea ca o buturugă, cu ochii țintă la ramurile ce se legănau deasupră-i.

Deodată firea întreagă se întunecă și o ploaie cu spume începu să cadă.

Pietrek tîndălea cu căruța lui. Oamenii nu-l mai așteptară și porniră cete-cete ; erau însă ciudat de tăcuți. Dar undeva, pe la jumătatea drumului, se întîlniră cu Dominikowa ; însîngerată, cu hainele sfîșiate, bătrîna plîngea și abia nimerea drumul, bîjbîind cu bățul. Cînd își dete seama cu cine se întîlnise, un potop de blesteme se revărsară din gura ei :

— Mînca-v-ar ciuma ! Arză-v-ar focul Gheenei, înghiți-v-ar iadul !

Cu capetele vîrîte-ntre umeri, fugiră cu toții, înfricoșați.

Iar ea alerga, alerga într-un suflet în ajutorul fetei sale.

. . . . . .

Furtuna se dezlănțui de-a binelea, cerul se făcu vînăt ca ficatul, praful se ridica răsucindu-se în trîmbe uriașe, plopii se aplecau gemînd pînă la pămînt, vînturile urlau, năpustindu-se în holdele care încercau parcă să scape, fugind în toate părțile, apoi, mugind ca niște tauri furioși, vîntoasele se aruncară asupra pădurilor ce se legănau, înnebunite, vuind de-ți luau auzul.

Trăsnete cădeau unul după altul și bubuitul lor făcea să răsune lumea întreagă, iar casele și pămîntul se cutremurau.

Vălmășagurile vinete-arămii ale norilor își lăsaseră în jos burțile umflate ce plesneau spintecate de

fulgere, din care țîșneau torente de lumini orbitoare. Uneori bătea și piatra, răpăind pe crengi și-n frunzișuri.

În amurgul vioriu al zilei, al ploii, al grindinii, arbori, desișuri, holde se zbăteau deznădăjduite, ca și cum ar fi vrut să se smulgă din pămînt, să fugă, dar lovite de pretutindeni de vijelie, orbite de fulgere, înnebunite de tunete, nu puteau decît să se învîrtă în loc, scuturîndu-se cu un șuier sălbatic. Fulgere albăstrii zburau sus de tot în văzduh, încolăcindu-se printre nori în beznă, în inima vijeliei ; goneau ca un cîrd de șerpi de foc, goneau ca scăpate Dumnezeu știe de unde, fugind nu știu unde, și goneau fulgerînd, apoi dintr-o dată se stingeau, orbind lumea toată, ei înșiși orbi și muți ca destinul omenesc. Și așa ținu fără întrerupere, pînă seara. Abia la asfințit vijelia se potoli de tot, făcînd loc unei nopți blînde, întunecoase și răcoroase.

A doua zi vremea era minunată, cerul se boltea senin, fără pic de nori și de un albastru atît de curat, încît ai fi zis că fusese frecat cu peria, pămîntul scînteia de rouă, păsările ciripeau vesele și toată suflarea se scălda în aerul proaspăt și plin de miresme.

În Lipce totul intrase în vechea rînduială. Îndată ce soarele se ridică de-o suliță, toți ca și cum s-ar fi înțeles începură să iasă la seceriș și din fiece casă cete de oameni dădeau buzna pe uliță, în fiece ogradă sclipeau seceri, coase, iar carele o porneau la cîmp, pierzîndu-se pe drumeaguri și haturi.

Cînd clopotul bătu la biserică, toți se aflau pe pămînturile lor. Și cînd oamenii auziră dangătul, iar cei de pe locurile mai apropiate chiar și glasul pătrunzător al orgii, începură să se roage ; unul îngenunchea, vecinul său își și rostea rugăciunea cu glas tare, altul tăcea, suspinînd doar, cu smerenie, sorbind în el vlagă, apoi se închinau, își scuipau în palme, se propteau bine cu picioarele în glie, își aplecau spinarea și, apucînd cu înfrigurare secera, coasa, se așterneau pe lucru.

O liniște mare, solemnă, învălui cîmpia, gata de seceră ; era ca și cum s-ar fi săvîrșit o slujbă, slujba sfîntă a trudei neîntrerupte și roditoare.

Soarele urca tot mai sus, arșița creștea din ceas în ceas, pînze de foc acopereau șesurile și această zi a secerișului se desfășura aurie sunînd ca bobul copt, greu și lucios.

Satul era mort, pustiu, casele erau încuiate, tot ce era viu, tot ce avea picioare și putea să se miște plecase la seceră, pînă și copiii și chiar bătrînii și bolnavii. În unele părți, cîinii rupseră lanțurile și fugiseră din ogrăzile pustii, pe urmele oamenilor.

Pretutindeni, cît vedeai cu ochii, în cuptorul acesta dogoritor, în mijlocul holdelor de aur, în aerul ce juca și orbea, din zori pînă seara tîrziu, secerile, coasele aruncau fulgere, prin albeața cămășilor și roșul fustelor, și oamenii se speteau, muncind pe rupte, tăcuți, nimeni nu lenevea, nimeni nu se uita la vecin, și nu se gîndea la nimic alta, decît să muncească în sudoarea frunții, aplecat pe brazdă ca o vită.

Doar pămînturile Dominikowei erau pustii, parcă uitate ; boabele se și scuturau, arșița pîrjolea grînele și nu se zărea nimeni pe lanuri ; secerătorii își întorceau ochii cu o mîhnire înfricată, unii oftau de milă, scărpinîndu-se îngrijorați, uitîndu-se neliniștiți unul la altul, apoi se apucau și mai îndîrjiți de treabă : nu era timp să-ți faci sînge rău din pricina acestor pierderi și pagube.

Zilele secerișului se învîrteau ca niște roți scînteietoare, aurii, cu spițele făurite din raze de soare, scurgîndu-se una după alta, din ce în ce mai iute, scăldate în aceeași sudoare, martore ale acelorași munci grele, voioase.

Curînd, peste cîteva zile numai, vremea fiind tocmai bună, cum își doriseră, oamenii se apucară să lege snopii, să-i înșire pe miriști și să-i care apoi încetul cu încetul în Lipce.

Un alai neîntrerupt de care împovărate, zbîrlite, porni către sat ; care ieșeau de pe toate țarinele, înaintau pe toate drumurile și drumeagurile, îndrep-

tîndu-se spre hambarele deschise. Parcă valuri de aur curat se revărsaseră pe drumuri, în ogrăzi, pe arii, şi pînă şi copacii de pe marginea eleşteului aveau bărbi aurite şi totul mirosea a pai veşted, a iarbă, a bob tînăr.

Ici, colo, prin hambare începu să se audă bătaia zorită a îmblăciilor — era nevoie de grîu, de grîu pentru pîine. Pe cîmpiile largi care se goleau, pe miriştile de aur, cîrduri de gîşte ciuguleau lacome grăunţele scuturate, turme de oi şi de vaci păşteau, focuri se aprindeau, cele dintîi focuri, şi de dimineaţă pînă seara numai cîntece, cîntecul răsunător al fetelor, strigăte de veselie, chemări, huruit de care, şi peste tot chipuri de oameni, strălucitoare, arse de soare.

Nici nu apucaseră să secere toată secara şi pe locurile mai înalte ovăzul ţipa după coasă, orzul se cocea văzînd cu ochii, grîul din zi în zi se făcea mai ruginiu, şi n-aveau răgaz nici să răsufle, ba nici să mănînce în tihnă. Dar în ciuda acestor cazne, în ciuda moleşelii care pe unii îi făcea să adoarmă cu nasul în strachină seara, cînd veneau de la cîmp, satul se cutremura de larma chiuiturilor, de rîsete, de glume şi de zbîrnîit de strune.

Căci sărăcia se dusese, hambarele erau pline, bucatele abia mai încăpeau în ele şi fiecare, chiar şi cel mai sărac, îşi înălţa mîndru fruntea, încrezător în ziua de mîine, visînd la fericirea atît de demult dorită, atît de demult aşteptată.

Într-una din aceste zile aurii ale secerişului, cînd şi orzul era pus în hambare, trecu prin sat cerşetorul cel orb, însoţit de dulăul lui ; deşi era zăpuşeală, omul nu se opri nicăieri, grăbindu-se spre Podlesie. Abia îşi mai tîra burdihanul pe picioarele-i crăcănate şi mergea agale, trăgînd mereu cu urechea şi adulmecînd. Trecînd pe lîngă secerători, dădea bineţe, le întindea mahorcă, iar cînd se găsea cîte unul să-i dea un ban, mormăia pe loc o rugăciune şi, din senin, întreba de Jagusia şi ce se mai întîmplase în Lipce.

Mare lucru nu află de la ei, toți se codeau, răspunzînd aiurea și în silă.

Ajungînd în Podlesie, bătrînul se așează la picioarele troiței, să mai răsufle oleacă. Tocmai atunci trecu pe acolo Mateusz. Flăcăul cioplea, nu departe, lemnul pentru moara de vînt a fierarului.

— Arată-mi, rogu-te, pe unde s-o iau ca să ajung la Szymek ? se rugă de el cerșetorul.

— La ei nu găsești odihnă ! Acolo-i numai plîns și jale, murmură Mateusz.

— Jagusia e tot bolnavă ? Am auzit că s-ar fi scrîntit la minte...

— Nu-i adevărat, dar zace mereu și nu mai știe nimic de lumea lui Dumnezeu ! Mai bine ar muri ! Și o piatră s-ar milostivi de ea. Of, ce oameni, ce oameni !

— Să duci astfel la pierzanie un biet suflet creștinesc ! Da' bătrîna ar putea să-i dea în judecată pe toți !

— Degeaba ! Așa a hotărît tot satul, obștea, e dreptul lor...

— Amarnică-i mînia norodului ! Cumplit lucru ! — Tremura aproape.

— De bună seamă, dar e și un lucru prost, rău și nedrept ! izbucni Mateusz și, însoțindu-l pînă în preajma casei, intră și el înăuntru, însă ieși numaidecît, ștergîndu-și pe furiș ochii. Nastusia ședea în fața casei, torcînd. Bătrînul se așeză lîngă ea și scoase din desagă un clondir albastru.

— Ține, stropește-o pe Jagusia cu agheazma asta de trei ori pe zi și freac-o la tîmple ; într-o săptămînă are să se întremeze ! Agheazma mi-au dat-o călugărițele de la Przyrow.

— Bogdaproste ! Iacă, două săptămîni trecură de cînd zace ca moartă ; din cînd în cînd numai tresare, dă să fugă nu știu unde și tot plînge și-l cheamă pe Jasio.

— Dar bătrîna cum o mai duce ?

— Dominikowa ? Și ea e ca moartă, abia se mai tîrăște și stă mereu lîngă fi-sa. Mult n-o s-o mai ducă...

— Dumnezeule, cum li se scutură unora viața! Dar Szymek unde-i?

— El e-n Lipce, i-a rămas totul pe cap, și eu stau aici, să am grijă de amîndouă.

Îi dete zece groși, dar cerșetorul nu vru să-i primească.

— Agheazma o dau din suflet, și am să spui și o rugăciune să-i hărăzească Domnul o soartă mai bună. Era miloasă cu săracii, cum nu prea vezi în lume și tare cumsecade...

— Așa-i, era bună la inimă, adevărat! Poate că de-asta o fi și pătimit atîta! murmură Nastusia, lăsînd să-i rătăcească în jur privirile întunecate.

În sat clopotele băteau de vecernie; din cînd în cînd se auzea huruit de căruțe, ciocnet de coase bătute, cîntece îndepărtate, atît de îndepărtate! Pulberea de aur a amurgului acoperea satul, cîmpia, pădurile...

Cerșetorul se ridică, își chemă dulăul, își potrivi bine desagii și, sprijinindu-se în cîrji, zise:

— Rămîneți cu bine, oameni buni!

CUPRINSUL

pag.

Partea a treia. — *PRIMĂVARA* 5

Partea a patra. — *VARA* 357

Redactor responsabil : MARCEL ADERCA
Tehnoredactor : SURICA MALCAȘ

Dat la cules 11.08.1965. Bun de tipar 09.11.1965. Apărut 1965. Tiraj 30.165. Broșate 25.090. Legate 5.075. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 540 × 840/16. Coli ed. 34.02. Coli tipar 41. A. nr. 9.724. C. Z. pentru bibliotecile mari 884 C. Z. pentru bibliotecile mici 884 — 31 = R.

Tiparul executat sub comanda nr. 50 643 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România.

În

colecția

Clasicii literaturii universale

au apărut:

Federico de Roberto

VICEREGII

■

Thomas Hardy

JUDE NEȘTIUTUL

■

Camille Lemonnier

SFÎRȘITUL FAMILIEI RASSENFOSSE

■

Stendhal

VIAȚA LUI HENRY BRULARD

AMINTIRI EGOTISTE

■

Anatole France

ISTORIE CONTEMPORANĂ

Vol. I și II Lei 32